

Görünmez Elin Ekolojisi Biyogüvenlik ve GDO

ekoloji kolektifi

TMMOB
Ziraat Mühendisleri Odası

Görünmez Elin Ekolojisi, Biyogüvenlik ve GDO

Yayına Hazırlayan:

Ekoloji Kolektifi

Sayfa Düzeni ve Tasarım:

Samet Zeydan

Yayınlayan:

Ekoloji Kolektifi

İnkılap Sokak 26/4 Kızılay / ANKARA

www.ekolojistler.org / ekolojikolektifi@yahoo.com

Telefon: (0312) 425 77 64 - Faks: (0312) 425 77 64

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

Karanfil Sk. 28/12 06640 Kızılay / ANKARA

www.zmo.org.tr

Telefon: (0312) 444 1 ZMO (444 1 966) - Faks: (0312) 418 51 98

ISBN: 978-605-01-0050-1

Basım Tarihi: Aralık 2010

Baskı Adedi: 500

Basım Yeri: Özdoğan Matbaa Hed. Eşya San.Tic.Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 558. Sokak No: 29 Yenimahalle / Ankara

Görünmez Elin Ekolojisi, Biyogüvenlik ve GDO

“Görünmez El” Adam Smith’in liberalizmi kuramsallaştırırken kullandığı bir eğretilerdir. Ulusların Zenginliği kitabında Smith, “(Her birey) kendi çıkarı peşinde koşarken, sıklıkla, katkıda bulunmaya niyetleneceğinden çok daha etkin olarak topluma katkıda bulunur” der. Buna göre, herkesin bencil olduğu bir toplumda da uyum, bilinçli bir müdahale olmasa da, kendiliğinden oluşacaktır. Bu kendiliğindenliği sağlayan görünmez el, piyasa ilişkileridir. Görünmez el piyasayı düzenlerken aynı zamanda “kaynak” haline getirdiği doğanın da en rasyonel kullanma biçimini sağlayacağını ima eder. Bunu sağlarken de liberalizm, kendisinin belirlediği “doğal kanunların” varlığıyla, meşruluk sağlamaya çalışır.

Piyananın görünmez eli, “doğal kanunların” varlığını kabul etmekte ve iktisadın konusunun bu kanunları keşfetmek olduğunu söylemektedir. Yani Smith, “doğal düzenin” kişisel çıkara göre oluşacağı inancındadır. Tam da bu kişisel çıkar bugün için şirketler tarafından temsil edilen bir düzendir. Bu düzenin temsil ettiği değerler kümesinde açlık, yoksulluk, sefalet doğanın bir kanunu olarak sunulur. Açlık vardır ve olmaya devam edecektir. Önemli olan bu açlığın bireylerin çıkarını ortadan kaldırmayacak bir boyutta tutulmasıdır.

Liberal siyasal sistemin dayattığı bu toplumsal yaşam biçimi, sermaye birikimine dayalı kapitalist büyüme politikalarını ve onunla özdeş tüm teknolojileri de bu “doğanın düzeni” sayar. Bunun sonucunda genetiği değiştirilmiş organizmalar olmazsa olmaz bir üretim sürecinin sonucu olarak önümüze düşer. Bu süreçte hukuk da bu “doğal düzenin” bekçiliğini yapacak toplumsal kurallar sistemini ortaya koyar. İşte bu güne kadar bir ezber haline gelen, doğanın düzeni kavramsallaştırmasının üstündeki boyayı söküp almak gerekiyor. Bu “doğal düzen” in ne olduğunu belirleme kudretine sahip olanların yarattığı simülasyon çağında nasıl bir toplumsal düzen inşa ettiysek, doğanın düzeninin de bunun bir yansıması olacağını belki bir kez de görünmez elin ekolojisi ile anlatmak gerek.

Ekolojik krizin, doğa ve emek sömürsünü keskinleştirdiği bu tarihsel uğrakta, “Görünmez Elin Ekolojisi”, bir seri olarak kurgulandı. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalardan başlayarak, iklim değişikliği, enerji, su, toprak, halkların çeşitliliği görünmez elin konusu olmaya devam edecek.

Bu anlamda bu serinin ilk kitabını *Ekoloji Kolektifi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası* olarak sizlerle paylaşmaktan kıvanç duyuyoruz.

İçindekiler

- Giriş** **Biyolojik Çeşitliliğin Piyasalaştırılması, Türkiye'nin GDO ile İmtihanı**
1 **İkinci Yeşil Devrim, Gdo'lar ve Sonrası Tufan**
Ahmet Atalık
- 21** **Biyogüvenlik Yasası, Korkunun Ekolojisi ve Doğanın Değişim Değeri**
İlgin Özkaya Özlüer
Fevzi Özlüer
- 43** **Türkiye'de GDO Düzenlemesi ve Sosyo-Ekolojik Sorunlar**
Aykut Çoban
- 67** **Biyogüvenlik ve Gıda Egemenliği Çalıştayı**
Tarım, Gıda Egemenliği ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
Murat Özgen
Biyoteknolojinin Ekonomi Politikası ve Biyogüvenlik
Mustafa Akçelik
- 113** **Biyogüvenlik ve Gıda Egemenliği Çalıştayı**
Genetiği Değiştirilmiş Hayvanlar ve Biyogüvenlik Yasa Taslağı'ndaki Yeri
Okan Ertuğrul
Biyogüvenlik Sistemi ve Çevre Hukuku İlkeleri
Nükhet Turgut
- 167** **Ekler**
- 169 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
191 Kartagena Biyogüvenlik Protokolü
213 Biyogüvenlik Kanun Tasarısı Bilgileri
215 Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı
235 Kanun Tasarısı Komisyon Bilgileri
237 Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı İle Çevre, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Avrupa Birliği Uyum İle Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonları Raporları
285 Biyogüvenlik Kanunu
301 Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik - *mülga*
311 Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik - *mülga*
315 Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik - *mülga*
319 Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik - *mülga*
323 Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik
349 Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik
359 Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik
- 375** **Mahkeme Kararları**

Giriş

Biyolojik Çeşitliliğin Piyasalaştırılması Türkiye'nin GDO ile İmtihanı

Ekolojik krizin derinleşmesine paralel olarak, 1990 yıllardan bu yana, biyolojik çeşitliliğin korunması yönünde resmi adımlar atılmaya başlandı. 1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Kalkınma Zirvesi ardından kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve eki niteliğindeki protokollerle uluslararası düzeyde bu krizin önünü alacak mekanizmalar hayata geçirilmeye çalışılıyor. Biyolojik çeşitlilik kaybının yarattığı kriz koşulları, uluslararası tarım ve tohum tekellerinin yeni pazar beklentilerine yönelik iştahını kabartıyor. Bir yandan tek tipleşmeye dayalı tarımsal uygulamalar, endüstriyel tarım biyolojik çeşitliliği yok ederken, diğer yandan trajik bir biçimde biyolojik çeşitlilik kaybının yarattığı tarımsal yoksullaşmaya karşı çözüm olarak genetiği değiştirilmiş tarım uygulamaları şirketler aracılığıyla dünya gündeminin odağına oturtuluyor.

Sözü edilen genetiği değiştirilmiş tarım/ilaç politikaları, modern insanın bir çıkmaza doğru sürüklendiğini ve bu süreçten bir çıkış olmayacağını her defasında vurgulayan, insanlığın bir tür açıklık sendromu ile karşı karşıya kalacağıın reklamını yapan şirketlerin süslü kampanyaları ile ülkeden ülkeye giriyor. Bu süreçte yaygınlaşan GDO tarımı ve politikası, tüketim kültürünün tüm değerlerini bir virüs gibi dünyaya yayıyor. Bu yaygınlaşmanın beraberinde getirdiği hukuki ve yönetsel sorunlar ise her geçen gün artmaya devam ediyor. Genetiği değiştirilmiş tarımın ne getireceğini öngöremeyen uluslararası siyaset, bir yandan bu öngörüsüzlüğü belli kurallara bağlayarak bu ürünlerin riskli olduğunu kabul ederken diğer yandan da bu risk tanımını, bu ürünlerin serbestleştirilmesinin de önünü açıyor.

Bu bağlamda da dünya kapitalizminin piyasalaştırmaya yönelik hedefleri doğrultusunda, biyolojik çeşitliliğin de piyasa temelli mekanizmalarla korunması söylemi gelişmeye devam ediyor. Bir yandan kapitalist büyüme tetiklenirken diğer yandan da “doğa varlıklarının korunması” hedefleniyor. Ancak Birleşmiş Milletler söyleminde “koruma – kullanma dengesi” olarak formüle edilen bu yaklaşımın 2010 yılına geldiğimizde çöktüğünü görüyoruz. Bilindiği üzere Birleşmiş Milletler 2010 yılını “Biyolojik Çeşitlilik Yılı” olarak ilan etti. Ancak serbest piyasa temelli çözüm arayışlarında en ufak bir değişikliğe yönelik adım atılmadı. Koruma kullanma dengesi söylemi altında, tüm kültür ve doğa varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğu halen kabul ediliyor. Buna karşın bu ortak mirasın korunması için ayrılacak bütçeye sıra geldiğinde; sorumluluk, dünya üzerindeki biyolojik çeşitliliğinin önemli bir kısmına “ev sahipliği” yapan güney halklarının üzerine yıkılıyor. Kullanma konusunda “ortak” olmaya niyetlenen zengin kapitalist ülkeler, koruma konusunda ise sorumluluğu yoksul ülkelerin sırtına bindiriyor. Bu piyasa temelli işleyişin aşılmasına yönelik talepler ise her zamanki gibi görmezden geliniyor.

Dünyanın yoksul ülkelerini açlığa, sefalete, adaletsizliğe iten ve toplumsal eşitsizliği arttıran iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin yok olması konusunda piyasa temelli çözümlerin iflas ettiğini görmeden yol alınamaz. Yoksul ülkeler, bir yandan piyasa temelli çözümlere itilirken; diğer yandan da zengin kapitalist ülkelere borçlandırılıyor. Biyolojik çeşitliliğin kaybolmasıyla derinleşen, “iklim değişikliği” sorunu ise önümüzdeki yüzyılın en önemli sorunu olarak önümüzde duruyor. “İklim değişikliği” sorunu ile ilgili dünyada-

ki canlılığın devam edip etmeyeceğinin kararını bu yüzyılın insanları verecek. Bu kararı almaya yönelik dünyanın pek çok bölgesinde, tabandan toplumsal mücadele dinamikleri, biyolojik çeşitliliğin geleceğini şirketlerin ve devletlerin inisiyatifine bırakmadan, yeni bir dünya kurmanın olanaklarını arıyor.

Japonya'nın Nagoya şehrinde, 18- 29 Ekim 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 10.Taraflar Konferansı'nın yapıldığı konferans salonlarının dışında canlı bir hayat akıyordu. Salonların hükümet temsilcilerini ağırladığı dakikalarda Uluslararası Çiftçi Örgütü La Via Campesina'nın öncülüğünü yaptığı binlerce insan, yaşam üzerinde kurulan patentleri, terminatör gen kullanımını, yerel halkların izni olmaksızın doğa varlıkları üzerinde tasarrufta bulunulmasını ve biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliğine karşı geliştiren her tür piyasa mekanizması çözümünü protesto ettiler. Bu protestolar sürerken, 200 devletin Çevre Bakanlıkları Nagoya toplantısı ile Birleşmiş Milletler'in biyolojik çeşitlilik kayıplarının önümüzdeki yıllarda yaratacağı ciddi sonuçlarının boyutlarını ve bu sonuçlara karşı BM'nin yeni stratejisini belirlemek üzere müzakerelere başlamıştı. Bu müzakereler sonucunda çıkan Nagoya Deklarasyonu da bildiğimiz hikayeyi devam ettirdi. Birleşmiş Milletler'in zenginleri ve onların sağ kolları, İklim Değişikliği Zirvelerinde ne öne sürdüyse bu söylemleri aynen hikâyelerinde yer aldı. İklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı konusunda acil adım atılması gerektiğinin kabulü dışında, ekolojik geleceğimiz açısından hiçbir somut adım atılmadı.

Kısaca son yirmi yıldır ortaya çıkan sonuç, anlatılan hikâyenin bir özeti idi. Egemenler, biyolojik çeşitliliğinin korunması konusunda üretimi sırasında aşırı enerji tüketimine yol açan tarımsal yakıtları ön plana çıkartıp teknolojik yatırımların altını çizdiler ve orman-sızlaşmaya karşı piyasa mekanizmalarını yeniden düzenlediler.

REDD (*Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation / Orman Kaybı ve Bozulması Kaynaklı Salınımların Azaltılması*) Politikası giderek ön plana taşındı. İklimlerin ve biyoçeşitliliğin ticarileştirilmesini hızlandıran REDD mekanizması aracılığıyla, kapitalist ülkeler kirlilik yaratan yatırımlarına devam edecekler, bu yatırımları karşılığında yoksul güney ülkelerinden karbon kredisi satın alacaklar. Bu şekilde, orman varlıkları bir piyasa malı kaynağına dönüşürken; diğer yandan da karbon salınımları azaltılmadan kalkınma yarışı devam edecek. Yoksul güney ülkelerini finanse etmek "amacıyla" pazarlanan bu yöntem, zengin kapitalistlerin, kalkınma ve tüketim politikalarından sapmadan hızlı ilerlemek istediklerinin somut bir göstergesi. Aslında bu hareket, dünyanın geleceğine karşı yapılan siyasal ve ideolojik bir hüfle. Güney ülkelerini monokültüre dayalı bir ağaç popülasyonuna hapsederek, daha fazla yoksullaştıran bu yaklaşım diğer yandan da tarımsal sistemlerin tasfiyesinin ve kapitalist tarımın da önünü açıyor. Nagoya toplantısı sonrasında Uluslararası Çiftçi Örgütü La Via Campesina şu noktanın altını çiziyordu "Nagoya'da, biyoçeşitliliğin özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesi hükümetlerin katkısıyla şirketler tarafından saldırganca ön plana çıkartılmaktadır. TEEBS [the Economics and Ecosystems of Biodiversity], biyoçeşitliliğin ekonomisi ve ekosistemleri, gibi programlar, aynı zamanda çiftçi topluluklarının arazileri ve topraklarını teşkil eden doğaya dair her bir parçanın -arazi, hayvanlar, tohumlar, su- piyasa fiyatlandırması içerisine girmesinin yolunu hazırlamaktadır. Fide yetiştiriminin, ekosistemlerin, iklim düzenlerinin ve toprak verimliliğinin karmaşık yapıların "ekosistem hizmetleri" olarak adlandırdıkları bir sistemde tamamen basitleştirilerek karbon kredisine benzer tarzda ticareti yapılabilir hale getirilmeleri amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımlar sadece şirketler ve hükümetler tarafından desteklenmekle kalmayıp, aynı zamanda biyoçeşitliliğe parasal bir değer atfetmeye çalışan bilim insanlarından oluşan Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Hükümetlerarası Bilim Politikaları Platformu İPBES'den [Intergovernmental Science Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services] de kuvvet almaktadır."¹

1 "Biyçeşitlilik Kaybına Dair Piyasa Temelli Çözümlere Hayır - Via Campesina", Çevirenler: Ekin Kurtiç, Tank Nejat Dinç,

Tam da bu açıklamanın yapıldığı sıralarda, Birleşmiş Milletler yayımladığı raporla, iklim değişikliğinin ve biyolojik çeşitliliği azalmasının getirdiği ekonomik maliyetlerin var olan finansal sistemin geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaştığını ilan etti.² Bu sorunun tüm aciliyeti ortada iken, uluslararası hukukun işletilmesi konusunda etkin araçlara sahip olmaktan oldukça uzak olduğunu görmemek mümkün değil.

Türkiye'nin de taraf olduğu Kyoto Protokolü, Kartagena Biyogüvenlik Protokolü bugüne kadar, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik konusunda konulan hedefleri gerçekleştirmedi. Gerçekleştiremezdi de... Bu konuda en büyük sorun, eşitsizliğe dayalı finansal sistem içinde, ülkelerin iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik konusunda kendi finansal araçlarını yaratamamasına yönelik uluslararası hukuktur. İklim adaleti ve biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda sahici ve ciddi adımlar atmak istiyorsak, dünya üzerinde biyolojik çeşitlilik, genetik varlıklar açısından zengin ülkelerin toplumsal zenginliğinin küçük bir bölümünü kullanıyor olduğu gerçeğini artık görmemiz gerekir. Bu nedenle de bu ülkelerin, genetik varlıklarının, biyolojik çeşitliliğinin korunmasının ve iklim değişikliğinin etkilerinden kurtarılmasının önündeki ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmamız gerekiyor. Yoksulluk ve borç batağı içindeki ülkelerin, iklim değişikliğine karşı ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik etkin önlemler almasını bekliyorsak bu ülkelerin ekonomik borçlarını gözetmek zorundayız.

Gelişmiş kapitalist ülkelerden teknoloji transferi yoluyla, karbon emisyonu satışı yöntemleriyle iklim adaletini sağlayamayız. Bunun için yoksul ülkelerin ekonomik borçlarının silinmesi hususunda daha etkin ve aktif bir siyaset izlemek zorundayız. Bu nedenle, dünyanın zengin kapitalist ülkelerinin ekolojik borçlarına karşı yoksul ülkelerin ekonomik borçlarının silinmesini sağlayarak adım atabiliriz. Bu istikamette, iklim değişikliğine yönelik finansal araçlar yaratılabiliriz.

BM 15. Taraflar Konferansı'nın yapıldığı Kopenhag Zirvesi de bir kez daha gösterdi ki, ne zengin ülkeler mevcut tüketim alışkanlıklarını değiştirmek istiyor ne de yoksul ülkeler zengin ülkelerin vardığı kalkınma hedeflerinden geride kalmak. O halde bu düşümün çözümü yine biyolojik çeşitlilik zenginliğine sahip olan ülkeler lehine pozitif ayrımcılık politikalarını harekete geçirmekle mümkündür. Önümüzdeki yüzyılda gıdaya, suya ve temiz havaya ulaşmak istiyorsak bir yandan batılı zengin ülkeler tüketim alışkanlıklarını değiştirmeli, diğer yandan da ekonomik açıdan dar olan ülkelerin borçlarının silinmesi, tarımsal biyolojik çeşitliliğin korunması ve GDO'ya dayalı endüstriyel tarımdan vazgeçilmesi için güçlü adımlar atılmalıdır. Bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik hukuki bir dayanak noktamız var: 'Doğa ve kültür varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğu ön kabulü'. Bu ortak mirasın, ortak bir değer olarak korunması ise tüm dünya halklarının sorumluluğudur. Bu sorumluluğu bugüne kadar yoksul ülkelerin sırtına yükleyen ekonomik sistem, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması sorununu çözemez.

2012 sonrasında iklim değişikliği konusunda somut adımlar atmak istiyorsak sistematik değişikliklere ihtiyaç var. BM'ye taraf ülkeler tartışmalarına devam ederken, Meksika sokakları, iklim için adalet isteyen binlerce yerli, yoksul, emekçi, ekolojistin eylemliliklerine sahne oluyor. Cancun Zirvesi 16. Taraflar Konferansı'nda sokaklar, tabandan gelen bir yeni yaşamı müjdeliyor. Kopenhag zirvesi sırasında pek çok yoksul ülke ve toplumsal mücadele masa başı pazarlıklarla bu sorunun çözümünün gerçekleşmeyeceğini anladı. Bu nedenle Bolivya'nın çağrısı ile 22 Nisan 2010 tarihinde Halkların İklim Adaleti Zirvesi'nde Koçabamba'da bir araya gelerek doğanın ve emeğin aşırı sömürsüyle artan iklim krizine ve biyolojik çeşitliliğin ortadan kalkmasına karşı tabandan bir hukuk yaratmanızı üzerleri üzerine kafa yordular. Bu toplantı sonrasında ortaya çıktığı üzere, önümüzdeki yıllarda dünyada yaşanan iklim felaketinin etkisiyle milyonlarca insan evsiz barksız kalacaktır,

<http://www.karasaban.net/biyocesitlilik-kaybina-dair-piyasa-temelli-cozumlere-hayir>, erişim tarihi: 01.12.2010
2 Jonathan Watts, Guardian Asia Environment Correspondent, 28 Ekim 2010

içme suyu bulunmayacaktır. Gıdaya erişim olanakları daralacaktır. Bunun için hakça bir paylaşım ve eşitsiz finansal sistemin alternatifinin yaratılması için mücadele kararlılığı gösterilmelidir. Bu çabanın somut adımı olarak, suyun tüm canlıların hakkı olduğu kararı geliştirilmiştir. Ancak BM gündemine getirilen bu hak, ancak suyun bir insan hakkı olarak kabul edilmesi biçiminde somutlaşmıştır. Şirketlerin ve devletlerin pazarlık masalarına mahkum olmadan; gıdanın, suyun ve havanın canlılığın temel hakkı olduğuna yönelik eğilimi koruyacak hukuki güvence sisteminin inşasına ihtiyaç vardır.³ Bu noktadan hareketle hukuk mücadelesini yargısal süreçlerle hakkın yeniden tesisine indirgemenen, en temelde hukuksal mücadeleyi, toplumun kendi geleceği hakkında alınan kararlara katılma, bu kararların ortaya çıkartılması sürecinde etkin rol alma ve en temelde de kendi kendini yönetmeye yönelik pratiklerinin geliştirilmesi süreci olarak kavramak gerekir.⁴

Bu sürecin devamı niteliğinde, Meksika Tepecu'da bir araya gelen baraj karşıtları, dünyanın her yanında artan barajlara karşı dünyanın korunması için kalkınma hedeflerinden, üretim ve tüketim alışkanlıklarından kopuşun bir zorunluluk olduğunun altını çizdi.⁵ Bu doğrultuda söylemek gerekir ki; Avrupa ve Asya'nın biyolojik çeşitlilik ve iklim krizindeki düğüm de Anadolu topraklarından geçmektedir. Anadolu coğrafyasının tarımsal sistemlerinin güçlendirilmesi, biyolojik çeşitliliğinin korunması Avrupa'nın da ekolojik geleceğinin garantisidir. Ancak Türkiye'de tasfiye edilen tarımla birlikte, küçük çiftçilik ve buna bağlı olarak da biyolojik çeşitlilik ve türler kaybolmaktadır. Doğal tarım alanlarının yok olması, Anadolu coğrafyasının ormansızlaştırılması su krizini de tetiklediğinden baraj, termik ve nükleere dayalı enerji politikaları ile bölge tam bir enerji nakil hattına dönüştürülmektedir. Kentsel alanların kır üzerinde yarattığı baskı, plansız gelişen enerji politikaları bugün biyolojik çeşitliliğin ortadan kalkma sürecini tetiklemektedir.

Avrupa, Türkiye'yi bir enerji nakil üssü, endüstriyel gıda ve ilaç için bir pazar olarak gördüğü sürece iklim ve biyolojik çeşitlilik krizi daha fazla derinleşecektir. Bu bölgenin genetik çeşitliliği, su, toprak zenginliği korunmadığında yaşanacak yoksulluk hem bir doğa felaketini hem de yeni bir göç dalgasına sebep olacaktır. Ekolojik krizin yol açtığı bu göç olgusu etkisini göstermeye başlamıştır. Ekolojik soykırım (Ecosid) diyebileceğimiz bu gelişmelerin bedelini ileride en ağır biçimde ödemek zorunda kalacağız. İstikrar politikaları bu ihtimali görmekte ancak bu konuda somut adım atmamaktadır. Doğal gaz sistemleri için güvenli bir enerji nakil üssü olarak kurgulanan Türkiye'de tam da bu nakil üssü işlevi ile AKP hükümetinin Avrupa tarafından desteklenmesi, ortaya dökülen felaket tablosunu görmezden gelmek anlamına gelir. Gerçek anlamda, Türkiye doğasının kırdan ve kentte yağmalanması, insanlığın ortak mirasının yağmalanması olduğunu kabul etmemiz gerekiyor.

Bugüne kadar demokrasi fikrinin altında yatan eşitlik ve dayanışma ideallerinin ilgasına yol açan bu gelişmeler karşısında demokrasiyi ve halkların bir arada barış içinde yaşamasını savunmaya devam edecek isek, iklim adaleti ve biyolojik çeşitlilik için eşitsizlik sisteminin üzerine gitmeliyiz. Gıda egemenliğini, temiz nitelikli su, yaşanır bir hava ancak iklim için adalet, canlılar için çeşitlilik politikasını yükseltmekle mümkün olacak. Bizler bir yandan emeğin haklarını koruyup geliştirirken diğer yanda da doğanın var olma zamanını korumak zorundayız. Bunun için de doğanın da sömürüsüne yol açan uluslararası hukuk sisteminde topyekün bir değişimi işaret etmeliyiz. Bu değişimin önemli ilkelerinden biri de ekonomik işbirliği ötesinde, yoksul ülkeler lehine pozitif ayrımcılıkla mümkün olacaktır.

3 "Bolivya'da gerçekleştirilen Halklar Buluşması ile ilgili dosya" için bkz: Kolektif Ekososyalist Dergi, 5. Sayı, Temmuz 2010, Ankara

4 İklim Adaleti İçin Gerze Buluşması, Hukuk Atölyesi Sonuç Bildirgesi, s.1, 2010

5 "Baraj Karışı Buluşma, Temaca Bildirgesi, Meksika", Çeviren: İlgin Özkaya, Kolektif Ekososyalist Dergi, 7. Sayı, Kasım 2010, Ankara

Kadınların, çocukların, yoksul milyonlarca insanın önümüzdeki yüzyıldaki kaderi bu noktada gerçekleştirileceğimiz seçimlere bağlıdır. Koçabamba'daki "Doğa Ana Hakları ve İklim Değişikliği Dünya Halkları Konferansı"nda belirtildiği gibi "Küresel ısınmaya karşı mücadele, yalnızca mevcut üretim ve tüketim sisteminin acil bir dönüşümüyle değil, kolonyal ve Avrupa-merkezci hegemonik bilgi modellerine ve paradigmalarına karşı güçlü bir mücadeleyle de ilgilidir. Bir sonuç olarak gezegenin sınırlarına ulaşmış derin bir yapısal krizle karşı karşıyayız. Köleliğe, insan varlığının ve doğanın tahribine dayalı patriyarkal bir gelişme modelinin ölümcül bir kriziyle karşı karşıya bulunuyoruz. İçinde yaşadığımız iklim krizi, yalnızca atmosfer sıcaklıklarının yükselişi sorunu değil, gezegen üzerindeki hayatı ve insanın doğayla uyumlu ilişkisini mümkün kılan küresel koşulların yıkımı sorunudur."⁶ Ancak demokrasiyi bir tür Avrupa Birliği müktesebatı sürecinin kı-yafetleri olarak gören zihniyetin yarattığı simülasyon, farkındalığı miyoplaştırmaktadır. Birleşmiş Milletler'in koruma kullanma dengesinin adı AB sürecinde "demokratikleşme-piyasalaştırma" olagelmıştır. Tüm bu iki başlığın ortak adı ise dünyayı özelleştirmektir. "Koruma, özel mülkiyet rejiminin kökleşmesi ile mümkün olacak" şiarıyla yıkım dalga dalga yayılmaktadır. Giderek artan militarizmin yönlendirmesi altında, AB çevre faslını açan Türkiye, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerini yıllarca yerine getirememiş ama çevre faslını kapatmak için, Biyogüvenlik Yasası'nı bir gecede çıkarabilmiştir.

İşte altı yıldır, GDO karşıtı mücadele, bu BM ve AB politikası arasına sıkışmış bir zeminin dışında bir seçenek üzerinde akıl yürütmekte ve mücadele etmektedir. Bu çalışma bir yanıyla yürütülen bu mücadele pratiğinin hukuk politikası boyutuyla sunumu niteliğindedir. Özellikle son bir yıllık zaman zarfında yaşanan gelişmeler, yaygın medyanın süslü sayfalarında bir korku filmi senaryosu biçiminde tefrika edildiyse de bu hikâyenin başka bir anlatımı olacaktır.

Aslanlar, avcılara inat kendi tarihlerini elbette ki yazacaktır.

Anlatılan Senin Hikâyendir

2009'un son günlerinde Biyogüvenlik Kanunu ve dolayısıyla GDO'ların serbestleştirilmesi konusunda adım atılması zarureti ile hükümet düzeyinde harekete geçildi. AB çevre faslının piyasa mekanizmaları işleyemeye başladı. "Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik" Ekim 2009'da yayınlanarak yürürlüğe girdi ve yurt çapında genetiği değiştirilmiş organizmaların tüketimi ve ithalatı ile ilgili bugüne kadar hiç olmadığı kadar yoğun bir tartışma dönemi başladı.⁷

Bu tartışmalarda yurttaş ve demokratik kitle örgütlerince Bakanlığa sert tepkiler yöneltilmiş, Biyogüvenlik Kanunu çıkarılmadan yönetmelik ile bu konunun düzenlenemeyeceği eleştirisi yaygınlaşmaya başlamıştı. Bakan, hemen hergün televizyonlarda konuya açıklık getirmeye çalışıyor, kendisine yöneltilen suçlamalara karşı Bakanlığı'nı savunuyordu. Ne var ki GDO'ların çevre ve halk sağlığı açısından birinci derecede riskli faaliyetler ile ilgili olduğu, üretim ve tüketim zincirinde bulunan her bir halka için geri dönülmez etkileri olabileceği belirtilerek; her geçen gün Bakanlığa yönelik artan eleştirilere karşı, kamuoyunun hassasiyetinin giderilmesi ile ilgili bir türlü başarılı olunamıyordu. Hükümetin anlattıkları kamuoyunda samimi bir karşılık bulamıyordu.

6 Doğa Ana Hakları ve İklim Değişikliği Dünya Halkları Konferansı Çalışma Grubu 1 – Son Kararlar, Cochabamba, Tiquipaya, Nisan 2010

7 26.10.2009 tarih, 27388 sayılı Resmi Gazete

GDO'lar konusunda her geçen gün artan kamuoyu tepkisini karşılamakta zorlanan Bakanlık çareyi kamuoyunda yoğun tartışma konusu olan Yönetmelik hükümlerini ve yanlış olduğu söylenen maddelerini hararetle savunmayı tercih etti. Bu esnada bir yurttaş ile bir derneğin 26.10.2009 tarihli Yönetmelik ile ilgili Kasım 2009'da Yönetmeliğe karşı Danıştay'da davalar açtığı basın yolu ile kamuoyuna yansıdı.

Bakanlık bir yandan söz konusu Yönetmeliği savunurken bir yandan da kamuoyu baskısını azaltmak adına kendi içinde değişiklik hazırlıklarına başlamıştı. Nihayet bir ay bile dayanmadan (Yönetmeliğin yayınlanması üzerinden 25 gün sonra), 20.11.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayınlamak suretiyle Yönetmeliğin bir kısım maddelerinde değişikliğe gidildi.⁸

Böylelikle transit geçiş açısından ilk düzenlemeden geri dönmüş ve konunun Bakanlıkça hazırlanacak bir düzenleme ile çözülmesine karar verilerek, bilimsel komiteyi oluşturan Bakanlık birimleri komiteden çıkarılarak kamuoyundan gelen ilk tepkiler azaltılmaya çalışılmıştır. 20.11.2009 tarihli 1. Yönetmelik değişikliği ile Yönetmeliğe eklenen geçici 1. madde uyarınca da 26.10.2009'dan önce kontrol belgesi alan ürünler açısından GDO içerse dahi 1 Mart 2010'a kadar Türkiye'ye girişi ile ilgili tanıyan serbesti uygulaması için bu süre 20 Ocak'a kadar genişletilmiş, uygulama da 1 Mart'a ertelendiği için kontrolsüz yeni bir döneme geçilmiştir.

Söz konusu değişiklik ile denetimi erteleyen 20.11.2009 tarihli 1. Yönetmelik değişikliğinden sonra bile gümrüklerde takılan GDO'lu ürün varsa 1 Mart 2010'a kadar bu ürünlerin ülkeye girişi için önleri açılmıştır.

26.10.2009 tarihinde yayımlanan ilk Yönetmelik ile bu Yönetmelikte 20.11.2009 tarihinde yapılan söz konusu değişiklik kamuoyunda sert tepkilere sebep olmuştur. Bu değişiklikler tartışılmaya devam edilirken Danıştay 10 ve 13. Daireleri Müşterek Heyeti, daha önce bir yurttaş ve bir derneğin açtığı davalarda 20.11.2009 tarihli E:2009/14562 ve E:2009/14646 sayılı kararları ile 26.10.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmeliğin yürütmesini durdurmuştur.

Danıştay 10 ve 13. Daireleri müşterek heyeti, yürütmeyi durdurma gerekçesinde *"ülkemizde çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile bitki, hayvan ve insan sağlığı ve yaşamının korunması için 4898 sayılı Kanunla onaylanan Kartagena Biyogüvenlik Protokolü de dikkate alınarak, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünler ile ilgili faaliyetleri düzenlemek, denetlemek, izlemek üzere biyogüvenlik sistemini kurmak, geliştirmek ve uygulanmasını sağlamak amacıyla, araştırma ve geliştirme, muamele, kullanım, taşıma, ithalat ve ihracatı da kapsayan ticari işlemler de dahil olmak üzere GDO ve ürünlerini içeren faaliyet-*

⁸ Söz konusu değişiklik (1. değişiklik) 20.11.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Değişikliğe göre, 26/10/2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 5 inci maddesinin birinci fıkrası "Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olan GDO'lu gıda ve yemlerin işleme ve tüketim amacıyla ithali, piyasaya sürülmesi, tescilli, ihracatı ve transit geçişleri yasaktır. Gümrük idarelerince bu Yönetmelik kapsamındaki ürünler için GDO'ya ilişkin ek bir belge aranmaz." şeklinde iken "Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olarak, GDO'lu gıda ve yemlerin işleme ve tüketim amacıyla ithali, piyasaya sürülmesi, tescilli ve ihracatı yasaktır. GDO'lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir. Gümrük idarelerince, bu Yönetmelik kapsamındaki ürünler için GDO ya ilişkin ek bir belge aranmaz." şeklinde değiştirilmiştir. Yönetmeliğin altıncı, yedinci ve sekizinci fıkraları ise yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı Yönetmeliğin 7.nci maddesinin birinci fıkrası "Bakanlık tarafından GDO ile ilgili bilimsel ve teknik verileri araştırarak, yorumlayacak ve görüş oluşturacak, görev süreleri iki yıl olan uzmanlar listesi teşkil edilir. Uzmanlar listesi, Bakanlık TAGEM, TÜGEM, KKGMM birimlerinden temsilciler ile üniversiteler, TÜBİTAK ve araştırma enstitülerinde görevli konu ile ilgili uzman veya öğretim üyelerinden oluşur. Uzmanlar listesinden Bakanlık tarafından belirlenecek on bir üyeden oluşacak bir komite her bir başvuru için ayrıca oluşturulur." şeklinde iken "Bakanlık tarafından GDO ile ilgili bilimsel ve teknik verileri araştırarak, yorumlayacak ve görüş oluşturacak, görev süreleri iki yıl olan uzmanlar listesi teşkil ettirilir. Uzmanlar listesi üniversiteler, TÜBİTAK ve araştırma kuruluşlarında görevli konu ile ilgili uzman veya öğretim üyelerinden oluşturulur. Her bir başvuru için, uzmanlar listesinde bulunanlar arasından, Bakanlıkça seçilecek on bir üyeden oluşan yeni bir komite teşkil ettirilir." şeklinde değiştirilmiştir. Değişikliğin 6. maddesi ile de aynı Yönetmeliğe geçici bir madde eklenmiştir. Geçici 1. madde ise "26/10/2009 tarihinden önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile, bu Yönetmeliğin 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır." şeklinde düzenlenmiştir.

ler, bu faaliyetlerle ilgili gerçek kişiler ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine dair hükümleri kapsar şeklinde davalı idarece çalışmaları yapılan, “Ulusal Biyogüvenlik Kanun Taslağı”nın Bakanlar Kuruluna sunulduğu yolundaki, davalı idarenin resmi internet sitesinde haber olarak yer alan bilgiler de, dava konusu yönetmelikle düzenlenen konuların tamamıyla bu konuda çıkartılacak bir yasa ile düzenlenmesi gerektiği”ni vurgulayarak yeni bir tartışma başlatmıştır. Ne var ki bu karara itiraz eden Bakanlığın itirazı Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nca bir süre sonra kabul edilerek ortak heyetin verdiği yürütmeyi durdurma kararı, Bakanlığın bu konuda düzenleme yetkisi bulunduğu gerekçesi ile kaldırılmış ve Yönetmelik ile ilgili yeni bir değerlendirme yapılması isteği ile Dairesine geri gönderilmiştir.⁹

Yönetmelik ve 20.11.2009 tarihli ilk değişiklik ve Danıştay kararları kamuoyunda tartışılırken, kamuoyunda lobilerin baskıları olarak değerlendirilen ani bir kararla Yönetmelikte yeni bir değişiklik yapılmıştır. 20.01.2010 tarihinde yapılan bu ikinci değişiklik ile 26.10.2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik” de yer alan Geçici 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmış ve aynı Yönetmeliğe Geçici 2. madde eklenmiştir.¹⁰

Böylece 20.11.2009 tarihli ilk değişiklik ile getirilen 1 Mart serbestisinin sınırı Geçici 2. madde ile daha da genişletilmiştir. Henüz 26.10.2009 tarihli Yönetmeliğin kendisi, 20.11.2009 tarihli birinci değişiklik ve verilen yürütmenin durdurulması kararı ile bu kararı kaldıran Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu kararı kamuoyunda tartışılırken bu kez 20.01.2010 tarihli ikinci değişiklik ile getirilen hüküm kamuoyunda büyük bir infiale sebep olmuştur.¹¹

Bakanlık yeni değişiklikleri canhıraş savunurken Danıştay 10. ve 13. Daireleri Müşterek Kurulu’nun Ekoloji Kolektifi üyesi Emre Baturay Altınok tarafından açılan davalarda birinci ve ikinci yönetmelik değişiklikleri ile ilgili yürütmeyi durdurma kararları gelmiştir.

Danıştay 10. ve 13. Daireleri Müşterek Kurulu, 2010/651 esas sayılı dosyada 08.02.2010 tarihli gerekçeli kararı ile 20.11.2009 tarih, 27412 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına

9 Söz konusu karara karşı Bakanlıkça İdari Dava Daireleri Kurulu’na itiraz edilmiş, yapılan itiraz sonucunda verilen 4.12.2009 günlü, YD İtiraz No:2009/1042 sayılı karar ile Bakanlığın itiraz gerekçeleri kabul edilerek Danıştay 10 ve 13. Daireleri müşterek heyetinin durdurma kararı, “...bu alanda düzenleme yapma yetkisine sahip olan idarenin, bu yetkisini kullanırken sadece yasayla düzenlenebilecek alanlara müdahale edip etmediğinin, yetkisini üst hukuk kurallarına uygun olarak kullanıp kullanmadığının saptanmasının dava konusu Yönetmeliğin iptali istenilen maddelerine yönelik olarak yapılacak bir inceleme sonucu ortaya çıkacağı açıktır...” ifadeleri ile Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca dava konusu Yönetmeliğin maddeleri incelenerek yürütmenin durdurulması istemi hakkında yeniden bir karar verilmesi gerektiği gerekçesi ile kaldırılmıştır. Henüz 26.10.2009 tarihli Yönetmeliğin kendisi kadar 20.11.2009 tarihli değişiklik de kamuoyunda tartışılırken 20.11.2010 tarihli Yönetmeliğin 5. 6 ve geçici 1. maddesi ile ilgili 1. değişiklik, Ekoloji Kolektifi üyesi Emre Baturay Altınok tarafından 19.01.2010 tarihinde iptal talebi ile Danıştay 10. Dairesi’ne taşınmıştır. (2010/651 E.) Davada, Biyogüvenlik Kanunu çıkarılmadan yönetmelikle bu düzenlemelerin yapılamayacağı, iptali istenilen hükümler ile yasama yetkisinin devredildiği, geçici 1. madde düzenlemesi ile 1 Mart tarihine kadar riskli ürünler olan GDO’lara serbesti tanındığı, bunun çevre ve halk sağlığı açısından risk doğurduğu ve iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

10 “GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile bu Yönetmeliğin 5 inci, 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.”

11 Tartışmalar sürerken 20.01.2010 tarihli 2. Yönetmelik değişikliği de Ekoloji Kolektifi üyesi Emre Baturay Altınok tarafından 08.02.2010 tarihinde Danıştay 10. Dairesi nezdinde iptal davasına konu edilmiştir. (2010/1425 E.) Davada; söz konusu değişiklik ile denetimin yürürlük tarihi 1 Mart’a ertelenen maddeler arasında 26.10.2009 tarihli ilk düzenlemenin (yönetmeliğin) GDO içeren yasaklı ürünleri beşinci maddesi de yer aldığından bahisle 1 Mart tarihine kadar GDO içeren bebek mamaları, bebek formleri ve devam mamaları serbestçe satılabileceği, aynı şekilde insan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı direnç genleri içeren GDO ve ürünleri de Türkiye’ye serbestçe girebileceğinin düzenlendiği, beşinci maddede 20 Kasım’da yapılan değişiklik ile “GDO’lu ürünlerin transit geçişimi” serbest bırakıldığı iddia edilerek dava konusu değişiklik ile 1 Mart’a erteleme kararının transit geçişlerde de değişiklik yaratması kaçınılmaz olacağı belirtilmiş bu durumda bilimsel riskin toplu üzerinde denenmesine sebep olacağı iddiasıyla değişikliğin iptali istenilmiştir.

Dair Yönetmelik” in 5. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “GDO’lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir” ifadelerinin; 7. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen Bakanlık tarafından GDO ile ilgili bilimsel ve teknik verileri araştırarak, yorumlayacak ve görüş oluşturacak, görev süreleri iki yıl olan uzmanlar listesinin oluşturulması usul ve esasları ile 26.10.2009 tarihinden önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliği’nin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile, Yönetmeliğin 6., 9. ve 11. madde hükümlerinin 01.03.2010 tarihinden itibaren uygulanacağına dair geçici 1. maddesinin yürütmesinin durdurulması ve iptali istemi ile açılan davada 5/1 ve 7. maddelere ilişkin istemin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın savunmasının alınmasından sonra değerlendirmeye alınmasına karar vermiş, Geçici 1. maddesindeki düzenlemenin ise hukuka aykırı ve telafisi güç ve imkansız zararlar doğuracağı gerekçesi ile yürütmesini Bakanlığın savunmasını almadan durdurmuştur.

Yürütmenin durdurulması gerekçesinde “20.11.2009 tarihli Yönetmelik değişikliği ile (1. değişiklik) düzenlenen geçici 1. maddede, 26/10/2009 tarihinden önce kontrol belgesi almış ürünlerin ithalatında bu ürünlerin AB’nin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile Yönetmeliğin 6., 9. ve 11. madde hükümlerinin 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanacağı hükmü yer alırken 20.1.2010 tarihli 2. Yönetmelik değişikliği ile getirilen düzenlemede bu madde yürürlükten kaldırılmış ve değişikliğin yürürlüğe girdiği 20.1.2010 tarihinde kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında 1/3/2010 tarihine kadar denetim yapılmayacağına dair düzenleme getirildiği, bu düzenleme getirilirken geçici maddenin kapsamı hem asıl yönetmeliğin istisna tutulan maddelerinin sayısı ve içeriği yönünden, hem de kontrol belgesinin alındığı tarih yönünden istisnanın uygulama alanının genişletilmek suretiyle 1/3/2010 tarihine kadar denetimin ertelenmesine dikkat çekilmiş, söz konusu değişiklik ile uygulamanın sona erdirilmeyip aksine genişletilerek sürdürüldüğüne vurgu yapılarak Yönetmelik değişikliğinin sebebi olarak gösterilen ve yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce verilmiş kontrol belgelerinin kazanılmış hakkı olduğuna dair düşüncenin de hukuka uygun olmadığı” ifade edilmiştir.

Danıştay kararında devamla, “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olduğu, GDO’lu ürünler gibi insan sağlığı yönünden güvenli olmayan riskli ürünlerin ithalatına ve tüketiciye arzına izin verilemeyeceği gibi bu alanda yaşanan boşluğu gidermek amacıyla çıkarılan yönetmeliğin derhal uygulanmaya başlanması gerekirken uygulamanın 1/3/2010 tarihine ertelenmesinde Yönetmelik ile elde edilmesi amaçlanan koruma, kamu yararı ve hizmet gerekleriyle bağdaşmadığına, çevre ve insan sağlığı yönünden risk oluşturabilecek durumlarda risk oluşturan hallerin kazanılmış hak olarak korunamayacağına” karar verildiği belirtilerek dava konusu Yönetmeliğin geçici 1. maddesinin yürütmesi durdurulmuştur.

“İşte Geldim Buradayım”

Tüm bu değişiklikler kamuoyunda tartışılırken “Biyogüvenlik Kanunu Taslağı” Meclis’e sevk edilmiş, 18.03.2010 tarihinde TBMM’de büyük tartışmalarla kabul edilerek 26.3.2010 tarih ve 27533 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Ancak Kanun’un yürürlüğü 26.09.2010 tarihine ertelenmiştir.

Biyogüvenlik Kanunu’nun yasalaşmasından sonra bu kez 28.04.2010 tarihinde, Yönetmelik üçüncü kez değiştirilmiştir.¹² Değişikliğin 1. maddesi ile 26.10.2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik” in 5. maddesinin insan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı

12 Bu değişiklik (3. değişiklik) 28.04.2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlandı.

direnç genleri içeren GDO ve ürünlerinin ithalatı ve piyasaya sunulmasını yasaklayan 4. fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Değişikliğin 2. maddesi ile aynı Yönetmeliğin 6.ncı maddesinin ikinci fıkrasından sonra gelmek üzere “ (3) Komite, ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliğinde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yapar. Değerlendirme sonucu bu onaylı genler arasından uygun görülenlerin listesi Bakanlığa bildirilir.” fıkrası eklenmiş, diğer fıkralar da bu fıkraya göre teselsül ettirilmiştir. Değişikliğin 3. maddesi ile de aynı Yönetmeliğin 8 inci maddesinin birinci fıkrasına “ç) Ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliğinde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yapmak ve yapılan değerlendirme sonucu bu onaylı genler arasından uygun görülenleri Bakanlığa bildirmek. d) GDO’lu ürünlerle ilgili etiketleme koşullarını belirlemek.” bentleri eklenmiştir.

Böylelikle daha önce Yönetmelik hükümleri ile yasaklanmış olan insan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı direnç genleri içeren GDO ve ürünlerinin ithalatı ve piyasaya sunulması serbest bırakılmış, her bir GDO için, bilimsel esaslara göre değiştirilmiş gen ya da genler esas alınarak bir defaya mahsus olmak üzere risk değerlendirmesi yapan Komitelerin ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliği’nde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yaparak bu onaylı genler arasından uygun görülenlerin listesi Bakanlığa bildireceği düzenlenmiş, söz konusu Komitenin görevlerine de ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliği’nde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yapmak ve yapılan değerlendirme sonucu bu onaylı genler arasından uygun görülenleri Bakanlığa bildirmek ve GDO’lu ürünlerle ilgili etiketleme koşullarını belirlemek görevleri yüklenmiştir.

Talimatla Beslenmek

Bu değişikliğin hemen akabinde yani 06.05.2010 tarihinde, 28.04.2010 tarih ve 27565 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” gereğince oluşturulan Komite tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda yeni bir GDO Uygulama Talimatı hazırlanmıştır. Talimatın yayınlandığı 06.05.2010 tarihinden itibaren GDO kontrollerinin söz konusu GDO Uygulama Talimatı çerçevesinde yürütülmesi, kontrol sonuçlarının Talimatın Ek-5’inde bulunan tablo formatında her ayın ilk haftası içerisinde Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğüne yazılı olarak gönderilmesi hususunda Genel Müdür imzası ile 81 il Valiliğine duyuru yapılmıştır.

Nitekim bu düzenlemeler sonucunda Yönetmeliğin gönderme yaptığı bilimsel komite çalışmalarına başlanıldığı anlaşılmış, bu durum da bilimsel komitenin onaltı çeşit GDO’lu mısır ve üç çeşit GDO’lu soya ile ilgili onay verdiğine dair haberler şeklinde basına yansımıştır.¹³

Üç komite toplantısı sonucunda toplamda 32 çeşit ürün, bilimsel komite eliyle hukuksuz bir biçimde 3 ayrı toplantı ile adeta Biyogüvenlik Kanunu’nun denetiminden ve Kanun’un 26.09.2010 tarihli yürürlüğünden kaçınılarak aklanmış ve bu 32 çeşit GDO’lu ürün açısından piyasa tekeli yaratılmıştır.

Talimatın EK-1’inde yer alan gıda ve yem maddelerinin ithalatı aşamasında, ürünün

13 Birgün Gazetesi, 19.6.2010. Bu onaydan bir ay sonra Bilimsel Komitenin 13 adet GDO’ya daha izin verdiği bu 31.7.2010 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberine yansımıştır. Bu izinle birlikte toplamda 32 adet GDO’lu ürüne izin verilmiştir.

GDO'lu olduğunun, uluslararası akredite laboratuardan alınmış analiz raporu veya ürünün üretildiği/yüklendiği ülkenin yetkili otoriteleri tarafından düzenlenmiş belge ile belgelenmesi durumunda;

a) Gıda veya yem maddesinin Talimatın EK-2'sinde yer alan listedeki genleri içermesi durumunda Yönetmeliğin 14 ve 15. maddeleri çerçevesinde etiketlenmeleri koşulu ile analize tabi tutulmaksızın ithalatına izin verileceği düzenlenmiş,

b) % 0.9 ve üzerinde EK-2'de yer alan genler haricinde genleri taşıyan ürünlerin ithalatına ise izin verilmeyeceği belirtilmiştir.

c) Talimatın EK-2 ve EK-3'ünde yer alan genleri % 0.9'un altında taşıyan gıda ve yem maddelerinin ithalatına ise GDO yönünden bir etiketleme yapılmaksızın izin verileceği ifade edilmiştir.

Talimatın EK-1'inde yer alan örneğin soya ve soyadan elde edilen (soya unu, soya sütü vb) gıda ve yem maddelerinin ithalatı aşamasında GDO içerip içermediğine dair belgelenmemesi durumunda, bu gıda ve yemlerin Talimatın EK-1'inde yer alan analiz sıklıkları (örneğin menşei riskli ülkeden soya unu için %100, diğer ülkelerden %10) göz önünde bulundurularak GDO analizinin yaptırılacağı, bu analiz sonucunda GDO tespit edilmesi durumunda ithalatçı firmadan Talimatın ikinci maddesinde belirtilen belgenin talep edileceği ve Talimatın 1.nci maddesi çerçevesinde uygulamaya alınacağı, gıda veya yem maddesinin GDO içeriği hakkında belgeleme yapılamaması durumunda ise ürünün ithalatına izin verilmeyeceği düzenlenmiştir.

Talimatın EK-2 ve EK-3'ünde yer alan örneğin MON8788 geni ve BT11 genleri dışında GDO taşıyan soya ve soyadan elde edilen (soya unu, soya sütü vb) ve mısır ve mısırdan elde edilen (mısır unu, mısır cipsi vb) gıda ve yem maddeleri dışındaki gıda ve yem maddelerinin ithalinde GDO oranına bakılacağı ve beyana aykırı olarak Talimatın EK-2 ve EK-3'ünde yer alan genler haricinde GDO taşıyan gıda ve yem maddelerinin ithalatına GDO oranına bakılmaksızın izin verilmeyeceği düzenlenmiştir.

GDO kontrolü dışında diğer ithalat kontrollerinin de yapılarak ürünün mevzuata uygun olması durumunda ithalatına izin verileceği,

İthalat işlemleri tamamlanmamış veya daha önceki talimatlar doğrultusunda ithalatına izin verilmemiş olan gıda ve yem maddelerinin ithalatında da bu Talimat hükümlerine göre işlem yapılacağı,

Bu Talimat hükümleri çerçevesinde GDO'lu olarak ithalatına izin verilen ürünlerin % 0.9 ve üzerinde GDO içermesi durumunda Yönetmeliğin 14 ve 15. maddeleri ile bu Talimat hükümleri çerçevesinde etiketlenmelerinin zorunlu olduğu, bu ürünlerin etiketlenmeden piyasaya sunulamayacağı,

GDO'lu gıda ve yem maddelerinin işlenmesi ve depolanması ile ilgili hususlarda Yönetmeliğin 12. maddesinde (*GDO'lu ürünlerin işlenmesi ve depolanması*) belirtilen hükümlerin uygulanacağı düzenlenmiştir.

Oysaki 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu'nun, 12/1. fıkrasında Kurul tarafından her bir başvuru için, risk değerlendirme komitesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile ihtiyaca göre diğer bilimsel komiteler oluşturulacağı düzenlenmiştir. Talimat ile ithalat izni öncesinde bir kısım genin adı talimat eklerinde tek tek sayılmak suretiyle kurulun yetkisinde olan risk ve sosyoekonomik değerlendirme esasları talimat ve dayanağı olan bilimsel komite kararı ile peşinen Bakanlık tarafından kullanılmıştır. Hatta bu başvurular kurul üzerinden yapılmadığı için Kurul'da bulunacak olan Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinin kendi alanları ile ilgili yapacakları değerlendirmelerden kaçılmıştır. (çevresel etkileri, sağlık riskleri vb) Bu anlamda bu ön

kabul ile Talimat gereği Bakanlık'a başvuru ile ilgili yapılacak değerlendirmelerde bağlayıcı bir düzenleme getirilmiştir. Bu durum Kanununun 10/1 fıkrasında belirtilen Kurulun bağımsızlığı ile Kurula hiçbir organ, makam, merci ve kişinin Kurula emir ve talimat verilemeyeceğine dair Kanuni düzenlemeye aykırı davranılmıştır.

Keza Kanunla, kurulca yapılacak risk ve sosyoekonomik değerlendirme yetkisi münhasıran Bakanlığın belirlediği gen listesi ile ortadan kaldırılmış ve bu genler açısından Kanun hükmünü aşan bağlayıcı bir düzenleme getirilmiştir. Ayrıca komitelerin kararları Kurul aracılığı ile onaylanıp Bakanlığa sunulacağı, Bakanlığın da nihai onayı vereceği düşünüldüğünde yukarıda bahsedilen çevresel ve sağlık riskleri ile ilgili değerlendirmeler yapılmadan izinler verilmiştir.

Örneğin Talimatın EK-2'sinde yer verilen ve örneğin onay alan genlerden birisi olan MON8788 geninin ithalatı ile ilgili Biyogüvenlik Kurulu'nca bir değerlendirme yapılarak onaylanması için Bakanlığa sunulması gerekirken bu yetki talimatla bilimsel çalışmalar yapmakla yetkili Biyogüvenlik Kurulu devre dışı bırakacak şekilde siyasi bir makam olan Bakanlık'ca tek başına verilmesi söz konusu olmuş ve risk büyümüştür.

Bu süreçte hem talimata hem de Biyogüvenlik Kanunu'na dayanılarak çıkan yönetmeliklere karşı Ekoloji Kolektifi tarafından, 32 çeşit ürüne izin veren bilimsel komite kararlarına karşı da GDO'ya Hayır Platformu bileşenlerinden Ekoloji Kolektifi, Ziraat Mühendisleri Odası ve Tüketici Hakları Derneği tarafından ortak davalar açılmıştır. Ancak, hukuki düzenlemelerin ve alınan kararların son bir yıllık seyrine bakıldığı zaman kısaca söylemek gerekir ki kimi şirketlerin patent altına aldığı genetiği değiştirilmiş organizmalara dayalı ürünlerin ülkeye girişine engel olunamamıştır. Biyogüvenlik Kanunu ile koruma ve kullanma dengesinin hukuki sınırlarına bile tahammül edemeyen şirketlerin yürüttüğü yoğun lobi çalışmaları sonucunu vermiş ve bu ürünler piyasaya girmiştir.

Nihayet 13.8.2010 tarihinde tartışmaların odağı olan Yönetmelik yerine yeni bir Yönetmelik ile karşılaşılması ve bu Yönetmeliğin yeni bir dönem başlamıştır. 27671 sayılı Resmi Gazetede "Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerine Dair Yönetmelik" adı ile yeni bir Yönetmelik yayınlanmış ve 26.10.2009 tarihli "Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik" hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu Yönetmeliğin de Biyogüvenlik Kanunu'nun yürürlüğe gireceği tarih olan 26.9.2010 tarihinde yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.

Aynı tarihte "Biyogüvenlik Kurulu Ve Komitelerinin Çalışma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik" de Resmi Gazete'de yayınlanarak aynı şekilde yürürlüğü 26.9.2010 tarihine ertelenmiştir.

Görüldüğü gibi GDO'lar, Biyogüvenlik Kanunu'nun yürürlüğe girmesini beklemeden ve Kanun'un öngördüğü risk değerlendirmelerinden kaçınılarak Yönetmelik değişiklikleri, talimat ve komite toplantıları ile tarlalardan sofralarımıza olan yolculuğu yeni düzenlemeler ile denetimli serbestlik adı altında yeni bir yola girmiştir.

Demokrasi Diye Bir Şey

Demokrasi algısını alan kararlara katılım ve şeffaflığını şirketlere karşı sağlayan devletin sır kapsamına almadığı bilgilere ulaşma ile sınırlandıran günümüz siyasal sisteminin evreninin ötesine geçmek zorundayız. GDO'lara karşı etkin bir siyasal mücadele yürütmek aynı zamanda bugün mevcut olan piyasa demokrasiliğinde, yasa yapma biçimlerinde ve bu yasalarda halkın karar alma süreçlerindeki rolünde köklü dönüşümlere ihtiyaç bulunmaktadır. Biyolojik çeşitliliğin korunması eksenini yerine kar güdüsünün hareket alanı

içinde mevzuat hazırlayanlara meşruiyet sağlayan uluslararası anlaşmaların hareket kabiliyetine bakarak umutsuzluğa kapılmamak gerekiyor. Altı yıllık GDO karşıtı mücadele, farklı ağlar ve iletişim kanallarıyla, bir yandan Türkiye'nin GDO ile imtihanında geçme notunu belirlerken, diğer yandan da iklim adaleti ve biyolojik çeşitlilik mücadelesi ile yoksulların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmasının olanakları üzerinden mücadele ediyor. Önümüzdeki onlu yıllar boyunca ekolojik kriz bu hızla derinleşmeye devam edecek olursa, şirketlerin ve devletlerin uyguladığı militarist politikalar da hız kazanacak.

Mevzuatsız bir dönemden mevzuatı olan bir biyogüvenlik sürecine geçerken, hukuk mücadelesini, yasal mevzuatı harekete geçirecek bir araç olmanın ötesinde, ekolojik, toplumsal kurucu bir politika yaratabilme çabasına katkı koyacak bir alan olarak görüyoruz. Dünyadaki ve Türkiye'deki GDO karşıtı mücadeleye yeni bir ivme kazandırmasını umduğumuz çalışmamız aynı zamanda, son on yıllık tarihsel kesit içinde tarım, hukuk, siyaset ilişkilerini değerlendirerek ekolojik bir dünyanın olanaklarını yaratmak için çaba sarfeden GDO'ya Hayır Platformu bileşen ve eylemcilerine bir vefa borcu olarak hazırlandı.

Umarız kitap, amacına layık olmayı başarır.

Fevzi Özlüer, Emre Baturay Altınok

Ekoloji Kolektifi

Aralık 2010, Ankara

İkinci Yeşil Devrim GDO'lar ve Sonrası Tufan

Ahmet Atalık*

* Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı

Endüstriyel tarım diğer adıyla fabrika tarımı, çiftlik hayvanları, balık ve ekinlerin Endüstriyel üretimi esasına dayanır. Kullanılan yöntemler en düşük maliyetle en fazla çıktı üretimini ve karı hedefler. 10 bin yıllık tarım tarihinde keskin bir dönemeç olarak kabul edebileceğimiz bu süreç, Sanayi Devrimi olarak anılan farklı sanayi faaliyetlerindeki gelişmelerle yakından bağlantılıdır. Tarımın kapitalistleşmesi, tarımsal üretimin endüstriyel bir tarzda üretilmeye başlanması ile gıdanın metalaşmasının, gıda üretiminin beslenmek için değil, kâr elde etmek için yapılabilecek hale gelmesinin yolu açmıştı.

Bu tarzda gıda üretimi, gıdanın yeniden metalaşması da tarımın sanayileşmesini tetikledi. Makinenin tarımda kullanılmaya başlaması, biyolojinin ve kimyanın tarıma uygulanması, deniz ve kara ulaşımındaki gelişmelerin tarıma ekonomik etkisi ile birlikte dünya çapına yayılmaya başlayan yeni bir metalaşma biçimi doğdu.

Gıdanın kâra dayalı üretimi ile birlikte, azot ve fosforun bitki yetiştirmede önemli faktörler olarak tanımlanması sentetik gübre üretimini teşvik etti. Bu da yoğun tarımı olanaklı hale getirdi. Vitaminlerin keşfi, 20. yüzyılın ilk 20 yılında hayvan beslenmesinde takviye olarak kullanılmalarını sağladı. Çiftlik hayvanları daha çok üretim için kapalı mekânlarda yetiştirilmeye başlandı. 1940'larda antibiyotiklerin keşfi, hastalıkların kolayca kontrol edilerek çiftlik hayvanlarının büyük sayılarda bir arada yetiştirilmelerine olanak sağladı. Kimyasalların 2. Dünya Savaşı'nda kullanılmak üzere geliştirilmeleri tarımda sentetik pestisit (haşerelelere ve yabancı otlara karşı kullanılan tarım ilaçlarının genel adı) kullanımını artırdı. Deniz taşımacılığında yaşanan gelişmeler tarım ürünlerinin uzak mesafelere taşınmasını, yerel pazarlardan uluslararası pazarlara girmesine olanak sağladı.

Yeşil Devrim

Tam da bu süreç, tarımsal üretim sürecinin giderek daha fazla sanayi denetimine girmesine yol açtı. Yeşil Devrim tabiri de sanayiye dayalı kapitalist tarımın girdiği yeni bir aşamayı ifade etmek için kullanıldı. Bu tabir 1940 ve 1970'li yıllar arasında tarımsal üretimde belirgin bir artışa yol açan gelişmekte olan -geç kapitalistleşen- ülkelerdeki tarımın tam olarak dönüşümünü-kapitalistleşmesini ifade etmektedir. Bu değişim Rockefeller ve Ford Vakıfları ile hükümetlerin büyük destekleri sonucu tarımsal araştırmalar yapılması, yaygınlaştırılması ile altyapı geliştirme programlarının bir sonucu olarak gerçekleşti.

Yeşil Devrim 1943 yılında Rockefeller Vakfı ile Meksika hükümetinin işbirliği ile Özel Çalışmalar Ofisi'nin Meksika'da kurulmasıyla başladı. Bu ofiste yüksek verimli buğday ve mısır çeşitleri geliştirildi. 1951 yılına gelindiğinde Meksika buğday üretiminde kendine yeterliliği yakalamış ve ihraç etmeye başlamıştı. Özel Çalışmalar Ofisi 1959 yılında gayri resmi bir uluslararası araştırma enstitüsüne çevrildi ve 1963'te de resmen CIMMYT (Uluslararası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezi) oldu.

Yeşil Devrim'in ikinci durağı Hindistan'dı. Burada da Ford Vakfı ve Hindistan hükümeti işbirliği ile CIMMYT'ten büyük miktarlarda buğday tohumu ithal edildi. Hindistan bitki besleme, sulama yatırımları ve tarım kimyasallarını finanse etme şeklinde kendi Yeşil Devrim programını uygulamaya koydu. 1970'lerin sonuna doğru çeltik verimini %30 oranında artırdı¹.

Rockefeller ve Ford Vakıfları birlikte Filipinler'de 1991 yılında IRRİ'yi (Uluslararası Çeltik Araştırma Enstitüsü) kurdular. Burada yetiştirilen yüksek verimli çeşitler üçüncü dünya ülkelerine hızla yayıldı. IRRİ ve CIMMYT 1971 yılında kurulan CGIAR'a katıldılar. Bu tarihten sonra CGIAR dünyanın pek çok yöresinde araştırma merkezleri açtı.

¹ CGIAR, Rice Research Hub for Greater Mekong Subregion Opens in Laos: Cooperation is Key in Southeast Asia's Most Important Rice Bowl, Newsroom Releases, 23 Ocak 2007

Yeşil Devrim uygulamaları ile dünyanın pek çok yöresinde 1980 ve 1995 yılları arasında tarım ürünleri üretimi en üst noktaya ulaştı. Ancak büyümeye ve sürekli kara dayalı bu tarımsal yöntem kısa sürede sorunlarını açığa vurdu. Çölleşme ve sulama uygulamalarında yapılan hatalar sonucu üretimde düşmeler yaşanmaya başladı. Bunların bir sonucu olarak Yeşil Devrim birçok bölgede tarımsal üretimde kısmi ya da tam bir sınırlayıcı faktör olmaya da başladı.

Yeşil Devrim'in sunduğu yüksek verimli çeşitler başlangıçta öyle olmamasına karşın ilerleyen süreçte sadece bir kez ürün veren şekle dönüştürüldüler. Bu da çiftçinin tohumda şirketlere bağımlılığını ve üretim maliyetini artırıcı bir unsur oldu.

Yeşil Devrim ile üretimde sağlanan artış beraberinde de bir takım tartışmaları da getirdi. Örneğin çok sayıda hayvanın bir arada yetiştirilmesi hastalık riskini artırıyor ve antibiyotik kullanımını teşvik ediyordu. Bu durum da insan sindirim sistemindeki bakterilerde antibiyotik direnci oluşturmak suretiyle insan sağlığını olumsuz etkiliyordu. ABD'de hayvanların hızlı büyümesini sağlamak amacıyla büyüme hormonları kullanılmış, ancak kısa bir süre sonra bunları tüketen insanların kanlarında bu hormon görülmeye başlayıp, buna bağlı bir takım sağlık sorunlarıyla karşılaşılınca bu hormonun kullanımı derhal yasaklanmıştır. Yoğun hayvansal ve bitkisel üretimden arta kalanlar, çevre kirliliğine yol açmaktadır. Yine özellikle hayvanların sıkışık bir düzende kapalı mekanlarda yetiştirilmesi streslerinin artmasına neden olmaktadır. Yoğun tarım aynı zamanda yoğun kaynak kullanımını gerektirmektedir. Yoğun tarım sistemi, gıdanın kaynağının izlenebilirliğini de zorlaştırmaktadır. Tüketici, ürünü doğrudan üreticiden alamamaktadır. Bitkisel üretim açısından bakıldığında ise tek ürünün geniş arazilerde her yıl üst üste yetiştirildiği görülmektedir. Bu da beraberinde sentetik gübre ve tarım ilaçlarının kullanımını artırmıştır. Makineli tarımın yaygınlaşması ve tarım arazilerinde görülen genişleme erozyon ve küresel ısınmanın nedeni sera gazı çıkışını da hızlandırmıştır. Büyük alanların sulamaya açılması, yanlış kullanımdan dolayı kimi bölgelerde tuzlanma yüzünden tarımsal üretimi sınırlamıştır.

Türkiye'de Yeşil Devrim

Dünya'daki gelişmelere paralel olarak tarımsal yapıların kapitalistleşmesi süreci Türkiye'de 1950'li yıllarla hızlandı. 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin etkisiyle, tarımda insan gücüne ihtiyacın azalmaya başlaması nedeniyle kırsal alanda yaşayan nüfus kentlere doğru hareketlenmeye başladı.²

Türkiye'de 1963 yılından itibaren planlı döneme geçildi. İlk üç plan devletçi özellikler taşıırken, dördüncü plandan itibaren liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlandı. Birinci plan döneminde tarım ve sanayinin dengeli büyümesi öngörülürken, ikinci plan döneminden itibaren sanayi sektörünün ekonomiyi sürüklemesi öngörüldü. Dördüncü plan dönemi neoliberal politikaların uygulamaya konduğu dönemdir ve 1950'lerden itibaren kentlere doğru başlayan hafif hareketlenme, 1980'den itibaren adeta bir göç dalgasına dönüştü.

1980'lerden itibaren ülkemizde uygulamaya konan neoliberal politikalar günümüzde en başarılı günlerini yaşamaktadır. AKP hükümetinin iktidar olduğu 2002 yılında tarımın istihdama katkısı %35 iken Nisan 2009'da %24'e geriledi. Türkiye %14,9 işsizlik oranı ile neredeyse dünya rekoru kırdı.³ Birinci yeşil devrim sürecini tamamlayan gelişmeler de işte 1980 sonrasında tarımın liberalize edilmesi sürecine denk düştü. Bu süreç, 1990'lı yıllarla birlikte ikinci yeşil devrim sürecinin kapısını araladı.

² www.zmo.org.tr, erişim tarihi: 15.10.2010

³ www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 15.10.2010

Açlık ve İkinci Yeşil Devrim

Birinci Yeşil Devrim açlığa çare olmadı, çünkü açlığın asıl nedeni tarımsal üretimin yetersizliği değil, kapitalist tarımsal üretim tarzı ve üretilen tarımsal ürünlerin adil dağıtılmaması ile finansal ve politik nedenlerdi. Asıl nedenleri görmezden gelen sermaye çevreleri 1980'li yılların başlarında temelleri atılan, 1990'lı yılların ortalarında ticari amaçla yayılmaya başlayan 2. Yeşil Devrim'i devreye soktular ve bu bağlamda tarım ürünlerinin genleriyle oynamaya başladılar.

Sorun doğru tespit edilmeyince çözüm de faydalı olmadı ve birbiri ardına gerçekleştirilen yeşil devrimler sonrasında bugün hala 1 milyar 20 milyon insan yatağına aç yatmaktadır⁴.

İlk GDO Üretiliyor

Kendi türünden ya da kendi türü dışındaki bir canlıdan gen aktararak bazı özellikleri değiştirilen bitki, hayvan ya da mikroorganizmalara "**genetiği değiştirilmiş organizma (GDO)**" diyoruz. Gen aktarımı kendi türü dışından gerçekleştirilmiş ise bu canlıya "**transgenik**" diyoruz. Ancak tüm bu tabirler tüketicide tedirginlik oluşturduğundan sermaye daha sevimli bir hitap şekli buldu "**biyoteknoloji ürünleri**"!⁵

2001/18 EC sayılı AB Direktifi'nde ise GDO "insan hariç olmak üzere, genetik materyali doğal yolla gerçekleşmeyecek şekilde değiştirilmiş organizma" olarak tarif edilmektedir⁶.

Ticari amaçla ilk olarak domatesin genleriyle oynandı. Amerikalı Calgene şirketi 1994 yılında Flavır Savr domatesi market raflarına sürdü⁷. Ancak, tüketiciler tarafından tercih edilmemesi üzerine şirket iflas etti ve biyoteknoloji devi Monsanto tarafından satın alındı.

GDO'lar Yayılıyor Mu?

Biyoteknoloji şirketleri tarım ilacı kullanımı azalacak, üretim maliyeti düşecek, yüksek verim küçük çiftçiyi zengin edecek söylemleri ile genleriyle oynadıkları tohumlarını ülkelere soktular. GDO'ların ticari amaçla ekimi 1996 yılından itibaren yaygınlaştı. GDO ekimi 1996 yılında 6 ülkede 1,7 milyon hektarlık (mha) bir alanda başlarken, günümüzde 25 ülkede 125 mha alanda yapılmaktadır⁸ (çizelge 1). Bu alan dünya tarım alanlarının sadece %3'ü kadardır.

GD ekin alanlarının %50'sine ABD tek başına sahiptir. Buna Kanada, Arjantin, Brezilya ve Paraguay'ı eklersek ekim alanlarının %88'i Kuzey ve Güney Amerika'da yer almaktadır. Bu ülkelere Hindistan, Çin ve Güney Afrika'yı da dahil edersek, bu 8 ülke ekim alanlarının %98'ine sahip olmaktadır. Listede yer alan diğer 17 ülke ekim alanının ancak %2'sine sahiptir (çizelge 2). Bu da sermaye çevrelerince GDO'ların dünyada hızla yayıldığı şeklinde reklam aracı olarak kullanılmaktadır.

4 FAO Newsroom, 1.02 Billion People Hungry, Rome, 19 Haziran 2009

5 www.isaaa.org, erişim tarihi: 15.10.2010

6 Directive 2001/18 EC of the European Parliament and of the Council on The Deliberate Release into the Environment of Genetically Modified Organisms

7 Opinion of the Scientific Committee on Food on the Evaluation of Toxicological Information Related to the Safety Assessment Genetically Modified Tomatoes, European Commission Health & Consumer Protection Directorate-General, 7 Eylül 2000

8 Clive James, Brief 39: Global Status of Commercialized Biotech/GM Foods: 2008

Çizelge:1) GDO ekim alanları (mha)

Yıllar	1996	2000	2005	2006	2007	2008
Ekim alanı	1,7	44,2	90	102	114,3	125

Kaynak: ISAAA, Clive James, 2009

Çizelge:2) Ükelere göre 2008 yılı GDO ekim alanları ve ekinler

S.N.	Ülke	Ekim Alanı (mha)	Ekin
1	ABD	62,5	soya, mısır, pamuk, kanola, balkabağı, papaya, kabayonca, ş.pancarı
2	Arjantin	21	soya, mısır, pamuk
3	Brezilya	15,8	soya, mısır, pamuk
4	Hindistan	7,6	pamuk
5	Kanada	7,6	kanola, mısır, soya, ş.pancarı
6	Çin	3,8	pamuk, domates, kavak, petunya, papaya, çarliston biber
7	Paraguay	2,7	soya
8	G. Afrika	1,8	mısır, soya, pamuk
9	Uruguay	0,7	soya, mısır
10	Bolivya	0,6	soya
11	Filipinler	0,4	mısır
12	Avustralya	0,2	pamuk, kanola, karanfil
13	Meksika	0,1	pamuk, soya
14	İspanya	0,1	mısır
15	Şili	<0,1	mısır, soya, kanola
16	Kolombiya	<0,1	pamuk, karanfil
17	Honduras	<0,1	mısır
18	Burkina Faso	<0,1	pamuk
19	Çek Cum.	<0,1	mısır
20	Romanya	<0,1	mısır
21	Portekiz	<0,1	mısır
22	Almanya	<0,1	mısır
23	Polonya	<0,1	mısır
24	Slovakya	<0,1	mısır
25	Mısır	<0,1	mısır

Kaynak: ISAAA, Clive James, 2009

Günümüzde ticari amaçla tarımı yapılan başlıca GD tarım ürünleri soya, mısır, pamuk ve kanoladır. Biber, patates, domates, pirinç, buğday, balkabağı, ayçiçeğı, yerfıstığı, kasava ve papaya gibi ürünlere de genetik müdahalede bulunulabilmektedir. Genetik müdahale çalışmaları henüz devam eden ürünler ise muz, çilek, kiraz, kavun, karpuz, ahududu ve ananstur.

Çizelge:3) Başlıca GD ürünlerin dağılımı

Ürünler	Ekim Alanı (mha)	GD Ekim Alanı (mha)	Oran (%)
Soya	95	65,8	70
Pamuk	34	15,5	46
Mısır	157	37,3	24
Kanola	30	5,9	20

ISAAA'nın verilerine göre bugün soya tarım alanlarının %70, pamuk alanlarının %46, mısır alanlarının %24 ve kanola alanlarının %20'sinde GD tohumla üretim yapılmaktadır (çizelge 3).

Kaynak: ISAAA, Clive James, 2009

GDO'ların Küçük Çiftçiyi Kalkındıracağı Söylemi !

GDO'larla ilgili küresel istatistikler, ağırlıklı olarak dev biyoteknoloji şirketleri tarafından finanse edilen International Service for the Acquisition of Agri-Biotech Applications (ISAAA) tarafından her yıl yayımlanmaktadır. Belli bir tarafın finansmanı ile yayımlanmalarından dolayıdır ki bu veriler çelişkilerle doludur. Gerek biyoteknoloji şirketleri gerekse ISAAA sürekli küçük çiftçiler üzerine yoğunlaşmakta, GDO'lu tarıma geçilmesi durumunda bu çiftçilerin çok daha fazla kazanacaklarından bahsetmektedirler.

ISAAA, 2008 yılı için yayımladığı son raporunda biyoteknoloji ekinlerini yetiştiren çiftçi sayısının 25 ülkede hızlı bir şekilde 13,3 milyona yükseldiğini, bunun %90'ının yani 12,3 milyonunun gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ve fakir çiftçiler olduğunu, bunun da tarihi bir olay olduğunu belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu dünyada 450 milyon küçük çiftçi olduğunu belirtmektedir. ILO ise çiftçilerin küresel ölçekteki sayısını 1,3 milyar civarında olduğunu tahmin etmektedir. ISAAA'nın tarihi bir olay olarak verdiği sayıları bu verilerle karşılaştırsak 12,3 milyon çiftçi küçük çiftçilerin sadece %2,7'sini, GD ekin yetiştiren 13,3 milyon çiftçi de tüm çiftçilerin ancak %1'ini oluşturmaktadır⁹. Dolayısıyla ISAAA'nın söylemleri son derece abartılıdır.

GD ekinlerin %88'ini Kuzey ve Güney Amerika'daki yalnızca 600 bin çiftçi büyük çaplı endüstriyel çiftliklerde yetiştirmektedir. Başka bir deyişle GD ekinlerin %88'ini tüm GDO yetiştiren çiftçilerin yalnızca %0,05'i yetiştirmektedir. Buna göre GDO'ların bir ülkeye girerken en çok vurgulanan küçük çiftçilerin kalkınacağı söylemi doğru değildir.

Paraguay 2008 yılında 2,7 mha GD soya ekim alanı ile dünya sıralamasında 7. sırada gelmektedir. Bu ülkedeki soya tarımının %90'dan fazlası GDO'ludur. Kırsalda yaşayan halkın %40'ı yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Arazi sahiplerinin %2'lik bölümü tüm arazilerin %70'ini kontrolü altında tutmaktadır.

9 Friends of the Earth Europe, Undoing the ISAAA Myths on GM Crops, Media Briefing, Şubat 2009

Güney Afrika'da GD pamuk ekiminin başladığı 2000 yılından bu yana pamuk çiftçisi sayısında 4 katlık bir azalma görüldü¹⁰.

ISAAA'nın verilerinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin çiftçilerinin GD ekin yetiştirerek kendilerinin ve ülkelerinin refah düzeylerinin arttığı belirtilmekte ve bu bağlamda Hindistan, Çin ve Güney Afrika'yı örnek olarak vermektedirler. Bu ülkelerin toplam tarım arazileri içinde GD ekinlerin yetiştirildiği alanların paylarına baktığımızda Hindistan'da %4,2, Çin'de %0,7 ve Güney Afrika'da %1,8 olduğunu görüyoruz (çizelge 4). ISAAA'nın bu konuyu da doğru bir şekilde sunmadığına tanık oluyoruz.

Çizelge:4) Kimi ülkelerde GD ekim alanı

Ülke	Tarım Arazisi (mha)	GD Ekin Alanı (mha)	Oran (%)
Hindistan	180,2	7,6	4,2
Çin	556,3	3,8	0,7
G. Afrika	99,6	1,8	1,8

Kaynak: FOEE

GDO Verimi Yükseltmedi!

ABD'de üniversitelerin 1998 yılında yaptıkları 8200 alan denemesinde GD soyanın diğer soyalara göre %5,3 daha düşük verime sahip olduğu tespit edildi¹¹. 1999 ve 2000 yıllarında da devam ettirilen çalışmalarda bu sonuç teyit edildi. 2001 yılında Nebraska Üniversitesi agronomistlerinin yaptıkları çalışmalardan da aynı sonuçlar çıktı. Kansas Devlet Üniversitesi'nin çalışmalarında da GD soyanın yaklaşık %9 daha düşük verime sahip olduğu sonuçlarına ulaşıldı. Ayrıca, bu çalışmada, biyoteknoloji şirketlerinin yabancı ota karşı kullanılmasını istedikleri glyphosate uygulamalarının, başta mangan olmak üzere bitki sağlığı ve gelişimi için gerekli diğer önemli bitki besin maddeleri alımını da engellediğini tespit ettiler. Yapılan diğer çalışmalarda ise glyphosate uygulamalarının, bitkilerin topraktan bitki besin maddeleri alımına yardımcı olan toprak bakterilerini öldürdüğünü, hastalığa yol açan mantar üremesine yol açtığı ortaya çıktı.

Kontrollü şartlarda yapılan mısır üretiminde ise GD mısırların %12 daha düşük verime sahip oldukları saptandı.

GD pamuk ekimi yapan Hindistan'da aradığı yüksek verimi bir türlü yakalayamayan çiftçiler yaşamlarına son veriyorlar. 2003'ten bu yana bu nedenle intihar eden çiftçi sayısı 16 bini geçti.

Küresel ölçekte 125 milyon hektar (mha) alanda genetiği değiştirilmiş tohumla üretim yapılırken, bu alanın %50'si sadece ABD'dedir. Son 3 yıl ortalamasına bakarsak hektara verim 933 kg civarındadır (çizelge:5). Bu ülkede pamuk ekim alanlarının %86'sında GD tohumla pamuk ekimi yapıldığından bu verimi yaklaşık olarak GD pamuk verimi olarak kabul edebiliriz.

Çizelge 1'deki ülkeler hem ekim alanı büyüklüğü hem de GD tohumla üretim yüksekli-

¹⁰ Friends of the Earth International, Who Benefits from GM Crops: Feeding the Biotech Giants, not the World's Poor, Issue: 116, Şubat 2009

¹¹ Charles Benbrook, Evidence of the Magnitude and Consequences of the Roundup Ready Soybean Yield Drag from University-Based Varietal Trials in 1998, AgBioTech InfoNet, Technical Paper No: 1, 13 Temmuz 1999

ği nedeniyle seçilmişlerdir. Son 3 yıl verim ortalamalarına baktığımızda hektara Çin’de 1.313 kg, Hindistan’da 553 kg, Arjantin’de 483 kg, Türkiye’de 1.334 kg’dır. Dünyanın verim ortalaması ise 775 kg civarındadır¹². Çin’in pamuk ekim alanlarının %68’inde, Hindistan’ın %76’sında, Arjantin’in ise %95’inde genetiği değiştirilmiş pamuk ekilmektedir¹³. Türkiye’nin genetiği değiştirilmemiş pamuk verimi tüm ülkelerin oldukça üzerindedir.

Türkiye’nin pamuk verimi, pamuk ticaretini küresel ölçekte elinde tutan ABD’den %43, biyoteknoloji devi Monsanto’nun pamuk karargahı Hindistan’dan 2 kat daha yüksektir.

Çizelge:5) Dünyanın ve kimi ülkelerin pamuk ekim alanları ve verimi

ÜLKELER	Ekim Alanı (mha)			Verim (kg/ha)		
	2007/08	2008/09	2009/10	2007/08	2008/09	2009/10
ABD	4,25	3,06	3,20	985	911	902
Çin	6,20	5,95	5,40	1.299	1.310	1.331
Hindistan	9,44	9,37	9,58	567	523	568
Arjantin	0,31	0,29	0,30	494	465	490
Türkiye	0,52	0,35	0,30	1.298	1.325	1.379
Dünya	32,95	30,68	30,13	796	760	768

Kaynak: USDA Foreign Agricultural Services

Soya verimi için de ABD Tarım Bakanlığı verileri üzerinden bakalım (çizelge:6). Çok kısa bir şekilde özetlemeye çalışırsak toplam soya ekim alanının ABD %92, Brezilya %64, Arjantin %98, Paraguay %93, Uruguay %100 ve Güney Afrika %80’inde genetiği değiştirilmiş soya tohumuyla üretim yapıyor. Çizelgeye baktığımızda en yüksek ABD’ye ait olup son 3 yıl verim ortalaması 2.780 kg civarındadır. Dünya ortalaması ise 2.357 kg civarındadır.

¹² www.fas.usda.gov, erişim tarihi: 15.10.2010

¹³ www.gmo-compass.org, erişim tarihi: 15.10.2010

Çizelge:6) Dünyanın ve kimi ülkelerin soya ekim alanları ve verimi

ÜLKELER	Ekim Alanı (mha)			Verim (ton/ha)		
	2007/08	2008/09	2009/10	2007/08	2008/09	2009/10
ABD	25,96	30,21	30,35	2,81	2,67	2,86
Brezilya	21,30	21,60	22,00	2,86	2,64	2,73
Arjantin	16,60	16,00	18,00	2,78	2,00	2,83
Paraguay	2,65	2,70	2,55	2,60	1,41	2,25
Uruguay	0,51	0,52	0,51	1,67	1,73	1,74
G. Afrika	0,17	0,23	0,23	1,71	1,80	2,09
Dünya	91,01	96,44	98,80	2,43	2,19	2,45

Kaynak: USDA Foreign Agricultural Services

Türkiye bu ülkelere göre çok küçük bir alanda üretim yaptığı için ABD Tarım Bakanlığı sitesinde kayda değer üretim yapan ülkeler arasında yer alamıyor. Bu nedenle Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) rakamlarına bakacağız (çizelge:7).

Ülkemizde genetiği değiştirilmemiş soya ekim alanı 2008 yılı itibarıyla 9.444 ha'dır. Son 3 yıl hektara verim ortalamamız ise yaklaşık olarak 3.720 kg'dır. Türkiye'nin verim ortalaması, küresel soya ticaretini elinde bulunduran ve soya ekim alanlarının %92'sinde GD tohumla üretim yapan ABD'den yaklaşık %34, soya ekim alanlarının %98'inde GD tohumla üretim yapan Arjantin'den %47 ve soya tarımı yapılan arazilerinin tamamında GD tohum kullanan Uruguay'dan %117 daha fazladır.

Çizelge:7) Türkiye soya ekim alanı ve verimi

Yıl	Ekim Alanı (ha)	Verim (kg/ha)
2006	11.919	3.970
2007	8.675	3.540
2008	9.444	3.650

Kaynak: TÜİK

Mısır veriminde de Türkiye dünyanın sayılı ülkeleri arasındadır. GD tohumla mısır üreten ülkeler arasında ABD ve Kanada'nın ardından üçüncü sırada gelmektedir. ABD mısır ekim alanlarının %80'inde, Kanada ve Arjantin %84, Güney Afrika %57'sinde GD tohumla üretim yapmaktadır.

Türkiye'nin mısır verimi son 3 yıllık ortalamalara göre Arjantin'den %12 ve Güney Afrika'dan %90 daha fazladır. Türkiye'nin mısır verimi yaygın GD tohumla üretim yapan ülkelerden sadece ABD ve Kanada'nın gerisindedir. Zira bu coğrafya mısırın anavatanıdır.

Çizelge:8) Dünyanın ve kimi ülkelerin mısır ekim alanları ve verimi

ÜLKELER	Ekim Alanı (mha)			Verim (ton/ha)		
	2007/08	2008/09	2009/10	2007/08	2008/09	2009/10
ABD	35,01	31,83	31,49	9,46	9,66	9,63
Kanada	1,37	1,17	1,20	8,50	9,06	8,58
Arjantin	3,41	2,25	2,00	6,45	5,78	7,50
G. Afrika	3,30	3,00	3,20	3,99	4,00	3,59
Türkiye	0,45	0,52	0,50	6,44	7,98	7,60
Dünya	159,85	156,44	156,44	4,95	5,03	5,00

Kaynak: USDA Foreign Agricultural Services

GDO Tarım İlacı Kullanımını Azaltmadı!

İşlemeli tarım arazilerinin %74'ünde GD soya, mısır ve pamuk yetiştiren Arjantin'in tarım ilacı kullanımını bize ilaç kullanımının azalması ya da çoğalması konusunda ışık tutacaktır. Bu ülkede ticari amaçlı GD soya ekilmeye başlandığı 1996 yılında 13,9 milyon litre glyphosate kullanılırken 2008'de bu miktar 200 milyon litreye yükseldi¹⁴. Geçen bu süreçte GD soya ekim alanı 5 kat artarken, glyphosate (yabancı ot ilacı) kullanımı tam 14 kat arttı. Bu yoğun ilaç kullanımını karşısında glyphosate direnci oluşan süper yabancı otları yok edebilmek için kullanımı yasaklanmış yüksek düzeyde zehir içeren ilaçlar kullanılmak zorunda kaldı.

Dünya GD ürün ekim alanlarının yarısına sahip ABD'deki veriler de GDO'ların tarım ilacı kullanımını azaltmadığını gösteriyor. ABD Tarım Bakanlığı Ulusal İstatistik Servisi verilerini baz alan bir araştırmaya göre tarım ilacı kullanımı hızlı bir şekilde artış gösterdi. GD tohumla üretimin başladığı 1996-2008 yılları arasındaki 13 yıllık süreci değerlendiren çalışmaya göre insektisit (haşere ilacı) 64,2 milyon pound azalırken, herbisit (yabancı ot ilacı) kullanımı 382,6 pound artış gösterdi. Pestisit kullanımı toplamda 318,4 milyon pound artış göstermiş oldu. İlaç artışıdaki en önemli etken herbisite dayanlı tohumların yaygın olarak üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Yabancı otların GDO'lu tohumla verilen herbisitlere karşı direnç kazanmaları çiftçilerin daha çok herbisit kullanımına yol açtı¹⁵.

GDO'lar Şirketlere Kazandırıyor

Çevre ve insan sağlığına son derece zararlı olan GDO'lar sadece şirketlerin para kazanması içindir. Zira genetiği değiştirilmiş tohum üreten firmalar aynı zamanda tarım ilacı üretiminde de ilk sıralarda yer almaktadır. Tohum pazarının 1. sırasında bulunan Monsanto aynı zamanda dünyanın 5. büyük tarım ilacı üreticisidir. Tohum üretiminde ikinci sırayı alan DuPont, tarım ilacı üretiminde 6. sırada, tohum üretiminde 3. sıradaki Syngenta ise tarım ilacı üretiminde 2. sırada gelmektedir. Onun içindir ki aynı zamanda dünyada genetiği değiştirilmiş tohum da üreten bu şirketler ürettikleri tarım ilacını da maksimum düzeyde satabilmek için herbisite dayanlı tohumlar üretmektedirler¹⁶.

14 GRAIN, Twelve Years of GM Soya in Argentina: a Disaster for People and the Environment, Seedling, January 2009

15 Charles Benbrook, Impacts of Genetically Engineered Crops on Pesticide Use in the US: the First Thirteen Years, The Organic Center, Kasım 2009

16 ETC GROUP, Who Owns Nature?: Corporate Power and the Final Frontier in the Commodification of Life, Kasım 2008

Türkiye’den İlginç Bir Diyalog

Sabancı Üniversitesi’nde 2006 yılında düzenlenen Tarımsal Biyoteknoloji Sempozyumu’nun konuşmacılarından bir tanesi dönemin Tarım Bakanlığı’ndan Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürü idi. Sunumu sonrasında, Tarım Bakanlığı’nın Adana’da 1999-2000 yılları arasında yürüttüğü GDO denemelerinin sonuçlarına hiçbir şekilde ulaşamıyor olmamdan bahisle bu denemelerde gen kaçışını önleyip önlemedikleri, tarım ilacı kullanımını azaltıp azaltmadıkları ve verimde artış sağlayıp sağlayamadıklarını sormuştum. Aldığım yanıt yurdum insanı dedirtecek türdendi, “bizim denemelerimiz bunlara yönelik değildi.” Geriye ne kalıyorsa?

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Adana Şubasının Temmuz 2008’de düzenlediği GDO panelinde bir sunum yapmıştım. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü hocalarımızdan biri hem panel yöneticisi hem de aynı zamanda konuşmacı idi. Diğer arkadaşlarımız sunumlarını yaparken can sıkıntısından bir ara hocamla aramızda şöyle bir diyalog geçmişti. Hocama Adana’daki GDO denemelerinde bulunup bulunmadığımı sordum, bulunduğu söyledi. Diğer adımda ise sonuçların yazılıp yazılmadığımı sordum, eğer yazıldı ise sonuçlara hiçbir şekilde ulaşamadığımızı belirttim. Hoca sonuçların çok kötü çıktığını, dolayısıyla yazamadıklarını bahsetti.

Dönemin Genel Müdürünün ve çalışmalarda yer almış bir hocanın bu itiraflarına karşın ülkemizde GDO konusunun başını çeken kimi akademisyenler o dönemdeki çalışmaların çok başarılı sonuçlarını televizyonlarda ve üniversitelerdeki panellerde dillendiriyorlar. Garip değil mi? Gerçekten olumlu bir sonuca ulaşabilseler raporu yayımlamak için 8 yıl beklerler miydi?

Üstü Örtülü Bilim

Biyoteknoloji lobisi tarım ilacı kullanımındaki artışı takip edebildiğimiz en önemli kaynaklardan biri olan ABD Tarım Bakanlığı sitesinden bu verilerin yayınlanmasını istemiyor. Verim konusunda da birbiri ardına gelen GDO’lu tohumların konvansiyonel eşdeğerlerine göre daha verimsiz olduğunu belirtir üniversite araştırmacı sonuçlarından sonra bağımsız araştırmalara sınırlama geldi.

Bağımsız GDO araştırmalarında şirket kontrolü yetiştiricilerle yapılan basit bir anlaşmayla başlıyor. Anlaşmaya göre GDO’lu tohum üzerinde herhangi bir araştırma yapılamıyor, tohumu alan diğer bir kişiye araştırma yapması için bu tohumları vermiyor. GDO konusunda araştırma yapmak isteyen bağımsız bilim insanı ya şirketten izin isteyecek, izin alabilirse çalışmasını yapacak ya da hakkında açılacak tazminat davasını göze alarak çalışmasını yürütecek. Peki ABD’li bağımsız bilim insanları biyoteknoloji şirketlerinden izin alabiliyorlar mı, birkaç örnek verelim.

Kaliforniya Üniversitesi’nde bitki genetikçisi Paul Gebts, 2002 yılında, Meksika’daki yerel çeşitlere GDO’lu mısırlardan gen kaçışı olup olmadığını araştırmak istedi. Sağlıklı bir karşılaştırma için Monsanto, Syngenta ve Pioneer Hi-Bred şirketlerinden GD tohum örnekleri talep etti. Ancak şirketlerin hiçbiri bu talebi olumlu karşılamadı¹⁷.

Yine bu üç şirketin haşereye dirençli tohumlarının birbiri ile kıyaslaması yapılmak istendi. Bu şirketler 2007 yetiştirme sezonunda araştırmacı üniversitelere bu izni sağladılar. Ancak, Syngenta 2007 yılı sonunda verdiği izni kaldırınca araştırma sonuçlandırılmadı. Syngenta ticari ürünlerinin diğer firmaların ürünleri ile karşılaştırılmasını şirket ilkesi olarak yasakladı.

17 Emily Waltz, Nashville, Under Wraps, Nature Biotechnology, Volume: 27, Number: 10 Ekim 2009

Scientific American dergisinin Ağustos 2009 sayısında da editörün köşesinde bağımsız GDO çalışmalarına şirketlerin getirdikleri kısıtlamalar ele alınıyor ve bağımsız çalışmalar sonucu GDO'ların yaygınla olumsuzluklarına ulaşıldığı, tazminat davası çekincesi nedeniyle bu çalışmaların yayımlanamadığı, doğru bir bilim için şirketlerin GDO konusundaki anlaşmalarını değiştirmeleri isteniyor¹⁸.

Bu örnekler uzayıp gidiyor. Kısaca özetlemek gerekirse, GDO'lu tohumları ve onlarla kullanılan ilacı üreten şirketlerin onayını alamayan çalışmalar yayımlanamıyor. Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızın da bir biyoteknoloji şirketi ile birlikte yaptığı ve sonuçlandırdığı GDO denemelerini yaklaşık 10 yıldır yayımlayamaması da şirket sınırlamalarıyla ilgili gibi gözüküyor. İyi bir sonuca ulaşılsa o raporlar çoktan yayımlanır ve hepimizin ellerinde dolaşır.

Veriler Gerçeği Yansıtıyor

ISAAA tarafından ticari amaçlı GD ekin yetiştiren ülke sayısı 2008 yılı için 25 olarak verilmektedir. Ancak, bunlardan Güney Afrika artık kimi GDO'ların deneme ekimlerinin yapılmasını reddetmektedir. Güney Afrika'nın 2005 yılı GD pamuk verisi itiraza konu oldu. Bu konuda resmi hiçbir istatistik olmamasına karşın ISAAA'nın açıkladığı rakam gerçekte olmasının tam 20 katıydı. Monsanto bu ülkedeki GDO ekim alanlarını 2005 yılında 500 bin ha, 2006 yılında 609 bin ha olarak yayın organlarında belirtmesine karşın ISAAA tarafından 1,4 mha açıklanarak oldukça abartıldı¹⁹.

İran'da ticari amaçlı hiçbir GDO onayı bulunmamasına rağmen ISAAA'nın 2006 yılı listesinde genetiği değiştirilmiş çeltik ürettiği gözükmektedir. International Rice Research Institute'nin itirazı üzerine İran 2007 yılı listesinden çıkarıldı²⁰. Türkiye'deki GDO taraftarı akademisyenlerimiz İran'ı listede gördüklerinde bir yıl boyunca "İran bile GD çeltik ekiliyor ya da İran kadar olamadık" dediler durdular. Neyse ki sonraki yıl İran'ın listeden çıkarılması ve listeye hıyileyle girmiş olduğunun ortaya çıkmış olması sayın hocalarımıza da ders oldu.

Hindistan'da Monsanto'nun yüksek verimli GD pamuk vaatleri tutmayınca buna inanıp borca giren çiftçilerden son üç yılda 16 bini intihar etti²¹.

Çin Biyogüvenlik Komitesi daha fazla güvenlik verisini toplamak ve değerlendirebilmek amacıyla GD çeltik ekim onaylarını durdurdu.

Filipinler uzun yıllardır ISAAA'nın listesinde yer almaktadır. Ancak, sivil toplum örgütlerinin bu ülkede ne kadar GDO ekim alanı bulunduğu sorusuna Tarım Bakanlığı ellerinde bu yönde bir istatistik bulunmadığı yönünde yanıt vermektedir.

Brezilya biyoteknoloji endüstrisine çiftçileri ile birlikte tüm gücü ile direnmektedir.

Avrupa GDO'lara Direniyor

AB sadece Monsanto'nun MON 810 mısır çeşidinin ekimini onaylamıştır. Buna karşın Avusturya, Yunanistan, Macaristan ve Polonya GDO konusunda açık ve net olup ekimini yasaklamıştır. Çevre ve sağlık etkileri yeterince bilinmediği için Fransa 2007'de al-

18 Scientific American, Do Seed Companies Control GM Crop Research?, Ağustos 2009

19 Sam Burcher, Global GM Crops Area Exaggerated, ISIS Report, 29.01.2007

20 GM Freeze Briefing, International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications (ISAAA)-Global Status Reports on GM Crops, 29 Ocak 2009

21 Guillaume P. Gruere et al., Bt Cotton and Farmer Suicides in India, International Food Policy Research Institute Discussion Paper 00808, Ekim 2008

dığı bir kararla 2008 yılında GD mısır ekimine izin vermedi²². Almanya Tarım Bakanı Ilse Argner 14 Nisan 2009'da yaptığı açıklamayla Almanya'da 2009'da GD mısır ekimi yaptırmayacaklarını açıkladı²³. Böylelikle AB'nin lokomotifi konumundaki 2 ülke Fransa ve Almanya GDO tarımından vazgeçti. AB ülkeleri içerisinde en fazla GDO ekim alanına sahip İspanya'da ise binlerce kişi bu üretimin durması için yürüyüş yapıyor, imza kampanyaları yürütülüyor.

Biyoteknoloji lobisi 2007 yılıyla karşılaştırıldığında 2008 yılında 7 AB ülkesinde GD ekin yetiştirme alanının %21 oranında arttığını vurgulamaktadır. Oysa gerçekte %2 oranında azalmıştır. Son 4 yıl değerlendirildiğinde ise ekim alanının %35 azaldığı görülmektedir (çizelge 5).

Çizelge:5) GDO ekimi yapan Avrupa ülkeleri

Ülke / Yıl	2005	2006	2007	2008
İspanya	53.225	53.667	75.148	79.269
Fransa	492	5.000	21.147	-
Çek Cumhuriyeti	150	1.290	5.000	8.380
Portekiz	750	1.250	4.500	4.851
Almanya	400	950	2.285	3.173
Slovakya	-	30	900	1.900
Romanya	110.000	90.000	350	7.146
Polonya	-	100	320	3.000
Toplam (AB)	55.017	62.287	109.650	107.719
Toplam (Avrupa)	165.017	152.287	109.650	107.719

Kaynak: FOEE

AB üyeliği henüz gerçekleşmemişken 2005 ve 2006 yıllarında Romanya GD soya ekerken, AB'de bu ürünün tarımı yasak olduğundan soya tarımından vazgeçti ve GDO ekim alanlarında ciddi gerileme yaşandı. Polonya'da GDO tarımı yasaklanmasına karşın 2008 yılında 3.000 ha ekim alanı gözükmeye başladığında kaçak ekim yapıldığını göstermektedir. Çizelge 4'te yer alan ülkeler dışında hiçbir Avrupa ülkesi GDO tarımına izin vermemektedir.

Ülkemizdeki GDO sever hocalarımız GDO konusunda çok hassas AB'nin bile GD ekin yetiştirdiğini sık sık örnek verirler. Son dönemde yaşanan gelişmelerden umarız sayın hocalarımız da ders alırlar.

GDO'lar Biyoçeşitliliği Yok Ediyor

GD ekinler tozlaşma yoluyla aynı türden akrabalarının da genlerini değiştirebiliyorlar. Yapılan denemelerde GD mısır polenlerinin 35 km mesafeye kadar rüzgarla taşınabildiği tespit edildi. Bu durum zengin biyoçeşitliliği bitirmesinin yanında, organik tarımı da

22 REUTERS, EU Experts to Discuss France, Greece GM Maize Bans, 22 Ocak 2009
23 EURACTIVE, Germany Joins Ranks of anti-GMO Countries, 15 Nisan 2009

engelleyen önemli bir olumsuzluktur. GD tohumla üretim yapılan yerlerde organik tarım ürünlerinde genetik bulaşımına rastlamış, çiftçi ürününü organik olarak satamamıştır.

Bu konuda diğer önemli bir nokta ise biyoteknoloji şirketleri tarafından monokültür tarımın teşvik ediliyor olmasıdır. Örneğin, soya tarımının %99 oranında GD tohumla yapıldığı Arjantin'de işlemeli tarım yapılan ve tek yıllık bitkilerin yetiştirildiği 28,5 mha lık alanın %56'sında GD soya ekilmektedir. Yine Arjantin'de 21 mha alanda GD soya, mısır, pamuk ekildiğini hesaba katarsak, tarım arazilerinin %74'ünde ağırlıklı olarak bu üç ürünün işgal ettiğini söyleyebiliriz. İşte bu nedendir ki Arjantin, daha önceleri ihracatçı konumunda olduğu pek çok geleneksel tarım ürününü artık yurtdışından almak zorunda kalıyor.

Ayrıca genetiği değiştirilmiş ürünler doğadaki yabani akrabalarının da genlerini değiştirebilmektedir. Biyoçeşitliliğin bu şekilde zarar görmesi, şu an henüz bilmediğimiz ve tanımadığımız hastalık ve zararlılara karşı kullanabileceğimiz bitki türlerinin azalması anlamına gelmektedir. Ülkemiz biyoçeşitlilik açısından son derece zengin bir ülke olup yaklaşık 12 bin bitki türümüzün yaklaşık 4 bin kadarı endemiktir²⁴.

GDO'ların Anavatanı ABD'de Yargı Kararları GDO'lara Darbe Vuruyor

2006 ve 2007 yıllarında Hawaii, Washington DC ve Kuzey Kaliforniya federal mahkemeleri yeterince çevresel etki değerlendirmesi yapmaksızın Amerikan Tarım Bakanlığı'nın (USDA-United States Department of Agriculture) GDO'lara vermiş olduğu onayların yasa dışı olduklarına karar verdi²⁵.

Biyoteknoloji şirketlerinin en önemli hedefi en kısa zamanda büyük miktarlarda para kazanmak olduğundan ne yazık ki sadece çevresel etki değerlendirmesi değil, bu ürünlerin insan sağlığı üzerine etkileri de yeterince, hatta hiç araştırılmış değildir.

GDO'ların Sağlık Etkileri

Her ne kadar GDO'ların insanlar üzerindeki etkileri henüz tam olarak bilinmese de tüm engellemelere rağmen yayımlanabilmiş kimi bağımsız araştırmalar GDO'ların hayvanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır.

Fransa'nın Committee for Independent Information and Research on Genetic Engineering (CRIIGEN) ile Rouen ve Caen Üniversitelerine mensup bilim insanları tarafından 2009 yılında yayımlanan çalışmada GDO'lu mısırla beslenen farelerde erkeklerin kilosunda azalma dışilerinde ise artış, dişi farelerin trigliserit miktarlarında %12 dolayında yükselme, erkek farelerin idrarları vasıtasıyla dışarı atılan fosfor ve sodyum miktarında ise %31-35 azalma olduğu görülmektedir²⁶.

Fransa'dan Montpellier, Rouen, Caen Üniversiteleri ile CRIIGEN, İtalya'dan Firenze Üniversitesi, Yeni Zelanda'dan Institute for Environmental Science and Research, İngiltere'den Kings College London School of Medicine ve ABD'den Foundation for Genetic Research'tan bilim insanlarının 2009 yılında yayımladıkları araştırmalarında yine GDO'lu mısırla beslenen farelerin kanlarındaki trigliseritin %34-40 oranında yükseldiği,

24 Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara (GDO) Dair Yönetmelikle İlgili Basın Açıklaması, GDO'ya Hayır Platformu, 27.10.2009

25 Joe Cummins, Mae-Wan Ho, Approval of GM Crops Illegal, US Federal Courts Rule, ISIS Report 01.03.2007

26 Gilles-Eric Seralini, Dominique Cellier, Joel Spiroux de Vendomois, New Analysis of a Rat Feeding Study with a Genetically Modified Maize Reveals Signs of Hepatorenal Toxicity, ARCHIVES OF Environmental Contamination and Toxicology, DOI: 10.1007/s00244-006-0149-5, 2007

karaciğerlerinde büyüme beyinlerinde küçülme olduğu, vücut ağırlıklarının arttığı, böbrek fonksiyonlarının bozulduğu, dişi farelerin kan şekerlerinin %10 civarında arttığı görülmektedir²⁷.

Avusturya Tarım ve Sağlık Bakanlığı'nın finansmanı ile Viyana Üniversitesinin yaptığı ve 2008 yılı sonunda yayımlanan raporda ise gıdalarla beslenen farelerin 3-4 nesil sonra büyük ölçüde üreme yeteneklerini kayb ettikleri belirlendi²⁸.

İtalya'da Beslenme Enstitüsü mensubu bir grup bilim insanının 2008 yılında yayımlanan çalışması ise GDO'lu mısırla beslenen farelerin bağışıklık sisteminde çökme yaşadığını ortaya koydu²⁹.

Canlılarda gen aktarımının başarılı olup olmadığı tespiti amacıyla antibiyotik direnç genleri kullanılmaktadır. Bu genler özellikle insan sindirim sistemindeki bakteriler tarafından bünyelerine kolayca alınabilmektedir. Bu da insanda antibiyotik direnci oluşturmaktadır. Bugün GDO'ların anavatanı ABD'de her yıl onbinlerce kişi antibiyotik direnci nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Ancak ülkemizdeki bir kısım akademisyen, tıpkı biyoteknoloji şirketleri ile yakın ilişkiler içinde olan yurtdışındaki meslektaşları gibi GDO'lu ürünleri tüketmenin sağlık açısından hiçbir zararı olmadığını, hatta bazıları işi daha da ileri götürerek GDO'lu ürünleri yemenin daha sağlıklı olduğunu belirtmektedirler.

Biz bu akademisyenlerimize Kaliforniya Salk Enstitüsü Hücre Nörobiyolojisi Laboratuvarı Başkanı Prof. David R. Schubert'in bir tıp dergisinde yer alan şu sözleri ile yanıt verelim: "GD gıdaların insanları hasta yaptığına dair hiçbir kanıt yok, bu gıdalar güvenli söylemi son derece mantıksız ve doğru değildir. Bu gıdaların güvenli olduğu görüşünü doğrulayan hiçbir veri yoktur. Doğru dürüst epidemolojik çalışmalar olmaksızın pek çok zarar saptanamaz. Bu yönde hiçbir çalışma yapılmamıştır."³⁰

Türkiye'ye GD Ekinler Kontrolsüzce Girmektedir

Türkiye ne yazık ki kendi ekolojisinde yetiştirebileceği soya ve mısırları, üretim planlaması yapmadığından dolayı üretim açığını kapatmak üzere her yıl dışarıdan almak zorunda kalmaktadır. Hem de bu ürünleri çoğunlukla GD tohumlarla üreten ABD ve Arjantin gibi ülkelerden almaktadır.

Ülkemize yurtdışından giren soya ve mısır ürünlerinden aldığı numuneleri zaman zaman analiz ettiren GDO'ya Hayır Platformu bileşeni kuruluşlar, GDO tespit etmeleri halinde bu konuyu kamuoyu ile paylaşmaktadır. 2007 yılında yine böyle bir tespit karşısında dönemin TMO Genel Müdürü'nün konuya ilişkin açıklaması "daha önce nasıl yapılıyorsa bu ürünün de yurda o şekilde getirildiği" yönünde oldu. Yanlış yanlışla açıklanmaya çalışıldı.

Tarım Bakanlarımız:.. Yasal Mevzuat Yok, Özel Bir GDO Analizi Yapmıyoruz

Türkiye'de GD tohumla tarımsal üretim yapılması yasaktır. Meclisimizde, GDO'larla ilgili AKP hükümetinin Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'e, Tarım Bakanları (önceki) Sami

27 Gilles-Eric Seralini et al., How Subchronic and Chronic Health Effects can be Neglected for GMOs, Pesticides or Chemicals, International Journal of Biological Sciences, 5(5):438-443, 2009

28 Jürgen Zentek, Alberta Velimirov, Claudia Binter, Biological Effects of Transgenic Maize NK603xMON810 Fed in Long Term Reproduction Studies in Mice, Forschungsberichte der Sektion IV, Band 3/2008

29 Alberta Finamore et al., Intestinal and Peripheral Immune Response to MON810 Maize Ingestion in Weaning and Old Maice, Journal of Agricultural and Food Chemistry, DOI: 10.1021/jf802059w, 22 Kasım 2008

30 David R. Schubert, The Problem with Nutritionally Enhanced Plants, Journal of Medicinal Food, Vol.11, No: 4 Ağustos 2008

Güçlü ve (şimdiki) Mehdi Eker'e sorulmuş birçok yazılı soru önergesi vardır. Bu önergelerde Türkiye'ye GDO'ların girip girmediği sorularına Bakanlarımız, konuyla ilgili yasal düzenleme bulunmadığından tarım ürünlerini analiz etmediklerini belirtmişlerdir.

GDO'ları analiz edebilecek Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde 5 laboratuvar bulunmaktadır. Bunların bulunması bir işe yaramıyor, onları harekete geçirecek yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması gerekiyor! Bu laboratuvarlardan yalnızca bir tanesi akredite-dir.

Kısaca hatırlarsak, 2005 yılında Meclis gündemine gelmek üzere olan Ulusal Biyogüvenlik Yasa Tasarısı'nın olumsuzluklarının altını çizen GDO'ya Hayır Platformu 100 bin imza toplayarak Meclise sunmuş, tasarının bu haliyle değil düzeltilerek meclis gündemine getirilmesini talep etmiştir. 2005 yılı başlarında Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman bu konunun çok önemli olduğunu vurgulayarak tekrar gözden geçirilmek üzere yasa tasarısının Tarım Bakanlığı'na gönderildiğini basına açıklamıştır. Tasarı halen düzeltilmeyi beklemekte ve GD gidalar sofralarımızda cirit atmaktadır.

Oysa Türkiye, Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması'nın bir parçası olan Kartagena Protokolü'ne taraf bir ülkedir. Kartagena Protokolü biyolojik türliliğin sürdürülebilir kullanımını ve korunmasını olumsuz etkileyebilecek, insan sağlığı açısından riskler yaratabilecek GDO'ların sınır ötesi taşınımını, alıp satımını ve kullanımını denetlemeyi öngören ve ülkeleri bağlayıcılığı olan bir protokoldür.

Türkiye GDO konusunda ilk mevzuatına 26 Ekim 2009 günü Resmi gazete'de yayımlanan bir yönetmelikle kavuştu. Ancak, bu düzenleme sorunlara bir açıklık getiremedi. Yönetmeliğin sevindirici tarafı ülkemizde GDO'lu tohumla üretime izin vermemesiydi. Burada şu ilaveyi yapalım; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 1998 yılında yayımladığı bir genelge ile ülkemizde GDO'lu tohumla üretim yapmak yasaklanmıştır. Ancak yönetmelik önceden olduğu gibi ülkemize girecek GDO'lu tarım ürünlerine de tam bir yasaklama getirmemişti. Bebek ve çocuk gıdalarında GDO materyallerinin kullanılmayacak olması ve insan tedavisinde kullanılan antibiyotik direnç geni taşıyan ürünlerin girişinin yasaklanmış olması yine sevindirici yönüydü. Ancak 20 Kasım 2009 günü yapılan değişiklikle ülkemize girecek GDO'lar için uygulanacak kriterler 1 Mart 2009 tarihine kadar ertelendi. Devamında 20 Ocak 2010 tarihinde yapılan değişiklikle bebek ve çocuk besinlerindeki kısıtlama ile antibiyotik direnç geni taşıyan gıdaları yasaklayan bölümleri de serbestliğe dahil edildi. Bakanlık çıkardığı yönetmelikle getirdiği kısıtlamaların arkasında duramadı. Biyogüvenlik Yasa Tasarısı ise 2009 yılı sonunda görüşülmek üzere TBMM'ye anca gönderilebildi.

Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi'nin GDO Değerlendirmeleri Ne Kadar Doğru?

1980'li yılların ortalarında baş gösteren Deli Dana Hastalığı'nı hükümetlerin halklarından uzun süre gizlemeleri Avrupa halklarının kamu kurumlarına olan güvenlerini zedeledi. Bunun üzerine bağımsız olarak çalışan ve bünyesinde bilim insanlarını çalıştıran Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) oluşturuldu. GDO'lar konusunda gerekli izinleri veren bu kurumun da verdiği kararların doğruluğu tartışılmaya başlandı.

Bu konuda hazırlanmış bir raporda çok çarpıcı tespitlere yer veriliyor. Konvansiyonel ürünlerle GDO'lu ürünlerin aynı kriterlere göre risk değerlendirmesine tabi tutulması noktasında hatanın başladığı belirtiliyor. Işınlanmış gıdalar, pestisitler, kimyasallar ve ilaçlar çok daha detaylı risk değerlendirmelerine tabi tutulurken GDO'lu ürünler çok daha yüzeysel testlerden geçiriliyor. Örneğin ışınlanmış gıdalara onay vermek için fareler, köpekler, maymunlar ve hatta insanlar üzerinde beslenme denemeleri yapılır, bu gıdaların büyüme,

kanser oluşumu ve üremeye etkilerini izlemek için birkaç yıllık denemeler yapılırken, GDO'lar için bu araştırmalar yapılmamakta, şirketlerin sundukları sonuçlar görüşülmektedir³¹.

Bağımsız çalışmalar üzerinde şirketlerin baskısı bulunduğundan GDO'ların sağlık üzerine olan etkileri konusundaki tartışmalar bitmek bilmemektedir.

EFSA'nın ışınlanmış gıdalar, pestisitler ve tıbbi bitkilerin insan sağlığına etkileri konusunda onay verebilmesi için hiçbir talep bulunmasa bile araştırma yapma zorunluluğu varken, sıra GDO'lara gelince mantık tersine dönmekte, önce risklerin ispat edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Özetlersek, tüm gıdalar suçludur öncelikle suçsuz olduklarının ispat edilmesi gerekir, "GDO ise suçsuzdur; varsa bir şüphenez siz ispat edin" denilmektedir. İşte AB içerisinde bile GDO böylesine bir ayrımcılığa ve kayırmacılığa tabidir.

Sonuç

Biyoteknoloji şirketleri bitkilerin genleriyle oynarken söz verdikleri gibi besin içeriğinin zenginleştirilmesi, kurağa ve tuza dayanıklılık amaçlarıyla uğraşmadılar. Onlar daha sık ve daha fazla tarım ilacı kullanacağı glyphosate toleranslı bitkiler oluşturmayı tercih ettiler. Çünkü bütün tarım ilaçlarını onlar üretiyorlar. Yeryüzünün süper yabancı ot istilasına uğraması ise onları hiç ilgilendirmiyor. Pardon, tabi ki ilgilendiriyor! Onları yok ederken çevreyi de yok eden ve insan sağlığına zarar veren tarım ilaçlarını da onlar üretiyor.

GDO'ların anavatanı diyebileceğimiz ABD'nin Tarım Bakanlığı dahi artık açıkladı; tarım ürünlerinin verimini etkileyen en önemli faktörler hava koşulları, sulama ve gübreleme, toprak kalitesi ve çiftçilerin tecrübesi. Yani GDO'lar değil!

Türkiye'nin hemen hemen aynı büyüklükte tarım arazisine sahip olduğu Arjantin 45,5 milyon ton soya üretirken Türkiye 30 bin ton soya üretiyor. Arjantin %99 oranında GD tohumla soya ürettiğinden kimi sevgili akademisyenlerimiz hemen bu ülkeyi örnek verip GDO'nun mükemmelliğinden bahsederler. Ama bize hiç Arjantin'in 16,1 mha alanda (tarım arazilerinin yarısından çoğu) ekim yaptığından, Türkiye'nin ise 8 bin 700 hektar alanda üretim yapmaya çalıştığından hiç bahsetmezler. GD tohumla soya üreten Arjantin'in dekardan 280 kg soya, Türkiye'nin ise normal tohumla 333 kg soya aldığını hiç örnek vermezler.

Kimi sevgili akademisyenlerimiz tarımsal alt yapı sorunlarımızı, ulusal tarım politikamızın ve üretim planlamamızın bulunmayışını hiç umursamazlar, GDO'ları bu ülkenin tüm tarımsal sorunlarını çözecek bir sihirli değnek olarak gösterirler.

Ülkemizde biyoçeşitlilik açısından son derece zengindir. Anadolu 4 bini endemik toplam 12 bin bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca ülkemiz organik tarım yapmaya son derece uygundur. Çevremizi ve sağlığımızı korumak amacıyla GD tohumla (masumiyeti gerçekten ispatlanıncaya kadar) tarımsal üretim yapılmamalı, GDO'lu tarım ürünleri ve gıdalar ülkemize sokulmamalıdır. Verimlilik açısından değerlendirdiğimizde ülkemizin GDO'lu tohumlara kesinlikle ihtiyacı yoktur. Bu ürünlerin tarım ilacı kullanımını düşürmediği, bilakis artırdığı ortadadır.

GDO'lu ürünler sınırlarımızdan geçtikten sonra onlardan kurtulmak olanaksızdır. Sadece soya ve mısır yememek çözüm değil, zira bu iki ürün yaklaşık 800'ün üzerinde gıda maddesi içinde kullanılmaktadır. Örneğin, mısır nişastası kullanılan bebek mamaları, mısırdan elde edilen fruktoz şurubunun kullanıldığı gıdalar, soya lesitininin kullanıldığı çikolatalar ve margarinler gibi.

31 Christoph Then, Christof Potthof, Risk Reloaded, Test Biotech, Ekim 2009

Sağlığımızı ve biyoçeşitliliğimizi son derece yakından ilgilendiren böylesine önemli bir konuda yönetenlere karşı mücadelemizi güçlendirmek ve insanlarımızın bilgi düzeyini artırabilmek için örgütlü bireyler olmamız; derneklerimizi, meslek odalarımızı, Tarım İl Müdürlüklerimizi, meclisi bu konuda harekete geçirmemiz gerekiyor. Kendi yaşamına sahip çıkmayanın yaşamına sermaye ve onun dümen suyundakiler doğal olarak sahip çıkmıyorlar! Kendiniz için, çocuklarınız için GDO'lara olan karşıtlığınızı her alanda dile getirin. Genetiği Değiştirilmiş organizmalara hayır demek, yaşama evet demektir.

Kaynakça

- Alberta Finamore et al., Intestinal and Peripheral Immune Response to MON810 Maize Ingestion in Weaning and Old Maice, Journal of Agricultural and Food Chemistry, DOI: 10.1021/jf802059w, 22 Kasım 2008
- CGIAR, Rice Research Hub for Greater Mekong Subregion Opens in Laos: Cooperation is Key in Southeast Asia's Most Important Rice Bowl, Newsroom Releases, 23 Ocak 2007
- Charles Benbrook, Evidence of the Magnitude and Consequences of the Roundup Ready Soybean Yield Drag from University-Based Varietal Trials in 1998, AgBioTech InfoNet, Technical Paper No: 1, 13 Temmuz 1999
- Charles Benbrook, Impacts of Genetically Engineered Crops on Pesticide Use in the US: the First Thirteen Years, The Organic Center, Kasım 2009
- Christoph Then, Christof Potthof, Risk Reloaded, Test Biotech, Ekim 2009
- Clive James, Brief 39: Global Status of Commercialized Biotech/GM Foods: 2008
- David R. Schubert, The Problem with Nutritionally Enhanced Plants, Journal of Medicinal Food, Vol.11, No: 4, Ağustos 2008
- Directive 2001/18 EC of the European Parliament and of the Council on The Deliberate Release into the Environment of Genetically Modified Organisms
- Emily Waltz, Nashville, Under Wraps, Nature Biotechnology, Volume: 27, Number: 10, Ekim 2009
- ETC GROUP, Who Owns Nature?: Corporate Power and the Final Frontier in the Commodification of Life, Kasım 2008
- EURACTIVE, Germany Joins Ranks of anti-GMO Countries, 15 Nisan 2009
- FAO Newsroom, 1.02 Billion People Hungry, Rome, 19 Haziran 2009
- Friends of the Earth Europe, Undoing the ISAAA Myths on GM Crops, Media Briefing, Şubat 2009
- Friends of the Earth International, Who Benefits from GM Crops: Feeding the Biotech Giants, not the World's Poor, Issue: 116, Şubat 2009
- Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara (GDO) Dair Yönetmelikle İlgili Basın Açıklaması, GDO'ya Hayır Platformu, 27.10.2009
- <http://www.isaaa.org>

Biyogüvenlik Yasası Korkunun Ekolojisi

İlgın Özkaya Özlüer*

Fevzi Özlüer**

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü Arş. Gör., Ekoloji Kolektifi Üyesi

** Avukat, Ekoloji Kolektifi Üyesi

Ülkemizde genetiği değiştirilmiş organizmalara karşı 2004 yılından beri aktif bir mücadele yürütülmektedir. Bu ürünlerden korunmak, tarımda ve gıdada yaşanabilir bir model kurmak, biyolojik çeşitliliğin güvenliğini sağlamak için yürütülen bu mücadele göstermiştir ki biyogüvenlikle ilgili kurumsal, idari bir sistem ve yasal bir çerçeve ihtiyacı her gün artmaktadır. Buna karşın, biyogüvenlik kavramı, transgenik ürünler sektörünün giderek kârlı bir yatırım alanına dönüşmesiyle, serbest piyasanın güvenliğini korumak anlamında uluslararası hukukta uzun süredir kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda ekolojik krizin sonuçlarını en ağır şekilde yaşayan toplum kesimleri için biyolojik güvenliğin sağlanması oldukça önemlidir. Bu nedenle biyogüvenlik kavramını GDO'lu ürünlerin güvenliğinin sağlanmasına indirgeyen yaklaşımlar yeterli bir koruma sistemi inşa etmekten uzaktır. Kuş gribi, domuz gribi gibi endüstriyel sistemin ürünü salgın hastalıklar, etkilerini en ağır biçimde yoksul kesimler üzerinde göstermeye başlamasıyla beraber, biyolojik geleceğin nasıl korunacağı sorusu giderek önem kazanmıştır. Bir yandan çöken tarım ve gıda sistemi altında milyonlarca insan sağlıklı beslenme koşullarına mahkûm bırakılırken, diğer yandan da özelleştirilen sağlık sistemi içinde bu kitlelerin bozulan yaşam koşullarını iyileştirme olanakları ellerinden alınmıştır. Sağlık ve tarım - gıda sektöründe ki bu çözümlenin en ağır sonuçlarını dipteki geniş emekçi kitleleri yaşamaktadır. Ekosistemlerin tahribatının yarattığı sorunlar ile sosyal ve ekonomik açıdan kötü yaşam koşulları, insanları tam bir güvencesizlik sistemiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Ekolojik krizin mağduru olan bu milyonlarca insan hem sosyal hem de biyolojik olarak güvenceden yoksundur. Sosyal güvenlik sorunu gibi biyolojik güvenlik sorunu da insanların şimdi ve gelecekte nasıl yaşayacakları ile ilgilidir. Biyolojik güvenliğin sağlanması ise sadece toplum sağlığı ile ilgili değildir. Biyolojik güvenlik, sosyal yaşamın zemini olan doğa varlıklarının geleceği, tarım-gıda-enerjinin geleceğini de yakından ilgilendirir. İnsan dışındaki diğer varlıkların yaşamları geliştirilmediğinde, biyolojik çeşitlilik korunmadığında toplum yaşamı da yok olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü, biyolojik yaşam tek tipleştiği, insan yaşamı da tek tipleşmektedir.

Buradaki en önemli tehlike ise ani bir felakete tüm yaşamın ortadan kalkması değil; bu ani yok oluş mitine dair korkunun sürekli diri tutulmasıdır. Eğer ki insanlık son kertede bir yıkımla karşı karşıya kalacaksa bu konuda yapabileceğimiz fazla bir şey yoktur. Ancak ekolojik kriz insanlığın ani yıkımına yol açacak ise ve buna karşı politik tedbirler tartışılmıyorsa, tehlike tam da bu noktada başlamaktadır. İnsanlığın politik geleceğine yönelik önlem alınmazsa asıl o zaman insanlığın kaçınılmaz sonu olacaktır. Doğanın ve emeğin sömürüsüne dayalı ekolojik kriz, insanlık için zorunluluk değildir. Bu kriz ortamında asıl tehlike, insanlığın sonunun geleceğine yönelik binyılcı korku değildir; bu korkunun insanların yaşamda kaldıkları süre boyunca çekilmez bir hayata maruz bırakmasıdır. Bu korkunun yaygınlaşmasının önünü alacak bir politikaya ihtiyacımız vardır. Oysa ki egemen biyolojik güvenlik kavramı, sürekli insanların korkularını yeniden üretmelerine neden olacak ve gelecekleriyle ilgilenmelerinin önünü tıkayacak, kadcerciliğe savrulmalarına yol açacak politik bir hattan üretilmektedir. Genel bir yıkım tehlikesi ve riskini ima ederek insanların ekolojik krize ilgisini arttırmanın, bu sorunları aşmanın, yeni yaşam kurgusu geliştirmenin olanağı da bulunmamaktadır. Ekolojik krizin, insanlığın nihai yıkımıyla sonuçlanacak bir senaryo olarak kurgulanması, bu soruna karşı kadcercilerle reflekslerin her daim diri tutulmasına yol açacaktır. Bu nedenle, önemli olan ekolojik krizden ve bu krizin sonucu olan biyolojik güvencesizliğin yarattığı korku toplumundan nasıl kurtulabileceğimizdir. Her an bir salgın hastalık tehdidi altında yaşayan, her an yediği içtiği nedeniyle hastalanacağı kaygısı taşıyan bir toplumda sağlıklı toplumsal ilişkiler kurulamaz. Bir toplumun ruh ve beden bütünlüğünü koruma önlemleri alınmadıysa, o toplumu oluşturan kişilerin çöküşü de o kadar hızlı olur. Bu nedenle tek tek gündelik hayatlarımızı etkileyen biyolojik güvenlik sorunu karşısında daha etkin bir politika geliştirilmesi ihtiyacı ile karşı karşıyayız. Ancak gündelik yaşamımızı saran bu sorunlara karşı bireyler, alım güçleriyle

orantılı olarak ya daha güvenli olduğunu düşündüğü gıdalara eğilme refleksi gösteriyor ya da mevcut durumu kanıksayıp, “kaygı yapmaya gerek yok, olacağına varır” diyerek mevcudu tüketmeye devam ediyor. Bu sorun bir yönüyle gündelik yaşamlarımızda köklü bir dönüşümü zorunlu kılıyor. Yeme, içme alışkanlıklarımızdan, besine ulaşma ve onların en genel üretilme tarzları artık sofralarımızı çok yakından ilgilendiriyor. Ancak bu konuda mevcut siyasi sisteme alternatif yaşam adacıkları üretmeye kalkışan, Owen’cı projeler de doğuyor; bu siyasi sistemin köklü bir dönüşüme ihtiyaç duyduğunu belirten, yaşamın patentlenmesine karşı direnen çalışmalar da.. Bu hareketlerin genel olarak orta sınıfların yaşam alışkanlıklarında bir dönüşümü tetiklediği ise bir gerçek. Bu dönüşüm bir yönüyle yeni pazarların açılmasına hizmet ederken diğer yandan da yeni siyasi arayışların ortaya çıkmasına da beşiklik ediyor. Ancak bütün bu çalışmalar, eninde sonunda sermaye toplumu karşı bir mücadeleye evrimle zorunluluğu ile karşı karşıya olduğunu görmeli. Bu bağlamda verili hükümet politikalarının ötesinde, GDO’lara bir kalkınmışlık ikonu olarak bakan bir bakış açısının günümüzün egemen kalkınma söyleminden beslendiğini baştan söylemek gerekiyor. Bu bağlamda ekolojik kriz karşısında, sadece hükümet politikalarını odak almak, yeterli bir ufuk çizgisi sağlamayacaktır.

Ancak, ekolojik krizin mağdurlarının milyonlarla ifade edildiği bu koşullarda, siyasi iktidarın toplum sağlığını ve doğanın geleceğini koruyucu önlemler alması gerekirken tam bunun aksi politikalar geliştirdiği de bir diğer gerçektir. Türkiye’ye denetimsiz yollarla GDO’lu gıda ve yem girdiğine yönelik kamuoyunu uyaran pek çok bilgi ve açıklama karşısında sessizlik temel düstur ilan edilmiştir. AKP Hükümeti kamuoyunun yoğun baskısı sonucunda Türkiye’ye yıllardır gdolu gıda girdiğini ve bu riski kontrol edebileceklerini açıklamak zorunda kalmıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 26 Ekim 2009 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik” ile GDO’ları denetim altına almaya kalkmıştır. Ancak, 20 Kasım 2009 tarihinde ve sonra, 20 Ocak 2010 tarihinde ikinci bir değişiklik yaparak bu yönetmeliği bile uygulanamaz hale sokmuştur. Hükümetin Tarım Bakanı’nın, “bu yönetmelik çıktıktan sonra ülkeye tek bir GDO’lu ürün girmeyecek” demesinden çok kısa bir süre sonra yapılan değişiklikler ve açılan davalar ile süreç hükümet nezdinde soğumaya bırakılmıştır. Bu GDO’lu ürünlerin ülkeye girişine yönelik düzenleme yapılması girişimi ise ilk kez 2007 yılında gerçekleşmiştir. Ancak bu ürünleri o yıllarda ülkeye girişine yönelik düzenlemeler yoğun bir muhalefet ile engellenmiştir.¹

Şimdi ise AB uyum sürecinde malların serbest dolaşımı başlığı altında GDO’lu ürünlerin ülkeye girişinin önu açılmaktadır. Bu yoğun mücadele sürecinde kamuoyunun etkin denetiminden uzak biçimde yürütülen kanun çalışmaları nihayete ermiştir. Ancak ülkenin biyolojik güvenliğinin nasıl sağlanacağı hususundaki tartışmalar bitmemiştir. Türkiye’nin tarafı olduğu Biyogüvenlik Protokolü ilkeleri doğrultusunda, yasa yapma faaliyetleri hızlanmıştır. GDO’ların tarım, çevre, sağlık üzerindeki “riskleri” Türkiye tarafından kabul edilmiş ve bu konuda Uluslararası sözleşmelerin tarafı olunmuş olsa da biyolojik güvenliğin sağlanmasına yönelik bir mekanizma yaratılamamıştır. Bu mekanizma dar anlamda bir “biyogüvenlik yasası” çıkartma olarak algılanmaktadır. Oysa ki biyogüvenlik sistemi tek başına bir kanun çıkartmakla kurulamaz.

Türkiye resmi düzeyde bir biyogüvenlik sistemi oluşturma noktasından oldukça uzaktır. İdari, hukuki ve teknik yetersizlikler bir yana sorunun aciliyeti ve önemi siyasi iktidarlara göz ardı edilmektedir. Uluslararası yükümlükler gündeme geldiğinde biyogüvenlik

¹ GDO’ya Hayır Platformu Ankara Bileşenleri adına, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tüketiciler Hakları Derneği, Ekoloji Kolektifi; Tarım ve Köy işleri Bakanlığı tarafından 26 Haziran 2007 tarihinde GDO ve GDO’lu ürünlerin ithalatı, işlenmesi ve kontrolüne ilişkin hususların “yasal düzenlemelerin belirlenmesine kadar” düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğu gerekçesi ile GDO Ve GDO’lu Bileşen İçeren Gıda ve Yem Maddelerinin İthalatı, İşlenmesi ve Kontrolüne İlişkin Hususlar Hakkında Talimat”ın geri alınması için 20.7.2007 tarihinde bir eylemlilik başlattı. Bu eylemliliğin ardından talimat geri alındı.

kavramı hatırlanmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan, biyogüvenlik politikamızın en somut göstergesi olan “Ulusal Biyogüvenlik Yasası” da bu ekseninde değerlendirilmeye muhtaçtır. Burada yapılacak olan, yasa üzerine teknik bir değerlendirme yapmaktan çok, bu yasanın dayandığı politik ve iktisadi argümanların biyolojik güvenliği sağlama kapasitesinin değerlendirilmesi olacaktır. Bu açıdan temel olarak biyogüvenlik tartışmalarının resmi düzeyde nasıl ele alındığını değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirmenin olası sonuçları üzerine odaklanarak bu ekseninde egemen biyogüvenlik politikasının kilitlendiği nihai amaç olan “GDO’lu malların pazardaki güvenliği” yaklaşımı eleştirel bir perspektiften değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu eleştirel tutum üzerinden de sosyal güvenliğin temeli olarak görülmesi gereken biyogüvenlik konusunda nasıl bir politika oluşturulmalıdır sorusunun yanıtı aranmaya çalışılacaktır.

1. Resmi Biyogüvenlik Politikasının Temelleri

Birleşmiş Milletler 4 Haziran 1992’de, yani Şubat Karnavalı’ndan dört ay sonra Rio de Janeiro’da “Çevre ve Kalkınma” konferansını toplayıp “Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu” nu imzaya açtığında, dünyanın en büyük biyoteknoloji firmaları ve laboratuvarları Midland’daki 27 kilometrekarelik DNA vadisine çoktan yerleşmişlerdi. Böylece çoktan Brezilya kestanesinde genleri soya fasulyesine aktarılmış ve tarıma elverişli Brezilya topraklarının üçte birinden fazlasına yayılmıştı.

Sözleşmeden sekiz yıl sonra bu kez Kartagena’da üslenen aynı “Milletler”, “Kartagena Biyogüvenlik Protokolü”nü Konvansiyona ek protokol olarak kabul ettiklerinde ise, sadece İspanya topraklarının 30.000 hektardan fazlası, dünya tarıma elverişli ekim alanlarının ise sözleşmeden bu yana 25 misli artarak, yani 44,2 milyon hektara yakını Vadi çalışanlarının hizmetine tahsis edilmiş bulunuyordu.²

Ama 2000 yılının başında yalnızca bu protokol kabul edilmekle kalmadı, aynı tarihlerde biyogenetik firmaların regülasyon yükümlülüğü altına sokulmasını öneren BM Transnasyonel Şirketler Merkezi bizzat BM tarafından cezalandırılarak lağvedildi ve yerine en büyük 250 şirketin “kendi kendisini kontrol edeceğine” söz verdiği “BM Global Compact” şirketler konvansiyonu kuruldu. Biyogüvenlik Protokolü’nün taraf devletlerin imzasına açıldığı tarih olan 2000 yılının mayıs ayına gelindiğinde ise hemen kuzeyde İsveç’in Malmö kentinde toplanmış olan BM Çevre Bakanları Konferansı, çevre ve kalkınma sorunlarının “Global Compact” öncülüğündeki “governance” (yönetişim) anlayışı içinde çözülebileceğini ilan ediyordu.

Biyogüvenlik Protokolü’nün mehazi sayılması gereken “Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dair Sözleşme” ye göre çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve biyolojik kaynağın kullanımından doğan yararın taraf milletler arasında “hakça” paylaşımı ile aynı anlama geliyordu. Sürdürülebilir kullanım, “çeşitlilik unsurlarının uzun dönemde azalmasına yol açmayacak şekilde ve oranda kullanımı” demekti. Biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımından ise “milli egemenlik” prensibinden hareketle, ulusal devletler sorumlu tutulmuştu.³

Yarar paylaşımı adı altında düzenlenen ilk husus, “biyolojik kaynaklara erişim hakkı” idi; diğer bir deyişle, bir devletin öteki devlete ait gen kaynaklarını kullanma hakkı. Sözleşme’nin 15. maddesinde kaynaklara erişim hakkı, bu hakkın içeriği ve miktar ayarlamaları öncelikle ikili veya tek taraflı anlaşmalarla mutabık kalınan şartlara tabi kılını-

2 Cemalettin Yaşar Çiftçi, Dünyada ve Türkiye’de Yemelik Tane Baklagiller Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Teknik Yayınlar Dizisi No:5, Ankara, 2004

3 Şeminur Topal, Tarım, Gıda, Ekosistem Boyutuyla Biyoçeşitlilik: Toplumsal ve Yasal Yankıları, İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu Yayın No: 4, İstanbul, 2002

yordu. Bu hukuk sarmalından çıkan netice ise basitçe söylemek gerekirse şu oluyordu: kullanım sorumluluğu milli devletlerde, kullanım yetkisi ise milletlerarası topluluklarda!

Böylece sadece sözleşmenin imzalandığı 1992 yılından bu yana ve sözleşmenin gözetimi altında, onlarca yoksul “egemen devlet” gen kaynaklarının kullanımını 500 den fazla ikili anlaşma ile ve TRIPs plus ya da UPOV adı altında, birkaç egemen devlete devretmiş oldu. Şimdi bu kaynaklar Midland’da gen vadisi sakinlerince kullanılmakta.

Gerçekte kaynağını BM’nin 1962 tarihli “Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Kararı”nda bulan bu dâhiyane yaklaşım, milli egemenlik safsatası yani, yüzyıl boyunca bütün kritik müzakerelerde sermayenin çıkarını ulusal üstü düzenlemelere, yoksul halkın çıkarını ise “ulusal egemenliğe” havale eden döngüsüyle epeyce iş gördü ve hala görmekte.

Sözleşmede burjuva hukukunun dolambaçlı diliyle ustalıkla örülmüş bir diğer husus ise doğrudan “yarar paylaşımı” ile ilgili idi. Bu husus genetik kaynaklar üzerindeki bilimsel araştırmalara devletlerin karşılıklı katılımını ve bu kaynakların ticari ya da başka amaçla kullanımından elde edilen yararın paylaşımını bir hak olarak düzenliyordu. Hakkın öznesi yani yararlanıcısı ise “biyolojik kaynakları temin eden taraf “olarak tayin edilmişti. Buraya kadar makul görünmekle birlikte sözleşmenin giriş kısmında yapılan terim tanımlamaları işin rengini iyiden iyiye değiştiriyordu.

Buna göre; ‘Menşe Ülke’, genetik kaynaklara in-sitü koşullarda sahip olan ülke anlamına geliyordu. Temin eden ülke ise (herhangi bir yasallık kriteri gözetilmiyordu) bu kaynakları menşe ülkeden toplayan veya temin eden ülke; yani biyokorsanlar. Sözleşmede yararın kendisiyle paylaşılması istenilen taraf işte bu ikinci gruptakilerdi “Adil ve eşit”!

Biyolojik çeşitlilik sözleşmesinin eki Biyogüvenlik Protokolü ve ondan iktibasla hazırlanan ulusal “Biyogüvenlik Yasa Taslağı” da bu politik izleği takip ediyordu. Dünyada yürürlüğe giriş tarihi 11.10.2003 olan Protokolün Resmi Gazetede yayımlandığı tarih 24.6.2003 oldu. Yürürlüğe giriş tarihi ise 24.1.2004 olarak belirlendi. Yani protokol 24 Ocaktan bu yana Anayasanın 90. Maddesinin son fıkrası hükmü gereği mer’i kanuna eşdeğer olacak şekilde yürürlükte bulunuyor.

Ulusal Biyogüvenlik Kanun Taslağı ise aslında protokolün Resmi Gazetede yayımlanmasından çok önce, 18 Eylül 2002 tarihinde başlatılan ve 444.000 dolarlık proje finansmanının yarısına yakını BM Küresel Çevre Fonu (GEF) tarafından karşılanmakta olan “Ulusal Biyogüvenlik Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi’nin” mevzuat ayağı oldu.⁴

Biyogüvenlik Protokolü ve Sonrası

Protokol bütün bir ulusal mevzuat ayarlamalarının mehzazını teşkil ettiğine göre öncelikli ve detaylı bir incelemeyi hak ediyor. Dibacesine kayıtlı olduğu şekliyle, Cartagena Biyogüvenlik Protokolü’nün tarafları, “modern biyoteknolojinin çevre ve insan sağlığı için yeterli güvenlik tedbirleri ile birlikte geliştirilmesi ve kullanılması halinde insanlığın refahı için büyük potansiyele sahip olduğunu kabul ederek” ve Rio’da kabul edilen “ihtiyatlılık prensibi”nin ışığında söze başlıyorlardı.

Ardından genetiği değiştirilmiş organizmaların “güvenli nakli muamelesi ve kullanımı” alanında yeterli(!) bir koruma düzeyinin sağlanmasını taahhüt ediyorlardı. Dolayısıyla genetiği değiştirilmiş organizmaların nakli, muamelesi ve kullanımını da taahhüt altına almış oldular. Bu nedenle olacak ki protokole damgasını vuran temel rejim, genetiği değiştiril-

⁴ GEF ise Rio zirvesinde “çevre”nin “küresel kamusal mal” olarak, yani mal olarak tanınmasıyla birlikte açığa çıkan finansman ve belki de tedarik pazarlama ve satış ihtiyacının giderilmesine yönelik bir BM kuruluşudur.

miş organizma ticareti için “yasaklama” değil, daha çok “bilimsel belirsizlik- risk belirsizliği”, “risk”, “risk değerlendirme” ve “riskin yönetilmesi” kavramlarının etrafında uçtuğu bir tür aşamalı serbestleştirme fikrinin merkezden ulusal piyasalara ihracı şeklinde geliyordu. Esasen bu “risk”, “risk belirsizliği”, “risk değerlendirme”, “güvenli kullanım (etiketleme v.s dâhil)” benzeri kavramlar hiç de yeni değildi.⁵

Bununla birlikte GDO ve GDO’lu ürünlerin tamamının Protokol kapsamına alınarak güvenli muamelesinin taahhüt edildiğini düşünmek de yanıltıcı olur. Çünkü “Amaç” maddesine, güvenli muamelesi hedeflenenlerin “biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek organizmalar” olduğu açıkça belirtilmiştir. Buradan çıkan sonuç zararsız ve denetimi gerekmeyen GDO’ların da mevcut olduğunun imasıdır. Bu imayı destekleyecek nitelik olacak şekilde de 7/4 maddesinde “olumsuz etkiye sahip olması olası görülmemeyen” GDO’lardan söz edilerek bunların ön bildirim, dolayısıyla büyük ölçüde risk değerlendirme sürecinin dışında bırakılması sağlanmaya çalışılmıştır. Protokol’ün “Risk Yönetimi” başlıklı 16/5 maddesi ise tarafların olumsuz etkiye sahip GDO’ların belirlenmesi konusunda işbirliği yapacakları hususunu bağatlıyor. Bu haliyle yakın gelecekte GDO’lar dünyasının da akranı olan tüm tarım kimyasalları, gübre ve yem katkılarında olduğu gibi, zararlılar ve zararsızlar olarak sınıflandırılıp, karar süreçlerinin standartlaştırılacağını tahmin etmek güç değil.⁷ Çünkü ekonominin bakış açısına indirgenildiğinde hiçbir satışın ötekinden farkı yoktur.

Protokol, devletlerarası bir anlaşma olması nedeniyle, daha ziyade “sınır ötesi hareketler” olarak adlandırdığı ithalat-ihracat işlemleri üzerine odaklanmıştır. Sınır ötesi hareketler ise “kasıtlı çevreye salım”, diğer bir deyişle “genetiği değiştirilmiş organizmanın açık ve geniş alanda üretimi maksatlı” tohum ithalatı ve kasıf olmayan yani “gıda ya da yem olarak veya doğrudan işleme amaçlı ithalat” olarak iki ayrı prosedürde ele alınmıştır.

Kasıtlı çevreye salım, yani GDO’lu tohumluklar için kararlaştırılan kontrol mekanizması, diğerine göre ağırlaştırılmış prosedürler içeriyor. Örneğin protokol kapsamında ön bildirim anlaşmasından doğan yükümler kapsamına yalnızca kasıtlı çevreye salımın konusunu teşkil eden tohumluklar alınmış; GDO’ların araştırılması veya geliştirilmesi için öngörülen “kapalı kullanım” esasları, gıda, yem veya doğrudan işleme amaçlı ithal edilen ürünler ön bildirim anlaşması kapsamının dışında bırakılmıştır.

Ön bildirim süreci, ihracatçı taraf ya da doğrudan ihracatçı tarafından ithalatçı tarafa yapacağı ve protokolle kararlaştırılan bilgileri içermesi öngörülen bir bildirimle başlatılıyor. Ön cevap adı verilen ve ithalatçı tarafın başvuruya ilişkin ön değerlendirmesinin ihracatçıya bildirildiği bir tür “usul muhakemesi” ile devam ediyor; başvurunun protokolle belirlenmiş olan usul şartlarını sağlaması halinde ise bu kez ikinci aşamaya yani “esastan” karar aşamasına geçiliyor.

Yetkili ulusal mercii tarafından verilecek olan nihai kararın protokole göre iki şekli var: koşullu ya da koşulsuz ithalat onayı veya doğrudan doğruya ithalatın yasaklanması. Protokolde yasak hallere ilişkin hiçbir ön belirleme bulunmuyor. Bütün bir karar süreci “risk değerlendirme” adı verilen ve ölçütleri protokolün III numaralı ekinde belirtilmiş olan bir tür “bilirkişilik” müessesesinin sonuçlarına terkedilmiş durumda. Ama birleşen milletler bununla da yetinememiş olacak ki, 15.maddenin 2. fıkrasına şöyle bir cümle iliştilmiş: “ithalat tarafı ihracatçının risk değerlendirmesi yapmasını şart koşabilir”. Gerçekte bu ifadenin burjuva hukukun asgari temel prensipleri gözetildiğinde dahi skandaldan farkı

5 Örneğin tahlil ve gıda ticaretinin kuralılaştırılarak serbestleştirilmesini amaçlayan WTO-SPS (DTÖ-Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerine dair Anlaşma) metninde bunların her birinin açılımını bulmak pekâlâ mümkündür.

6 Biyogüvenlik Kartagena Protokolü, Resmi Gazete. Tarih: 11 Ağustos 2003. Sayı: 25196. Kanun: 17 Haziran 2003 tarih ve 4898 sayılı Kanun.

7 26 Ekim 2009 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelik de tam bu doğrultuda binde dokuzun altında GDO içeren ürünlerin etiketlenmesi koşulu aramıyordu.

yoktur. Meseleye tabiatın temel yasalarıyla bakılacak olursa da tek bir karşılığı bulunabilir: Kurdu kuzuya çoban koşmak!

Öte yandan risk değerlendirmesine ilişkin üçüncü genel prensip, bu değerlendirmeyi yapacak olanları “uluslararası kuruluşların tavsiye ve rehberlerini” göz önünde bulundurmaları konusunda uyarıyor. Aslında bu rehber, FAO (Gıda Tarım Örgütü)’ nun bir alt organizasyonu olan Codex Alimentarius Commission (CAC) ve WHO (Dünya Sağlık Örgütü)’ nün tahıl ve gıda kodeksinden başka bir şey olmayacaktır elbet.

Bu kodeks, yani zararlılar listesi ise tohum ve tahıl ticaretinde söz sahibi dev firmaların da katıldığı ve CAC tarafından organize edilen toplantılarda kararlaştırılıyor. Bu güvenlik standartları Dünya Ticaret Örgütü’nün Sağlık ve *Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma (SPS)* ekinde bitki sağlığı standartları olarak yer alan ve yıllardır örneğin NAFTA ülkelerinde titizlikle uygulanmakla sonuçları bilinen standartlardır.

Protokolün genetiği değiştirilmiş organizma ticaretine yaklaşımının belirlenmesi bakımından önem taşıyan başka bir husus ise yine giriş bölümünün 4. Paragrafında dile getirilen “ön tedbirli yaklaşım” (ihtiyat ilkesi) prensibidir. Esasen Rio’dan bu yana biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili bütün uluslararası metinlerde GDO’nun ekolojik sistemler ve insan sağlığı üzerindeki tahribatı “bilimsel belirsizlik” şablonuyla göğüsleniyor.

Yani bu alanda kabul edilen esas yaklaşım, zararın henüz “bilimsel olarak kanıtlanamışlığı” ve bu bilimsel belirsizlik altında dahi sırf “kamuoyunun artan ilgisini” dikkate alarak lütfedilmiş bir “risk” varsayımdır. Bu varsayım riskin gerçek bir risk olarak kabul edildiği anlamına gelmiyor.

Yalnızca riskin sürekli araştırılması gereğini kabul etmekle yetiniliyor. Örneğin Rio bildirisinin meseleyi dile getirildiği 15. maddesinde, “*ciddi tehditlerin veya tamiri mümkün olmayan zararların bulunması halinde, bilimsel belirsizliğin önlemlerin alınmasını ertelenebilecek bir neden olarak kullanılmayacağı*” hususu deklare edilmiş. Yani ortada öyle bir bilim var ki, transgenik tarım nedeniyle ekilebilir arazilerinizin yarısı yansa, “belirsizliğini” sürdürebiliyor.

Diğer bir deyişle bu metinlerin tamamı için “bilimsel belirsizlik” bir fikri sabit, büyük şirketler lehine geliştirilmiş bir “ön karine”den başka bir şey değildir. Bu nedenle olsa gerek risk değerlendirmede ispatlanması gereken iddia “zarar” la ilgili olmalıdır. Yani ispat külfeti tıpkı Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşmasında olduğu gibi zararı öne süren tarafa ait. O halde karine de en az Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşmanın ki kadar açık; zararsızlık !

Protokolün kendi hukuki etkililiğine bakış açısının ise içeriği doğrudan ticari olmayan, diğer bir deyişle “sosyal içerikli” uluslararası anlaşmalar bakımından klasikleşmiş bir yaklaşım gösterdiği söylenebilir. Aslında ticaret diplomasisinin jargonuna bakılacak olursa milletlerarası müktesebatın ticari olanına “ulusal yükümlülük”, olmayanına “ulusal taahhüt” deniliyor.

Ulusal yükümlülüklerden ise daha çok Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile imzalanan konvansiyonlar anlaşılıyor. Protokol giriş bölümünde kendi hükümlerinin diğer uluslararası anlaşmalardan doğan hak ve yükümlülükleri değiştirici bir nitelik taşımadığını vurgulamak suretiyle kendi pozisyonunu seçmiştir. Aynı zamanda bu protokole göre yapılacak ulusal düzenlemelerin de “uluslararası yükümlülükleri” tavan kabul eden bir anlayışla yürütüleceğini bağıtlayarak (md 2/4), protokol hükümlerinin ulus-devletlerce yüksek koruma standartlarına çekilmesi tehlikesini DTÖ öcüsüyle savuşturmuştur.

Yine de mevcut protokol ve tam iktisapla hazırlanan ulusal mevzuatın dahi DTÖ hukukunu ihlal ettiği iddiasıyla tahkim ve DTÖ panelistlerinin önüne sıkça taşınacağını tahmin

etmek güç değil. Bugün bile DTÖ'ye getirilen uluslararası tahkim davalarının önemli bir çoğunluğu çok taraflı çevre anlaşmalarının DTÖ hukukunu ihlal ettiği iddiasıyla açılıyor. DTÖ'nün müstear hale gelmiş kararlarına göre ise, "çevre hukuku" ticaretin önüne konulan tarife dışı teknik bir engelden başka bir şey değildir.

Öte yandan 24. maddeyle getirilen, Protokole taraf olmayan devletlerle yürütülecek işlemlerde protokole uyumluluk esası (uygunluk değil), bu gri alanı ikili bölgesel ve çok taraflı ticari anlaşmaların bilinen kaderine terk ediyor. En büyük GDO ihracatçısı üç ülke, ABD, Kanada ve Arjantin, Protokolün imzacısı değil. Dolayısıyla, Türkiye'ye 2003 yılında giren toplam 1.818.131 ton mısırın 1.113.483 tonunun ABD'nden, 356.713 tonunun ise Arjantin'den; 813.635 ton soyanın ise yarısının ABD'nden diğer yarısının da yine Arjantin'den ithal edildiği hatırlanacak olursa protokolün mevcut haliyle bile yaşamadığı söylenebilir.⁸

Avrupa Komisyonu'nun, 1998 tarihli transgenik bitki ticareti yasağıyla başlayan ve bu yasaklama nedeniyle DTÖ'ce tazminata mahkûm edilmesi ve ilan edilen moratoryumun kaldırılmasıyla devam eden macerası Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile mutlu sona erdi.

AB artık bu ürünlerin ticaretini apriori yasaklayamayacak, risk formülüyle çalışıp güvenli muamelesini sağlayacaktı; bu ürünleri etiketleyerek serbest piyasa ajanlarının ürün seçme özgürlüğünü garanti altına alınmasını sağlayacak. Türkiye'ye gelince, o da Protokolden önce yasaklamış olduğu transgenik tohum ticaretini "serbest piyasanın güvenli muamelesine" terk ederek, evdeki bulguru dimyat tacirlerine teslim etmiş oldu. Aslında bütün bu gelişmeler Protokol'ün milletlerarası sahada göreceği asıl işe ışık tutuyor; transgenik ürün ticaretiyle ilgili varsa ulusal herhangi bir direncin egalesi, yoksa gelecekte ortaya çıkması olası "ulusal mevzuat" aşırılıklarının şimdiden kontrol altına alınarak ortak bir piyasa standardının oluşturulmasıdır.

2. Türkiye'de Biyogüvenlik, Nereden Nereye?

Türkiye resmi düzeyde biyogüvenlik politikasını, "Ulusal Biyogüvenlik Yasası"nın hazırlanması sürecinde oluşturmaya başladığı söylenebilir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca yürütücülüğü üstlenilmiş olan "Ulusal Biyogüvenlik Yasası" çalışmalarına 2002 yılında başlandı. Bu çalışmalar 2006 yılında tamamlandı.⁹ Bu süreçten sonra bürokratlar tarafın-

8 "Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO), Türkiye'ye son 10 yılda giren GDO'lu ürünlerin karnesini çıkarttı. Karneye göre son 10 yılda Türkiye'ye 20 milyon ton GDO'lu ürün getirildi. Türkiye'ye yurtdışından ithalatta gelen soya, mısır, pirinç, soya fasulyesi küspesinde ağırlık ABD, Kanada gibi GDO'lu ürün üretimine ağırlık veren ülkelere. ZMO'nun yaptığı çalışmaya göre genetiği değiştirilmiş organizmalarla (GDO) ilgili Türkiye'ye geliş yolu 1998 yılında açıldı. Çalışmaya göre 10 yılda ithal edilen GDO'lu ürünlerin toplamı 20 milyon tonu buldu. Bu rakamı mısır, soya, pamuk gibi ürünler oluşturdu. Söz konusu ürünler ABD, Arjantin, Brezilya gibi ülkelere geliyor." Hacer Boyacıoğlu, Türkiye'ye On Yılda 20 milyon Ton GDO'lu Ürün Girdi, Referans Gazetesi, 11.11.2009

9 Tarım Araştırmaları Genel Müdürlüğü'nün (TAGEM) belirttiğine göre "Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün uygulamaya konulması için çerçeve yapının geliştirilmesini amaçlayan ve TAGEM tarafından yürütülmekte olan, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)-GEF tarafından desteklenen "Ulusal Biyogüvenlik Çerçevelerinin Geliştirilmesi Projesi" faaliyetleri kapsamında, 06-08 Ocak 2004, 03-05 Mart 2004 ve 30 Mart-01 Nisan 2004 tarihlerinde yapılmış olan 1., 2., 3. ve 4. çalışmaya toplantıları sonuçları doğrultusunda oluşturulan bir komisyon tarafından son şekli verilmiştir TAGEM'in belirttiğine göre "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından Transgenik Bitkilerle ilgili mevzuat hazırlığı çalışmalarına 31 Mart-1 Nisan 1998 tarihlerinde Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nde "Transgenik Bitkiler ve Güvenlik Önlemleri" konusunda, ilgili araştırma kuruluşları ve Genel Müdürlükler ile Üniversitelerden temsilcilerin katılımıyla yapılan bir toplantı ile başlanmıştır. Toplantı sonucunda; Transgenik bitkilerin ve ürünlerinin ülkemize girişlerinde ne gibi teknik uygulamaların yapılacağına ilişkin görüş ve raporların hazırlanmasına karar verilmiştir. Daha sonra, belirlenen ana esaslar çerçevesinde teknik uygulamalara temel teşkil edecek görüş ve raporlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda, konu "Transgenik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri, Transgenik Kültür Bitkilerinin Tesçilli ve Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) Üretimi, Pazara Sürülmesi ve Gıda Olarak Kullanımı" olarak üç kısma ayrılmıştır. Bunlardan "Transgenik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri Hakkında Talimat" Makamın 14.5.1998 gün ve TGD/TOH-032 sayılı Olur'ları ile yürürlüğe konulmuştur. Ancak, bu talimat kapsamında uygulamada ortaya bazı aksaklıklar çıkmış ve ayrıca tesçil ile ilgili düzenlemelerin de yapılmasına acil ihtiyaç hasıl olmuştur. Her iki hususunda "Bitki Çeşitlerinin Tesçil Edilmesine İlişkin Yönetmelik" kapsamına alınmasının uygun olacağı düşünülmüş ve ilgili kuruluş ve özel sektör tem-

dan taslak çalışmaları devam etti. Bu hazırlıklar sonucunda kamuoyu farklı farklı üç adet yasa taslağı ile tanıştı. Haziran 2009'da, En son taslağın meclis gündemine geleceğı AKP hükümeti adına Cemil Çiçek tarafından kamuoyuna duyuruldu. Bu taslağın meclise geleceğinin duyurulması üzerine kamuoyunda yoğun biçimde GDO tartışılmaya başlandı. Artık kamuoyunda dini ve milliyetçi çevrelerde de GDO konusunda genel bir duyarlılık oluşmaya başlamıştı. Genetik müdahale ile Allahın yarattığı varlıkların, kulları tarafından değiştirilmesi temel argümanlardan biri olarak bu çevrelerce kullanıldı. AKP'nin geleneksel muhafazakar çevrelerden yükselmeye başlayan GDO karşıtı tepkileri göğüslemek için izlediğı strateji ise konunun kamuoyundan düşürülmesini sağlamak idi. Buna karşın, televizyonlarda yüzlerce program, gazetelerde binlerce haber yayımlandı. GDO konusundaki toplumsal duyarlılık, bu süreci örgütleyen ekoloji, tüketici, meslek örgütlerinin politik bakış açıları ile sınırlı bir kapsamda değerlendirilmekten çıktı ve tüm bir kamuoyunun gündemine oturdu. Toplumun son yıllarda besinlerle ilgili yaşadığı endişeler, GDO tartışmasında cisimleşti. Bu süreç aynı zamanda, GDO konusunda hukuki tedbirlerin alınmasını konusunda hükümet üzerinde oldukça etkin bir baskı oluşturdu. Bu kamuoyu baskısı ortamında Biyogüvenlik Yasası taslağı, meclis gündemine taşındı.

Biyogüvenlik, Neyi Koruyacak

Bu tartışmaların soğumaya bırakılması ile birlikte meclis gündemine gelen Biyogüvenlik Yasası, bürokratların elinde yeniden harmanlandı. Yasa son biçimini alırken biyogüvenlik kavramı da liberal ve risk analizine dayalı kavram seti ekseninde inşa edildi.¹⁰

silicilerinin de katılımı ile Aralık 1998'de bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda çıkan görüşler doğrultusunda söz konusu yönetmelikte ilgili değişikliklerin yapılması için çalışmalar devam etmektedir. Ancak, daha önce çıkartılan talimat gereğı Transgenik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri, Bakanlığa bağlı Enstitülerde devam etmekte olduğundan, herhangi bir aksaklığa meydan vermemek için, "Bitki Çeşitlerinin Tescil Edilmesine İlişkin Yönetmelikte" gerekli değişiklikler yapılmaya kadar, "Transgenik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri" ile ilgili talimatın aksayan yönlerinin düzeltilmesi amacıyla adı geçen talimatta yapılan değişiklikler 25.03.1999 tarihli Makam Olur'u ile yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde hazırlanan mevzuat kapsamında transgenik bitkiler 1998 yılından itibaren Alan Denemelerine alınmaya başlamıştır. Değişik firmalar tarafından ithal edilen ürünlerde yapılan Alan Denemeleri Bakanlık Araştırma Enstitüleri tarafından yürütülmüştür. Bu denemeler pamukta Harran Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından Akçakale'de ve Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından Antalya'da, mısır ve pamukta Çukurova Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından Adana'da ve patatesten Niğde Patates Araştırma Enstitüsü tarafından Niğde ve Afyon'da yürütülmüştür. Deneme sonuçlarının değerlendirilmesi neticesinde ürünlerle ilgili yeterlilik kanaati hasıl olduğundan denemelerin tekrarına karar verilmiştir. 1999 yılı denemeleri ise yine aynı ürünlerden pamukta Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü tarafından Nazilli'de ve Harran TAE tarafından Akçakale'de, mısır ve Pamukta Çukurova TAE tarafından Adana'da ve patatesten Patates AE tarafından Niğde'de kurulmuştur. Bu ürünlerde risk analizi ve risk değerlendirmesi yapılabilmesi için gerekli gözlem ve ölçümler yapılmaktadır. Ayrıca gıda eşdeğerliliğinin tespit edilebilmesi için de gerekli analizler ilgili laboratuvarlarda yapılacaktır. Denemelere alınan transgenik bitkilerde bulunan ilave özellikler, pamukta yabancı ot ilacına ve pembe ve yeşil kurda dayanıklılık, mısırdaki sap kurdu ve koçan kurduna dayanıklılık, patatesten böceğine dayanıklılık. Transgenik bitkilerin alan denemelerinin tamamlanmasını takiben tescili, üretime sokulması ve gıda zincirinde kullanılması gündeme gelecektir. Bu hususların mevzuat kapsamına alınması ile ilgili çalışmaların yıl sonu itibarıyla tamamlanması planlanmaktadır. Taraf olduğumuz ve kanun hükmü taşıyan BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 8(g) bendi gereğince GDO'lardan kaynaklanabilecek riskleri kontrol altına almak amacıyla gerekli yasal, idari ve kurumsal mekanizmaları kurmak ve sürdürmek uluslar arası seviyede ulusal yükümlülüğümüzdür". www.tagem.gov.tr, erişim tarihi: 27 Kasım 2010

10 Kanun çıkıncaya kadar biyogüvenlik kavramı DPT tarafından hazırlanan 8. Kalkınma Planı Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na yansımıştır. Bu raporda biyogüvenlik kavramı, bir sistemi işaret edecek biçimde inşa edilmiştir. Buradan hareketle kavram merkezine, gđolu ürünlerin risklerinden korunmasına karşı tedbirler sistemini almaktadır. Bu rapora göre: "Alan Denemesi: Atmosfere açık, fakat kontrol altına alınmış bir alan içinde özel güvenliğin önlemleriyle yapılan denemeler. Bu kavram halen GDO.lardan olan transgenik bitkilerin belirtilen koşullarda tarla denemelerini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Biyogüvenlik: Modern biyoteknoloji tekniklerinin, uygulamalarının ve modern biyoteknoloji ürünlerinin insan sağlığı ve biyolojik çeşitlilik üzerinde oluşturabileceğı olumsuz etkilerin belirlenmesi sürecini (risk değerlendirme) ve belirlenen risklerin meydana gelme olasılığının ortadan kaldırılması ya da, meydana gelme durumunda oluşacak zararların kontrol altında tutulması için (risk yönetimi) alınan tedbirleri kapsayan bir kavramdır. Biyogüvenlik kontrol sistemleri: Biyogüvenlikle ilgili yasal düzenlemelerin uygulanması için gerekli yetmişmiş insan gücü (uzman vb.) ve teknik altyapı (laboratuvar vb.) ile desteklenmiş kurum ve kuruluşları ifade eder.

Biyoteknoloji: Özel bir kullanıma yönelik olarak ürün veya işlemleri dönüştürmek veya meydana getirmek için biyolojik sistem ve canlı organizmaları veya türevlerini kullanan teknolojik uygulamalar.

Çevreye bilinçli salım: GDO kapsamına giren bir canlı organizmanın çevreye bilinçli ve kontrollü salınımı tanımlar.

Çevreye serbest salım: GDO kapsamına giren bir canlı organizmanın çevreye kontrolsüz olarak serbestce salınımı tanımlar.

DNA parmak izi: Herhangi bir canlı organizma ile özdeş olan genetik bilgilerin analizi ile elde edilen ve ilgili organizmayı

Biyogüvenlik Kanunu'nun tanımlar bölümünde biyogüvenlik kavramı, "İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılması" şeklinde tanımlanmaktadır. Kavramın oluşturulmasından da anlaşılacağı gibi ana eksene GDO ve ürünleri ilgili faaliyetlerin yapılması alınmaktadır. Bu faaliyetlerin yapılması bir kez biyogüvenlik kavramının merkezi haline getirilince, temel ilke serbesti olmakta, insan ve doğanın korunması ise bu serbestinin çerçevesi olarak sunulmaktadır. Bir de kavramdan anlaşılacağı üzere insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin yapılması zorunluluk gibi tanımlanmaktadır. Bu anlamda GDO'larla ilgili faaliyet salt ekonomik bir zorunluluk alanından çıkartılmakta ve fakat aynı zamanda tüm yaşamın ve neredeyse canlı yaşamının zorunlu bir unsuru haline getirilmektedir. Bu haliyle de biyogüvenlik, eninde sonunda GDO'ların güvenliğini sağlayacak zihinsel bir dizaynın ürünü olarak kavramsallaşmaktadır. Oysa ki 9. Kalkınma Planı Gıda Güvenliği, Bitki, Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda da açıkça ifade edildiği üzere, genetiği değiştirilmiş organizmaların yarattığı riskler ve denetlenmesi çok zor olan risk faktörleri¹¹ olduğu kabul edilmiştir. Bu kavramsallaştırma ekonominin zorunluluk alanının giderek daha fazla ekolojinin zorunluluk alanını da belirleyecek biçimde yasal güce kavuşmasına neden olmuştur. Canlı yaşamı için olmazsa olmaz bir olgusal gerçeklik olmadığı halde; yasa düzeyinde, GDO'lar, canlı yaşamının olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Bu temel yanılmanın yarattığı en temel politik etki tarım, ilaç ve gıda şirketlerinin belirleniminde bir hukuk sisteminin doğmasından daha fazlasıdır. Şirketler, toplumsal ve doğal yaşamın temel kurucu unsurlarının neler olduğunu da devlet eliyle belirlemeye başlamıştır. Bu aynı zamanda canlılığın temel prensiplerinin neler olacağını, özel mülkiyet ilişkileri temelinde yeniden biçimlendirilmesinin ileri bir aşamasıdır. Şirketler hukuk dolayımıyla sadece neyin, nasıl üretileceğini belirleme yetkisinin ötesine geçerek canlılığın ne olduğunu belirleyebilir hale geldiler.

Risk¹² ve Risk Değerlendirme

Modern hayat sürekli bir risk algısı üzerinden şekillendirilmektedir. Yaşanılan hayatın kendisi bile bir "risk" olarak sunulur. Toplumu risk varsayımına oturtan bu anlayışa göre "Riski öngörmek, var saymak ve buna rağmen yine de yapılması gereken yapılmalıdır."¹³ Biyogüvenlik Kanunu da kavramlar seti içinde risk ve risk değerlendirmesine yer verir. Kanuna göre risk yönetimi resmi biyogüvenlik politikasının temelini oluşturmaktadır.

Kanuna göre "risk değerlendirme", GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci ifade eder. Yine Kanuna göre "risk yönetimi" ise, GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabileceği kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini ifade eder. **Risk değerlendirmesini yaparak karar verecek ilgili merci bu kararı risk yönetimi ile birlikte sosyo-ekonomik değer-**

---

tanımlayan moleküler parmak izi.

11 DPT tarafından hazırlanan 9. Kalkınma Planı Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda açıkça "Son yıllarda dünyanın bir kısım ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanan riskler konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Risk faktörleri dikkate alınarak gelişmelerin araştırmalarla desteklenmesi ve mevzuat konularında yetersizlikler bulunmaktadır." denmiştir. Raporda bu risklere karşı tüketicilerin bilgilendirilmesi ve bu ürünlere yönelik araştırmaların yapılması için laboratuvar altyapılarının yetersizliğinin belirtildiğinin de altı çizilmiştir. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3101/oik664.pdf, erişim tarihi: 27.06.2009

12 Risk sözcüğü TDK Türkçe sözlükte, "zarara uğrama tehlikesi" anlamında kullanılmaktadır. TDK, Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA> .22.6.2007

13 Evelyn Fox, KELLER, Genin Yüzyılı, Çeviren:Haluk Barışcan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2004

lendirmeye göre yapacaktır. Kanuna göre sosyo-ekonomik değerlendirme, başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılması sürecinde biyolojik çeşitlilik ve kullanıcıları ile çiftçiler üzerindeki etkilerinden kaynaklanacak sosyo-ekonomik bedelleri belirlemek üzere bilimsel esaslara dayanarak yapılan tüm çalışmaları kapsamaktadır.

Bu kavramlar setine bağlı kalan yasada, riskin unsurları belirlenmemiştir. Ancak, GDO ve ürünlerinin; a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi, b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması, c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması, ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması, d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi, e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanımına sahip olmadığına anlaşıldığı, durumlarda GDO ürünlerle ilgili işlem yapacak başvuru sahibinin istemi reddedilecektir. Bunlarla birlikte Kanun'un 5. maddesinde yasaklar düzenlenmiştir. Buna göre, GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır: a) GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi. b) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması. c) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi. ç) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı. d) GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması.

Kanunda risk yönetiminin ve riskin çerçevesi belirsizliğini korumaktadır. Neye karşı, nasıl bir risk yönetimi yapılacağına unsurları tanımlı değildir. Neredeyse uygulanamaz bir yasa hazırlanmıştır. Bu şekilde sadece belli bir sektör ve/veya bölge değil, yaşamın bizatihi kendisi bir yok olma tehlikesi barındırdığı ima edilmektedir. Genetiği değiştirilmiş organizmaların, ticareti için işte böylesine korku dolu bir toplumsal yaşam biçimi inşa edilmektedir. Korku toplumunun tüm unsurları yeniden üretilir. Tüm maddi yaşam koşulları tehdit altında gösterilmesine karşın, bu konuda alınacak tedbirler ise “zarar” kavramına sıkıştırılmıştır.

Lecourt'un modern biyoteknoloji hayranlığına karşı yönelttiği binyılcılık-milenyalizm eleştirisinin¹⁴ tersten okumasıyla modern yaşam, getirdiği “zenginlik” ile birlikte “katlanılması” gereken sorunlulukları-zorunlulukları da barındırdığını dayatır durur. İşte modern yaşamın kapitalist aksında insani zenginliğe yol açtığı ima edilen “teknik gelişmenin” ve “kalkınmanın” katlanılması gereken toplumsal maliyeti, her an “zarara uğrama riski”dir. Zarara uğrama riski karşısında olan gizli özne ise sadece toplum değil; aynı zamanda toplumun maddi varlık koşulu olan doğadır da. Genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanabilecek zarar, bu modernlik aksında, “insan türünün ve canlı yaşamının yok olması” olarak somutlaşmaktadır. Bu doğrultuda biyogüvenlik ihtiyacı, “yok olma” korkusundan korunma güdüsüyle ortaya çıktığı varsayılır. Ancak, biyogüvenlik sistemi, risk olarak görülen yok olma tehdidini tamamen ortan kaldırmak yerine bu tehdidi sürekli diri tutar. İroniktir ki bu riski sürekli kılacak biçimde, canlı yaşamın sürdürülmesi açısından da GDO üretimini ve buna dayalı faaliyetlerin yapılmasını bir zorunluluk olarak dayatır. Açlık, hastalıklar, teknik ilerleme “gerekliliği” bu zorunluluğun araçları haline getirilir. Bu şekilde riske dayalı biyogüvenlik sistemine de bir meşruiyet zemini yaratılmış olur. Yine kestirmeden söylemek gerekirse riske dayalı olmayan bir biyogüvenlik politikası, öncelikli olarak korkuları yeniden üretmeyi değil; ruh ve beden bütünlüğünü sağlamayı öncelermelidir. Bu nedenle en iyi biyogüvenlik politikası, GDO'suz bir dünyanın sağlanmasıdır. Ancak içinden geçtiğimiz kapitalist çağın tarım politikaları, rekabetçi sosyo-ekonomik tercihler, GDO'suz bir yaşam inşa sürecinin büyük mücadelelerin konusu olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de kapitalist korku toplumuna karşı yürütülecek mücadeleler

14 Dominique Lecourt, İnsan Post İnsan, Çev. Hande Turan Abadan, Epos Yayınları, Ankara,2003.

açısından, riske dayalı biyogüvenlik sistemine karşı mücadele, temel, politik bir mücadele zemindir.

Bu noktada belirlemek gerekir ki, biyogüvenlik ihtiyacı, sadece yaşamı tek tipleştiren GDO'ların risklerinin ortaya çıkarabileceği zararlara karşı önlemler etrafında kurulmaya devam ettiği sürece etkin bir biyolojik güvenlik sistemi olmayacaktır. Çünkü bu eksen sıkışmış bir biyogüvenlik sistemi her defasında GDO'lara dayalı yaşamı bir zorunluluk olarak kabul etmek zorunda kalacaktır; ki bu riskin zararlarını engellemeye yönelik hukuki, teknik, politik düzenlemeler yapılabilir. Ancak biyogüvenlik sisteminin oluşturulabilmesi ve geliştirilebilmesi için öncelikli olarak, risk kavramının var olma zeminini oluşturan, GDO'lu tohum ve gıdalardan vazgeçmek gerekmektedir. Biyogüvenlik kavramının meşruiyeti için pozitif anlamda GDO'lu gıdalara ihtiyaç olmadığını görmek gerekiyor. Pekâlâ, biyogüvenlik kavramı, GDO'lu gıda ve tohumların denetimi yerine, biyolojik çeşitliliği ve tarımsal zenginliği iyileştirme temeline de oturtulabilir. Oysaki mevcut kavramsallaştırma belli bir korku kültürünü yeniden üretmek, GDO'lu gıdalara meşruiyet sağlamak üzerinden şekillendirilmektedir.

Ancak pozitif hukuk tekniği sınırları içinde kaldığımızda bile kapitalist modern yaşamın devamını esas alan riske dayalı bir biyogüvenlik sistemine egemenlerin ihtiyacı olduğunu tekrar hatırlatmak gerekiyor. Birincisi, tarafı olduğumuz Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'ne taraf olmayan Amerika ve Arjantin menşeli ürünlere risk analizi yapılamamaktadır. İkincisi, bu ülkelerden giren ürünlerin ülke içinde takip ve denetimi yapılmadığından, bu ürünlerin tohumluk olarak kullanılıp kullanılmadığı, diğer türlere ve insan sağlığına etkileri bilinmemektedir. Üçüncüsü, bu ürünler nedeniyle pazardaki "ekolojik" ürünlerin de güvenliğine yönelik tereddütlerin artmasına yol açmaktadır. Dördüncüsü, devletlerin harita üzerindeki sınırlarına karşın canlı yaşamının çizilmiş bir sınırı yoktur. Komşu ülkelerde genetiği değiştirilmiş organizmalara dayalı gıda ve tarım sistemlerinden kaynaklanabilecek sorunların pekâlâ sınırları aşabileceğini öngörmek gerekir. Riske dayalı bir biyogüvenlik sistemi iddia ettiği gibi, modern yaşamın güvenliğini sağlayabilmek açısından, bu konuda önlemler almak zorundadır. Ancak GDO'lu ürünlerin tüm dünyada ortadan kaldırılması için çaba sarf eden GDO karşıtları açısından bu mücadele modern kapitalist risk toplumuyla bir hesaplaşma ve onu aşma olarak kurgulandığında, egemenlerin inşa etmeye çalıştığı riske dayalı biyogüvenlik sisteminin, toplumsal şizofreniyi keskinleştireceği kestiriminde de bulunmak gerekir. Diğer yandan ise, mevcut haliyle yasalaşan biyogüvenlik sisteminin uzun vadede biyolojik çeşitliliği, tür çeşitliliğini ve toplum sağlığını koruyabilecek bir eksene sahip olmadığını da belirtmek gerekir.

Zararın Toplumsallaşması

Geleneksel hukuk kavramı olarak zarar geniş anlamıyla maddi ve manevi zararı içine alacak şekilde şu şekilde tanımlanır: "Hukuken himaye edilen maddi ve manevi varlıkların bunlara yapılan bir tecavüzün vukuundan önceki ve sonraki halleri arasındaki farktır."¹⁵ Genel hukukta zararın hem varlığının hem de miktarının saptanmasında kural olarak bir sorun çıkmamaktadır.¹⁶ Özellikle 'şeylere' yönelik zararın saptanmasında, "onların objektif değerinin, piyasada kendileri için biçilen değer; bir başka deyişle değişim-piyasa değeri esas alınır."¹⁷

Ancak ortaya çıkan GDO-biyogüvenlik sarmalı göstermektedir ki bu sorunların tanım-

15 Haluk Tandoğan, Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara, 1961' den naklen aktaran Nühket Turgut, Çevre Hukuku, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, Kasım 2001, s.553. Ayrıca bkz: Nühket Yılmaz Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara, 2009, s. 281.

16 Turgut, 2001, s. 554.

17 Turgut, 2001, s. 554; Turgut, 2009, s. 281.

lanabilmesi ve çözümünün bulunması geleneksel hukuk kavramlarıyla imkânsızdır.¹⁸ Bu nedenle de illa ki pozitif hukuk sınırları içinde kalınacaksa da zarar kavramı geleneksel hukukta olduğu gibi tanımlanamaz.¹⁹ Zarar kavramı “çevrenin fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmasından yola çıkarak çevresel kirliliğin yol açtığı biyolojik ve sağlığa ilişkin zarar ile maddesel zararın tipine; akut, kronik veya sonraki döneme uzanan etkilere ve etkilenen alanın değerine”²⁰ göre ele alınmalıdır.²¹

Yani biyogüvenlik kavramı söz konusu olduğunda, yalnızca mülkle ve fiziksel bütünlükle sınırlı kalarak²² bir değerlendirme yapılamaz. Ancak zararın maddi olarak giderilmesini esas alan bir biyogüvenlik sisteminde bu “maddi” giderimin nasıl sağlanacağı belli değildir.²³ Çünkü tüm yaşam kaynakları değişim değerine kavuştuğu, mal haline geldiği andan itibaren onların tazmini de “zararın parasal giderilmesi” ekseninde göğüslenir. Peki, milyonlarca yıllık evrim sürecinde oluşmuş genetik ve biyolojik birikimin zarara uğraması durumunda bu zarar karşılanabilecek midir? Bu zarar nasıl tespit edilecektir? Genetik olarak değiştirilmiş tohumlardan elde edilmiş ürünler, bu ürünlerin tüketilmesi ve yeniden üretilmesi sürecinde bitkilere ilişkin yaratılan kültürü ortadan kaldırdığında, maddi kültürün yok oluşuna ilişkin zarar giderilebilecek midir? Tüm bir yaşam varlıklarının maddi var oluş koşullarının tehdidi karşısında giderilecek olan zarar nedir? Yaşama hakları ellerinden alınan türlerin zararını kim, kime nasıl tazmin edecektir? Peki bu zararın kapsamına girmesi muhtemel olan ama hesaplanabilir olmadığı için bu hesaba girmeyen pek çok etmen ne olacaktır? Bu sorulara yanıt verecek bir biyogüvenlik sistemine sahip olmadığımız gibi mevcut biyogüvenlik yönelimi bu sorulara yanıt bulma iddiasında da değildir.

İhtiyatılık ve Sürekli Refleks

Pozitif hukukta, insanın doğayı etkileyen faaliyetlerde bulunması ve bu faaliyetlerine yönelik düzenlemeler yapması, yasaklar getirmesi ve oluşan sorunlar için önleyici ve giderici nitelikte reçeteler sunabilmesi ancak belirlenmiş bilimsel verilerin varlığı halinde mümkündür.²⁴ Bu durum, özellikle de hukuk normlarının objektif, genel ve belirlenebilir olmaları zorunluluğu nedeniyle ve özellikle yasaklayıcı normlar bakımından kendini hissettirir.²⁵

Çünkü bu özellikler sıkı bir nedensellik ilişkisini ve başta öngörülebilirlik olmak üzere birçok temel ilkeyi beraberinde getirir.²⁶ Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi, genel olarak ekolojik krizin özel olarak da GDO’ların meydana getireceği zararlar hukukun genel zarar kavramı içinde tanımlanması güç, belirlenmesi çoğu zaman imkânsız boyutlardadır.²⁷ Verili bilimsel imkânların ve gelişmelerin, meydana gelen çevresel zararları ölçtüğü zarar kavramı, “zaman” ve “diğer değişkenler” ile çoğu kez maddi gerçeğin anlaşılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik ve belirsizlik nedeniyle de klasik hukuk anlayışı, bu alanlarda düzenleme yapmamakta; yahut yaptığı düzenlemeler, meydana gelebilecek zararlar karşısında yetersiz kalabilmektedir.

18 Turgut, 2001, s.337.

19 Turgut, 2001, s.555

20 Turgut, 2001, s. 556.

21 Çevresel zarar kavramı hakkında ayrıntı, özenli ve doyurucu bir çalışma için bakınız: Turgut, 2001, s. 554–568 ve Turgut, 2009, s. 284 -286.

22 Turgut, 2001, s.557

23 Turgut, 2009, s. 284.

24 Turgut, 2009, s. 334; Konuyla ilgili ayrıntılı değerlendirme ve inceleme için bkz: Turgut, 2001, s. 339–347.

25 Turgut, 2001, s. 344,362.

26 Turgut, 2001, s.347.

27 Turgut, çevresel zarar sözkonusu olduğunda yalnızca kirlilikle sınırlı kalınmaması gerektiğini ve çevresel varlıklara gelecek tehlikelerin de göz önüne alınması gerektiğinin altını çizer. Bknz: Turgut, 2001, s. 358,568.

“Hukuk kesin bulgular beklenene kadar, hareketsiz kalmak gibi bir yol seçemez; “tehlike” kavramı esas alınarak, önlemler alınmalıdır. İhtiyat ilkesinin özü de budur; yani, tehlikeyi, riski göze almak değil; tehlikeyi, riski dikkate alarak, önlemleri düşündürmektir. Böylece risk ile ihtiyat arasındaki seçimde bu ikincisinden yana tavır takınılmakla, riskten kaçınılmaktadır.”²⁸

İhtiyat ilkesi, Türkiye’nin taraf olduğu Kartagena Biyogüvenlik Protokolü’nün de hukuki ilkelerindedir.²⁹ Bu ilke, güvenlik konusunda bir bilimsel bilgi ya da uzlaşma eksikliği olduğunda, ülkelerin genetiği değiştirilmiş organizmaların ithalatını ve kullanımını yasaklama ya da sınırlandırma hakkı bulunduğu şeklinde anlaşılmalı ve kabul edilmelidir. Ancak Türkiye’de ihtiyat ilkesi bu açıdan işletilmemektedir. GDO’larla ilgili bilimsel verilerin “yetersizliği” ya da biyoteknolojinin hızla “gelişebilirlik” özelliği gibi soyut bahanelerle GDO üreticisi şirketler lehine kurtuluş yolları sağlanmaya çalışılıp çalışılmadığı sorusu akıllara gelmektedir.

Üreticinin üretim araçlarını belirleme ve toplumsallaştırabilme, toplumun gıdanın geleceğini bilme özgürlüğünün ortadan kaldırılmaması, ekolojik dengenin ve ekosistem işleyişinin istenmeyen bozulmasına neden olunmaması, GDO’nun kendisinin veya özelliklerinin istenmeyen şekilde çevreye yayılmaması, yerel çeşitlerin devamlılığının tehlikeye düşürülmesi için bu gıdaların ve tarımsal ürünlerin insan ve çevre sağlığını tehdit etmediğini şirketler ispat etmedikçe bu ürünlerin kullanılmasına izin verilmemelidir.³⁰ Tüketicinin ürünü seçme özgürlüğüne ve herkesin yaşamı üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahip olduğu gerçeğine karşın, GDO ve ürünlerinden zarar görenlerin uğradıkları zarar ispat etme yükümlülüğü altında bırakılması bu Kanunun da genel ilkesi olarak kabul edilmiştir. Oysa biyogüvenlik sisteminin olmazsa olmaz bir koşulu, geleneksel ispat yükünün tersine çevrilmesi, geleneksel ispat külfeti kuralının değiştirilmesidir.³¹ Yani ispat külfetinin, çevresel bozulmaya yol açabilecek faaliyetten etkilenen ve karşı çıkanlardan alınıp çevresel kaynakları kullananlara yüklenmesi gerekir. Biyogüvenlik sistemi, biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik hazırlanıyorsa, zarara uğrayanlar, GDO’lar nedeniyle zarara uğradıklarını ispatlamak zorunda bırakılamazlar.³² Zararın, GDO ve ürünlerinden kaynaklanmadığını, GDO’ların zarara neden olmadığını ispat yükü, GDO’yu piyasaya süren, izin veren, üreten ve kullandıranlardadır.

9. Kalkınma Planı’nda açıkça tüketicilerin duyarlılıklarına önem verilmesi gerektiği ve fakat bu önemin bu alanda yapılacak çalışma ve hazırlıklara engel teşkil etmemesi gerektiği belirtilmiştir.³³ Diğer bir deyişle 9. Kalkınma Planı’nda GDO’lara karşı halkın muhalefetine ‘duyarlılıktan’ öte değer verilmemesi telkin edilmiştir. Bu bağlamda, biyogüvenlik sistemi oluşturulurken geleneksel sorumluluk biçimlerinin ötesinde bir tahayyüle ihtiyaç vardır. GDO ve ürünlerini üretenler, doğa olayları nedeniyle bu ürünlerin çevreye salınımdan sorumlu tutulmalıdırlar. Bu ürünleri üretenler için mücbir sebebin, illiyet bağımlı kesen, kabul edilebilir bir sebep olmadığı açıktır. Oysa ki, mevcut kanuna göre, sel, dolu gibi olaylarla GDO’ların çevreye zarar vermesi durumunda sorumluluk hükümleri uygulanmayacaktır. Yasa’nın sorumluluk başlığı altında düzenlenen 14. maddesine göre, “Zararın sel, dolu, heyelan, deprem gibi tabii afetlerden veya zarar görenin ya da üçüncü kişinin ağır kusurundan kaynaklandığı tespit edilmesi halinde sorumluluk hükümleri uygulanmaz”. Bu düzenleme, GDO’lar için mücbir sebebin illiyet bağımlı kesen neden olarak kabul edil-

28 Turgut, 2001, s.553

29 Bknz: Turgut, 2009, s.201.

30 Turgut, 2001, s. 360. Yazar, “ ihtiyat, gdo üreticilerine, yarattıkları organizmanın çevresel zarara sebep olmayacağını gösterme yükümlülüğü” getirdiğini ifade etmiştir.

31 Turgut’un çalışmasında yer alan ihtiyat ilkesinin uygulama araçlarından ispat yükünün tersine çevrilmesine ilişkin açıklamalarına özellikle dikkat verilmelidir. Bknz: Turgut, 2001, s.370- 372

32 Turgut, 2009, s.194.

33 DPT tarafından hazırlanan 9. Kalkınma Planı Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3101/oik664.pdf 27.06.2009

mesi, şirketler tarafından, “doğa olaylarının tamamının” mücbir sebep kavramı içinde ileri sürülebilmesine olanak tanır ki, bu durum mevcut mahkeme kararlarına ve çevre hukuku açısından sorumluluk hukukunun ilkelerine; hukuk devletinin ilkelerine aykırıdır.

Buna karşın mevcut pozitif hukukun zarar, nedensellik bağı sınırları dışına taşamayan bu yasa, çevreyi bir değişim değeri olarak algılayan egemen hukuk yaklaşımının ekseninde bir kurguyla risk, zarar ve sorumluklar tanımlanmaktadır.

Biyogüvenlik Yönetimi ve Karar Alma Süreçlerine Katılım

İnceleme konusu yaptığımız yasada, biyogüvenlik yönetimi belli bir kurumsal çerçeveye oturtulmuştur. Bu kurumsal yönetim anlayışı temel olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı uhdesinde kurumsallaştırılmıştır. Biyogüvenlik faaliyetlerini yürütmek üzere Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın sekretaryasını yürüteceği bir Biyogüvenlik Kurulu oluşturulmuştur. Kurul, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nca dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Bakanlıkça seçilecek üyelerden birinin üniversite, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunludur. Kurul başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul faaliyetlerini yürütmek için gerektiği kadar, uzmanlar listesi oluşturmak, bilimsel komiteler oluşturmak, risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarına göre kurul kararlarını oluşturmak, izleme raporlarına dayanarak, karar vermek, kararlarını geri almak, ürünleri toplamak, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin bakanlığa görüş sunmak görev ve yetkileriyle donatılmıştır.

Biyogüvenlik Kurulu altında, GDO'lu ürünlerin piyasaya sürümü için yapılan başvurular hakkında değerlendirmelerde bulunacak, risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile diğer bilimsel komiteler oluşturulabilecektir. Uzmanlar listesi üniversiteler veya TÜBİTAK ile kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir. Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanların kimler olacağı, bu kişilerin hangi kriterlere göre belirleneceği ise muğlaktır. Bu gerekli görülen alanda çalışanlar, tohum ve gıda şirketlerinde çalışanlar olabileceği gibi, tüketici ve üretici örgütleri temsilcileri de olabilecektir. Bu konuda Kurula sınırsız bir takdir hakkı tanınmıştır. Burada önemli olan bir diğer nokta ise kurulun aldığı kararların denetlenmesi sürecinin nasıl sağlanabileceğidir.

Biyogüvenlik Kurulu'nun aldığı kararların dayanağını teşkil eden komite kararlarının ise hiçbir kişi ve kuruma verilmeyeceği, hizmete özel olarak hazırlandığı düzenlenmektedir. Bu kurul kararlarının ne olduğunun bilinebilirliğinin sağlanması gerekir. Kararların, bilimsel ve sosyal – ekonomik – ekolojik değerlerle ne kadar örtüşüp örtüşmediğinin kamuoyu tarafından değerlendirilmesi, tartışılması sağlanmalıdır. Bu kararlara yargısal denetim veya kamuoyu denetimi yoluyla katılımının önündeki en büyük engel, bu kararların gizliliğidir. Bu nedenle kurul kararlarına ulaşabilme olanaklarının sağlanması yönünde düzenlemelere ihtiyaç vardır. Aksi durumda resmi biyogüvenlik politikasında, bürokrasi ve şirketler ekseninde bir bilgi ağı yaratılacak ve toplum ve doğanın geleceğini belirleyen konularda kişilerin bilgi edinmesinin önü kapatılacaktır. Kurulun kararlarına halkın etkin biçimde katılmasına olanak sağlayacak bilgi edinme olanaklarının yaratılmaması durumunda, tüm bir canlı yaşamın yönetimi tek bir kurula emanet edilecektir.

Kamu otoritesi tarafından alınan kararlar, kişilerin şimdiki ve gelecek yaşamlarını ya doğrudan ya dolayısıyla etkileyen yani onların görüşlerinin de alınmasının zorunlu olduğu kararlardır. Kişilerin yaşamlarını doğrudan ilgilendirmesi nedeniyle halkın karar alma sürecine dâhil edilmeleri gereklidir. Bunun için de halkın öncelikle bilgilendirilmesi daha

sonrada devlet yönetimine ve karar alım süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması gereklidir.³⁴

Alınan kararların halka açılması aşamasından önce karar alma sürecinde halkın katılımının sağlanması, burjuva demokrasisi sınırları içinde bilgi edinme ve kamuoyuna doğru bilgi sunulması süreciyle kurumsallaşabilir. Bu süreç yurttaşların, karar alanlardan beledikleri hukuki güvenlik duygusunun korunması zorunluluğunun da bir sonucudur. Bu açıdan da biyogüvenlik sisteminin işleyebilmesi için halkın karar alma süreçlerine katılmasına olanak sağlanmalıdır.³⁵ Mevcut haliyle ise Biyogüvenlik sistemi, halkın alınan kararların içeriğini öğrenme olanağına dahi kapılarını kapatmıştır.

Oysa “katılım ilkesi”nin çevre hukuku açısından tanımı, “bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını şekillendirecek bu süreci yönlendirmeleri”dir.³⁶ ‘Etkide bulunmak’ ya da ‘rol oynama ve yönlendirmenin’ anlamı bireylerin kendi görüş ve önerilerini ortaya koymaları demektir. Katılım sistematik olarak iki başlık altında: çevresel karar alım sürecine katılım ve kararların uygulanması sürecinde katılım olarak incelenir.³⁷

GDO’yu piyasaya süren şirketlerin ve buna izin verenlerin, biyogüvenliğin sağlanması için tüketicileri, üreticileri ve kullanıcıları GDO’nun özellikleri hakkında bilgilendirmeleri gerekir. Aynı zamanda da, GDO’nun insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığına ve biyolojik çeşitliliğe etkileri, kişilerin buldukları konumlar dikkate alınarak aktarılması gerekir. Buna karşın mevcut biyogüvenlik sisteminin ortaya koyduğu anlayış içinde devlet sınırı içinde değerlendirilen kurul kararları ve komite raporlarının bağımsız biçimde oluşturulmasının yegâne garantisinin kamu denetimi olduğu bilinmelidir. Buna olanak tanımayan her türlü yönetim anlayışının istisna rejimlerini olağan bir biçime sokacağı, topluma karşı her hangi bir sorumluluk duymayan bir yönetim anlayışını köklendirecektir. Bilim insanlarının, bağımsız karar verebileceğine duyulan özsel inancın sonucu olarak, bilimin yansız ve objektif karar verecek, rasyonel bir mekanizmaya sahip olduğuna yönelik öznel politik söylem üzerinde yükselen karar alma süreçlerinde doğa gibi toplum da hiçleştirilecektir. Bürokrasinin hegemonyasına girmiş bilim ve uzmanların verdikleri kararların özünde, bu kişilerin sınıfsal tercihlerinin ve ideolojik konumlanışlarının olduğu görülmüştüğünde, mevcut durum çözümlenemez. Şirketlerin ve devletin beka strateji olarak egemenliğini kuran iktisadi kalkınmanın zorunluluklarının, gerçek gösterilerek karar verilmesinin önünün alınmasının yolu bu kararlarda, zayıf toplumsal sınıfları çıkarlarını gözetin, etkin bir denetim mekanizmasının sağlanabilmesidir. Hiç olmazsa yargısal ve kamusal denetim yollarını açık tutan bir hukuk sistemine acilen ihtiyaç vardır. Bu hukuk sisteminin sağlanabilmesinin ön koşulu ise bilginin demokratikleştirilmesidir.

34 Konuyla ilgili olarak bkz. Turgut, 2001, s.269-341.

35 2006 yılında hazırlanan kanunlaşmadan bir önceki Ulusal Biyogüvenlik Kanun Tasarısı’nda ise “acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planların özeti” ibaresi ile yurttaşların bilgilendirme kapsamı daraltılmış biçimiyle olsa bulunmaktaydı. Bu taslağın Biyogüvenlik Kurumu başlıklı 8. maddede kurumun görev ve yetkilerinin sayıldığı ilgili bendlerinde “o) GDO’lar, ürünleri ve bunların güvenli muamelesi hakkında, kamunun eğitimi, doğru bilgilendirilmesi, kamu bilincinin oluşturulması ve halkın zamanında bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımlarının sağlanması için ihtiyaç duyulan düzenlemeleri yapmak; 1) GDO ve ürünlerinin kullanımları hakkında bilgileri ve alınan kararları zamanında halka duyurmak; halkın ve bu kanun kapsamındaki faaliyetleri gerçekleştirenlerin, Kanunun yaptırımlarını anlamalarına yardımcı olmak; halkın biyogüvenlik takas mekanizmasında yer alan bilgilere erişim yolları dahil olmak üzere, biyogüvenlik takas mekanizmasının işlevleri hakkında bilgiye erişimi sağlamak; 2) Herhangi bir özel veya tüzel kişinin yazılı başvurusu üzerine, GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenliği konusunda gizli olmayan bilgileri verir.” Denilmektedir.

36 Turgut, 2001, s.280.

37 Turgut, 2001, s.281.

İktisat ve Olmazsa Olmazları

Kapitalist iktisadın “zorunlulukları” kendini hukukun egemenlik zemininde yeniden üretmektedir. Bununla birlikte hukuk da bilimin “mutlak” bilgisine hapsedilerek, iktisat ve bilim arasındaki zorunluluklar kümesini inşa eder.

Biyoteknoloji fetişizminin dünyanın yeni kurtarıcısı olarak palazlandığı ve bilimsel referansların bir tür pazarlama tekniği halinde sunulduğu piyasa ekonomisinde, biyogüvenlik konusunda ki çalışmalar iktisadın yasalarına mahkûm kalmaktadır.³⁸

Kaldı ki biyoteknoloji alanındaki gelişmelerin üretime uygulanması özellikle tarımda yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla, kapitalist üretimin hızı biyogüvenlik rejiminin kendinde metanetli yaklaşımının hızını alt üst edecektir.³⁹ Özellikle içinden geçtiğimiz eski dünyayı yenileme düzenini savunanlar açısından⁴⁰, ilerleme bir tür modern olanın teknik tekrarı olarak görüldükçe, biyolojizmden beslenen hayat⁴¹ ve onun hukuki düzenlemeleri de eninde sonunda bu eksenden beslenecektir. “Ulusal Biyogüvenlik Kanunu’nun” amacı da bu doğrultuda hazırlanmıştır.⁴² Biyolojik çeşitlilik ve gen piyasada değişim değerine kavuştuğu, mal haline geldiği andan itibaren bu piyasanın denetlenmesi ihtiyacı da kendini açığa çıkarır.

Yüzyılı aşkın bir zamandır süren gen emperyalizminde artık yeni bir dönemeç ortaya çıkmıştır. Bu dönemeçte kutsallığının tahtına oturan bilim ve insanları, bütün yaşamın nesnel bilgisini elinde tutan modern büyücüler olarak kendilerini kutsamaktadır.⁴³

Bu yeni emperyal süreçte ulusal devletlerin rolü de piyasanın denetimi ve yeniden düzenlenmesine evrilmektedir. Piyasanın “görünmez eli” biyogüvenlik konusunda da harekete geçirilmiştir⁴⁴ Tüm sorunsu bu görünmez elin sıkıntılarının etik ve hukuki olarak nasıl düzenlenebileceği sorununa indirgenir. Etik bir mesele temelinde tartışıldığı sürece de tüm sorumluluk bu düzenlemeleri uygulayanların sırtındadır.⁴⁵ Biyogüvenliğe duyulan ihtiyaç,

38 Mae-Wan, HO. Genetik Mühendisliği [rüya mı kabus mu?], Çeviren: Enral Çakmak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın: 473, Bilim Dizisi: 13, İstanbul, 2001

39 Masanobu, FUKUOKA, Ekin Sapı Devrimi, Çeviren: Aykut, İstanbul, Kaos Yayınları, İstanbul, 2006

40 Richard.DAWKINS, Gen Bencilidir, Çeviren: Asuman Ü. Müftüoğlu, TÜBİTAK, Ankara, 2001

41 Adam Şenel, Teknedencilik, İndirgemecilik ve Biyolojizm, Bilim ve Ütopya, Sayı: 15, İstanbul, 1995

42 Amaç ve kapsam MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir. (2) Bu Kanun; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümleri kapsar.(3) Veteriner ve beşeri tıbbi ürünler ile kozmetik ürünleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

2008 yılındaki Biyogüvenlik Yasa Taslağının Amaç başlıklı 1. maddesi ise şu şekildeydi,

“Bu kanunun amacı; ülkemizde çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ile bitki, hayvan ve insan sağlığının korunması için bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve ülke ihtiyaçları çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO) ve ürünleri ile ilgili faaliyetleri düzenlemek, denetlemek, izlemek üzere biyogüvenlik sistemi kurmak, geliştirmek ve uygulanması ile ilgili usul ve esasların belirlenmesini sağlamaktır. Bu kanun GDO ve ürünleri ile ilgili araştırma geliştirme, üretim, çevreye serbest bırakma, piyasaya sürme, kullanma, ithalat, ihracat, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme ve depolama dahil olmak üzere GDO ve ürünleri içeren faaliyetlere, bu faaliyetlerle ilgili gerçek kişiler ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine dair hükümleri kapsar.”

43 Louis, ALTHUSSER, Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi, Çeviren: Ömür Sezgin, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984

Franz, BROSWIMMER, Bitki Emperyalizmi, Çeviren: Cennet Engin, Erol Demir, Bilim ve Ütopya, Sayı: 18, İstanbul, 1995

44 8. Beş yıllık kalkınma raporunda DPT tarafından sunulan rapora göre “Modern biyoteknoloji araştırmaları genellikle, üniversiteler, özel sektör ve kısmen de kamu kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Elde edilen sonuçların kullanılabilir hale getirilmesi ve çok büyük bir pazarının olması, bu alanda dev özel sektör kuruluşlarının yatırım yapmasına neden olmuştur. Modern biyoteknoloji araştırmaları sonucunda elde edilen ürünlerin pazarlanması ve kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Ancak, bu ürünlerin kullanımından doğacak sonuçlar hakkında kesin bilgilerin bulunmaması bir takım soru işaretleri ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalar, insan, hayvan, çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde yoğunlaşmaktadır.” DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Raporu Biyogüvenlik ve Biyoteknoloji Özel İhtisas Komisyonu Sunusu, Ankara, 1999, s.1

45 Biyogüvenlik sisteminin sorumluluğunu uygulayanların üzerine bir sorumluk olarak yıkan bir yaklaşım için bakınız, Selim.KAPLAN, Biyoteknolojiye Etik Yaklaşım: “Biyogüvenlik”, Kamu Yönetimi Dünyası, Yıl:7, Sayı:28, Ankara, 2006, s.22-28

biyoteknoloji ürünlerinin güvenli ticaretine yönelik bir ihtiyaç olarak görüldüğü sürece GDO'lar konusunda karar verecek olan uzmanlar oligarşisini ideolojik olarak belirleyen sermaye, eninde sonunda doğanın ve toplumun sömürüsüne hukuki gerekçeler üretebilecektir.

Sonuç: Doğa Ve Emek Sömürüsüne Giden Yol

Dünya üzerindeki tüm canlılar hayatlarını sürdürebilmek için su ve gıdaya gereksinim duyarlar. Canlı kalabilmenin tartışmasız ön koşulu olan bu iki varlık insanlar için de bir zorunluluktur. Su ve gıdanın egemenliğini ele geçiren ya da geçirmeye çalışan kişi, grup ya da şirketler insanlığın yaşam koşullarını boyunduruk altına almış, yaşam haklarını ellerine geçirmiş olurlar. Türkiye'ye yıllardır genetiği değiştirilmiş tarımsal ürünler ve gıda girmektedir. Bu sürecin yarattığı ekolojik tahribatın boyutları ise bilinmemektedir. Henüz sistematik düzeyde genetik ve biyolojik çeşitliliğinin bilgisini ortaya koyamamış bir yönetim anlayışı, hızlı bir biçimde GDO'ların piyasaya girişini güvence altına alacak bir hukuk rejimi inşa etmektedir. Türkiye'nin taraf olduğu Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün imzalanmasının ardından T.C. hükümetleri doğayı ve toplumu korumayı esas alan bir Biyogüvenlik Yasası çıkartmamıştır. 2004 yılından bu yana ülkenin gen varlıklarını, biyolojik çeşitliliğini koruyacak, tarım ve gıda egemenliğini sağlayacak, çiftçilerin ezilmelerini, yok olmalarını engelleyecek, tüketicilerin güvenli ve sağlıklı gıda ihtiyacını karşılayacak bir hukuk anlayışından uzak yasal çerçeve oluşmaktadır. Ortaya çıkan yasa, biyogüvenliği risk sistemine oturtarak bir yanıla GDO'ları canlı yaşamın olmazsa olmazı haline getirmekte, diğer yandan da şizofreni toplumunu ve korkuya dayalı egemen kültürü yeniden üretmektedir.

2006 yılında çıkartılan Tohumculuk Hakkında Kanun, 2007 yılında Türkiye'nin UPOV'a dâhil olması, İslahçı Hakları Hakkında Kanun, Biyogüvenlik Kanunu tarımsal sistemde özel mülkiyete dayalı kapitalist ilişkiler ağının hukuk dolayımıyla kök salmasının zemini hazırlamaktadır. Bu kapitalist ilişkiler ağının derinleşmesinden daha derin sorunlarla karşı karşıya kaldığımız ise akıldan çıkarılmamalıdır.

Gıda, su, tohum gibi varlıkların sermaye tarafından denetim altına alınmasına dayanan yeni dönem sömürü biçimi bir yanıla emeğin diğer yanıla doğanın sömürü süreçlerini keskinleştirmektedir. Bu sömürü rejimine karşı, toplumun kendi varlık koşullarını yenileyebilme, üretim becerisinin ve kendini yönetebilme yetisinin iğdiş edilmesinin önünün alınması ise her şeyden önce yaşanan sorunun derinliğinin kavranması ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda Biyogüvenlik Yasası, basit bir biçimde GDO ve bunlara dayalı ürünlerin piyasada nasıl dolaşıma gireceği ile sınırlı olarak değerlendirilemez. Mevcut biyogüvenlik mekanizmasının inşası sürecinde, GDO'ları yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak kurgulayan hukuk rejimi, aynı zamanda GDO'ların risk sistemine dayalı sorumluluk biçimleri inşasında da zayıf toplumsal grupları korumaktan uzak bir yaklaşım sergilemektedir. Riski daimi ve değişmez bir veri olarak kabul eden ve bu anlamda da bu riskin ne olduğunu ancak uzmanların hegemonyasında bir kurulla belirlenebileceğine yönelik bir hukuk sistemi, aynı zamanda sermayenin dolaysız bir biçimde doğayı ve emeği sömürmesinde bilimi bir araç haline getirmektedir. Bilimsel bilgiyi ve bilimi tarihsel bağlamlarından kopartarak, yansız bir nesnellik düzeyinden kurgulayan bu hukuk rejimi, bu verilere dayalı olarak alınan kararların toplumla paylaşılmasına dahi gerek görmemiştir. Toplumun ve doğanın geleceğinin ne olacağı hakkında kararların nasıl alınması gerektiği konusunda ortaya çıkan bu eğitim, sömürüyü "doğal" bir olgu olarak hukuk rejiminin temelinde yerleştirmektedir.

Üretim ilişkilerini sorgulamayan, toplumsal bölüşümde temel hakkaniyet gerekliliklerini bile yerine getirmeyen bir iktisadi modelin tahakkümü altında sermayenin verili zorunlu-

luğu olan sürekli büyüme zorunluluğu doğrultusunda, GDO'ları sadece piyasanın değil, aynı zamanda yaşamın da bir zorunlu unsuru haline getirmeye çalışmaktadır.

İnsanlık tarihinin, doğayla on binlerce yıllık karşılıklı ve birbirini belirleyerek yarattığı evrim süreci, yaşamın temel üretim bilgisi ve bu bilginin doğal ve toplumsal araçları üzerinde mülkiyet rejimi kurmaya çalışan hukuk sistemi, sürekli bir korku toplumu ideolojisinden beslenerek, mevcut rejime meşruiyet sağlamak istemektedir. Kendi yaşamını yeneden üretme yeteneği elinden alınan doğa ve toplum, açlık, yok olma tehdidi ile sermaye ve onun ideolojik aygıtlarının yaşam tarzını kabul etmeye zorlanmaktadır. Toplum açısından bugün temel olarak sorgulanması gereken olgu, korku toplumunun bir zorunluluk olup olmadığıdır.

Toplumun büyük bir kesiminin karşı karşıya kaldığı kötü beslenme koşulları, şirketlerin daha ucuza üretilip daha çok kar elde etmek için ürettiği GDO'lu ürünlerin çözüm olarak sunulmasının bir sonucunun da toprağın ve insanların yaşamını tek tipleştirmesi olduğunun görülmesi gerekir. Tohumdan, gıdaya kadar toplumun besin üzerinde, doğayla birlikte egemenlik kurma olanağı, şirketlerin eline geçmiştir. şirketlerin eline geçen besin seçme hakkı, canlı yaşamını yok etmektedir. şirketlerin karlı belli ürünlere yönelmesi, tarımı ve gıdayı tek tipleştirmektedir. Bu durum, ürün desenini daraltmakta, toprağı güçsüz bırakmakta, biyolojik çeşitliliği yok etmekte ve toplum tek tip bir beslenmeye yönlendirilmektedir. Bu haliyle, insan nesli daha dayanaksız hale getirilmektedir. Bu nedenle, tohum, gıda, su dolayısıyla emeğin ve doğanın smrtsne neden olan GDO ve ürünlerinin toplum ve doğanın yararına olmadığı ortadadır. şirket egemenliğini meşrulaştıran bir biyogüvenlik sisteminin, toplumsal çıkarları koruyamayacağı gibi, sermayenin çıkarının toplum çıkarı olarak görülmesine yol açacak bir süreci de tetiklediği unutulmamalıdır.

Ülkenin ekolojik faktörlerini dikkate alarak, biyoçeşitliliği koruyan, kendi tohumluğunu kendi üretebilen, gıda egemenliğini sağlamayı amaç edinen ve doğa-emek üzerinde sömürü mekanizmaları geliştirmeyen bir koruma anlayışına ihtiyaç vardır. Tartıştığımız Biyogüvenlik Yasası ise bu zorunlulukları karşılayacak bir yasal düzenleme değildir. Hukukun sınırlılıkları içinde bu yolun açılıp açılmayacağını ise toplumsal ve siyasal mücadeleler gösterecektir.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Louis, Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi, Çeviren: Ömür Sezgin, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984
- BROSWIMMER, Franz, Bitki Emperyalizmi, Çeviren: Cennet Engin, Erol Demir, Bilim ve Ütopya, Sayı: 18, İstanbul, 1995
- ÇİFTÇİ, Cemalettin Yaşar, Dünyada ve Türkiye’de Yemelik Tane Baklagiller Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Teknik Yayınlar Dizisi No:5, Ankara, 2004
- DAWKINS, Richard, Gen Bencildir, Çeviren: Asuman Ü. Müftüoğlu, TÜBİTAK, Ankara, 2001
- FUKUOKA, Masanobu, Ekin Sapı Devrimi, Çeviren: Aykut İstanbullu, Kaos Yayınları, İstanbul, 2006
- FROLOV, I.T., Biyolojide Diyalektik Yöntem, Çeviren: Yakup Şahan, Broy Yayınları, İstanbul, 1986
- HO, Mae-Wan, Genetik Mühendisliği [rüya mı kabus mu?], Çeviren: Emral Çakmak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın: 473, Bilim Dizisi: 13, İstanbul, 2001
- KAPLAN, Selim, Biyoteknolojiye Etik Yaklaşım: “Biyogüvenlik”, Kamu Yönetimi Dünyası, Yıl:7, Sayı:28, Ankara, 2006
- KELLER, Evelyn Fox, Genin Yüzyılı, Çeviren:Haluk Barışcan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2004
- LECOURT, Dominique İnsan Post İnsan, Çeviren: Hande Turan Abadan, Epos Yayınları, Ankara,2003
- SHREEVE, James, Gen Savaşları, Çeviren: Özgür Atılım Turan, Doğan Kitap, İstanbul, 2004
- ŞENEL, Adam, Teknedencilik, İndirgemecilik ve Biyolojizm, Bilim ve Ütopya, Sayı: 15, İstanbul, 1995
- TURGUT, Nühket, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, İkinci Bası, Ankara, 2001
- TURGUT, Nühket, Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara, 2009
- TOPAL, Şeminur, Tarım, Gıda, Ekosistem Boyutuyla Biyoçeşitlilik: Toplumsal ve Yasal Yankıları, İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu Yayın No: 4, İstanbul, 2002
- Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi, 90/220/AET sayılı Konsey Direktifi’ni yürürlükten kaldıran 12 Mart 2001 tarihli 2001/18/AT Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi L106-1, Yayınlanma Tarihi: 17.4.2001.
- Birinci Ulusal Tarım Ormançılık Gıda Çevre Kurultayı Çalışma Grupları Taslak Raporları, Ankara, 2005
- Biyogüvenlik Kartagena Protokolü. Resmi Gazete. Tarih: 11 Ağustos 2003. Sayı: 25196. Kanun 17 Haziran 2003 tarih ve 4898 sayılı Kanun.
- Dünya Su Günü 14-15 Ekim 2005 Sempozyum, TMMOB Gıda Mühendisleri Odası, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası tarafından basılmış, Ankara, 2005
- DPT, 8. Kalkınma Planı Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu; <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/8kalkinmaplani.pdf>
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Raporu Biyogüvenlik ve Biyoteknoloji Özel İhtisas Komisyonu Sunusu, Ankara, 1999
- GDO Gerçeği, Modern Biyoteknoloji Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Gıda Güvenliği Notları İstanbul 2004, Yayıncı: Comart Uluslar arası Organizasyon ve Tanıtım Hizmetleri,Ankara, 2005
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA> , 22.6.2007, 14:25

Türkiye’de GDO Düzenlemesi ve Sosyo-Ekolojik Sorunlar

Aykut Çoban*

* Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Türkiye’de ara ara gündeme gelen genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) tartışması yeniden alevlendi. Bunu körükleyen gelişme, Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik’in, 26 Ekim 2009 tarihli *Resmi Gazete*’de yayımlanmasıydı. Adından da anlaşıldığı gibi, yönetmelikle, GDO ve GDO’lu ürünlerin Türkiye’ye ithal edilmesine ve Türkiye pazarında satılmasına izin verilmesinin önu açılmıştır. Yurttaşlar, iktidarın sır olarak sakladığı bir GDO düzenlemesinin yapıldığını *Resmi Gazete*’den öğrendiler. Hukuki düzenlemeler konusunda genellikle olduğu gibi, süreç yine tersten işlemiş, düzenlemeye ilişkin bir tartışma, yürürlük tarihinden sonraya rastlamıştır. Çok geçmeden Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı da TBMM Başkanlığı’na gönderilmiştir. Tasarı Meclis’ten geçerek yasalaşmıştır (R.G., 26 Mart 2010). Yasayı, yukarıda andığım birinci GDO yönetmeliğini yürürlükten kaldıran ama ilkinde benzeyen bir içeriğe sahip ikinci yönetmelik, Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik, kısaca GDO Yönetmeliği, izlemiştir (R.G., 13 Ağustos 2010). Anlaşılan o ki, hükümet, yasa, yönetmelik vb. düzenlemeler sayesinde GDO’lu besinlerin sofralarımızda bulunması konusunda kararlıdır.

Bu yazının amacı, insan ve hayvan sağlığına, ekosisteme ve biyoçeşitliliğe zarar veren ya da zarar verme riski bulunan GDO’lu ürünlerin ithaline ve satışına izin verilmesinin yarattığı çeşitli sorunları tartışmaktır. Bunu yaparken, yasa ve yönetmelik hükümlerinin kalıplarına sıkışmak yerine, konunun, siyasal, toplumsal, ekolojik, hukuki ve yönetsel yönlerine odaklanacağım. Tartışmanın kapsamını sınırlandırmak bakımından, Türkiye’ye yasal olarak sokulmasına izin verilmeyen GDO’lu tohumların yarattığı sorunların ayrıntısına girmeyeceğim.¹ Ama “tohum girmiyor” perdesiyle üstü örtülen tartışmayı, Türkiye’de GDO’lu bitki ve hayvan üretilmesinin yasak olmasının, Türkiye’ye sokulan GDO’lu ürünlerin yol açtığı sorunlardan kurtulduğumuz ve risklerden korunduğumuz anlamına gelmediği noktasından yola çıkarak açıklamaya çalışacağım.

1. Siyasal Boyut

GDO konusu, toplumsal yaşamın pek çok yönünü içermesi bakımından taşıdığı önem nedeniyle kamu yönetiminin öncülüğünde sistemli biçimde yürütülecek kapsamlı bir tartışmayı gerektirir. Örneğin Britanya’da geniş katılımli tartışmaların yapıldığını görmekteyiz. Hükümetin stratejik konularda kapasitesini geliştirmesi amacıyla başbakana raporlar sunmakla görevli kılınarak 2002 yılında kurulan Strateji Birimi, 2003 yılı Nisan ayında bir seminer düzenledi. Seminere akademisyenler, çıkar sahipleri ve ilgili sektör temsilcileri katıldı. Seminerin sonucu olarak yayımlanan GDO’lu ürünlerin yarar ve zararlarının tartışıldığı raporda, halkın tutumunun olumsuz olduğu ve bu ürünlerle ilgili belirsizliklerin yol açtığı riskleri yönetmek için düzenleyici araçların yetersiz kaldığı sonucuna ulaşıldı. Bundan başka, 24 uzmandan oluşan Bilimsel Değerlendirme Paneli oluşturuldu. Kısa bir sunuş ve soru-yanıtta oluşan panelin toplantıları halka açıldı. Temmuz 2003’te yayımlanan raporda, GDO’lu ürünlerin pazara sunulmasıyla ilgili pek çok sorunun bilimsel yanıtının bulunmadığı vurgulandı (Jasanoff, 2005: 128-9). Ayrıca, hükümetin ön ayak olmasıyla 600’den fazla yerel tartışmanın yapıldığı halk toplantıları örgütlendi. Buna koşut olarak Tüketiciler Derneği’nin girişimiyle 30 yurttaş jürisi oluşturuldu. Gerek yerel toplantılarda gerek jürilerde yapılan tartışmaların sonuçları bir rapor haline getirildi. Halkın genetik müdahale içeren uygulamaları benimsemediği, hükümete ve biyoteknoloji şirketlerine güvenmediği değerlendirmesinin yer aldığı rapor, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı’na yayımlandı (bkz. *GM Nation?*, 2003).

¹ Tarım ve Köyişleri Bakanı’nın açıkladığına göre, “GDO’lu bitkinin üretimi Türkiye’de söz konusu değil, hiçbir şekilde. Çünkü, bunun için önce tohumun gelmesi lazım. Tohumun getirilmesi yasak.” <http://www.stargundem.com/ekonomi/83946-eker-turkiye-gdolu-urun-uretilmiyor-haberi.html>, 25 Kasım 2009.

İngiliz hükümeti, halkın GDO karşıtı tutumunu hafifletmek düşüncesiyle tarımsal ticari ürünlere izin kararının her bir ürün için tek tek verileceğini, sakınım (ihtiyat) ilkesine uyulacağını ve etiketleme kuralının benimseneceğini duyurdu (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2009: 403). Ardından da, Mart 2004'te GDO'lu mısırın ticari üretiminin yapılması yönünde karar verdi. Halk bunu bir ihanet olarak değerlendirdi, çünkü görece katılımcı yollarla görüşüne başvuru olan halk, hükümete, belirli bir yararı olmayan bir teknolojik ürünü benimsemek istemediğini göstermişti (Jasanoff, 2005: 130).

Bir süredir Türkiye'de GDO konusunda bir yasal düzenleme yapılması bekleniyordu. Biyogüvenlik yasa taslağı önerisi biçiminde birkaç metin daha önce gündeme gelmiş, bu önerilere ilişkin bazı toplantılar yapılmış ve çeşitli görüş ve itirazlar ortaya çıkmıştı. Ancak yapılan ilk düzenleme, yasa olarak değil de, üzerinde herhangi geniş kapsamlı bir toplumsal tartışmanın yapılmadığı bir yönetmelik olarak gün yüzüne çıktı. Yasa biçiminde bir düzenleme olmadığı için konu TBMM'de de tartışılmadı. Kadı ki yasa Meclis'te görüşülürken de durum farklı değildi. Bir başka deyişle, geniş halk kesimleri, gündelik yaşamlarını doğrudan ilgilendiren bir konuda düzenleme yapıldıktan sonra haberdar oldular. Bu durum, demokratik devlet ilkesi, katılımcı demokrasi gibi günümüzün hakim kapitalist rejimlerinde dile pelesenk edilen siyasal ilkelerle bile bağdaşmamaktadır.

Türkiye'de halkın GDO konusundaki tutum ve görüşleri, yapılan birkaç araştırmada saptanmıştır. Kentsel ve kırsal alanda yaklaşık 1000 kişiyi içeren bir araştırmada, yurttaşların yüzde 80'den fazlası GDO'lu gıdaların zararlı olabileceğini düşünmekte, yüzde 12'si kararsız kalmakta ve yalnızca yüzde 6'sı zararlı olmayabileceğini belirtmektedir. Anket uygulananların yüzde 86'sı GDO'lu besin maddelerinin etiketlenmesini, bir başka deyişle GDO'lu ve GDO'suz olanların birbirinden ayrılması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla GDO'lu besinler konusundaki kaygı, etiket konması biçimde bir talepte de kendini göstermektedir. Biyoteknoloji uygulamaları hakkında daha çok bilgi sahibi olanlar, olmayanlara göre, GDO'lu ürünlere daha çok karşı bir tutum sergilemektedirler. Görüşme yapılanlar arasında düzenli olarak gazete okuyanlar tarımsal alanda genetik müdahalelerin yapılmasına olumsuz bakarken, gazete okumayanlar olumlu bir yaklaşım içindedir. Biyoteknolojik gelişmeleri daha çok eş, dost, ahbaptan öğrenenlerin, televizyon, gazete ve kitap yoluyla bilgilenenlere göre, bu gelişmelere daha olumlu bir yaklaşım içinde oldukları görülmektedir (Erbaş, 2008: 108-112, 157, 169-170). Bu bulgular, bilgi daha sağlıklı kaynaklardan sağlandığı ve bilgi düzeyi arttığı ölçüde yurttaşların biyoteknolojinin tarımsal alanda uygulanmasına karşı tutum geliştirme düzeyinin de yükseldiğini göstermektedir.

Ankara'da üniversite mezunu 400 kişi üzerinde yapılan başka bir araştırmada da benzer sonuçlar alınmıştır. Besin üretiminde gen teknolojisinin kullanılmasına karşı olmayanların oranı yalnızca yüzde 15'tir. Piyasada GDO'lu besinlerin satılmasını destekleyenlerin oranı da yalnızca yüzde 15'tir. Biyoteknolojik ürünlerin çevresel risklerinin bulunmadığı bilimsel olarak kanıtlanmadığı halde bunların piyasada satışına izin verilmesinde bir sakınca görmeyenlerin oranı yalnızca yüzde 6'dır. Bu bulguyu tamamlayan biçimde, biyoteknolojik uygulamalar ve ürünler söz konusu olduğunda çevre hukukunun sakınım (ihtiyat) ve katılım ilkelerinin dikkate alınması gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 76'yı bulmakta, yüzde 20 civarında bir küme kararsız kalırken, bu iki ilkenin uygulanmasına karşı çıkanların oranı yüzde 2.5 düzeyinde kalmaktadır. Tüketicilerin GDO'lu ürünler hakkında yeterince bilgilendirilmediğini düşünenlerin oranı yüzde 84 ve riskler hakkında bilgi verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı yüzde 88'dir (Özgen vd., 2007: 107, 124, 185, 190, 195, 200).

Her iki araştırmanın bulgularının gösterdiği gibi, yurttaşların büyük çoğunluğu GDO'lu ürünleri toplum sağlığı ve çevresel riskleri nedeniyle benimsememesine ve piyasada satılmasına izin verilmesini desteklememesine karşın, hükümet GDO'lu ürünlerin ülkeye girişine olanak tanımıştır. Bu konuda yaygın bir toplumsal tartışma yapılsaydı, halkın, hem

bilgilenme gereksinmesi karşılanmış, hem de GDO'ya konusundaki tutumunu ortaya koymasını sağlanmış olacaktır.

Denebilir ki, demokrasi azınlıkta kalan görüşleri de koruma rejimi olduğuna göre, yüzde 10-15'lik bir kesimin GDO'lu besinleri pazarda görmek istemesi bakımından ya da ürünler arasında seçim yapma hakkının gerçekleşmesi için GDO'lu ürünlere izin verilmesi gereklidir. Oysa, bu görüşün ileri sürülebilmesi için en az üç koşul karşılanmış olmalıdır.

Birincisi, çoğunluk ya da azınlık olsun farklı görüşlerin, bilgiye de dayalı olarak gelişmesi ve ifade edilmesi için uygun bir ortam sağlanmış olmalıdır. Bir başka deyişle, GDO düzenlemesi yapılmadan önce, bilgilenmeye de olanak sağlayan biçimde geniş bir toplumsal tartışma örgütlenmelidir. Ancak bu sayede, seçim yapmak isteyen yurttaşlar hangi ürünü seçip seçmeyeceklerine karar verirken hangi ölçütlere göre değerlendirme yapacakları konusunda bilgilenmiş ve bir tartışma sürecinde yer almış olurlar. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın kendi uzmanlarına hazırlattığı broşürleri bastırıp dağıtması ile toplumsal tartışma örgütlenmesi farklı şeyler olduğuna göre, Türkiye'de böyle bir bilgilendirme ve tartışma hâlâ yapılmış değildir.

İkinci koşul, yurttaşın seçsin diye sunulan ürünlerin zararlı yönlerinin bulunmamasıdır. Hükümetler, zehirli ürünleri, "seçim olanağı sunuyoruz" gerekçesiyle halkın önüne koyarlarsa halka karşı suç işlemiş olurlar. Aşağıda, GDO'lu besinlerin toplum sağlığı ve çevre için oluşturduğu riskler üzerinde ayrıntılı biçimde duracağım.

Seçim yapmak bakımından üçüncü koşul, seçimi olanaklı kılacak seçeneklerin varlığıdır. Besin seçimi, sunulanlar arasından yapılmaktadır. Raflarda GDO'lunun yanında, GDO'suz, organik ve ekolojik besinler de bulunduğu bir ölçüde seçimden söz edilebilir. Aşağıda üzerinde duracağım çalışmalar, tarımsal üretim sürecinde gen kaçışı vb. nedenlerle GDO'lu ürünlerin GDO'suz olanlara bulaştığını göstermektedir. Bu demektir ki, bir süre sonra istense de, örneğin GDO'suz mısır bulmak olanaksızlaşacaktır. Ayrıca, dünyada üç-beş şirket, GDO'lu ürün pazarını denetlemekte, tekeli yapıları nedeniyle pazarlarda üstünlük sağlamakta, GDO'suz ürünler karşısında pazar paylarını hızla artırmakta ve tarlalardan sonra rafları da istila etmektedir. Bir başka deyişle, bu iki olgu nedeniyle GDO'suz ürün yemek isteyenlerin seçim hakkı tehdit altındadır. Hükümetler, GDO'lu besin yemek isteyenlerin seçim haklarına saygı gösterirken, GDO'suz besin yemek isteyenlerin seçim haklarını ortadan kaldıracak uygulamalar içindedirler. Türkiye'de siyasal iktidar, GDO karşıtı kümenin GDO'suz ürün seçme hakkının yok sayılmasının gerekçelerini açıklamalıdır.

Ayrıca anımsatmak gerekir ki, besin seçiminde kişisel yeğlemeleri de biçimlendiren yapısal etmenler vardır. Örneğin, neyin, nerede, nasıl, ne kadar sürede yeniyor olmasının temel belirleyenlerinden biri toplumsal sınıf aidiyetidir. Nitekim Bourdieu, *Distinction* adlı eserinde beğeninin masum olmadığını, hakim anlayışın ve toplumsal sınıfın beğeniye ve bu arada yemek menülerini bile belirleyici bir role sahip olduğunu göstermiştir. Benzer biçimde, başka bir belirleyen ise, hileli gereksinmeler yaratarak belirli ürünleri tüketmeye yönlendiren kapitalist üretim ve tüketim süreçleridir. Hukuki düzenlemeler de bu süreçlerin tamamlayıcı öğelerini sunarlar. GDO'lu ürünlerin ülkeye sokulmasıyla ilgili bir düzenleme, GDO şirketlerinin kârlılığının ön koşullarından olan hileli gereksinmeler yaratılması yoluyla besin seçimini biçimlendirme sonucunu doğuran bir niteliğe sahiptir.

Raf ömrü bir hafta daha uzatılmış domatese ve bibere, şeker oranı yükseltilmiş bezelyeye, yağ düzeyi artırılmış soya fasulyesine, üretimi sırasında Roundup adı verilen herbisit kullanılan soya fasulyesi ve mısıra, üretimi sırasında zararlı böceklerle mücadele için *Bt* zehri salgılaması mümkün kılınan mısır, patates ve pamuğa toplumsal gereksinmemiz var mı? Siyasal iktidar, GDO'lu ürünleri besin zincirine sokmak için kararlı olduğu halde, düzenlemenin, hangi toplumsal gereksinmeyi karşıladığını belirten, üzerinde tartışabileceğimiz bir gerekçe göstermiş değildir.

Burada işaret ettiğim sorun GDO düzenlemesinin bir amacının olmaması değildir. Hem Biyogüvenlik Kanunu hem de GDO Yönetmeliği'nin, birinci maddesinde amaç belirtilmiştir: Buna göre amaç, GDO'lu ürünlerden kaynaklanan risklerin engellenmesi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması için GDO'ların ve ürünlerinin ithalat, ihracat, işleme, etiketleme, piyasaya sürme, izleme, denetim, kontrol, kapalı alan faaliyetleri ile deneysel amaçla çevreye bırakılmasına ilişkin kuralları belirlemektir.

Amaç maddesi, besin ve hayvan yemi olarak GDO'ların ve GDO'lu ürünlerin ülkeye girmesi için duyulan toplumsal gereksinme hakkında bir şey söylemiyor. “Bunlar zaten giriyordu, insan sağlığının ve çevrenin korunması için denetimli biçimde girmesi için düzenleme yapılmıştır” biçiminde bir gerekçe ise, gümrüklerine bile egemen olamayan egemen bir devletin engel olamadığı bir süreci hukuka uydurması anlamına gelecektir ki, bu durum, o devleti idare edenlerin içine düştükleri acizliğin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.²

Düzenlemenin, GDO'lu ürünleri üreten ve satan şirketlerin pazar arayışına uygun olarak Türkiye pazarının açılması gereksinmesini karşıladığı ileri sürülebilir. Nitekim, Tarım ve Köyişleri Bakanı da, “Yönetmelikle GDO'lu ürünler konusunda uluslararası ticaret açısından zorunlu olan hukuki boşluğu giderdiklerini” belirtmiştir (Milliyet, 6 Kasım 2009). Bu şirketlerin saldırgan pazar arayışlarının bir nedeni yeni pazarlardan kâr elde etmek ise, ikincisi, eldeki GDO'lu ürünler üzerindeki patent haklarının zamanının, bir süre sonra dolacak olmasıdır. Bu süreler dolmadan önce kârlarda bir doygunluk sağlamak için Türkiye gibi potansiyel pazarlar acilen açılmalı ve kârların gerçekleşmesi fırsatı doğmalıdır. Buna ek olarak bir başka açıklama da, yabancı otların ve zararlı böceklerin, kendilerine karşı kullanılan herbisitlere ve pestisitlere direnç kazanma olasılığının varlığıdır. Bu direnç ortaya çıkmadan önce belirli herbisit ve pestisitlerin kullanılmasını sağlayan tohumlardan satılabildiği kadar satılması gerekir. Bunun için ise, o tohumlardan elde edilen ürünler için yeni pazarların açılmasına gereksinme duyulmaktadır. Direnç sorunu şirketler için o kadar kaygı vericidir ki, zararlı böceklerin direnç geliştirmesine engel olmak için, şirketler, üreticilere tarlanın belirli bir bölümünde geleneksel tohumlarla üretim yapmasını önermektedir. Bu yolla, direnç kazanan zararlı böcekler yanında direnç geliştirmeyenlerin varlığı korunarak, o zararlı türün bütünüdür direnç geliştirmesinin geciktirilmesi umut edilmektedir (Lappé ve Bailey, 1999: 67-71).

Soya fasulyesinden elde edilen soya yağının Hindistan pazarını ele geçirme ve yerel hardal yağı endüstrisini yok etme öyküsü ilginçtir. Ağustos 1998'de Hindistan'da hardal bitkisinden elde edilip tüketilmekte olan hardal yağına dizel, atık yağ ve endüstri yağı karıştırılarak saflığının yüzde 30'a varan ölçülerde kirletilmiş olduğu anlaşıldı. Bu durum hemen hemen her yağ markasında söz konusuydu ve yıllar sonra bile nedeni anlaşılamadı. Kirli yağa bağlı olarak çeşitli sağlık sorunları ve elliye yakın can kaybı olunca, hükümet, yerel yağ işletmelerini kapattı, paketlenmemiş yağın satışını durdurdu ve ardından da yağ elde etmek üzere soya fasulyesi ithaline izin verdi. Hardal yağı, yemeklerde kullanılmamasının yanı sıra, çeşitli hastalıklara karşı ilaç olarak, sivrisinek kovucu olarak ve ekolojik yararları da olan çeşitli dinsel törenlerde lamba yağı olarak kullanılmaktaydı. Küçük üreticiler yemeklik hardal yağı üretmekte, bitkiden arta kalanları hayvan küspesi olarak değerlendirmekteydi. Paketlenmemiş hardal yağı satışı yasaklandığı için küçük üretime

² Tarım ve Köyişleri Bakanı'nın belirttiğine göre: “Yönetmelik öncesi yasaktı. Beyan eden zaten getiremiyordu. Etmeden getirmeye çalışan kontrolde yakalanıyorsa engelleniyordu, kaçak giriş olabiliyordu” (Milliyet, 6 Kasım 2009). GDO konusundaki düzenlemeden önce “sadece ‘beyan esasına dayalı’ bir denetim olduğunu, ürün ‘GDO’ludur’ denirse, ‘getiremezsin’ denildiğini, bu beyan edilmediği takdirde bir şey yapılamadığını anlatan Eker, engellemeye kalkıldığı takdirde konunun, ticaretin engellendiği gerekçesiyle uluslararası mahkemelere götürülebileceğini söyledi. Bu nedenle, bir kontrol mekanizması getirmeleri gerektiğini kaydeden Eker...” (<http://www.stargundem.com/ekonomi/83946-eker-turkiyede-gdolu-urun-uretilmiyor-haberi.html>, 25 Kasım 2009). Ayrıca, birinci GDO yönetmeliğinin gerekçesinde, “yurt içi yapılan denetim ve kontrollerde GD gıda ve yemlerin ülkemize kontrolsüz bir şekilde girdiği tespit edilmiş olup insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı ve çevrenin korunması amacıyla acilen bir mevzuat hazırlanmasına gerek duyulmuştur” denilmektedir.

dayalı yerel yağ ekonomisi ortadan kalktı, hardal yağı üretimi endüstrileşti, paketlenmiş yağlar pahalı olduğu için yoksul halkın bunları alacak gücü yoktu, yerli yağ tohumlarının fiyatı değerinin üçte birine geriledi, fiyatlar düştüğü için çiftçi yoksullaştığı gibi, hardal bitkisi ekmekten de vazgeçti. Tüm bu gelişmeler olurken de GDO'lu soya yağı Hindistan pazarına girmiş oldu. Hindistan hükümeti, yerel yağ üreticisine paketleme ve etiketleme zorunluluğu getirirken, soya yağı için GDO'lu, GDO'suz ayırımı, etiketleme vb. kuralları koyma gereği duymadı (Shiva, 2000: 19, 32-38).

GDO'lu ürünlerin Türkiye'ye girmesine olanak tanıyan düzenlemenin, toplumsal bir gereksinim bulunmadığı halde, ekonomi-politik nedenlerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu ise, şirketlere pazar yaratma gerekçesinin, bir düzenlemenin a priori dayanağını oluşturan "kamu yararı" kavramı ile nasıl bağdaştırıldığı biçiminde başka bir siyasal ve hukuki sorunu gündeme getirmektedir.

2. Toplumsal Boyut

GDO Yönetmeliği'nin yukarıda yer verdiğim amacının yanıltıcı olduğunu vurgulamak gerekir. İnsan yaşamı ve sağlığı ve çevrenin korunması için GDO'lu ürünlerin ithalatına ve piyasada satılmasına olanak tanınmaktadır; oysa pazarda satılan bu ürünlerin, bilinen böyle bir yararı, yani sağlığı ve çevreyi koruma özelliği yoktur. Tam tersine, GDO'lu ürünler konusunda literatürdeki tartışma, bunların, insan ve çevre için oluşturduğu zararlar, tehditler ve riskler ekseninde dönmektedir. Bu riskler giderilerek riski olmayan GDO'lu ürünlerin ülkeye girmesinin sağlanması amacı gözetilmektedir, biçiminde bir karşı görüş ileri sürülebilir. Ancak bu sav da geçerli değildir, çünkü, daha sonra göreceğimiz gibi, düzenleme, ülkeye sokulmasına izin verilen GDO'lu ürünlerin riskli ürünler olduğunu kabul etmekte ve bu nedenle risk yönetimi yanında, etiketleme, izleme, denetim ve kontrol mekanizmaları öngörmektedir. GDO'lu ürünlerin sağlık ve çevre üzerinde oluşturduğu zararları ve riskleri göstermek üzere, burada, GDO ürün pazarında özellikle payı yüksek olan soya fasulyesi, mısır ve pamuk örneklerini irdeleyebiliriz.

Bilindiği gibi tarımda herbisit ve pestisit kullanılmaktadır. Bir herbisit olan bromoxynil yoğun miktarda püskürtülse bile bitkinin olumsuz biçimde etkilenmemesi için pamuğun genetiği değiştirilmiştir. Pamuklu bez, besin maddesi olmadığı için genetiği değiştirilmiş pamuğun yetiştirilmesi sırasında zararlı otlarla mücadele için kullanılan bromoxynilin insana zararlı bir etkisi yokmuş gibi görünse de, aslında vardır. Pamuğun yetiştirilmesi sırasında uygulanan herbisit insan besin zincirine girmektedir. Bu iki biçimde olabilir. Pamuğun çekirdeklerini çıkarırken arta kalanlar, pamuk tortuları vb. gibi pamuk üretiminin yan ürünleri, geleneksel hayvan yemlerinin önemli bir bölümünü oluşturur. İkinci olarak, pamuk yağı ise doğrudan besin maddesi olarak ya da pişirmede kullanılmaktadır. Bromoxynil memelilerin metabolizmasına girdiğinde parçalanarak DBHA adı verilen bir zehir olarak birikmektedir. Kaldı ki, suda çözünen öteki pek çok herbisitten farklı olarak bromoxynil ve DBHA, yağda çözülme ve memelilerin beyininde, kemik iliğinde ve yağlı dokularında birikebilmektedir. Hayvanlar üzerinde yapılan deneylerde bu zehrin kalıntılarının yol açtığı zararlar saptanmıştır. Amerikan Çevre Koruma Dairesi EPA, genetiği değiştirilerek bromoxynil adı verilen herbisite dayanıklı kılınan, *BXN cotton system* olarak da bilinen bu ürünün sağlık ve güvenlik risklerini göz ardı ederek üretim iznini vermiştir (Lappé ve Bailey, 1999: 41-44).

En büyük biyoteknoloji şirketlerinden biri olan Monsanto, aktif maddesi glifosat (glyphosate) olan, Roundup ticari adıyla bir herbisit üretmektedir. Ayrıca Monsanto, bitkilere yeni bir gen aktararak Roundup Ready adı verilen genetiği değiştirilmiş soya fasulyesi ve mısır geliştirmiştir. Bu gen sayesinde herbisit zehirli etkilerinin bitkiyi öldürmesine engel olu-

nur. Genetiği değiştirilmiş bu bitkilerde EPSP adlı protein daha fazla üretilmekte ve herbisit tıkadığı yollarda bir geçiş sağlanarak, herbisite rağmen transgenik bitkinin büyümesi devam edebilmektedir (Shiva, 2000: 119).

Soya fasulyesi bitkisel yağ olarak margarinlerde, mayonezde, salata soslarında vb. besinlerde kullanıldığı gibi, hayvan yemlerinde protein katkısı olarak da kullanılmaktadır. Roundup herbisiti püskürtülmüş bitkilerin hayvan yemi olarak kullanılmasına olanak sağlamak için Amerikan Çevre Koruma Dairesi EPA, Monsanto'nun talebine uymuş ve Roundup'ın aktif bileşeni olan glifosat kalıntı miktarını artırmıştır. Kalıntı miktarları, işlenmemiş soya fasulyesi bakımından 6'dan 20 ppm'e, soya fasulyesi samanında 100'den 200 ppm'e ve kabuğunda ise 100 ppm'e çıkarılmıştır. Böylece dana ve tavuk etlerine herbisit bulaşma düzeyleri de yükselmiştir. Roundup herbisiti, suda çözünebilmektedir; bu bakımdan, yağda çözünen moleküller gibi insan bedeninde yoğun bir birikim oluşturması zor görünüyor. Bununla birlikte, herbisit, hayvan yemi olarak kullanılan soya fasulyesi kabuklarında birikmektedir. İnsanların, bununla beslenen hayvanların sütünü içtiğinde, etini yediğinde ya da soya fasulyesi yağı tükettiğinde glifosat birikimine maruz kalması olasıdır (Lappé ve Bailey, 1999: 22, 55, 75-6, 147).

Bt (*Bacillus thuringiensis*) zehirli bir toprak bakterisidir. Bu bakterinin bir geni tohuma aktarılarak *Bt*'nin zehrini salgılayan bitkiler elde edilmiştir. *Bt* zehri hedef böceğin sindirim sistemini yıkar ve ölümüne yol açar. *Bt* mısır, *Bt* pamuk, *Bt* patates ve *Bt* patlıcan, bu özelliğe sahip genetiği değiştirilmiş bitkilerin örnekleri arasındadır. Bu bitkilerin kendileri, bu bitkilerle beslenmeye kalkışan zararlı böcekler karşısında birer pestisit gibi işlev yüklenmiş olmaktadır.

Toprak bakterisinde bulunan doğal *Bt* zehri, zararlılarda direnç gelişimine yol açmaz, ama *Bt* geni aktarılmış olan bitkileri yiyen zararlılar direnç geliştirebilmektedir. Çünkü genetik mühendisliği, hem *Bt* zehrinin bitkinin tüm dokularında bulunmasını garanti eder, ki böylece aktarılan genden maksimum yarar sağlanmış olur; hem de *Bt* bitkiler büyüme dönemlerinde sürekli olarak zehri salgırlar. Böylece, bu bitkilerle beslenen zararlı böcekler bu zehri hayatları boyunca yavaş yavaş alırlar; *Bt* zehri sayesinde ölenler ölür, ama böceklerin uzun süre zehire maruz kalması direnç geliştirme olasılığını artırır ve yalnızca direnç geliştirenler nesli sürdürür. Böyle olunca, bir süre sonra genetiği değiştirilmiş pamuk üretimi anlamsız hale gelirken zehire direnç geliştirmiş zararlı böceklerle uğraşmak zorunda kalırız. Halihazırda pek çok böcek türü zehre direnç geliştirmiştir (Lappé ve Bailey, 1999: 96; Shiva, 2006: 129). Benzer biçimde, transgenik patatese kazandırılan herbisite dayanıklılık özelliği, yabani otlara da geçmiş ve herbisit dirençli yabani ot ortaya çıkmıştır (Ho, 2001: 46).

Transgenik ürünlerle beslenen hayvanların sağlığı tehlikeye atıldığı gibi, bu hayvanların etlerinin yenmesi insanlar için yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Besin zinciri yoluyla *Bt* gibi yeni genlerin insan organizmasına, sindirim sistemine girmesine yola açıyor olabiliriz. İnsan genomunun karşılaştığı yeni gene nasıl tepki vereceği önceden kestirilememektedir. Ama farklı türlerin genomları arasında gen alışverişi olabildiği kesindir. Kaldı ki, transgenik organizmaların yaratılmasını mümkün kılan da zaten bu olgudur. Yapılan bir araştırmada, bir organizmanın genlerinin bambaşka bir türün genomuyla, öyle kuşaklar boyu evrim geçirmesine gerek kalmadan kısa bir süre içinde tümüyle bütünleştiği saptanmıştır. Basit bir parazit bakterisinin neredeyse tüm genomunun, meyve sineğinin genomunu istila edip tümüyle kaynaştığı ve bu kaynaşmanın sineğin yavrularına da geçtiği görülmüştür (Jha, 2007).

Genetiği değiştirilmiş bir üründe söz konusu yeni gen çekirdekte ya da tohumda varlığını korur ve zehirli olabilecek yan ürünler ortaya çıkar. Bu genin işlevini sürdürmesi riskine bağlı olarak, genetiği değiştirilmiş üründen arta kalanların ve çekirdeklerin hayvan yem-

lerinde kullanılması, hayvanlar ve o hayvanlar yoluyla da insanlar için riskler taşır (Lappé ve Bailey, 1999: 144). Transgenik ürünlerin besin zinciri yoluyla etkileri olduğunu gösteren örnekler vardır. Amerika’da Eylül 2000’de, Aventis’in ürettiği genetiği değiştirilmiş mısırdaki bulunan bir pestisit proteini olan Cry9C, Kraft Food’un ürettiği ayak üstü yenilen Meksika böreği taco’da çıktı. Bu proteinin alerjik etkisi nedeniyle insan besini olarak izin verilmeyen mısırın yalnızca hayvan yemi olarak kullanılmasına onay verilmişti, ama bir biçimde insan besin zincirinde ortaya çıkmıştı. Cry9C, üç yüz kadar başka hazır yiyecekte de bulundu ve bunlar firmaları tarafından piyasadan toplatıldı (Jasanoff, 2005: 135).

Transgenik bitkilerin insan sağlığı için oluşturduğu tehlikeler bu kadarla da kalmaz. Soya ürünlerine Brezilya fıstığı proteinlerinin eklenmesi ölümcül olabilecek alerjik sonuçlar yaratmıştır (Ho, 2001: 132; Lappé ve Bailey, 1999: 144; Shiva, 2000: 125).

Transgenik bitkilerde, istenen özelliği bitkiye kazandıracak olan yeni genin aktarılma sürecinin başarısını izlemek için, ayrıca, işaret geni olarak antibiyotiğe direnç geni kullanılmaktadır. İşte bu gen, çevreye gen kaçıışıyla dirençli organizmaların gelişmesine yol açabildiği gibi, bu bitkilerin hayvan yemi olarak kullanılması nedeniyle hayvanlarda antibiyotiğe direnç gelişebilir ve bitki ya da hayvan ürünleri yoluyla antibiyotik direncinin insanlarda da oluşmasına neden olabilir. Bu risk nedeniyle Britanya, antibiyotik direnç geni içeren, genetiği değiştirilmiş bir mısır türüne izin vermemiştir (Shiva, 2000: 124; McGiffen, 2005: 15; Lappé ve Bailey, 1999: 122). Nitekim, Türkiye’de de birinci GDO yönetmeliğinde antibiyotik direnç geni içeren GDO ürünlerinin ithalatı ve piyasaya sürülmesi yasaklanmıştı (m.5/4). Yürürlükteki 13 Ağustos 2010 tarihli yönetmelikte ise bu yasak bulunmamaktadır. İki yönetmelik arasında geçen on aylık sürede, bilim dünyasında, antibiyotik direnç genlerinin zararlarının giderildiğini gösteren herhangi bir gelişmenin yaşanmadığını belirtmek gerekir.

Genetik müdahale sürecinde bitkilere virüs genleri de aktarılmaktadır. Bu genlerin de viral bir hastalık salgını yaratması riski bulunmaktadır. Bu gibi bitkiler yenildiğinde virüsten alınan genin DNA yapısının parçalanarak insanın dolaşım sistemine girdiği görülmüştür. Yapılan araştırmalar, mideye giren DNA’nın dalak, karaciğer ve akyuvarlara karışabildiğini göstermiştir. Mide bakterileri arasında gen alışverişinin olduğu saptanmıştır. Antibiyotik dirençli gen, midedeki bir bakteriye geçerek o bakterinin antibiyotik direnç deposuna dönüşmesine yol açabilir (Shiva, 2000: 124).

Herbiste dayanıklı genin, mücadele edilen zararlı otlara bulaşmasıyla dirençli zararlıların ortaya çıkması tarımsal verimliliği düşürecektir. Yukarıda üzerinde durduğum Roundup herbisit direnç geninin transgenik bitkinin yabani ya da ıslah edilmiş akrabalarına bulaşması, o tür içindeki biyoçeşitliliği ortadan kaldıracaktır. Herbisit, bitkilerin büyümesini sağlayan EPSP adlı enzimin oluşumunu durdurarak hedef seçilen zararlı otlar yanında her türlü yabani bitkiyi de öldürmektedir. Bu ise, biyoçeşitliliğe zarar verdiği gibi, yerel toplulukların geçim ekonomilerini de yok etmektedir. Herbisitlerin öldürdüğü pek çok bitki yerel ekonomilerde besin, geçim ve ilaç kaynağı olarak önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, Tanzanya köylerindeki sebze yemeklerinin yüzde sekseni yabani otlarla hazırlanmakta, Batı Bengal’de pirinç tarlalarından toplanan 120’den çok “zararlı bitki” çiftçiler için ekonomik değer taşımaktadır (Shiva, 2000: 126).

3. Ekolojik Boyut

GDO'lu ürünlerin, ekosistem üzerindeki etkileri konusunda bilimsel araştırmalar yapı-
lıp güvenli oldukları saptanmadan üretilmelerine ve pazara sunulmalarına izin verilmesi,
önemli ekolojik sonuçlar doğurmaktadır. Bu bölümde bunların birkaçına örnek verilecek-
tir.

AB'nin araştırma kurumu olan Avrupa Çevre Ajansı, EEA, 2002 yılında yayımladığı bir raporda, gen kaçışı bakımından ürünleri üç kümede toplamıştır. Arpa, buğday ve patatesten gen kaçışı riski düşük görünürken, şeker pancarı ve mısır orta risk kümesinde yer almakta ve kanola, çilek, elma, üzüm, erik ise hem kendi türleriyle melezleşme hem de başka tür-
lere gen bulaştırma bakımından yüksek riskli ürünler olarak değerlendirilmektedir. Rapor, GDO'ların çevrede yarattığı risklerin ayrıntılı biçimde araştırılması gereksinmesine işaret etmektedir. Yeterli incelemelerin yapılmadığı konular arasında, geleneksel ve yaban tür-
lerin melezleşmesi, gen kaçışını etkileyen unsurlar bakımından yeni melezlerin durumu, transgenik özelliklerin yaban türler arasında yaygınlık kazanma olasılığı, yaban türlere gen kaçışı bakımından coğrafi uzaklık, aktarılan genlerin farklı türlerdeki sonuçları, trans-
genik türlerin sonraki kuşaklarında ve farklı genetik yapılarda aktarılan genlerin etkileri, sayılmaktadır (McGiffen, 2005: 28-9). AB'nin resmi kurumlarının bile GDO'lu ürünlerle ilgili yeterli araştırmaların yapılmadığını vurguladığı bir ortamda, GDO'lu tohumların ve ürünlerin AB'ye girmesine yine de izin verilmiştir.

Kaldı ki, gen kaçışı olduğunu, dolayısıyla biyoçeşitliliğe zarar verildiğini gösteren araştırmalar vardır. Chapela ve Quist, 2002 yılında yaptıkları ve *Nature* dergisinde yayımladıkları araştırmada, transgenik mısırın ticari üretiminde hızlandırıcı işlev yüklenen karna-
bahar virüs genlerini, Meksika'nın Oaxaca bölgesinde yetiştirilen yerli mısırlara bulaşmış olduğunu gösterdiler. Genetiği değiştirilmiş mısırdaki bulunan bu genler, ekimin yapıldığı ABD'den GDO'lu mısır ekiminin yapılmasının yasak olduğu Meksika'ya kadar olan çok uzak mesafeyi göç etmiş ve yerli mısırlara gen geçişi olmuştu. Biyoteknoloji endüstrisi ile çıkar ilişkisi olanların yaptığı bazı araştırmalarda, söz konusu araştırmanın sonuçlarının abartıldığı belirtilse de, Chapela ve Quist yeni verilerle gen göçü olduğunu vurgulayan görüşlerinde ısrar ettiler (Jasanoff, 2005: 109; McGiffen, 2005: 58-59).

John Losey ve arkadaşları, transgenik mısırın monark kelebeği üzerindeki etkilerini gös-
terdikleri bir araştırmanın sonuçlarını *Nature* dergisinde Mayıs 1999'da yayımladılar. Sütleğen otunun yapraklarına *Bt* mısırından alınmış polen tozlarını yerleştirdiler ve bu yapraklarla tırtılları beslediler. Birkaç gün içinde tırtılların hemen yarıyı ölmüştü. Araştırma, *Bt* mısırının hedef zararlı böcek için tehlikeli olmakla kalmayıp, aslında zarar verilmek istenmeyen Amerikalıların pek sevdikleri kelebek türü için de tehlikeli olduğunu ortaya koymuştu (Jasanoff, 2005: 108; Ho, 2001: 135). Yapılan başka araştırmalarda, teh-
likenin Losey'in araştırmasının öngördüğü kadar yüksek olmadığı ileri sürüldü. Bununla birlikte, geleneksel çaprazlama yöntemleriyle elde edilen ürünle aralarında fark olmadığı, bu nedenle de çevre ve insan için riskinin bulunmadığı söylenen bir teknolojinin, aslında bir bitkiyi başka bir canlı için zehre dönüştürdüğü ortaya çıkmıştı (McGiffen, 2005: 60-61; Winston, 2002: 85-93). Araştırma, genetik müdahalelerin çevre üzerindeki etkilerine ve GDO'lu ürünlerin izlenmesine ilişkin yeterince çalışmanın yapılmamış olması, hedef olarak seçilmeyen türler için riskler, biyoçeşitliliğe yönelik zararlar, şirketlerin cüretkarlığı gibi konuların kamuoyunda tartışılmasına olanak tanımıştır (Jasanoff, 2005: 109).

ABD'de GDO'lu tohumların ve genetiği değiştirilmiş organizmaların çevresel etkilerini değerlendirme görevi, Tarım Bakanlığı'nın Hayvan ve Bitki Sağlığı İnceleme Servisi'ne, APHIS, aittir. Bu birim, tarımsal üretimde geleneksel bitkilere benzemeyen, bir başka de-
yişle tanışıklık (familiarity) ölçütünü karşılamayan yeni bitkilerin olası etkilerini değer-
lendirir. Bununla birlikte, GDO'lar için hiçbir değerlendirme yapılmadan basit bir başvuru

ile alan denemelerine başlanmakta ve bu denemeler tamamlandıktan sonra söz konusu bitkinin üretimine geçilebilmesi için çevresel etkileriyle ilgili değerlendirmeye sıra gelmektedir (McGiffen, 2005: 71-72). Bir başka deyişle, alan denemeleri sırasında GDO'ların çevre, organizmalar, biyoçeşitlilik üzerindeki olası etkilerine göz yumulmaktadır. Nitekim, *Bt* pamuğu tarla denemelerinde çevrede bulunan arıların yaklaşık üçte birinin öldüğü saptanmıştır (Ho, 2001: 135).

GDO'lu ürünlerin ekolojik etkilerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulayan Amerikan mahkeme kararları vardır. San Francisco'da mahkeme Monsanto'nun Roundup Ready şeker kamışının üretilmesine izin veren Amerikan Tarım Bakanlığı'nın 2005 tarihli kararının hukuka uygun olmadığına karar vermiştir. Eylül 2009'da verilen hükümdede, mahkeme, bakanlığın, GDO'lu şeker kamışının çevre üzerinde etkisinin olmayacağı sonucuna vardığını, polenlerin rüzgarda uçarak GDO'lu olmayan geleneksel kamış çeşitlerine yayılma olasılığını, böylece çevre üzerindeki etkilerini dikkate almadığını belirtmiştir. Mahkeme kararında, şeker kamışı polenlerinin rüzgarda dört kilometre öteye taşındığını gösteren bir araştırma dayanak olarak gösterilmiştir. Bu uzaklık, idarenin, üreticiye gönüllü olarak ayırmasını önerdiği tampon bölgenin kolaylıkla aşıldığı anlamına gelmektedir. Bakanlığın izni, ayrıca, polenle bulaşmaya bağlı olarak çiftçilerin GDO'lu olmayan üretim yapma ve tüketicinin GDO'lu olmayan ürünleri tüketme seçimlerini olanaksız kılmaktaydı. Daha önce de benzer bir karar verilmişti. Yine San Francisco'da yerel mahkeme, 2007 yılında verdiği bir kararda, Monsanto'nun geliştirdiği genetiği değiştirilmiş yoncanın ulusal ölçekte ekimini, Tarım Bakanlığı'nın GDO'lu yoncanın çevresel etkilerini araştıran bir çalışma yapmasına kadar durdurmuştu. Temyiz mahkemesi bu kararı onaylamıştı (Egelko, 2009).

Türkiye'de GDO konusundaki düzenlemeler, insan, hayvan ve bitki sağlığının ve çevrenin korunması için usul ve esasları belirleme amacından söz ettiğine göre, GDO'lu ürünlerin canlılara ve çevreye yönelik etkileri ve riskleri konusunda yukarıda yer verdiğim bulguların desteklediği kaygıların en azından bir bölümünü paylaşıyor olsa gerek. Toplum ve çevre için yarattıkları riskler bakımından GDO'lu ve GDO'suz ürünler arasında farklar bulunduğu içindir ki, GDO'lular için ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Bu kaygılar paylaşılmıyor olsaydı, yasa ve yönetmelikler biçiminde ayrı düzenlemeler yapılmaz, GDO'suz ürünlerin ithali, etiketlenmesi vb. gibi konulardaki düzenlemeler, GDO'lu ürünler için de geçerli olurdu. Ayrıca, yasada ve yönetmelikte, çevre, insan, bitki ya da hayvan sağlığı için herhangi bir zararın, risk ya da olumsuz etkinin, besin ya da yem piyasaya sunulduktan ve insanlar, öteki canlılar ve çevre, bu zarara, riske ya da etkiye maruz kaldıktan sonra da tespit edilebileceğini kabul etmektedir (Bkz. Biyogüvenlik Kanunu, m. 7/2, m. 8/4; GDO Yönetmeliği, m. 5, m. 22/3). Demek ki, düzenleme, ülkeye GDO girmesini sağladığı için, çıkarılış amacının tam tersine, insanları, hayvanları, bitkileri ve çevreyi risklere maruz bırakmaktadır. Bu nedenlerle, yasa koyucunun ve yönetmeliği çıkaran idarenin ülkeyi GDO pazarına çevirmek yerine, GDO'lu ürün girişine hiç izin vermemesi, düzenlemenin iç tutarlılığını sağlayabilirdi.

4. Hukuki ve Yönetmelik Boyut

Transgenik bitkilerin ekolojik etkileri konusunda ya yeterince araştırma yapılmadan ya da yukarıda vurguladığım araştırmaların ortaya koyduğu risklere karşın, GDO'lu ürünler, Türkiye pazarına sunulmaktadır. Denebilir ki, biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi gibi sonuçlar bitkilerin üretilmeleri sırasında ortaya çıkar, bunların üretilmeleri için değil tüketilmeleri için Türkiye'ye girişine olanak tanındığına göre, Türkiye'nin üretim aşamasında görülen ekolojik etkilere maruz kalması söz konusu değildir. Böyle bir görüş iki bakımdan kusurludur.

Birincisi, bu görüş, doğanın yasalarını göz ardı ettiği için yanlıttır. Sema Kaygusuz'un (2009: 91) öykülediği gibi, iki bin yıllık da olsa bir zeytin çekirdeği, barındırdığı genetik bilgi ile uygun çevresel koşullar birleşince zeytin ağacına dönüşebilmektedir: "zeytin, hâlâ kendi kendinden örebiliyordu canlılığını. Ağaç bu. Hep başka türlü eyliyor insandan. Unutmuyor, ama hiçbir şey hatırlamıyor da" (Kaygusuz, 2009: 91). Besin ya da hayvan yemi olarak tüketimden arta kalanlar, çekirdekler ya da tüketilmeden çöpe giden ürünler doğaya dönerken, değiştirilmiş genetik içeriklerini unutmuyorlar. Başka bitki ve bakterilerden aktarılan genleri, antibiyotik işaret genlerini, viral genleri ve herbisit ve pestisit gibi kimyasal kalıntıları içeren ürünler, tüketim sonrası artıklarda varlıklarını korudukları sürece, ekosistemin öğelerine ve biyoçeşitliliğe yönelik riskleri de taşımayı sürdürürler.

İkinci olarak da, Türkiye'de üretilmeyen GDO'lu ürünlerin ekolojik etkilerine maruz kalmayacağımızı ileri süren bir görüş, Türkiye'nin taraf olduğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (R.G., 27 Aralık 1996) ve onun eki Cartagena Protokolü'nü (R.G., 11 Ağustos 2003) göz ardı ettiği için hukuki bakımdan savunulamaz. Sözleşme ve Protokol yetersiz ve eksik bir koruma getirmesi gerekçesiyle eleştirilebilir, ama her iki bağlayıcı uluslararası andlaşma, Anayasa'nın 90. maddesine göre yasa hükmündedir. Sözleşme'nin hükümlerine tek tek girmeden, şu kadarını vurgulamak yeterli olmalıdır: Sözleşme, taraf ülkelerin egemenlik haklarını teyit etmekle birlikte, "biyolojik çeşitliliğin korunmasını insanlığın ortak sorunu" olarak görmektedir. Sözleşme, taraf devletlerin biyolojik çeşitliliği, ekosistemleri ve doğal yaşam ortamlarını korumak amacıyla bir dizi önlem almasını öngörmektedir. O kadar ki, taraf bir devlet, ekosistemleri ve türleri tehdit eden yabancı türlerin ülkeye girişini engelleyecektir (m. 8.). Taraf devlet, doğal yaşam ortamı başka taraf ülkelerde olan biyolojik çeşitliliğin bileşenlerinin korunması için de uygun düzenlemeleri yapacaktır (m. 9). Benzer biçimde, Cartagena Protokolü, taraf devleti, insan sağlığının ve biyoçeşitliliğin zarar görmesi sonucunu doğurabilecek GDO'ların kullanımının ve ülkeler arasında hareketinin önlenmesini sağlayacak önlemleri almakla görevli ve sorumlu saymıştır. Besin ya da hayvan yemi olarak GDO'ların ithal edilmesi kararını alan taraf bir devlet, Protokol'ün insan sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunması biçiminde ifade edilen amacına uygun olarak ulusal düzenlemesini yapacaktır.

Türkiye, GDO'lu tohumların ülkeye girmesine izin vermediğine göre (ayrıca, GDO'lu tohumlarla ilgili hükümler Tohumculuk Kanunu yapılırken metinden çıkarılmış, birinci GDO yönetmeliği ise tohumlukları kapsamı dışında tutmuştur), GDO'lu tarımsal üretimin Türkiye'de yapılmasını uygun bulmuyor olmalıdır. Daha önemlisi, hem Biyogüvenlik Kanunu'nda (m. 5/c), hem de GDO Yönetmeliği'nde (m. 6/c) genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvan üretimi yasaklanmıştır. Bununla çelişen biçimde, yasa ve yönetmelik, doğru bulmadığı için Türkiye'de yapılmasını yasakladığı bir üretimin başka ülkelerde yapılmasına destek olmaktadır. Ekosisteme, biyoçeşitliliğe ve doğal yaşama ortamına olumsuz etkileri olabilen GDO'lu ürünlerin başka ülke sınırları içinde üretilmelerini, Türkiye'de tüketilmelerine olanak sağlayarak ticari anlamda desteklemek, uluslararası biyoçeşitlilik/biyogüvenlik rejiminin amacına aykırılık oluşturmaktadır. Çünkü taraf ülke olarak Türkiye'nin, Sözleşme'de bir insanlık sorunu olarak görülen biyoçeşitliliğin korunması bakımından, ülke sınırlarını aşan bir sorumluluğu vardır. Sözleşme'ye ve Protokol'e göre Türkiye ülke sınırları içinde de insan sağlığını ve biyoçeşitliliği korumakla yükümlüdür. Yukarıda ele aldığımız araştırmaların bulgularının gösterdiği gibi, tüketime sunulan pek çok GDO'lu ürünün insan, bitki ve hayvan sağlığı ve biyoçeşitliliğe yönelik zararlı etkileri ve riskleri bulunmaktadır. Bu bakımdan, bu etkileri ve riskleri barındıran GDO'lu ürünlerin Türkiye'ye girişine izin verilerek, Anayasaya göre yasa hükmünde sayılan söz konusu uluslararası rejimin kuralları ihlal edilmektedir.

GDO'lu bitki ve hayvan üretimi yasağını delen, bu yasakla çelişen başka bir nokta daha sözkonusudur. GDO'ların, deneysel amaçlı olarak, koşullar denetim altındayken, sınırlandırıldı-

rılmış bir çevreye bırakılmasına olanak sağlanmıştır. Düzenlemede her ne kadar “deneysel amaçlı serbest bırakma” terimi kullanılsa da, bu faaliyet, GDO’ların yani düzenlemedeki tanıma göre, genetiği değiştirilmiş bitki, hayvan ve mikroorganizmaların deneysel amaçlı olarak sınırlı bir alanda denenerek üretimi faaliyetidir. Bu gibi deneyler, salt bilimsel gelişme, merak, öğrenme ve araştırma amacıyla yapılmaz, ama genellikle ticari bir ürünün geliştirilip sonra da pazara sunulmak üzere üretilmesi amacıyla yapılırlar. Bu demektir ki, ya Türkiye’de pazar için üretim yasağının bir süre sonra kaldırılması beklenmelidir, ya da deney sonucunda yeni bir ticari ürün ortaya çıkartılırsa, bu ürün, üretime izin veren ülkelerde üretilecektir. Bu iki olasılık bir yana, burada, sonuçları denetim altında tutulmaya çalışılan ama tüm etkilerinin ne olduğu tam olarak da kestirilemeyen, potansiyel olarak zararlı ve tehlikeli bir deney söz konusudur. Bu deney, riskli olduğu için izin verilmeyen üretimden bile daha çok risk taşıyor olabilir, çünkü tanım gereği, bu bir deneydir; serbest bırakma faaliyetinin canlılar ve çevre için olumsuz sonuçları önceden tümüyle biliniyor olsaydı deney yapmaya gerek de kalmazdı. Benzer bir durum, düzenlemede, “kapalı alanda kullanım” olarak adlandırılan faaliyet için de geçerlidir. Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların ya da ürünlerinin kapalı alan olarak denetim altında tutulan üretim tesislerinde üretimine olanak tanınmaktadır. Düzenlemede, hem böyle bir üretim faaliyetinin insan ve çevre çablığı bakımından olumsuz etkilerinin “tamamen” önleneyeği ileri sürülmemekte (GDO Yönetmeliği, m. 4/aa) hem de bu savı geçersiz kılan biçimde kapalı alanda kimi kaza ve sızıntıların olabileceği kabul edilmektedir (GDO Yönetmeliği, m. 10/2/ç). Böylece, bir yandan kamuoyunun tepkisini azaltmaya dönük bir çabayla ve GDO’ların riskleri nedeniyle üretim yasağı getirilirken, öte yandan bu yasağı delen biçimde riskli deneysel üretim ve kapalı üretim tesislerinde üretim faaliyetlerine izin verilmektedir. Bir başka deyişle, hükümet mensuplarının dile getirdiği “üretime izin verilmiyor” iddiası gerçeğin yarısıdır, öteki yarısında ise açık alanda deneysel üretime ve kapalı alanda endüstriyel üretime izin verildiğidir.

Risk Değerlendirmesi

Üretim konusundaki bu çelişki dışında, yukarıda örneklerini gördüğümüz üzere, pek çok GDO’lu ürün risklerinin olup olmadığı konusunda yeterince test ve araştırma yapılmadan tüketime sunulmaktadır. Risklerle ilgili bu gibi bir bilimsel belirsizlik durumu için Cartagena Protokolü, taraf ülkenin GDO’lar konusunda sakınım ilkesini göz önünde bulunduracağını belirtir. Sakınım ilkesinin anlamı, ilgili şirketler, testlere ve araştırmalara dayanarak ürünlerinin sağlık ve çevre risklerinin bulunmadığını gösteremediği, risklerin varlığıyla ilgili kuşku gideremediği sürece, devletin sakınlı davranıp bu GDO’lu ürünlerin kullanımına izin vermemesidir. Biyogüvenlik Kanunu ve GDO Yönetmeliği, sakınım ilkesine yer vermemiştir, yalnızca bir risk değerlendirmesi yapılacağı konusunda kurallar getirmiştir.

Risk değerlendirmesi birkaç bakımdan sorunludur. İlk, risk değerlendirmesi, pek çok unsuru ya da etkiyi göz ardı ettiği için güvenilir olmadığı yönünde eleştirilere konu olmaktadır (Ho, 2001: 133). Sonra, GDO’lu ürünlerin sağlık ve biyoçeşitlilik üzerinde uzun dönemli etkilerini araştırma çalışmaları yapılmadığı içindir ki bu etkiler bilinmemekte, olmayan verilerle risk çözümlenmesi yapılamayacağına göre de, bu açıdan risk değerlendirmesi hiçbir zaman bilimsel bir değer taşımamaktadır. Bu araştırmaların yapılmamış olması, herhangi bir riskin bulunmadığının göstergesi olamaz. Risklerin varlığının göstergesi de değildir. Ama sakınım ilkesi de zaten böyle bir bilimsel belirsizlik durumunda işe yarar.

Risk değerlendirme sürecinde kısa ya da uzun dönemli çeşitli etkilerin göz ardı edilmesi sonucunu doğuran bir etmen de, genetik müdahalelerin genetik belirlenimcilikle (determinizmle) sakatlanmış olmasıdır. Yukarıda *Bt* örneğinde gördüğümüz gibi, genetik müda-

hale sürecinde istenen bir özelliği bitkiye kazandırmak için, başka bir türden alınan gen o bitkiye aktarılır. Böylece o gen, o bitkinin genomuna girmiş olur ve istenen özellik elde edilmeye çalışılır. Bununla birlikte, o genin o bitkide istenen özellik dışında başka ne tür etkiler oluşturduğu genellikle dikkate alınmaz. Genler bağımsız çalışan DNA dizileri değildir. Bir gen öteki genlerle ve organizmanın bütünüyle ilişki içinde olduğu gibi, organizmanın çevreyle girdiği ilişkilerle de bağlantılı olarak kendini ifade ederek işlevini yerine getirir. Gen tek başına çalışan bir birim olmadığı için, organizmaya körlemesine sokulan yeni bir genin, o organizmada olduğu kadar, başka bitkilerde, hayvanlarda, insanlarda, biyolojik çeşitlilikte ve çevre üzerinde ne tür etkiler yaratacağından emin olmak için uzun yılları kapsayan araştırmaların yapılması gerekir. Oysa genellikle böyle olmaz; aktarılan gen, girdiği organizmayı ürün alınana kadar tahrip etmeden istenen özelliği sağlıyorsa, gen aktarımının işe yaradığı, genetik müdahalenin sorunsuzca başarıya ulaştığı düşünülür, gerisiyle ve ilerisiyle ilgilenilmez.

Genetik belirlenimcilikte doğanın parçalarının birbirleriyle ilişkisi yokmuş gibi düşünülür. Doğa, insandan, doğanın bileşenleri de birbirinden ayırmış gibi ele alınır. Bu parçalara ayırma ve parçaları birbirinden yalıtma anlayışı, her bir parça üzerinde özel mülkiyet yaratma beklentisine, insanın doğaya egemen olması ve doğayı denetlemesi isteğine uygun düşüyor olabilir. Bununla birlikte, gerçek yaşamda doğanın parçaları ya da unsurları birbirleriyle ilişkilidir. İnsan bu ilişkilerden yalıtılmış değildir, kendini ayıramaz da. Bu nedenle de, yukarıda örneklerini verdiğim, besin zincirinin bir halkasında zararlı bir etki ortaya çıktığında, bu sorun o halkada kalmaz, insanları da içeren zincirleme etkiler belirir.

Dahası, genel olarak şirketlerin sundukları bilgiye dayalı olarak yürütülmesi de risk değerlendirmesini sakatlamakta ve anlamsızlaştırmaktadır. Ürünün güvenliğine ve risklerine ilişkin bilgi büyük ölçüde üretici şirket tarafından sağlanır ve genellikle gizlilik perdesinin arkasında tutulur, kamuoyunun görüşüne açılmaz. Nitekim ülkemizdeki düzenlemeye göre, ürüne izin almak üzere değerlendirme için başvuran kişi ya da şirketin gizlilik talebi karşılanarak, gizli tutulmasını istediği bilgiler üçüncü taraflara ve kamuoyuna açıklanmaz (Bkz. GDO Yönetmeliği, m. 13; Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, m. 4/11). Şirketin sahip olduğu bilginin ne kadarının kamuusal görevi bulunan kurullarla paylaşılacağı da pazarlık konusu olur ki halkın bilgisine sunulmayan pazarlık da ekonomik ve siyasal boyutları içerebilmektedir. Böyle olunca, bilgi ve verilerin şirketin gizli bilgisi olarak kurullardan ve halktan saklanması, risk değerlendirme sürecinde şeffaflık, güvenilirlik vb. gibi sorunların varlığını gösterir (Jasanoff, 2005: 230). Kaldı ki şirketler, kârlılık ölçütüne göre etkinlik yürütürler ve sağlık, güvenlik, yararlılık, çevrenin korunması gibi ölçütleri ticari güdüler kadar önemsemezler (Lappé ve Bailey, 1999: 143).

Düzenlemedeki bazı kurallar da risk değerlendirmesi bağlamında GDO'lu ürünle ilgili olarak verilen kararın ürüktücü biçimde tartışılmalı bir karar olarak oluşmasına yol açmaktadır. Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik hükümlerine göre, Biyogüvenlik Kurulu tarafından, risklerin bilimsel bir değerlendirmesini yapmak üzere 11 kişiden oluşan bir komite kurulur. Bu komite altıya beş bir çoğunlukla karar alabilmektedir. Komite'nin beş üyesi GDO'lu ürünün riskleri nedeniyle karşı görüş belirttiği halde, diğer altı üyenin oyuyla olumlu bir karar verilebilmektedir. Komitenin raporu ve kararı dokuz kişiden oluşan Biyogüvenlik Kurulu'nun önüne gelir. Kurul, beş dört çoğunlukla karar alabilmektedir. Komitedekine benzer biçimde, Kurul'un dört üyesi insan, öteki canlılar ve çevreye yönelik risklerine dikkat çekerek olumsuz görüş bildirdiği halde, Kurul'dan o ürünün piyasaya sunulması için olumlu karar çıkabilmektedir. Dahası, komite 11 üyesiyle oybirliğiyle olumsuz bir karar oluşturduğu halde, Kurul, komitenin kararına uymak zorunda olmadığından, beşe dört bir çoğunlukla ürünün ithal edilerek satışının başlaması yönünde bir karar oluşturabilmektedir. İronik biçimde neyse ki, yuka-

rıda tartıştığım nedenlerle risk değerlendirmesiyle ilgili tüm kararları zaten sorunlu olan Biyogüvenlik Kurulu, kararlarının sakat doğmuş niteliğini de pekiştirmek üzere, verdiği olumlu kararı daha sonra iptal edebilmekte ve bir süredir tüketilmekte olan riskli ürünün toplatılmasına hükmedebilmektedir.

Risk değerlendirmesinin tartışmalı yapısına güncel bir örnek verebiliriz. Hindistan'da, toprak bakterisi *Bt*'nin zehrini salgılayan patlıcan tohumlarının ekimine izin verilip verilmemesi bir kutuplaşma yaratmıştır. Hükümet uzmanları, *Bt Brinjal* (*Bt* patlıcanı) adı verilen ürünün insanları içeren testlerinin yapılmadığını kabul etmekle birlikte ürünün güvenli olduğunu ileri sürmektedir. Öteki bilim insanları ise, ürünle ilgili güvenlik testlerinin yapılmadığını, uzun dönemde zehrin patlıcan tüketen insanlarda birikme düzeyini ve *Bt* patlıcanın daha tehlikeli bir türünün gelişme olasılığını belirleyecek araştırmaların yapılmadığını vurgulamaktadır. Hindistan'da GDO'lu ürünlerin risk değerlendirmesini yaparak onay vermekle görevli kurulun bir üyesi, *Bt* patlıcanıyla ilgili sunulan verilerin eksik ve kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Verileri, Monsanto'nun Hintli ortağı Mahyco şirketi kurula sunmuştu. *Bt* patlıcanının insan ve çevre sağlığı üzerinde olası etkileri bilinmemesine karşın, Kurul, Ekim 2009'da oy çokluğu ile ürüne onay vermişti. Tepkiler üzerine Çevre Bakanlığı, ticari üretime geçmeden önce güvenlik testlerinin yapılabilmesi için altı aylık bir dondurma (moratorium) ilan ederek yetkisinde olan nihai izin kararını vermeyi ertelemiş oldu (Blakely, 2010; Burke, 2010). Hindistan'da ya da başka bir ülkede üretilen *Bt* patlıcanını, bir süre sonra Türkiye'nin semt pazarlarında görürsek, musakka yiyenlerimiz risklere maruz kalıyor olsa bile risk değerlendirmesi sona ermiş demektir.

Yapılan araştırmalarla zararlı etkileri saptanmış kimi GDO'lu ürünlerin Türkiye'ye girişine izin verilmeyeceği varsayılsa bile, risk değerlendirmesinden geçer not alan başka bazı ürünlerin ülkeye girişine izin verilmesi, risk değerlendirmesinin yukarıda özetlediğim sorunları nedeniyle, Sözleşme'de, Protokol'de ve GDO Yönetmeliği'nde yer verilen, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacını gerçekleştirmediği, bir başka deyişle, öngörülen amaçla, bu amaca ulaşmak için risk değerlendirmesi adıyla tesis edilen aracın uyumsuz olduğu görülmektedir.

Düzenlemeye Batı Ayarı

Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa Birliği ülkelerinde besin ve hayvan yemi olarak pazara sunulmasına izin verilen GDO'lu ürünlerin Türkiye'de de raflarda yerini almasında hukuki ve yönetsel bir sorun görmeyenlerimiz olabilir. Nitekim birinci GDO yönetmeliğinde yapılan değişikliklerle eklenen iki geçici madde ile (R.G., 20 Kasım 2009, Sayı 27412; R.G., 20 Ocak 2010, Sayı 27468), AB'nin kabul ettiği ölçütlere uygun olan GDO'lu ürünlerin, yönetmelikte GDO'lu ürünler için öngörülen belge, başvuru, izin vb. gibi koşulları karşılamasına gerek olmadan Mart 2010'a kadar ithal edilmesine olanak tanınmıştır.³ Ayrıca, eski ve yürürlükteki yeni yönetmeliğe, GDO ve ürünlerinin geliştirildiği ülkede kullanım, üretim ve tüketimi bakımından verilen izinlerle üretimin ve tüketimin sürdüğüne dair belgelerin risk değerlendirmesini de içeren karar alma sürecini başlatan başvuru sırasında sunulması kuralı konmuştur (Bkz. GDO Yönetmeliği, m. 8/c ve e, m. 12/3/a ve b).

³ Danıştay Onuncu ve Onüçüncü dairelerinden oluşan Müşterek Kurul 8 Şubat 2010 tarihli kararıyla, yönetmeliğin geçici ikinci maddesi ile 20 Ocak 2010 tarihinde yürürlükten kaldırılmış olan eski geçici birinci maddenin yürütmesini durdurmuştur. Kararın gerekçesinde, "davalı idarece çevre, insan ve toplum sağlığı yönünden riskli olduğu kabul edilerek, ithali belirli bir kontrol ve izin sistemine tabi tutulan GDO içeren ürünlerin ithalinin, anayasayla güvence altına alınmış çevre ve insan sağlığına ilişkin olduğu dikkate alındığında, yönetmeliğin öngördüğü kontrol sisteminin derhal uygulanmaya başlanması gerekirken, uygulanmasının 1.3.2010 tarihinden sonraya ötelenmesi, yönetmelikle elde edilmesi amaçlanan koruma, kamu yararı ve hizmet gerekleriyle bağdaşmamaktadır", denilmektedir (Danıştay Onuncu Daire, E. 2010/651). Geçici ikinci madde, ötelemenin kapsamını daha da genişlettiği için, bu maddenin de hukuka uygun olmadığı açıktır.

“GDO’lu ürünlerin başta AB olmak üzere başka ülkelerde tüketilmesine izin verildiği-ne göre Türkiye’ye ithal edilmesine izin verilebilir ve bunlar Türkiye’de de tüketilebilir” biçiminde bir anlayış, birkaç bakımdan savunulamaz. Bu anlayışın yanlıglarından ilki, ABD ve AB’de yapılan risk değerlendirmesine mutlak bir güven beslemesidir. Az önce gördük ki, risk değerlendirmesini sorunlu kılan şey nerede yapıldığı değildir, risk değerlendirmesinin kendisinin güvenilir olmamasıdır.

Kaldı ki, başka bir ülkenin kurullarına, kamu yönetimine, uygulamasına yön veren ölçütlerine duyulan güven, Türkiye’de düzenleme ve denetimle ilgili kamu organlarının kamu yararına uygun işlem ve eylem tesis etmelerine dayanak oluşturamaz. Bir hükümet, bir kamu yönetimi, başka ülkedeki düzenlemelerden ve uygulamalardan medet umarak iş yapıyorsa, kendi işlevini ve rolünü de tartışmaya açıyor demektir. Kendi ülkelerindeki denetim görevini yerine getirdikleri içindir ki, Türkiye’de üretilen armutlar Almanya’dan, domatesler Rusya’dan geri dönmüştür.

Başka ülkelerin kamu yönetimlerinin üretilmesine izin verdiği GDO’lu ürünlerin güvenli olamayabileceğini düşündüren başka nedenler de gösterilebilir. Ülkeler arasında bulunan siyasal, ekonomik, kültürel vb. farklılıklar, düzenlemenin kapsamını ve verilen izinleri etkilemektedir. Bazı ülkelerde GDO’lu ürünlerin toplumsal ve siyasal olarak kabul görme düzeyinin yüksek ya da düşük olması, düzenlemenin gevşek ya da sıkı olmasına yol açmaktadır. Kültürel farklılıklar da önem taşır. Örneğin, çocukların domuz oyuncaklarıyla büyüdüğü bir toplumda domuz geni kullanılan ürünler, öbür transgenik ürünlerden ayrı düşünülmez, ama domuz eti yenmeyen bir toplumda bu ürüne bakış tümüyle farklı olacaktır.

Düzenlemenin, izin kararına dayanak olarak öngördüğü ölçütler de ülkeler arasında farklı olabilmektedir. ABD’de GDO’lu ve GDO’suz ürünler için ayrı ayrı düzenlemelere gidilmemiştir. ABD’de GDO’lu ürünler 1990’lı yılların başında piyasaya çıkarıldı. 1992 yılında Besin ve İlaç Yönetimi FDA, GDO’lu ürünlere onay vermeye başladı. FDA’nın değerlendirme stratejisi, “öz olarak eşdeğerlik” ya da “özünde aynı” (substantial equivalence) ölçütüne dayanmaktadır. Geleneksel yöntemlerle üretilen bir besinin şeker, vitaminler, proteinler, enzimler ve mikrobeseleyiciler gibi bir içerik maddesi, daha önce güvenlidir onayı almışsa, genetiği değiştirilmiş bile olsa benzer içeriği bulunan bir ürünün risklerinin yeniden değerlendirilmesine gerek görülmemektedir. Zaten pazarda olan ticari bir ürün üzerinde kimi genetik değişiklikler yapılmışsa, o ürün yeni bir ürün olarak ele alınmamakta, riskleri değerlendirilmemekte, yeni bir düzenlemeye tabi tutulmamaktadır. Böylece, Amerikan yönetimi, GDO’lu ürünlere “bırakınız yapsınlar” görüşü ile yaklaşmaktadır. İçeriğindeki benzerlikten yol çıkan strateji, genetik değişiklik sürecinin kendisini bir sorun olarak görmemiştir (Jasanoff, 2005: 132).

Öz olarak eşdeğer ölçütü uygulanan GDO’lar herhangi bir güvenlik değerlendirmesinden geçmeden, geleneksel besin ve yemlerle ilgili kurallara göre ticari ürün olarak pazara sunulmaktadır. FDA’nın onaylama sürecinde biyoteknoloji şirketi, kendi ürününde hangi güvenlik testlerini yaptığını, verilerin özetini, elde ettiği sonuçlardan uygun gördüklerini FDA’ya sunar. FDA da şirketin sunduğu eşdeğerlik bilgilerine bakarak ürüne izin verir. Bunun istisnaları da vardır. Örneğin, gen aktarımı ile yeni bir ürünün geliştirilmesi sırasında beklenmeyen sonuçlar ortaya çıkmışsa, doğal bir türün taşıdığı zehir genetiği değiştirilmiş bir çeşidinde sağlığı tehdit edecek biçimde yüksek bir oranda gözleniyorsa, ürüne eklenen besleyici özellik alerjiye yol açtığı bilinen bir kaynaktan alınmışsa, yeni üründe antibiyotik işaret geni kullanılmışsa ve antibiyotiğe direnç geliştirme eğilimi bulunuyorsa, böyle durumlarda FDA, bir değerlendirme isteyebilir. Ama ABD’de GDO’lu ürünler için ayrı bir hukuki düzenleme bulunmaması nedeniyle, bu gibi istisnalar için yeterli bir siyanın varlığından yine de söz edilemez (McGiffen, 2005: 65).

Nitekim, genetik değişiklik sürecinin düzenleme dışında tutulmasıyla da bağlantılı olarak, ABD’de 1997 yılı Aralık ayında organik besinler konusunda yapılan bir düzenlemede, genetiği değiştirilmiş ürünlere organik besin etiketinin yapıştirılmasına izin verilmiştir. Organik besin yanlıları, Tarım Bakanlığı’na dört ay içinde 300,000 tepki mesajı göndermiş, genetik müdahale süreciyle ilgili sorunları gündeme getirmişlerdir. Ticaret hacmi 1999 yılında yılda 6 milyar dolara ulaşan ve yılda yüzde 20 büyüme gösteren organik endüstrisi de duruma tepkiliydi. Bir başka deyişle, GDO’lu besinlerin organik etikete sahip olması GDO endüstrisi için önemli olduğu kadar, organik endüstrisinin de karşı çıkarları söz konusuydu. Kamuoyunda oluşan tepkiler karşısında, düzenleme gözden geçirilerek gerekli değişiklikler yapılmıştır (Jasanoff, 2005: 137-138). Yanlıştan dönülmüceye kadar ise, GDO’lu ürünler organik besin olarak halka sunulmuştur.

Öz olarak eşdeğer ölçütüne dayanan düzenleme anlayışı, az önce üzerinde durduğum genetik belirlenimciliğin çarpık mantığını yansıtmaktadır. Bir vitamini sentezleyen bir enzim ya da bir proteini biçimlendiren bir gen önceki biçiminde güvenli olabilir, ama genetik müdahale sürecinde yeni bir ürüne eklendiğinde, farklı bir hücre bağlamında önceden görülmeyen zehirli ya da alerjik sonuçlar doğurabilir. Aynı gen, farklı bir organizma içinde önceden öngörülemeyen etkiler yaratabilir. O proteini barındıran piyasadaki ürünün güvenli olması, genetik müdahale sonrası o proteine sahip olması sağlanan genetiği değiştirilmiş ürünün de güvenli olduğu anlamına gelmez. Güvenli olup olmadığının ayrıca test edilmesi gerekir. Oysa ABD’deki uygulamada, genel olarak güvenli sayılan içeriğin, GDO’lu yeni ürüne aktarıldığında da güvenli olduğu kabul edilmekte, ayrıca bir teste gerek duyulmamaktadır (McGiffen, 2005: 66).

ABD Çevre Koruma Dairesi, EPA, pestisit ve herbisit gibi kimyasalların çevresel etkileri ile ilgili görevleri bakımından GDO’lu bitkilere onay verir. 1994 yılına kadar tüm GDO’lar için EPA onayı gerekliydi. Bu tarihte düzenlemenin gevşetilmesiyle birlikte, gen eklenmesi değil de, gen çıkarılması gibi doğada oluşabildiği farz edilen genetik değişikliklere uğratılmış ürünler için EPA onayı aranmamaktadır. Ticari üretime izin verilen ürünlerin izlenmesi, uzun dönemde ortaya çıkabilen ekolojik etkilerinin saptanması konusunda da bir çalışma yürütülmemektedir. EPA, pestisit kalıntılarının güvenli düzeyini de belirlemekle yükümlüdür. Bu düzeyi saptarken ürünün insanlar tarafından tahmini tüketimiyle maruz kalınan pestisit kalıntısını dikkate alır. Bu demektir ki, EPA’nın “tahmin” ettiğinden daha fazla miktarda ürün tüketenlerin maruz kaldığı riskten, ne EPA ne de üretici şirket sorumlu tutulacaktır. Ayrıca, EPA, pestisit kalıntısının güvenli düzeyini belirlerken pestisit ile ilgili “güvenilir bilgiye” dayanmaktadır. Eldeki yetersiz bilgiyle yetindiği ve sakınım ilkesini dikkate almadığı için de, EPA, olası riskler konusunda “bekle ve gör” taktiği ile hareket etmekte ve yine sorumluluktan bağışık kılınmış olmaktadır⁴ (McGiffen, 2005: 72-73).

Son ürünün geleneksel ürene benzerliğini esas alan ABD’deki GDO izinleri ürün temelinde iken, Avrupa Birliği’nde yürürlükteki düzenleme süreç temelinde yapılmıştır.⁵ İlk kez Danimarka’da 1986 tarihli bir yasa, süreç yönelimli düzenlemenin örneğini oluşturmuştur (Dunlop, 2000: 151). AB’de genetik müdahale süreci, elde edilen ürünün ayrılmaz parçası olarak görülmektedir. Bu bakımdan, ürün rafa çıkacaksa, genetik değişiklikle geliştirildiğini gösteren işareti açık biçimde üstünde taşımalıdır. 2003 tarihinde yürürlüğe giren düzenleme, GDO’ların ya da GDO’lu ürünlerin onaylanması, izlenmesi ve etiketlenmesinde süreç ilkesine dayanır. Son üründe yabancı bir DNA bulunmasa bile, genetik deği-

4 GDO Yönetmeliği de buna benzer bir “bekle ve gör” anlayışını yansıtmaktadır: “GDO ve ürünleri ile ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda”, ürünün piyasaya sürülmesi yönünde olumlu karar veren Biyogüvenlik Kurulu, bu kararını iptal edebilir (GDO Yönetmeliği, m. 20). Arada geçen sürede, çevre, insane, bitki ve hayvan sağlığına verilen zarar ya da yaratılan risk nedeniyle, gerek olumlu karar veren Kurul, gerek denetim yetkisi ve sorumluluğu bulunan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı zarardan hukuken sorumlu tutulacak ve yargı önünde hesap verecek midir?

5 Avrupa Birliği’nde GDO konusundaki temel kurallar, 2001/18/EC sayılı direktif ile 1830/2003 sayılı regülasyonla belirlenmiştir.

şiklikle geliştirilmiş olması, düzenlemenin kapsamına girmesi için yeterli görülmektedir.⁶ Avrupa piyasasına girmek isteyen Amerikan üreticiler, AB'deki düzenlemenin öngördüğü, GDO'lu ürünlerin genetik müdahale sürecini dikkate alma koşulunu karşılamak zorundadır (Jasanoff, 2005: 142-143). AB'deki kurallar ABD'ye göre daha sıkı olsalar da, bu, AB'deki GDO'lu ürünlerin güvenliğini güvence altına almadığı gibi, GDO'lu ve GDO'suz ayırımının tam olarak yapıldığını da göstermez. Örneğin, AB'de GDO'lu yemle beslenen hayvanlardan elde edilen et, süt gibi ürünler, GDO'dan türetilen enzimleri içeren besinler ve GDO'lu bitkilerin polenlerini içeren bal, GDO'suz sayılmaktadır.

Görüldüğü gibi, bir ürünün başka ülkelerde piyasada satılıyor olması, o ürünün Türkiye'ye sokulmasının da güvenli olduğuna dair bir gerekçe oluşturamaz. Ne de GDO'lu ürünün üretildiği ülkede verilen izin belgelerinin, ticari üretim onaylarının Türkiye'de risk değerlendirilmesi yapılırken isteniyor olmasının bu değerlendirme için anlamlı ve etkili bir değeri olabilir. Kaldı ki, FDA, EPA vb. gibi düzenleme ve denetimden sorumlu kurumların ve hükümet üyelerinin, biyoteknoloji şirketleri ile çok yakın ilişkilerinin olduğu da bir gerçektir. Türkiye'de de özel olarak Cargill şirketi için yasa çıkarıldığı anımsanacaktır. Hükümetler ve yetkili kurumlar ile şirketler arasında kurulan çıkar ortaklığı, Batı'da olsun Türkiye'de olsun, izin verilen ürünlerin güvenliği konusunu ayrıca tartışmalı kılmaktadır.

Etiket Tüketiciyi Korusun!

ABD'de öz olarak eşdeğer ölçütünün bir sonucu olarak, GDO'lu ürünler için bir etiket zorunluluğu yoktur. Özü bakımından eşdeğer sayılan ya da daha önce güvenli olduğu kabul edilen bir kaynaktan özellik aktarılan GDO'lu ürünler güvenli sayıldığına göre, ürün geliştirilirken genetik mühendislik yöntemleri kullanıldı diye tüketiciyi uyarmanın gerekli olmadığı düşünülmektedir. Öz olarak geleneksel ürüne eşdeğer sayılan GDO'lu ürün hakkında tüketiciyi ayrıca uyarmak için etiket koymak, hem maliyeti artıran bir unsur, hem de gereksiz yere tüketicinin kafasını karıştıran, kuruntuya kapılmasına yol açan bir ayrıntı olarak görülmüştür. Aslında GDO'lu ürünler sıradan ürünler kadar sağlıklı ve yararlıysa, herhangi bir risk taşıyorsa, yalnızca etiketlenmiş olmaları niçin yurttaşı şaşırtsın ya da kaygılandırsın ki? GDO'lu ve GDO'suz ürünlerin, çoğu zaman tarlada, depoda, üretim bandında vb. yerlerde birbirine karışabildiği ileri sürülerek GDO'lu ve GDO'suz ürünlerin birbirinden ayıramayacağı gerekçesiyle de etiketlemeye karşı çıkmaktadır (Lappé ve Bailey, 1999: 119-120). GDO tarımının baş aktörü olan şirketler, gerçekte kendilerinin yarattıkları ve sorumlu tutulmaları gereken ürünleri birbirine karıştırma sorununu, etiketleme karşıtı bir argüman olarak sunabilmektedir.

GDO'lu ürünleri etiketleyerek GDO'suz olanlardan ayırma zorunluluğu bulunmayan ABD'den besin maddeleri ve yem ithalatı yapılması durumunda, ithal edilen ürünün GDO'lu olup olmadığı her zaman tartışmalı bir konu olarak kalacaktır. Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın ve risk değerlendirme komitesinin yetkileri çerçevesinde bu ayırımın kesin biçimde yapılabileceği de iddia edilemez; çünkü yukarıda gördüğümüz üzere, hem üreticinin bilgisi dışında üretim sırasında gen kaçışı ve bulaşma olabilmekte, hem şirket bazı bilgileri yetkili kurullardan gizleyebilmekte, hem de ithal edilen ürün test edilse bile gen ekleyerek ya da çıkararak genetiği değiştirilmiş ama son üründe değiştirilmiş DNA kalıntısı kalmayan ya da eldeki yöntemlerle genetik değişiklik geçirdiği saptanamayan ürünler olabilmektedir.

⁶ Neyin GDO'lu sayılacağı bakımından GDO Yönetmeliği, Avrupa Birliği'ndeki düzenlemeye benzerdir. Yönetmelikte, içeriğinde GDO ya da GDO'dan üretilen madde kullanılan, GDO içeren ya da GDO'dan oluşan ürünlerle, içeriğinde GDO'ya rastlanmama ya da GDO'dan oluşmasa bile kısmen ya da tümüyle GDO'dan elde edilen ürünleri GDO'lu olarak tanımlanmaktadır.

ABD’de, yönetim ve şirketler GDO’lu ile GDO’suz ürünün birbirinden ayrılmaması için o denli isteklidir ki, “GDO içermez” biçimindeki etiketler bile tartışma yaratmıştır. Büyüme hormonu içermeyen süt ürünlerine bu bilginin yazılmasına karşı çıkmıştır. Monsanto’nun ürünü olan, rBGH ya da rBST olarak bilinen büyüme hormonu, genetik mühendisliğinin geliştirdiği bir hormondur ve ineklerden elde edilen süt miktarının artırılması için kullanılır. İnsanlarda uzun süreli süt tüketimi sonucunda oluşabilecek etkiler bakımından herhangi bir araştırma yapılmadan Besin ve İlaç Yönetimi FDA, 1994 yılında bu hormonun verildiği ineklerden elde edilen süt ürünlerinin satışına izin vermiştir (McGiffen, 2005: 56). Bu hormonu ineklerine vermeyen çiftçiler, süt ürünlerinin üstüne “rBST içermez” etiketini koymak istediklerinde, hem Monsanto şirketinin ve hormonu kullananların muhalefeti ile hem de FDA’nın sınırlandırmalarıyla karşılaştılar. FDA’ya göre, sütün kendisi etkilenmediği sürece etiketleme için bir gerekçe bulunmuyordu. Gereksiz etiketleme, tüketicide sanki üründe yanlış bir şey varmış duygusu yaratır ve yanıltıcı olurdu. Bu sınırlandırmalar altında, sütün üzerine “Bu süt büyüme hormonu rBST içermez” yazısı yazıldı ama cümlelerin sonuna bir yıldız konduktan sonra tekzip içeriğinde şu açıklama da yer aldı: “Hormona karşı oluşumuz zorunlu olarak sağlık nedenlerine dayanmıyor. FDA hormonla elde edilen sütü test etti ve hormon kullanılmayana özdeş olduğu sonucuna ulaştı” (Lappé ve Bailey, 1999: 128). 1997 yılında bir mahkeme kararında ise, “rBST içermez” bilgisinin ürün üzerinde yer almasına engel olan bir hukuki düzenlemenin, anayasal olarak korunan ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna hükmedildi (McGiffen, 2005: 68). ABD yönetimi hormonlu sütte ve ette bir sorun görmezken, Avrupa Birliği hormonla beslenmiş sığırların etinin ithalatını yasaklamıştı.

Avusturya ve Hollanda ile birlikte Almanya, “GDO içermez” etiketinin besin maddelerinde kullanılmasına ilişkin düzenlemeyi 1998 yılında yaptılar. “GDO içermez” etiketinin kullanılabilmesi için etiketlenecek ürünlerdeki GDO içeriğinin başlangıçta yüzde birin altında, sonradan da yüzde 0.9’un altında olması kuralı getirildi. İlginçtir ki, Almanya’da GDO lobisi, küçük oranda da olsa GDO içeriğinin bir bulaşmayı gösterdiğini, üründe hiçbir GDO kalıntısının bulunmaması gerektiğini savunarak “GDO içermez” etiketine karşı çıkarken, organik üretici-tüketici grupları, “hayatın gerçekleri”nin yüzde bir gibi küçük düzeyde bir bulaşmayı hoşgörüyü karşılamayı zorunlu kıldığını ileri sürerek etiketlemeden yana tavır sergilediler (Jasanoff, 2005: 141).

Avrupa Birliği’nde 1997 tarihli yeni besin maddelerinin denetimi konusunda yapılan düzenlemede, etiketleme son ürünün içeriği bakımından yapılmaktaydı. GDO’dan üretilse bile son üründe kalıntı yoksa, etiketlenmiyordu. GDO içerenlerin ise etiketlenmesi gerekiyordu (Nocenzi, Di Giovanni, Presenti, 2005: 309). Rafine yağ ve şekerde olduğu gibi, besinin üretilmesi sürecinde genetik müdahale yapılmasına karşın son üründe bu fark edilmiyorsa etiketlemeye gerek duyulmuyordu (McGiffen, 2005: 13).

AB, 1998 yılında GDO’lu ürünlerin ithal edilmesini durdurmuştu. GDO’lu ürünler için baskı yapan ABD bunu bir ticaret savaşına dönüştürünce, AB direnemedi, geri adım attı; GDO’lu ürünlerin ithal edilmesini fiilen askıya alan uygulamayı 2003 yılında sona erdirdi. Ama bunu yaparken de GDO’lu ürünlerin açık biçimde etiketlenmiş olması koşulunu koydu (Jasanoff, 2005: 120).

AB’de 2003 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemeye göre, ürünün elde edilmesi sürecinin herhangi bir aşamasında genetik mühendislik uygulandıysa ya da GDO kullanıldıysa, son üründe GDO saptansın ya da saptanmasın, ürünün içeriğindeki genetiği değiştirilmiş maddeye ilişkin bilginin etikette belirtilmesi gerekmektedir. Etiketlerin güvenilir olması için GDO’lu ya da GDO’dan türetilen besin maddesinin besinlerde kullanılan katkıların ve hayvan yeminin, ilk üretim birimine kadar tüm besin zincirinde izlenebilir olması gerekir. Üretici ya da tedarikçi, içerik bilgisini ya da belgesini bir sonraki kullanıcıya vermez. Testlerle GDO içeriğinin saptanabilmesi ancak besin üretiminin erken aşamalarında,

GDO kalıntısı gözlenebilirken mümkün olabilir. Son ürün üzerinde yapılan testler, sürecin erken evresinde yapılan bir genetik müdahaleyi göstermeyebileceği için, tohumdan son ürüne kadar zincirin her aşamasının izi sürülebilir olmalı, saydamlık ve hesap verebilirlik sağlanmalıdır. Etiketlerin güvenilirliğini sarsan bir başka nokta da, yukarıda değindiğim gibi, GDO'lu yemlerle beslenen hayvanlardan elde edilen et, süt, yumurta gibi ürünler GDO'suz sayıldığı için etiketlerinde GDO geçmişi belirtilmemektedir.

Ürünün kendisi doğrudan genetik mühendislik yöntemlerinin kullanıldığı bir süreçten geçmese bile, kimi GDO'lu maddeler ürün içeriğinde kullanılmaktadır. GDO'dan arınmışlığı ya da mutlak bir saflığı garanti altına almanın olanaksız olduğu ileri sürülerek, GDO'lu madde kalıntısı için bir eşik değer saptanması, bu eşik altına kalan GDO içerikli ürünün etiket yükümlülüğünün bulunmaması yoluna gidilmektedir. AB'de onay almış GDO'lu ürünler için bu eşik, yüzde 0.9 olarak belirlenmiştir. Sınır değerini keyfi biçimde saptandığını gösteren işaretler vardır. Örneğin, düzenlemenin hazırlanması sürecinde, Avrupa Komisyonu, bunu yüzde 1 olarak, Parlamento yüzde 0.5 olarak öngörmüş, Bakanlar Konseyi ise, ki yürürlükteki düzenlemeye de böyle yansımıştır, yüzde 0.9 olarak belirlemiştir.

Türkiye'de birinci GDO yönetmeliğinde, önce yüzde 0.9 eşik benimsenmişti. Bir ay dolmadan yapılan bir değişiklikle eşik kaldırılmıştır (R.G., 20 Kasım 2009, Sayı 27412). Bu durumda, herhangi bir oranda GDO içeriği bulunan besinlerin ve yemlerin GDO'lu sayılması ve etiketlenmesi gerekirdi. Sonradan çıkarılan yürürlükteki GDO Yönetmeliği ise, GDO'lu, GDO'dan oluşan ya da GDO içermese bile GDO'dan elde edilen ürünler için sabit bir eşik değer belirtmemiş, eşik değerini Biyogüvenlik Kurulu'nun görüşleri doğrultusunda Bakanlıkça belirleneceği kuralını getirmiştir. Belirlenecek bu sınır değeri aşan besinlerin ve yemlerin etiketlenmesi zorunludur. Ancak çevre, insan ve hayvan sağlığı bakımından risklerini yukarıda ele aldığımız GDO'lu yemlerle beslenen hayvanlardan elde edilen besinler için etiket yükümlülüğü yoktur.

Birinci GDO yönetmeliğinin ilk halinde, GDO içermeyen ürünlere "GDO'suzdur" etiketinin konmasına yasak getirilmişti (m. 5/8). Yönetmeliği çıkaran ama GDO'lu besin yemeyeceğini ilan eden Tarım ve Köyişleri Bakanı, bu durumu, "Etikete olmayana değil olanı yazarsınız. Dünya uygulaması böyledir" görüşüyle açıklamıştır (*Milliyet*, 6 Kasım 2009). Yönetmelikte yapılan değişiklikle bu yasak kaldırılmıştır. 13 Ağustos 2010 tarihinde çıkarılan yürürlükteki yönetmeliğe göre de, "GDO'suzdur" etiketi konabilmektedir. Yine de vurgulamak gerekir ki, GDO içermeyen besinlere "GDO'suzdur" etiketi koymak yasaklanabilirken, GDO'lu besinlerin, onları üstün gösterecek ifadelerle etiketlenmesi mümkün kılınabilmiştir. 26 Ekim 2009 tarihli eski yönetmeliğin 14/ç maddesine göre, GDO'lu besinlerin GDO'suz eşdeğer ürünlerden, beslenme etkileri ya da beslenme değeri, kullanım amacı bakımından farklılık göstermesi durumunda, bunların etikette belirtilmesi kuralı getirilerek, GDO'lu besinin bu açılarından bir üstünlüğü varsa bunlara etikette yer verilmesine olanak tanınmıştır. (14/ç olumlu ya da olumsuz farklılıktan söz etmiyordu. Buna karşılık, sağlık açısından olumsuz etkiler ise bir sonraki 14/d fıkrasının konusuydu. Bu bakımdan, 14/ç'nin daha çok olumlu özelliklerin etiketlenmesi için öngörüldüğünü düşünebiliriz). Örneğin, beslenme değeri düşüğe (diyet amaçlı tüketim) ya da yüksekse (daha besleyici), değer farklılığı etikete yazılacaktır. Benzer hükümler, yürürlükteki GDO Yönetmeliği'nde de korunmuştur. Üstünlük olarak ifade edilebilecek özellikler için m. 18/d, sağlık riski oluşturabilecek olumsuz özellikler için m. 18/e, etiketleme zorunluluğu getirmiştir.

Etiketlemenin kimi yararları olabilir. Ekonomik, siyasal, toplumsal, ekolojik, ideolojik, dinsel vb. nedenlerle GDO'lu ürünlere karşı olanlar, genetik değişikliğe uğratan ya da GDO'lu maddeler içeren ürünleri etiketler sayesinde tanırlar. Bu bakımdan etiketleme tüketicilere bir seçim yapma zemini sağlayabilir. Bu ürünleri yemek istemeyenlerin bu ürünlerden uzak durmalarına olanak tanır. Oysa bir etiketleme için bir eşik değer varlığı,

GDO içeriği etiketlerde belirtilmediği halde, GDO bulaşan ürünlerin tüketiciye sunulduğunu gösterir. Kamu yönetimi, eşik değer öngörerek ve bu sınır değerin altında kalan ürünler için etiket zorunluluğu getirmeyerek, tüketiciyi olası risklerle karşı karşıya bırakmakta, türlü nedenlerle GDO'suz ürün tüketmek isteyenlerin doğru seçim yapma olanağını da ortadan kaldırmış, onların yanıtılmasına yol açmış olmaktadır. Bu bakımdan, eşik değerin bulunduğu duruma görece, bir eşik değer öngörmeden etiketleme gerekliliğinin yurttaş için daha çok koruma sağladığı söylenebilir.

Etiketi sayesinde bir üründe GDO olduğunun biliniyor olması da, ne ekosistemin ne de yurttaşın korunması için yeterlidir. Etiketleme, aslında, GDO'lu ürünlerin risklerinin varlığının devletçe kabul edildiğini gösterir. GDO'lu besinler GDO'suz eşdeğerlerinden farklı oldukları için etiketlenmeleri zorunlu kılınmıştır. Ancak, GDO'lu ürünlerin insana ve ekosisteme olan zararlı etkileri ve taşıdıkları riskler etiket yükümlülüğüyle yok edilemez. Tüketicinin etiket okuyarak bu ürünleri tüketmemesine olanak tanınması, devletin insan yaşamını ve sağlığını ve çevreyi koruması için anayasal görevlerini ve sorumluluğunu yerine getirdiği anlamına da gelmez. Devlet, ithalatına ve halka satılmasına izin verdiği GDO'lu ürünlerin riskleri nedeniyle etiketlenmesini isteyerek, anayasal görevlerini, kendi kendisini ve çevreyi koruması beklentisiyle yurttaşa devredemez. Değilse, eroin paketlerinin usulüne uygun olarak etiketlenip marketlerde satılması yoluna gidilebilir ya da kimi pestisitler ve ilaçlar için etiket bilgisi yeterli görülmeyip reçete zorunluluğu da getirilmeyebilirdi.

5. Sonuç

Yazı boyunca vurgulandığı üzere, GDO'lu ürünlerin insan ve hayvan sağlığına ve ekosistemin bütünlüğüne zarar verdiğini ve taşıdığı riskleri gösteren araştırmalar vardır. Bu zararlar ve riskler yalnızca GDO'lu ürünlerin üretilmeleri sürecine özgü değildir, tüketilmeleri sürecinde de varlığını korumaktadır. Denetim, izleme ve etiketleme kuralları koyan çeşitli düzenlemelerde de risklerin varlığının kabul edildiğini görmekteyiz. GDO'lu ürünlerin satışına izin verilmesi sürecinde risk değerlendirmesinin yapıyor olması, bu değerlendirmenin yukarıda ayrıntılarını gördüğümüz sorunları nedeniyle, onay verilen ürünlerin herhangi bir riskinin bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Ürünlerin etiketinde GDO bilgisinin yer alması da, riski gidermediği gibi, riskin bulunmadığının kanıtı değildir, tam tersine var olan bir riske karşı tüketicinin uyarılmasına yöneliktir. GDO şirketlerinin tescilli yapıları, GDO'lu ürünlerin "yerli" ürün olarak bilinen ürünleri piyasadan silmesi ve ürün çeşitliliğinin yok olması gibi sorunlara da yol açmaktadır. Buna bağlı olarak, GDO'lu ürünler, yurttaşların ürün seçim olasılığını yok etmekte, belirli yönde bir "seçim" ortamı oluşturmakta ve giderek beslenme tarzının bir belirleyene dönüşmektedir.

Tüm bunlara karşın, toplumsal bir gereksinmeye de denk düşmeyen GDO'lu ürünlerin ithaline ve satışına izin verilmekte ve pazara sunulmasına olanak tanınmaktadır. Böylece, uluslararası ticaretin gerekleri gerekçesiyle ve biyoteknoloji şirketlerinin taleplerine uygun olarak GDO'lu ürünlere Türkiye pazarını açan bir düzenleme ile devlet, insan yaşamının ve çevrenin korunması konusunda pek çok anayasal görevini göz ardı etmiş olmaktadır. Bu durumda, devlet, Anayasa'nın biçimlendiği temel görev alanlarından çekiliyorsa, yurttaşa düşen görev, kapitalist devletin meşruiyetini tartışmaya açmaktır.

KAYNAKÇA

Biyogüvenlik Kanunu, *Resmi Gazete*, 26 Mart 2010, Sayı 27533.

Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 13 Ağustos 2010, Sayı 27671.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, *Resmi Gazete*, 27 Aralık 1996, Sayı 22860.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolü, *Resmi Gazete*, 11 Ağustos 2003, Sayı 25196.

Blakely, Rhys, "India Awaits Go-ahead on First GM Crop Despite Scientists' Warnings", *The Times*, 9 Şubat 2010, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/environment/article7019867.ece>

Burke, Jason, "India to Rule on Future of Aubergine as Country's First Genetically Modified Food", *The Guardian*, 8 Şubat 2010, <http://www.guardian.co.uk/world/2010/feb/08/india-gm-crops-aubergine>

Çoban, Aykut, "Yarım Yamalak Güvenlik", *Radikal İki* (Radikal Gazetesi Pazar Eki), 25 Nisan 2010.

Dunlop, Claire, "GMOs and Regulatory Styles", *Environmental Politics*, Vol. 9, No. 2, 2000, 149-155.

Egelko, Bob, "Court Rejects Genetically Modified Sugar Beets", *San Francisco Chronicle*, <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/c/a/2009/09/23/BACP19QTF7.DTL>, erişim tarihi: 23 Eylül 2009

Erbaş, Hayriye, *Türkiye'de Biyoteknoloji ve Toplumsal Kesimler: Profesyoneller, Kentsel Tüketiciler, Köylüler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları, 2008.

Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 13 Ağustos 2010, Sayı 27671.

Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 26 Ekim 2009, Sayı 27388.

GM Nation?, The Findings of the Public Debate, UK Department of Trade and Industry, 2003, http://www.gmpublicdebate.org/docs/GMNation_FinalReport.pdf, erişim tarihi: 29.9.2003.

Ho, Mae-Wan, *Genetik Mühendisliği: Rüya mı Kabus mu?*, Çev. E. Çakmak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001.

Jasanoff, Sheila, *Designs on Nature*, Princeton, Princeton University Press, 2005.

Jha, Alok, "Fruit Fly Parasite's Gene Invasion Raises Questions Over Evolution", *The Guardian*, 31 Ağustos 2007, www.guardian.co.uk/science/2007/aug/31/4

Kaygusuz, Sema, *Yüzünde Bir Yer*, İstanbul, Doğan Kitap, 2009.

Keleş, Ruşen, Can Hamamcı ve Aykut Çoban, *Çevre Politikası*, 6. Baskı, Ankara, İmge, 2009.

Lappé, Marc ve Britt Bailey, *Against the Grain: The Genetic Transformation of Global Agriculture*, Londra, Earthscan, 1999.

McGiffen, Steven P., *Biotechnology: Corporate Power versus the Public Interest*, Londra, Pluto, 2005.

Nocenzi, M., B. Di Giovanni, O. Presenti, "Genetic Modified Organisms: Confronting Needs, Interests, Responsibilities and Fears", *International Review of Sociology*, Vol. 15, No. 2, 2005, 305-326.

Nottingham, Stephen, *Eat Your Genes: How Genetically Modified Food is Entering Our Diet*, Londra ve New York, Zed Books, 1998.

Özgen, Ö., H. Emiroğlu, M. Yıldız, A.S. Taş, E. Puruıuoğlu, *Tüketiciler ve Modern Biyoteknoloji: Model Yaklaşımlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları, 2007.

Shiva, Vandana, *alınmış Hasat: Küresel Gıda Soygunu*, Çev. A.K. Saysel, İstanbul, bgst Yayınları, 2006.

Winston, Mark L., *Travels in the Genetically Modified Zone*, Cambridge, Mass. ve Londra, Harvard University Press, 2002.

Biyogüvenlik ve Gıda Egemenliği Çalıştayı

12 Nisan 2008

Ankara Barosu Kurullar Merkezi

12 Nisan 2008

Tarım, Gıda Egemenliği ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

Murat Özgen

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü

Biyoteknolojinin Ekonomi Politikası ve Biyogüvenlik

Mustafa Akçelik

Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü

Emre Baturay Altınok

Avukat, Ekolojik Kolektifi (Oturum Başkanı)

Davetimizi kabul ettiğiniz ve burada bulunduğunuz için siz değerli katılımcılara öncelikle teşekkür ederim.

Çalıştayımızın yapılması fikrinin olgunlaşmasında, gerek çevre ve ekoloji örgütlerinin, gerekse pek çok meslek örgütünün biyogüvenlik ve gıda egemenliği alanında yürüttükleri güçlü çalışmaların ve kamuoyu nezdinde yarattıkları duyarlılığın etkisi olduğunu belirtmeliyim. Bu çerçevede teşrif ettiğiniz bu çalıştay, 2008 yılı itibarıyla GDO'ya Hayır Platformu tarafından başlatılan, "Su, Tohum ve Gıda Haktır" kampanyasına hukuki destek sunmak amacıyla bir biyogüvenlik yasa taslağı çalıştayını hazırlamak konusunda karar alınmasıyla yapılıyor. Bu çalışmaya Ankara Barosu ev sahipliği yapıyor. Bu karar doğrultusunda bakanlıklar, 35 örgüt ve kurumla temasa geçtik. Onların koyabilecekleri katkılar konusunda kendilerinden geri dönüş bekledik. Bu çalışmalarını daha interaktif bir şekilde paylaşım daha üretken bir sona ulaştırmak adına da bugün burada bulunuyoruz. Katılımcılarımızdan görüyoruz ki yaklaşık sekiz örgüt ve 13-14 temsilciyle bugünkü çalıştayını yapacağız.

Sayın Hocamız Mustafa Akçelik ve Murat Özgen bugün burada çerçeve sunumlarını yapacaklar. Öğleden sonraki oturumda ise tartışma bölümüne geçeceğiz ve taslağın hazırlanmasında etkili olması gereken genel ilkeler ile bir biyogüvenlik sistemi nasıl olmalı sorusuna yanıt arayacağız.

Umarım hepimiz açısından faydalı, ülkemizin biyogüvenlik sisteminin kurulmasına ve bu konuya ilişkin işbirliklerin geliştirilmesine vesile olan bir çalıştay olur. Diliyorum ki, biyogüvenlik alanında bakanlıklara ve bakanlıkların yürüteceği çalışmalara diğer örgütlerle birlikte bir katkı sağlayabilir; birikimlerimizi paylaşarak biyogüvenlik yasa taslağının çıkarılması yönündeki girişimlerde bir destek sunabiliriz. Eminim bu komisyon nezdinde yapılan çalışmalar diğer örgütlerin yaptığı çalışmalara ve bakanlık çalışmalarına bir altlık oluşturabilecek şekilde kamuoyunun bu konuya ilişkin hassasiyetini açığa çıkaracak ve gerekli girişimlerin başlatılmasını sağlayacaktır.

Tekrar teşekkür ederim herkese katıldığı için. Hepimiz için ve ülke için hayırlı olması dileğiyle çalıştayını başlatmak istiyorum.

Murat Özgen

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Neredeyse unutulmaya başlanan Biyogüvenlik Yasa Tasarısı'nı tekrar gündeme getirdiğiniz için sizlere özellikle teşekkür ederim. Bir ara TBMM'de görüşülmek üzere üst sıralara kadar yükselen fakat bir türlü görüşilemeyen bu yasa tasarısı ile ilgili çalışmaların özellikle son aşamalarında bulundum. Mecliste bu konuyu ele alan alt komisyonunda danışman olarak birkaç kez görüşlerimi belirtme olanağı buldum. Aynı şekilde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen danışma kurulu toplantısında da çalışmalara katılarak sözlü ve yazılı olarak taslak ile ilgili görüşlerimi sundum. Taslağın son şekli incelendiğinde bu görüşlerin bir kısmının dikkate alınmasına karşın yasanın özünü oluşturacak temel kavramlarda hiçbir değişiklik yapılmadığı açıkça görmekteyim.

Yasa tasarısının en çok dikkat çeken yanı yanlış ya da eksik kavramlar üzerinden hazırlanmış olması nedeniyle tarımı, çevreyi, üretici ve tüketiciyi koruyan bir yapıda olmaması ve daha çok bunların ticaretini yapanları koruyan bir anlayışın etkin olmasıdır. Bu nedenle, öncelikle bilimsel kavramların tam olarak açığa kavuşması ve GDO'ların dünya üzerindeki en son durumunun iyi irdelenmesi gerekmektedir. Günümüzde modern biyoteknoloji, verim artışı sağlamak için klasik bitki ıslahı programlarını tamamlayan ve destekleyen alternatif bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerin kullanılmasıyla izole edilmiş

bir genin doğrudan aktarılması söz konusu olduğundan, öncelikle farklı türler ve cinsler arası gen aktarımında melezleme zorunluluğu ortadan kaldırılmakta ve yabancı gen kaynaklarından yararlanmada sonsuz olanaklar sağlanmaktadır.

Bir türe başka türden gen aktarılarak doğal yapının değiştirilmesiyle yeni genetik özellikler kazandırılmasını sağlayan modern biyoteknoloji tekniklerine “gen teknolojisi”, gen teknolojisi kullanılarak doğal olarak elde edilmesi mümkün olmayan yeni özellikler kazandırılmış organizmalara da “Genetik Yapıları Değiştirilmiş Organizma (GDO)” adı verilmiştir. GDO’ların kullanım alanı olarak tamamına yakının bitkisel yapıda olması, genellikle GDO yerine “transgenik bitki” kavramının kullanılmasına neden olmaktadır.

Transgenik bitkilerin tarım sistemlerine baskısı, dünyada bunların üretimiyle ilişkilidir. İlk olarak üretimlerinin başlatıldığı 1996 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde ekim alanlarındaki hızlı artış, bu ürünlerin çok fazla miktarlarda üretilmesine neden olmuş ve bu ürün stoklarının eritilme zorunluluğu diğer ülkelere baskı şekline dönüşmüştür. 1996 yılında 2.8 milyon hektar olan transgenik bitki üretimi, 2007 yılında 114.3 milyon hektara ulaşmıştır. Günümüzde kültür bitkilerinin büyük bir kısmına, biyoteknolojik yöntemlerle, gen aktarımı başarıyla yapılabilmekle birlikte, ticari olarak üretilen transgenik bitkilerin genellikle soya, mısır, pamuk ve kolza gibi tarla bitkileri ile sınırlı olduğu görülmektedir. Geniş alanlarda ekilen transgenik bitkiler içerisinde 58.6 milyon ha ile soya, 35.2 milyon ha ile mısır, 15.0 milyon ha ile pamuk ve 5.5 milyon ha ile kolza yer almaktadır. Transgenik bitkilerin dünyadaki ekim alanları her yıl artmakla birlikte, bu artışın genellikle aynı ülkelerde olduğu gözlenmektedir. Bu ürünlerin yaklaşık yarısı tek başına Amerika Birleşik Devletleri’nde yetiştirilmektedir. Bunun dışında en çok üretim yapan diğer ülkelerden olan Arjantin, Brezilya ve Kanada da yine Amerika kıtası ülkeleridir. Son yıllarda Hindistan ve Çin’de önemli artışlar olmuştur. Bazı Avrupa ülkelerinde ise deneme amacıyla kontrollü koşullarda ekim yapıldığı bilinmektedir. Bu bitkilere aktarılan yeni özelliklerin başında ise, ot öldürücülere (herbisit) (72.7 milyon ha) ve zararlılara (20.3 milyon ha) dayanıklılık gelmektedir. Kalan 21.8 milyon ha’lık üretim ise, bu iki özelliği bir arada taşıyan transgenik bitkiler için yapılmaktadır. Kısacası, her türlü gen ve bitkiyle çalışılmakla birlikte, ticareti yapılan bitki sayısının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu ürünlerin tarlada bitki olarak değeri 2007 yılı için 6.9 milyar USD’dir. Bu değer 2008 için 7.5 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

Bu bitkilerin tarım sistemlerine alınmasıyla ne gibi yararlar sağlanabilir? Öncelikle, transgenik bitkilerden yararlanılarak etkili bir şekilde zararlı ve yabancı ot savaşının yapılmasıyla ilaç ve ilaçlama giderlerinin azaltılarak verimliliğin artırılmasının, bu teknolojinin en önemli hedefi olduğu söylenebilir. A.B.D.’de 2001 yılında transgenik mısır üretimi yapılan alanlardan, klasik mısır üretimi yapılan alanlara oranla, 1.6 bin ton daha fazla mısır elde edildiği ve pestisit kullanımının 3.8 bin ton azalması ile 183.4 milyon dolar gelir elde edildiği bildirilmiştir. Pamuk üretiminde ise, transgenik çeşitlerin kullanımıyla 84 bin ton artış sağlandığı ve 3.6 bin ton daha az pestisit kullanımı sonucunda 235.6 milyon dolar gelir sağlandığı belirtilmektedir. A.B.D.’nde yapılan birçok tarla denemesinin sonuçlarına göre, transgenik mısırlarda %8’e kadar verim artışı olduğu görülmektedir. Öte yandan, Bt çeşitlerinin kullanılmasıyla patatese uygulanan insektisit miktarında % 40’a varan oranlarda azalma olduğu rapor edilmiştir. Birçok çiftçi için pestisit kullanımındaki azalmalar karlılık artışlarına dönüşmektedir ki, bu rakamlar A.B.D.’de yetiştirilen mısır için hektar başına 7-36 dolardır. Transgenik bitkilerde zararlılara karşı dayanıklılık oluşturularak pestisit kullanımının azaltılmasında, bir bakteri türü olan *Bacillus thuringiensis*’ten yararlanılmaktadır. Bu bakteri türü, özellikle Lepidoptera familyasından böceklerin sindirim sistemlerine zarar vererek ölümlerine neden olan bir protein üretmektedir. Bu proteini üreten genin (Bt), *B. thuringiensis*’ten izole edilerek domates, tütün, pamuk ve mısır bitkilerine aktarılması ile böceklere karşı dayanıklılık sağlanmıştır. Bt geninin aktarılmasıyla bitki-

lere kazandırılan zararlılara dayanıklılık özelliğinin, zararlıları kontrol altına almak için kullanılan kimyasal madde gereksinimini azaltması beklenmektedir.

Transgenik çeşitlerin tarımının yaygın olarak yapılması ile yabancı ot ve zararlı savaşında geleneksel yöntemlere bağlılığın azaltılabileceği, daha az toprak işleme nedeniyle, toprak yapısı ve neminin korunabileceği düşünülmektedir. Tarımsal ilaçlamayı azaltan transgenik çeşitlerin kullanılmasıyla toprak ve yeraltı sularının kimyasal maddelerle kirlenmesinin önlenilebileceği belirtilmektedir. Bilindiği gibi, bitki ya da mikroorganizmalarda yapılacak değişikliklerle toksik ağır metallerin kirlettiği topraklar, tortular ve yüzey suları deneysel olarak temizlenebilmekte ya da daha az toksik hale dönüştürülebilmektedir. Transgenik bitkilerin de bu amaçla kullanılması planlanmakta olup henüz uygulama aşamasına gelinebilmiştir.

Son yıllarda, ürün kalitesini artırma çalışmalarında bazı önemli başarılar elde edilmiş olup yüksek proteinli soya, A vitamini artırılmış çeltik (altın çeltik), nişasta ve aminoasit içeriği artırılmış patates, oleik asit oranı yüksek, linolenik asit oranı düşük ayçiçeği, soya ve yerfıstığı çeşitleri ile sabun ve deterjan yapımı için daha ucuz hammadde sağlayan yüksek laurate asitli kanola çeşidi tarıma kazandırılmıştır. Sebze ve meyvelerde raf ömrünün uzatılması özellikle domateste başarılı olmuş olup benzer çalışmalar halen çeşitli meyvelerde sürdürülmektedir. Modern biyoteknoloji ve genetik mühendisliği tekniklerinden yararlanarak, yüksek besin değerine sahip yem bitkilerinin ve sık rastlanan bazı hastalıklara karşı insan ve hayvanlarda aşı etkisi gösterebilecek bitkilerin geliştirilmesi üzerine de çalışmalar sürdürülmektedir.

Transgenik bitkilerin hedeflenen yararlarının yanında, beklenen ve kullanım sırasında çoğunun gerçekleştiği görülen bir takım zararları da söz konusudur. Bilindiği gibi, türlerin devamlılığı doğal izolasyon ile gerçekleşmektedir. Türler kendi içlerinde gen alışverişinde bulunmakta, buna karşın, normal koşullarda türler arasında ise gen geçişleri olmamaktadır. Biyoteknoloji ve genetik mühendisliğinin amacı ise, türler arasındaki bu doğal izolasyonu kaldırarak her türlü genetik materyalden sonsuz yararlanma olanaklarının sağlanmasıdır. Günümüzde mikroorganizmalardan bitkilerle gen aktarımı başarıyla uygulanmaktadır. Bu nedenle ticari olarak kullanılan transgenik bitkilerin tamamında bakteri ve virüslerden aktarılan genler bulunmaktadır. Örneğin, herbisitlere dayanıklılıkta *Salmonella typhimurium*, *Streptomyces hygroscopicus*, *Klebsiella ozaenae*; zararlılara dayanıklılıkta *Bacillus thuringiensis*; markör genlerde *Escherichia coli*; promotör genlerde CaMV35S mozaik virüsü; sonlandırma genlerinde *Erwinia herbicola*; terminatör genlerde ise toksin üreten bakteriler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bitkilere farklı türler ve cinslerden aktarılan bu genlerin yatay gen geçişleriyle diğer canlılara geçme olasılığı, normal türlerdeki yatay gen geçişlerinden daha yüksektir. Transgenlerin bakteriyel kökenli olması, farklı türlerden aktarılan genlerin sıçrama (transpozon) özelliğinin yüksek olması, genlerin rastgele aktarılması, viral promotörlerin gen geçişlerini teşvik etmesi ve transgenik tohumlarda kullanılan antibiyotik baskısı gibi faktörler, transgenik bitkilerdeki yatay gen geçiş oranının yüksek olmasının en önemli nedenlerindedir. Yatay gen geçişleriyle transgenlerin özelliklerinin bir başka alıcıda doğrudan çıkmasının yanında, geçtiği yeni genomda çoklu karakter oluşumu ve gen etkileşimleri gibi bir takım genetik varyasyonlar da beklenmelidir.

Kısacası, transgenik bitkiler, doğada yetişen diğer bitkilerden farklı olarak, genomlarında kendi türlerine ait olmayan genleri taşıdıklarından, bir başka deyişle, mikroorganizmalara dayalı gen sistemleri kullanıldığından, bu bitkilerin yetiştirildiği ve ürünlerinin tüketildiği ülkelerde başta sağlık olmak üzere, çevre ve sosyo-ekonomik yapı üzerinde önemli risklere karşı korunmalıdır.

Transgenik bitkilerden elde edilen ürünlerin yaratabileceği risklerin başında alerji gelmektedir. Yabancı genetik materyal tarafından oluşturulan proteinlerin alerji sorunu bulunan

insanlarda rahatsızlıklara yol açması beklenmektedir. Nitekim 1996 yılında, Brezilya kestanesinde soya fasulyesine aktarılan “2S” genini içeren ürünler, alerji yapması nedeniyle, marketlerden toplatılmıştır. ABD’de 2000 yılında “Bt” geninin mısıra aktarılmasıyla elde edilen koçan kurduna dayanıklı “Star Link” transgenik mısır çeşidi de alerjiye neden olduğundan, toplatılarak sadece hayvan yemi olarak kullanılmasına izin verilmiştir. Genetik olarak değiştirilmiş organizmalar, aktarılan yeni gen ürünlerini ve onlardan kaynaklanan sekonder metabolitleri içerdiğinden, potansiyel bir toksisiteye sahiptir. Transgenik bitkilerde bulunan özellikle böcek öldürücü genler ile terminatör teknolojisi gereği aktarılmış olan genler de toksin üreterek çalıştıklarından, potansiyel riske sahiptirler. Bt genlerinin kullanılması mısırdaki pestisit kullanımını ortadan kaldırmıştır. Ancak, bu toksik madde kalıntılarının ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Bt dayanıklılığına sahip bitkilerde toksik madde sürekli olarak üretildiğinden (inert toxins), bunlara “pestisit üreten bitkiler (pesticidal plants)” adı verilmektedir. Bu toksinlerin uzun dönemde insan sağlığına olan etkilerine ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Transgenik bitkilerin doğrudan ve dolaylı olarak kanserojen etkisinin olabileceği birçok araştırmacı tarafından belirtilmektedir. Özellikle, herbisitlere dayanıklı transgenik pamuk, soya, mısır ve kolza çeşitlerinde kullanılan “bromoxynil” ve “glufosinate” gibi kimyasal maddelerin doğrudan kanser yapıcı oldukları bilinmektedir. Günümüzde kullanılan biyoteknolojik tekniklerle bitkilere aktarılan genlerin büyük bir çoğunluğu bakteri ve virüs kökenlidir. Gen aktarımından sonra transgenik bitkilerin seçilebilmesi amacıyla işaretleyici (markör) gen olarak antibiyotiklere dayanıklılık genleri kullanılmaktadır. Ancak, bu antibiyotik dayanıklılığının insan ve hayvan bünyesindeki bakterilere yatay olarak geçişiyle onların da dayanıklı hale dönüştürülmesi gibi sağlık açısından önemli riskler söz konusudur. Transgenik bitkilerde, aktarılan yeni özellik nedeniyle, bitkinin orijinal yapısında bulunan bazı kalite öğelerinde önemli azalmalar olduğu saptanmıştır. Örneğin, kalp hastalıklarına ve kansere karşı önemli bir koruyucu madde olan “phytoestrogen” bileşiklerinin, klasiklere oranla, transgenik bitkilerde daha az olduğu bilinmektedir.

Transgenik bitkiler üzerinde en çok tartışılan konuların başında çevreye verebileceği zararlar gelmektedir. Bilimadamlarının çoğu transgenik bitkilerin ekolojik zararlarının olabileceği görüşünde birleşmektedir. Transgenik bitkilerin kalıntılarındaki toksik maddelerin toprağa ve suya geçtiğine ilişkin çok sayıda araştırma sonucu bulunmaktadır. Bu nedenle, toksinlerin diğer organizmaların besin zincirine katılmaları da söz konusudur. Bt genlerinin ürettiği endotoksinlerin toprakta haftalarca kaldığı belirlenmiştir. Bitki sap ve artıklarını tüketerek etanol üretiminde kullanılan *Klebsiella planticola* ve *Rhizobium meliloti* gibi bakterilerin topraktaki temel besin maddelerini tamamen yok ettiği ve toprağı kısır hale getirdiği saptanmıştır. Öte yandan, transgenik bitkilerin ikinci kuşak üretimini engellemek amacıyla uygulanan terminatör teknolojisi gereği, tohumlar üreticiye verilmeden önce yüksek dozda antibiyotik ile bulaştırılmaktadır. Bu tohumların ekilmesiyle toprağa önemli miktarda antibiyotik geçişi söz konusudur. Buğday ve pamuk gibi çok geniş alanlarda ekimi yapılan ürünlerde bu uygulamanın etkisinin ne kadar büyük olacağı açıktır. Bilindiği gibi, klasik herbisitler ürüne de zarar verdiğinden, üreticiler tarafından son derece dikkatli ve düşük dozda kullanılmaktadır. Transgenik çeşitlerde ise, ot öldürücülere dayanıklı olduklarından ürüne zarar vermeyeceği düşüncesiyle, daha fazla ilaç kullanımı söz konusu olmuştur. Denemeler sonucunda, transgenik soyalarda herbisit kullanımının birkaç kat arttığı belirlenmiştir.

Transgenik bitkilerin faunada yararlı akraba türlerin yok olmasına ve yeni zararlı popülasyonlarının oluşmasına neden olabileceği tartışılmaktadır. Özellikle transgenik mısırlardaki Bt genlerinin sadece koçan kurtlarına etkili olduğunun söylenmesine karşın, mısır bitkilerinin arasında yetişen ve üzerinde bol miktarda mısır çiçektozu bulunan “*Asclepias*” adı verilen bitkilerle beslenen kral kelebeklerinin de öldüğü görülmüştür. Ayrıca, yararlı böceklerden olan “Ladybugs” (hanım böceği) ve “Lacewing” gibi böceklerin öldüğü, bu

böceklerle beslenen arı ve kuşların da zarar gördüğü saptanmıştır. Bilindiği gibi, dayanıklı çeşitlerin oluşturduğu baskı sonucunda zararlılar zamanla tepkilerini değiştirebilmektedir. Bu durumda hem transgenik bitkiler etkisiz hale gelmekte, hem de biyolojik savaşta Bt bakterilerinden yararlanma olanağı ortadan kalkmaktadır. Larvalarda yapılan laboratuvar çalışmalarında, Bt toksinlerine karşı dayanıklılığın kısa sürede arttığı belirlenmiştir. “Gene karşı gen” kuramı ile açıklanabilen bu değişimin görülmesi üzerine transgenik mısır bitkilerinin yanına %20 oranında klasik çeşitlerin ekilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Amaç, dayanıklı ve dayanıksız koçan kurtlarının melezlenerek dayanıksız türlerin oluşumunun sağlanmasıdır. Ancak bunun başarılı olabilmesi için dayanıksızlığın baskın olması gerekmektedir.

Markör genlerdeki antibiyotiklere dayanıklılık genlerinin toprak bakterilerine geçmesi ya da terminator teknolojisi gereği toprağa verilen yüksek dozdaki antibiyotiklerin baskısı nedeniyle dayanıklı yeni bakteri tiplerinin oluşma olasılığı her zaman vardır. Virüslere dayanıklı olarak geliştirilen transgenik bitkilerin, virüslerin daha virulent tiplerinin ortaya çıkmasına neden olabileceği Michigan Üniversitesi’nde deneysel olarak kanıtlanmıştır. Virüs genleri, diğer virüs ve retrovirüslerin genleri ile karışabilmekte, bunun sonucunda da patojeniteleri artmış yeni virüsler oluşabilmektedir. Bu gen karışımının 8 hafta gibi kısa bir sürede gerçekleşebileceği deneysel olarak kanıtlanmıştır. Öte yandan, “Cauflower Mosaic” virüsü (CaMv35S) transgenik mısır, pamuk ve kolzalarda promotör gen olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır. “Pararetrovirüsler” grubundan olan bu virüsün, hepatit-B ve HIV virüsleri ile büyük benzerlik göstermesi, konunun önemini daha da artırmaktadır.

Bitkilere yeni tekniklerle kazandırılan özellikler, bu bitkilerin yaşadıkları çevredeki floranın bozulmasına, doğal türlerde genetik çeşitlilik kaybına, ekosistemdeki tür dağılımının ve dengesinin bozularak genetik kaynakları oluşturan yabani türlerin yok olmasına neden olabilecektir. Çiçektozları, genetik kirlilikte en önemli etkidir. Mısır çiçektozlarının rüzgarın etkisi ile canlı olarak 1 km uzağa gidebildiği, yoncada arıların çiçektozlarını canlı olarak 2-3 mil uzağa taşıdıkları deneysel olarak belirlenmiştir. Genetik olarak değiştirilmiş bitki çiçektozlarının rüzgar, kuş, böcek, mantar ve bakterilerce taşınması sonucunda kilometrelerce uzaktaki bitki türleri de etkilenen ve genetik bir kirlilik ortaya çıkabilecektir. Transgenik ürünlerden gen geçişleri yabani türlerin özelliklerini bozacak ve bitkisel gen kaynaklarının geri dönülmesi zor bir zararlar karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir. Ayrıca, transgenik bitkilerdeki herbisitlere dayanıklılık genlerinin yabani akrabaları olan otlara geçmesiyle (süper ot) tarımsal savaş olanaksız hale gelebilecektir. Yabani floradaki genetik yapı değişiklikleri, onların gen kaynağı olarak değerini tamamen yok edebilecektir. Arkansas Üniversitesi’nde yapılan bir çalışmada, transgenik çeltikten, çeltiğin yabani gen kaynağı olan kırmızı çeltiğe gen geçişinin olduğu belirlenmiştir. Transgenik bitkiler için geliştirilen herbisitler, bu bitkilerin dışındaki tüm bitkileri kesin olarak öldürmektedir. Geniş alanlara uygulanan bu tip herbisitlerden yabani floranın olumsuz etkilenmemesi mümkün değildir. Öte yandan, terminator genlerin akraba türlere çiçektozları ile geçerek onların ikinci yıl tümüyle yok olmalarına neden olması yüksek bir olasılıktır. Ekosistemler son derece karmaşık bir yapıya sahiptir. Özellikle, transgenik bitkiler gibi yeni organizmaların sistem içine girmesiyle bazı bilinmeyen risklerin ortaya çıkması beklenebilir. Bu zamana ve yere bağlı olarak türlerarası gen akışının sonucunda ortaya çıkabilecek gen etkileşimlerinden kaynaklanmakta olup popülasyonda değişik bir karakterin ortaya çıkma olasılığı her zaman söz konusudur. Transgenik bitkilerden kaynaklanabilecek genetik kirlilik, birçok yabani türün anavatanı olan Türkiye için ayrı bir önem taşımaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir konu söz konusudur. Biyogüvenlik ile ilgili çalışmalarda bitkisel gen kaynağı denildiğinde sadece kültür çeşitlerinin yabani akrabaları dikkate alınmaktadır. Bu yanlışlık DPT 8. Beş yıllık Kalkınma Planı, Biyoteknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda başlamış ve Biyogüvenlik Yasa Tasarısı’nda da devam etmiştir. Oysa ki, ekilmekte olan bitki çeşitleri de dâhil olmak üzere, eski kültür çeşitleri,

özel genetik stoklar, yerel çeşitler ve geçiş formları da önemli bitkisel gen kaynaklarıdır. Hazırlanmakta olan biyogüvenlik yasa tasarısında bu yanlışlık mutlaka giderilmeli ve bitkisel gen kaynakları tanımı bilimsel kurallara uygun olarak, belirttiğim bitki grupları da dikkate alınarak, yapılmalı ve tasarıdaki maddeler buna göre değerlendirilmelidir.

Transgenik bitkilerin sosyo-ekonomik açıdan da önemli sorunlar yaratacağı bir gerçektir. Bu ürünlerin tohumları, klasiklere oranla, %25 ile %100 arasında daha pahalı olup her yıl yenilenme zorunluluğu söz konusudur. Fiyatının yüksek olması nedeniyle tohumluk alımını uzun süre devam ettiremeyecek olan küçük çiftçiler, bu durumdan zarar göreceklerdir. Ülkede bitkisel üretimin transgenik çeşitlerle yapılması, geleneksel tarımda yerel çeşitlerin kullanımında önemli azalmalara neden olabileceği gibi, tarımda tohumluk ve ilaç bakımından dışa bağımlılık sorununu da doğuracaktır. Transgenik çeşitlerin, sahip olduğu “terminatör gen” sistemi nedeniyle, tohumluk üretiminin çiftçiler tarafından yapılması olanaksızdır. Bu nedenle, tohumluğun üretici firmadan her yıl alınması zorunludur. Aynı bölgede klasik ve transgenik çeşitlerin bir arada ekilmeleri halinde, çiçektozları nedeniyle, birbirlerine karışmaları kaçınılmazdır. Bu durumda, üreticilerin istedikleri tip ürünü özelliklerini bozmadan yetiştirmeleri olanaksız hale gelebilecektir. Bunlardan elde edilen ürünlerin de karışık olma olasılığı çok yüksek olacak ve tüketici açısından da önemli bir risk oluşturabilecektir. ABD’de önemli bir organik mısır çeşidi olan “Terra Prima” ya transgenik mısırlardan gen geçişinin belirlenmesi üzerine ürünün tamamı yok edilmiştir. Birçok Avrupa ülkesi, transgenik ürün yetiştirmeyen ülkelere bile, dışalım yaptıkları ürünler için “Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizma Değildir” belgesi istemektedir. Bu çeşitlerin yetiştirilmesi halinde, klasik ürünlerin pazarlanması da önemli ölçüde zorlaşacaktır.

Transgenik bitkilerin ve bunlardan elde edilen ürünlerin kullanımında bu zarar ve yarar beklentileri birlikte değerlendirilmeli ve biyogüvenlik yasasının hazırlanmasında değerlendirme sonucunda belirlenen ilkelerden yararlanılmalıdır. Ülkesel düzeyde, transgenik ürünlerin kullanılmasına karar verilirken her ürün ayrı olarak değerlendirilmelidir. Tüm ürünlerin yasaklanması ya da tümünün serbest bırakılması gibi toplu kararlar verilmemelidir. Bu ürünlerin kullanımını belirleyen faktörleri; (a) Kullanım alanı, (b) Kullanılacağı ülkenin durumu, (c) Kullanım amacı, (d) Elde edilme yöntemi, (e) Aktarılan genin çalışma sistemi ve (f) Hukuksal konum olarak sıralayabiliriz. Günümüzde biyoteknolojik ürünler tıp, eczacılık, tarım ve hayvancılık olmak üzere genellikle 4 grupta kullanılmaktadır. Özellikle tıp ve eczacılıkta önemli başarılar elde edilmiş olup yeni ilaçların ve aşıların üretiminde önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Tarım ve hayvancılık ise bu tip çalışmaların en yoğun olduğu, özellikle transgenik bitkilerin doğrudan beslenmeyle ilgili olması nedeniyle, büyük kitleleri etkileyen bir konumdur. Bu nedenle transgenik bitkilerin kullanımında daha dikkatli olunması büyük önem taşımaktadır. Transgenik bitkilerin kullanımını etkileyen en önemli faktör ise kullanılacağı ülkenin doğal yapısıdır. Ülkenin coğrafi konumu, iklimi, fauna ve florasının özellikleri bu bitkilerin ekiminden kaynaklanan çevresel etkilerin irdelenmesi bakımından, ayrıntılı olarak bilinmelidir. Türkiye, dünyadaki 11 gen merkezinden 3’ünün kesiştiği çok önemli bir bölgede yer almaktadır. Tüm Avrupa’da 2.500’ü endemik olan 12.000 bitki türü bulunmasına karşın, Türkiye 9.000 bitki türünün anavatanı olup bunun 3.000’i endemiktir. Bitkilerin genetik özelliklerini çiçektozları ile yaydıkları düşünüldüğünde kültür bitkilerinin akrabaları konumunda olan diğer bitkilerin, bir başka deyişle, bitkisel gen kaynaklarının (eski çeşitler, yerel çeşitler, geçiş formları ve yabancı türler) transgenik bitkilerden gen olarak kısa sürede ve kalıcı olarak orijinal yapısının bozulması kaçınılmazdır. Bu nedenle, Türkiye’nin transgenik bitkilerin ekimi ile ilgili olarak, diğer ülkelere oranla, çok daha dikkatli olması gerekmektedir. Transgenik ürünlerin değerlendirilmesinde dikkate alınacak diğer bir faktör ise ürünlerin kullanım alanıdır. Genellikle beslenme, tekstil ve kozmetik alanlarında kullanılan transgenik ürünlerin riskleri de kullanım biçimine göre değişecektir. Beslenmede tüketilen ürünlerin riski

elbette diğerlerine oranla fazla olacaktır. Ürünün doğrudan gıda maddesi olarak getirilmesiyle, tohumluk olarak getirilerek ekildikten sonra gıda maddesi olarak kullanılmasının sonuçları da farklı olacaktır. Örneğin, ekilerek değerlendirilecek olan transgenik ürünlerde çevresel riskin bulunmasına karşın, gıda olarak kullanılacak olanlarda sadece sağlık açısından riskler söz konusu olabilecektir. Günümüzde transgenik bitkilerin elde edilme yöntemi ile transgenlerin ürünleri de üzerinde tartışılan önemli konulardan biridir. Kullanılan yöntemin temelini genin alındığı tür ya da cins ve bu genlerin fenotipi belirlemedeki genetik ürünü oluşturmaktadır. Biyoteknolojik yöntemler ile yeni varyetelerin elde edilmesinde türler içi (intraspesifik) olduğu gibi, türler arası (interspesifik) gen aktarımlarından da yararlanılabilir. Halen kullanılmakta olan transgenik çeşitlerin tamamının gen kaynağını farklı cinslerin (mikroorganizmalardan) oluşturduğu ve bunların toksik madde üreterek (örneğin, koçan kurduna dayanıklı transgenik çeşitlerde aktarılan genin delta endotoksin üretmesi) çalıştıkları, risklerin de temel nedeninin bu olduğu bilinmektedir.

Transgenik ürünlerin değerlendirilmesinin hukuksal boyutu ise, özellikle ülkelerin transgenik ürünlerin kullanımına ilişkin yasa ve yönetmeliklerinin hazırlanmasında büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi, transgenik ürünler de, her yeni üründe olduğu gibi, "İhtiyat İlkesi"ne göre değerlendirilmektedir. Bu ilkenin içeriğini oluşturan bilimsel belirsizlik, çevresel zarar riski, bulguların inandırıcı olmaması, kesin bilimsel kanıt bulunmaması ve geri dönüşmez zarar riski gibi öğeler dikkate alındığında günümüzdeki transgenik ürünlerin bu açıdan da tartışmalı olduğu kolaylıkla görülebilir.

Sonuç olarak, dünyada ticari olarak üretimine 1996 yılında başlanılan transgenik bitkilerin ekim alanı yaklaşık 40 kat artarak günümüzde 114.3 milyon hektara yaklaşmıştır. Son yıllarda, biyoteknoloji ve genetik mühendisliğinde gen klonlaması, transformasyon, bitki rejenerasyonu, vektör sistemleri, yeni gen yapılarının oluşturulması ve doğrudan gen aktarma yöntemleri gibi tekniklerde önemli gelişmelerin olması, farklı canlılar arasında gen aktarımına olanak sağlamıştır. Bakteri ve virüs kökenli genlerin aktarılmasıyla ot öldürücülere (herbisit), hastalıklara ve zararlılara dayanıklı yeni çeşitler geliştirilmiştir. Sağlık ve çevre açısından birçok riskin söz konusu olması nedeniyle, özellikle AB ülkelerinde, kısıtlayıcı düzenlemelerin yürürlüğe konulmasına karşın, başta ABD olmak üzere bazı ülkelerde transgenik mısır, soya, kolza, pamuk ve patates gibi önemli bitkilerin ekimi yaygın olarak yapılmaktadır.

Dünyada bitkisel biyoteknoloji alanında sürdürülen çalışmalardaki gelişmeleri ve bunlara ilişkin ileriye dönük bazı kavramları genel hatlarıyla özetlemek mümkündür. Buna göre; biyoteknoloji alanında yapılan çalışmalar yoğun olarak devam etmektedir. Yeni teknolojik ürünlerin başarılı bir şekilde kullanılması, genetik materyal özellikleri ve biyolojik sistemlerin fonksiyonları hakkındaki bilgilerin sürekli olarak geliştirilmesini gerektirmektedir. Biyoteknolojinin etkileri hakkında genelleme yapmak oldukça zordur. Transgenik ürünlerin kullanılmasına karar verilirken her ürün ayrı olarak değerlendirilmelidir. Özel ürünler, özel koşullar için geliştirilmektedir. Örneğin kolza yağının tropikal yağların yerine geçmesi gibi bir yenilik, bu ürünün yetiştirildiği bölgelerin, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru kaymasına neden olabilir. Benzer şekilde, hastalıklara ve tuzluluğa tolerans gibi yenilikler de üreticiler için yeni fırsatlar sağlayabilecektir. Modern biyoteknoloji teknikleri, doğrudan gıda ürünlerinin elde edilmesi yerine, mikrobiyal atık yönetimi teknolojisi aracılığı ile tarımsal üretimden kaynaklanan olumsuzlukları düzeltmek için de kullanılabilir. Biyoteknolojik işlemler ve biyoteknoloji ürünleri, güvenlik ve yararlarının sürdürülebilirliği açısından devamlı izlenmek zorundadır. Bu nedenle, bitkisel biyoteknolojinin büyümesini kısıtlayabilen ve bazı durumlarda istenmeyen sağlık ve güvenlik sonuçlarına neden olabilen faktörlerin hızla giderilmesi gerekmektedir. Biyoteknoloji, ülkelerin bazı gereksinimlerinin karşılanması için yararlanılabilecek bir araçtır. Ancak, bu gereksinimlerin sürekli ve güvenli bir biçimde karşılanabilmesi için, ülkelerin kendi biyotek-

nolojik ürünlerini üretebilmeleri amacıyla araştırma kapasitelerini geliştirmeleri gerekir. Transgenik bitki elde edilmesinde ileriye dönük olarak yararlanılabilecek en önemli gen kaynakları olan biyoçeşitliliğin ve doğal alanların korunabilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve uygulanması son derece önemlidir.

Günümüzde, küresel anlamda, modern biyoteknoloji çalışmaları birçok alanda başarıyla kullanılmakla birlikte, en yaygın kullanımın bitkisel biyoteknolojide olduğu görülmektedir. Biyoteknoloji ile ilgili ekonomik göstergeler, bu bilim dalından yararlanma olanaklarının önümüzdeki dönemlerde daha da artacağını göstermektedir. Türkiye açısından ise, bitkisel biyoteknoloji çok yönlü olarak ele alınması gereken kapsamlı bir alan olması nedeniyle, her türlü yasal düzenlemelerin tek elden yapılmasını sağlayacak şekilde organize olunmalı ve ülkenin coğrafi yapısı ile bitkisel gen kaynaklarının durumu gibi özel koşulları da dikkate alınarak Avrupa Birliği'nin bu konudaki kurallarının benimsenmesine ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesine özen gösterilmelidir. Bu konuda atılacak en önemli adım ise, biyogüvenlik yasasının, ülke koşulları dikkate alınarak, bir an önce çıkarılmasıdır.

Çalışmalarımızın bundan sonraki bölümlerinde, yasa tasarısı taslağının maddelerinin bu bilgiler kapsamında ayrı ayrı irdelenerek değerlendirilmesinin yararlı olacağı görüşümdedir. Yeterli süre varsa maddeler ile ilgili görüşlerimi de belirtebilirim.

Oturum Başkanı

Çerçeve olması açısından eğer yaparsanız bir on dakika içerisinde toparlayabilirsiniz. Öğleden sonraki tartışmalar içerisinde de mutlaka katkı olarak alacağız. Programımız açısından öğle arasını 12.00 demiştik ancak sakıncası yoksa 12.30'a sarkıtabiliriz. Mustafa Hoca'nın da sunumu var çünkü.

Murat Özgen

Evet, şu an gündemde olan Biyogüvenlik Yasa Taslağı'nı, kamuoyu ile paylaşılan halinden bir önceki hali ile ve burada ifade etmeye çalıştığım hususlar çerçevesinde değerlendirdiğimde, bir takım noktaların ön plana çıktığını görüyorum. Bu yasadaki öncelikli olarak beklentimiz, sağlığın güvence altına alınmasıdır. Bu 'sağlık' yalnızca insan sağlığı değil, aynı zamanda bitki, hayvan, mikroorganizmayı da kapsayan çevre sağlığıdır. Diğer yandan üretici haklarının ve tüketici haklarının güvence altına alınması da öncelikli beklentilerimiz arasında. Fakat Taslağı, ilk hali ve şimdiki ile karşılaştırarak incelediğimizde ortaya çıkan en önemli sonuç, bu Taslağın daha çok ticaret yapanları güvence altına aldığı ve biyoteknolojik çalışmaların da hiç dikkate alınmadığıdır. Diğer bir deyişle, bu alanda çalışma yapan bir bilim adamının çalışma yapacağı materyali nasıl getireceği ve bu çalışmayı nasıl yapacağı dahi açık değilken, Taslağın bu hali çok sorunludur. Şu anda bizim Tarım Bakanlığı'na sunulmuş iki dilekçemiz var. Bunlardan birine olumsuz cevap geldi, birine hiç gelmedi. Mesela transgen çeşidi getirip bir doktora projesi kapsamında onun üzerine önemli bir çalışma yapacaktık, fakat ürünlerin bize verilmesi ve çalışmanın yapılması sakıncalı bulundu. Hâlbuki şu anda Türkiye'de belki bu ürün yetiştiriliyor ama bilim adamına bu ürünler verilmiyor. Keşke burada Tarım Bakanlığı'nın yetkilileri olsaydı, bunları konuşabilseydik. Yani bilimsel çalışma yapmaya engel fakat kontrolsüzlük nedeniyle kaçak yollarla getirebilmesi mümkün bir durumla karşı karşıyayız.

Taslağı madde madde irdeledim. Belki daha sonra maddeler üzerine konuşurken bazı hususlara tekrar dönebiliriz ama şu ihtisas raporu ve itiraz ettiğim kısım ile ilgili birkaç noktaya değinmeliyim. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki raporun 29, 31, 38 ve 20. sayfalarında geçen, "ülkemizde yabancı türlerin hayatıyet için, denenmiş gen kaynakları bulunan bitkilerin korunması gerekmektedir" ifadeleri benim itirazlarımın temelini oluşturuyor.

Bu ifadelerin anlamı, “yabani bitkisi olmayan transgen çeşitlerini ekebilirsiniz” demektir. İşte işin en büyük tehlikesi buradadır. Bu anlayış aynen Biyogüvenlik Yasa Tasarısı’na da yansımıştır. Nedir bunun sonucu? Mısırı Türkiye’ye rahatlıkla getirip ekebilirsiniz demektir. Çünkü onun yabanisi yok. Bu ifadenin sonucundan çıkan budur. Raporda yine, “gen kaynakları ülkemizde olan buğday, baklagil ve benzeri bitkilerin korunma altına alınması...” şeklinde devam eden bir ifade daha var. Şimdi bu da söylediklerimi destekler niteliktedir. Buradan kısaca, “yabanisi olanlara dikkat edin, yabanisi olmayanlara dikkat etmeyin” anlamı çıkıyor. Ayrıca raporun arkasında Anadolu’nun önemli bitkileri listesinin listesi verilmiş; ama mesela mısır, pamuk, soya, patates gibi bitkiler bu listede yer almıyor. Çünkü bunların yabanisi olmadığından bu bitkiler dikkate alınmıyor. Bitkisel gen kaynakları diye bizim bir kitabımız var. Bu kitap, bitkisel gen kaynakları konusunda Türkiye’de bir numara olan Sezen Şehirli Hocamızın kaleme aldığı 1980 tarihli ve Türkiye’de bu konuda yazılan ilk önemli kitaptır. Ben de onun yanında yetişmiş ve birlikte çalışmış biri olarak, buradan gen kaynaklarının tanımını aktarmak istiyorum; “kullanılan bitki çeşitleri, eski kültür çeşitleri, özel genetik stoklar, yerel çeşitler, geçiş formları, yabani akraba türleri”. Bakın bunlar birinci derece, birin biridir, yani önem sırasına göre dizilmiştir. Hâlbuki bu yasa taslağında ve komisyon raporunda farklı tür ve cinsler ve yabani akraba türlerinden söz ediliyor, sadece onlar dikkate alınıyor, diğerleri dikkate alınmıyor. Şu anda Türkiye’de, Karadeniz’de ekilen yerel çeşitler var. Bunlar son derece değerli bulunan bitkisel gen kaynağıdır. Bölgeye adapte olmuştur. Hastalık ve özellikle son zamanlarda da sorgulanan kuraklığa karşı dayanıklı olan çeşitlerdir bunlar. Bu çeşitler hep göz ardı edilip yok ediliyor. Eski kültür çeşitleri, ekilen ve ekimden kalmış olan ama çiftçinin bunları hala kendisinin tohumunu üretip ekilen çeşitleri vardır. Bunlar son derece önemli çeşitlerdir çünkü o bölgeye adapte olmuşlardır. Ama bu tanımla ve bu yasayla buradaki genin ilk başta beş tanesi tamamen göz ardı edilmiştir. Bu nedenle mutlaka burada yapılan tanımın değişmesi ve “bitkisel gen kaynakları” lafının konması gerekiyor diye öneride bulunmuştum. Şimdi görüyoruz ki taslak hazırlanırken bu öneri ve eleştirilerimiz dikkate dahi alınmamış, önemli hususlara yer verilmemiş. 32’ ye karşı 2 olarak ret oyu vermemin sebebi de budur. Bitkisel gen kaynakları yanlış olarak algılanarak taslakta yanlış düzenlenmiştir. Bu nedenle mısır, patates, soya, pamuk gibi - bunlar zaten şu anda transgeniktir- bütün transgenik bitkiler bu komisyon raporuna ve hazırlanan son Biyogüvenlik Yasa Taslağına göre Türkiye’ye şu anda girebilir. Yani biyogüvenlik yasasının bir an önce çıkmasını istiyoruz ama bir bakımdan da çıkmasını da istemiyoruz. Çünkü böyle çıkarsa bunların üretim yolu açılmış olacak. Yasal olarak bunların ekiminin yolu açılmış olacak. Şu anda belki gizli olarak ekiliyor, o zaman da yasal olarak ekilecek. Çünkü yabani gen kaynağı yok.

Şimdi ben burada madde madde irdeledim ama onları daha sonra gerekirse tekrar söz alarak başka oturumlarda söyleyebilirim. Yani neler ilave edilmelidir, neler ilave edilmemiştir şeklinde bir irdeleme de yaptım. İşte burada biyolojik çeşitlerin tanımı daha değişik yapılmalı, gen kaynaklarının bu kapsam içine alınması gerektiğine ilişkin tanım önerilerim de var ama fazla vakit almak istemiyorum, bunları ne zaman sunabilirim?

Oturum Başkanı

Öğleden sonraki tartışma içerisinde, özellikle yasa metnine ilişkin görüşler konuşulurken belirtebilirsiniz.

Murat Özgen

Bunlara o zaman değineyim. Şimdi Sayın Akçelik’in fazla zamanını almayayım.

Oturum Başkanı

Çok teşekkür ederiz.

Murat Özgen

Ben teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Ben kısa bir konuya değinmek istiyorum Mustafa Hoca'nın sunumunu almadan önce, bu ürünlerin Türkiye sınırları içerisinde gümrük kapılarından geçişi konusunda genel bir de-netimin olmadığı, konuya ilişkin genel bir laboratuvar sistemlerinin kurulmadığı, sadece beyana dayalı olarak geçişlerin alındığını biliyoruz. 2007 senesinde Bandırma'da mısır it-halatından alınan numunelerde yapılan incelemelerde ürünlerin GDO oldukları tespit edil-miştir. Dolayısıyla ülkemiz için ve bunun sonucunda belki de ekimi, sadece yemlik olarak kullanımı değil, ekimi konusunda da tohumluk olarak mümkün olabileceği konusunda en önemli kanıt olarak önümüze çıktı.

Ben değerli katkıları ve genel çerçevesi açısından bizim de çok şey öğrendiğimizi düşün-düğüm sunumu için Sayın Murat Hoca'ya teşekkür ediyorum; Mustafa Hoca'ya sözü ve-riyorum.

Katılımcı

Kafamda berraklaşması, aydınlanması açısından soruyorum, şimdi önümüzde Tarım Bakanlığı'yla ilgili kurumun hazırladığı kanun taslağı var, bugün bunu mu düzelterek, hangi amaçla toplandık? Ondan sonra bunu meclise sunup efendim bu şekilde bir kanun istiyoruz mu diyeceğiz? Yani bunu düzeltereksek bunu yapanların burada bulunması, bizi aydınlatması lazımdı. Mesela bir değişiklik isteyeceksek herhangi bir maddede, oraya on-lar onu niçin yazdılar? Yani ne yapmak istiyoruz, burada bir değişiklik mi yapacağız, yok-sa biz apayrı bir orijinal bir şey mi yapacağız?

Oturum Başkanı

Şimdi Bakanlığın ilgili birimleriyle çalışan, bu konuya ilişkin özellikle çalışma yapmış, daha önce bu çalışmayı yürüten kişilerin katılımı konusunda biz ısrarcı olmuştuk, fakat özellikle Tarımsal Araştırmalar'dan, TAGEM'den bu konuya ilişkin herhangi olumlu bir görüş gelmedi; bize dönecekleri söylenildi fakat dönülmedi. Tabii ki onların olmadığı ve onlarla karşılıklı bir etkileşimin sağlanmadığı bir ortamda birebir bu konuya ilişkin ve kanun tekniğiyle bir şey yazabilmek çok mümkün değil. Bizim burada amaçladığımız, kitle örgütleri yürütücülüğünde konunun meclise taşınmasını sağlamak. Bu konuya ilişkin burada alacağımız donelere göre yasa taslağı içerisindeki artı ve eksileri yönünden değer-lendirmek, buradan çıkacak ortak yaklaşımın sınırları içinde Baro tarafından bu konuya ilişkin ve yasa tekniğini de gözetken belki bir raporla bunları sunabilmek. Yani davetlere rağmen gelmemelerinden kaynaklı olarak sizin işaret ettiğiniz nokta mutlaka bir yönüyle eksik olacaktır, fakat bu konuya ilişkin hocalarımızın da katkıları ve ilgili örnekleriyle bu konuya ilişkin sıkıntıları da aşarak olumlu bir sonuca ulaşacağız.

Katılımcı

Hayır ben zaten onu düşünmedim, ondan şüphem yok. Çalıştayın toplanma amacını an-la-maya çalıştığım için sormuştum.

Oturum Başkanı

Çok yoğun uğraştık inanın ama geri dönüş olmadı. Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan tem-silcimiz var, onun dışında Tarım Bakanlığı'ndan bir geri dönüş alınmadı. Mustafa Hocam buyurun.

Mustafa Akçelik

Prof.Dr., Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü

Murat Hocam benim işimi kolaylaştırdı, dolayısıyla ben sizin çok fazla zamanınızı almayaacağım.

Konunun kapsamını belirlemek açısından önce tanımları yapmak gerekliliğini duyuyorum. Biyoteknoloji, en genel anlamıyla, biyosistemler aracılığıyla mal ve hizmet üretimidir. Genetik mühendisliği ise, ilişkili ya da farklı organizmalar arasında genetik materyalin değişimi ve yeniden düzenlenmesiyle ilişkili interdisipliner bir teknolojidir. Bu tanım içerisinde doğal aktarım sistemleri yoktur. Genetik mühendisliği dediğimizde anladığımız şey, hücre dışı koşullarda genetik düzenlemelerin yapılmasıdır. Genetik olarak düzenlenmiş organizma ya da genetik yapısı değiştirilmiş organizma ise bu teknikler kullanılarak değiştirilmiş olan organizmalardır. Çoğu zaman bu yasa taslağında da karıştırılan, genetik olarak düzenlenmiş olan organizmayla transgenik organizma kavramlarıdır. Bu kavramlar aynı şey değildir. Transgenik organizma farklı türlerden gen aktarımı gerçekleştirilmiş organizmadır. Bütün genetik olarak düzenlenmiş organizmaların farklı türlerden gen alınması zorunlu değildir. Modern genetik mühendisliği teknikleri kullanmak suretiyle organizmanın kendi genetik yapısı içinde de değişiklik yapılabilir.

Bu çerçevede bakacak olursanız, genetik mühendisliği tarihi insanoğlunun tarım toplumları halinde örgütlendiği milattan önce 6000 yılına kadar gider. Çünkü orada da klasik bir genetik mühendisliği uygulaması vardır. Doğal süreçler yani seçici üretimler devreye sokulmuştur. Bitkiler ve hayvanlar yetiştirilmiş ve tarımı yapılmıştır. Onların içerisinde de istenilen türler seçilerek verimi uygun olanların üretimine izin verilmiştir. Bu da bir genetik mühendisliği uygulamasıdır ama doğal süreçlerdeki bir uygulamadır. Modern genetik mühendisliği denilen şeyin farkı, genetik materyalin hücre dışında işlenebilmesi ve doğal olarak aktarımın gerçekleşmediği bir başka türe de aktarılabilmesidir. Yapılan iş özetle budur. Riskin kaynağı da bu tanımın içindedir. Genetik mühendisliğinin kullandığı bütün araçlar aslında doğal sistemlerin kullandığı araçlardır. İzole ettiğimiz genetik materyali kesip istediğimiz yerden bir başka yere ilave etmek için makaslar kullanıyoruz. O makaslar prokaryotik hücrelerin yabancı DNA saldırısına karşı koymada kullandığı savunma mekanizmaları yani restriksiyon endonukleaz enzimleridir. Kesilen DNA parçalarının arzu edilen doğrultuda birleştirilebilmesi için de yine DNA ligaz enzimlerini kullanıyoruz. Bunların dışında sayısız enzim genetik mühendisliği uygulamalarında kullanılmaktadır. Bu kesme ve birleştirme işlemleri hücre dışında, hücrelerde çoğalma yeteneğinde olan taşıyıcı sistemlerde gerçekleştirilmektedir. Bu taşıyıcı sistemler vektör adını almaktadır. Söz konusu vektörlere bağladığımız geni, yapay ya da doğal transformasyon yöntemleri kullanmak suretiyle, hedef organizmaya aktarabilirsiniz. Yani bütün doğal olarak aralarında genetik üreme ilişkisi olmayan canlılara arasında bu teknik ile genlerin aktarılması ve taşınması mümkün olmaktadır. Son aşama ise endüstriyel üretim ve ürünün pazara arzı aşamasıdır.

Burada risk ne? Birincisi üremeye müdahale ediyorsunuz. Üreme sistemini doğal süreçlerinden uzaklaştırıyorsunuz ve bunu yaparken doğal sistemlerin kendi zayıflıklarını kullanmak zorundasınız. Mutasyon olmaksızın canlıların sürekliliği mümkün değildir. Bütün bu söz edilen tekniğin sonucunda oluşan canlı mutant bir canlıdır. Mutasyon evrimin esasını teşkil eder. Gerçekte organizmaların kendi yapılarında da kendi mutasyonlarını yöneten genler vardır. Kısaca, organizmaların kendileri mutasyona izin veriyorlar, değişime izin veriyorlar. Ama izin verdikleri değişim kendi sınırladıkları değişimdir. Ancak değişik kaynaklardan genleri alıp laboratuvar koşullarında istediğimiz vektörü ile entegre edip oradan yeni canlılara aktararak ifade etme süreçleri artık bu değişimin sınırlarını çok büyütmiştir, sınırsız hale getirmiştir. Zira doğal bir organizma mutasyona, değişime, gen aktarımı yoluyla olsun başka yolla olsun, sınırlı olarak izin verir ve bu sınırlamaları yapan enzim sistemleri vardır. Siz öncelikle kütleli bir aktarım yapmak istiyorsanız ki en küçük genin

aktarımı bile kütleli bir aktarımdır, hedef organizmada kontrolsüz değişikliklere neden olacağınız açıktır. Doğal süreçlerde mutasyon hızı çok düşüktür ve az önce de söylendiği gibi kütleli değişimleri engelleyecek doğal sistemler mevcuttur. Organizmalar genetik organizasyon bakımından zannedildiği gibi birbirlerine uzak değildir. İnsan ve solucanın vücut planını belirleyen genler aynı aile genlerdir. Solucan ve bir insanın veya böcek ve insanın vücut planını belirleyen genler, aynı düzeni içerir. Sadece nokta mutasyonlarıyla ve bazı duplikasyonlarla birbirinden ayrılırlar ve böylece solucan ve insanın vücut yapısı ortaya çıkar. Dolayısıyla orada meydana gelen değişimler, yani DNA'da meydana gelen küçük değişimler, baktığımızda fizyonomik olarak büyük bir farklılamaya yol açar. Çok uzun bir ortak kökenden farklılaşma sürecinde bile DNA'da meydana gelen değişimler büyük değişimler olmamıştır. Çoğu nokta mutasyonlarının birikimi sonucu türlerin çeşitlenmesi sonucunu doğurmuştur. Mutasyonlar, doğal sistemlerde genellikle nötrdür. Yani organizmada yarar ya da zarar sağlamak üzere meydana gelmezler. Bir kez meydana geldikten sonra doğal seçkinin emrine girmek suretiyle organizma için yararlı ya da zararlı oldukları ortaya çıkar. Mutasyonun bu doğası gereği organizma mutasyonu sınırlamak zorundadır. Biz bu sınırı ortadan kaldırıyoruz. Bu sınırı ortadan kaldırırken, öncelikle organizmanın mutasyonu sınırlayıcı savunma sistemlerini ortadan kaldırıyoruz. Zaten vektör sistemlerinin tümünde, girdiği organizmanın bu değişime karşı koyacak savunma sistemlerinin ortadan kaldırılması söz konusudur. Elbette ki yabancı bir geni alıp, örneğin insandan bir geni alıp bir bakteriye aktardığımızda, onu o haliyle çalıştıramazsınız. Özetle çalıştırıcı gen öğelerini değiştirmelisiniz. Bakteriyel sistemlerde çalışması için uygun hale getirmelisiniz. Bu işlem için varsa genin intronlarından arındırılması, bakteriyel promotorların ilavesi zaruridir. Kısaca yabancı genin hedef organizmada çoğalması ve ifadesini engelleyecek bütün savunma mekanizmalarını kırmak gerekmektedir. Bu durumda genetik mühendisliği uygulamalarının sınır tanımayan savunucuları başka kaynaktan alınan genin hala doğal bir yapı olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddia doğru değildir. İlişkisiz bir organizmaya aktarılan bu gen, başka bir düzenlemenin, başka bir doğanın emri altına girmiştir, sokulmuştur ve o belirgin bir doğa da değildir. Bu yeni konakçıda ifade edilecek ve çoğaltılacak rekombinant genin yapacağı işlemi kontrol altına almanız mümkün değildir. Bu uygulamalar yaşamın tüm alanlarında yer bulmaya başlamıştır. Başta gıda ve ilaç endüstrisi olmak üzere tıp ve çevre korumada aktif uygulamaları başlatılmış durumdadır.

Genetik mühendisliğinin özellikle tarımsal ve medikal uygulamalarında alerjen etkiler öne çıkmaktadır. 2007 yılında tek gene bağlı bir kanser tedavisinde, hastanın iznine bağlı olarak gen terapisi uygulaması yapıldığında hasta beklenilenden önce ölmüştür, çünkü aktarılan sağlıklı genin, hastada alerjen etki yaptığı ortaya çıkmıştır ve bu hastanın ailesi tarafından mahkemeye taşınmış ve çok önemli bir vaka olarak halen mahkemesi sürmektedir. Tıpta da yine diğer uygulamalara bakacak olursak, aile planlamasından genetik hastalıkların tanısına kadar değişik alanlarda modern genetik tekniklerin kullanılması söz konusudur. Ziraat konusundaki uygulamaları Murat Hoca sizlere çok detaylı olarak anlattı, o yüzden ben onları geçeceğim. Transgenik hayvanlar artık televizyonlardaki aktüel programlarda da boy gösterir olmuştur. Biyoluminens ışık geni aktarılmış fareler gibi. Yani senaryolara sanki inanacak gibi oluyor insan, her tasarlanan denenin hale gelmiştir. Bunların izleri kalıyor doğada. Bunların büyük çoğunluğu laboratuvar hayvanlarıdır, henüz ticari uygulamaları başlamış durumda değildir. Ancak büyük çoğunluğu pazara arz aşamasına ulaşmıştır. Örneğin yağsız et üretimi için geliştirilen çiftlik hayvanlarında başarı sağlanmış, ancak ticari uygulamaları başlatılmamıştır. Özetle, genetik mühendisliği uygulamaları, rujlardan taşlanmış kottara, boya maddelerinden gıda katkı maddelerine kadar hayatın her alanına girmiştir.

Genetik mühendisliğini uygulaması taraftarların vaat ettiği birinci şey açlık sorununa çözümdür. Tarımsal verimliliği istediğimiz kadar arttırabileceğimiz ileri sürülüyor. Tarımsal verimliliği ve türleri istediğimiz yönde ıslah edebildiğimiz için, sınırsız bir şekilde de ar-

tırabileceğimiz iddia ediliyor. Sağlıkta gen terapisi, aşı, antikor üretimi ve hastalıkların tanısında kullanımı için çok büyük bir potansiyel taşıdığı söyleniyor. Diğer yandan, çevresel kirlenme hızı doğal süreçlerle arıtım hızını geçmiştir. Dolayısıyla arıtım gücü çok yüksek organizmaların kullanımı zorunlu hale gelmiştir ve bu alanda da genetik mühendisliği uygulamaları sorunun tek çözümü olarak görülmektedir. Son olarak genetik mühendisliği teknikleri bize biyolojik sistemlerin detaylı tanısında yardımcı oluyor. Evet, biyolojik süreçlerin detaylı tanısı bize gerçekten yeryüzünde yaşamın oluşumu ve gelişimini anlamamızı sağlayacaktır. İşte mamut genom projesi, genetik mühendisliğinin bize verdiği olanaklar sayesinde tamamlanmıştır. Mamutlar yeryüzünden çıkıp gideli çok olmasına rağmen onların genetik mühendisliği teknikleriyle çoğaltılmış olan genomlarının analizi yapılmıştır. Buradan yaşayan canlılarla ilişkilerinin belirlenmesi ve geçmiş biyolojik süreçleri hakkında bilgi edinilmesi ve gelecek hakkında çıkarımların yapılması mümkün. Çok hızlı özetliyorum ama genetik mühendisliği gücü ile hayatın her alanına çözüm sunulabilir. Çünkü hedefimiz ne ise onu, o kaynağı istediğimiz yönde değiştirebiliriz. Yani bizim doğrudan bir gücümüz oluşmuş durumda, üremeye müdahale edebiliriz. Doğal süreçlerde olmayan canlıların ve doğal süreçlerde o canlıların üretemeyeceği ürünlerin üretimini sağlayabiliriz. Bu da her şeye çözüm demektir. Peki, durum gerçekten böyle midir?

DNA'da vazgeçilmeyen tek kural, rastlantı ve zorunluluk kuralıdır. Rastlantı sonucu DNA'nın yapısına girmiş olan bir değişim, o organizmanın zorunluluğu yani alın yazısı haline gelir. Şimdi biz amaçlarımız doğrultusunda istediğimiz gibi değiştirdiğimiz genlerin, daha sonra o organizmaların zorunluluğu olacağını bilmemiz gerekiyor. Sadece temel biyolojik sistem bilgisinden uzak bir bakışla, bir organizmaya bir gen aktarımı sonucunda belirli bir özellik değişir demek mümkün. Bu nedenle hiçbir biyolog böyle bir tanım yapamaz. Bir kara kutu sistemiyle çalışır genlerle ilgili değişim. Zira gen ürünü metabolizmaya dahil olduğunda çok sayıda anabolik ve katabolik yolu etkiler. Dolayısıyla değiştirdiğiniz şeyin sadece üretilen proteinin ve onun etkilediği bir fenotip olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu nedenle yapay rekombinasyonun etkilerinin tamamının tanımlanabilmesi mümkün değildir.

Günümüzde genetik analiz çok hızlı geliyor. İnsan genom haritası tamamlandı. İnsan genom haritası ya da herhangi bir bitkinin, herhangi bir organizmanın genom haritasını yapmış olmak o organizmanın her şeyini biliyor olmak değildir. Sizin bildiğiniz tek şey vardır, genom haritasının anlamı; DNA'daki baz dizisini bilmenizdir. Oradan hangi proteinlerin üretildiğini bilmeniz de her şeyi bilmeniz anlamına gelmiyor. Evet, her bir genin protein ürününü ya da protein üretmeyen geni de tanımlayabilirsiniz. Bu tanımlama aşaması proteomik aşamasıdır. Son aşama ise, üretilen proteinlerin karşılıklı etkileşimi, yani metabolik süreçlerin tanıımıdır. Bütün metabolizma organizmayı tanımlar. Organizmayı tanımlayan hücrelerin meydana getirdiği biyokimyasal faaliyet bütünlüğü yani metabolik sistemlerdir. Dolayısıyla tek bir gen üzerinden hareketle, 'bunun sonucu budur' demek mümkün değildir. Genetik mühendisliğinin ana eksiği olarak tanımlayabileceğimiz şey de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Evet bütün insan genomunu, bütün insan genomunun baz dizilimini biliyoruz. Ancak halen replikasyonun başlama aşamasının nasıl olduğunu bilmiyoruz. Gen ifadesinde ilk aşamayı teşkil eden transkripsiyon olayına katılan faktörlerin detaylı tanısı yapılamamıştır. Yani genin kendini eşleme süreçlerinin detaylarını ve o genlerin kodladığı proteinlerin üretim süreçlerini bütün çerçevesi ile bilmekten çok uzaktayız. En önemlisi de genlerin birbirleri ile etkileşimleri düzeyinde bilgilerimiz, en basit canlı sistemleri bile metabolik bütünlük esas alınarak tanımlamaktan çok uzak. Escherichia coli genetik haritası 1968 yılında ilk kez yapıldı. Ancak biz halen genlerin regülatörlerini arıyoruz. Genetik hakkındaki bilgi dizi analizlerine indirgenmiş durumdadır, bugün çok determinist bir görüşle şu söyleniyor; gen eşittir yaşam! Hiçbir doğal bilimci gen eşittir yaşam diye bir tanım yapamaz. Bu tanım ancak ve ancak Richard Dawkins'in düştüğü hatayı, biraz ileriye taşıyarak, tekrar olur.

Bir biyolog olarak yaşamı, daha önce de söylediğim gibi, genetik yapıdan başlayarak hücrenin iç ve dış çevresi ile etkileşimi yani bu etkileşimler sonucu ortaya çıkan metabolik bütünlükle tanımlayabiliriz. Çünkü genetik ifade, yani kodlanan özelliklerin ifade edilmesi çevresel etkilerin kontrolü altındadır. Bunlar hem dış çevrenin etkileri; hem de organizmanın içerisindeki çevresel etkileşimlerdir. Bunları göz ardı eder genetik mühendisliği. Bu teknolojinin muğlaklığı buradan geliyor. Diyelim ki azot tespitinden sorumlu 18 tane geni, bir bakteriden bitkiye aktararak biyolojik verimliliği artırmayı hedefliyorsunuz. Bunu başardığınızda, o organizmanın sadece azot tespiti yeteneğini değiştirdiğinizi garanti edemezsiniz. Zira bu genlerin ürünlerinin hedef organizmadaki diğer fonksiyonlar üzerindeki etkilerinin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Oysa genetik yapı dinamik bir yapıdır ve kendi değişimini kontrol eder ve bu değişimler kontrol edilirken bütün bir metabolizma söz konusu sisteme dâhil olur. Başka bir ifadeyle, var olan bütün genler ve onların regülasyon sistemleri kontrol edilir. Özetle, biz çok iyi bilmediğimiz bir sistemle çalışıyoruz; sonuçlarını kestiremeyeceğimiz uygulamalarla istediğimiz yararların ortaya çıkmasını umuyoruz. Genetik mühendisliğinin ticari uygulamalarını bu durumda kürekle kalp ameliyatı yapmaya benzetmek haksızlık olmaz.

Genetik mühendisliği uygulamalarında açlık sorununa çözüm diye ulvi bir amaç var olduğu söyleniyor. Benim en çok rahatsız olduğum noktalardan biri budur. Öyle ulvi amaçla bu iş yapılmıyor. Bu işin içindeki tröstlerin açlık sorununa çözüm bulma derdi yoktur. Açlık sorununa çözüm zaten siyasi bir karardır. Dünyada üretilen gıdanın artan nüfusa yetmeyeceği iddia ediliyor. Oysa halen nüfus artışının üstünde gıda üretiliyor. Nüfus artışı oranı ile gıda üretimindeki artış oranını oranladığımızda bire üç çıkıyor, gıda üretiminin lehine. Ancak dünya gıda üretiminde bir şey gözden kaçırılmamalı, toplam gıda üretiminin % 80'i on sekiz tane çok uluslu firma tarafından yapılmaktadır. Bugün açlık sorununun pençesinde olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu Amerika'ya gıda ihraç ediyor. Yani dünya üzerindeki açlık sorunu, endüstrilemiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki kontrolsüz güç kullanımından kaynaklanıyor. Dolayısıyla siz ürünü hangi yöntemle üretirseniz üretin, siyasi karar mekanizmaları değişmedikçe bu durum değişmeyecektir. Sistemin de böyle bir amacı yok zaten. Çok güzel bir ad koydunuz siz bu toplantıya: "gıda egemenliği". Bu nefis bir tanım, çünkü yaşadığımız asıl sorun bu. Bu teknolojinin baktığımızda yaratacağı temel mesele, tekelleşme meselesidir. Dolayısıyla Murat Hoca'nın da söylediği gibi, öyle zannedildiği şekilde ucuz filan olmayacak bunların ürünleri. Çünkü üretim daha rafine olacak, daha az ama çok uluslu firmaların elinde toplanacak. Sonuç olarak artık pazarı belirleyen, yönlendiren onlar olacak, diğer yandan egemenliğimiz de elimizden alınacak; çünkü bu teknolojiyi biz üretmiyoruz. Bu çok ciddi bir sorun. Bu nedenle karışımızdaki en önemli sorunlardan bir tanesi tekelleşmedir.

Çapraz geçiş konusunda Murat Hoca'nın söylediklerinin hemen hemen tamamına katılıyorum; geçiş vardır ve zaten olmaması da mümkün değildir. Yani, 'tozlaşmaya kapalı bir genetik yapı elde ettik, dolayısıyla tozlaşmayla geçmiyor' diyebilirsiniz, ancak yatay gen transferi yoluyla aktarımın engellenmesi olanaklı değildir. Doğal süreçlerde gerçekleşen transdüksiyon, transformasyon ve konjugasyon yolu ile vektörel aktarım mümkündür. Bütün bunlar doğada çok yüksek oranda meydana gelen aktarım mekanizmaları değildir. Ama tanımlamamızı tekrar yapacak olursak, DNA'nın doğası rastlantı ve zorunluluk esasına göre işler, bu nedenle bir defa meydana gelen değişim, organizmanın kaderi haline gelir; üremenin doğasına girdikten yani kalıcı olduktan sonra, kolay kolay elimine edilemez. Diğer yandan, rekombinant DNA teknolojisinde antibiyotik seçim sorunu devam ediyor. Antibiyotik direnç genlerinin markur olarak kullanımı artık doğal süreçlerden çıkarılmaya çalışılıyor, en azından saha denemelerinde kullanılacak olan genetik organizmalardan. Ancak laboratuarlarda biz hala ilaç markırlarını kullanıyoruz. En kolay seçilen odur. Onu kullanıyoruz ve bunun yayılımı oradan da mümkün.

Özetle ilgisiz türlere aktarım tamamen engellenebilecek bir şey değildir. İntegron etkileri ve diğer genlerle etkileşim engellenemez. Çünkü bütün canlı sistemler içerisinde kendi değişimlerini kontrol edecek mekanizmalar var. Transpozonlar, hareketli genler organizmaların DNA sı üzerinde hareket eder ve değişik mutasyonlara neden olurlar. Bu ve benzeri genler mutator genlerdir. Bu sistemleri zaten biz kullanıyoruz. En fazla değişime açık olan sistemleri bizim istediğimiz doğrultuda uyarıyoruz. O nedenle bu değişim kontrol dışına çıkar. Üzerinde çalıştığımız doğal organizmalar - yani başlangıç organizma- gökyüzünden bize bunu çalış diye zembille indirilmiş organizma değildir. Yani mısır türünü ele aldığımızda o mısır milattan önce 6000 yılından beri ıslahı yapılmaktadır. O dönemden beri seçici üretme ile istenilen özelliklerin geliştirilmesi çalışmaları yapılagelmiştir. Bugün elimizdeki yeni teknoloji ile geliştirilen tohumların patentleri, bu geçmiş üretici ve mülkiyet hakları ihlal edilerek verilmektedir. Organizmalar patentleniyor. Hızlı bir şekilde patentlenmiş yaşama geçiliyor. İşte İngiltere’de koyun laktasyon sistemine alfa-1-antitripsin geni aktarıldı. Bu ilaç özellikle akciğer kanseri tedavisinde kullanılıyor. Söz konusu rekombinant koyunun sütü doğrudan ilaç olarak kullanılıyor. Dolayısıyla o koyuna patent alındı. Canlı patentlenmiş oldu. Canlılık insanlığın ortak malıdır, patentlenemez.

Katılımcı

İnsanlığın mı diyelim hocam, doğanın ortak malı mıdır diyelim? Nasıl uygun görürsünüz?

Mustafa Akçelik

Evet haklısınız, doğanın ortak malıdır, özür diliyorum. Canlılık doğanın ortak malıdır, insanlığın da değil. Dolayısıyla bütün entelektüel haklar, tohum ruhsatları göz ardı ediliyor. Teknolojiye patent alınabilir, kullandığımız teknolojiye patent alabilirsiniz. Bunu aslında böyle söylemeye çalışıyorlar ama hiç kimse kullanılan teknolojiye patent almıyor. Doğrudan organizmaya patent alıyor. Dolayısıyla, elbet doğanın ortak zenginlikleri patentlenmiş oluyor. Bu da çok önemli bir değişim, sorun burada.

Türkiye için bunu özetleyecek olursak, Türkiye için benim gördüğüm durum, Avrupa’nın durumunun dışında. Cartagena Biyogüvenlik Protokolü’nde, ‘ülkenin özel koşulları göz önünde bulundurularak söz konusu protokol üzerinde de yaptırımlar uygulanabilir’ deniliyor Dolayısıyla, biyogüvenlik yasalarını yaparken bunu dikkate alabiliriz.

Türkiye’nin durumu gerçekten vahim. Türkiye’de, birincisi; bu teknolojinin kullanımıyla ilgili çok doğal ve kontrolsüz alanlar var. İlgili bakanlıklarda çoğu iş zaruret gereği yapılmaktadır. Bugün de olan budur ve burada da olduğu gibi yasa yapılırken de ülkenin özel koşullarının kimsenin umurunda olmadığı açık. Avrupa Birliği’nin yahut birlik üyesi ülkelerin zaten var programları, Türkçeye çevriliyor ama bu işi de işin ehli kimseler yapmadığı için Türkçeye çevirisi de yanlış oluyor. Oysa Biyogüvenlik Protokolü serbesti veriyor. Avrupa Birliği’nin yasalarının üzerinde çalışabiliriz, yeni yaptırımlar getirebiliriz. Biz çünkü Avrupa’daki toplam bitki türünden neredeyse daha fazla bitki türüne sahip bir ülkeyiz. Doğal varlıklarımız üzerinde genetik mühendisliği uygulamalarının yaratacağı sorunları biz daha detaylı düşünmek zorundayız.

Ülkeye giren ürünlerde GDO tespitiyle ilgili herhangi bir birim kurulmuş durumda değil. Tarım Bakanlığı’nda benim bildiğim kadarıyla iki tane birim var onu da ne yaptığı belli değil. Sadece belli markılar var, düzenlenmiş geliyor. Onlar üzerinde bakıyorlar, bu ürün genetik olarak değiştirilmiş organizma yahut da uygun genini içeriyor mu içermiyor mu? Ben Murat Hocanın söylediğine açıklık getireyim. Türkiye de satılan ürünlerde genetik olarak düzenlenmiş olan organizmalar vardır. Çünkü PCR ve genel dizi analizi sonuçları bunu yadsınamaz şekilde gösteriyor. Bizim yaptığımız analizlerde rastgele aldıklarımız-

da da pozitif sonuçlar var. Tohum olarak kullanılıyor mu o konuda bir bilgim yok. Ama Türkiye'ye bu gıdalar giriyor. Yasası olmamasına rağmen, çünkü etiketlendirme zorunluluğu olmayan ülkelerden alınıyor.

Sonuç olarak ne karar vereceğiz genetik mühendisliği uygulamaları konusunda? Kürekle kalp ameliyatı yapmaya benzettiğimiz bu teknolojiye nasıl yaklaşmalıyız? Eğer açık bir tanımlama yapabilirseniz, elinizdeki ameliyat yapacağınız alet, daha hassas bir alet haline getirilebilir. Çünkü birçok yararlı açılımı da var bu teknolojinin. Bir defa çevreye verildiğinde, biyolojik sistemler ve süreçler üzerindeki etkilerinin tamamen tanımlı olması lazım. Zaten bunu yapabilirseniz çevreye salınımında bir sorun çıkmamış olur, çünkü riskler ortadan kalkmış olur. En azından, Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'nü uygulayalım. Bu yasanın çerçevesi Kartagena'ya uygun değil. Tabii GDO çevreye salındığında bir diğer kural kontrollü alan dışına kaçmaması. Bunu bu günkü bilgilerimizle kontrol etmek mümkün değildir. Diğer yandan çevreye verilen bu organizmalarda izlenmeyi kolaylaştırıcaksınız, yani bir sorun çıktığında onu geri alabileceksiniz. Çünkü genetik müdahale geri dönüşümlü bir müdahale değildir. Bir ırkın belli bir zararlıya karşı dirençli hale getirdiniz ama zararlı da ona direnç kazandı. O uygulamanın bu durumda anlamı kalmaz. Doğadan toplayacaksınız. Nasıl toplayacaksınız? Doğal türlerle hiç etkileşime girmemiş olsa bile, doğaya verdiğiniz GDO'yu tanımlamanız gerekiyor. Yani bir izi olması lazım. Acil müdahale planlarınızın olması lazım, istenmeyen etki meydana geldiğinde durumu kontrol altına almak için bu zorunludur. GDO konusunda fiili durum yaratılmış olan ülkemizde acil müdahale planı denilen şey nasıl yapılabilir ki? Henüz gıda zehirlenmesinin, gıda toksikasyonlarının herhangi bir dökümü yok elimizde. Dolayısıyla bu izlerin en küçük birimden başlamak üzere, yani tarım alanlarından başlamak üzere, sağlık ünitelerinin bütün kademelerine kadar yayılmadıkça, - Türkiye'de zaten bunun kullanımını risktir- toksikasyonu tanımlamanız mümkün olmaz.

Tabii ki patentler, mülkiyet hakları korunarak verilmelidir ve patentlenecek olan canlılık olmamalıdır. O çünkü kişisel bir mal yahut da bir firmanın malı olamaz. Her teknoloji kendi içerisinde bir risk barındırır. Evet, her bulunan teknoloji insan tarafından kullanılmıştır. Bitmiş bir savaşta atom bombasını kullandılar. Bu da kullanılacak ve bu güç olarak atom bombasından güçlü bir teknoloji. İnsanoğlunun, bu yüzyılın biyoteknoloji yüzyılı olarak tanımlamasının nedeni bu. Bu gücün bir sınırı yok. Üreme sistemine müdahale etmek demek sınırsız bir güç demektir. Bunun üzerine milyonlarca senaryo üretebilirsiniz ve hepsinin ayakları yere basabilir. Sadece bu bile bu gücün kontrollü olması zorunluluğunu doğuruyor ve bu zorunluluk bütün insanlığı kapsıyor. Bu yasalar yapılırken, bununla ilgili olan herkes olduğu için herkes içinde oluyor. Gönüllü toplum örgütleri, meslek örgütleri, meslek odaları, üniversiteler hepsinin içinde olduğu ve hepsinin sözünün geçerli olduğu bir yasanın yapılması lazım. Öyle oldubittiye getirilerek ve tasarımlarda gizli danışmanı olan büyük firmaların temsilcileri kullanılarak değil. Dünyanın her yerinde, burada olduğu gibi tartışılıyor bu konu. 1975 ve 1976'da toplanan sempozyumlarda dünyanın bütün büyük bilim adamları ve düşünürleri, genetik mühendisliğin sonuçları üzerine konuşmalarında da bu konuşmaları yaptılar, otuz yıl sonrada aynı konuşmalar yapılıyor. Durumda değişen bir şey yok. Risk büyüyerek artıyor. Bu riski artıran unsur bilimsel çalışmalardan ayırılmı. Bu riski artıran unsur bu tröstlerin, tekellerin doymayan para hırsı, pazar savaşlarıdır. Uygulamanın planlanması doğrudan bilim adamlarının sorumluluğu değildir.

Bir şey söyleyerek son vereceğim. Ülkemizde de bu tartışmalar çok çığırından çıkmış halde. Bundan 2 yıl önce bir ana haber bülteninde isminin başında doktor ünvanı bulunan bir zatı muhterem Sıhhiye Pazarı'nda iki tane kefe aldı eline. O kefelelerin birine görünüşü çok güzel olan meyve ve sebzeleri koydu ve bunların genetik olarak düzenlenmiş olduklarından böyle olduklarını, diğer kefeye ise hastalıklı neredeyse küflenmiş ve çürümeye yüz tutmuş olanları koydu ve onların da doğal olduğunu ve doğal ürünlerin tüketilmesi gerek-

tiğini söyledi. Bir platform adına bu konuşmayı yaptı. Karşı çıkarken de taraf olurken de bilgi esas olmalıdır. Temel biyolojik kavramlar üzerinde bile fikri olmayanların bu tür kitle iletişim araçlarında yaptığı her türlü açıklama, tartışma zemininin sağlıklı yürümesine ve söz konusu tartışmalardan sağlıklı sonuçların çıkmasına büyük ölçüde engel olmaktadır.

Evet, benim söyleyeceklerim bunlar. Eğer bana soracağınız bir soru varsa, memnuniyetle yahut da konuşma için sizin ekleyeceğiniz bir husus var ise katkılarınızı bekliyorum.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz Hocam. Soru sormak veya herhangi bir şekilde konuyu genişletmek isteyen varsa bir on dakikalık daha zamanımız var. Daha sonra yemek arası vereceğiz.

Mustafa Akçelik

Ben teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Ben yine kısa bir şey belirtmek istiyorum. Bu çalıştayın amacı içinde, gıda uygulamaları, tarımsal sistemler, hayvansal ve çevresel etkilerle, bunun riskleri; uluslararası sözleşmeler ve bunun eki olan Kartagena Biyogüvenlik Protokolü; tüketici hakları ile mülkiyet ve patent hakları ilişkisi gibi çok geniş alan var. Yani çok boyutlu bir konudan bahsediyoruz. Dolayısıyla bu çerçeveye sunumları alırken bilginizi biraz daha genişletmeyi amaçlıyoruz. Konuyla ilgili daha derinleşerek öğleden sonra yapılacak oturumda hepimiz açısından faydalı tartışmalar yapabileceğimizi düşünüyorum. Bir katkı sunabilecek veya herhangi bir değerlendirme yapabilecek veya bir soru yöneltmek istenirse on dakikalık zamanımız var.

Nükhet Büken

Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi

2004 yılında 6 aylığına görevli olarak Connecticut eyaletine gitmiştim, Yale Üniversitesi'ne. Orada interdisipliner biyoetik proje üzerine çalışıyordum. Bu proje bağlamında genetik konuların tartışıldığı değişik çalışma grupları vardı. Bu çalışma gruplarından bir tanesinde, genetik modifiye bitkiler ve hayvanlar çalışma grubu vardı. Ben de aslında konunun dışında biri olarak ilk kez orada bu konuyla ilgili konuşmaları dinledim. Biz tıp çevresinde olanlar konuya çok yabancıyız. Daha sonra UNESCO, Biyoetik İhtisas Komitesi aracılığı ile Hacettepe Üniversitesi'nde bilgilendirme amaçlı bir toplantı düzenlemiştik. Ve gerçekten bu organizmaları tüketiyor muyuz, tüketelim mi? Daha böyle pratik sorular vardı kafamızda. Şimdi o pratik sorulardan bir tanesini aslında her iki konuşmacıya da sormak istiyordum. Hep mısırdan söz ettik. Şöyle bir şey düşündüm ben. Transgen canlı olarak ve bitkilerde bu daha çok konuşuldu, bundan sonra belki veteriner hekimlerimizin de katılımıyla genetiği değiştirilmiş hayvanları da konuşacağız. Şimdi son iki yıldır belki biliyorsunuz bütün büyük alışveriş merkezlerinde fresh mısır diye satışı yapan firmalar var. O firmaların arkasında da aslında kimi devlet büyüklerimizin çocuklarının olduğu söylentisi, yani politik siyasi bir söylem olarak bir kenara bırakıyorum ama hani o mısırlarla ilgili olarak hakikaten bir şüphe var mıdır?

Mustafa Akçelik

Şüpheye gerek yok o mısırlarla ilgili, yani şüphe olacak bir şey yok. Zira kaynakları belli. Bu tröstler zaten GDO mısır sattığını gizlemiyor. Söz konusu tröstlerin dağıttığı GDO tohumlarıyla Türkiye'de ekim yapıldığı da söyleniyor, ama bunlar söylenti, benim tespitlerim değil, ben bilmiyorum.

Nükhet Büken

Yoğun bir şekilde satışı yapıldı biliyorsunuz. Sokaklarda sadece kapalı dükkânlarda değil, belediye aracılığı ile satışları yapıldı.

Mustafa Akçelik

Ülkeye ithal mi edildiler onlar?

Katılımcı

Tabii tabii, Arjantin'den,

Mustafa Akçelik

Bu tür transgenik ürünlerin tanımlaması da çok kolaydır. Temel marker sistemleri kullanılarak rekombinant genlerin tanımlanması günümüzde rutin bir işlemdir ve kit sistemleri ile değişik uygulamalar için standardize edilmiştir.

Katılımcı

Peki hocam bir şey sorsam size: şu aşamada belki biraz teknik bilgi olacak ama diyelim bir transgenik mısırı ithal ettik, diyelim ki bu mısırdan alkol ürettik, biyo alkol, makine-lerde kullandık. Bir zararı olur mu? Tabii bunu Amerika yapıyor. Ürettiği biyo etenolde önemli bir şekilde mısır kullanıyor.

Mustafa Akçelik

Çok düşünüyor risk hocam.

Katılımcı

Hayır hayır bir bilim adamı olarak bu ürünlerden üretilen alkolde ne tür riskler doğabileceğini açıklar mısınız?

Mustafa Akçelik

Tanımlamanız gerekiyor. Şimdiye kadar söylediğimiz risk şu, DNA' nın orada kalıcılığı biliniyor.

Katılımcı

Alkolde diyorum, alkole dönüştürdük nişastayı, mısır nişastasını.

Mustafa Akçelik

Tamam, eğer üründe yahut da zeytinyağı yaptınız, bir şeyi değiştirmez. Zeytinyağı da yapabilirsiniz...

Katılımcı

Yani o etil alkolde protein var mıdır diyorsunuz?

Mustafa Akçelik

Hayır yoktur, ama DNA varlığı devam edebilir.

Katılımcı

Devam ediyor diyorsunuz.

Mustafa Akçelik

Biz DNA'yı alkolde saklıyoruz hocam, %70 alkolde saklıyoruz bozulmasın diye.

Katılımcı

Alkol de her şeyi saklıyorsunuz yani.

Mustafa Akçelik

Alkole geçerse, eğer DNA'yı artırmıyor iseniz, yani...

Katılımcı

Ben burada şeyin savunuculuğunu yapmıyorum, yanlış anlamayalım da, yani bilimsel bir...

Mustafa Akçelik

Dolaylı ürünlerde de DNA ve RNA kontaminasyonlarından arındırma önerilmektedir. Bu da riskin düşük de olsa varlığına işaret ediyor.

Katılımcı

Öğleden sonra bu konuyu ayrıntılı konuşacağımızı umuyorum.

Oturum Başkanı

Değerli katılımcılar, öğleden sonraki oturumumuzdan yeniden görüşmek üzere ara veriyoruz. Bir kez daha sunumları için hocalarımıza ve katkıları için sizlere teşekkür ediyorum.

Ara

Fevzi Özlüer

Ekoloji Kolektifi Derneği, (Oturum Başkanı)

Çalıştayımızın ikinci bölümüne hoş geldiniz. Bu bölümü öncelikli olarak siz değerli katılımcıların sırayla alacağınız sözler ile başlatalım. Bu ilk tur söz dağılımında özellikle belirlenen ve altı çizilen hususlar üzerinde iki ikinci tur sözlerimizle tartışmalarımızı yönlendiririz. Fatih Bey sizin bir öneriniz mi var?

Fatih Taşdöğen

Ziraat Mühendisleri Odası

Öneriden ziyade, faydalı olacağını düşündüğüm bir hususu paylaşacağım. Yapmakta olduğumuz çalıştayı tüm bir süreç içinde ne anlama geldiğini izin verirseniz arkadaşlara izah etmek isterim. Uzun zamandan beri "GDO'ya Hayır Platformu" ve bunun aktif bileşenleri GDO'nun olumsuzluklarına karşı Türkiye'de kamuoyu bilinci oluşturmak, hukuk düzeninde yeni bir mevzuat oluşturmayı sağlamak ve buna halkın sahip çıkmasını temin edebilmek için yoğun çalışma yürütüyor. Yakın zaman içinde yine bu çerçevede yapmış olduğumuz planlama içerisinde iki çalıştay, yani 12 Nisan ve 19 Nisan'da çalıştay, 10 Mayıs ve 11 Mayıs'ta da bir forum ve arkasından atölye çalışması ve arkasından da GDO'lu mısırsı temsil eden mısır balonun Türkiye çapında yine kamuoyu bilinci oluşturmak ve buna dikkat çekmek adına doluşmasını sağlamak üzere bir planlama yapılmış durumdadır. Neden böyle bir planlamaya ihtiyaç duyuldu? İlk kanun taslağı 2000'li yıllardan itibaren ortaya çıktıktan ve meclise intikal ettikten sonra yapmış olduğumuz çalışmalarla, tarım içinde var olan, ithalatı ve üretimine izin veren anlayışın Türkiye'nin gerçeğine uygun olmadığını, kandırmacaya dayalı bir düzen oluşturduğunu hissedip, karşı duruş ortaya koymaya çalıştık. Ancak gelinen nokta itibariyle ortada bir mevzuat boşluğu olduğu açık; bu mevzuat boşluğunun ortaya koymuş olduğu durum da sınırsızca GDO'lu ürünlerin Türkiye'ye girmesi, hatta almış olduğumuz bazı bilgiler dolayısıyla, yapılan bazı tespitler dolayısıyla Türkiye'de üretimini tetikleyen bir zaman dilimi içerisinde aktif olarak Türkiye'de kullanıldığı yönündeydi. O zaman bir şey yapmak gerekiyordu, yeniden bir şeylere başlamak gerekiyordu, bu kapsamda kanunun bir an önce çıkması gerektiği noktasından hareketle ama ithalata ve üretime izin vermeyecek şekilde bir karşı hamle geliştirmek üzere bir çalışma daha yürütmüş olduk. Bu toplantı yani çalıştay bir konuya uzmanların kanunu değerlendirmiş oldukları görüş açısıyla net bir şekilde ortaya koyacağımız hukuksal argümanların neler olduğunu tespit etmek, bu tespitlerle birlikte diğer demokratik kitle örgütlerinin ve meslek örgütlerinin konuya müdahil olmasını ve görüşlerini ortaya koymalarını sağlamak ve üçüncü aşamada da hemen "GDO'ya Hayır Platformu"nun ve bileşenlerinin kanun taslağı önerisini ortaya koymak. Yani biz hedef olarak şunu ortaya koyduk, bir kanun taslağı ortaya koyacağız.

Kanun taslağı mümkün olduğu kadar bizim kendi aramızda yapmış olduğumuz toplantı esnasında üzerinde mutabakat sağladığımız, mümkün olduğu kadar detaylara girmeden genel çerçeveyi çizen, yani çerçeve kanun niteliğinde olan, bu kanun taslağı içinde eksik olan araştırmaya, denetim mekanizmasının güçlüğünü tespit etmeye ve bununla birlikte aynı zamanda da bu yönde çalışma yapan bilim adamlarına da yol açmaya, yol göstermeye dönük bir hukuksal düzlem, ama ithalattı da çok ciddi şekilde denetleyen, Türkiye'de üretimi de çok ciddi şekilde denetleyen bir yapı ortaya koymak üzere yola çıktık. Bunu açıklama ihtiyacı hissettim.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. O zaman ben şimdi herkesten isim ve kurumunu da zikrederek konuşmasını yapmasını rica edeceğim. Sizden başlayalım hocam.

Katılımcı

Şimdi çalıştığın amacını ben ilk oturumda da sormuştum. Fatih Bey'in açıklamalarından sonra anladım ki çalıştandan amaçlanan bir kanun taslağı kurgulamak.

Fatih Taşdöğen

Doğrudur.

Katılımcı

Yeni baştan hazırlamak gibi geliyor bana çünkü bu konuda hazırlanmış bir taslak var önümüzde. O da Tarım Bakanlığı'nın, TAGEM Daire Başkanlığı'nın faaliyetleriyle uzun yıllardır uğraşılıyor, bir türlü kanun olacak şekilde meclise indirilemeyen bir taslak. Niye indirilemedi? Bunu da dikkate almak lazım, biz hazırlarsak bizimkini mi indirecekler? Ankara Barosu ve sivil toplum örgütlerinden bir taslak gelmiş, bakın o da çok güzel indirelim mi diyecekler? Kanun yapımcıların politikalarında bu kanunu çıkarmak var mı yok mu? Bunu bilmemiz lazım. Ama bana sorarsanız; yok, eğer olsaydı şu taslağı hazırlayan dairesine derdi ki böyle bir toplantı var, -siz bildirdiniz herhalde- gidin ilgilenin. Bu benim yorumum tabii, geçerli olmayabilir.

Şimdi bu yasa taslağının hazırlanmasında zaman zaman toplantılara katılmış bir kişi olarak, bu konuda görüşlerimi ben onlara sundum. Şimdi bu yasa taslağı biyogüvenlik adı altında. Biyogüvenlik sözcük anlamıyla çok geniş kapsamlı bir sözcüktür. Biyogüvenlik nedir? Bu kanunda hedeflenen biyogüvenlik, transgenik ürünlere karşı güvenliktir. Biyolojik silah olur, bunu anlatır size, o da biyogüvenliğe girer. Ama bu burada o yok. Ben o zaman, biraz daha geniş kapsamlı biyogüvenlik yasası tertip ederseniz ya da düzenlerseniz o takdirde demokrasinin daha değişik kurumlarından da destek görürsünüz, hem kanunun çıkışı da daha kolaylaşır gibi bir taktik önerdim ama pek kabul etmediler. Belki Genel Kurmay'dan falan da destek görürdü, kanunlaşması daha kolay olabilirdi. Yepyeni bir anlayışla düzenlenecek Biyogüvenlik Kanunu.

Elimizdeki mevcut taslak doğrudan doğruya transgenik tarım ürünleri, tarım ürünlerinden üretilen ürünlerin ticaretiyle, üretiminle ilgili faaliyetleri düzenlemek üzere, o anlayışla hazırlanmış bir tasarıdır. Bu anlayış içinde yasanın iyi tarafları var, tartışmayacağım tarafları da var. Şimdi bir kere yasa tasarısı hazırlanırken biz riskleri olan bir faaliyet olarak transgenikleri kabul edersek, o zaman yasaklayıcı anlayışla- siz hukukçusunuz ben size hukuk dersi verecek değilim ama- bir hukuki mevzuat hazırlanmış olur. Yani riskleri gözeterek yasaklayıcı bir kanun hazırlanır. Acaba öyle mi olmalı? Yoksa bu kanun tasarısının, yasaklayıcı yanlarının yanı sıra bazı düzenleyici, hatta teşvik edici ve bu konudaki çalışmalarını da kapsayan yanı da olmalı mı? Bunu hep beraber burada tartışacağımızı söyleyebilirim.

Riskleri vardır, biz bunlara biraz uzak duralım diyoruz. Ondan sonra deniyor ki üniversitelerimizden ya da bilimsel kuruluşlarımızdan, biz yapalım. E biz yapacağız da bizim yaptıklarımızın riskleri olmayacak mı? Olacak, olabilir yani, o da olabilir. Peki, olacak diye yapmayalım mı? Yok, bana sorarsanız araştırma yapmak zorundayız. Ama bir yerde samimi ve dürüst olmakta da yarar var. Bir kere şunları hiçbir zaman unutmayalım. 2000 yılından bu yana dünyada kalkınma stratejileri değişime uğradı. Artık hepimiz biliyoruz, sürdürülebilir kalkınma forumlarından bahsediliyor. Sürdürülebilir tarımsal kalkınma, sürdürülebilir endüstri artık petro-kimyaya ve petrol enerjisine dayalı kalkınma modelleri yerine biyoekonomik kalkınmadan bahsediyor. Biyoekonomik kalkınma dediğimiz zaman yepyeni ekonomi modelleri çıkıyor. Ayrıca Türkiye kendi politikası içinde transgenik tarımı mı organik tarımı mı öne çıkaracak; nerede organik tarım, nerede transgenik tarım yapacak; transgenik tarım yapacak mı ya da politikasında transgenik tarım var mı bunları belirlemeli. Çünkü bunlar hiç belli değil. Önce bilim adamları, kuruluşlar ve sivil toplum

örgütleri olarak hükümet çevrelerini ve yasa yapıcıları bilinçlendirmemiz bence en önemli faktör. Bu bilgilendirmenin kanunun çıkmasında da yararlı olacağı görüşündeyim.

Ben Dünya Bankası'yla Karadeniz'de, Karadeniz'in kirlenmesi, nitrat salınımıyla ilgili çalıştım. Bana Dünya Bankası uzmanı şunu dedi, artık böyle suları, denizleri kirletecek tarıma uluslararası destek olmayacak dedi. Transgenik tarımı mı dayatmak istiyorsunuz dedim ben de. Onu sonra konuşalım, dedi. E konuşalım ne konuşacaksak, yani şunu demek istiyorum, yasa yapıcıların arkasında bu tip şeyleri denetleyen o kadar büyük güçler var ki, biz yasa yapıcıların politikalarını, bunları önce kabul ettirmemiz lazım. Yoksa bizim burada teknik detaylar içinde hazırlayacağımız yasalar ne kadar güzel olursa olsun yasalaşmıyor, tasarıların hiçbir kıymeti harbiyesi olmaz, mecliste tasarı yasalaşmadıktan sonra.

Ülkemizde ileride, sizin söylediğiniz birçok firma artık, biyoteknolojik firması çalışmalara başladı, bu firmalar her şeyi üretebilirler. Onların araştırma faaliyetlerini düzenleyen bir biyogüvenlik sistemi bu yasada ne kadar yer alıyor, onlarla ilgili mevzuat ne kadar var tartışılır. Bunlar olabilir, ulusal firmalarımız olmasa bile uluslararası sermayeyle Türkiye'de kurulabilecek bir takım firmaların faaliyetlerinde kontrol, araştırma faaliyetlerinde kontrol edilmesinde yasa ve mevzuatta yer vardır, bunların yapılması lazım.

Evet, şimdi arkadaşların zamanını fazla almayayım.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz.

Nükhet Büken

Şimdi aslında biyogüvenliği konuştuk ama biyogüvenlik, biyo-politika ve biyo-etik sanıyorum üçü bu tür konular tartışılırken çok başa baş gidiyor. Belki birbirinden de açılmadan, bu elementleri bir arada değerlendirecek çok daha genel bakış açısıyla tabii teknik olarak her bir maddeye girmeden, daha böyle tepeden bakarak, öncelikle bunu söyleyebilirim. Biz şöyle tanımlıyoruz aslında biyo-etikle ilgili her türlü konuyu, gerçekten olanaklı olanla izin verilen arasında sınırı çizme gerekliliği olarak tanımlıyoruz. Bu ne demek? Ki bu sınırı genellikle çizen de aslında etik ve hukuki düzenlemeler oluyor. Tabii kendi alanımdan örnek verebilirim, bugünkü mevcut teknolojiyle insan klonlamak mümkün ama insan klonlamıyoruz. Neden? Etik gerekçelerle... Clinton hükümeti zamanında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin ortak bir açıklamasıyla bu tür araştırmaların önü tümmüyle kesildi. Ya da en azından bu tür araştırmalara kurum destekleri kesildi. Hani özel birtakım yerlerde yapıldığına dair birtakım duyumlar alıyoruz, onları bir kenara bırakarak tabii bunu söylüyorum. Dolayısıyla belki buna da biraz o açıdan bakmak gerekiyor. Bir diğeri de ne amaçla yapılıyor bu? Yani gerçekten amaç nedir? Bu sorunun cevabı da aslında sizlerde, hakikaten hem tarımsal olarak hem hayvansal olarak daha fazla ürün elde etme amacıyla mı yapılıyor ve ulaştırılması istenilen bu amaca araç olarak kullanılanlar neler? Yine amaç-araç ilişkisi bakımından bakmak gerektiğini düşünüyorum. Şöyle açıklanabilir belki bu, yine kendi alanımdan örnekle açıklayacağım, evet bir ilaç araştırması yapıyorsunuz, o ilaç araştırmasında elde edeceğimiz etken madde, ilaç o grup hastaya yararlı olacağı için mi o ilaç araştırması yapılıyor? Yoksa aslında arkada büyük bir endüstri, ar-ge, sonuçta kazanılacak çok büyük paralar nedeniyle mi yapılıyor? Yani gerçekten amaç nedir? İnsanlığa yararlı olmak mıdır? Şimdi ben hep insanlığa derken hep böyle egosantrik bakış bizde, onu egosantrik bakışa dönüştürdüğümüzde de gerçekten canlılığa ya da çevreye bunun yararı, zararı ne olacaktır? Çünkü biyo-etik değerlendirmeler hep dört temel etki üzerinden gidiyor, işte yararlı olmak, zarar vermemek, özerklik ilkesinin, otonominin korunması, özellik ilkesi. İşte bütün bu ilkeler açısından da baktığımda genetik modifiye bitkiler ve hayvanlar için ve bunların elde edilmesiyle ilgili olarak yarar ve zarar, bu den-

ge gerçekten gözetiliyor mu? Özellikle adalet ilkesi gerçekten elde edilecek bu bilgiler, bu veriler kullanıma geçtiğinde bundan kimler yararlanacak? Bu tür çalışmalar nerelerde yürütülüyor, arkasında ne var? Bunu destekleyen güçler kim? Kuzey-Güney ayrımında çok sık vurgulanır zengin ülkeler, fakir ülkeler ayrımı. Bir de hep doğal olanla, doğayı bozduğumuzda karşımıza çıkacak olanlar konusunda yürütülen çalışmalar var. Dolayısıyla öngörülebilir zararlar varsa nereye kadar belki yol alabileceğiz ya da süreci hani nereye kadar götüreceğiz? Biyolojik silahlar dediniz, çok haklısınız. Bir Babuna olayı yaşadık, bir sürü kan örneğimiz genetik doku örneklerimiz yurt dışına gitti, niye gitti, ne oldu? Birileri kampanya başlattı, o konu bile netleşemedi, işte kan tetkikleri için gerekli para olmadığından bakılamamıştır ve imha edilmiştir dendi. Gerçekten öyle midir? Sonra bir kurumun, sosyal bağlamda bir kurumun oluşturulacağı söyleniyor ve kurumun personel sayısı 298 olarak bildirilmiş. Bu kurumun, hakikaten yani böyle bir kurum oluşturma gerekliliği nedir? Nasıl çalışacak, nereye bağlı olacak bu da benim sorum. Hani cahilliğimi affedin çünkü bu konuya hem çok yakın değilim, hem de çok yakın bir zamanda fakültem tarafından görevlendirildiğim için, iki gün önce ya da dün bu konu gündeme geldi. Hem bu konuda da beni bilgilendirirseniz sevinirim. Şimdilik bu kadar. Teşekkürler.

Melihat Avcı Birsin

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

Ben de gruba son anda dâhil oldum, o yüzden söyleyecek fazla bir şey yok ama hocamın dediği o kurumun personel sayısı benim de çok dikkatimi çekti, aydınlatırsanız sevinirim. Sağ olun.

İlgın Özkaya Özlüer

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü Arş. Gör.

Ben ilk tur konuşma hakkımı dört temel başlık üzerine kurgulamak istedim. Bilindiği gibi bir konuda herhangi bir düzenleme yapılması hukukun gösterdiği usullerde ve yetkili makamların etkili olduğu bir faaliyettir. Yasa yapma tekniği açısından yasa koyucunun ve yasama meclisinin son noktayı koyduğu kabul edilir. Ancak bu çalışmaların da çerçevesini çizen bir de hukukun genel ilkeleri vardır. Tabii bunlar hukukun genel ilkelerinin anayasal yansımaları yanı sıra her disiplinin kendi çalışmasına özgülenmiş özel ilkeleri de devreye girer. Çevre Hukuku'nun da, genç bir hukuk dalı olması ve uygulamada ülkemiz açısından ilkeler bazında tespitlerin yapılması için henüz belirgin örnekleri çok sayıda olmamasına karşın, biyogüvenlik söz konusu olduğunda kabul edilmesi gereken bir ilkesi vardır ki hocalarımın biraz önce sunumlarında da belirttiler, ihtiyatlılık ilkesi. Özellikle GDO'lar söz konusu olduğunda temel almamız gereken ilkelerin başında bu ilke gelir. İhtiyat ilkesinin uzun uzadıya anlatımına girmek tabii ki doğru değil ancak üç ayakta bu ilkenin yansımalarını değerlendirmeliyiz. Bunlardan birincisi ülkenin uluslararası anlamda yükümlülükleri, ikincisi bunun ulusal hukuka yansımaları, üçüncü olarak da yargı kararlarına yansımalarıdır. İç hukukumuz açısından Anayasa'nın 56. maddesi ve bunun uygulamaya aktarılması; uluslararası hukuk alanında da Kartagena Protokolü ve üzerine kurulduğu ihtiyat ilkesi sözünü ettiğim bu üçayağın yükseldiği temeli oluşturuyor. Mustafa Hoca'm da biraz önce konuşmasında üzerinde durdu, Kartagena Protokolü ihtiyat ilkesi üzerine kurulu ve bu protokolün tarafı olan bir ülke olarak Türkiye'nin de bu ilkeyi genetiği değiştirilmiş organizmalar ve bunlarla ilgili düzenlemelerde temel alması gerekir. Bunu kabul ettikten sonra ilkenin uygulamaya nasıl yansıtacağı konusu gündeme geliyor. Şu an elimizde olan tasarı taslağı bilindiği gibi denetimli bir izin sistemi ön görüyor. Denetimli izin mekanizması taslağa söylendiği kadarıyla ihtiyat ilkesinin bir sonucu; ancak ilkenin yansımaları olarak başka bir yöntem de seçilebilirdi. Yani bir yasaklama sistemi de elbette ihtiyat ilkesinin alt sonucu olarak ele alınabilirdi. Buraya kadar, uluslararası hukuk metni olarak Protokol

metninde ilkeye yer verildiği ve bunun iç hukuka yansması olarak denetimli bir izin sistemi yerine GDO'larla ilgili faaliyetlerin yasaklanması yönteminin de kullanılabilmesine ifade etmeye çalıştım. İkinci husus, ilkenin ulusal hukuka yansması ve uygulama biçimleri. Tabii ilkenin farklı farklı biçimlerde yansmaları olabilir ve etkileri farklı farklı ortaya çıkabilir. Ancak benim üzerinde özellikle durulması gerektiğini düşündüğüm konu, ilkenin usul hukuku açısından yansması ile ilgili olacak. Yani ispat külfetiyle ilgili ihtiyatlık ilkesinin bize getirdiği bazı sonuçlarında olabileceği ile ilgili. Bunlardan ispat külfetiyle ilgilidir. Zararsız olduğu tespit edilinceye kadar, bu tehlikeli faaliyeti yürütenlerin söz konusu ürünlerin bize zararlı olmadığını ispatlamaları gerekir. Yani kullanıcılar açısından, yasanın uygulayıcıları açısından değil, uygulanan kişiler açısından bize zararlı olmadığını ispatlanması gerekir. Şu anda elimizdeki taslakta ispat külfetinin bu şekilde geçmediğini görüyoruz, aksine Fatih Bey'in belirttiği gibi kişi zararını ispat etmek zorunda. Son olarak da ihtiyatlılık ilkesinin yargı kararlarındaki yansması ayağı var. Anayasa'nın 56. maddesi gereği herkesin sağlıklı, dengeli bir çevrede yaşamak hakkı vardır. Biz bunu çevre hakkı diye her ne kadar belirtsek de Anayasa'nın 56. maddesini yaşam hakkından bağımsız düşünülmemesi gerekir. Haliyle bunların yargı kararlarına yansmasında yaşama hakkından bağımsız olarak ele alınmaması gerekir. Haliyle ihtiyatlık ilkesi değerlendirilirken yaşama hakkını öne alan, yani gerek ispat külfetiyle, gerek ihtiyatlık ilkesinin yasaklayıcı yanını da dikkate alan düzenlemeye de ihtiyaç duyulduğu kanısındayım. Bu sorunun ikinci başlığı ise idari teşkilatlanma birimi oluyor. Tasarı taslağında sizin de bildiğiniz gibi bir biyogüvenlik kurumu öngörülmüş. Doktrinde bağımsız idari otoriteler için devlet içinde devletçiler diyenlerin de olduğunu hatırlatmalıyım. Kendi kurumsal yapıları vardır ve regülasyon görevi yaparlar bağımsız idari otoriteler. Yani denetleme ve düzenleme yaparlar. İşlerin, yürütülen faaliyetin tarafı değil, daha çok piyasa içindeki düzenlemelerinde sadece düzenleyici rolünü üstlenirler. Yani taslakta da gördüğümüz gibi Tarım Bakanlığı burada doğrudan taraf değil, düzenleyici olandır. Bu durumun biyogüvenlik sisteminin oluşturulması konusunda ciddi sorunlar yaratacağı düşüncesindeyim. Üçüncü olarak da biraz önce Murat Hoca'mın da sunumunda bahsettiği eşik değer konusu var. Bu sınırın genetiği değiştirilmiş organizmalar açısından belirlenmesi hocamın da belirttiği gibi çok zor. O yüzden de yasaklamanın, biraz önce söylediğim gibi günümüz koşulları açısından, günümüz verileri açısından denetimli izinden daha doğru bir yöntem olacağı kanısındayım. Son olarak da hocalarımın da üzerinde durduğu gibi araştırma ve deneylerle ilgili bir şeyler söylemek istiyorum. Biraz önce hocamın da söylediği gibi bu ikisinin ayrılması gerekir. Yani bu ürünlerin tarımsal üretimde kullanılması ve raflarda gördüğümüz işlenmiş ürünler olarak karşımıza çıkışıyla, araştırma ve deneylerde kullanılması arasında bir fark olmalıdır. Araştırma ve deneyler hususunda altyapı çalışmalarına en kısa zamanda başlanması gerekir. Özellikle akademik çalışmalar açısından bilimsel araştırmaların yapılabilmesini sağlayacak araştırma ve deney ortamının yaratılmasına ve bununla ilgili yasal düzenlemelere mutlaka ihtiyaç vardır.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz.

Burçak Yılmazok

Oturumun birinci kısmına katılma fırsatım olmadı, o yüzden sıranın bana gelmesi itibarıyla kendimi tanıtmaya gereği duydum.

Fatih Taşdöğen

Sayın başkan, sayın katılımcılar burada olduğunuzdan dolayı gerçekten mutlu olduğumu ifade ederek sözlerime başlamak isterim. Sunumlarından dolayı hocalarıma teşekkür

etmek isterim. Konuya ilgi, duyu vermiş oldukları, emek vermiş oldukları, tam olarak ülkenin menfaatlerinin gereği olarak ülkenin tarım sisteminin, gıda sisteminin, insan sağlığının, çevre faktörlerinin, genetik yapısının korunmasını ulusal bir politika izlemesini sağlamak adına yürütülen bir çalışmayla taraf olan kısımlarından bahsediyorum. Sizlerle güç alıyoruz, sizlerle birlikte olmak bizi gerçekten de daha motive ediyor, daha çok güçlendiriyor.

Bu sözlerle yasa taslağına ilişkin birkaç tespitte bulunmak isterim. Taslağın hazırlanma aşamasından tutunuz gelinen noktaya değin yapılan birçok çalışmanın içerisinde bir şekilde rol aldık. Taslağın hazırlanma sürecinde değil, değerlendirme sürecinde hem Ziraat Mühendisleri Odası adına hem de “GDO’ya Hayır Platformu” adına defalarca toplantılarda bulunup görüşlerimizi ifade ettik. Şöyle bir hatırlayalım lütfen, bilenler biliyorlar, bu taslak nereden çıktı, nasıl oluştu? Şöyle geriye doğru bir hafızamızı tazelemekte bir fayda olduğunu düşünüyorum. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi Birleşmiş Milletlere üye devletlerin oluşturmuş olduğu bir sözleşme. Arkasında Kartagena Biyogüvenlik Protokolü çerçevesinde ortaya çıkan hukuki gereklilik sonucunda Tarım Bakanlığı konuyla ilgili bir fikir kurmak kaydıyla, komisyon kurmak kaydıyla çalışma yapmıştır. Ve ilginçtir aslında ben uzun yıllar bakanlıkta bürokratik yaptım ve hukuk müşavirliğinde de uzun yıllar hukuk yapma süreci içinde görev aldım, şunu biliyorum, bizim yapmış olduğumuz hukuk düzenlemeleri genelde kapalı kapılar ardında ve mümkün olduğu kadar izole edilmiş ortamlarda birçok yansıyacak hukuksal metni elinize aldıktan sonra hukuk yapma tekniğinin içerisinde ortaya bir metin çıkarma üzerine kurgulanmışken, bu taslağı yapma hazırlıklarında beni şaşıratan ilk kez bir şey gerçekleşti, kanun beş yıldızlı otelde hazırlandı. Sheraton’da, İzmir’de, Ilica’da birkaç toplantı yapmak kaydıyla taslak hazırlandı ve ilginçtir yine, yaz aylarında hazırlandı. Yani siz kapalı bir odada oturup da işte klimayı çalıştırıp taslak üzerine kafa yorarken şöyle bir gözünüzün ucuyla dışarıya baktığımız zaman insanlar denize giriyorlardı. Dolayısıyla insanlar dışarıda denize girerken siz 15–20 kişiyle işte Sheraton’un lüks ortamlarında tabiri caizse kanun taslağı hazırlamakla meşguldünüz. Soru işaretiyle söylüyorum bu cümleyi, meşguldünüz. Niye soru işaretiyle söylüyorum? Çünkü taslak falan hazırlanmadı, taslak tutuşturuldu. Tabiri caizse onun bir çerçevesi vardı, onun içerisinde insanların görüşleri alındı ve ortaya bir metin çıktı. Ve yaklaşık olarak 400.000 dolar civarında bir proje, BM kaynaklı bir projeden faydalanmak üzere ortaya, işte bu çalışmalar sonucunda bu metin çıkmış oldu.

Baktığımız zaman taslağı Kartagena Biyogüvenlik Protokolü’nün içerisinde genel olarak, ana hususlardan bir tanesi genetiği değiştirilmiş ürünler ya da organizmalar dolayısıyla ülkelerin olası riskleri karşılamak adına oluşabilecek her türlü tedbiri almak üzere oturmuş olan bir protokol var karşınızda, ana ilkesi budur. Yani GDO’nun riskini minimize edebilecek ya da GDO riskini ortadan kaldıracak ya da GDO riskini kontrol edilir yapılabilecek her türlü düzenlemeyi ulusal hukuk sisteminizin bir parçası haline getirmek üzere size bir yükümlülük yüklüyordu. Bakınız çok ilginçtir, tamamen biyoteknolojisinden kaynaklanan ve ulusal varlığımızı, ulusal çeşitliliğinizi, ulusal olarak değerlerinizi koruyabilmek için her türlü bilgiyi alabilecek, tabii uluslararası normlardan uzaklaşmamak kaydıyla, her türlü tedbiri alabilecek şekilde size argümanlar sayıyor. Ne anlama geliyor bu? Bazı ülkeler, örneğin Avrupa Birliği’nde olduğu gibi ki bazı ürünler için sadece geçerli, onu da söylemek lazımdır, %0.9 eşik kullanma limitine bağlı olmak üzere etiketlenmek kaydıyla piyasaya arz edebileceğiniz ürünler geliştirildi ama ilginçtir ki hocalarım da eminim ya da ilgililer de gayet iyi biliyorlardır yine Avrupa Birliği üyesi olan bir Polonya, bir de Avusturya tamamen ‘GDO’ya hayır’ diyebilecek kadar bir düzen gerçekleştirdiler. Şu anda da onu uyguluyorlar.

Avrupa Birliği’ne dönüp baktığımız zaman hani herkes zannediyor ki Avrupa Birliği’nde gerçekten geniş oranda GDO teknolojisi ya da GDO’lu ürünler kullanılıyor, sınırsızca kul-

lanmak var. Hayır, öyle bir şey yok, yem sektöründe daha ziyade mısırdaki, mısıra ilişkin yem sektöründe kullanılacak bir serbesti var. Onun dışında gıda maddelerinde mümkün olduğu kadar kullanımı engellemek için bu ülkeler kendi ulusal mevzuatlarında düzenleme yapmaktadır. Her geçen gün bu yasa alanı da genişliyor. Bu kanun içerisinde özellikle bakıldığı zaman gerçekten de Türkiye’de yine kontrol edilmeye ve denetlenmeye bağlı olmak üzere hem konvansiyonel ürünün hem de organik tarımsal ürünlerle arasında mesafe koymak ya da belli bir işte sınır çizmek üzere, ithalat esnasında eşik değer olarak %0.9 limitini kullanmak ve onun üzerine etiketlemeyi lüzumlu kılmak üzere, yani kurala bağlı olmak kaydıyla üretime de ithalata da evet diyor.

Şimdi ben kendimden, izin verirsiniz örnek vermek isterim. Tarım Bakanlığı’nda uzun yıllar Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Müdürlüğü’nde idari bir görev yaptım. Dış Ticaret Müdürlüğü ne iş yapar? Türkiye’ye giren her türlü gıda maddesinin, vitaminlerin ve özel beslenme amaçlı gıda maddelerinin, içecekler de dâhil olmak üzere ithalatına ve ihracatına hem izin verir, hem kontrol eder. Yani her türlü ürünün ithalatı ve ihracatı, insan beslenmesi için kullanılabilir, insan fizyolojisinin kabul ettiği her türlü unsuru ithal eden ve ihraç eden bir oluşumdur. Ben şunu diyorum arkadaşlar, bu ifade ettiğim her türlü için kriterler vardır, limitler vardır. Karşımızdaki muhatabın gücü ölçütünde esneme gösterebilecek şekilde kriterlerdir bunlar. Bir bakarsınız ki bir milletvekili olmayacak bir iş için, örnek olarak söylüyorum, ithal etmeye çalıştığınız bir soya küspesinin içindeki, atıyorum, besin değeri yüksek olması sebebiyle aslında normalde ithal ettiğimiz takdirde insanlarımızın sağlığını riske atabilecek kadar güçlü elimizde argüman olduğu halde ve numune analize tutulduktan sonra, kesin ve katılaşmış olan bir sonuç olduğu halde, o ürünün ithalatının yapılabilmesi için her türlü baskıyı, her türlü yan mekanizmayı, her türlü mali gücü, hatta siyasi gücü kullanmaktan çekinmemektedir. Onun dışında bazı unsurlar için hukuk maalesef çok fazla işlemez. Bu çok açık ve nettir. Yani şunu ifade etmek istiyorum, eşik değer olarak ortaya koyduğumuz %0,9 değerinin etiketleme olsa emin olunuz ki, büyük oranda emin olunuz ki şunu söylemek mümkün, Türkiye için büyük bir zafiyete dönüşebilir. Gücün önünde hukukun etkisi sınır olduğunu söyleyebilmek bu ülke için maalesef çok kolay değil. Ve yine bir örnek vereyim izin verin, bu ne kadar reeldir bilinmez; ama birçok ortamda ya da bilimsel dergide veri olarak kullanılır. İngiltere’de yanılmıyorsam, piyasadan toplanan ürünlerin yaklaşık %50’sinde GDO olduğu halde GDO etiketi olmadığı, özel beslenme amaçlı ürün olduğu halde onun yer almadığı, efendim organik ürün olduğu halde, ya da organik ürün olmadığı halde organik ürün etiketine sahip olduğu gibi bir sonuç ortaya çıkmış. Nerede? İngiltere’de, yani demokrasinin ve devlet gücünün en yüksek seviyede hissedildiği, kabul edildiği ülkelerden bir tanesinde.

Yine bir şey daha, son derece önem veriyorum, bu kanun taslağı içerisinde bakıldığı zaman onu görüyorsunuz, GDO’nun riski, riskten bahsediyorum, kesin ve katılaşmış olan bazı veriler var ama ağırlıkla riskten bahsetmek zorunluluğu var. Riskte bakıldığı zaman sevgili hocalarımın da birçok toplantıda ifade etmiş oldukları şeyler bunu doğruluyor, insan sağlığı için, çevre sağlığı için, çevre varlığı için genetik kaynaklarımızın korunabilmesi için, hayvan sağlığı için son derece tabii ki aynı zamanda bazı etkiler de, yani gıda güvenliğimizin, tehdit edilmesi dolayısıyla bir çok unsurun varlığından bahsediliyor, hadi diyelim ki bunların bütün, bütün olumsuzluklarını bir kenara koymuş olalım, GDO teknolojisiyle şu an üreten birkaç tane ülke ve bu birkaç ülkenin, özünde bakıldığı zaman birkaç firmasının dünyaya da yaymış olduğu bir sistemin olası doğabilecek riski ya da zararları ya da menfaate halel gelmesi ihtimalini üzerilerine almayacak kadar kaypak davrandıklarını görüyorsunuz. Mesela, menfaat zarar gördüğü zaman, zarar görenler zararlarını doğuran ilgililere rücu ettirmek zorunluluğu varken, ondan riski ortadan kaldırmasını ya da karşılmasını beklemek varken, bu riski doğuran ülkeler kanuna taraf değiller, bir türlü kabul etmiyorlar bunu. Bu kanunun en büyük eksikliklerinden bir tanesi bu, kime zararları tazmin ettiriyor? İthalatçıya tazmin ettiriyor. İthalatçı kim? İthalatçının eti, budu, boyu,

şöyle baktığımız zaman 100.000 dolarlık, ya da işte 200.000 dolarlık, ya da işte 500.000 dolarlık ya da 1.000.000 dolarlık bir boyuttur. Oysa zararı doğuran arkada koskoca bir ülke, var. O sistem Kartegena Biyogüvenlik Protokolüne taraf olmadığı için ve hukuksal anlamda taşınması gereken sorumluluğu üzerine almadığı için; ithalatçıya, dolayısıyla karşı tarafta da ihracatçıya rücu ettirebilecek şekilde bir uluslararası hukuk düzleminin kurgulanmış olduğu, hissedilmiş olduğu bir yapı ortada. Yani zararı doğuranlar arasında olası riski doğuranlar riski kabul etmiyor.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz Fatih Bey. Söz almak isteyenlerden sırasıyla geçelim o zaman.

Hümevra Turan

Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Mühendisi

Ben bu konuyla ilgili daha önceden bir çalışmam olmadı, oturumlar için baroya ve hocalara da çok teşekkür ediyoruz. Bakanlık olarak iki kişi katıldık. Ercan Bey'in bu konuyla ilgili zaten çalışmaları da var, ben sözü ona bırakmak istiyorum.

Oturum Başkanı

Evet, Sayın Mehmet Bingöl buyurun lütfen.

Mehmet Bingöl

Gıda Mühendisi

Şimdi biz tabii gıda açısından bakmak istiyoruz olaya, bakıyoruz da. Şimdiye kadar Türkiye'de bir gıda mühendisliği sorunu vardı. Yani devamlı transfer ürünler, GDO'lar daha piyasaya girmeden de gıda güvenliğine yönelik çok büyük sorunlarımız var olduğunu bilmeliyiz. Şimdi buraya gelince, herhalde artık işin içinden çıkamayacağız, diye düşünüyorum. Türkiye'de bu GDO'lu ürünlerden söz edilirken sanki elli yıl sonra bunlar ülkeye girecek, çok sonraları önümüze gelecekmış gibi bir algı var toplumda. Çok fazla duyarlı değiliz, toplumsal olarak bir duyarsızlık var. İşte pozitif bilimlerle uğraşan insanlar daha çok buna duyarlılık gösteriyor. O yüzden ekoloji örgütlerinin, meslek örgütlerinin ve baronun bu işle yakından ilgilenmesi beni memnun etti, açıkçası çok hoşnut oldum. Ve bu ürünler şu anda ülkemizde var. Bunu biliyoruz, yani çok açık ve alenen değil ama geçen seneki kodeks toplantısına katılmıştım bu sektördeki bir derneğin başkanı da vardı. Şu anda kullanılan yağların büyük bir kısmının bu GDO'lu mısırlardan üretildiğini söylediler. Yani böyle bir yasak yok, böyle bir engel de yok. Dolayısıyla bu ürünler giriyor bir şekilde Türkiye'ye ve sanayiciler de bunu kullanıyorlar bir şekilde. Öncelikle, bir an önce bu yasanın çıkması lazım. Yani en kötü yasa bile olsa kontrol etme açısından, yani yasayı kontrol altına alma açısından bir an önce bunun çıkması şart. Bunun için de işte en azından bir kontrol mekanizması oluşur, onunla ilgili bir denetim oluşur ve bunun alt yapısı ve laboratuvar çerçevesi içinde laboratuvarlar ve alt yapı kurulabilir. Yani bizim açımızdan ve ülkemizin insan sağlığı açısından bunun yasal olarak bir an önce bu mevzuatın çıkması şart. Olaya bu açıdan bir bakmak lazım.

Kanun taslağını inceledim, birkaç gün önce bize de geldi. Yani tabii ki çok eksikleri var, yani mutlaka herkesin söylediklerine katılıyorum. Yasa meclise ne zaman gider, oradan ne zaman çıkar tabii o ayrı mesele ki uzun da sürebilir. Ama bu bizim bunu daha kısaltacak şekilde yani bir an önce bir çerçeve kanun çıkması lazım. Çünkü hakikaten bir başıboşluk var piyasada Hangi ürünün nereden geleceği henüz belli değil. Çok büyük bir başıboşluk var. Tabii bu GDO'lu ürünler aslında bir politika. Yani bunun siyasi boyutu var, ekonomik boyutu var. Hocalarımızın ve ziraat mühendislerinin bu konuda çok büyük çalışmaları ve

çok büyük tenkitleri var. Yani bu bir şekilde bir ele geçirme politikası sonuçta. Yani artık dünyada silahların yerini işte gıda savaşları alacak, öyle bir süreç var, böyle bir gidişat var. Bu şekilde insanları ve diğer ülkeleri egemen ülkelerin, bir şekilde, kendi kontrolü altına alma çalışmaları var; bunu da biliyoruz. Yani bütün bunlar hepsi planlı bir şekilde yapılan işler. Bugünkü gençlerin bir şansı var, aslında biraz da şanslı bir yerdeyiz, coğrafik konum açısından. Şu açıdan şanslı bir ülkeyiz, bu tür ürünleri yetiştirme gereği yok, yani ülkemizde klasik anlamda tarımcılık yapılırsa bunlara hiç gerek yok. Çünkü her türlü mevsimin yaşandığı bir ülkedeyiz ve her türlü ürünün yetiştiği bir ülkedeyiz. Dört mevsimin yaşandığı bir ülkeyiz, yani İsveç’le veya Norveç’le kıyaslanmayacak şekilde, Avrupa ülkeleri ile kıyaslanmayacak şekilde, teşekkür ederim.

Murat Özgen

Sabahki oturumda vurgulamaya çalıştığım kaynakların korunmasıydı. Bir de son kısımda söylediğim şey ticareti kolaylaştırıcı bir yasa tasarısı diyelim. Çünkü normal, klasik bir çeşidi bile dışardan alacak olsak o kadar büyük riskler var ki! Ve hiçbir zararı olmayan sıradan bir gıda çeşidini getirecek olsak yurtdışından, bunu getirmek için önce Türkiye’den bir heyetin o ülkeye gitmesi gerekiyor, onu da yerinde inceleyecek. Sonra Türkiye’de nereye getirilecek? Getirileceği bölge incelenecek, buraya uygun mu? Onun özel hastalıkları var mı Türkiye’ye getirebileceği ya da zararlıları var mı? Bunlar incelenecek ve karar verilecek. Karar verildikten sonra bu çeşit en az bir yıl -iki yıldır- indirildiler- an az bir yıl adaptasyon denemesine tabi tutulacak ve bundan sonra o çeşit getirilecek. Yani bu zararsız, sıradan bir çeşidin getirilmesi için olan bir kural. Şimdi bu yasa tasarısına baktığımızda bunlar bile yok. Sadece buradaki Biyogüvenlik Kurulu “çevreye zararı yoktur” dediği zaman siz bunu sanki bir eşya gibi herhangi bir ithal malzemesi gibi alabiliyorsunuz adeta. Yani en azından klasik çeşitlere uygulanan kuralların da burada olması lazım, şimdi diyelim ki bu mısır çeşidi, transfer genli mısır çeşidini getirelim, buradaki kurul; “tamam, bunun zararı yok, getirin” diyecek ve o ticari çeşit olacak gelecek ve ekilecek. Kesinlikle bu böyle olmaması lazım. Çünkü incelendiği zaman ne olur? Ne amaçla getiriliyor? Buna bakacağız, koçan kurdu en çok söyleniyor. Artık Tarım Bakanlığı kendi raporunda şu anda iki tane tescilli çeşit, Karaçay ve Gözlen 2005’te tescil edildi. Dört tanesine üretim izni alındı. Ve bunlar kesinlikle koçan kurduna dayanıklı. Şimdi dayanıklı, zararsız, klasik bir çeşit varken mısır çeşidinin getirilmesine buradan izin çıkacak piyasamıza, yani o da olsun, çeşitlilik olsun diye. Artık öyle bir şey olamaz, riskli bir malzemeyi neden getiriyorsunuz? Bunun kesinlikle getirilmemesi lazım, ama bunu da önlemeyecek bir ön kurulun içerisinde ya da bunun dışında bir yerde yer alması lazım ya da tohumluk yasasına göre o da oraya girip, oradan izin çıktıktan sonra getirilmesi lazım. Mesela verim denebilir, bakın yeni çeşitlerde verim, slaj verimi 7 ile 12 arasında Türkiye ortalaması 2,4 ton. Yani getirilecek transferli çeşitten kat kat daha verimli slaj olarak. Tane verimine bakıyorsunuz 1200 kilogram tane verimi, Türkiye ortalaması 440 kilogram. Transgenik çeşitlerinin neredeyse iki katına kadar verim var. Şimdi böyle daha iyi bir çeşit olmasına rağmen şuradaki kurul; “hayır, bunun bir zararı yoktur, gelsin” dediği zaman bu gelebilecek. Yani bunun mutlaka önlenmesi lazım ya da bir kalite için getirebilirsiniz ve bunların kalite çalışması yok. Zaten normal bir mısır çeşidinin kalitesi neyse o. Yani bu çeşidin Türkiye’ye getirilmesine gerek yoktur diyecek bir kurul olması lazım. Burada böyle bir madde olması lazım, yani söylenti dediğim şu; bu yasa tasarısı zorunlu hallerde ithal edilmesi gereken transgenik ürünlere uygulanacak yasa tasarısı olması lazım, yani onun burada mutlaka vurgulanması lazım. Çünkü zorunlu haller ne olur, öyle bir sorun çıkar ki, işte aniden bir kuraklık gelmiştir, elimizde hiç kuraklığa dayanıklı çeşit yoktur, yapacak bir şey yoktur, dışardan çeşit almak durumunda kalırız. Klasik çeşitlere başvururuz dışarıda onlar da yoktur. O zaman transgenik bir dayanıklı çeşit varsa, kurağa dayanıklı çeşit o işte buradaki kurallara uymak koşuluyla, geldikten sonra çevreye zarar verir mi falan diye kontrolleri yapıldıktan sonra ancak ithal edilmelidir. Yani böyle bir kavram da bu yasa tasarısında yer almasının iyiacağı görüşündeyim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz.

Ercan Veliöglü

Çevre ve Orman Bakanlığı

Biyoteknoloji araştırmaları başmühendisiyim. Şimdi ben, evet bu yasa taslağını bu anlamda iktidarı temsil eder gibi savunacak şeyler yapacağım. Bazı arkadaşların konuşmalarından alındım, ona da cevap vermek zorundayım.

Şimdi bu süreç ilk nasıl başladı? Mustafa Taşar Tarım Bakanı iken Amerika'ya gidiyor, 1988'de yani Özal hükümetinin iktidarda olduğu yıl. Şimdi iktidar veya Tarım Bakanı ile görüştüğünde önüne gelen ilk şey, siz GDO'lu ürünlere izin verin. Bırakın Mustafa Taşar zaten ziraatçı değil, yanındaki ekibin bile GDO'dan haberleri yok. Yani o arkadaşları veya meslek grubunu küçümsediğim için söylemiyorum; Türkiye'nin ürettiği, bildiği GDO yok. Hepsi şok! Nedir bu diye Türkiye'ye dönüyorlar. Yani Türkiye'nin GDO ile tanışması Mustafa Taşar'ın Amerika Tarım Bakanını ziyaretidir. Geri geliyorlar, bu işten sonra nedir, işte şudur, bir iki literatüre ulaşıp işte basına bilgi veriliyor; o iş orada bitiyor. Bir gün Tarım Bakanlığı TAGEM'de bir toplantı var dediler; gittik. İşte yanımda da benim arkadaşım var, iki kişi, Çevre Bakanlığı'ndan Hüsnüye Hanım, Tarım Bakanlığı'ndan Servet bey, Mehdi Eser, beş kişi. Önümüzde şu kalınlıkta Biyogüvenlik Yasa Tasarısı'nın ilk metni. Her yasanın, her maddenin en az üç şıkkı var ve olağanüstü hukuksal ve bilimsel yoğunlukla yazılı. Yani ne kadar İngilizce bilerseniz de o tekniğe, o bilime girmeyince olmuyor, anlaşılıyor! Şimdi buradan beş kişi, bir de ODTÜ'den Sertaç Önde bilim danışmanı olarak, sonra o üçüncü, dördüncü toplantıda ayrıldı, başka kimse yok. Burada olaya giriyorsunuz, neyse biz her bakanlıktan, Hüsnüye Hanım, Orman Bakanlığı'ndan ben, Tarım Bakanlığı'ndan Mehdi Bey, büyükelçilikten de birisi geldi, dört kişi. İşte ben 16. ve 26. maddelerin sunulduğu toplantı salonundaydım. Dört gruba ayrılıyor ve akşam da grupların hepsi tartışıyor. Amerika sürece taraf olmadığı halde en uzman ama en demagojik bilim adamlarıyla toplantıya katılıyor ve sonuçta ilerliyor. Sonra Türkiye'ye döndük. Bu işin sorumlusu genetik kaynaklar anlamında da organizasyon kurum olarak o zaman Çevre Bakanlığı. Ama Çevre Bakanlığı yeni kurulmuş olması nedeniyle bu konuda zaten uzmanlık dalı olmaması nedeniyle GDO'nun en çok tarım ve gıda ürünlerinde olması nedeniyle bir yazı ile yetkisini, odak kuruluş yetkisine ilişkin yazısını Tarım Bakanlığı'na devretti. Tarım Bakanlığı'nda bu işin yetkilisi, ilk toplantıya katılmış olması ve olaya hâkim olması nedeniyle Vehbi Eser oldu. Şimdi ise odak kuruluş bakanlığımızdır.

Bu yasa tasarısına 19 tane bakanlık katılmıştır. Bu 19 bakanlığın 11'i hep aynı adamları yollamıştır. Sekiz bakanlık değiştirmiştir adamları. Yani bir gün Hasan gelmiştir, bir gün Hüseyin gelmiştir, onlar da şey demişlerdir; "İşte ben ilk defa geldim bu toplantıya ne oldu?" O anlamda hocamın dediği gibi şey ortaya çıkmıştır, yani bu işi Genel Kurmay Başkanlığı da girmelidir. Genel Kurmay Başkanlığı'ndan, GATA'dan tabip albay, ismini hatırlamıyorum ama o toplantılara katılanların listesi vardı isterseniz getirir söylerim, katılmıştır. Atom Enerjisi Kurumu katılmıştır, Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı katılmıştır, Ziraat Mühendisleri Odası katılmıştır o toplantılara, Biyologlar Derneği katılmıştır.

Ercan Veliöglü

Ha Genel Kurmay şunu demiştir; bizim biyolojik savaşla ilgili başka yapılanmalarımız vardır, boş verin demiştir.

Katılımcı

Biyolojik savaş yok ki ortada!

Ercan Veliöğlu

Yani işte o bizim yapılanmamız deyip geçti ama demokratik kitle örgütü anlamında biyologlar geldi, Ziraat Mühendisleri Odası...

Fatih Taşdöğen

Ziraat Mühendisleri Odası oraya katılmamıştı.

Ercan Veliöğlu

Katıldı, Servet Kefi yönetim kurulu üyesiydi.

Fatih Taşdöğen

Hayır, Servet Kefi TAGEM’de şube müdürü olarak katıldı, Ziraat Mühendisleri Odası’nda yedek yönetim kurulu üyesi olmuş olması ZMO adına katıldığı anlamına gelmez.

Ercan Veliöğlu

Veteriner Hekimler Odası Başkanı katılmış, Tüketici Hakları Derneği katılmıştır. Ve atıyorum altıncı toplantıya baro gelse, ben baro adına yetkim var, bu toplantıya katılıyorum dese; hayır demiyorduk. Prensip olarak hiçbir kuruma veya kuruluşa hayır denmemiştir.

Katılımcı

Özel kuruluşlar bile katıldı.

Ercan Veliöğlu

Evet, bu toplantıların bir ayağı daha vardır, en önemli ayağı, devletten daha önemlisi Türkiye’de şu anda zirai tohumculuk yapan 170 tane şirket var, bunların 85’inin oluştuğu TÜRKTED, bu biyogüvenlik yasa tasarısının üstlenicisi bu kurulun desteği veya yönlendirmesi ile hayata bakış açısını öngören hangisini kullanırsanız serbestsiniz. Ondan sonra alındığım için, şimdi alındığım noktayı söyleyeyim; bizim Orman Bakanlığı mesela eğitim, meslek içi eğitim yapar her bakanlık gibi. Şimdi bunlar, Bakanlık Harcırah Kanunu’na göre eskiden harcırahı bütün alırdınız. Şimdi harcırahınız kadar otel parası da veriyor, yani şimdi 22.500 YTL’dir birinci sınıf devlet memuru, 22.500 YTL de yatak parası ile 43 milyona bir otelde kalabiliyorsunuz ve bizim Orman Bakanlığı tüm meslek içi eğitimleri kış aylarında oteller boş kaldığı için, bu devlet politikası da olabilir, 43 milyona Ocak’ta katıldığımız bir Orman Bakanlığı toplantısına gidiyorum, meslek içi eğitimler orada yapılır, beş yıldızlı otelde. Bu kanun tasarısının şeylerinde şunu gördüm, ben şimdi mesela öğleyin benim bir işim vardı, yani bu yemekten kaçıp oraya gidecektim; ama gitmedim. Buradan, Ankara’dan gidiş nedeni insanların çocuklarına bakmak, bilmem neyine bakmak olmasın diye bilerek beş yıldızlı otel ama beş yıldızlı burada arkadaş şey için vurguladıysa, orada içkiler, diskolarla ilgisi yok, orayı hak ettikleri için ve şimdi en basit bakanlıkta hizmet içi eğitimlerde orada yapılır ve tüm çalıştaylar yoğunlaşarak yapılır. Ya o anlamda arkadaşın beş yıldızlı vurgusu başka şeylere atf yapıyorsa onu geri almasını isterim.

Fatih Taşdöğen

Hayır beyefendi, siz bana...

Ercan Velioğlu

Biz harcırahımızı almadık oradan karşılandı ama şimdi ben onu diyorum, velhasıl devlet memuru da buraya gidebiliyor.

Fatih Taşdöğen

Kış ayları bakın, üçüncü toplantı Temmuz ayında yapılmıştır. Siz katılmadıysanız bilemem.

Ercan Velioğlu

Hayır ben hepsine katıldım. ...

Nükhet Büken

TTB var mıydı toplantılarda? Türk Tabipler Birliği.

Ercan Velioğlu

Yok, kimse gelmedi ama Sağlık Bakanlığı'ndan her zaman katılım oldu. En az iki veya üç yerden katılımcı vardı. Ama bu kurumu şey gibi düşünün, işte TMSF gibi, BBDK gibi yani özgür, siyasi baskı olmayacak, özerk. İşte yetişmiş insan gücü, dikkat ederseniz doktora, master istenir, işte İngilizce istenir. Ve belirli kıstaslar ihtiyat tabir edilir. Yani belirli bir standart seviyenin üzerinde,

Katılımcı

Bakanlığa bağlı kuruluş olmak üzere.

Ercan Velioğlu

Yok, o sonradan. İlk hali o değil hocam. İsterseniz şöyle düzelteyim, benim konuştuğum her şey teknokratların yaptığı taslaktır, sizdeki taslak bürokratlara gelince, evet, tesviye yaptığı bir şeydir, onun için bazı şeyleri şey yapıyoruz. Onu zaten baronun yaptığı çalışmada şu ibare çıkarılmıştır da en az dört, beş madde var, kritik şeyler çıkarılmış, onları oradan görebiliyorsunuz ama teknokratların yaptığında öyle değil. Dikkat ederseniz orada yeni taslakta üstü çizili; virüsler, bilmem neler diye yani bilimsel çalışmalar kapalı ortamda olsun diyeydi, bir yerde var. Ama siz onu şey anlamışsınız, işte bir yerde saklanması filan gibi algılamışsınız. Kapalı kullanımda amaç; bilimsel çalışmaların önünü açmak içindi. Yani bilimsel çalışmalarda kapalı ortam, laboratuvar. Anlatabildim mi? Neyse, isterseniz şurada bakarsanız görürsünüz, mikroorganizmalar filan der, şimdi yerini tam bulamıyorum. Yani bilimsel çalışmalardan kasıt, önu kapalı Mehmet Hoca da öyle demiş ya, yani ben, yani öyle bir kapalı kullanım demek amiyane tabiriyle bilimsel çalışma demektir. Şimdi hazır bu yasa tasarısını eleştirirken Tarım Bakanlığı'nın peş peşe çıkarttığı bu üç yasayı da bununla değerlendirmeniz lazım.

Tarım Bakanlığı'nın çıkarttığı üç tane kanun(!) var; genetik ayrılıklar kanunu, tohumculuk kanunu, tam olarak öyle değil ıslahçı hakları kanunu. Ama bu kanunlarla bu kanun birbirinin tamamlayıcısıdır. Hangi anlamda tamamlayıcısıdır? Küreselleşme mantığı anlamında tamamlayıcısıdır. Özelleştirmeci, o anlamda yabancılaştırmacı anlamda tamamlayıcısıdır.

Fatih Taşdöğen

Ben de bir ekleme yapabilir miyim?

Ercan Velioğlu

Ben bitireyim isterseniz, çok söylemem gereken şey vardı ısrarla sustum. Hocam dedi ki işte çeşit getirdiğinizden... Hemen bile onu getiremiyorsunuz, belli bir adaptasyon döneminiz var. Burada da teknokratların, bizim hazırladığımız bölüm alan denemesi var, zaten alan denemesi o adaptasyonu işte hedef böceği zararlıya mı gidecek, başka şeyleri de mi öldürecek? Bunlarla ilgili alan denemesi var. Ve ben size bir şey daha söyleyeyim; biliyor musunuz bilmiyorum, Türkiye’de alan denemesi, GDO’da alan denemesi zaten yapıldı. Sonuçlar Vehbi Bey ile hesapladık, alan denemesi yapıldı. Hem de nerede yapıldı? Gördünüz mü bilmiyorum, biz bir otobüs, hocam siz var mıydınız? Bir otobüs dolusu adamla Çukurova’nın göbeğinde denemeyi gördüm ben, yani deneme vardı, duyduğuma göre bir sene sonra imha etmişler.

Katılımcı

Bakın o alan denemesi onu karşılamaz yalnız.

Ercan Velioğlu

Kesinlikle karşılamaz.

Murat Özgen

Oradaki alan denemesi tamamen saçma sapan ve bilimsel kavramların dışında bir olaydır. Ben alan denemeleri değerlendirme kurulunun başkanı olarak görev yaptım ve aynı şeyi ben orada söyledim. Kapalı alanlarda deneme yapılıp, çevreye olan zararı onun belirlenmez. Siz diyorsunuz ki, kontrollü koşullarda transgenik çeşitlerin denemesi yapılır, çevreye olan zararının olup olmadığı tespit edilir. Hem kontrollü koşullu olacak hem nasıl çevreye zararını tespit edeceksiniz? Dışarı çiçek tozu kaçmasın diye etrafını kapatacaksınız, sonra da diyacaksınız ki bu çevreye zarar vermedi. Bunlar, yanlış şeylerdir. Alan denemesi kavramı hala netleşmedi, bakın taslaklarda üç kere değişti bu kavram, üçüncüsünde de yine yanlış tanımlanıyor. Kontrollü koşullarda alan denemesinin çevreye olan zararı nasıl belirlenir? Onu siz bize açıklarsanız...

Ercan Velioğlu

Ben size yüzde yüz katılıyorum ama yani alan denemesi var.

Murat Özgen

Var da yani bir işe yaramıyor alan denemesi. ...

Ercan Velioğlu

Ben son olarak şunu söyleyeyim; teknokratların hazırladığı kanun taslağında çok önemli, sizin de yakaladığımız gibi dört-beş tane çok önemli cümle dışarı çıkarılmış yukarıda, ben bilmiyorum görmemişim. Ve bu bizim bu yasa taslağını vereli iki yıl oldu, olaydan da korktuk zaten daha doğrusu. Çok önemli iki üç cümle, birkaç maddede veya dört beş maddede ile çok vahim sonuçlar doğurabilecek şey var; ama onlar da Meclis’e getiremiyorlar bunu. Bu iş karmaşık bir iş, yani olayın mesela sosyoekonomik koşullarını kaldırmışlar. Ki bu yasa tasarısını hazırlarken bizim en çok üzerinde durduğumuz, olayın sosyoekonomik

yönü. Yani hangi denemeyle, nasıl bir denemeyle yapılırsa yapılsın GDO'lu ürünün, bitkinin zarar vermediği ortaya çıksa bile Türk tarımcısına, köylüsüne ekonomik yönden zarar verecekse, sosyoekonomik tahlili yapıldığında, hemen izin verilmeyecektir. Bilimselliği dışında sosyoekonomik yapıya zararının olmaması gerek.

Benim söyleyeceklerim bu kadar ama sonuçta hocamın dediği gibi, sonuçta altı tane çok uluslu tohum şirketinin arkasında olduğu, yani 18'i 6'ya indirdim. Tohumculuk için söylüyorum, pazarlık payının olduğu, yetmiş milyon insanın yaşadığı bir ülkede; ama tam tersi işte, biyolojik çeşitliliğin o kadar yüksek olduğu bir sektör üzerine konuşuyoruz. Biz, ormancılıkta çeşitlilik çalışıyoruz, işte ağaçların ortalama genetik çeşitlilik rakamları bizim çalışmalarımızda var. Türkiye'deki popülasyon içi çeşitliliğe bakın, popülasyonlar arası çeşitliliğe bakın, NM'ye bakın, HST'ye hepsi çok yüksek çıkıyor. Türkiye ormanlarının % 86'sı bakır, yani yabani, Avrupa'da % 3,5. Ama esas eşleşme sistemi yani yatay tozlaşma sistemi ağaçlarda çok daha yaygın. En önemli konu bu. Zırai bitkiler insan sağlığı ve tıp, gıda ön plana çıkmıyor ama esas transgenik ağaçlar geldiğinde, mesela geçen altı ay önce bizim bakanlıktan birkaç kişi son şeye gittiler, üç tane ağaç türünün dünyaya yayılması tartışıldı, ana konu oydu. Yani ağaçlar çok daha önemli; çünkü, özellikle kavak biliyorsunuz, kağıt teknolojisinde bir numaralı ağaç. Ağacın şöyle bir sorunu var, tırnak içinde sorun tabii ağacın değil insanların sorunu var, bitkiyi selülozu ayıracaksınız ki, bitkinin, ağacın dik durmasını sağlasın; ama bunu selülozdan ayırmak çok önemli, çok zahmetli. İşte kağıt fabrikalarının olduğu yer kokar. O kokan onun kimyasal işlemleri ve atıklarıdır. Hatta o yüzden buna yönelik 32 çeşit ağaçta genetiği değiştirmeye yönelik karakter çalışılıyor. Bunlar çok daha vahim. Ama şunu da söyleyebilirim, biz biyogüvenlik konferansına gittiğimizde Brezilyalı ve Şilili gibi delegeler bizi buldu, dediler ki, biz toplantıda Amerika'dan korktuğumuz için söyleyemiyoruz, siz söyleyin. Onların söyleyemediği şeyleri biz söyledik orada, o giden üç kişi en azından bağımsız, bağlantısız, objektif...

Özgür Bulut

Peki transgenik ağaçlara itirazınız var mı?

Ercan Velioğlu

Var tabii. Var tabii. Yani Türkiye'de ben gelişmiş her teknolojiye karşıyım.

Nazif Kolonkaya

Haa siz teknolojiye karşıyınız.

Ercan Velioğlu

Hayır, çünkü alt yapısı olmayan yani şimdi herkes, Tarım Bakanlığı ve üniversiteler şeyi tartışıyor mesela, biyoteknoloji laboratuvarı kurmayı Ankara Üniversitesi'nin nefis, muhteşem bir laboratuvarı var.

O anlamda GDO'lu ağaçların Türkiye'ye gelmesi çok uzak değil ama pek Türkiye'ye adapte olabileceklerini, sokacağımızı zannetmiyorum o yönetmeliğe dayanarak. Herkese saygılar sunuyorum. Sorusu olan olursa dilim döndüğünce ama bir koşulum var unutmayın, çünkü en az iki yıldır olaydan kopmuştum. Sadece yanıtlamaya çalışırım açık, net bir şekilde.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Sağolun. Hocam...

Mustafa Akçelik

Yasanın, bu taslağın ister bürokratlar hazırlasın ister teknokratlar hazırlasın bir kere temel hatası tanımları yanlış olması, onu da bilerek yapmadılar tabii. Bir defa bütün dünyada bu benzeri yasaların ana eksikliği bunların genetik mühendisliği boyutunda, çerçevesinde yapılmış olması. Burada da esas sorun şudur, şöyle kabul eder, bu yasanın neresini okursanız okuyun şöyle diyor; bir işlem yaptığımızda organizmayı, yani genetik yapısını değiştirdiğinizde o geliştirdiğiniz koşul mutlak ve mutlak o organizmada her zaman görülür. Öyle bir şey yok. Çevresel koşullar, gen regülasyonu değiştirir. Böyle olduğu için genetik olarak düzenlenmiş fenotipten asla % 100 verim alınmamaktadır. Reel verim e maksimum % 30 dur.

Diğer yandan değişim sürecinin metabolizmadaki sonuçları belirsizdir ve bunun risksiz olduğunu hiç kimse söyleyemez. Bu üretim teknolojisini size empoze edildiği gibi kullanırsanız sonunuz bugüne kadar verdiğiniz kararların sonucuyla aynı olur. Türkiye'nin düştüğü hal, böyle devam eder. Ama evet, bilim adamlarını eğer bu konudaki görüşlerini olgunlaştıracığı laboratuvarlarını kısıtlarsanız hiçbir şey olmaz, o zaman bilgi de üretilmez.

Katılımcı

Ama bilim adamları da var bunu hazırlarken. Yani işin kötüsü!

Ercan Veliöğlu

Hocamın konuşmasından sonra bir gün bir özel televizyon kanalında TÜBİTAK'tan bir bayan, doçent doktor bilmem kim, işte çalışmış malışmış getro bilmem ne. Peki dedi Ali Kırca o zaman haber bültenine çıkıyor, sizi benim bildiğim kadar biyogüvenlik toplantılarına çağırmadılar. Hayır dedi, beni hiç çağırmadılar. Doğru çağırmadılar ama MAM'a yazı yazıldı, işte iki tane başka arkadaş gelmişti, toplantılarda MAM da vardı. Ne demek istediğimi anladınız değil mi?

Mustafa Akçelik

Ben anladım, ben kişiler niye gitmedi, biz niye gitmedik diye söylemiyorum, söylediğim şu; bilginin çok evrensel kuralları var. Onlar üzerinde konuşulduğunda bu yasa böyle çıkmaz! İster ben hatalı olmuş olayım ister başkası hatalı olmuş olsun bu böyle çıktı. Dolayısıyla ve bunun esasındaki hata da budur kanımca. Evet, bu risk tanımı herkes yapıyor. Risk tanımını artık yapmayan yok. Ürünlerin riskli mi risksiz mi olduğunu tartışmak anlamsız bir iş. Bu ürünler riskli, risk taşıyor. Doğru. Burada ana sorun şu; bu ülke için belirlenmiş koşullar için herhangi bir şeye karar vermiyoruz, bizim bu yasada verdiğimiz karar, onların kendi üretimleri için belirledikleri sorunlara karşı çözümleri. Onları biz kullanacak mıyız, kullanmayacak mıyız? Bizim buna ihtiyacımız olmadığı görülüyor. Bunu, ziraatçılar söylüyor. Zaten tıp uygulamaları minimum düzeyde ama gıdacılar da söylüyor. Bunlara, geri kalan katkı maddelerine de ihtiyacımız yok ama onlar belirledikleri için onları, onların tüketim teknolojisi ona uygun olduğu için onu bize söylüyorlar. Biz her iki şekilde de, yani bizim bu ülke için belirlediğimiz zorunluluklarımız yok. Şunu demedik; Orta Anadolu'da mısır üretimini, buğday üretimini şu şekilde yapacağız demedik daha. Bunu demedikten sonra bu yasanın bu şekilde, bu bir güvenlik yasası da değil zaten bu GDO yasası. Bunun adı...

Katılımcı

GDO Ticaret Yasası.

Mustafa Akçelik

Tabii tabii, GDO Ticaret Yasası tamamen bu. Bu yasa GDO Ticaret Yasası, bu güvenlik yasası değil. GDO'suz daha kolay insanları öldürecek olan şeyler yapabilirsiniz. Mikroorganizmalarla, bitkilerle, virüslerle çok kolay! GDO'ya hiç ihtiyacınız yok. Dolayısıyla bu bir güvenlik yasası değil. Bu alanda yapılacak olanların kararlaştırılması ve bir bilim teknoloji politikasının oluşturulması gerekmektedir. Ancak o zaman sağlıklı bir biyogüvenlik yasası yapılabilir. Ülkemizin önceliklerini ve insan doğasını esas alan bir yasa olur bu.

Ercan Veliöğlu

Ve sağlık sektöründe, sağlık sektöründe GDO'nun çok büyük yararları var.

Mustafa Akçelik

Orası tartışmalı. Hukuk Fakültesi'nden katılan arkadaşın söylediklerinin tamamı benim biyolojik olarak ifade ettiğim konuların hukuki alanda yaratacağı sorunlarına tekabül ediyor.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz.

Emre Baturay Altınok

Teşekkürler. Ben birkaç bir şey eklemek isterim. Özellikle bu ispat külfeti açısından ciddi anlamda bir değişiklik yapılması gerekiyor. Uygulama esaslarına, dikkat çekmek isterim; hukukta, riskin çok yoğun olduğu alanlarda risk sorumluluğunu tehlike sorumluluğu olarak addeden bir yaklaşım vardır. Kusursuz ve objektif sorumluluk esasını, dolayısıyla Karayolları Trafik Kanunu'nda bir aracın trafiğe çıkması doğrudan bir tehlikeye işaret eder ve bu aracın herhangi bir trafik kazasına karışmış olması demek, araç sahibinin bu trafik kazasına karışmış olması dolayısıyla herhangi bir kusurunun olmadığını kendisinin ispat etmesi gerekiyor. Bir otomobil bugün trafik düzenine çıkmasından çok daha büyük riskler doğuracağını düşündüğüm GDO biyoteknolojik uygulamaları, özellikle bu çerçevede içerisinde konuştuğumuz uygulamaların mutlaka ve mutlaka bence tehlike sorumluluğu esasını içerisinde düşünülmesi gerekir. Bu tehlikeyi ne oluşturur? Türk Dil Kurumu anlamındaki bir tehlike olarak değil, biraz önce çerçevesini çizdiğim objektif sorumluluk esasını içerisinde anlamımızı dilerim. Tehlikeli sorumluluk esasını içerisinde değerlendirilmesi ve özellikle biraz önce Mustafa Hoca'mın da ifade ettiği gibi yani bunun risksiz olduğunu ispat edebilmenin mümkün olmadığı bir ortamda, bunu ispat koşulunun bunu tüketende ve diğer kişilere yüklenmesi doğru değildir. Bilgi, argüman ve bunu yeniden üretecek araçları olmayan kişilerin ispat etmesinin istenmesi, bir zararın GDO'dan kaynaklandığının hiç ispat edilememesinin istenilmesi demektir. Ben buradan bunu anlıyorum, dolayısıyla bu üretim araçlarını elinde bulunduranların, bu teknolojiyi geliştiren kişilerin bunun risksiz olduğunu ispat etmesi, bu ispat külfetinin tersine çevrilmesi önemli.

Diğer yandan belirtmem gereken husus şudur: Türkiye UPOV'a taraf oldu geçen Kasım ayı içerisinde. Dolayısıyla ıslah şartlarına ilişkin bir takım yeni uygulamalar geliyor, Tohumculuk Yasası ve bu diğer iki yasanın uygulanmasında ifade edildiği işte yaklaşık 170 tane örgüt içerisinde etkin olan yaklaşık 80 tanesinin içinde bulunduğu TÜRKTED'in bu konuya ilişkin öncülüğünde bunun olduğu söylenildi. Fakat bu yasa çalışmaları ve diğer toplantılarda da gördük ki aslında bu çerçevenin ve bu güvenlik yasası olması ötesinde GDO Ticareti Yasası'nın doğrudan Türkiye'nin uygulamaya şekil vermesi ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Çünkü zaten TÜRKTED içerisindeki belli odaklar bu işin ticaretini

yapan uluslararası tohum şirketlerinin Türkiye temsilcisi olan kişilerin Türkiye’de kurduğu, Anadolu’da kurduğu tohumculuk şirketlerinin birer yansımaları, dolayısıyla onların bu dördü yasal düzenlemeler içerisinde uygulamaya şekil vermeleri normal. Aslında bu yasanın güvenlik yasası olmadığı GDO Ticareti yasası olduğunu da doğrulayan bir kanıt. Teşekkür ederim.

Ercan Veliöğlü

Eşik değer konusunda da bir şey söyleyeyim isterseniz. Eşik değer, Türkiye’nin yarattığı bir değer değil. Avrupa topluluğu ve ABD’de de çünkü bilim orada tırmak içinde, ilerde olduğu için onların eşliğini buraya koyuyorsunuz. Sabahleyin hangi hocam demişti hatırlamıyorum, işte bir sene %0.9 diyorlar, bir sene %0,11 diyorlar, bir sene %0.6 diyorlar onların o değiştirme şansını Türkiye’nin hukuk mevzuatında yasalar hemen, atıyorum 40. maddesi eşik değer ise hemen değiştirme şansınız yok.

Emre Baturay Altınok

Yok şöyle...

Ercan Veliöğlü

Türkiye’de bu konuda bilim üretilmeyince, yani pratik anlamda GDO’lu bir şey üretilmeyince bu ülkelerin yarattığı hukuki eşik değerleri alıp işte ... dediğimiz kervana bindiğimizden beri hani onlar ne yaparsa Türkiye’ye... uyguladığımız şeyin bir yansıması, yapabileceğimiz bu anlamda ne varsa o. Ben bir de hocamın tanımına, pardon siz değerlendirme yapacak mısınız yoksa?

Oturum Başkanı

Ben değerlendirme yapmayacağım fakat tartışmayı en azından şekillendirebilmek açısından, isterseniz şöyle yapalım, bir 5 dakika mola verelim. Bu bölümde herkese sırasıyla söz vermiş olduk, ikinci bölümde söz alıp yeniden konuşmak isteyenler sınırlı süreyle birlikte toplayalım. Teşekkürler.

Ara

Oturum Başkanı

Şimdi bu ikinci oturumun ikinci bölümünü de katkıları alarak toparlayalım, bu toplantının da daha amacına yaklaşabilmesi açısından konuşmanın başında da vurguladığım gibi bizim bir biyogüvenlik sisteminin ne olması gerektiğine dair en azından bir kavramsal çerçeveye ihtiyacımız olduğu ortada. Getirilen eleştiriler ışığında öncelikli olarak Mustafa Hoca’dan ve Murat Hoca’dan bir biyogüvenlik sistemini bizim nasıl tanımlayabileceğimize ilişkin bir katkı yapmalarını rica ediyorum. Çünkü özellikle 2007 yılında, bu ikinci taslağı, Hakan Yardımcı göndermişti. Taslağın tanımlar bölümünde biyogüvenlik kavramının “İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ve çevreyi korumak amacıyla GDO ürünleriyle ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını” diye tanımlandığını görüyorum. Sanki bu hazırlanan taslakta, bizim anladığımız kadarıyla, tanımın kendisinde bir objektiflik yok. Yani tanım GDO’ların üretimi için zaten tanımın içeriği itibarıyla bir ön kabule sahip. Bu da yasanın objektiflik kriterini sekteye uğratan durum. O nedenle bizim her şeyden önce bu sistemi kurabilmek açısından farklı sektörlerde de uygulanabilmesi için nasıl bir tanım üzerinden hareket etmemiz gerekiyor? Sorum bu olsun konuşmak üzere. İkincisi; Mustafa Hoca’nın vurguladığı taslağın hazırlanma usulü kadar içeriğinin de bilimsel bir temelden yoksun olduğu üzerine bir eleştiriler var. Peki, bunu sistematize ederken nasıl bir

sistematiik yapmaya ihtiyaımız var? Murat Hoca'm da 6zellikle taslağa bağlı kalarak taslakta 6zerk olması gereken kurumların altını çizmişti. Onlardan da bu konuda katkılarını almanın değerli olduğunu d6şunuyorum. Bir de evre Bakanlığı'ndan gelen arkadaşımız taslakta 6zellikle sosyal, ekonomik kriterlerle ilgili değerlendirme bulunmadığını vurgulamıştı. Ama aslında bu 4. maddede risk değerlendirme ve sosyoekonomik değerlendirme ve risk y6netimi başlıklı kriter de var. Orada bunun 4. maddesinde bu d6zenlenmiş 3. maddeye atıfla. Bunu belirtmek gerekir. Sadece bununla ilgili şunu s6ylemişti. Her t6rl6 biyog6venlik kurumu ya da kurulu bağımsız daire ya da ilgili teşkilat, yani Tarım Bakanlığı'na bağlı bir ilgili teşkilat olarak 6rg6tlenecek olsa bile bu kurumun organizasyonunda kesinlikle bakanlık personeli dışında konudan menfaati olan kurumların, kitle 6rg6tlerinin de kurumun ya da kurulun bileşenleri arasında olması gerektiğini belirtmişti.

Bu toplantıya ağrı yapan kurum ve onunla birlikte hareket eden GDO'ya Hayır Platformu ile birlikte, bunu biz eğer bir metni haline getirmeyi becerebilirsek bu çalışmalara en azından ilkeler d6zeyinden devam etmek zorunluluğu doğuyor. 6nk6 6ncelikli olarak bizim burada belirlememiz gereken, bu toplantıda, toplantı bittiğinde metinleri yeniden g6zden geçirerek, t6m taraflara ulaştırılarak bir değerlendirme sonuç metni kaleme alıp, toplantıya katılanlara g6nderip, bundan sonra ilkeler 6zerinden konuşmaktır. 6 noktada 6zellikle hemen hemen mutabakata vardığımız konu olduğunu g6r6yorum. Hukuki ve cezai sorumluluklarla ilgili d6zenlemede 6zellikle ispat k6lfetiyle ilgili d6zenlemenin ihtiyatilik ilkesi çerçevesinde bu 6r6n6 kullanana ve 6retene değil, izin başvurusunda bulunan kurumun 6zerine bırakılması y6n6ndedir. Bu konuda netliğe ulaştığımızı d6şunuyorum. İkinci noktada da bunun yararlı ya da zararlı olup olmaması değil, risk kavramı çerçevesinde 6r6nden kaynaklanacak zararlarla ilgili Murat Hoca'nın şerh d6řt6ę6, izin verme ya da vermeme durumunda kamu yararı kriterinin daha 6nce yargı kararıyla da karar altına alınmış bu 6r6nlerin kullanılmasından dolayı ortaya çıkacak yararlar, bu 6r6nlerin kullanılmasıyla olduğu gibi ortaya çıkacak zarar arasında karşılaştırma yaparak kamu yararının hangisinin lehine olduğuna karar vermek olmalı. Bu konuda da daha 6nce siyan6r lii y6ntemiyle yapılan maden işletmesiyle ilgili Danıştay'ın verdiği karar da siyan6r i y6ntemiyle yapılacak faaliyetlerden elde edilecek ekonomik faydayla bundan doğacak zararı karşılaştırarak, iki kamu yararını karşılaştırarak kamu yararını bu noktada Anayasa'nın 17. ve 56. maddesine dayanarak yaşama hakkının, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının ve insanın maddi ve manevi b6t6nl6ę6n6n korunması y6n6nde kullandığını g6rmek m6mk6n. Bu çerçevede biz bir g6venlik sisteminin ilkeleriyle ilgili, her şeyden 6nce biyog6venlik hukukunu en başındaki kavramının ne olması gerektiği y6n6nde bir tartışmayla bunu nihayete erdirelim diye s6z6 6ncelikli olarak Mustafa Hoca'ma bırakıyorum.

Mustafa Akçelik

şimdi bu taslak, ulusal biyog6venlik yasası olarak çıkmamıştır; alt başlığı GDO'dur. Dolayısıyla GDO ile ilgili olan biyog6venlik sorunları, o nedenle biraz karışık olabilir. Ama risk sorunu açıktır. Onu artık yeniden tartışmaya gerek yok. Ama bir başka tartışılacak olan nokta şudur; bu verimlilik diye kast ettiğimiz şey s6reklilik arz edemez. Bunun da ispatı zorunludur. Yani yararı ispat edecek olan kişi ya da kurum o yararın s6rekli-liğinden de s6z etmelidir. O yarardan s6rekli s6z etmek için o yapının s6rekli s6rekli-liğinden s6z etmek gerekiyor. Oysa canlının yasası gereği sabite yoktur. Değişim olmadıkça yaşam eşitlenemez, yaşam olamaz. Dolayısıyla insan eliyle değiştirilen genetik yapı zaten doğa s6relerinde çok daha sınırlı olmak kaydı ile meydana gelmektedir. Yani sadece uygulamada kullandığımız DNA b6lgesinden sorumlu değilsiniz, artık organizmada meydana gelecek her t6rl6 değişimden sorumlusunuz. Yaşamı eğer ifade edebilecek-seniz, değiştirdiğiniz sistemi ifade edeceksiniz. 6rneğin bir toksin genini aktardığınızda, tek sorunuzunuzu aktarımı gerçekleştirilen organizmanın toksin 6retilip 6retmediği değildir? Bu yeni genin çalışmasının, organizmadaki var olan doğal biyokimyasal ve genetik yapı

üzerinde yarattığı tüm etkileri bilip bilmediğinizdir temel sorun. Bunun söylemek mümkün değil, dolayısıyla bu açıdan baktığımızda genetik olarak düzenlenmiş organizmaların hizmet üretiminde kullanımı temelden bir defa yanlış. Hukuka esası yoktur. Bu yöntemle mal ve hizmet üretenler, pazarladıkları ürünlerin sağlık açısından risk yaratmayacağını ispat edemezler anlamını taşıyor bu ifade. Bütün teknolojilerin riskleri var. Hiçbir teknoloji tüm risk ve yarar analizleri tamamlandıktan sonra kullanılmaya başlanmadı. İnsanlık var olduğundan beri teknoloji bulundu ve kullanıldı. Evet, İsviçre ithal etmiyor, Norveç reddetti fakat en büyük gelişmeler orada, hem de çok gelişmiş sistemlerle ilgili. Bunlar çalışıyorlar, yani bu teknolojinin insanlığın geleceğinde kullanılmayacağını kimsenin söylemesi mümkün değil. Genetik olarak düzenlenmiş organizmaların uygulama alanı sadece gıda tarımı değildir. Bunun tıp ayağının, eczacılık ayağının, mühendislik ayağının, çevre ayağının da göz önünde bulundurulması lazım. Elbet bir defa açık olan şeyi ben söyleyeyim, benim kanımca, bu ülkede zaruri olan bunlar için politikaların geliştirilmesi, araştırma politikalarının geliştirilmesi. Bilimsel programların yapılması, doğru yapılması ve buralara kaynak aktarılması benim için esas olan. Ancak dediğim gibi bu ürünleri bizim kitle halinde ülkemize sokulmaya çalışılan tiplerini benim kanımca, Murat Hoca da söyledi ona da katılıyorum, ne verimlilik açısından ne ülke yararı açısından bir yararı yok, hiçbir yararı yok. Yani bunları, bu mısırı, soyayı ülkeye soktuğumuzda, üretim yaptığımızda ülke deneme alanı olmaktan başka hiçbir işe yaramayacaktır. Bu anlamda karşı çıkılabilir. Ama dediğim gibi işin özüne karşı çıkmak başka bir şeydir. Ama bu yasanın esasında eğer genetik olarak düzenlenmenin mantığı bir yere sıkıştırılabilirse; o zaman zaten karşı çıkmanıza ya da ben karşı çıkıyorum demenize gerek yok kendisi karşı çıkar. Onu yapmanın yolu da genetik düzenlenmenin ne olduğunun tanımıdır, beklenen sonuçların ne olduğunun tanımıdır. Yararlarının da riskin de olmadığı ve çok yararlı olduğu gerekçe ile kanıtlanabileceyse, satan tanımlanabileceyse o zaman bir sorun yok, getirsinler.

Murat Özgen

Biyo güvenlik yasa taslağındaki sorunların temelini tanımlardaki eksiklikler ya da yanlışlıklar oluşturmaktadır. Tanımlar açık olarak yapılmalı ve birbirinin tekrarı olmamalıdır. Örneğin, çevre denildiğinde bu kavramın içinde zaten biyoçeşitlilik de vardır. Biyoçeşitlilik ise aslında gen kaynaklarını da kapsamaktadır. Gen kaynakları ya biyoçeşitlilik tanımı içerisinde açıkça vurgulanmalı ya da gen kaynaklarının ayrıntılı olarak tanımı yapılmalıdır. Bir başka örnek, zorunlu haller ve ülke ihtiyaçları kavramlarıdır. Bunlar da benzer kavramlar olabilir. Zorunlu halin oluştuğuna ya da ülke ihtiyaçlarına kim karar verecek? Bunlar tanımda açık olarak belirtilmelidir. Kısacası, burada vurgulamak istediğim konu, tanımların yorumu gereksinim duyulmadan, mutlaka ayrıntılı olarak yapılması ve maddelere yansımalarının ayrı ayrı irdelenmesidir.

Oturum Başkanı

Hocam, sizden bitkisel gen kaynaklarının tanımını alabilir miyiz?

Murat Özgen

Bitkisel gen kaynakları tanımının neleri kapsaması gerektiğini sabah oturumunda ayrıntılı olarak belirtmiştim. Tanım içerisinde yabancı bitkilerin yanında yer alması gereken diğer bitki grupları da belirtilerek, sadece yabancı bitkilerin korunması gerekir gibi yanlış anlaşılabilir bir tanımdan kaçınılmalıdır. Bu yasa taslağında gen kaynağı olarak sadece yabancı bitkiler dikkate alındığından, örneğin, mısır gibi yabancı türlerinin bulunmadığı ülkemizde, bu bitkilerin transgenik varyetelerinin ekilmesinde sakınca yoktur gibi yanlış bir değerlendirme yapılabilir.

Oturum Başkanı

Tanım sunumun içinde var diyorsunuz.

Murat Özgen

Evet, bu konuda yeterli bilgi verildiği kanısındayım. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz hocam. Ekleme istedikleriniz?

Fatih Taşdöğen

Teşekkürler Sayın Başkan. Gerçekten de çok faydalı, benim katılabildiğim öğleden sonraki toplantı itibariyle söylüyorum, çok faydalandığım bir toplantı yaşıyoruz. Hocalarım değişik bakış açıları, değişik örgütlerden, değişik kurumlardan katılan çok değerli katılımcıların ifadeleri gerçekten de beni oldukça aydınlatıyor. Konuyla ilgili değişik açılardan bilgilenme imkânı veriyor.

Çalıştayda amacımız tamamen var olan yasa taslağı ve taslağına ilişkin oluşacak olan alternatif ve alternatifi üzerinde ısrarla durulması gereken hükümleri konuşmak olduğu için GDO'nun faydası veya zararı konusuna daha fazla girmek niyetinde değilim. Bu konuyla ilgili değişik verilerin var olduğunu biliyoruz. Değişik bilim adamları, değişik ürünlerle, değişik sonuçlar ortaya koyan çalışmalar üretmişler. Ancak gerçek olan bir şey var ki tüm bilim adamı tarafından artık konunun risk taşıdığı kabul edildi; ağırlıklı risk unsuru olarak görülmesi gerektiği yönünde görüş birliği sağlandı. Dolayısıyla herkes riski kabul ediyor; herkes konunun gerçekten de çok dikkatli olunması gereken bir teknoloji olduğunu ifade ediyor. Fayda-zarar analizi yapılması durumunda zararının daha ağırlıklı olduğunu, dolayısıyla faydasından daha çok olumsuzluk unsuru taşıdığından kullanımının uygun olmadığını söyleyenler de var. Bunu başka bir toplantıda çok rahatlıkla konuşmak mümkün, yalnız şunu ifade etmek lazım; Hem mali anlamda oluşacak zararları, hem de sağlık açısından insanlar için doğacak zararı tazmin etmek için bir fon oluşabilir mesela. Zararları elimine edebilecek, zararları tespit edebilecek ve bu yönde bilimsel çalışmaları yürütecek şekilde, bunu bu yapının içerisine koymakta fayda olduğunu görüyorum.

Yine ısrarla ifade ediyorum, "GDO'ya Hayır Platformu"nun içindeki hayır, GDO ya olduğu gibi hayır anlamına gelen bir hayır değildir. Lütfen bunu o şekilde algılamak lazım. Her zaman Ziraat Mühendisleri Odası'nın da ifadesiyle bu teknolojinin olası riskleri ortadan kaldırılıncaya kadar, bu teknolojinin olası zararlarının tanımlanması ve karşı alternatiflerin üretilmesi mümkün oluncaya kadar bu teknolojiye sosyolojik ve siyasal anlamda ihtiyacımızın kaçınılmaz olarak muhakkak vereceği çevresel zararların, insan zararları boyutuyla, hayvan zararları boyutuyla, şu boyutuyla, bu boyutuyla üstüne geçecek bir menfaat sağlancaya kadar kullanımının mümkün olmadığı ancak mutlaka ve mutlaka bu teknolojinin bilimsel çalışmalar yöntemiyle elde bulunması gerektiğini, alternatif olumsuzların karşı politikalarının üretilebileceği bilimsel verilerin elimizde bulunması gerektiğini, bu yapıyı güçlü bir şekilde oluşturabilecek güçlü bir kuruma ihtiyaç bulunması gerektiğini, bunun bilimsel bir ayağının olması gerektiğini, bunun teknik bir yapının olması gerektiğini, bunun kontrol ve denetim ayağının olması gerektiğini ve idari yapının, yine bu kurumun içinde idari yapının bulunması gerektiğini kabul ediyoruz. Ve bu yapının da mutlaka bu kanun hükmü içinde yer alması gerektiğini savunuyoruz. Çünkü bu ayak maalesef boş; kurum var ama kurumun ne şekilde çalıştığı, yani kastım şu, tamam idari yapı konuşmuş ortaya, ne kadar kişiyle ve hangi bilimsel perspektifte çalışacak insanlarla dolu olması gerektiğini koymuş ortaya. Hangi kaynakla çalışacak, hangi kaynaktan besleneceğini, efendim üniversitelerle ne tür ilişki kurulacağını, bu bilim kurulunun almış olduğu kararların

mutlak bir karar olup olmadığını ve bunu sorgulayacak bir sistemin var olup olmadığını ortaya koyacak bir düzenlemenin mutlaka ve mali sistemlerin güçlü bir şekilde desteklenmiş olan yapının mutlaka konması gerektiğini söylüyorum. Sadece üniversitelerle işbirliği değil, özel sektöründe bu sürece dâhil olmasını sağlayacak ve değişik kesimlerin destekleyebilecek şekilde, desteklenebilecek bir yapı yok. Yine tekrar söylüyorum, özel sektörle, üniversite ayağınla; idari, teknik ve hukuksal yapıyla olması gereken şey, GDO'nun Türkiye'de bilimsel anlamda elde bulundurulacak bilimsel birimlerini hazırlayacak bir yapıya kavuşmasını sağlamak, iki; GDO'nun muhtemel risklerini ortadan kaldıracak alternatif argümanların gelişimine beraber hizmet edecek şekilde olması gerektiğini ifade ediyorum. GDO teknolojisini kullanmaktan kaynaklanan olası risklerin minimize edilmiş olduğu durumlarda ve Türkiye'ye faydalı olacağına ulusal varlığımıza hizmet edeceğine bilimsel anlamda veri olarak ulaştığımız noktada da kullanımı temin edebilecek şekilde bir argümana ihtiyaç olduğunu söylüyorum. Bu yapı içerisinde de, bu kanunda gerekli düzenlemeler yapmak gerektiğini söylüyorum. Bu ifadelerimle teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz Fatih Bey. Başka söz almak isteyen, buyurun kendinizi tanıtır.

Kadir Dağhan

Gıda Mühendisleri Odası

Öncelikle özür diliyorum, böyle güzel bir çalışmaya zamanında gelemediğim için, bireysel olarak özür diliyorum. Bütün katılımcıları da yürekten selamlıyorum, yani bu son bir iki saat içinde çok yararlandığımı söyleyebilirim.

Söz almak nedenim, birkaç yıl önce galiba Gıda Mühendisleri Odası'yla yapılan bir iletişimde bu konuda bizim net bir görüşümüzün olmadığına dair bir yanlış anlaşılma oldu. Bunu düzeltmek için söz aldım. Bizim net bir görüşümüz var, çok önemsiyoruz bu olayı. Net görüşümüz yok anlaşılmasının sebebi biz ya karşı olmalıyız ya taraftar olmalıyız ikilemini reddettiğimiz için. Tüm boyutlarıyla tartışılması gerektiğine inanıyoruz, teknolojik boyutu, sağlık boyutu, bilimsel yanı, Mustafa Hoca'mın dediği gibi egemenlik boyutu ve başka boyutlarının değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz yoksa tek bir boyutuyla ele alıp da karar veremeyiz. Sözelimi sağlık açısından ele alırsak çok acı bir durumda kullandığımız bir ilacın bile birçok yan etkisi vardır. Bunu uygulayan doktor tabii bunu hesaba katmak zorundadır. O halde biz bu olayı daha çok halk sağlığı boyutuyla, tarımsal boyutuyla ve tabii ki kişisel görüşlerimizi diğer bakış açılarıyla birleştirip bir sonuca ulaşacağız. Bu toplantıları bu açıdan önemsiyoruz ve bu etkinliği sonuna kadar destekleyeceğimizi belirtiyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Buyurun.

Çağlayan Çay

Veteriner Hekimler Derneği

Öncelikle hepinizden özür dilerim. Ben İstanbul'dan geldim gecikmeli olarak, 14.00'da burada olmam gerekiyordu. Benden önce Aydın Bey temsil etmişti kurumumuzu.

Önceki konuşmalarda muhtemelen bahsedilip konuşulmuş olduğunu düşünerek çok fazla şey söylemeyeceğim. Sadece kendi meslek alanı çerçevesinde hayvansal ürünlerin halk sağlığıyla olan bağlantısından kaynaklanan, özellikle hayvan yeminde büyük baş ağırlıklı olmak üzere, tavukçuluk ve diğer küçükbaş hayvan yem üretimlerinde almak ve kullanıl-

makta olan ürünlerde GDO'lu ürünlerin artık çoğunlukla kullanılması ve bunun şu anda hiçbir denetiminin olmaması konusuna değinmek isterim. Bu ürünlerin bizim gibi üçüncü dünya ülkeleri diye tanımlanan bölgelere, özellikle dünyanın hâkimi Amerika'nın ve bu ürünlerin kaynağı olan ülkelerin kontrolsüz olarak, hiçbir bilimsel niteliği, sorumluluğu olmadan aradaki boşluktan faydalanırcasına verilmesi ve bunların bizim tarafımızdan kullanılması ciddi bir nokta. Tabii biz şu an öncelikle insan sağlığını düşünmek zorundayız, çünkü biraz hızlı girdi GDO Türkiye'ye ve konu bu tip çalışmalarla şekilleniyor. İşte hayvan yemi olarak kullanıldıktan sonra o hayvansal ürünlerin insanlar tarafından tüketilmesi sonucu ortaya çıkacak etkiler çok ciddi problemlere neden olacak ama bu konuda yeterli çalışma ne yazık ki yok. Bu konuyu da kısa bir dip not olarak söylemek istedim.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Sağolun. Başka söz yoksa toparlayabiliriz.

Ercan Veliöğlü

Şimdi bu yasada, biraz önce hocamın dediği gibi determinist bir açıdan da olsa pratik olarak bir güvenlik kodu konulamamıştır. Tüm dünya bu hatayı yapmışsa, Türkiye de yapmıştır, o anlamda sorun yok ama kurumun Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün genetik mühendislikle bir alakası yoktur. Olabildiğince katımlıcılıkla bu iş bu hale getirilmiştir, daha iyisi mümkün değil midir? Tabii ki mümkündür. Eksiklikleri yok mudur? Vardır! Türk meslek örgütlerine o danışma kurulunda yer açılmıştır; bir şeyden kaçınılmıştır orada, bunu şunun için söylüyorum, gönüllü kuruluşlar Türkiye'de bir sayarsanız belki bin tane vardır, ama onlara yer açılmamıştır. Dikkat ederseniz orada şey denmiştir, meslek ve sivil toplum kuruluşları. Yani bizim eskilerin deyimiyle demokratik kitle örgütleri, yani meslek odaları. Ziraat Mühendisleri Odası gibi odalar tercih edilmiştir. Bir başka açıya göre de zaten, az önce tohum şirketleri egemen diyoruz, gönüllü kuruluşların da o egemen çevrelerce beslendiği iddia ediliyor. Ben de katılıyorum şu veya bu anlamda, yani bunları hukukten savunmak da ne kadar doğru, bunu diyorsanız bunu da demek zorundasınız. Üçüncüsü, şimdi Türkiye'de hukuk devleti şu veya bu oranda, Tohumculuk Yasası çıktıktan sonra ormancılık kesimi de kendi yönetmeliğini üretmek zorunda, yani hukukçu arkadaş dedi ki o hakka zarar verir. Tam aksine kanunu çıktıktan sonra yönetmeliği düzenlenmiştir, o anlamda zarar vermez, tam aksine yarar olur. Onun için yani anayasa, kanun, yönetmelik, talimat sistemlerinde hiçbir eksiklik yoktur.

Sanatın ve bilim önüne engel konulamaz. Yani bilimin ar ve hayâ duygusuyla, bir filmi veya sanat eserini yasaklayamazsınız, çünkü başı açık kadını görünce de ar ve hayal duygusuyla sanatı yasaklayamazsınız. Yani bilim de böyle, geliyor, teknoloji bunu, demin hocam da dedi Norveç buna çok karşı ama tüm bilim adamlarına en önde onlar çalışıyor. Bu anlamda bunu çalışmak zorundayız. Bu bilimdir, gelişecektir. Niçin şu konuda araştırma yapıyorsunuz diye hiçbir bilim adamına söylenemez. Bunlar zaten tarihte görüldüğü gibi zarar vermiştir. Onun için biz iç hukukumuzu, mevzuatımızı güçlendirmek, bunun üzerinde kanalize olmak zorundayız. Bu bir adımdır ama bu adım egemen güçler, güç sahipleri veya güçlü ülkeler ne kadar sizi tökezletecektir, ona karşı uyanık olabilir misiniz? Bu bizim iç dinamiğimizin sorunu. Ama bu konuda bir adım atılmıştır. İnşallah meclise gelir, daha güzelleri çıkar. Bence meclise gidince daha kötüsü çıkacaktır. O belli ama sonuçta üniversitemiz inşallah daha iyi çalışır, daha iyi şeyler üretiriz, sonuçta bu topraklar içindeyiz. Ama gözden kaçan bir şey var, yurt dışında bir laboratuara gittiğinizde sizi hemen o laboratuara sokmazlar, size şu odanın büyüklüğü kadar ter verirler. Bu laboratuvarın güvenlik sistemidir, emniyet alır. Radyasyonla ilgili şeyi çekersiniz su akar, onları gösterirler. Yani yarım gün, bir gün bunu anlatırlar. Ben hiçbir üniversitede, hiçbir hastanede, bir araştırma programının güvenlik sisteminin olduğunu bilmem. Laboratuvarlar

tehlike risklerine göre dört kategoridedir, Türkiye’de böyle bir yönetmelik yoktur, acil çıkması gereken, GDO’dan daha önemli de budur. Hiçbir kimyasalı siz var olan kanalizasyon sistemine akıtamazsınız. Başka bir sisteme akıtmak zorundasınız. Hastaneler o kanserojen atıklarını ayrı bir çöp arabasıyla götürürler, ama diğer kimyasallar yine bildiğimiz klasik kanalizasyona bırakılır. Bunu gündeme getirirsek, bunun o olayla birlikte bu dörtlü sistem, o laboratuvarlı sistem ve ona göre de kanalizasyon sistemi yaparsak daha bir adım daha ileri gitmiş oluruz.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Fatih Bey buyurun.

Fatih Taşdöğen

Sayın başkan tekrar söz almak zorunda kaldığım için kusura bakmayınız. Beyefendinin ifadesinden ben şunu anladım, dediler ki; hazırlıklar yapılırken demokratik kitle örgütleri ayağı eksik bırakılmıştır. Mesela Ziraat Mühendisleri Odası gibi meslek odaları da o demokratik kitle örgütlerinin içine girer ve diğer meslek örgütleri de onun içine girer.

Ercan Veliöğlü

Ben toplantıda demedim, çağrılacak kurumlarda dedim. Çünkü o zaman Tüketiciler Birliği gelmezdi...

Fatih Taşdöğen

Peki, demokratik kitle örgütlerinin de kimler tarafından beslendiği açıktır falan gibi bir şeyler söylediniz. Bakın şunu söyleyeyim, Ziraat Mühendisleri Odası bir meslek örgütüdür. Yani kamu kurumu niteliğinde bir örgüttür. Kamunun menfaatini her şeyin üzerine koyacak şekilde çalışmalar yürütmeye çalışır.

Ercan Veliöğlü

Bu laftan siz ne anladınız ben de onu anlamadım. Ziraat Mühendisleri Odası örneğini niye veriyorsunuz? Ben gönüllü kuruluşları kastettim.

Fatih Taşdöğen

Ama Ziraat Mühendisleri Odası da demokratik kitle örgütleri içerisinde. Yani şunu söylemeye çalıştım, Ziraat Mühendisleri Odası eminim ki ...

Ercan Veliöğlü

Arkadaşım siz yanlış anlamışsınız. Demokratik kitle örgütlerinin yeri vardır, herkesin, olmasına da gayret ediyoruz kurulda. Toplantıda gönüllü kuruluşlar da vardır. Şimdi bir arkadaş dedi ki biz kamu kurum ve kuruluşları demokratik kitle örgütlerini çağırın, kuruldan bahsediyorum, toplantıdan değil.

Oturum Başkanı

Halledildi sanıyorum. Bu toplantıya yaklaşık elliye yakın kuruluş, gönüllü kuruluş çağırıldık.

Katılımcı

Gönüllü kuruluşlardan gelen var mı?

Oturum Başkanı

Evet var, Ekoloji Kolektifi var. Bu toplantı biyogüvenlik sisteminin tarafı olacak ve etkilenecek halk kesimlerinin kaygılarını minimuma indirme amacını sağlayabilirse, toplantıyı başarılı varsayacağız. Tüm katılan bilim insanlarına, konuya duyarlılık gösterip davetimize yanıt veren, bu süreci birlikte örgütlemeye gönül koymuş kamu kurumu temsilcilerine, meslek odası temsilcilerine ve gönüllü kuruluş temsilcilerine tek tek teşekkür ediyoruz. Çalıştayımız gelecek hafta 19 Nisan'da saat 10.00'da Hakan Yardımcı, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Mikrobiyoloji Ana Bilim Dalı'ndan Hakan Yardımcı, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Nühket Turgut'un katılımlarıyla devam edecek. Bu çalıştayı bir sonuç bildirgesiyle, 12-19 Nisan'daki toplantılardan sonra bir sonuç bildirgesiyle bağlayıp, bu çalışmalara devam etme arzusundayız. Çünkü en azından kamuoyunda hala güvenli gıda tüketme niyetinde olan insanların, tarımsal sistemlerin ve gen kaynaklarının korunması konusunda kaygılarının giderilmediği, bu kaygıları giderecek, hukuki güvenceye alacak bir yasanın hazırlanması sürecinde her türlü katkıyı sunacağımızı şimdiden huzurlarınızda bir kez daha deklare etmiş oluyorum. Hepinize katıldığımız için teşekkür ediyorum. Gelecek hafta görüşmek üzere...

Biyogüvenlik ve Gıda Egemenliği alıştayı

19 Nisan 2008

Ankara Barosu Kurullar Merkezi

Genetiği Değiştirilmiş Hayvanlar ve Biyogüvenlik Yasa Taslağı'ndaki Yeri

Okan Ertuğrul

Prof.Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Genetik Anabilim Dalı

Biyogüvenlik Sistemi ve Çevre Hukuku İlkeleri

Nükhet Turgut

Prof. Dr., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Fevzi Özlüer

Ekoloji Kolektifi Derneği, (Oturum Başkanı)

Hepiniz hoş geldiniz. 12 Nisan 2008 tarihinde Biyogüvenlik ve GDO'larla ilgili çalıştayımızın ilkini yaptık. Geçen hafta bizimle olan Prof. Dr. Mustafa Akçelik GDO'lar ve biyogüvenliğe duyulan ihtiyaçları genel bir çerçevede aktardı. Daha sonra Prof. Dr. Murat Özgen tarımsal sistemler açısından biyogüvenlik sistemiyle ilgili genel bir değerlendirme ve çerçeve bir sunum yaptı.

Bugün değerli Hocalarımız; Profesör Doktor Nükhet Turgut, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden, "Biyogüvenlik Sistemi Ve Mevcut Yasa Taslağının Çevre Hukuku İlkeleri" açısından değerlendirilmesi konusunda bize genel bir sunuş yapacak. Son anda program değişikliğinden kaynaklı, Sayın Hakan Yardımcı Hocamız, Biyogüvenlik Yasa Taslağı'nın hazırlanmasındaki kilit noktada olduğundan ve bu kaynaklı yazışmalarda kendi isminin ağırlıklı geçtiğinden, buradaki tartışmanın bir takım sıkıntıları getireceğini düşünerek; birkaç gün önce katılmayacağını bildirdi. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden Sayın Okan Ertuğrul hocayı referans ettiler. Hocamızı davet ettik, hocamız da "Genetiği Değiştirilmiş Hayvanlar Ve Biyogüvenlik Yasa Taslağı'ndaki Yeri" üzerine bize bir çerçeve sunuş yapacak.

Sözü Okan Ertuğrul Hocamıza veriyorum.

Okan Ertuğrul

Prof. Dr., A.Ü. Veteriner Fakültesi Genetik Anabilim Dalı

Merhaba, ben Okan Ertuğrul, Veteriner Fakültesi'nde Genetik Anabilim Dalında öğretim üyesiyim. Benim bu toplantıdan son anda haberim olduğu için, bu kadar kısa zaman içinde konuyla ilgili ne kadar ulaşabildiğim bilgi varsa onları derleyip, toparlayıp buraya getirdim. O yüzden toplantıda ne konuşulduğu konusunda bir bilgim yok. Dolayısıyla herhangi bir şekilde bir kusurum olursa şimdiden özür diliyorum.

Rekombinant DNA yahut transgenik hayvanlar, genetiği değiştirilmiş, modifiye edilmiş hayvanlar, bunların hepsi, aynı anlama geliyor.

Birtakım enzimler var, bu enzimlerden bir tanesi restriksiyon enzimleri, bir tanesi de liganse enzimleri. 1967 ve 1970 yılında bulunan bu enzimleri; kullanarak DNA'yı kesebiliyor, kestikten sonra DNA'yı yapıştırabiliyoruz. DNA'yı kesip yapıştırma olanağına sahip olunca DNA'yı yeniden şekillendirme elimizde olabiliyor.

Yani bir DNA'nın sahip olduğu özelliği bir başka özellik haline getirebiliyorsunuz. Zaten rekombinant DNA teknolojisi -yani rekombinant- bu anlama geliyor: "Yeniden oluşturulmuş bir DNA". Rekombinant DNA nasıl olur? Bir başka türe ait ya da bir başka organizmaya ait bir DNA'yı alır da diğer bir organizmanın DNA'sına eklersiniz bu artık rekombinant DNA'dır. Yahut siz başka bir organizmanın DNA'sını alır da bir başka hayvana o geni aktarabilirseniz bu da transgenik hayvandır.

Konuyla ilgili olarak ilk kez 1972 yılında Stanford Üniversitesi'nde yapılmış bir çalışma var. Öncelikle transgenik teknolojisinden bahsetmek gerekirse; transgenik canlı olabilmesi için yabancı gen taşıyan canlıların bu geni yeni yavrularına aktarması gerekiyor. Olaya hayvan ıslahı açısından bakarsak,- bu genetik mühendisliği uygulamasıdır aslında-transgenik teknoloji; Moleküler biyoloji ve üreme biyolojisiyle ilgili yeni teknikleri kullanarak çiftlik hayvanlarında verimliliği ve verim kalitesini artırmak amacıyla yapılan uygulamalardır.

Bu rekombinant DNA teknolojisinin bulunmasıyla; bu yeni teknoloji tıpkı bombanın bir anda patlaması gibi çok yaygın olarak kullanılmaya başlıyor. Moleküler Genetik

Mühendisliği ile ilgili uygulamaların getirdiği en büyük yenilik de sahip olduğu olanaklarla organizmalara daha hızlı, daha çabuk, özelleştirilmiş bir şekilde, arzu edilen karakterin sağlanmasıdır. Fermantasyon olayından, farklı türlerde hayvanların kopyalanmasına kadar varan bir aşama gösteren bu teknolojik devrim sayesinde; insanlık artık cansız araçların yanında yeni canlı araçlardan da yararlanıyor.

Genetik olarak değişim uygulanmış mikroorganizmalardan elde edilen bu sağaltıcı maddelerin kullanımı, geniş bir şekilde hücre kültürü ve organik sentez gibi klasik yolla üretilenlerin yerini almaya yavaş yavaş başlamıştır. Hayvanlarda gen transferi uygulanırken, mikro enjeksiyon, retrovirüsler ve embriyonik kök hücrelerinden yararlanarak gen transferleri, olaylarını gerçekleştirebiliyoruz. En çok uygulanan yöntemlerden mikroenjeksiyonla transgenik hayvan veyahut gen aktarılmış hayvan elde etme yönteminin bir takım aşamaları var: Donörlerin seçimi, döllenen ovum zigot elde edilmesi, zigotun seçimi, gen seçimi ve gen konstraktların hazırlanması, buların zigota verilmesi, zigotların alıcı hayvana yani taşıyıcıya verilmesi, yavrularda genin ve gen ekspresyonlarının kontrolü yani bunlar geçmiş mi, geçmemiş mi, yani başarılı olduk mu, olmadık mı durumunun kontrolü var. Burada da işte bir fare kullanılarak yapılan gen teknolojiyle ilgili bir örnek görülmektedir. Burada başka bir ilginç örnek verebiliriz: Biliyorsunuz denizanaları parlak bir görüntüye sahiptir ve onların sahip oldukları bu özellikler, parlamayı özellikler taşıdıkları bir gen sayesinde olur. Bazı hayvanlara işte bu parlamayı özelliği sağlayan o gen aktarılıyor ve bu şekilde örneğin farelerin parlamaya bu genin aktarıldığı bilgisine sahip olabiliyorsunuz. Bu sadece hayvanlara yapılan bir uygulama değil farklı türlerde organizmalara da yapılıyor. Bazen genin o organizmaya gerçekten aktarılıp aktarılmadığını belirlemek için yapılan bir uygulama olarak da görülebiliyor.

Şimdi biraz farklı bir konuya girmek gerekirse; birçok konjenital hastalıklar var, kalıtsal hastalıklardan bahsediyorum. Çevremizde bu şekilde pek çok hastalık var, örneğin şeker hastalığı. Neden oluyor bu şeker hastalığı? Çünkü insülin hormonunu determine eden gen inaktif çalışmıyor. Tabii gen aktif olmadığı için de hormonda vücutta sentezlenmiyor, yahut bir başka birisinde herhangi bir şekilde buna benzer bir eksiklik var, bir enzim eksikliği, bir protein eksikliği., Neden oluyor bu? Genler çalışmadığı için, inaktif durumda olduğu için. Ne yapacak şimdi bu kişiler? Dışarıdan bu eksik olan enzim ya da proteini almaları lazım. Yani genler tarafından determine edilen, belirlenen bu proteinin veyahut enzimin alınması gerekiyor ki yaşamını devam ettirebilsin. Yoksa bunlar alınmazsa, vücutlarında herhangi bir şekilde hasara, dönüşü olmayan, önlenmesi mümkün olmayan bozukluklara neden olabiliyor. Örneğin büyüme hormonu salgılanmayan insanlar var. Ne oluyor? Cüce oluyor, cüceler oluyor. Biraz sonra bunlarla ilgili bilgi aktaracağım. Niye oluyor? Çünkü bunların genleri inaktif değil, yani mutasyona uğramış, resesif bir özellik kazanmış, gen çalışmıyor, gen çalışmayınca büyüme hormonu salgılanmıyor ve o insanlar cüce oluyor. Bu insanların ne yapması lazım? Eğer vücutlarında salgılanamıyorsa bunların dışarıdan bu maddeleri alması gerekiyor.

İşte buradaki örnekte de sağaltıcı amaç için istenen proteine ait bu gen parçası kesilebiliyor, ondan sonra bu fare promoter genine ekleniyor ve sonra bu hibrit genine sahip olan DNA parçası domuz embriyolarına aktarılıyor ve bu şekilde transgenik hayvanlar elde edilebiliyor. Koyun, domuz, keçi, sığır, tavuk gibi pek çok hayvandan pek çok ilaç elde ediliyor ve bunların belli kullanım alanları var. Sistik fibrosis sağaltımında, tromboz sağaltımında, hemofili, yara tedavisinde, tromboz, bunların sağaltımında, yani pek çok sağaltıma yönelik ürün eldesi var, yani kullanım alanları çok geniş. Bunlar insanların vücutlarında üretilmiyor, bunları kullanmamız gerekiyor ve dolayısıyla bir şekilde klasik ya da moleküler yollarla elde etmemiz gerekiyor.

İşte bu transgenik uygulamalar daha doğrusu rekombinant DNA teknolojisi kullanarak yahut transgenik hayvanlarla, salgılarından elde ettiğimiz bu ürünler artık bir sektör olmaya

başladı. Bu sektördeki uygulamalar ürünün doğasıyla karakterize olmuşlardır. Gelişmeler ve ticari hale gelmeleri uzun ve yavaş bir gelişme gösterir ve bu gibi uygulamalar aslında oldukça masraflı uygulamalardır. Başlangıçta bu uygulamalar insülin, interferon ve insan serum albümini antibiyotikler, viral bakteriyel, paraziter hastalıklara karşı aşı üretimi şeklinde olmuştur. Biz bu teknolojiyi kullanarak örneğin DNA aşılı elde edebiliyoruz ve ilk defa 1997 yılında üretilmiş ve farelerde denenmiş. Aslında bu DNA aşılıyla ilgili pek çok şey söylemek mümkün olmakla birlikte; DNA aşılı, klasik yolla üretilen aşılarda var olan pek çok lojistik ve ekonomik sorunu çözmesi beklenmekte. Çünkü pek çok ölüme neden olan bulaşıcı hastalıkların kaynakları yaban hayatındaki hayvanlardır. Bu durumun bir şekilde önlenmesi gerek ama onlara nasıl aşı uygulayacağız? İşte bu DNA aşılı sayesinde sorun çözülmektedir.

Şimdi bunlarla ilgili olarak bir başka örnek vermek istiyorum; resimde dikkatinizi çekmiştir insanlara baktığımız zaman, özellikle çocuklara, bunların boylarının kısa olduklarını görürsünüz, bunlarda “dwarfism” yani cücelik dediğimiz bir durum var. Çünkü bunlarda biraz evvel de söylediğim büyüme hormonu yok. Bu insanlara da bunun verilmesi lazım. Nasıl verebiliriz? Büyüme hormonuna gereksinim duyan bir çocuğun bir yıllık hormon gereksinimi için 75 tane kadavranın hipofiz bezinden bu büyüme hormonunun ekstre edilmesi gerekiyor. Bakın burada bir çocuğun bir yıllık gereksinimi için 75 tane kadavranın hipofiz bezinden büyüme hormonunun ekstre etmemiz lazım. Klasik yollarla yaptığımız zaman böyle bir yöntem kullanmak zorundayız. Bu insanların da bu hormonu almaları gerek, yaşamaları için, hayatlarını devam ettirmeleri için, bir takım fonksiyonlarını, işlevlerini yapabilmeleri için... Tabii bunların elde edilmesi zorsa, ilaç firmaları bunları size pahalı satar, kolay olarak bulamazsınız, her istediğiniz yerde bulamazsınız, gereksinim olduğu zaman bulamazsınız. O zaman bazı insanlar bu sorunlarıyla mı yaşasın? Yahut hayatları son mu bulsun? O zaman tabii ki rekombinant DNA teknolojisi gelecek. Yani rekombinant DNA teknolojisiyle bu olayı çözümlenmemiz gerek.

Bazı akciğer hastalıkları var ve bu hastalıklarda alfa 1 antitripsin gerekli, insanlar bazı durumlarda yüksek dozlarda alfa 1 antitripsin gerek duyarlar. İnsan kanında da var bu madde, sağaltım amacıyla, bunları insan kanından da elde etmek söz konusu. Ama transgenik koyunlardan da bunları elde edebiliyorsunuz. Çünkü insanlardan elde edilmesiyle ilgili olarak bazı riskleri var. İşte bu transgenik teknolojiyle gen aktarılan koyunların sütlerinde yüksek miktarda insan alfa 1 antitripsini bulunuyor, kuzularından biri de transgenik. Sistik fibrozis de biraz evvel söylediğim akciğer rahatsızlığı sendromlarında sağaltıcı amaçla kullanılan bir madde. Biraz evvel söylediğim gibi bu maddeleri insan kanından da elde edebilirsiniz, ama şimdi siz sağaltıyorum diye insanlardan elde ettiğiniz zaman, aldığımız insanlarda bir takım patojen organizmalar, mikro organizmalar olabilir. Örneğin ne olabilir? HIV olabilir değil mi? AIDS de etken veyahut aklınıza gelebilen kanda bulunan herhangi bir mikroorganizma olabilir. Siz insanlara sağaltacak diye bu maddeyi üretmek istiyorsunuz, fakat verdiğiniz madde daha çok zararlı etki yapıyor bu insanlara. Dolayısıyla şimdi düşünün kontrol altındaki bu hayvanların, sütünden rahatlıkla bu maddeyi elde edebiliyorsunuz. Şimdi insanın kanından patojen mikroorganizmalarla bulaşmış bir maddenin insanlara uygulanması mı daha iyi yoksa bu şekilde bir uygulamayla ürünün elde edilmesi mi daha iyi? Ben bu şekilde bunun elde edilmesinin daha sağlıklı ve daha doğru, daha insancıl olduğunu düşünüyorum. İşte burada bir başka örnek domuz, bu da bir transgenik hayvan ve sütünde de insan proteini var, protein C. Genetiği değiştirilmiş ve Genie diye bir ad konmuş. Bu insan proteini C nedir, ne yapmış bu Genie? Kan proteini üretiyor, kan pıhtılaşmasını kontrol işlevi var. Bazı bireyler protein C eksikliğiyle doğarlar, dışarıdan protein C almaları gerekir. Yani bunları vermemiz gerekir. Tabii Genie'nin bir litre sütü ile bir gram insan proteini C üretilmiş ve sağlıklı insan kanındaki miktarın 200 katından daha fazla. Elde edilen bu proteinin yaklaşık olarak 1/3'ü biyolojik olarak aktifmiş. Bir başka örnek Rosie, işte bu buzağı fetal sığır hücrelerinin ait olduğu hayvanın bir

klonudur. Hayvanın sahip olduğu bir hücre sayesinde, sütüyle insan albümini üretecek, bu ve doğacak bütün buzağılar dışı olacak ve böylece bunlar süt üretecekler, yani sütünden bu madde elde edilecek. Serum albümini nedir ve Rosie ne yapmış? Majör kan proteini kan basıncını regüle eder ve yıllık dünya gereksinimi 4 ile 500 metrik tondur. Biraz evvel söylediğim, HIV gibi insan kanında olabilen bazı sorunlar sebebiyle; kan patojenlerinin kandan alımını kısıtlamaktadır. Yani insan kanından da elde edilebilir. Ama insan kanında bu şekilde risk olduğu için, bu riskten kurtulmak için böyle bir uygulama daha sağlıklı bir uygulamadır. Yaklaşık olarak 2000-3000 başlık bir sığır sürüsüne sahipseniz, ki bunu oluşturmakta zor bir şey değildir, bu sürüyle dünya gereksinimini de karşılırsınız. İşte bu yolla istenilen maddeler daha kısa zamanda, daha fazla miktarda ve daha ucuz olarak elde edilebilmektedir. İşin işte insani boyutu da bu oluyor. Aynı zamanda genetik mühendisliği yoluyla üretilen, diyagnostikler de vardır ve bu şekilde pek çok diyagnostik yani bazı biyolojik olayların belirlenmesinde kullanılan maddelerin rekombinant DNA teknolojisiyle üretilmesi sağlanmaktadır. Bu mikroorganizmaların bazı özelliklerinden yararlanarak da gıda üretiminde kullanımı, antik çağlardan beri artık bilinen bir olay. Mikroorganizmalara istenilen özelliğin genetik değişiklikler yapılarak sağlanmasıyla ortaya çıkan durum yeni alternatifler sunmaktadır. Örneğin bira mayası nişastayı indirgeme yeteneğinde değildir. Klasik genetik yöntemlerin kullanılmasıyla çaprazlama yapılarak elde edilen mayalarla bir dereceye kadar bu işlemin yapılmasında başarılı olunabilmektedir. Genetik mühendisliğin devreye girmesiyle elde edilen amilolitik mayalar istenilen hedefe ulaşılmasını sağlamaktadır

Bu şekilde endüstriyel uygulamalar yanında bazı kalıtsal hastalıklara neden olan genlerin de moleküler genetik tekniklerle izole ve karakterize edilmesi olası hale gelir, yani bu hayvanları kullanarak; genlerin hangi organlarda, nasıl biyolojik veya biyokimyasal değişiklikler yaptığını öğrenebiliyorsunuz. Bunlara bağlı olarak bu şekilde daha iyi bilgilenebiliyorsunuz ve daha iyi bir sağaltım sağlayabiliyorsunuz. Bu şekilde ki araştırmalar örneğin göz, diş gibi bazı organlara ait bozuklukları açıklayacak konuma geldi. Başka organizmalarla yapılan, başka organlara ait çalışmalar da var. Tabii sadece nükleer DNA değil, aynı zamanda mitochondrial DNA da var. Mitochondrial DNA'ya ait bazı hastalıklar olabiliyor, onlar üzerine yapılan çalışmalarda, yani onlarla ilgili olarak bazı kalıtsal hastalıkların ortaya çıkarılmasıyla ilgili çalışmaların da bir yanda sürdürülmesi lazım. Tabii yine bu olaylardan yararlanarak, gen sağaltımıyla ilgili kurgulanan araştırmalar da mevcut. Ama gen sağaltımıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, yani bunlar bazen kök hücrelerde kullanılıyor, tam başarıya ulaşılmış bir durum söz konusu değil. Bunlarla ilgili olarak çalışmaların da daha artırılması gerekiyor.

Şimdi biz klasik ıslah yöntemine dönecek olursak, hayvanların verim özelliklerini dikkate alarak beklenen fenotiplerden ve parametrelerden yararlanarak uygun birleştirme ve seleksiyon yöntemlerinin kullanılmasıyla, bazı önemli verim artışları hayvanlarda sağlanabiliyor. Bununla birlikte yine engelleyici bir takım faktörler var. O faktörlere bağlı olarak da istediğimiz şekilde bir ilerleme sağlayamıyoruz. O zaman daha gelişmiş teknolojik uygulamaları devreye koymamız lazım. Yani gündemde olan teknolojik uygulamalar, biyoteknolojik uygulamalar, gen aktarımları gibi tekniklerin devreye konulması gerekiyor. Çünkü bunlar arasında gerçekten önemli farklılıklar var. Şimdi klasik hayvan ıslahı uygulamalarında bir jenerasyondan diğerine arzu edilen genlerin yanında arzu edilmeyen genlerin de aktarımı söz konusudur. Basit bir örnekle anlatmaya çalışırsak, diyelim ki elinizde bir ırk var. Bu ırkın süt verimliliği yeterli değil, et verimliliği yeterli değil. Yani sahip olduğunuz özellikler açısından yetersiz. Bununla ilgili olarak seleksiyon yaptınız, belli bir noktaya kadar geldiniz, daha fazla ilerleme sağlayamıyorsunuz. Ne yapacaksınız? Bir başka ırkı alacaksınız, onunla melezleme çalışmaları yapacaksınız. Çok farklı melezleme çalışmaları var. Sonra bunları yaparken işte o hayvandaki özelliğin yavrulara geçmesini sağlıyorsunuz. Yani siz melezleme çalışması yaparken de aslında bir gen aktarımı yapıyorsunuz. Yani gen

aktarımı sadece buradaki transgenik hayvanlar için söz konusu değil. Melezleme yaptığınız zaman da bir gen aktarımı söz konusu. Orada da bir gen aktarımı var. Çünkü belli bir karakterin genleri o hayvanlara geçmesini istiyoruz. Bir örnek vermek gerekirse; Urfa'da bir çalışmamız vardı, Güney Anadolu Kırmızısı sığırlardaki et verimi özelliklerini artırma amacıyla Simental ırkıyla melezleme yapıyoruz. Simental ırkındaki et verimi özellikleri iyi. Ama o ırkın sahip olduğu başka özelliklerde de var. Dezavantajlar da var ve bunlar da yavrularına geçebiliyor. E ben bunları ayırt etsem, iyi özellikleri belirlesem ve iyi özelliklerin yavruya geçmesini sağlasam daha doğru olmaz mı? Biraz uç bir örnek oldu ama ben de daha doğru olur. Aynı zamanda bu şekilde, yani klasik yollarla yapılanlar, çok uzun zaman alıyor, bu şekilde bir çalışma, bazen çok uzun süre devam edebiliyor; uğraşıyorsunuz, uğraşıyorsunuz, bazen siyasi yada başka, nedenlere bağlı olarak yaptığımız çalışmalar da, boşa gitmiş oluyor. O yüzden kısa zamanda sonuç alabilmemiz için bu uygulamaları, yani gen aktarımlarını, hayvan ıslahında da uygulamaya geçirmemiz gerekiyor. Klasik yollarla yaparsak, çok sayıda bilinmeyen genin kalıtımı söz konusu olduğu gibi, genetik ilerleme de çok yavaştır. Aynı zamanda bazı çevresel koşullar da üretimin artırılmasında kısıtlayıcı bir rol oynar. Veteriner hekimlikte genetik mühendisliği uygulamalarının söz konusu olduğu konulardan biri de; mikroorganizmalar, memeliler ve kanatlılara ait proteinlerin, mikroorganizmalar hatta memelilerde hücre kültürleri ya da transgenik yollarla seri olarak üretilmesidir. Biyoteknolojik yolla; patojen ve parazitler hastalıklara karşı elde edilen aşılardan bazıları hayvan yetiştiriciliğinde başarıyla kullanılmaktadır. Bu teknolojiler kullanılarak aşılama'nın ağız yoluyla uygulanması konusunda da başarılı çalışmalar da var, bunlar yapılıyor. Yani aşımın bu şekilde elde edilmesi ve bunların yaban hayvanlarında uygulanmasında gerçekten bir gereklilik olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü bulaşıcı hastalıkların bir şekilde önüne geçmemiz gerekiyor ki bundan başka bir çare de yok.

Bu resimde gördüğünüz bir transgenik sığır. Bu Hermann adlı sütçü sığır, modifiye edilmiş, insan laktoferrin geni taşıyan bir boğadır. Bu protein insan sütünde bulunur ve enfeksiyonlara karşı doğal bağışıklık sağlar. Başlangıçta bu hayvanın elde edilmesindeki amaç, ineklerde çok rastlanan mastitis hastalığının önüne geçmektir. Ama bu ve bundan sonraki yavrularından elde edilen süt, daha çok dayanıklılık sağlamak amacıyla kullanılabilir diye bazı çalışmalar yapılıyor. Şimdi bu şekilde transgenik hayvanlar kullanarak hayvanların daha verimli olması sağlandığı gibi sanayide de bazı sorunların önüne geçilebilir. Örneğin koyun yetiştiriciliğinde yapağı elde edersiniz ve bu yapağı kumaş sanayinde kullanırsınız. Yapağının beyaz olması istenir, bazı hayvanlarda renkli, yani siyah olabilir, kahverengi olabilir, çok farklı renkler olabilir. Eğer renkliyse sizin işlemeniz çok zor olur. Ama beyazsa onlara istediğiniz, o yüne istediğiniz, rengi verebilirsiniz. Sanayiciler için bu daha kolay bir uygulama olarak karşınıza çıkar. İşte bunun için de antisens RNA kullanılarak bu pigmentasyon işlemi engellenmiş transgenik koyunlar elde edilmesi konusunda da çalışmalar yapılıyor. Koyun ve domuzlarda da büyüme hormonu kullanarak elde edilen bu transgenik hayvanların kaslarında daha az yağ ve daha çok et bulunmasını sağlayabiliyorsunuz. Sonra örneğin transgenik balıklar var, bu balıklarda da som balığı geni kullanılarak daha hızlı büyüyen dolayısıyla daha az zamanda az yemle daha fazla ağırlığa sahip olan transgenik balıklar elde ediliyor. Bu bizim ülkemizde söz konusu değil tabii. Bir başka bir örnek; koyunlarda yapağı ile ilgili, iplikçiklerin kırılmasına neden olan bu epidermal büyüme hormonunun elde edilmesi üzerinde çalışılıyor. Bu hormonun kullanılmasıyla, koyunların kırkım zamanında hayvana zarar vermeden kırkım yapılması söz konusu olacak. Klasik kırkım uğraştırıcı bir iş ve hayvanlara bazen zarar verebiliyorsunuz. Yani eziyetli bir uğraş olabiliyor. Ama bu şekildeki bir uygulamayla hayvanları çok kolaylıkla yani kırkım makası falan kullanılmadan bunların yünlerini elde etmeniz söz konusu olabilecek. Şimdi başka örneklerden de bahsetmek istiyorum. Örneğin, bazı bitkiler dış parazitlere karşı dayanıklıdır, dış parazitler bu bitkilere zarar vermemektedir. Bunları belirleyen bazı genler vardır o bitkilerde. Özellikle koyun yetiştiriciliğinin çok olduğu Avustralya, Yeni

Zelanda gibi ülkelerde bu gen o bitkiden kesiliyor ve koyunlara aktarılıyor. Koyunlara aktarıldığı zaman o parazitler, ektoparazitler, bu transgenik hayvanlara zarar vermiyor. Dış parazitler koyun yetiştiriciliğinde gerçekten büyük bir sorun. Bunlara karşı ilaç kullanıyorsunuz ve bu ilaçların üretilmesi ekonomik açıdan bir masraf, artı bu ilaçları kullandığınız zaman hem çevreye zarar veriyorsunuz aynı zamanda hayvanlarda bunlar kalıcı etki yapabiliyor. Yani çeşitli şekillerde, etine, sütüne bulaşabiliyor. Bu şekilde insanlara geçmesi de söz konusu olabiliyor. Ama gen aktarıldığı zaman koyunlarda dış parazitler, ektoparazitler, sorunu ortadan kalkıyor. Aynı zamanda çevreye herhangi bir şekilde bir zarar vermiyorsunuz ve bunların yok edilmesi için bazı kimyasal maddelerin işleme girmesine gerek kalmıyor. Hem ekonomik açıdan para kazanıyorsunuz, hem de çevreye karşı bir koruyuculuğu oluyor.

Bazı hastalıklara direnç ile ilgili olarak; genlerin belirlenmesi söz konusu olabiliyor. Örneğin kanatlılarda salmonella ve marek hastalığına dirençliliği determine eden genler var. Bu genleri belirledikten sonra, direnç genleri ortaya çıktıktan sonra, bu genlerin aktarılmasıyla hayvanların hastalıklara dirençli olmaları sağlanıyor. Şimdi hayvanlar hastalıklara dirençli olursa ne kazandırır bize? O hayvanlar her şeyin başında hastalıklara yakalanmaz, hastalıklara yakalanmadıkları için iyi ürün verir, fazla ürün verir. Aynı zamanda bunlara ilaç uygulamazsınız, koruyucu tedbir almanıza gerek yoktur. Yani kimyasal yünden herhangi bir şekilde bir kirlenme söz konusu değildir. Hayvanların da kirlenmesi, çevrenin de kirlenmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla bu şekilde direnç genlerinin belirlenip onların aktarılması bu olumlu gelişmeleri sağlıyor, yani kazançları, artıları getiriyor.

Bir başka transgenik örnek; Biliyorsunuz ki organ nakli büyük bir sorun. Bu sorunu ortadan kaldırmak için bu transgenik domuzlar kullanılıyor. Bir başka transgenik hayvan olarak model fareler var. Bunlar da hastalıkları tanımlamaya yönelik olarak hayvan modelleri oluşturma konusunda önemli. Örneğin birisi doğa tipinde, birisi de sistik fibrosisli fareler ve bunların heterozigot yavruları. Sistik fibrosisli fareler embriyonik kök hücreleri kullanarak meydana geliyor ve gen sağaltımındaki gelişmeleri gözlemlemek için kullanılıyor. Bir başka olay da burada embriyo kök hücrelerinde genetik modifikasyonlar yaparak, bunların da başka embriyolara aktarımı konusunda yapılan çalışmalar da belli bir yol kat ediyor. Yani son zamanlarda artık hayvan yetiştiriciliğinde, çiftlik hayvanı yetiştiriciliğinde, biyoteknolojik boyutlara dönülüyor ve gelişmiş ülkeler bunları uyguluyorlar. Nasıl uyguluyorlar? Bazı hayvanlarda hangi genlerin olması arzu ediliyor? O genleri taşıyıp, taşıyor mu? Bunları belirleyebiliyorsunuz ve bu embriyoları siz çoğaltıyorsunuz ve çoğaltarak sağlıklı hayvanlar ve istediğiniz özelliklere sahip hayvanlar üretebiliyorsunuz ve bunların sürüsünü yapabiliyorsunuz. İsrail’de bununla ilgili olarak çalışmalar var, Amerika Birleşik Devletleri’nde çalışmalar var. Moleküler teknikleri uygulayarak amacınıza uygun istediğiniz cinsiyetten hayvan üretebiliyorsunuz.

Biyoteknolojik yöntemlerle tanı, klasik yöntemlere göre de daha erken ve daha doğru olarak konulabilmekte ve böylece hayvanlarda daha az ölüm sağlanmakta, koruyucu önlemler çok önceden alınabilmektedir. Dolayısıyla çiftçi de bu uygulamalardan ekonomik olarak daha karlı olarak çıkmaktadır. İşte model hayvanlardan bir başka örnek de köpekler. Burada insanlarda keratin ile ilgili hastalıklar köpeklerle benzerlik gösteriyor. Bir başka benzer örnek ichthyosis; yine bu hayvanlar üzerine yapılan çalışmalarla insanlardaki sorunlar ortaya çıkabiliyor. Bir başka olay insanlarda kanser sırasında ilaç uygulamaları yapılıyor. İlaç uygulaması yapıldığı zaman saç dökülmesi çok görülen bir durum, köpeklerde bu durum ortaya çıkmıyor. Bunun neden olduğu köpektaki çalışmalara ortaya koyuluyor.

Genetik mühendisliği uygulamaları gelişmekte olan ülkelerde kullanılması hastalıklar, yem maddeleri, yiyecekler, gübre ve sıvı yakıt ile ilgili süregelen üretimsel sorunları çözmesi ve yaşam kalitesini artırması bakımından stratejik öneme sahip bir çare olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin genetik mühendisliği ile ilgili uygulamalara güçlü

bir şekilde başlayabilmeleri amacıyla yapılacak insan ve materyal kaynakları konusunda verilen sözlerden vazgeçilmesi ya da bu konulardaki başarısızlık, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında zaten var olan farklılıkları daha da büyütecektir. Gelişmiş ülkelerde var olan akademik endüstriyel alt yapı, büyük parasal destekli araştırma fonları ve diğer parasal kaynaklar sayesinde canlı organizmaların üzerinde istedikleri gibi oynamak ve onları istedikleri gibi kullanma avantajları var. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler kendilerinde var olan bir önemli kaynaktan, doğal kaynakların bozulmamışlığından yararlanmayıp bunu yeni biyoteknolojinin olanaklarıyla birleştirip kullanamayacaklardır. Henüz gelişmekte olan ülkelerde var olan ve bu ülkeler tarafından önemi yeterince kavranılmamış zengin biyolojik kaynakların varlığının farkında olan gelişmiş ülkeler genetik mühendisliğinin getirmiş olduğu muazzam olanakları da kullanarak bunlardan bir an evvel yararlanma yolunu aramak için çeşitli projeler üretmelidir. Gelişmekte olan ülkeler tarafından bu gen kaynaklarının kullanılmasıyla var olan endüstriyel sorunların çoğu çözülebilir. Yani aslında burada biyoteknolojik olanakların kullanılması lazım, bunların üretilmesi lazım. Ama bir taraftan genetik çeşitliliğin de korumamız lazım, bu çok önemli bir konu. Sahip olduğumuz doğal kaynakların korunması çok önemli. Bunlarla ilgili olarak projeler üretilmesi gerekiyor. Biz fakültede bu gen kaynaklarının korunmasına yönelik, hayvanlarda, bir projeyi de yürütüyoruz. Gen kaynaklarının saklanması, korunmasına yönelik etkinlikler de yine biyoteknolojinin ve genetik mühendisliğin sahip olduğu olanaklarla yürütülmek durumunda. Bu olanaklarla daha fazla yol alınabilir.

Gelişmiş ülkelerde biyoteknolojinin kâr amaçlı olarak kullanılması diğer tüm yeni endüstriyel etkinliklerde olduğu gibi para yoğun niteliğinden dolayı özel sektörün araştırma, geliştirme faaliyetlerinde yatırıma yönlendirilmesine yol açacaktır. Şimdi bu olay gerçekten para getiriyor ve bu para getirdiği için, gelişmiş ülkeler bu teknolojinin sizin ülkenizde olmasını istemeyeceklerdir. Ama biz bu teknolojileri ülkemizde kullanmak durumundayız ve bunları kullanırken de tabii uymamız gereken bir takım şartlar var. Özellikle de bu konuyla da, belki bu tartışmanın içinde bunları söylememiz lazım, tartışıp bulmak belki daha doğru olacaktır.

Burada şimdi aklıma geldi, bir şeyi daha söylemek istiyorum; bu yem maddeleriyle ilgili olarak, bu elimdeki kaynaktan yurtdışında hayvanlara yem olarak transgenik teknolojiyle üretilen mısırlar kullanılıyor. Avrupa'da nasıl uygulanıyorsa bizim de o şekilde, o şartlara uygun olarak uygulamasını ben de destekliyorum.

Son olarak gelişmekte olan ülkelerde, genetik mühendisliğin gelişmesine yönelik engelleri, parasal koşulların yeterli olmamasına bağlanmamalıdır. Teknolojideki gelişmeleri ve eğitimleri yorumlayacak mekanizmaların yeterli olmaması, bilimsel alt yapı ve eğitilmiş insan gücünün yetersiz olması yanında, elverişsiz kanunların ve fazla gelişmemiş bir sosyoekonomik yapının varlığı da gelişmeye engel faktörlerden birisidir. Sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliği yapılarak biyoteknolojik transferin sağlanması yukarıda sayılan olumsuz nedenlere bağlı olarak, ortak çıkarların eşit bir şekilde dağılımını sağlamaya tam olarak yetmeyecektir. Gelişmekte olan ülkelerin tüm bu olumlu ve olumsuz etkenleri birlikte ele alarak, yani burada tabii ki Türkiye'yi düşünerek, yeni biyoteknolojileri geliştirip yardımlaşma gereği vardır, Türkiye de dünyadaki bu ülkeler içinde bu konuda yer almaktadır ve uygulaması gereken bazı temel stratejiler var. Onları gerekirse daha sonra artık tartışırız.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Şimdi tartışmayı biraz daha genişletebilmek adına bir iki noktaya dikkat çekmek isterim. Genel olarak Okan Hocamın çizdiği tablo bence çok pembe bir tabloydu. Genetik uygulamalarla ilgili genetiğin dışsal etkilerinin, tarımsal sistemler, hayvansal üretimler, çevre, halk sağlığı, eko sistem üzerindeki baskıları ve etkileri konusunda aslında

bir önceki toplantıda daha kapsamlı bir takım değerlendirmeler yapmıştık.

Şimdi genel olarak çizeceğim çerçeve içerisinde, biraz önceki konuda dışsal etkilerini ve dışarıya olan baskılarını, bu üretimin, biyoteknolojik üretimin, yan etkilerine, çevresel etkilerine çok fazla değinemedik, bazı noktalar dikkatimi çekti: Bu Rosie projesinde doğacak tüm hayvanların dişi olacağı ve süt üreteceği konusunda bir endüstriyel üretim faaliyete girdi. Bu yaklaşık 2000-3000 başlı bir sürünün dünyanın bu alandaki gelişimini ve gereksinimini karşılayacağından bahsedildi. Hayvan ıslahı yönündeki klasik yöntemlerinde de bir gen aktarımının mümkün olduğu fakat bunun uzun zaman ve uygulamalarda da bir takım siyasi manipülasyonlara bağlı olarak değişim gösterdiği de belirtildi. Geçen haftaki sunumlardan aldığımız bazı geri bildirimler doğrultusunda ben şöyle bir noktayı da açmasını isteyeceğim hocamızdan, daha çok öğrendiğimiz, bizim de biraz okuduğumuz, kendi yorumladığımız, çok teknik bir mevzu dolayısıyla bizim de doğrudan içerisinde bulunduğumuz bir alan olmamakla birlikte, bildiğimiz ve öğrendiğimiz daha çok doğal bir gen aktarımı ve dışarıdan etkisinin yaratacağı, yeni üretimde yaratacağı sorunların doğal değil de bir takım direnç etkileri yaratacak, daha dışsal bir takım gen aktarımlarının doğada geri dönüşüm ve etkilerinin daha farklı olduğu yönündeydi. Bu konuya ilişkin de belki tartışmamızı bir noktada geliştirebiliriz. Özellikle sunum içerisinde hayvansal üretim içerisinde, hayvanlardan hayvanlara aktarım veya işte hayvanların beslenmesindeki yem sanayisindeki genetik uygulamaların hayvanlara doğrudan etkisinin anlatılmasını bekledim. Hayvan ürünlerini tüketiminde insana konunun geçişi, buradaki olumsuz etkilerin geçişi konusunda bir takım bilgiler rica edeceğim. Ve geliştirmekte ve gelişen ülkeler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldı en sonda. Mevcut genetik uygulamalarının bir genetik devrim fakat sorunsuz işleyen bir uygulama olduğu yönünde bir çerçeve çizildiğini düşündüm, not aldım. Bunun bir stratejik kalkınma hamlesi olarak değerlendirildiğini, fakat bunun değerlendirilmesi yapılırken de çok uluslu sermayenin bu konuya ilişkin hâkim durumu ve yarattığı üretim araçları dolayısıyla aslında bu çok geliştirmekte olan ülkelerin bu gelişim hamlesini yapamayacağı konusunda bir takım etkilerinin, siyasi ve ekonomik etkilerinin olabileceğini düşündüğüm için bunu nasıl değerlendirir? Bu konuya ilişkin de kendisinden bir görüş alabiliriz. Genel olarak çerçevem buydu, bu konuda diğer arkadaşların da soruları varsa sunumu geliştirmek adına...

Okan Ertuğrul

Aslında bunları teker teker yanıtlasam da olabilir...

Katılımcı

Bunları tartışma bölümünde de yapabiliriz.

Oturum Başkanı

Tartışma bölümünde yapabiliriz. Geliştirmek ve öğleden sonraki bölüme biraz daha katkı verebilmek için durum tazeyken diğer katkı ve soruları da alalım.

Dilan Karademir

Dediniz ki normal, klasik yollarla melezleme yaptığımızda kötü özellikleri de geçiyor ve bu çok yavaş bir şekilde oluyor. Yani süreç çok yavaş işliyor. Biz sadece iyi özelliklerini aktaralım ve kısa sürede çok fazla verim, kalite alalım. Bir tane gen aktarılrken dokuz tane farklı virüs, bakteri ve farklı gen aktarılıyor benim bildiğim kadarıyla. Yani bir tane istediğimiz geni aktarılrken aynı zamanda dokuz farklı geni de aktarmış bulunuyoruz ve farklı sonuçlar doğurabiliyor, laboratuvar ortamında yapmış olmamıza rağmen. Nasıl iyi olduğunu bileceğiz? Stabilize olmamasından bahsedilmişti geçen hafta, bu yüzden hayvan-

lar üzerinde istediğimiz şekilde sonuçlar almak nasıl oluyor? Bitkiler üzerinde çok farklı sonuçlar doğurduğunu biliyoruz da hayvanlar üzerinde nasıl değişimler oluyor? Ondan sonra, bakteriyel viral yollu hastalıklara çözüm oluyor dendi, zaten bakteri ve virüs yoluyla bulaştırılıyor bu genler, o yönlü aktarılıyor. Farklı hastalıklara neden olmuyor mu yani? Ve siz mükemmel insanı, mükemmel hayvanı yaratmaya çalışıyorsunuz. Bir şekilde her şeye dirençli mükemmel insan ya da mükemmel hayvan yaratılabilir mi? Örneğin hiçbir şekilde hasta olmayan ya da hayvan üzerinden konuşursak en iyi sütü veren, işte en yağsız eti veren hayvanlar mümkün olsa bile; bunlarda yeni ve başka türlü hastalıklar ortaya çıkmayacak mı? Ve doğanın dengesiyle bu kadar oynamak ne kadar ahlaki? Sürekli insancıl kelimesini kullandınız, her şey insanlar için, yani bu dünya yalnızca biz insanlar için, hayvanlarla bu kadar oynanması ne derece ahlaki buluyorsunuz?

Melike Hemmami

Buğday Derneği

1990'lardan beri ilk DNA'nın aşının üretildiğini söylediniz, o dönemden bu güne etkilerin izlenmesiyle ilgili herhangi bir araştırma var mı veya siz bunlarla ilgili bize bir şey söyleyebilir misiniz? Parazitlerle mücadeleden bahsettiniz, burada hani ilaç kullanımını azaltacağı için ekonomik olarak daha etkili bir yöntem olabileceğini ifade ettiğiniz için aynı zamanda biyolojik yöntemler de bu parazitlerle baş etmek için ve herhangi bir maliyeti de yok aslında sadece yer değiştirmelerinin, o karşılaştırmayı bir de sizden duymak ilginç olabilir. Son olarak da, gelişmiş ülkelerde bu yöntemlerin kullanıldığından bahsediyorsunuz ama aynı zamanda bahsettiğiniz gelişmiş ülkelerde GDO'lu ürünlere, aynı şekilde diğerleri için geçerli, çok ciddi bir lobi var, hatta bütün ürünlere etiketlenme mecburiyeti gibi konular da var. Son olarak da genetik haritamızın korunmasının çok önemli olduğunu söylediniz, ben özellikle Türkiye'de zaten eskiden var olan yerel ırklarımızdan birkaç tanesini tamamen geri dönüşsüz kaybettik. Ve tabii melezleme, yeni ırkların getirilmesi ve yeni ırkların geliştirilmesi bu koruma sürecine çok fazla yardımcı olmayacak diye düşünüyorum. O bağlantıda bizi aydınlatır mısınız?

Can Çokçalışkan

Kırsal Çevre Derneği

Kırsal Çevre Derneği'nden, hocamın da öğrencisiyim aynı zamanda. Bu transgenik hayvanlar, o transgenik hayvanlardan oluşturulan ürünler, diyelim ki Avrupa'da ya da Amerika'da FDA'dan ya da EMA'dan onay alıp da şu anda kullanılıyor mu, ilaçlar hariçinde gıda olarak üretilenler? Yani bunlar gelişmiş ülkelerde FDA'dan ya da EMA'dan aldıkları için konuşuyorum, ilaç olarak onay almış mıdır veya gıda olarak onay almış mıdır? Rutin olarak kullanılıyor mu yani?

Mehmet Bilge

Gıda Mühendisleri Odası

Ben bir şey sormak istiyorum, tabii hocamı çok sıkıştırıyoruz gibi oluyoruz. Balıklarla ilgili bir şey söylediniz hocam, gen aktarılıyor, daha kısa zamanda az yemle büyümeleri sağlanıyor. Bu balıklarla beslenmek ne kadar sağlıklı olur? Bu konuda bir şüphe de oluştu, tabii siz genelde olumlu taraflarını söylediniz, bütün bu çalışmaların olumsuz yanları şu ana kadar olmuş mudur, böyle bir çalışmalar da var mı acaba? Bu konuda da bizi aydınlatsanız seviniriz.

Fevzi Özlüer

Bu toplantıya daha önce Hakan Yardımcı'yı çağırmiştık. Onu da çağırırken özellikle kendisinden hayvanlar üzerinde genetik uygulamaların yaratacağı riskler üzerine biyogüvenlik çalışmasının ne yönde yapılması üzerine bir sunum yapmasını istemiştik. Kendisi sizinle irtibat kurmuş ve anladığım kadarıyla böyle bir irtibatsızlık olduğu için, üzülererek söyleyeyim, propagandaya maruz kaldığını, bilimsel olarak objektif olunamadığını düşünüyorum. Çünkü burada bilimi iktisada kurban eden ve hukukun alanına giren bir konuşma yaptığınızı düşünüyorum. Verimlilik ile ilgili yaptığımız değerlendirme en basitinden bir liberal ekonomi içinde bile bu kadar basit gösterilemez; bize birinci sınıfta iktisatta öğrettikleri gibi verimlilik sonsuza kadar süren bir eğilim değildir. Pik yaptığı bir nokta vardır, ondan sonra aşağıya doğru kendisini salar. Bu nedenle çizdiğiniz tablo en basitinden liberal ekonomi iktisadının çerçevesinde bile uzun uzadıya tartışmaya gerek bırakmadan objektif bir açılım sağlayabilecek bir yönü olduğunu düşünmüyorum. Burada önemli olan hayvanlar üzerinde ki uygulamaların çevre, insan ve hayvan ilişkisi ekseninde yaratacağı olanaklar ve riskler üzerinde bir değerlendirme yaparak bu uygulamaların nasıl, hangi koşullarda, hangi hukuk sistemi çerçevesinde uygulanması gerektiği yönünde bir tartışmaya ihtiyaç duyduğumuz için bu toplantıyı yaptık. Bu nedenle vurgunun sürekli "verimlilikte" olmasının, doğadaki bazı genetik özelliklerden sizin iyi olduğunu tespit ettiğiniz, o tespitin de nasıl yapıldığı da meğhul, iyi olduğunu tespit ettiğiniz bir takım genetik özellikleri olarak mükemmel bir ırk yaratabileceğinize dair vurgunun ve uygulamanın acaba hayvanlar dışında insan ırkına uygulanmasına yol açabileceğine, bu yöndeki politikaları tetiklediğini düşünüyor musunuz?

Okan Ertuğrul

Şimdi müsaade ederseniz burada sözünüzü kesmek istiyorum. Ben bazı arkadaşlar da vurgu yaptı, mükemmel bir hayvan ve mükemmel bir insan yaratılması gibi ırkçı bir düşünceyle bu konuyu anlatmadım. Öyle bir ırkçı düşünceye de karşıyım. O bakımdan böyle bir düşünce varsa o düşünce yanlıştır. Eğer öyle bir algılamaya yaptıysanız o da demek ki benim hatam. Şu saptamayı yapmak istiyorum müsaade ederseniz Hakan benim arkadaşım, buraya gelmeden evvel sabahleyin onunla da konuşmuştum. Onun burada nasıl bir sunum hazırlayacağıyla ilgili olarak zaten kendisiyle de görüştüm, kendisi de bu doğrultuda bir sunum hazırlayacaktı. Bununla birlikte aslında burada sizin söylediğiniz konularla teknik olarak daha fazla konuşmak mümkün, ama ben hukuktan anlamam, iktisattan anlamam, ama hayvan yetiştiriciliğinden, genetik olarak yapılan bu çalışmalardan anlarım ve öyle bir saptamam da olmadı. Ve dedim ya eğer böyle bir şey algılıyorsanız, kesinlikle öyle bir anlatımım yok, onu iyice vurgulamak istiyorum. Bunu vurguladıktan sonra eğer başka şekilde sorularınız varsa o soruları yanıtlayabilirim ve sizin sorularınızı da yanıtlayacağım.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Başka katkı yok sanırım. Sözü Nühket Turgut'a bırakıyorum.

Nühket Turgut

Prof. Dr., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Evet benim Okan Bey'e de söyleyeceklerim vardı; ama onların bir kısmı söylendi zaten. Bir kısmını da kendi konuşmalarım içerisine dâhil etmek suretiyle saptama yapmaya çalışacağım.

Şimdi doğrudan doğruya bu hazırlanan yasa taslağı ilgili olarak, Çevre Hukuku'nda ele alınması gerekli olan önemli noktalar ne onları vurgulamaya çalışacağım. Bu alanda ön plana çıkan esasların bilinmesi gerekiyor. Bu esasların da doğru olarak ve bütün yönleriyle

bilinmesi gerekiyor. Yani sadece belli bir boyutta değil, bütün içerisinde, olumlu ya da olumsuz yönleri neler, tartışmalı yönleri neler, net yönleri neler? Bunların tespit edilmesi gerekiyor. Çünkü bu esaslara bu şekilde vakıf olduktan sonra ancak hazırlanan taslakların sağlıklı değerlendirilmesi söz konusu olabilir. Hemen bir örnek vererek bir bağlantı yapayım. Bu konu evrensel bir konu, biyogüvenlikle ilgili uluslararası düzeyde çalışmalar var. Bizim de dâhil olduğumuz, taraf olduğumuz bir Biyogüvenlik Protokolü var. Biyogüvenlik Protokolü'nün ne getirdiğini ne götürdüğünü iyi bilmemiz gerekiyor ki bu yasanın bir kere sırf bu bağlamdaki tartışmasını, irdelemesini yapabilelim. Biyogüvenlik Protokolü'nün ne getirdiği ve ne götürdüğünü de sadece ve sadece metne bakarak anlamamız mümkün değil. Biyogüvenlik Protokolü nasıl hazırlanmış, neye göre hazırlanmış, bu hazırlanma sürecinde hangi devletler rol oynamış ve Biyogüvenlik Protokolü'nün uygulanmasında hangi devletlerin rolü olacak, etkisi olacak, ağırlığı olacak? Bunları bilmeden protokolü sadece sözdeki, maddelerdeki şekliyle ele almamız da eksik olacak. Eksik olduğu için de bu yasa taslağı açısından sağlıklı bir değerlendirme yapamayacağız.

Bu bağlamda ilk önce Çevre Hukuku'ndaki bir takım ilkelerden, bahsetmek istiyorum. Bu ilkeler neden getirilmişine girmeyeceğim; sadece özel bir ilkeye değinmem gerekiyor. Bir tanesi, en az tartışmalı olandan başlayacağım; katılım ilkesi. Katılım ilkesi Çevre Hukuku'nun odağına yerleşmiş ilkelerden bir tanesi ve önemli bir ilke. Aslında özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin son derece yabancı olduğu bir ilke. Her alandakilerin, hukukçuların da yabancı olduğu bir ilke katılım ilkesi. Çevre Hukuku dışında diğer geleneksel hukuk branşlarına da bir şey ifade etmiyor. Kısmen anayasa, kısmen idare hukukunda söz konusu olabilir ama asıl özü itibarıyla çevre hukuku alanında önemli bir ilke. Katılım ilkesi deyince karşımıza çıkan halkın katılımıdır, halkın süreçte katılımı. Çevre sorunsalı diye bir alanımız var. Koskocaman bir alan, sorun demiyorum; bu bir sorunsal. Ekonomik, sosyal bütün boyutlarıyla bir sorunsal. İç içe geçmişliğiyle bir sorunsal. Bu sorunsal yaşanıyor ve bütün dünya bu sorunsala bir çözüm getirmeye çalışıyor. Çözüm için sorunsalın çok iyi, sağlıklı algılanması gerekiyor. Sağlıkla algılanmadığı takdirde sağlıklı çözüm getirilemez. Katılım ilkesinin bağlantısını da hemen burada kurmak istiyorum: Katılım ilkesinde normalde halkı devreye, işin içine sokuyoruz. Yani klasik idari yapılanmanın dışına çıkıyoruz. Klasik idari yapılanmalarda en ileri katılımcı dediğimiz demokrasilerde bile yöneticilerin yönetim faaliyetleriyle uğraşması, halkın belirli dönemlerde, seçimler döneminde devreye girmesi, onun dışında ise sorunları, şikâyetleri olduğu zaman ortaya çıkmaları beklenir. Çevre hukukunda yapılmak istenen ise, halkı fiilen, aktif olarak olayın içerisine sokmaktır. Halkın olayın içerisine sokulmasında temel bir beklenti var; bir amaç var. Bundan bir işlev bekleniyor, fonksiyon bekleniyor. Bu fonksiyon, çevre sorunsalının bütün boyutlarının anlaşılabilmesini sağlamaktır. Sorun çok yönlü, herkesi ilgilendiren bir sorun, herkes bu sorunla ilgili görüşlerini belirtecek ki o sorunun bütün yönleri açığa çıkabilsin. Siz sırf bu alandaki sorunları, idareciler belirleyecek ya da mühendisler belirleyecek, ben o tarlada çalışan insanı bu işe katmam dersiniz Türkiye'de olduğu gibi, CED' in ilk dönemlerinden beri olduğu gibi, Ankara'da oturur mühendislerimiz Artvin'deki olay için CED raporları yazarlar. Onun için katılım ilkesinden asıl beklenen, halkı, genelde halkı, teknik bireyleri, çevrecileri bu sorunsalın belirlenmesinde katılımlarını sağlamaktır. Herkes sorun alanlarıyla ilgili olarak görüşlerini belirtecek ki o sorunu sağlıklı olarak anlayabilelim. Sorun alanının ne olduğu çeşitli boyutlarıyla vurgulanacak; ondan sonra bu kişiler bu sorun alanına ilişkin önerilerini getirecekler. Yani halkın katılımında birbirine bağlı iki fonksiyon söz konusu. Bu fonksiyonlar ilgili sorunun doğru tespit edilebilmesi için, bütün boyutlarının açığa çıkması için önemli. Her iki boyut da şunla ilgili; eğer bir çevre sorunsalı varsa ortada bu sorunsalda hepimizin payı var. Katılım ilkesinde sadece katılacak kesimlere özel bir himaye, özel bir ayrımcılık, özel bir statü verilme gibi bir durumda söz konusu olamaz. Çünkü olayın içinde şöyle bir gerçek de var: hepimiz suçluyuz bu sorunsalda. Yani katılacak kişilerin de suçu var. Suçluluk derecemiz farklıdır kuşkusuz;

devletlerin de birbirinden farklıdır ama herkes suçludur. Her bir birey de suçlu. O zaman ne oluyor ister istemez? Hepimizin suçlu olduğu, sorumlu olduğu bir yerde, sorunların ortaya çıkmasında, çözümünde, önerisinde yükümlülüğümüz var. Bu nedenle hemen bu ilkenin somuttaki şeklinde, hukukta birbirini tamamlayan iki sonucu karşımıza çıkıyor. Birincisi hak, ikincisi ödev, evet hak ve ödev. Bu yüzden çevre hakkı diğer haklardan çok farklı olarak formüle edilmiştir Anayasa’da. Bu iki boyut ayrı ayrı vurgulanmıştır. Bu farklılığını gösteriyor. Yani hepimizin sorumlu olduğu bir alanda, yükümlülüklerimiz ve bu sorunların çözümünde hepimizin menfaati var. Hepimizin menfaatinin olduğu, herkesi ilgilendiren, geleceğimizi ilgilendiren konularda da söz sahibi olmak zorundayız. Katılımın özü budur. Katılım, bunun için bütün uluslararası önemli metinlerde vazgeçilmez bir ilke olarak vurgulanmıştır. Bunu özellikle söylüyorum; çünkü Türkiye’de katılımdan beklenen fonksiyon hala algılanmış değil. Türkiye’de katılım kamu yönetimi düzeyinde, idareciler düzeyinde hala bir şekil koşulu olarak algılanıyor. Oysa katılımdan beklenen sözünü ettiğim fonksiyonların sağlanmasını açığa çıkartmak.

Katılım ilkesiyle ilgili ön plana çıkan önemli bir boyut daha var: Görüş bildirmemiz için buna uygun bir mekanizma da kurulmalı. Yani bunlardan bizim haberdar olmamız için uygun bir mekanizmanın kurulması lazım. Sadece haberdar olma değil, bunlara ilişkin bütün boyutları ve eldeki tüm verileri bilmemiz gerekiyor. Bir yere bir fabrika kurulacaksa, o fabrika ne tür bir fabrika, kim yapacak, verileri neler, ne getirecek, ne götürecektir? sorularını yanıtlayacak idarecilerin elindeki verileri bizim de bilmemiz, sahip olmamız gerekiyor. Kısaca önemli fonksiyonları olan katılımın gerçekleşebilmesinin ön koşulu, bilgi ve belgelerin sağlanmasıdır. O yüzden katılımda bizden istenen sorun ve sorunun boyutları hakkında hem değerlendirme yapmamız hem de çözüm önermemizdir. Bunu yapabilmemiz için ilk önce biz verileri isteyeceğiz, verileri inceleyeceğiz, irdeleyeceğiz, objektif bir şekilde bütün boyutlarıyla... Örneğin; ben yok A fabrikasının sahibini sevmiyorum, yok işte ben doğduğumdan beri hayvanları çok seviyorum, bir tane hayvana bile zarar gelmesini istemiyorum, onun için ben her şeye karşıyım demek yeterli değil. Yani objektif denilen bütüne yönelik değerlendirmeyi herkesin yapabilmesi lazım. Getirilerini, götürülerini herkesin objektif bir şekilde hesaplaması, hesaplayabilmesi lazım.

Biyogüvenlik Protokolü’ne geldiğimiz zaman, bu söylediğim katılımın iki boyutunun dikkate alınıp alınmadığına bakmalıyız. Yani taslağı sorgulamalıyız; taslakta bu iki boyut birlikte dikkate alınmış mı? O sorgulamayı yaptığımızda eğer bunları algılamışsak ya da okuduğumuz metinde bunların olmadığını görmüşsek artık sağlıklı bir şekilde değerlendirmemizi yapabiliriz. Yani katılım ilkesi bu çerçevede algılanmalı ve de hukuki metine bu şekilde yansıtılmalıdır.

Bundan başka Çevre Hukuku’nda ön plana çıkan, tepede duran, bütün ilkelerin özünde de bulunan bir ilkeden daha söz etmek istiyorum: önleme ilkesi. Hatta bu ilkeyle ilgili klasik, klişeleşmiş bir söylem de vardır: ‘önlemek tedavi etmekten iyidir’ deniliyor. Neden tepede yer alır önleme ilkesi diye sorulduğunda bunun yanıtını, çevre sorunsalının özgünlüğünde görmeniz mümkün. Çevre sorunsalı özgündür. Özgünlüğünün kaynağına baktığımızda, bir kere çevre sorunlarının özellikleri birbirlerine bağlıdır. Yani birisini diğerinden ayırt edemiyoruz. Kirlilik dediğimizde, hava, su, toprak kirliliğinden bahsediyor ama bunlar birbirinden ayrı mı ya da bu sorunlar birbirinden soyutlanabilir mi diye sorduğumuzda ‘hayır’ diyoruz. Çevre sorunlarını özgün yapan bir diğer özelliği ise bu sorunların diğer sorunlarla da bağlantılı olması. Yani bu sorunların ilk bakışta çevre sorunu gibi görünmeyen sorunlarla da bağlantılı olmasıdır. Bu sorunların daha çarpıcı özelliği bu sorunların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların sadece bir ölçüde giderebilmesidir. Bütün veriler de göstermiştir ki çevre sorunlarının ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar, çoğunlukla ve önemli ölçüde giderilemiyor. Yasanın getirdiği bir takım düzenlemeleri bu açıdan da irdelemek gerekiyor. ‘Önlemek tedavi etmekten iyidir’ söylemindeki o tedavi etme, hasarı gidermek

anlamındadır. Gidermek sözcüğünün hukuktaki karşılığı eski hale getirmek ve asıl olarak, yoğunluklu bir şekilde tazminattır. Tazminat ödenmesidir. Geleneksel hukukta örneğin evim yıkılmışsa ben eski hale getirtiririm, bunun tazminatını ödettiririm, rahatlarım. Ama örneğin tanker kazalarında ekosistemler yok oluyor; o ölen ekosistemi eski haline nasıl getireceksiniz? Çernobil'de olduğu gibi insanlar ölüyor, eski hale nasıl getireceksiniz? O yüzden çevre sorunsalının bu özelliği neyi gösteriyor o zaman? İşte bu söylemin doğruluğunu: 'önlemek gidermekten iyidir'. Bazı sorun alanlarında ise önlemenin önemi iyice ön plana çıkıyor. Bu sorun alanlarından bir tanesi de biyoteknoloji gibi yeni gelişmelerin getirdiği risklerin yoğun olduğu alanlardır. Risk kavramının söz konusu olduğu alanlarda ister istemez önleme diğer ilkelere göre daha fazla ön plana çıkıyor. Öyleyse önleme ilkesini hukukta nasıl uygulayacağız? sorusu ile karşılaşılıyor. Dolayısıyla burada da uygulanabilme ne ölçüde yeterli şimdi onu sorgulayacağım.

Önleme ilkesinin disiplinlerarası olmasının özelliği, farklı disiplinlerdeki uzmanların bir arada konuşacakları ortamların yaratılması, herkesin diğerinin disiplini alanında söylediklerini kendi verilerine aktarabilmesi, hangi kavramları kazanabilirim, hangi boyutları çıkarabilirim diye düşünmesidir. Disiplinlerarası olmanın, ne anlama geldiğini de belirteyim isterseniz; çünkü bunun anlaşılması da çok önemli bu tür çalışmalarda. Burada söz konusu olan durum çok disiplinlilik değildir. Orada mesela bardak örneğini verdim; her bir bardak ayrı yerde durur. Herkes gelir, konuşur, kendi bilim dalına yönelik olarak anlatır, tamam. Disiplinlerarası ise böyle bir şey değil. Benim diyelim ki ekoloji alanında konuşan kişilerin bu alandaki verilerinin ayrıntılarını bilmem mümkün olmaz ama genel bir takım noktaları, ekosistem kavramı nedir, besin zincirinin bu açıdan önemi nedir? bunları bilebilmem gerekiyor ki o alandaki hukuki durumu yazabileyim. Kitabımı da böyle yazabildim zaten; o verileri kullandım. Yani disiplinlerarası çalışmada herkes diğer disiplinin temel noktalarını algılamaya, anlamaya çalışır. Algılayıp, anlayıp kendi alanında kullanır. Türkiye'de henüz bu anlaşılma değil. Bu alanda yurt dışındaki bütün akademik çalışmalar bu şekilde yürütülür. Bu çok önemli. Hemen somut bir örneği hukuk öğrencileri açısından söyleyebilirim. Çevre Hukuku dersi ekoloji dersiyle birlikte anlaşılabilir. Ben de onun için Çevre Hukuku dersini verirken öğrencilerime ekoloji kitabı öneriyordum okuyun diye. Yurtdışında ekoloji hocası ve çevre hukuku hocası beraber derse giriyordu, aynı derse beraber. Bir dersi biri, diğer dersi diğeri değil; aynı dersi beraber anlatıyorlardı. Öğrencileri alıp alan çalışmaya gidiyorlardı; ama beraber gidiyorlar.

Önlemenin ne kadar önemli olduğunu vurguladık, o halde önlemeyi, sağlıklı bir çözüm bulabilmek için kullanabilmemiz için disiplinlerarası verilere ihtiyacımız var. İlk önce, eğer bir hukuki düzenleme yaparsak, biz hukukçular olarak buradaki diğer disiplinlerin verilerini esas alacağız. Fizikçisi, kimyacısı, veterineri, bütün bunların hepsinin verilerini kullanabilmeliyiz. Siz bu alanda ne düşünüyorsunuz, onların verileri net bir şekilde, bakın vurguluyorum, net bir şekilde ortaya koyabiliyorlarsa, bu alandaki bilim insanları, o net verileri biz alıp diyeceğiz ki işte şu yasaktır, şu şöyledir, şöyle standart uygulanacaktır, şu kural getirilecektir diyoruz. Hemen bunu da örnekle somutlaştırayım: Kirlilik konusunda, dünyadaki kirlilik ilgili, bir kentteki ya da ülkedeki kirlilikle ilgili bir kural getireceksek, o kirliliğin ne düzeyde olduğunu, nerelerden kaynaklandığını, neleri etkilediğini, hepsini bizim verilerle bilmemiz gerekiyor. Bu verileri işte bilim insanları, işte teknik bilimciler, ortaya koyacaklar. Sonra biz, eğer o veriler netse, diyorlar ki, işte burada şu kadar insan yaşadığı, şu kadar kirlilik boyutu var, burada fabrikalardan, evden çıkan bütün şeylerde şu, şu, şu maddeler var, tüm bunlar devam ettiği takdirde insanlar için şu seviyede risk vardır, şu seviyede tehlike arz eder ve yasaklanması gerekir, çok önemlidir diye net veriler veriyorlarsa, biz o net verilere bakarak diyeceğiz ki; mesela 30 m³ diyeceğiz, 30 m³'ün üstünde, fabrikaların bu yörede havaya zehirli gaz vermesi yasaktır diyeceğiz, sorunu çözeceğiz. Ama tabii önemli olan gelecek yıllarda 30 m³'ün giderek daha altına inebilmek. Ama burada şu durum var. Bir sorun yok, bilim insanları uzlaşmışlar, şu, şu, nedenlerden

dolayı oluyor kirlilik ve kirliliğin olası etkileri de şunlar diyorlar. Yani etkileri konusunda da bir belirlilik var.

Peki şimdi hemen burada bu yüzden önleyici ilke güzel ama her durumda işimize yarar mı? Yani bütün çevre sorunsalı, somut sorunlara bakalım, her alanda acaba bilim insanları bize bu istediğimiz belirli verileri verebilirler mi? Hayır! Epeyce bir alanda veremiyorlar, özellikle işte bu GDO' lar konusunda ve başka, elektromanyetik kirlilik tipik örneğidir, o konuda bize bilgi veremiyorlar. Burada geldiğimiz nokta bilimsel belirsizlik. Bunun adı bilimsel belirsizlik oluyor. Bilimsel belirsizlik demek, bunu da doğru algılamak gerekiyor, çünkü bilim insanlarının bir kısmı şöyle düşünür, bir kısmı böyle düşünür, onun için orada da bilimsel belirsizlik vardır diyebilirim. Burada söz konusu olan genelde dünya çapında, o konuyla ilgili, bilimin gelişmiş olduğu o düzeyde bilim insanları o konuda bir uzlaşmaya varamıyorlar. Yani bir konsensüs yok. Bir kısmı diyor ki yararları var diyor, yararları üstünde yoğunlaşıyorlar. Bir kısmı da olumsuz boyutları, riskleri üstünde yoğunlaşıyorlar. Yani ortada uzlaşmış bir fikir yok. Bu tipik, tam da genetik yapısı değiştirilmiş organizmalarla ilgili bir konu. Ürün üretiyorsunuz, ekonomik, sanayi, toplumsal kalkınma boyutuyla ilgili bir şey, ürün üretmek istiyor ama şimdi tam tartıştığımız konu, idarecilere geliyor. Üreticiler, ithal edecek, satacak, dağıtacak, idarecilere izin almak için geliyorlar. Klasik bir durumda, normal bir takım koşullar karşılanmışsa tamam, izin verilir, gider. Ama burada bir çevre sorunsalına ilişkin bir durum var. Üstelik önleme ilkesi çerçevesinde veriler yok, bilimsel belirsizlik var. Bilim insanları diyorlar ki; çok riskleri de var diyenler var, yararları da var diyenler var. Şimdi idareci ne yapacak?

Geleneksel yaklaşım şu şekildeydi, nasıl olsa olumsuz etkileri saptanmamış, hukukçular bunu daha iyi anlayacaktır, bir tür karine oluşturuyorlardı. Nasıl olsa olumsuz etkiler saptanmadığına göre, o olumsuz nokta da bir zarar belirgin bir zarar olmadığına göre biz bu faaliyetlere ne yapalım, izin verelim. Geleneksel yaklaşım buydu. Ama bu çevre sorunsalında dediğim özellikler dolayısıyla kalıcı olması sonucu işe yarayacak bir yaklaşım değil ve terk edilmesi gereken bir yaklaşım. Bu yaklaşımı benimsediğimizde tamam, o zaman ne yapalım, yararlarını esas almış olacağız, net saptanmış bir zararı yok, onun için biz yararını esas alırız, izin veririz. Daha sonra o zarar ortaya çıktığında, olumsuz etkiler gerçekleştiğinde uygulamada, bunları geri döndüremiyoruz, sonuçları önleyemiyoruz. O zaman iş işten geçmiş olacak. İşte bu yüzden ihtiyat ilkesi dediğimiz ilke geliştirilmiştir. İhtiyat ilkesinde söz konusu olan burada doğrudan doğruya formüle edilmiş şekli, bütün çeşitli uluslararası düzeyde metinlerde farklı formülasyonları vardır.

Dolayısıyla o farklı formüller açısından, uygulama açısından nüanslar söz konusu. Ama bilimsel düzeyde, yani akademik alanda, genel formüle edilmiş anlamı şu; bilimsel belirsizlik durumlara idarecilere o konuda önlem almamak için bir mazeret vermez, idareciler için bir özür oluşturmaz. İdareciler ortada bilimsel belirsizlik var, ben önlem almayacağım, risk ortada gözüküyor dolayısıyla bu faaliyete izin veriyorum diyemez. Yani ihtiyat ilkesi tamamen klasik yaklaşımı ne yapıyor? tarihe gömüyor. Yani idareciler böyle bir durumda yarar cephesinden tavır alıp, yarar cephesine önem verip o faaliyetlere izin verme durumuna gidemeyecekler. Ne yapacaklar? Gerçekleştirilmesi gereken bir süreç var, o süreçte işte doğrudan doğruya ihtiyat ilkesini uygulamasıyla ilgili bir süreçtir.

Burada söz konusu olan şey de risklerin değerlendirilmesi, riskin üzerine gidilmesi. Bakın yararlar zaten söyleniyor, yararın üstüne gidilmesinin bir anlamı yok ihtiyat ilkesinde. İhtiyat ilkesi asıl bu riskleri ön plana çıkarıyor ve diyor ki idareciye; böyle riskler var, sen birinci adımda onları dikkate almak zorundasın. Bu birinci saptama... Birinci saptamanın getirdiği sonucu vurgulamak istiyorum, böyle bir alanda riskler dikkate alınmamalı, aynı klasik yaklaşım gibi izin verilmişse ve onunla ilgili mevzuatta ihtiyat ilkesi varsa bu izin mahkemelerden döner, döner yani bunun somut karşılığı bu. Riskleri dikkate alacaksın, riskleri dikkate almak ne demek? Şimdi birinci hareket noktamız, saptamamız bu riskler

dikkate alınacak. Ama iş orada bitmiyor, zincirin devamındaki halkalar var, riskler nasıl dikkate alınacak? Riskleri dikkate almak demek hemen riskleri dikkate almaya ilişkin önlemleri düşünmek demek. İşte burada çok sıkı önlemler de var, beraberinde çok gevşek önlemler de var. Idareciler, yöneticiler hangi önlemleri alacaklar? Burada bugün de hala tartışılan konu bu. Asıl içeriğini açıklamak için başta bir genel bilgi vermedim, şimdi vereyim, ihtiyat ilkesi bu anlamda çevre hukukunda geliştirilmiş en yeni, en son ilke. Tahmin ettiğiniz gibi geleneksel yapıya, geleneksel davranışlara çok radikal. Hem idarecilik, kamu yönetimi açısından baktığınızda, hem sanayiciler cephesi açısından baktığımızda bayağı radikal bir sorumluluk getiriyor onlar için. Yani çok sevimli karşılayacakları bir ilke değil. Bu yüzden de inanılmaz tepkiler uyandırmış ve tartışılmış ve hala da tartışmalı. Ama hemen şunu da belirtiyim, uluslararası hukuktaki yerini de uluslararası geleneksel hukuk anlamında değerlendiriyor bazı kişiler ve buna da karşı çıkıyorlar. Ama onlara girmek istemiyorum, sonuçta şu var, sonuca gelmek istiyorum, hiç kimse bu ilkenin varlığını uluslararası hukukta reddedemiyor. Doktrinde tartışsın bu ilke diyorlar; hatta ilke de demiyorlar, hafifletmek için yaklaşım diyorlar. Biyogüvenlik Protokolünde de bu şekilde ifade ediliyor; bizim taslağa da bu çerçevede dikkatinizi çekmek isterim.

İhtiyat ilkesi dediğinizde ilke sözcüğü çarpıcı vurgulamaya sahip; ihtiyat yaklaşımı ise biraz bunun etkisinin hafifletilmesine neden oluyor. İlkedeki güvenceyi yaklaşım diye hafifletiyorsunuz. O yüzden de elimizdeki metinleri yorumlarken bu bir gösterge olmalı. Yaklaşım demişse biraz daha onu hani sanayici cephesine kayarak hafife almak istiyor demektir, o tür bir yorum... Ama tartışmalara rağmen bu ilke vardır ve nitekim şu anda seksenin üstünde uluslararası metinde yer almış durumda. Dediğim gibi farklı formülasyonlarla. Şimdi bu ilkedeki iki önemli boyut var. Farklı formüller de buna ilişkin. Bir tanesinde şu söz konusu; bu bilimsel belirsizliği vurgulama, birinci boyut. İki şeyin vurgulanması gerekiyor, bilimsel belirsizlik noktası. Bilimsel belirsizlik belirtilirken şöyle deniyor, ya da tersine de gösteriliyor, doğrudan bilimsel belirsizlik de demiyor. Sadece İngilizcesi “scientific uncertainty” yani “bilimsel belirsizlik” deniliyor. Ya da tersi deniliyor, bilimsel belirliliğin eksikliği. Yani tersinden söyleniyor, başına da değişik sözcükler getirilebiliyor. Mesela bazı düzenlemede tam bir bilimsel belirsizliğin olması deniliyor, bazılarında da tam sözcüğüne yer veriliyor. Ama sanırım anlatabildim.

Birincisinde vurgulanan nokta, unsur olarak bilimsel belirsizlik. İkinci olarak vurgulanan hususta, bilimsel belirsizlik hangi konuda diye sormanızı gerektiriyor. İkinci unsur bununla ilgili. Hangi konuda bilimsel belirsizlik? Genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin olumsuz etkileri konusunda bilimsel belirsizlik. İkinci unsurdaki böylece etki unsuru oluyor. Etki unsuru da değişik şekillerde üretiliyor yine. O değişik şekillere değişik sözcükler kullanılıyor. Değişik sözcükler de yine, hep şimdi, deminkinde de sanıyorum fark etmişinizdir, ihtiyat ilkesine katı şekline yaklaşmayla, böyle yumuşak şekline yaklaşmayı gösteren sözcükler. Az önce bilimsel belirsizlik dedim, eğer mesela bilimsel belirsizlik sözcüğünü kullanmışsa diğer bir sözcükle karşılaştırdığımızda hangisi daha katı oluyor? Birisi bilimsel belirsizlik demiş diğeri tam bilimsel belirsizlik demiş. İhtiyat ilkesini uygulama açısından hangisi dikkate alınacak? Bilimsel belirsizlik daha güvenceli bir durum oluyor. Çünkü ötekisinde daha bir vurgulama geçiyor. Yani normal bilimsel belirsizlik değil de, tam. Hani diyelim ki yüzde yüze yakın bir bilimsel belirsizlik olursa ihtiyat ilkesi istenen anlamını taşıyor. Oysaki sadece bilimsel belirsizlik bu nedenle ihtiyat ilkesi açısından daha olumlu, daha katı bir yaklaşım gösteren bir sözcük.

Şimdi “etkiler” için de aynı şey söz konusu. Olumsuz etkiler olası; bir kere hepsi için geçerli olan durum ‘olası’ olumsuz etkilerin varlığı. Bunun formüle edilmesinde farklı kavramlar da kullanılabilir: “olası olumsuz etkiler”, “olası olumsuz etki”, “önemli etki” gibi. Gördüğünüz gibi bunlar özellikle hukukçular için çok önemli anlamlar taşıyabilecek yorum konuları. Olumsuz etki için bir metinde “olumsuz etki”; diğerinde “önemli etki”

demiş; bir başkasında “olası etki” demiş. Şimdi bunun yorumu çok önemli. Çünkü yorumun da uygulamada çok önemli yeri var. “Önemli” kelimesi, acaba olumlu bir etki mi katıyor ihtiyat ilkesi uygulanmasının önemine inananlar için; yoksa olumsuz bir etki mi? Biyogüvenlik Protokolü’nde bu sözcüklerin hangileri kullanılıyor? Hangisi, nerede kullanılmış? Hepsini kullanılmış mı?

Böylece tekrar aynı noktaya dönmek gerekirse, ihtiyat ilkesinin varlığını artık kimse inkâr edemiyor. Hiçbir idareci o ilkeyi dikkate almadan, gerekli risklere ilişkin, gerekli analizleri yapmadan, bunlarla ilgili her hangi bir alanda izin veremez; böyle bir karar veremez. Yani ihtiyat konusunda gerekli araştırmaları yapmak zorunda. Ama önlemlerden hangisinin alınması gerektiği konusunda uygulamada bir çekişme var. Çekişmenin doğrudan doğruya nerede, sanayicilerin ve bu şeylerden para kazanan çok uluslu şirketlerin bastırması, bu iki kere iki dört bir gerçek. İki kere iki dört bir gerçek; bunların bastırması dolayısıyla süreçlerde de, uluslararası sözleşmelerin yapılması süreçlerinde de önemli güçleri var. Bunlara destek veren devletlerin bastırması dolayısıyla ihtiyattan yana, ihtiyat ilkesinin uygulanmasında çok katı bir yaklaşım benimsenmesi söz konusu oluyor. Aynı zamanda ihtiyat ilkesini benimseyen ülkeler var, bu yüzden Biogüvenlik Protokolü’nün hazırlanmasında da bu tartışma yaşanmış. Genelde bu çekişme Miami Grubu denilen Amerika’nın desteklediği grupla, Avrupa Birliği arasında olmuştur. Miami Grubunda Amerika var, sonra Arjantin, sonra Kanada, Brezilya sınırlı ölçüde var. Bunlar Biogüvenlik Protokolü’nün hazırlanmasında, ihtiyat ilkesinin en gevşek yaklaşımının benimsenmesi doğrultusunda baskı yapmışlardır. İhtiyat ilkesinin en gevşek yaklaşımı, ihtiyat ilkesini öznedenden saptırıyor.

Bilmemiz gereken bir çarpıcı noktayı daha vurgulayayım isterseniz; ABD Biyogüvenlik Protokolü’nün görüşmesine katılımcı olarak katılamaz, sadece gözlemci sıfatıyla katılabilir. Çünkü sözleşmeye taraf değil. Gözlemci olarak katılıyor ama sanki varmış gibi diğer bütün ülkeleri inanılmaz şekilde etkileyerek protokolün metne dökülmesinde etkisi oluyor. İki noktada baskı yapıyor; birincisi ihtiyat ilkesinin mümkün olduğu kadar zayıf şekilde uygulanmasını sağlamak, ikincisi de bu protokolün Uluslararası Ticaret Örgütü’nün temel aldığı uluslararası anlaşmaların önüne geçmemesi. Uluslararası anlaşmaların önüne geçtiği anda çünkü en önemli silahları gidecek. Avrupa Birliği bu her iki isteğe de tam karşı. Tam tersine bu anlaşmanın öncelik taşıması gerektirdiğini vurgulamış; ihtiyat ilkesinin katı şekliyle uygulanmasını istemiştir. Ama üç tane grup daha var sözleşmenin hazırlanmasında. Bir de uzlaşmacı grup var, onları da vurgulayacağım şimdi bir sorum olacak çünkü, özellikle hukukçu arkadaşlara, ben bu taslağı okuduğumda ki kolay kolay yanılmadım, bunda da yanılacağımı sanmıyorum, uzlaşmacı grupta İsviçre var, yanılmıyorsam Norveç var. İsviçre’den eminim, uzlaşmacı grup adı üstünde, hani ne şiş yansın ne kebab hikâyesi, daha bir ortalarda yer bulalım, kimileri yalnız ihtiyattan yana, çok, çok gevşek değil de ihtiyattan yana biraz daha ciddi tedbirler alalım ama katı şekilde olmasın. Doğu Avrupa ülkeleri de var ama çok etkili değiller, kısmen Avrupa’nın yanında yer alıyorlar ama asıl önemli olan gördüğünüz gibi bu üçüncü planda karşımıza çıkıyor. Ben şimdi bu sorumla bağlayayım, şimdi Biyogüvenlik Taslağı’nı okuduğumda buram buram tercüme kokusu aldım, tercüme kokuyor, çeviri kokuyor. Hukuk ifadeleri çeviri kokuyor, nereden alınmış? Mutlaka bir ülkeyi aldılar bir, ya da birkaç ülke alındı, bir ya da birkaç ülke alındı oradan çevrildi, hiç araştırdınız mı, düşündünüz mü?

Katılımcı

O zaman konuştuğumuzda Norveç’i yoğun olarak inceledik demişlerdi.

Nükhet Turgut

Norveç’i mi? Norveç o zaman uzlaşmacı grup, İsviçre ve Norveç uzlaşmacı gruptan. Yani bir ya da birkaç, ikisi bir arada da olabilir.

Katılımcı

Geçen hafta Orman Bakanlığı'ndan bir bey vardı, Amerika'dan getirilen bir taslak üzerine Tarım Bakanlığı'ndan genç arkadaşların çalıştığını ve çevirinin de onların elinden çıktığı gibi bir bilgi vermişti yanlış hatırlamıyorsam.

Nükhet Turgut

Amerika'ysa gördüğümüz gibi birinci grup. Birinci grup o yüzden bakın çok çok daha olayın geri planında kalıp ama olayın, somut olayımızın, yani somut şuradaki taslağı etkileyen ve çok daha önemli noktaları, ben de vurgulamak istedim. Amerika'yı esas almışlarsa Amerika'da birinci grupta yer alan bir ülke ve Amerika Biyogüvenlik Protokolü'ne de, sözleşmeye de taraf olmayan bir ülke. Neyse ben zaten kendi çalışmamda araştırmalarımı bu konuda yapacağım ve kendim bunu her halükarda açığa çıkarırım. Haziran'ın ikinci yarısında yoğun olarak bunun üstünde çalışacağım ve net, maddelere de inerek bire bir görüşlerimi o zaman belirteceğim ve bir makale yazıyorum. O zaman netleşecek. Yani her halükarda ilgili ülkelerin mevzuatına baktığımda bu açığa çıkacaktır. Ama herkesle de paylaşmak açısından böyle bir saptama kendim yapacağım, herkesle de paylaşmak istiyorum.

Burada sonuç olarak gelmek istediğim nokta şu, ihtiyat ilkesiyle ilgili olarak, ihtiyat ilkesinin bu çerçevede, bu taslakta ne ölçüde yer aldığı, katı şeklinin mi yer aldığı, yumuşak şeklinin mi yer aldığı, o konuda değerlendirme yapmak gerekiyor. Burada bir şeyi de dikkate almamız lazım, biraz önce değindim aslında, ihtiyat ilkesinin ilke olarak yer almasının sadece ilke olarak, adıyla birlikte belirtilerek yer almasının da çok önemli bizim açımızdan. Yani bizim açımızdan derken şu anlamda söylüyorum; riskleri elimine etme, ihtiyattan yana tavır alma açısından diyorum. İhtiyattan yana tavır almada mahkemelerde de kullanabiliyoruz. Bunun o söylediğim Amerika'ya destek veren Miami Grubu'nda yer alan ülkelerde örnekleri var; mahkemelerden dönmüş örnekleri var. İhtiyat ilkesinin uygulanmasının yeterli bulunmadığı ve ilgili yönetimden verilen izinlerde ihtiyat ilkesinin uygulanmasının yeterli bulunmadığı mahkemelerden dönen örnekleri var. Bu yüzden ihtiyat ilkesi çerçevesinde taslağın çok sıkı bir değerlendirilmesi gerekiyor. Benim yaptığım genel saptama ihtiyat ilkesine gereken önemin verilmediği... Biyogüvenlik Protokolü'nde ihtiyat ilkesi ne ölçüde yer almış, bu taslakta ihtiyat ilkesi Biyogüvenlik Protokolü'ndeki gibi yer almış mı? Bakın en azından protokoldeki gibi yer almış mı? Protokoldekine bire bir bağlı olması şart değil ama şunu belirteyim protokolden çok daha fazla, bu da önemli bir nokta yine, Protokolden çok daha fazla ihtiyattan yana tavır alınabilir bu yasada, kimse karşı mazeret gösteremez bunu alamayız diye, alınabilir. Protokolden daha fazla ihtiyattan yana tavır alınacak önlemler sergilenebilir, bir. İkincisi protokolle karşılaştırıldığında protokoldeki ihtiyat ilkesi adına getirilen önlemlerin hepsini içeriyor mu, içermiyor mu sorgulaması yapılır. Bu sorgulamayı yaptığımda benim gördüğüm içermediği yönündedir.

Bir başka ilkeye gelmek istiyorum, o da; kirlenen öder ilkesi. Kirlenen öder ilkesi söyleniş şekli, tabii ediliş şekli öyle, kirlenen ama bunun özüne baktığımızda oraya "bilecek" sözcüğünü koymamız lazım: "kirlenebilecek olan öder". Kirlenebilecek olan öder şeklinde olmalı. Kirlenebilecek olan öder şeklinde algılayınca, kirlenen öderin, yani bu ilkenin kapsamı iyice genişliyor. Şöyle genişliyor: kirlenen öder deyip söylendiği şekliyle anlarsak sadece ilk başta söylediğim giderme ilkesiyle ilgili oluyor. Şimdi kirlenecek; kirlenmiş ödeyecek. Ne demek? Yani gidermeye çalışacak demek. Giderme ilkesiyle ilgili oluyor. Oysa kirlenebilecek olan öder şeklinde dediğimizde geniş kapsama bürünüyor; önleme artı gidermeyi kapsıyor. Yani bu ilke hem önleme ilkesini kapsıyor. O olmazsa, gidermek ilkesini kapsayan şekilde ele almak gerekiyor.

Buradaki önleme ilkesine, kirlenen öderdeki önleme boyutu diyelim, tek başına önleme ilkesiyle belki karıştırabiliriz de, önleme boyutu açısından şu kirlenebilecek dediğimiz za-

man açığa çıkıyor, diyelim ki kim kirletebilecek? Bu ürünleri ithal edecek olanlar, üretecek olanlar, taşıyacak olanlar, yani burada kirletebilecek olan ekonomik faaliyette bulunan herkes ne konumda, kirletebilecek konumda? Nasıl ödeyecek? İşte nasıl ödeyeceği bu kirletebilecek konumdayken, yani bu işlemler ve kişilere ilgili izinler verilmeden önce ne yapılacak? Önlemler alınacak. Verilmeden önce önlemler alınır. İzin verilmiş sürecinde işte burada ihtiyatla, yaklaşılacak ihtiyatla iç içe geçiyor burada, izin verilmiş sürecinde getirilecek olan yükümlülükler bunu açığa çıkarıyor. Yani öder kelimesinin karşılığı oluyor, izin verilme sürecinde yükümlülük getirilmesi... Bu yükümlülüklerin gereğini yerine getirecekler. Gereğini yerine getirirken ne yapacaklar, masraf yapacaklar. Böylelikle nihai anlam yani burada da ne var, mali açıdan bir ödeme var ilgili kişilere. Olay; zarar ortaya çıkmış, bitmiş onun ödenmesi değil. Daha en başta, başvuru sürecinde, izin alma sürecinde gerekli olan bütün ortaya çıkabilecek masrafları karşılamaları söz konusu. İdare yükümlülük getiriyor diyelim, o yükümlülükle ilgili masrafları kim karşılayacak? Başvuru yapan karşılayacak. Bu yüzden bu boyutuyla yine protokolün değerlendirilmesi gerekiyor ve burada da bence eksiklikler var, bu dikkate alınmamış.

Kirleten öder ilkesinin ikinci boyutu, giderme boyutunda zarar tazmini... Ortaya zarar çıkmışsa, bu zararların karşılanması. Yani hani olası ne diyorduk ihtiyat ilkesinde, olası riskler, olası olumsuz etkilere karşı olası önemli etkiler. Yani olasılık ne oluyor? Gerçekleşmiş oluyor, olasılık gerçekleşmiş ve zarar ortaya çıkmış oluyor. Ne yapabiliriz? Bu zararı gidebilir miyiz, ne ölçüde giderebiliriz? İşte burada doğrudan doğruya geleneksel hukuktaki hukuki sorumluluk karşımıza çıkıyor. Yani daha önce de söylediğim, önleme ilkesini anlatırken, eski hale getirmeyi burada sağlayabilir miyiz? Çevre bozuldu, istila etti GDO'lar, normal organik alanları, tarım alanlarını istila ettiler, bu alanları istila ettiler, ekosistem bozuldu, eski hale nasıl getirilecek? Ya da bunun zararı nasıl tespit edilecek, hangi yollarla tespit edilecek? Bunların hepsi soru işareti. Geleneksel hukukta soru işareti değil, çünkü kolay, ortada zarar gözüküyor, belirgin, onu belirliyorsunuz, eski hale getirecek diyorsunuz, giderecek diyorsunuz. Burada yok, eğer, herkesin GDO'lar hakkında herkesin fikri var sanırım, geçen hafta gelenlerde, buraya gelenlerde, herkesin fikri, kafanızda canlandırduğunuzda verdiğimiz örnekler çerçevesinde bu nasıl gerçekleşir? Bu örnek çerçevesinde hemen Okan Bey'in konuşmasına göre buradaki bazı sorularda da dile getirilen noktayı iletmek istiyorum, olayı bütün boyutlarıyla görme. Bence burada bu alanda çalışan herkesin zaten hukukçuların yarısı dolu olan bardağın bütünü görmek hukukçuların onusuz olmaz ilkesidir. Hepsini görmek zorunda hukukçu, özellikle hâkim. Avukat kendi müvekkilinin ilgili parçayı düşünebilir, ama genelde hâkimler, hukukçular bardağın bütünü görmek zorunda. Akademisyenler her zaman, bilim alanında çalışanlar, bardağın bütünü görmek zorunda. Özellikle bu iki şey bende birleştiği için benim hayatım maalesef, bardağın bütünü görmek demek, objektif olmak demek, objektif olmaya kendimizi zorlamak, çalışmak gerek. Benim hayatım tepeden tırnağa anlamında objektif olmaya yönelmekle geçiyor. Artık iliklerime kadar işlemiş, çünkü hem hukukçu kimliğim, hem akademisyenlik kimliğim bir araya geldiği için, bu alanda da ben gerekli olan çalışmalarımı yaparken şimdi biyoteknolojiyle ilgili ilk konuşmamı 2001'de, Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü'nü kuruyorduk, orada bir panel yapıldı ve bütün herkes, hevesle bir teknoloji kurulacak, açılacak bunun heyecanı içersindeydi. Dördüncü konuşmacıydım, ilk üç kişi konuştu, değişik alanlarda işte diğer ürünlerle ilgili konuşuldu. Hayvanları hatırlamıyorum orada konuşuldu mu, ama üç kişi konuştu, slaytlarla gösterildi, böyle heyecanla ağızım açık izledim. Nusret Aras da konuşma yaptı, konuşmacılardan bir tanesi kadındı, iki tanesi erkekti, onu hatırlıyorum. Ve ben şöyle bir durdum, baktım; bitkiler gösteriliyor, normal bitki yan tarafta, iki slayt, yan yana, normal bitki, işte belli bir süre sonra böyle olmuş, öyle olmuş, böyle canı çıkmış bakıyorum, diğer slayttaki bitki yemyeşil, çok güzel canlı duruyor. Canlı olarak gösterilen bitki GDO ile üretilmiş, öteki normal bitki. Bütün konuşmalar bu şekildeydi, herkes alkış, şimdi konuşmaya başlayacağım kendimi şey hissettim,

söyleyecek kelime, yani herhalde benimkilerin her şeyi yanlış diye düşündüm. Çünkü ben bütün yararları bunlar, onların söyledikleri, objektif, konuşmamı öyle hazırladım, yararları şunlar, yarar cephesinde şunlar, şunlar var. Ama bir de olası riskler var. Şimdi üç kişi böyle konuşunca ben dedim ki artık, böyle hazırlamıştım konuşmamı, yararlar bir yere kadar kabul ediyorum ama ben size bir de tablonun öteki gülmeyen yüzünü göstereceğim dedim, bir anlatmaya başladım, seyircilerim gerçi çok, çok inanılmaz konferans verdim, seyirci tepkisini alma açısından da hani çok olumlu deneyimlerim oldu ama oradakini hiç unutamıyorum. Normal dinlerken, hiç yani belki güleceksiniz, insanlar dinlerken ağızlar açıldı, ağızlar açık kaldı yani ben anlattıkça... İhtiyat ilkesinin sağlanabilecek olan yararı ortaya konuluyor, asıl üzerinde durulması gereken ihtiyat!..Tüm olabilecek riskin derecesini ölçmeye çalışıyorsun. Hani dedim ya koşullanmışsanız, katılım ilkesini o anlamda devreye sokuyorsunuz. Türkiye’de buna inanılmadığı için Türkiye’de katılım, gördüğüm için söylüyorum, nasıl olsa kanun yazmış bunu koşul olarak vermiş, yani bir bu koşulu yerine getirmezsek bu karar yargıdan döner. O halde ne olursa olsun birilerini toplayalım, katılımı gerçekleşmiş olsun, öyle bir yine kendi bildiğimizi okuruz, süreç genelde bu şekilde işliyor. Genelde katılım bu şekilde anlaşılıyor ve bu şekilde uygulanmaya çalışılıyor kamu yönetimi düzeyinde. Şimdi aynı durum bakın ihtiyat ilkesine taşınıyor, katılım gibi çok belirgin bir ilkede böyle bir uygulama yapan kamu yöneticileri, ihtiyat ilkesinde ne ölçüde bu ilkenin önlemini algılayıp da getirebilir. Benim şimdilik söyleyeceklerim bu kadar. Sorularınız varsa daha sonra da alabilirim, şimdi de...

Oturum Başkanı

Sunumları için değerli hocalarımıza teşekkür ediyorum. Özellikle genel olarak değerlendirdiğiniz bilimsel örnekleriniz, bizim de özellikle değerlendirdiğimiz biyolojik çeşitlilik sözleşmesi ve ona bağlı Biyogüvenlik Protokolü’nün genel bir risk alanı üzerine ve risk değerlendirilmesi üzerine kurulduğu ve bunun göndermesiyle ülkelerin kendi yasal mevzuatlarında düzenleyecekleri biyogüvenlik yasalarının, bu Biyogüvenlik Protokolü’nün çizdiği risk çerçevesini daha öteye geçirerek ihtiyat yaklaşımını tam ve katı biçimde uygulayabilecek yaklaşımının tamamen iktisadi, ekonomik ve konuya ilişkin risk alanının değerlendirilmesi yönünden nasıl olabileceği ile ilgili bakış açısıyla geliştirilebileceği düşüncesindeyiz. Dolayısıyla biraz önce sunumunuzda ülkeler açısından genel bir değerlendirme yaptık, dolaylı ve isimleri söylenmeden bazı hizmetlerin serbest dolaşımı, küresel ticaretine ilişkin dağıtım anlaşmaları ve ona bağlı olarak ekonomik bir takım manipülasyonlar tabii ki Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve onun eki Biyogüvenlik Protokolü’ne de çok ciddi anlamda yansıdı. Biyogüvenlik Protokolü’nün de kötü bir Türkçe çevirisi olduğunu düşünüyoruz. Oradaki hukukun, biraz önce yapılan sunumun içerisinde yorum nasıl açık olabileceğini çok açık ve net bir şekilde gördük, maalesef Biyogüvenlik Protokolü’nün de Resmi Gazete’de yayımlanan ve ulusal hukukta değerlendirilen metni de yorumu çok daraltan ve genel olarak kötü bir çeviri olduğunu düşünüyoruz. İlkeler anlamında değerlendirme, bize de, hani bütün olarak bu konulara ilişkin yıllardır çalışan hukukçular olarak çok önemli açılımlar sağladı, uygulamada birkaç yorumla ilgili sıkıntı yaşanıyor. Özellikle şu anda resmi bir yasa taslağı, resmi bir yasalaşma dönemi, olmadığı için bu aşamada Biyogüvenlik Protokolü’nün Anayasa’nın 90. maddesi uyarınca doğrudan iç hukuka uygulanıp, uygulanamayacağı, buradaki risk kavramının doğrudan ihtiyatı uygulamayı şekillendirip, şekillendiremeyeceği üzerine bir tartışmamız var uygulamada. Genel olarak ilkesel yaklaşım çerçevesinde de, dolaylı olarak değindik, özellikle vurgulanabilecek bir diğer husus da uluslar arası hukukta ve dış ülkelerin kendi iç hukuklarında yaşanan dava süreçlerine ilişkin takiplerimizde de özellikle ispat yükü açısından çok ciddi bir sıkıntı yaşandığı, geçen haftaki toplantımızda da bunu değerlendirmiştik. Hukukun genel kaidesi içerisinde iddia eden ispatınla mükellef olduğu konusu Çevre Hukuku ilkeleri ve GDO’larla ilgili konuda aslında bu bilimsel belirsizliğin, elindeki araçlar, ekonomik

imkânlar ve genel çerçeve içerisinde bu işten zarar görecektir olan kesimlerin ispatlamasının olanaksızlığı karşısında, ispat yükünün bu üründen ekonomik gelir elde edene yüklenmesi yani ispat külfetinin tersine çevrilmesi gerektiği yönünde bir bakış açımız var. Onun dışında genel olarak çevre hukukunun daha üst bir değerlendirme olarak ihtiyati bakışın, biraz önce söylediğim gibi Biyogüvenlik Protokolü çerçevesinde yerine oturan bir yaklaşım olduğunu düşünerek ulusal hukukta da bu yönde uygulanmasının sağlanması gerektiğini düşünüyoruz.

Katkıları ve sunum hakkında soruları olanlar varsa öğleden sonraki sunum tartışmaları daha net değerlendireceğiz. Onun için de bir ara vermeyi düşünüyoruz, öğle arası. Uygun mudur?

Katılımcı

Bir şey sorabilir miyim?

Oturum Başkanı

Buyurun.

Katılımcı

Çevresel Etki Değerlendirmesi raporları ihtiyat ilkesini ne derece karşılıyor ve işte uygulamada raporda yer alan riskler idareciler tarafından nasıl algılanıyor?

Oturum Başkanı

Başka sorusu, açılım sağlayabilecek görüşü, düşüncesi olan?

Katılımcı

Öğleden sonra yapalım, katılımı ilgili epey şey olacak.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz.

ARA

Fevzi Özlüer

Ekoloji Kolektifi Derneği, (Oturum Başkanı)

Bu çalıştayın hazırlığı, ekoloji ve çevre örgütleri ile meslek odalarınca kolektif olarak yürütülen "Tohum, Gıda, Su Haktır" kampanyasının hukuki ayağını oluşturmak adına, Ankara Barosu'na üstlenildi. Bu çalışmaların devamında, Ziraat Mühendisleri Odası'nda 10-12 Mayıs'ta bir Biyogüvenlik Forumu yapılacak ve bu konuya ilişkin yerel düzeyde konunun doğrudan muhataplarının tartışacağı, genel olarak kürsü alacağı, görüşlerini kamuoyuna sunacağı bir forum toplantısı olacak. Daha sonra da konuya ilişkin halkın duyarlılığını artırabilmek için, GDO'ların yarattığı riski anlatabilmek adına GDO'ları temsil eden bir mısır balonu Türkiye'nin dört ilinde dolaşacak. Biz bu konunun hukuki ayağını oluşturmak ve bu konuya ilişkin gelişmelerde taraf olduğumuzu göstermek ve bu konuya ilişkin hukuki mevzuatın geliştirilmesinde bir katkı sunabilmek için çalışmalara başladık. Bundan sonra da bu çalışmalar kurumumuzun gündemindedir; biyogüvenlik ve gıda egemenliği konusunda çalışmalar yapacağız. Burada topladığımız toplantı bilgileri dâhilinde

sizlerin de katılımını sağlamaya çalışacağız. Her iki gün için, 12 ve 19 Nisan'daki çalışma için, özellikle bakanlıklar düzeyinden ciddi anlamda bir geri dönüş alamadık. 1998'deki GDO'ların alan denemelerine ilişkin laboratuvar ortam çalışmalarının resmi düzeyde başlamasından sonra yaklaşık 2005 senesinde bu Biyogüvenlik Taslağı'nın genel çerçevesi çizildi. Halkın gündemine GDO yasası daha ağırlıklı olarak girdi, fakat halen eksiklik var, tam bir bilgiye ulaşmış değil ilgili kesimler. 2005 yılında da bakanlık bünyesinde bu çalışmalara ara verildiği dolaylı yoldan deklare edildi. Öncelikle Türkiye'nin biyogüvenlik sisteminin kurulması, tarımsal çeşitlilik ve biyolojik çeşitliliğin korunması için böyle bir sistemin acilen kurulmasına ihtiyaç olduğu ortada. Doğru ve güvenli bir sistemin kurulabilmesi için de bu konuya ilişkin mevzuatın da olabildiğince kapsamlı fakat ayrıntıya da çok fazla boğulmayan fakat ihtiyacı karşılayan bir taslak olabilmesi için çalışmaların tamamlanması gerekiyor. Bu çalışmalar sonucunda bu taslağın bir genel eleştirisine yönelik bir yayın çıkacak. Onun için çalışmaları kayıt altına alıyoruz. 12'sindeki toplantıda aldığımız geri bildirimler çok olumlu, bir hafta gibi kısa bir süre içerisinde toplantıya katılan katılımcılara o aldığımız geri bildirimleri kısa bir özetle bildirebilmemiz gündem yoğunluğumuzdan çok mümkün olmadı. Fakat 19'undaki toplantı sonrasında genel bir çerçeve çizip tüm katılımcılara bildireceğiz. Gönül isterdi ki diğer bakanlıkların da, özellikle Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan, katılımında sağlanıp, konunun daha sağlıklı bir şekilde tartışılabilmesi ve bu konuya ilişkin eleştirilerin ve ihtiyacın karşılanabilmesiydi fakat dediğim gibi hani bizim açımızdan bir imkânsızlık oldu, tam ve sağlıklı bir geri dönüş alamadık. Dolayısıyla aslında tam olarak amacımıza ulaştığımız söylenemez ama genel bir konuya ilişkin kanıyı ve tartışmaya açtığımız için de memnuniyet içerisindeyiz.

Şimdi madde metinleri ve madde içeriği haricinde genel olarak katılımcıların konuya ilişkin kendi örgütlerinin ve varsa bakanlıklarının bu konuya ilişkin genel görüşünü ve biyogüvenlik sisteminin genel çerçevesine ilişkin görüşlerini aktarabilmesi için birer tur söz hakkı vereceğim. Daha sonra ikinci bölümde, özellikle çerçeve sunuşlar kapsamında, yaptığımız çağrı doğrultusunda, konuyla daha önce ilgilenmiş temsilcilerin önerisini istememiz doğrultusunda, genel ilkeler ve nasıl bir biyogüvenlik sisteminin çizilmesi gerektiği konusunda madde metinlerini referans alan fakat onu da aşan bir biçimde tartışalım. Dolayısıyla bugün şimdi öğleden sonra geçeceğimiz bölümde doğrudan maddenin okunması ve madde metni üzerinde eleştiri ve görüşlerin alınması ötesinde bu genel ilkeler çerçevesinde bir değerlendirme yapıp, bu toplantıyı da yeni bir yasa hazırlama çalışmalarının referans ayağı olarak bu görüşlerin de oraya yansıtılması yönünde bir çalışmaya meylettik. Geçen hafta yaptığımız bütünlüğü bozmadan yine bugün de ilgili örgütlerin temsilcilerinin konuya ilişkin birer tur görüşünü ve varsa öğleden önce aldığımız soruların cevaplarını alalım. İkinci turda da serbest tartışma bölümüne geçeceğiz. Geçen hafta yaklaşık saat 17:30 gibi bitmişti, erken ayrılmalar oldu. O yüzden öncelik sırası ve konuya ilişkin ihtiyaçlar varsa onların ilk tur konuşma zamanı içerisinde belirtilmesi bizim için önemli. Saat 14:30'a geliyor yaklaşık 3 veya ihtiyaca göre 3-3,5 saat bir çalışmanın sonucunda en geç saat 17:30-18:00 gibi bitirmeyi düşünüyoruz. Usule ilişkin bir görüşü ve ya önerisi olan yoksa ilk tur sorularına ve tartışmalarına geçelim. Öncelikle hocalarımıza söz vermek istiyorum, soruların cevapları konusunda bir aydınlatıcı olsunlar. Daha sonra ilk turlara başlayalım, teşekkür ederim. Buyurun Okan Bey isterseniz siz başlayın.

Okan Ertuğrul

Şimdi sizin birçok sorunuz var. Bunların bazılarını not ettim; bazılarını alamadım. Şimdi şurada aklımda kalan şeyler yemlerle ilgili olarak bir sorunuz vardı, hayvan yemleriyle ilgili olarak. Şimdi onlarla ilgili olarak burada elimde bir makale var, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü'nde genetik modifiye yemler ve hayvanlar, etkileri ve Avrupa Birliği mevzuatı olarak yapılmış bir çalışma. Bilmiyorum belki sizde vardır.

Oturum Başkanı

Hayır yok, ulaşmadı.

Okan Ertuğrul

Ziraat Fakültesince yapılmış bir çalışma. Burada transgenik bitki üretim amaçlarıyla, dünya ve Avrupa Birliği'nde transgenik bitki üretimiyle ilgili olarak bir bilgi verildikten sonra, bitki üretimiyle ilgili olarak bazı konular anlatılıyor. Şimdi burada tablonun birinde yıl bazında bakıldığı zaman dünyadaki transgenik bitkilerin toplam ekim alanlarında bir artışın olduğunu görüyoruz. Ve ülkelere göre transgenik bitki üretimine ve çeşitliliğine baktığımız zaman bu çeşitliliğin ve ekim alanlarının en fazla Amerika Birleşik Devletleri'nde, sonra Arjantin, Kanada, Brezilya, Hindistan, Çin ve Paraguay, Güney Afrika, Uruguay, Filipinler ve Avustralya, Romanya, Meksika, İspanya, ondan sonra Bolivya, Fransa, İran gibi ülkeler de var. Çeşitlilik en fazla işte biraz evvelde söylediğim Amerika Birleşik Devletleri'nde görülüyor. Ama burada ilgi çekici bir başka konu da Avrupa ve İngiltere'de de bu transgenik bitki üretimiyle ilgili olarak üretimin başlamış olması, bu bitkilerden Fransa, Almanya, Portekiz gibi ülkelerin de olduğunu görüyoruz. Örneğin Almanya'da genetik olarak değiştirilmiş mısır ticaretinde 2004 yılında 350 hektar ve 2008 yılında 950 hektar genetiği değiştirilmiş mısır ekimi yapıldı ve bunların arttığını gösteriyor. İspanya'da da öyledir. Örneğin 2006 yılında 60,000 hektara ulaşmış ve İspanya'da toplam mısır ekiminin yaklaşık olarak %16'sının bu olduğu görülüyor. İngiltere'de ticari üretim olarak bir üretim söz konusu değil. Ama bir sebeple bu konuyla ilgili olarak, yani genetik olarak değiştirilmiş bitkiler olarak saha çalışmaları yaygın bir şekilde olduğu görülüyor. Fransa, Portekiz ve Çek Cumhuriyeti'nde de bu görülüyor. İlginç olan şey, bunlar transgenik bitki üretimine başladılar ve bunların üretimleri artıyor ve yemde de artık bunları kullanıyorlar. Sadece yetiştirdikleri değil, dışarıdan alıp da yem maddelerinde bunları da kullanıyorlar.

Şimdi bir de şöyle bir durum var. Bu genetik olarak değiştirilmiş yemlerin güvenilirliği ve hayvan yemi olarak kullanımıyla ilgili olarak bu üç aşamada yapılmış kontrollerin olması gerektiği vurgulanıyor burada. Ve birincisi; geleneksel yetiştirilene göre besin eşdeğerliği inceleniyor. Hayvanlarda performans üzerine etkileri inceleniyor ve bu yemlerin, yani transgenik yemlerin dokularda kalıtım durumu ve hücrelerin entegrasyonu ile ilgili olarak bir çalışma var. Yani burada sonuç olarak bakıldığı zaman, İngiltere'de bu çalışmalara bakıldığı zaman, bilimsel çalışma, hayvan deneyleri, hayvan üzerinde yapılan çalışmalar, kalıntı deneyleri olumsuz olarak sonuçlar buluyor ve yem tüketimi konusunda da yani hayvan yemi olarak kullanılmasında da bir olumsuz etkisinin olmadığı da ortaya çıkıyor. Yani Avrupa Birliği'nin de bu olay, yani hayvan yemi olarak tüketilmesi artık iyice gündemde. Zaten bildiğiniz gibi Amerika'da hem yoğun şekilde bunların şeyleri var, hem üretim var, hem de yan madde olarak kullanımı var. Buradaki bu makalede bunların bu şekilde oluşturmasıyla ilgili olarak bu şekilde bir bilgi aktarılıyor. Yani dolayısıyla Avrupa Birliği'nde bu mevzuat geçerli olduğu üzere, burada bununla ilgili olarak zannederseniz, hayvan yemi olarak kullanılmasıyla ilgili olarak, bu şekilde bir bilgi yeterli olabilir diye düşünüyorum. Ama şimdi bunu söylemem de, yani olayı hocanın söylediği gibi içinde risk bir tarafı var yani her şeyin bir riskinin olup, olmadığını konusunda bir kere denetlemelerin yapılması lazım. Yani şimdi transgenik organizmaların herhangi bir şekilde bir risk oluşturmayacağı diye bir şey hiçbir zaman için kesinlik söz konusu değil. Yani zaten eğer olaylara bilimsel açıdan bakacak olursak bilimde hiçbir zaman için kesin yoktur, yani doğru olan bir şey yok. Bugün belki doğru olarak görünen şeyin yarın değişeceği de söz konusu olabilir her zaman için. O yüzden her aşamada transgenik organizmalar, hepsi için geçerli, bütün organizmalar için geçerli, her aşamada bunların üretilmesinde ve üretilme aşamasından evvel bile laboratuvar aşamasında her şekilde denetimin yapılması, taşınmasında pazarlamasında, satışında, her türlü denetimin ve kontrolün yapılması ve bunların da mevzuata uygun bir

şekilde, hukuki bir şekilde yerleştirilmesi, nasıl yerleştirilmesi gerektiği de bilgi olarak benim hukuki bir bilgim yok. Onları sizler, hukukçular daha iyi bilirsiniz. Ama bunların mevzuata yerleştirilmesi gerekiyor. Belki hocamın da konuşmasında anlattığı gibi kirletilecek olanların bunu ödemesi gibi bir takım maddelerin de bu kanunda yer almasında her zaman için söz konusu önem var.

Ama şunu unutmamamız gerekir, bunu da genel olarak söylüyorum, şimdi ileriye doğru bir şey yapacak olursak, bir öngörü yapacak olursak, dünyada geçen teknolojilerden bir tanesi nanoteknolojidir, iletişim teknolojisi, bilgisayar teknolojisi, bir tanesi de biyoteknolojidir. Eğer siz teknolojilerden uzak kalırsanız, teknoloji üretmezseniz başka ülkelerin boyunduruğu altında kalırsınız ve bağımsızlığımız ortadan kalkar. O yüzden teknolojiyi üretip ve onu kullanılabilir hale getirmeniz lazım. Siz üretmezseniz başkaları gelip sizi kullanacaktır. Ama tabii ki bunları yaparken biyogüvenlik olaylarının, biyogüvenlik konusunu hiçbir zaman için göz ardı etmememiz lazım, riskleri göz önüne almamız lazım. Tehditler nedir, onları göz önüne almamız lazım. Ve ona göre sadece tabii ki, bazı konularda var, yani şimdi şunu göz önüne almamız gerek, kanunlar çok güzel kanunlar hazırlayabilirsiniz, yapabilirsiniz, ama bunun bir de uygulaması var. Acaba bunun uygulaması nasıl olacaktır? Yani Türkiye’de çok güzel kanunlar ama bunların nasıl uygulandığını görüyoruz. Bunun ortaya çıkması, bu kanunun yürürlüğe girmesiyle acaba her şey iyi bir şekilde işleyecek mi? Yani esas bence vurgulanması gereken olay bu. Çünkü Türkiye’de daha doğru dürüst klasik yolla üretilmiş olan ürünler konusunda bile biz sağlıklı bir üretim yaptığımız konusunda şüpheliyim. Bir kere bunlarla ilgili olarak kanunlar var, neler olacağı da biliniyor, denetimlerin yapılması lazım, kontrollerin yapılması lazım, acaba bunlar nasıl işliyor, işliyor mu? Acaba insanlarımız gerçekten, yani bu GDO’yu dışarıya alsak bile, yani başka bir tarafa alsak bile, insanlar acaba sağlıklı olarak tüketim yapabiliyor mu, sağlıklı olarak besleniyor mu? İlk önce bu soruların yanıtlanması gerekir.

Oturum Başkanı

Hayvansal ürünlerden insanlara geçiş üzerine bir sorum olmuştur.

Okan Ertuğrul

Tabii işte GDO’larla ilgili olarak tabii ki şimdi şu benim sunumumda size verdiğim örneklerde de anlattığım gibi, ilaç uygulamaları gibi, bunlar hep insan sağlığıyla ilgili olan durumlar, bunlara insanların gereksinmesi var ve muhakkak üretilmesi gerekiyor.

Nükhet Turgut

Bir şey soracaktım. Siz örneğinizi insanlar çerçevesinde verdiniz. Hastalıklar için üretilen, kullanılacak ilaçlar hayvanlar için de yararlı olabilecek mi?

Okan Ertuğrul

Tabii hayvanlar içinde bu şekilde üretilen, rekombinant DNA teknolojisiyle üretilen ilaçlar tabii ki olası, yani onlar da mümkün. Gerek hayvan sağlığı için, gerek insan sağlığı için bir şekilde bunların üretilmesi lazım. Ama bunların tüketimiyle ilgili olarak, bu hayvanların örneğin sütlerinden bu maddeleri elde edebiliyorsunuz, ama etlerinde ve sütlerinde herhangi bir şekilde bir zararlı etkinin olduğu yönünde herhangi bir bilimsel bilgi yok, çalışma yok. Ama geçmişte bununla ilgili olarak bazı okuduğum makaleler var, bu makalelerde bunların sağlıklı bir şekilde tüketilebileceğiyle ilgili olarak bazı önermelerin de olduğunu söyleyebilirim.

Nükhet Turgut

Antibiyotiğe direnç unsuruyla ilgili olarak bir şey sorulmuştu yanılmıyorsam. Antibiyotik dirençliliği taşıyan ürünün bitkilerde görülen sakıncaları hayvanlarda da söz konusu olamaz mı?

Okan Ertuğrul

Şimdi antibiyotiğe dirençle ilgili değil de hastalıklara dirençle ilgili olabilir. Hastalıklara direnç olabilir, belki hastalıklara dirençle ilgili bir konudur o, söylediğim konu. Yani hayvanların hastalıklara dirençli hale getirilmesi, yani direnç genleri, bunların bu genlerin aktarılmasıyla ilgili olarak herhangi bir şekilde insan sağlığına olumsuz olarak bir etki söz konusu değildir. Yani bunlarla ilgili bir şekilde hayvanlardan üretilen etin ve sütün alımı zaten söz konusu olabilir, onların bir sakıncası yoktur.

Oturum Başkanı

Daha önce yeterli bir gözlem ve denetim süresi geçirilmiş mi? Bir takım örnekler çıkıyor süt ürünlerinden vasaire, belirsizlik hakim.

Okan Ertuğrul

Yok söylediğim bazı konularda belirsizlik söz konusu değil. Zaten bunlar doğal olarak bu genler zaten var olması gereken, doğal olarak olması gereken şeyler. Ama bazı durumlarda, örnek vermiştim ben, özellikle kalıtsal hastalıkların ortaya çıkmasında yani gen eğer inaktifse, çalışmıyorsa o gen enzim üretmez, yani bu geni aktif hale getirmek lazımdır. Bunun aktif hale getirilmesiyle ilgili uygulamalar da anormal bir şekilde yapılan uygulamalar değildir yani.

Fatih Taşdöğen

Hocam bir soru sorabilir miyim? Zamanı ve yeri olduğu için, daha sonra unutulabilirim. Gen transferinde biliyoruz ki uygulanan yöntem itibariyle bugün kaynak olarak alınan iki temel kaynak, virüs ve bakterilerden alınan gen, bitkiye transfer edilirken, yani o bir gen transfer edilirken, etki değeri olabilmesi için, o bir gen transfer edilirken dokuz tane genin bir şekilde o yapıya transfer edilme zorunluluğu var. Bunlardan iki tanesi sabitleyici, ortada bir gen, iki tanesi sabitleyici, iki tanesi taşıyıcı, iki tanesi etkili olup olmadığını ortaya koymak için şu anda, markır mıydı? Yanılmıyorsam...

Okan Ertuğrul

O sizin dediğiniz markırı ben sabah ki sunumumda anlatmıştım. O markır, örneğin, denizanası geni, denizanasında biliyorsunuz bir parlaticı rengi var, onun aktarılması var.

Fatih Taşdöğen

Tamam iki tane gen terminatör gen demiş olduğumuz, yani daha sonra tohumun tekrar tohum olarak kullanılmasını engelleyen, bir anlamda kısırlaştırmak. Bu genlerden iki tanesi özellikle biliyoruz ki antibiyotiğe direnç sağlayan genler. Ve onun, sorum şu olacak, bu en çok tartışılan, bilim adamları tarafından tartışılan konulardan bir tanesi şudur, denir ki eğer antibiyotiğe dayanıklılık geni transfer ediliyorsa, insanlar tarafından alınması sonucunda antibiyotiğe direnç otomatikman fiziksel yapı tarafından bir tepki olarak ortaya çıktığına göre daha yüksek seviye hastalığa, olası bir enfeksiyon durumunda hastalara en yüksek seviyede antibiyotik kullanımı gerekir. Şimdi böyle bir tespit varken ve ben yine şunu da biliyorum ki tabii ki kardeş meslekler olduğumuz için ister istemez birbirine geçiş durumumuz var, ziraat mühendisliğinin bir arka dalı da zootekni malum...

Okan Ertuğrul

Yani bu konuda sizin meslektaşlarınızın makaleleri var.

Fatih Taşdöğen

Var evet, sizin o tespit ettiğiniz hayvanlara bir enfeksiyon durumunda verilecek olan antibiyotik aynı zamanda insanlara verilen dozun diyelim 10 kat, 20 kat daha yüksek şeklinde bir uygulamayla ortaya çıkan bir şey ilaç yapımı, ya da ilaç endüstrisinin bu yönde bir kullanımını olduğunu biliyoruz. Yani insan için diyelim ki, insanın bir enfeksiyon dolayısıyla alması gereken bir penisilin eğer bin miligram ise hayvana bunu bir 10 katı daha yüksek seviyede, örnek olarak söylüyorum, tam karşılığını bulamayabilir, eksiğe söyleyin lütfen, 10 kat daha yüksekini vermek kaydıyla aynı etkileri göstermek üzere bir uygulama yapıyor. Veteriner hekimlerin bu yönde bir uygulama yaptıkları konusunda bilgim var, eksiğ olabilir, lütfen düzeltin eksiğe. Böyleyse eğer, insanlara etki eden ve dolayısıyla GDO'lu bir ilacı kullanmak ya da GDO'lu bir ürünü kullanmak üzere insanları bu anlamda daha yüksek seviyede bir antibiyotik kullanımına doğru bir evrilmeye varsa, hayvanlarda bir etkisinin olmayacağını söylemek mümkün olabilir mi?

Okan Ertuğrul

Evet, teşekkür ederim. Şimdi verdiğiniz örnek bilmiyorum bir başka sunumdan alınmış bir örnek olabilir; ama sizin söylediğiniz örnek her gen aktarımı için söz konusu değil. Sizin söylediğiniz olayda bu şekilde bir aktarım yapılmış olabilir. Ama antibiyotikle, orada sizin söylediğiniz şeylerde aktarımlarda, bir tanesi o antibiyotiğe direnç geni olarak orada yer alması, yani aktarılrken onun da genin ucuna aktarılması. Ama şöyle, şu örneğe dikkat etmişseniz, bu çalışmada bu kalıntılarla ilgili olarak bir çalışma da yapılmış, bu GDO'lu mısırlarla ilgili olarak bir çalışma var ve de şöyle bir cümle var, kalın çizilmiş, “bu güne kadar canlı hayvanlar üzerinde yapılan pek çok sayıda deneysel çalışmalar göstermektedir ki inek, domuz gibi çiftlik hayvanlarının dokularında, sıvılarında veya yenilebilir ürünlerindeki GME yazmış, genetik olarak modifiye edilmiş diyor bitkilerden alınan rekombinant DNA parçacıkları veya protigenine rastlanmamıştır. Yani bunun olması kalkıp da yani o organizmaları yediğimiz zaman her hangi bir şekilde risk oluşturacak değil. Ama kalkıp işte eğer böyle bir çalışma yapıyorsak muhakkak bunun da bir kontrolü yapılması lazım. Yani hayvan deneyinin yapılması lazım, hayvanların üzerinde denenmesi lazım. Yani ne kadar bir risk oluşturacak, bu şekilde bir kalıntısı var mı acaba, kalıntı oluşturur mu? Çeşitli yerlerde bu parçacıklara bakılarak eğer bir risk oluşturuyorsa tabii ki bunların nasıl bir işlem söz konusuysa bunlar için de böyle bir işlemin yapılması lazım.

Oturum Başkanı

Diğer soruları da hızlıca alabilir miyiz?

Okan Ertuğrul

Şimdi sorunsuz olarak uygulamadan bahsettiniz dediniz, ben aslında pek öyle sorunsuz olarak uygulamalardan da bahsetmedim ama gerçekten bunlar olması gereken şeyler. Aslında hayvan yetiştiricilerinin sorunlarına nasıl teknolojik uygulamaları koyarak çare bulabiliriz, bunun burada yanıtını vermeye çalıştım. Tabii ki moleküler tekniklerle bunu söz konusu edebiliriz. Başka sorular da vardı, herhalde değil mi, Rosie miydi, Rosie ile ilgili bir soru sormuştunuz değil mi, sürünün elde edilmesiyle ilgili falan. Anlatayım mı yoksa geçelim mi?

Oturum Başkanı

Siz bilirsiniz, kısaca lütfen...

Okan Ertuğrul

Tabii şimdi hayvanlarda cinsiyeti yönlendirebiliyorsunuz, aslında bu insanlar için de söz konusu olabilir ama hayvanlar da cinsiyeti yönlendirebilirsiniz, istediğiniz cinsiyetten hayvan elde edebilirsiniz. Dişi cinsiyette istediğiniz sayıda hayvan elde edebilirsiniz ve bu şekilde bir sürü oluşturmanız da olasıdır.

Oturum Başkanı

Teknolojik olarak zaten mümkündür de. Biraz önce bahsedildiği gibi doğaya bu anlamda bir müdahale, özellikle hani cinsiyetler arası olarak. Etik açıdan, biyo etik açısından ben onu değerlendirmiştim. Çünkü sadece ilaç üretimine yönelik olduğunu söylediniz.

Okan Ertuğrul

Şimdi bakın bazı konular hayvanlarda etik olarak, yani insanlarda etik olarak düşündüğünüz bazı olaylar hayvanlarda, özellikle çiftlik hayvanlarında etik olarak algılanmıyor. Yani bu şekilde cinsiyet mesela hayvanlarda yönlendirebilirsiniz ama insanlarda örneğin bu şekilde cinsiyet yönlendirilmesi etik değildir. Ve bu yasaklanmıştır, yapamazsınız. Yine insanlarda nasıl klonlama olayı etik değilse, ahlaki değilse, ama hayvanlarda klonlama olayı söz konusudur ve bunu yapabilirsiniz yani.

Oturum Başkanı

Bir Etik Kurulu var Türkiye’de bildiğim kadarıyla hayvan deneyleri konusunda izin vermeye yetkili.

Okan Ertuğrul

Evet, zaten o hayvanlarla ilgili olarak etik kurullar var. Bu yapılan çalışmaları zaten, laboratuvar hayvanlarıyla yapılan bütün çalışmaları bu şekilde, gerek çiftlik hayvanlarıyla, hayvanlarla yapılan bütün çalışmaları onlar denetleyebiliyorlar. Yani bu kontrol işleyişi burada da var.

Oturum Başkanı

Yani o tüketilmiş bir tartışma değildi, şunu demek istiyorum, karşılıklı tartışmaya dönmeyin, bunu istemem. Hem insanların klonlanması ve insanların cinsiyet yapısına ilişkin müdahaleler etik kapsamında yasaklanmıştır fakat hayvanlarda böyle bir şey yoktur diye bir şeyi kabul etmek mümkün değil zaten.

Okan Ertuğrul

Mümkün ve böyle şeyler de oluyor zaten.

Oturum Başkanı

Bence mümkün değil, felsefi bir tartışma, biyoetik tartışması, böyle bir şey mümkün değil bence.

Katılımcı

Tabii insanlarda tabii ki bir üstün ırk yaratma olamaz ama hayvanlarda bu çalışmalar yapıyor biliyoruz, ıslah çalışmaları kapsamında. Yani bir sürü verimlilik açısından bir hayvan çeşitliliği yaratmak mümkün.

Okan Ertuğrul

Zaten hayvan ıslahının amacı da budur yani. Amaç ne? Bir kere sağlıklı olarak hayvan üreteceksin, hayvanlar sağlıklı olacak ki, yani ben yetiştiricilik açısından söylüyorum bunu, çiftlik hayvanları açısından söylüyorum, yani diğer et hayvancılığı açısından söylemiyorum, o şekilde ayırt edelim, sağlıklı hayvan üreteceksin, yani ahırdan insanın beslenmesine kadar bütün aşamaları sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekiyor. Yani insanların daha fazla et yiyebilmeleri için, daha kaliteli et yiyebilmeleri için, daha fazla ürün elde edebilmeleri için bu ıslah yöntemleri uygulanmaktadır, bunları çeşitli şekilde yapabiliyorsunuz.

Oturum Başkanı

Ben hani tartışmaya açık olduğunu düşünüyorum...

Okan Ertuğrul

Tabii yani ben istediğiniz şekilde, istediğiniz yerde tartışabilirim.

Oturum Başkanı

Melike Hanım'ın soruları vardı, Dilan Hanım'ın, Can Bey'in vardı, Mehmet Bey'in vardı.

Okan Ertuğrul

Eylem Hanım'ın sorusu var, klasik melezlemelerdeki sürenin yavaş olduğuyla ilgili olarak zannedersem bir şey söylediniz. Öyledir yani yavaş ilerler.

Dilan Karademir

Doğanın dengesini bozmamak açısından yavaş olan mantıklı değil mi?

Okan Ertuğrul

Bakin şunu anlamanız lazım, ben şunu söylemek istiyorum, yani eğer hayvan yetiştiriciliği yapıyorsanız daha fazla ürün elde etmek zorundasınız, daha fazla verim elde etmek zorundasınız ve bunları elde ederken kaliteli bir şekilde elde etmek zorundasınız. Sağlıklı bir şekilde elde etmek zorundasınız bunları. Hayvanların sağlıklı olması lazım değil mi? Ve klasik yöntemlerle yaptığımız zaman hayvanların jenerasyon sürelerine göre ve verdikleri yavru sayılarına göre bu sizin genetik ilerlemeniz uzar veya kısalmır. Örneğin bir tavşanla çalışıyorsanız siz kısa zamanda, yahut tavukla çalışıyorsanız kısa zamanda ürün elde edersiniz. Ama, örneğin bir sığırla çalışıyorsanız daha uzun zamanda ilerleme elde edersiniz. Bu hayvanların doğasında jenerasyon, biyolojik işlevleriyle ilgili olan bir durumdur yani. Ama şimdi genetik ilerlemeyi daha fazla, daha çabuk yapmanız gereken durumlar vardır, yani teknolojik uygulamaları yapmazsak ve bunlar gerçekten yani suni tohumlamamış, embriyo transferiymiş, ondan sonra gen aktarımlarıymış, bunları yapmaksak, hızlı ilerleme sağlayamazsınız.

Dilan Karademir

Peki gen aktarımlarında dirençli bir hayvan yaratıyorsunuz sonuçta, hayvan oluşturuyorsunuz, sağlıklı bir hayvan olduğunu söylüyorsunuz, kaliteyi artırıyorsunuz, verimliliği artırıyorsunuz. Bunlar sabit nesnelere değil, bunlar canlı ve yani o dirençli olsun diye gönderdiğiniz gen diğer normal genle bir etkileşim haline girdiğinde farklı sorunlar da ortaya çıkmayacak mı?

Okan Ertuğrul

Hayır.

Nükhet Turgut

İşte onlar, bilimsel belirsizlik...

Okan Ertuğrul

Yok yani, bilimsel bir şekilde belirsizlik yok, hastalıklara dirençle ilgili olarak konuşuyorsak, direnç yoktur.

Dilan Karademir

Konuşmanın başında siz dediniz ki; yani riskler en nihayetinde vardır ve bilimsel anlamda belirsizlik de olacaktır. Şimdi de diyorsunuz ki bilimsel anlamda belirsizlik yok diyorsunuz.

Okan Ertuğrul

Ben herhalde doğru biçimde ifade edemiyorum...

Nükhet Turgut

Siz direnç sağlamak açısından bunu yapıyoruz ve bunda bir bilimsel belirsizlik yok dediniz. Ama arkadaşın sorusunu şu şekilde özetleyebiliriz: Vücudumuz diyelim ki koskoca bir organik makine ve çalışıyor; siz bir noktasına bir amaçla geni koyuyorsunuz. Bu durum çevre ve ekosistemdeki ilkelerin algılanması açısından verilen temel örneğe benziyor. DDT'nin ilk çıktığı 1930'larda amaç topraktaki diğer zararlıları önlemek ve tarımdaki verimi artırmaktı. O zaman bu bir devrim olarak görülüyordu. Başka bir olumsuz etkisi olabileceği düşünülüyordu. Ondan sonra 1960'larda Rachel Carson bunu açığa çıkarınca kadına deli muamelesi yapmışlar. Bilim insanlarının hepsinin söylediğinin tam tersini söylüyor; DDT zararlı dikkat edin diyor. Sonra zaman içinde ve uygulamada Carson'un haklı olduğu anlaşılıyor. Son olarak penguenlerde, tarım alanlarıyla hiç ilgisi olmayan yerde DDT bulunuyor. O zaman durumun ciddiyeti ve etkileri anlaşılıyor. Şimdi aynı şey bütün bunlarda geçerli. Arkadaşın söylemek istediği de o. Diğer genler açısından olan durumu araştırıldı mı diyor? Bütünüyle yani bütün bir organizma içindeki etkileri araştırıldı mı?

Dilan Karademir

Şimdi DDT dışarıdan bir etki ama gen aktarımında gen artık içeriye oluyor, yani daha zararlı olmayacak mı?

Okan Ertuğrul

Şimdi sunumumu yaparken bir takım tekniklerin olduğunu söylemiştim. Bu tekniklerden bir tanesi mikro enjeksiyon yöntemidir. Yani burada o mikroenjeksiyon yöntemiyle hayvana o geni veriyorsunuz.

Dilan Karademir

O geni göndermek istediğiniz yeri tam olarak belirleyebiliyor musunuz? Bu gen rastlantısal olarak gitmiyor mu?

Katılımcı

Yatay gen kaçışı olamaz mı hocam?

Okan Ertuğrul

Yani yatay gen kaçışlarından neyi kastediyorsunuz? Yani şimdi bu tür çalışmalarda da tabii ki hepsinde de başarılı, bir tanesini, denersiniz, bazılarında başarılı olursunuz, bazılarında başarılı olmazsınız. Laboratuarda başarılı olduklarınızı kullanıyorsunuz, başarılı olmadıklarınızı kullanmıyorsunuz yani.

Dilan Karademir

Laboratuarda başarılı olmak doğada başarılı olmak mı peki?

Okan Ertuğrul

Bir dakika, karşılıklı konuşacak mıyız, bu şekilde mi devam edecek? Bir yerde sizinle ayrı bir şekilde yine tartışalım. Yani Dolly klonlanırken, Dolly elde edilirken 200'den fazla hücre üzerinde çalışıldı ve 200'den fazla hücreden bir tanesinde klon hayvan Dolly elde edildi. Yani bilimsel çalışmalar böyle, ne kadar çok şey kullanırsanız, şimdi daha bu işi daha rutin hale getirdiler ve artık Türkiye'de de klon hayvan üretiliyor.

Oturum Başkanı

Şöyle toparlayayım ben: Tarımsal sistemler açısından biz bunu değerlendirirken hani tozlaşma veya diğer etkilere bağlı, dışsal etkilere bağlı, dışarıya etkileri konusunda da bir takım benzer tartışmalar olmuştu. Sanırım sorulmak istenen, herhangi bir yere promotör gen verildiğinde, daha teknik bir şeyle, promotör genin enjekte edildiği yer dışında o hayvanın bütünlüğü içerisinde bir etkisinin olup olmayacağı, genel sistematiği, işleyişi içerisinde bir etkisinin olup, olmayacağı ki yaratılan etkinin hayvansal ürünlerle çevreye, insana, vs.ye geçişlerinin olup, olmayacağına ilişkin sanırım. Hani bir teknolojik olarak olup olmayacağı konusunda biz bilgi almak istemiştik.

Okan Ertuğrul

Bugüne kadar dünya çapında olumsuz geri dönüşler yok.

Katılımcı

Bağımsız bir takım bilim ve araştırmalarında bazı şeyleri açıklıyor, ama ekosantrik anlamda literatüre girmiş midir bilemiyorum.

Okan Ertuğrul

Gen kaynaklarıyla ilgili bir şey sormuştunuz.

Melike Hemmami

Etki izlemeyle ilgili olarak 1990'lardan itibaren bu çalışmalar var mı diye sormuştum; ama diğer sorulara verdiğiniz cevaplardan olmadığımı anladım. Yok değil mi?

Okan Ertuğrul

Yok.

Melike Hemmami

Öncelikle hayvancılıkta bu tür teknolojilerin kullanımı, örneğin; parazitlerle ilgili müdahale için daha etkili bir yol olduğunu söylemiştim. Ekonomik açıdan baktığımız zaman yine aynı şekilde biyolojik problemler de var ve fazla maliyeti olmayan ...

Okan Ertuğrul

Şimdi ben bir örnekten bahsetmiştim. Avustralya'da yahut Yeni Zelanda'da yapılan çalışmalar hakkında. Oradaki koyunlarda parazit gerçekten bir problem. Parazitlerden korunmak ekonomik kayıplara neden oluyor. Hayvanın derisi ve yapağısı üzerinde bir takım kayıplar oluyor ve muhakkak bunlara karşı bir ilaçlama yapılması lazım. Bu nedenle ilaçlama uygulamaları yapılıyor. Şu anda son ilaç uygulaması olarak sanırsam Ivomec dediğimiz bir preparat uygulanıyor. Yani, hem iç ve hem dış parazitlere karşı. Şimdi bunların üretimi için siz kimyasal maddeler kullanıyorsunuz, bunların bir üretim maliyetleri var ve artık bunları kullandığınız zaman bazen hayvanlara banyo yapılıyor ve hayvanları bu parazitlere karşı korumak amacıyla yapılan uygulamalar, yılın belirli zamanlarında uygulanıyor. Şimdi bunlar doğayı kirletiyorlar, deriyi kirletiyorlar...

Şimdi meralarda bölümlene sistemiyle yani hayvanları meralarda belli alanlarda yayıp o şekilde otlandırılması gerekiyor, onu maliyeti başka ama orada onun tabii ki bir takım faydaları var ama onlara rağmen bir şekilde parazit ilaçlaması yapılması gerekiyor hayvanlara. Yine de geçiyor, hayvanları korumak amacıyla bunları yapabileceğiniz şekilde bilimsel bir çalışma bu.

Melike Hemmami

Diğer çalışmalar var. Bir yandan da biyoteknolojik anlamda geliştirilen çalışmalar var; ama ikisine baktığımız zaman, hangisine daha fazla zaman ayırmak gerekir? Siz ne düşünüyorsunuz, bunu soruyorum?

Okan Ertuğrul

Ben her ikisinin de yapılmasını düşünüyorum.

Melike Hemmami

Diğer soruma geçeyim. Genetik anlamda...

Oturum Başkanı

Pardon, Serdar Bey sanırım saat 15:00'da kalkacaktı, değil mi, Bakanlıktan konuya ilişkin de görüşler varmış. Sizin de katkılarınızı almak önemli, buyurun..

Serdar Şengün

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 7, 8, 9. maddeleri ve bunlara yönelik olarak da yer yer uygulamada çatışan şeylere söz konusu olduğunda gereken girişimlerde bulunuyoruz. Fakat son yaşadığım olaydan bir tane örnek vermek istiyorum. Bir gen koruma ormanında maden arama faaliyeti izni verilmek zorunda kaldı. Çünkü 5177 sayılı Maden Yasası üç senedir Anayasa Mahkemesi'nde ve hala bunu uluslararası yükümlülüklerle çatışan yönlerinin doğrudan doğruya mahkemede görüşülmesi kısmına gelinemedi. 5177 sayılı yasa o kadar çok uygulamacının, idare makamlarının elini ayağını bağlıyor ki; "ben burada maden arayacağım, damarı buldum" deyip buradaki insanların bir şekilde tatminini de yaparak buradan kalkmasını isteyebilirim; öyle bir durum var. Koskoca bir gen toplama

alanında ruhsat alınmış ve işletme izni alınmış durumda. Herhangi bir şekilde idarenin burada izin vermeme yetkisi yok. Yasa öyle düzenlenmiş ki, yani önleyici tedbir gerekçesine dayanarak iznini vermiyorum diyebilme yetkisi yok. Dava açtığı takdirde madenci idare makamlarına karşı tazminat hak eder diye geçiyor. Oysa uygulamacı ne yapmak zorunda kalıyor? İster istemez veriyor; istemeye istemeye. Bizzat gittim yerinde gördüm. Yaptığımız raporda Rio Kararları'ndan bahsettik, ilgili yasalardan bahsettik, hepsinden bahsettik fakat son tahlile 5177 sayılı maden arama ile ilgili kanun uygulamacının elini ister istemez bağlıyor.

Nükhet Turgut

Kanun Anayasa'ya aykırı, yani çok açık.

Serdar Şengün

Ama görülüyor hocam, Anayasa Mahkemesi'nde üç yıldır...

Nükhet Turgut

Anayasa Mahkemesi'nde görülmesinde şart değil ki; Bakanlığın bağlı olduğu hükümet var. Hükümet nezdinde Maden Kanunu'nun Anayasa'ya aykırılığı gündeme getirilebilir. Türkiye'de durumun çözümü sonuçta davalarda aranıyor. Bergama'da da hukukun dolanılmasından bahsedildi ki çok ayıp bir durum hukuk devleti adına. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi rezil etti Türkiye'yi o kararıyla. Hükümet bir girişimde bulunup bunu yap-sın, çözüm onun elinde; hukuk budur. İdare öncelik taşır. Yaptığı bir hatayı vatandaşın şikâyeti üzerine gidermeyi beklemeden çözer ve giderir. Hukuka inanan, çevreye inanan idare bu şekilde hareket eder. Bütün bu ilkelerin özünde kişisel menfaat değil; bu ülkenin, doğal kaynakların menfaati, kısaca genel menfaat vardır. Çevre koruması genel menfaattir; ana hareket noktası da bu olmalıdır. Bundan hareket eden, buna inanan bir insan böyle bir faaliyet izni vermez. Hadi verdi, böyle bir kanunu çıkarmaz. Anayasa Mahkemesi'nin gecikmesi bazılarının işine yarıyor. Siz üzülerek vermişsinizdir bu faaliyet iznini, ama bir başkaları da zil çalarak veriyorlardır.

Serdar Bey

Biz vermedik ama her zaman idareden bunu bekleyemeyiz.

Nükhet Turgut

Tabii ama böyle bir durum var.

Serdar Şengün

Biyoçeşitlilik sözleşmesinden bahsettik. Bunlardan hareket ettik, idareye böyle böyle yükümlülükler de verilmiştir ve bunların Anayasa'ya aykırılığını da iddia edemez diye de yazdık. Ama ne yazık ki bu uygulamacıya da bu ne kadar yansıyor? Maalesef pek olumlu yansımıyor.

Katılımcı

Kimi kime şikâyet etme şansınız var ki? Yani hükümetten bu anlamda bir tasarrufta, bir olumlu tasarrufta bulunmasını beklemek bilmiyorum herhalde özüyle pek uyumlu olmuyor.

Nükhet Turgut

Hayır hayır, Serdar Bey söz konusu faaliyet iznini istemeyerek verdik dedi de; o zaman ben de sorarım, bütün bunlar yazılıp hükümete iletildi mi? Yani illa kanunun aykırılığını ilgili dernek ya da Anayasa Mahkemesi dolayısıyla ilgili parti mi ileri sürecek? Bürokratlar bunu yapamıyor mu? Şunu söylemek istiyorum, nihai anlamda Danıştay'ı bunu yapmak zorunda bırakıyoruz. Hükümetin yapmadığı şeyler için sonra Danıştay'ı suçluyoruz. Anayasada da düzenlendiği üzere hükümet bu ülkenin doğal kaynaklarını en verimli şekilde ve genel menfaat doğrultusunda değerlendirip ona göre yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda. Bunu genel menfaat çerçevesinde değerlendirdiğinizde burada bir takım kimselere maden arama izni verilmesinin menfaati ile öteki menfaatler karşılaştırılmalıdır. Bunu normalde hükümetin kendisinin yapması lazım ama bunlarla inanan bürokratlar varsa da çok güzel. Bir sonuca gideceği için değil belki ama bunu bir rapor halinde sunmalılar. Bu belirtildi mi acaba, bu çok çok önemli. Anayasa Mahkemesi'ndeki her gecikmenin bizim açımızdan çok önemli etkileri oluyor deyip, bunların vurgulanması lazımdı.

Serdar Şengün

Biz elimizin geleni yaptık ancak dediğiniz gibi belli bir yerden ötesine sesiniz maalesef gitmeyebiliyor. Ben bir konuya daha değineceğim. Ben tabii yatay gen kaçışlarının böyle hayvanlarda olduğundan çok daha farklı bir şekilde, çok daha zor denetlenebilir, hatta neredeyse denetlenemez olduğuna inanıyorum. Burada artık bilimsel bir kesinlik değil, daha da vahim bir kesinlikle bilimsel anlamda risk olduğu kesin. Mesela burada anavatan olarak Türkiye pek çok yerli, yabancı evrimsel süreçte oluşmuş pek çok ırkı barındırıyor. Bu ırkların, grupların genomu değiştirilmiş buğday kökleriyle, çiçeklerle polinasyona girip elimizden çıkması durumunda; bırakın sadece Türkiye için bir kayıp, dünya için bir kayıp. G4 gibi bitkilerin kaybı dünya açısından bir kayıp. Dolayısıyla kesinlikle bilimsel kesinlik olmaması değil, risk açısından kesinlik söz konusu. Bunu anlatmak istemiştım az evvel de.

Okan Ertuğrul

Evet şimdi ne söylemek istediğinizi anladım. Tabii ki bunların yani genetik olarak değiştirilmiş bitkilerin de yetiştirilmesinde belli alanların olması gerekli ve o alanlarda yetiştirilmesi gerektiğini ben de düşünüyorum. Artı ben, gen kaynaklarının korunması konusundaki hassaslığımıza da tamamen katılıyorum. Ama bir şey yapmadan yani ihmal ederek, birisini diğerinden ayrı tutarak, yani ikisini de birlikte yürütülmesini, birlikte bir takım yerlere varılmasını düşünüyorum. Ama koruyucu önlemler neyse onların alınması lazım. Bu bütün her şey için geçerlidir; sadece genetiği değiştirilmiş organizmalar için geçerli değildir. Klasik yollarla üretilmiş ürünler için de geçerlidir. Yani bu kuralların, kanunların uygulanması, yürürlüğe getirilmiş durumlarıyla ilgili olarak da konuşuyorum ben. Neyse onun yapılması gerektiği düşüncesindeyim. Yani iyi bir şekilde izlenmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Fatih Taşdoğan

Bir şey söyleyeyim zamanı gelmişken izin verirseniz. GDO konusunda maalesef mutlak bir koruma alanı söz konusu değil. Kanunda da ortaya konulduğu gibi konvansiyonel tarım yöntemiyle, GDO teknolojisiyle üretim yapan alanlar arasında sınır olması gerekiyor; ya da organik tarımsal üretim yapan alanlarla konvansiyonel tarım yapılan alanlar arasında bile sınır olması gerekiyor. Bilim adamlarının ortaya koymuş oldukları, literatüre geçen ve birçok bilim adamı tarafından da desteklenen bir durum var: GDO ekimi yapılan bir alan her ne kadar izole edilmiş olsa bile, o alandan 7 km ötede bir alanda da GDO tespiti yapılmış. Öyleyse sadece tespit, belki etkileşim ve birbirini tetikleme yöntemiyle demek

o 7 km 70 olacak, 700 olacak, olacak da olacak. Öyleyse mutlak bir koruma alanından bahsetmek mümkün değil.

Oturum Başkanı

Serdar Bey buyurun.

Serdar Şengün

Arkadaşıma kesinlikle katılıyorum. Anlattığımız o üç büyük sektörde, yani nanoteknoloji, biyoteknoloji, nükleerteknoloji alanında bilimsel araştırma konularından ve bilimsel teknikten geri kalmayalım. Ama risk kesin, bilimsel anlamda kesin. Bırakın bilimsel belirsizliği, risk bilimsel anlamda kesin. Ben zaman nedeniyle taslakta bulunan bir maddeyle ilişkin bir önerimizi hemen iletmek isterim.

Oturum Başkanı

Öneriyi Bakanlık olarak mı sunuyorsunuz?

Serdar Şengün

Bakanlık olarak değil, kendi şahsi fikrimi ifade edeceğim. Enstitü olarak bir federasyon kurduk; buraya da bu şekilde geliyoruz. Ben taslakta yer verilen Biyogüvenlik Kurulu'nun oluşumuyla ilgili 10. maddeye, pratik kaygılardan kaynaklanan bir öneride bulunacağım. Taslakta kurulun oluşumuyla ilgili olarak, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı üç, Çevre Orman bir, Sağlık Bakanlığı bir, Dış Ticaret bir ve bir de ilgili bir bakanlık için bir kişiden olmak üzere yedi kişiden bahsediliyor. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın GDO' lu bitkilerle, Türkiye'ye gelen GDO' lu bitkilerle ve buna ilişkin konularla en fazla muhatap olan birim olduğu ve iş yükü açısından da çok fazla uğraşmak durumunda kaldığında hem fikiriz. Neredeyse %75 muhatap olarak Tarım Bakanlığı görülüyor. Ancak Çevre ve Orman Bakanlığı'yla ilgili olarak buradaki üye sayılarının 2+2 olarak değiştirilmesini öneriyorum. Bunun nedeni ise sürekli olarak yeni yapılandırmaların gündeme gelmesi: Biz bir zamanlar Tarım ve Köy İşleri Bakanlığydık. Sonra Orman Bakanlığı olduk; derken Çevre ve Orman Bakanlığı olduk. Çevre Bakanlığı'nın Bayındırlık Bakanlığı'yla birleştirilmesi fikri konuşulurken, şimdi ise Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı şeklinde yeni bir yapılanma düşünülüyor. Bu düşünülen son yapılandırmada "orman" bir alt başlık şeklinde görülecek. Yani bir benzetmeyle, aç- kapa, aç- kapa şeklinde bir genel müdürlük açılıyor, sonra bir bakıyorsunuz kapanıyor. Böyle bir kurumsallaşma söz konusu.

Okan Ertuğrul

Doğal kaynaklarla Orman Bakanlığı'nı ayırt edecekler, nasıl olacak bu?

Serdar Şengün

DSİ şu an Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlandı ya, DSİ Genel Müdürü bizim bakanımız oldu. O da yeni bir proje olarak Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı şeklinde yeni bir oluşumdan yana. Kaldı ki tüm bakanlar çevreye ilişkin konularda emir veren bir pozisyondayken Çevre Bakanlığı'nın başbakanlığa bağlı müsteşarlık olarak düzenlenmesi gerekir. Ancak hatalı bir uygulamayla bütün bakanlarla eşit düzeyde bir pozisyona getirildi. Bu durumda tabii ki diğer bakanlar da 'ben de varım' diyorlar; uygulamada böyle sorunlar gündeme geliyor. Bu reorganizasyondan kaynaklanan sıkıntılar ileride gündeme geldiğinde, Orman Bakanlığı'nın da içinde bulunacağı birim ile Çevre Bakanlığı'nın içinde bulunacağı birimden birer temsilcinin kurula üye gönderilebilmesinin sağlanması için, Çevre

ve Orman Bakanlığı'nın iki üyeye temsili gerekiyor. İleride bölünme söz konusu olursa, hiç değilse birer üyeye bunların temsillerinin söz konusu olabilmesi için bunun gerektiğini düşünüyorum.

Nükhet Turgut

İlerisi açısından öyle bir şey olursa umarım yeniden düşünürler. Hata üstüne hata yapılıyor. Bu örgütlenme de çok önemli, Çevre Bakanlığı'nın Başbakanlığa bağlı ve üst düzeyde olması gerektiği yönündeki görüşünüze katılıyorum; ben de o görüşteyim. O dediğiniz gerekçe ise ileride olursa halledilir diye düşünüyorum. Bu oluşumu yapan kanunda ilgili düzenlemelerin yapılması zorunlu; onu da düzenler sanıyorum. Ama şöyle bir gerekçeyi de ekleyebilirsiniz bence: tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geleneksel bakanlıklar geleneksel yetkilere sıkı sıkıya bağlı oldukları gibi, o yetkilerini geleneksel bakış açılarıyla kullanıyorlar. Şimdi Tarım Bakanlığı, Orman Bakanlığı bu çerçevede geleneksel bakanlıklar. Çevre sorunsalının özgünlüğünden uzak bakanlıklar bunlar. Onun için de şu anda sürekli içte bir çatışma var; uyum sorunu yaşıyor. O nedenle bu alandaki geleneksel bakış açısını aşması ve gelişmeleri evrensel düzeyde takip ederek gelenekselin dışına çıkması gerekiyor. O açıdan organ üye sayısının biraz daha fazla olmasında yarar görüyorum ben. Yani önerinize bence o gerekçeyi de ekleyiniz. Geleneksel yapısını yıkmak gerekiyor.

Serdar Şengün

Bir de tabii pratik durumlardan kaynaklanan kaygıları da düşünerek bunun hesabını yapmıştım. Çünkü her ne kadar yakın vadede orman ağaçlarında GDO olayı yoksa da, 20'ye yakın tür üzerinde çalışılıyor. Endüstriyel araştırmalar için, GDO'dan bir an önce en fazla hâsılat elde etmeye yönelik olarak, yirmiye yakın türde çalışılıyor. Henüz GDO'lu bir ağaçlandırma sahası dünyada da ülkemizde de henüz mümkün değil, olmadı. Fakat GDO'lu orman ürünleriyle ilgili bir çalışma var. Bu da orta vadede bizim böyle bir riskle karşı karşıya kalma durumumuz söz konusu olacağı anlamına geliyor. Ben bu açıdan bakmıştım.

Bir diğer hadise, bu kurulun kuşkusuz ki çok ciddi bir önemi var. Hal böyle olunca, ikinci fıkrasında kurum başkanının kurul düzeyinde uygun şartlara haiz, tercihen yüksek lisans mezunu olması şartı aranması da dikkate değer. Bu "tercihen" olayı, gerektiğinde olumsuz bir şekilde kullanılabilir. Bunu ben "en az yüksek lisans mezunu olma" şartı olarak değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Uzmanlaşmanın bu denli önemli olduğu ve fakültelelerin, üniversitelerin katsayılarının arttığı dönemde "tercihen yüksek lisans" değil, "en az yüksek lisans" diyerek düzeltilmesi gerektiğine inanıyorum.

Bir de söz konusu kurulda çalışacak olan kişilerin durumu da önemlidir. Kuşkusuz ki bu alan bir uzmanlık konusudur. İdari konular, daire başkanlığı, şudur, budur bunlar daha farklı konulardır. Daire başkanlığı ve benzeri konularda çalışan yönetici kademelerinin her zaman için çalıştığı birimle ilgili doktora, bir yüksek lisans vs. yapmış olması gerekemeyebiliyor. Hal böyle olduğu için de bu kurullara girebilmek için konuyla ilgili uzmanlık aranmalı. Bu nedenle de Tarım ve Köy İşleri Bakanlıklarından alınacak bu görevlilerden bir tanesinin daire başkanı ya da kurul başkanı yardımcısı olarak çalışmış olması zorunluluğu gibi şartlara bence gerek yok. Bence daire başkanı diye bir idari makamı burada belirtmeye de gerek yok; söz konusu kurula atanacak olan kişinin bu konuyla ilgili akademik, bilimsel yeteneğinin ağır bir şekilde vurgulanması çok daha doğru ve yerinde olur diye düşünüyorum.

Benim söyleyeceklerim bunlardan ibaret. Biraz gündem dışında kaldım ama zamanla ilgili. Çok teşekkür ediyorum, başkaca benimle ilgili bir konu varsa?

Oturum Başkanı

Bu orman materyalinde GDO kullanımı ile ilgili durumu biraz açar mısınız?

Serdar Şengün

Bu konuyla ilgili çalışmaların yürütülmesine biz taraftarız. Fakat, yerli türlerde GDO kullanımını gibi bir olguya her zaman için ketum yaklaşıyoruz. Kaldı ki zaten orta vadede de şu aşamada, Türkiye ormanlarında, orman ağaçlarında bir GDO çalışması yok zaten. Ama dışardan gelebilecek ürünlerle ilgili olarak o orman içi materyalleri ticaret yönetmeliği, dışarıdan gelebilecek materyaller ve bunların ülke içinde kullanımını sıkı kayıt altına alıyoruz. Bizim hazırlamış olduğumuz, enstitümüzün hazırlamış olduğu ticaret yönetmeliği şu anki başıboşluğu önleyecek. Bu yönetmeliği, Avrupa Birliği standartlarındaki yönetmeliklere bakarak hazırladık. Örneğin kullanılan her tür bitkisel materyalin o güne kadar yetiştirilmiş olan dört ana kategoriden hangisine girdiğinin belgelenmesi, artı bunların yetiştirmesini, ticaretini, üretimini yapan yerlerin kimler tarafından ne şekilde denetlenmesi konusunu hükme bağlıyoruz. Ve bu anlamda da biliyorsunuz köylerde ve kasabalarda adam zeytin ağaçları satıyor, ne bileyim portakal ağaçları satıyor. Bir bakıyorsunuz, yolda yürüyorsunuz dünyanın en hızlı gelişen türü paulownia fidanlık satışımıza başlamıştır! paulownianın Türkiye'ye girmesi konusunda, yabancı türlerin Türkiye'ye girmesi konusunda yapılmış bir bilimsel çalışma henüz daha ortada yok iken bile, hiç kimsenin haberi yokken; bir firma çıkıp dünyanın en hızlı yetişen ağacını ve paulowniayı Türkiye'ye getirebiliyor. Bunun istilacı karakter gösterip göstermeyeceğini nereden bileceğiz? Ya da diğer kaynaklarımızı okaliptüsün yaptığı gibi sürüp çıkarmayacağını nereden bileceğiz. İşte bunların denetimlerini sağlamaya yönelik, hatta o kadar ayrıntılı ki, aktarlarda biberiye satılıyor, ıhlamur satılıyor, ne bileyim buna benzer şeyler satılıyor, bunların bile, tek ağaçtan dahi toplansa toplandığı kaynağı ve ona ilişkin orijin belgesinin ne şekilde düzenleneceğini gösteren yönetmelik. O GDO kullanımına izin veren bir belge değil, kesinlikle, onun için bunu belirtiyorum.

Okan Ertuğrul

Yaban hayatıyla ilgilenmiyorsunuz değil mi?

Serdar Şengün

Ben orman ağaçları tohumları ıslah araştırma bölümünde, orman gen kaynakları bölümünde orman araştırma mühendisiyim. Orman gen kaynaklarının takibi, tescili, bunların planlamasının yapılması, yıllık planlama çalışması, bu planlarının yenilenmesi, bunların seçimi, bulunması gibi konularla ilgileniyorum.

Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz Serdar Bey, sağ olun. Biraz geç kaldık. Cantürk Bey'den devam edelim.

Can Çokçalışkan

Ben Kırsal Çevre adına katılıyorum ama konuşurken Kırsal Çevre adına değil önce kendi adıma konuşacağım. Daha sonra yani nihai metin oluştuğunda onu derneğimize götürüp oradan yönetim kurulu kararı aldıktan sonra altına imza atabiliriz.

Bu genel olarak dünya düzeninde genetiği değiştirilmiş organizmalar ile dünyadaki mevcut eşitsizliğin giderilmesi mümkün değil. Çünkü artacak üretim ve kâr yine aynı şekilde az gelişmiş ülkelere doğru akacak. O açıdan üretim ve tüketim alışkanlıkları ve mevcut sistem değişmedikçe bu daha fazla kar etmeye yönelik yaklaşımda aynı

şekilde geri kalmışlığı, açlığı ve yoksulluğu beslemeye devam edecek. Bu açıdan Avrupa Birliği çerçevesinde sanırım gündeme gelmiş olsa gerek çünkü bu tür yarım yasalar ve yönetmelikler genel olarak Avrupa Birliği'nin zorlamasıyla gündeme geliyor ve genellikle çeviri ağırlıklı oluyor. Bu şekilde bir zorunluluktan ortaya çıktığını düşünüyorum görülen kanun taslağının. Yani insanoğlunun düşüncesinde sınır yok ancak doğaya yapılacak tüm müdahaleler doğa korumacı bir anlayışla yapılmalı, genel etik kurallarına uygun olmalı, halk sağlığı gözetilerek yapılmalıdır. Bilimsel çalışmalarda özellikle insan ve temel farmakolojik ürünlerin oluşturulmasında çok sıkı denetimlerle bu genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanılması mümkün. Bunlar zaten şu anda laboratuarlarda yapılmakta. Fakat özellikle gıda üretiminde buna çok dikkat edilmesi gerekiyor ve bence yasaklanması gerekiyor. Çünkü bunların gıda olarak üretiminde çok büyük miktarlarda, özellikle tarımsal üretimde çok büyük miktarlarda üretilecek ve bunların mevcut doğal gen kaynaklarını ve genetik çeşitliliği de kirletmesi mümkün olabilecektir. Bunların bu nedenle ülkemizde üretilmesi ve halk sağlığı tedbirleri alınmadan da ithal edilmesi önlenmelidir. Bunun işte daha önce de örnekleri var. Örneğin bir ara arıların böyle kitlesel ölümlerinden, yok olmalarında söz ediliyordu. Bunlarında bazı açıklamalarda bu genetiği değiştirilmiş tahıl ürünlerinin yoğun bir şekilde ekiminden kaynaklandığı iddia edildi. Tabii Einstein'ın dediği gibi de eğer arılar olmasa dünyanın çok kısa bir sürede zaten sonu gelirdi. Bu sebeple bu genetiği değiştirilmiş ürünlerin özellikle gıda sektöründe, ben sağlığı bu şekilde ayırıyorum, çünkü sağlık açısından genellikle insani bir anlamı olabilir bu üretimlerin. Çünkü bir ilaç yapıyorsunuz ve bunların kontrolü çok daha sıkı olabiliyor, çok daha tecrit edilmiş koşullarda bunları üretebiliyorsunuz. Ancak, tabii özellikle tarımcı arkadaşlar daha iyi bilirler, tarım olayı devreye girdiğinde çok daha kontrolü güç şirketlerin. Veteriner hekimlik anlamında biraz daha kontrolü kolay. Hayvancılık alanında biraz daha kontrolü kolay.

Bizim eski başkanımız, şu anda yönetim kurulu üyesi olan Banu Avcıoğlu Dünder arkadaşımız bu kanun tasarısı hakkında da birçok maddeye ilişkin görüşlerini açıklamış...

Oturum Başkanı

Bir genel çerçeve olarak sunarsanız.

Can Çokçalışkan

İşte Kartagena Protokolü var, bu protokol GDO'ların kullanımı sonucunda oluşan tehlikelerden korunma amacını taşımakta ve bu protokole dayanarak bir risk grupları oluşturulması, biyolojik çeşitlilik, insan, bitki, hayvan sağlığı koruma yönelimi bu protokole dayanarak yola çıkılması gerekli, diyor. Tanımlar kısmında bazı yetersizliklerden söz ediyor. Alıcı - verici organizma tanımlarının yetersiz olduğundan söz ediyor. Bazı eksikliklerden söz ediyor. Örneğin GDO kullanımının GDO ile ilgili gen merkezleri ve yüksek genetik çeşitlere sahip ilgili tahdidin bulunduğu alanları doğrudan veya dolaylı tehdit etmemesi, şeklinde bir nokta eklenmeli diyor. Bunun dışında, tasarımı hazırlarken ulusal biyogüvenlik kaynağı olarak da bir internet sitesi ismi vermiş kendisi; bu temel alınmalıdır diyor. Oradaki verilere göre de bu tasarı da tekrar gözden geçirilmelidir, diyor. Yine aynı şekilde bazı bilim dalları ve bilim adamları burada atlanmış, diyor. Örneğin moleküler biyoloji ve genetik bilim dalı var ODTÜ, Bilkent Üniversitesi'nde, Ege Üniversitesi'nde. Biyomühendislik, beslenme, biyogenetik, biyomedikal, antropoloji, istatistik gibi bazı meslek dalları bu tasarıda yer almıyor, bunların da eklenmesi gereklidir, diyor. Aynı şekilde benim gözüme çarpan bir nokta vardı. Mesela uzmanların seçiminde yabancı dil koşulu aranırken, KPDS'ye ilave olarak bir de kurumun yapacağı bir sınav eklenmiş; bu acaba neden eklendi? Bu da tartışılabilir; çünkü KPDS ülkemizde kabul gören bir sınav, onun haricinde bir ekstra sınav yapmaya neden gerek duyuluyor? Ya da eğer öyle yapılabırsa uluslararası alanda da geçerliliği olan bir yabancı dil sınavı alınsın, bu şekilde bir değişiklik yapılabilir.

Yine Kartagena Protokolü'nün eklerinde yer alan ek 1, 2, 3 noktaları kanun tasarısına yansıtılmamış. Biyolojik çeşitlilik tanımları yine yetersiz deniyor. Biyolojik çeşitlilik, türler arası ve deniz ekosistemlerini, karasal ekosistemleri ve bunların parçası olduğu ekolojik sistemlerin dahil olduğu tüm kaynaklarda yaşayan organizmaların çeşitliliği olarak tanımlanmalıdır, diyor. Özetle bu şekilde.

Katılımcı

Ben de fazla zamanınızı almadan birkaç konuya değineceğim. Zaten Nükhet Hocam katılım ilkesi ve çevre ilişkisini anlattı ama toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren konularda hazırlanan kanunların olması gerekenleri vardır. Örneğin Taslağın 10. maddesinde Tarım Bakanlığı'ndan üç kişi, şu bakanlıktan üç kişi, bu bakanlıktan 2 kişi olacağı düzenlenmiş. Bakıyorsunuz bu memleketin sanayicisi var, tüketicisi var, efendim üniversiteleri var; ancak bu kurulda yer verilmiyor. Bu katılım ilkesini hocama da bir soru sorarak geliştireceğim. Bizim ülkemizdeki mevzuatın çoğunda maalesef katılıma ilişkin düzenleme yok. Örneğin 4772 sayılı Tüketici Koruma Kanunu var. Burada tüketici ve hakem heyetleri oluşturulmuş; işte reklâm kurullarında bazı sivil toplum diyebileceğimiz kurullar konmuş. Ancak onun dışında böyle bir kanun da hatırlamıyorum. Aynıısı, hep eski mantık. Yani en azından iki ya da üç kişiyle de olsa toplumun katılımını sağlayabilecek imkânların yer alması gerektiği görüşündeyim.

Önleme ilkesi burada da aynı şekilde uygulanabilir. Biz sağlıkçılar olarak önleyici sağlık hizmetlerine önem veririz. Burada insanları hasta etmeden önce tedbir almak gerekiyor. Aynı şekilde burada da yer alması gerekiyor.

İhtiyat ilkesinde ise sıkı önlemlerin alınması gerekiyor. Belirsizliklerin sanayi lehine değil, tüketici lehine kullanılması gerektiği görüşündeyim. Burada hep genel olarak konuşuyorum, detaylandırırız. Zaten kendi kurullarımızda da görüşürüz bunu. Bilimsel belirsizlik her zaman tüketici lehine değerlendirilmeli görüşündeyiz; çünkü biz toplumsal düşünüyoruz. Bireysel karlar korunabilir, bilimsel şeye de karşı değiliz yanlış anlama olmasın; ama ağırlıklı olarak belirsizlik tüketici lehine. Kırleten öder veya kırletecek olan öder başlığı altında da tam olarak bu belirsizliğin vurgulanmasında yarar var. Yani belirsizliklere mutlaka çok ihtiyatla yaklaşmak gerektiği görüşündeyim. Bununla ilgili detayları taslak olduktan sonra tekrar değerlendiririz. Zaten uzun boylu açıklama yapamadık, sizlere teşekkür ederim.

Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz.

Fatih Taşdöğen

Hem geçen haftaki çalıştayın katılımcılarına, hem de bugün burada bizleri bu sürecin bir parçası olarak aydınlatan değerli hocalarımız Nükhet Hanım ve Okan Bey'e teşekkürlerimi bildireyim.

Uzun zamandan beri bu konuyla ilgili çalışıyoruz ve açık söylemek gerekirse Ziraat Mühendisleri Odası olarak konunun taraflarından bir tanesiyiz. Ulusun beklentisini karşılayacak, halkın sağlığını tehdit etmeyecek, Türkiye'nin koşullarını en iyi şekilde değerlendirecek bir idare tarzını öneriyoruz ve bunu destekliyoruz. Konvansiyonel tarımda bile bizi zaman zaman rahatsız eden, bu sürecin bazı eller tarafından yanlış kullanılması sonucunda hem çevre için, hem halk sağlığı için, hem ülkemiz için kaynakların olumsuz şekilde kullanmasından, nihayetinde ülkemizi tehdit edecek koşulların varlığından şikâyet ederken ve hedef tarımsal yöntem olarak olabildiği kadar coğrafyamızdaki her mikro alanın, her havza bazındaki planlanmış alanın organik tarıma, biyolojik tarımsal yöntemlere doğru

yöneltmesini ve bu alanların doğru biçimde planlanmış, doğru bir şekilde yönlendirilmiş ekonomik bir üretim tarzına dönüştürülmesini desteklerken, 15-20 yıldan beri bütün dünyayı yakın ya da orta gelecekte çok daha yüksek seviyede tehdit edecek bir teknolojiyle karşı karşıyayız. Görülen şu ki bu teknolojiyi üreten ülkelerin ana hedefi, 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger’in da ifade etmiş olduğu gibi, dünya ölçütünde artık siyasalın önemli bir parçası olan gıda güvencesini kullanma ve bu gıda güvencesini hâkim bir unsur olarak denetlemedir. Bunu yapabilmek için ilk önce alternatif oluşumları ve doğanın cömertçe sunmuş olduğu olanakları ortadan kaldırıp, kontrol edilebilir, yönlendirilebilir, hükmedilebilir ve bütün bilimsel verilerin, teknik alt yapının tekellerde tutulduğu bir düzenin oluşturulmasına uğraşılıyor. Buna, aklın ve beyin gücüne inanan, entelektüel bir kitleyi temsil eden, vicdan sahibi, akıl sahibi insanlar olarak karşı durmamız gerekiyor.

Ortada bir teknoloji var, bunu inkâr etmek mümkün değil. İlk önce var olan bu teknoloji hâkimiyetiyle mücadele edebilmek için teknolojiye hâkim olma ihtiyacı var. Bunu kesin olarak ortaya koymak zorundayız. Yani Türkiye coğrafyasında bölgesine mümkün olduğu kadar hükmetmekten bahsetmiyorum, yardım edebilecek, doğal koşullarıyla destek olabilecek bir coğrafyada yaşayan bir ülke olarak bu teknolojiyi mutlaka elinde bulundurması gerekir. Ne yapmak gerekir bunun için? Mutlaka bilimsel alt yapıyı oluşturacak, elimizde bulunan potansiyeli kullanabilecek, elimizde bulunan bu potansiyeli doğru bir şekilde yönlendirebilecek, bu potansiyeli; potansiyel güç olarak elimizde tutabilecek şekilde destekleyecek ve hem hukuksal, hem idari, hem teknik yapıyı sağlayacak bir yönelime, bir iradeye ihtiyaç var. Bu ancak güçlü bir örgütsel yapıyla mümkün olur. Onu bir kere kenara koyup tespit yapalım. Elimizde bu veriyi ancak olası olumsuzluk ya da olası risk ihtimalini minimize edebilecek ya da tamamen ortadan kaldırılmaya kadar kullanmayacak şekilde depo olarak tutabileceğimiz bir rezerve dönüştürmek zorundayız. Bununla birlikte şöyle dönüp bakıyoruz. Biz tarımcılar olarak baktığımız zaman Türkiye’nin coğrafi koşulları, ekolojik faktörleri, mikro prima özellikler itibariyle, sadece Türkiye’nin değil coğrafyasındaki, hatta Batı Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere besleyebilecek kadar güçlü bir yapıya sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliyoruz. Doğru planlama, doğru bir örgütsel yapı, doğru hukuksal bir temel ve doğru bir siyasal iradeyle bunu gerçekleştirmek hem ekonomik, hem efendim insan kaynağı itibariyle, hem de coğrafi koşullar itibariyle mümkündür diyoruz Türkiye koşullarında. Ama tehdit bizim elimizde bulunan bütün bu olumlulukları bir anda yok edebilecek kadar güçlü bir argümana sahip. Nasıl? Defalarca biz bunu ifade ettik ve bir çok bilim adamı da söylüyor, Türkiye, coğrafyasında gen kaynağı itibariyle en güçlü coğrafyaya sahip olan, en güçlü yapıya sahip olan istisna bir ülkedir. 13,000 civarında gen kaynağı var, bunun 3,000 tanesi sadece bu bölgede, sadece bu coğrafyada bulunan unsurları içeriyor. Eğer siz GDO teknolojisine yönelmiş olur ve bu süreci doğru şekilde kontrol edemezseniz, denetleyemezseniz, bir; sadece patenti belli ellerde olabilecek şekilde tohumun o yöne kayabileceği, belli ellere kayabileceği dolayısıyla güçlü bir şekilde kullanımından kaynaklanan ve sizin doğal kaynaklarınızı kullanmadığımız için, sadece gen tetikleme yönteminden bahsetmiyorum, kullanmadığımız sebebiyle yok olacaktır. Kültür aldığımız birçok tohumluğun ortadan kalkmasına sebebiyet verebilecek ve genetik anlamda büyük kayba sebebiyet verebilecek bir başlangıca neden olabilir bu teknoloji? Neden? Bakınız bu teknolojiyi elinde bulunduran ülkeler tohumluk olarak hakimiyet kurabilmek için ilk önce pazara maliyetinin çok altında bir değerde veriyorlar ve çiftçinin doğal kaynak olarak elinde tutmuş olduğu ürünü bile o satmış oldukları ürünün maliyeti karşısında daha yüksek maliyet sağlayabilecek pozisyona getiriyorlar ve çiftçinin de bundan tohumluk olarak ayırmış olduğu unsuru başka şekilde kullanıyor, değerlendiriyor ve bu tohumlara doğru yönelmeye başlıyor. Neden? Çünkü kendi tohumunu satıp bu tohumdan iki kat belki üç kat daha fazla tohumluk alma şansına sahip olacak. Bütün dünyada hâkim unsur olarak, özellikle Afrika’da bu sektörü ele geçirmenin temel argümanlarından bir tanesi bu.

Peki, sonra ne oluyor? Siz iki sene, en fazla üç sene uygun koşullarda eğer o tohumu saklamazsanız o tohumun tohum olma özelliğini kaybediyorsunuz. Eğer tohum toprağa düşüp tekrar başak haline dönüşmezse, eğer tekrar elli sene sonra o devinim, o kendi içindeki döngüyü sağlayamazsanız; kısa zaman içinde o genetik kaynaklarınızı kaybetme riskiyle karşı karşıyasınız. Ve bu koşullarda sisteme giren bu unsur, ya da sistemi kontrol eden, yönlendiren bu unsur kısa zaman içerisinde sizin yerel kaynaklarınızın kullanılmama sebebiyle kolaylıkla inaktif, en azından sürecin dışına taşınmasına neden oluyor ve siz mecbur kalmaya başladıktan sonra fiyatı yükseltmeye başlıyor. Ve belli bir zaman diliminden sonra gerçekten de maliyet, tohum maliyeti toplam üretim maliyetinin önemli bir parçası haline gelmeye başlıyor, bir. İkincisi; terminatör gen kullanımı sebebiyle bir sene sonraki ekim için elinizde bulunan unsuru, elinizde bulunan bu ürünü tohum olarak kullanma şansına sahip olmuyorsunuz. Sürekli olarak bağımlılık ilkesi kapsamında aynı kaynaktan tohum almak zorunda kalıyorsunuz. Tek başına bu bile gıda egemenliğinizin başka ellere teslim edilmesi nedeniyle büyük bir tehdittir. Neden? Yine örnek vermek gerekirse Amerika Birleşik Devletleri Irak'ı işgal ettikten sonra çıkarmış olduğu yüzlerce kararın ilk 81. sırasına tohumlukla ilgili bir karar koymuştur ve kararın özü şudur: Biz size tohumluk vermedikten sonra yerel çeşitleri, yerel tohumları, babadan oğla geçen yöntemlerle elde etmiş olduğunuz ürünleri tarlaya ekip ondan ürün elde edemeyeceksiniz, etmeyeceksiniz.

Biz size hangi tohumu verirsek onu kullanacaksınız diyor. Niye peki bunu yapıyor? Çünkü insanlara savaşla silahla yapamadığını, tabiri caizse, boğazına sarılmak kaydıyla yapıyor. Yani doyma güdülerini kontrol etmek üzere, yani bir başka anlamda açlıkla terbiye etmek üzere bir siyaset uyguluyor. Yarın bu koşulların Türkiye'de dayatılmayacağını kim garanti edebilir. Paramız olursa, ödemeler dengemiz izin verirse, elimizde kaynağımız bulunursa o tohumları bir şekilde alır kullanırsınız, insanları doyurursunuz. Hadi yine paramız var; ama paramız olduğu halde bir başka şeyi isteyip ancak onu vermeniz kaydıyla, ya da bir başka siyasal beklentiye hizmet etmeniz karşılığında eğer o tohumu vereceği dayatmasında bulunursa siz ne yapacaksınız? Tek bir şansınız var, alternatifiniz yok, tamamen o siyasalın bir parçası olacak şekilde siz kendi ulusal argümanlarınızdan, beklentilerinizden vazgeçmek zorunda kalacaksınız. Bırakınız çevreye olan zararını, insan fizyolojisine olan, bitki sağlığına olan, hayvan sağlığına olan olası ve bazı verilerle ortaya konan zararlarını, biyolojik çeşitliliğine olabilecek yıkım ölçütündeki zararı şöyle bir kenara bırakalım tek başına siyasal anlamda sizin bu sürecin bir parçası olmanız durumunda başka ellere hizmet etmekten başka çarenizin kalmayacağı bir sürece doğru evrilmek bile korkutucu bir sona doğru götürüyor. Onun için bu teknolojiye hâkim olmak lazım, onun için bu teknolojiyi elinize bulundurmak zorunluluğuna sahipsiniz.

Bir yönü bu, ikincisi de bu teknolojiye hâkim olmanın önemli unsurlarından bir tanesi bize göre, ihtimal olarak ama yakın zaman içerisinde olmakla muhtemel verilerinin ortaya koymuş olduğu riskleri elemine etmek yani minimize etmek için o teknolojiye sahip olmak zorundasınız. Karşı adımlarını geliştirmek, olumsuzluğunu giderecek, efendim tabiri caizse panzehiri üretebilmelidir, başka şansımız yok. Ama çok gariptir, bakıyoruz şu anda bilim adamı diye ortada gezinen bir çok insanlar, isminin önünde bir sürü harf bulunan, fakat ilginçtir gerçekten vicdan, bilimsel vicdana sahip oldukları konusunda kuşku sahibi olduğumuz insanlar bundan bahsetmiyor. Türkiye bu teknolojiye sahip olmalıdır demiyor. Türkiye kendi içerisinde güçlü argümanlar ortaya koyabilecek şekilde bilimsel potansiyelini kullanmalıdır ve bu teknolojinin bütün verilerini potansiyel güç olarak elinde bulundurmalıdır, tutmalıdır demiyor, diyor ki artık ithalata bu ülke karşı koyamaz, uluslararası ticaret kuralları buna mecbur bırakıyor, efendim Dünya Ticaret Örgütü gibi bir örgüt var, orada bir sürü, 13 tane anlaşma var, bunlardan birisi Tarım Anlaşması, bir tanesi Gümrük Birliğine ilişkin anlaşma, bir tanesi ithalat lisansları anlaşması, bir tanesi yine ticaretin önündeki bütün engellerin, teknik engel olabilecek olumsuzlukların, ortadan kaldırılmasına ilişkin anlaşma, bu anlaşmaları sayıyor, siz ticaretin önüne engel koyamazsınız, bu ve-

sıleye ithalatı açmak zorundasınız, Türkiye GDO'lu ürün ithal etmek zorunda, bir. İkinci bir şey daha söylüyor, diyor ki; Türkiye aynı zamanda bu anlamda üretim alanlarını da GDO'lu üretime açmalıdır diyor. Niye açmalıdır? Ona bile engel olamazsınız çünkü tohum ithalatına da izin vermek zorundasınız, yani Türk insanı, Türk çiftçisi bunu kullanıyorsa, kullanmak istiyorsa kullanılmalıdır diyor. Eğer çiftçi zarar göreceyse bundan, zarar görme ihtimali varsa, almasın. Bakınız ne kadar ilginç. Buna bazı hükümet temsilcileri de evet diyor. Ve yüksek sesle evet diyorlar. Yani koskoca devletin, ulus devletin bütün güç unsurlarıyla, bilim adamlarıyla, siyasal güç çerçevesiyle, ekonomik çerçevesiyle, ulus devlet olmaktan, egemen devlet olmaktan kaynaklanan hakları var olmasına rağmen karşı duramadığı bu argümana, o zavallı, kursağına bile yarım ekme koyarsa o ekmeği birazcık da peynirle takviyesini sağlayabilirse mutlu bir gün olarak addeden, hayatının, önündeki 50 yılın bir hafta sonrasını bile planlamaktan aciz, küçük menfaatlere bile kolaylıkla eğilebilmesi mümkün olabilen, gelir seviyesi itibariyle bakıldığı zaman neredeyse toplumun en alt katmanını oluşturan, eğitim seviyesi itibariyle bakıldığı zaman da neredeyse acınası noktada bunlar, bu çiftçiden bekliyor karşı koymayı.

Okan Ertuğrul

Tarımı, hayvancılığı bitirdiler, şimdi tamamen ortadan kaldıracaklar.

Fatih Taşdöğen

Evet, tamamen tasfiye süreci.

Okan Ertuğrul

Yani Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin politikaları bu duruma getiriyor.

Fatih Taşdöğen

Evet katılıyorum, aynen, ve garip olan şu...

Katılımcı

Bence de kendi insanımız getirdi, kendi yöneticilerimiz getirdi.

Nükhet Turgut

Ama herkese dayatabiliyorlar mı? Şimdi burada yani gerçekleri görelim. Birinci derecede suçlu olarak AB ve ABD'yi göremeyiz. Birinci derecede bizim yöneticilerimiz suçlu, ikinci derecede onlar. Her ülkeye yapabiliyorlar mı? Devlet adamı, devlet politikası anlayışı yerleşmiş olsa yapabilirler mi?

Fatih Taşdöğen

Gerçekten de doğru şeyler bunlar. Gerçekten de bu dayatmaya karşı koymayan, ulusal iradede yoksun, ulusal bilinci olmayan, veli nimet olarak görmüş oldukları unsurları kesinlikle geleceklerini o ülkeye dayanmış olduklarını ortaya bu şekildeki davranışla ortaya koyan insanların, yani devlet adamı niteliğinden uzak olan insanların bu ülkeden, bu halktan, bu toplumdaki yana olduklarını gösteremeyen, o iradeyi ortaya koyamayan, belki de tam tersi diğer iradeyi temsil eden insanların, devlet adamı diye ortada gezen insanların maalesef üretmiş oldukları sonuç bu. Ama gerçek olan bu. Şimdi de Dünya Bankası, IMF anlaşıyorlar, tarım çok kötüye gidiyor Türkiye'de, daha yeni işte dünkü gazetelere yansıdı, bir an önce tedbir alın gibi.

Okan Ertuğrul

Tohumla ilgili kanunları onun yüzünden çıkartmadık mı?

Fatih Taşdögen

Kesinlikle öyle. Tohumculuk Kanunu tek başına felakettir, bakın biraz önce 81 nolu karardan bahsettim, Oda olarak şunu söylüyoruz, bu konunun biraz dışında ama bunu söylemek zorundayım. Irak'ta bir savaş var, Irak'taki savaş hukuku aslında uluslar arası anlaşmalarla savaş hukuku içerisinde değerlendirilmesi gereken, temelinde ahlaksızlık olsa bile, temelinde insan hayatını ortadan kaldırmaya ve bireysel menfaati her şeyin üzerine koyabilmeyi ortaya koyan bir iradeyi temsil etse de bir savaş hukukunun sonucu var ortada. Hâkim bir işgalci güç var ve o gücün dayatmaları, ahlaksız bile olsa, belli bir amaca yönelik olmak kaydıyla orada uygulanmaya çalışılıyor. Peki, Türkiye ne zaman savaştı da savaşı kaybetti? Türkiye ne zaman bir müstemele ülkesi oldu da uluslar arası savaş hukukunun bir parçası olarak, yenilen bir ülke olarak, yine Amerika Birleşik Devletleri'nin dayatması olarak Tohum Kanunu'na evet dedi. Çünkü 81 numaralı karar da Tohum Kanunu'nun ortaya koymuş olduğu kararlar arasında birebir paralellik var. Tohum Kanunu'nun içindeki 50 küsur madde, maalesef 81 numaralı kararın içinde yer alan hükümleri taşıyor. Onu bir kenara koyuyorum. Dolayısıyla bakılması gerektiği zaman Türkiye tıpkı şu anda Polonya'nın yapmış olduğu gibi, Polonya Avrupa Birliği üyesi bir ülke, tıpkı Avusturya'nın yapmış olduğu gibi, yine Avrupa Birliği üyesi bir ülke, Avrupa Birliği üyesi olmasa bile tıpkı İsviçre'nin yapmış olduğu gibi GDO'ya bu koşullarda, sınırsızca ithalatın önünü açacak ve sınırsızca topraklarımızda bu ürünleri kullanabilecek bir şekilde bir argümana evet dememeliydi, diyemez. Bu ulusal menfaatimize uygun değildir. Bu kanun kapsamında yapılan düzenlemeler de buna hükmetmektedir. Demin ifade etmiş olduğum gibi kesinlikle bu anlamda bir bilimsel çalışmayı yürütecek bilim adamlarımızın bu konudaki her türlü argümanla bunu destekleyecek, kendi potansiyel gücünü ortaya koyacak, bilimsel verileri ortaya koyacak hükümleri bu maddelerin içine koyacak, ancak bununla birlikte birçok ülkede veri olarak ortaya konan olumsuzlukları karşılayacak şekilde karşı denetim ve kontrol argümanını ortaya koyacak, sınırsızca ithalata ve üretime evet demeyi engelleyecek ve kendi ulusal menfaatini her şeyin önüne koyacak bir düzenlemeye gitmek zorunluluğu vardır. Bu bizim hem vicdani borcumuz, hem ülkemize olan borcumuz hem de her birimiz bir örgütten geliyoruz, her birimiz bu ülkenin kıt kaynaklarını kullanan ve bilimsel veri ortaya koyabilen örgütlerin birer temsilcisi, bizim ülkemize, halkımıza, devletimize, milletimize borcumuz var, bu borcun gereği olarak mutlaka hayır demeyi bilebilecek şekilde ama hayırın da içeri doldurabilecek şekilde, olumsuzlukları giderinceye kadar her türlü argümanı geliştirebilecek şekilde bir yönelimde olmamız gerektiğini söylüyorum. Bir kez daha sizlere, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz.

Mehmet Bilge

Şimdi geçen hafta da benzer şeyler söyledik. Gıda Mühendisleri Odası'ndan katılıyorum ve biz olaya biraz da gıda güvenliği açısından bakıyoruz.

Şimdi olayın iki boyutu var. Bu teknolojiyi kullanıp işte Türkiye'de GDO'lu ürünler yetiştireceksiniz ya da yetiştirmeyeceksiniz, tartışmanın birinci boyutu, ikincisi de işte bir şekilde bu ürünler Türkiye'ye giriyor, ülkemize giriyor ve insan tüketiminde. Ve şu anda çoğumuz belki yiyoruzdur bunları. Ve şu anda bir yasa boşluğu var. Burada en önemli boyutu bu. Bu yasal boşluktan dolayı bir şekilde bu ürünler ülkemize kontrolsüz girebiliyor ve her aşamada biz bunları tüketiyoruz. Bunu nereden biliyoruz? Geçen yıl katıldığım

bir kodeks toplantısı, gıdayla ilgili kodeks toplantısı, oradaki sanayicilerin dediği şeydu; GDO'lu mısırlar Türkiye'ye giriyor ve bunlardan yağ elde ediliyor ve bu yağlar sonuçta piyasaya giriyor ve bunun önünde hiçbir yasal engel yok şu anda. Dolayısıyla yasal boşluk olduğu için bu ürünler Türkiye'ye serbestçe giriyor ve bir denetim mekanizması da olmadığı için bunlar şu anda tüketicilere ulaşıyor. Olayın bir boyutu bu, bu açıdan bu yasal boşluğun derhal giderilmesi lazım ve bu yasanın bir an önce çıkarılmasında fayda olduğunu düşünüyoruz.

İkinci boyutu, bu ürünlerin Türkiye'de tabii ki şu aşamada özellikle de bitkisel boyutta olmasının çok sakıncaları olduğunu düşünüyoruz. Eğer klasik anlamda tarım gelişseydi zaten bunlara hiç ihtiyacımız olmayacaktı. Ancak ilerleyen süreçlerde 20 yıl sonra, belki 30 yıl sonra kuraklık olur, başka bir şey olur, o zaman belki bundan yararlanabilirdi. Bu yine bu alanda çalışmalar yapılmasını anlamına gelmez. Kesinlikle çalışmalar yapılmalıdır, yapılmasında kesinlikle fayda var. Ve her teknolojik gelişme beraberinde bir takım sorunlar getirecek. Bu konuda ihtiyatlı olmakta da fayda var. Kesinlikle bu konuda ihtiyatlı olmamız gerekiyor. Araştırmalarımızın sürmesi lazım ve gerektiği yerde bundan yararlanmak da gerekebilir.

Dünya da şöyle bir gerçek var: Milyonlarca insan bir yerlerde yaşıyor, şehirler gittikçe büyüyor ve siz bir şekilde bu insanları doyurmak zorundasınız. Yani bunu nasıl yapacaksınız? Birim alanda aldığınız ürünleri artırmak zorundasınız. Yetiştirdiğiniz hayvandan daha fazla verim almak zorundasınız. Yani bu bir gerçek, bunu yapmak zorundasınız. Tarımda ilerleyen ülkeler, İsrail'e bakıyorsunuz, işte bir koyundan bizim 10 katımız daha fazla süt elde ediyorlar ya da işte Hollanda birim alanda daha fazla verim alabiliyor. Yani siz bunu yapmak zorundasınız. Bir taraftan üç çocuk yapın diyorsunuz, beş yıl sonra belki 100 milyona nüfusunuz çıkacak ve böyle bir gidişatta var ve şehirler gittikçe büyüyor. Bir taraftan da bunları doyuracaksınız, yani bunun başka çaresi yok. Ve bunu yaparken tarımda elde ettiğiniz ürünü insanlara hemen alıp aktaramıyorsunuz. Arada bir süreç işliyor, çünkü bunun ambalajlanması var, taşınması var. Ve bütün bu aşamalarda bir takım, gıdalara bir takım işlemler uygulamak zorundasınız. Ve bu süreçler de bir risk var, her aşamada bir risk var. Teknolojik aşamadan bir taraftan da o riskleri bertaraf etme çalışmalarını da yürütmek zorundasınız. Yani bu gıda alanında sadece transgenik ürünlere yönelik bir tehlike yok. Yani şu anda gıda katkı maddelerinde de bir sürü risk vardır, tehlike vardır ama biz bunları bir şekilde tüketiyoruz. Bütün gıdalar, çünkü dediğim gibi yani bir taraftan endüstri geliştiriyor, bir taraftan şehirler büyüyor ve şehirdeki milyonlarca insanı her gün doyurmak zorundasınız. Bunu nasıl yapacaksınız? Gıda katkı maddeleri kullanmak zorundasınız. Elde ettiğiniz ürünü tüketiciye ulaşıncaya kadar değişik aşamalardan geçirip ve bu süreç içinde o ürünü minimum düzeyde işleme tutacak veya işte onun bozulmasını engelleyecek bir takım işlemler yapmak zorundasınız, bir takım katkı maddeleri kullanmak zorundasınız. Bu katkı maddelerinin hepsi tabii sağlık açısından risksiz diyemeyiz, bu nasıl sağlanıyor? İşte Kodeks Alimentarius Uluslar arası, Kodeks Alimentarius Komisyonu var. Üç aşamada bir sınıflandırma yapıyorlar. İşte şu katkı maddesi bugün belki risksiz, hani herhangi bir tehlikesi yok, şu ana kadar belirlenmiş bir sağlığa zararlı bir tarafı yok, bunu B sınıfında tutuyor. Hiç riskli olmayan doğal ürünler var mesela onları A sınıfında tutuyor. Ve ihtiyatlı olunması gereken ürünleri B2 sınıfında tutuyor, yasaklanması gereken ürünleri C sınıfında tutuyor. Bugün tehlikesi olmayan bir ürün, yani riski olabilecek bir ürünü B sınıfında tutuyor. Yatın tehlikesi ortaya çıktığında onu hemen C'ye kaydırıyor. Yani bugün gıda katkı maddeleri ne var? Özellikle gıda boyaları var, yani birçok gıda katkı maddesi bu şekilde sınıflandırılıp, zaman zaman o sınıflar değişebiliyor. Dolayısıyla bu teknolojiyi kullanırsanız onun riskini de göz önünde tutmanız gerekiyor. Bu şekilde artık devam edecek. Yani bu bir süreçtir, bundan geri duramıyorsunuz; bunu kullanmanız gerekiyor. Bu konudaki araştırmalarınızı yürütmek zorundasınız, bu konuda ne yapılması gerekiyorsa yapmak zorundasınız, hazırlıklı olmak zorundasınız.

Transgenik çalışmalarda özellikle tıbbi alanda da çok kullanılıyor ve hayvan ıslahında da, hocamın dediği gibi. Şimdi hayvan ıslahını yapmak zorundasınız, Türkiye'nin sorunlarından biri bu. Gerçi veteriner arkadaşlarımız daha iyi bilir bu konuları. Biz bunu sağlayamadığımız için belki de Türkiye'de hayvancılık giderek ölüyor. Belki biz bu hayvan ıslahını yapamadığımız için, bu kültür ırklarını yetiştiremediğimiz için bir takım sıkıntıları bugün yaşıyoruz.

Fatih Taşdöğen

Islahla GDO'yu ayırmak lazım. GDO ile ıslah birbirinden tamamen farklı bir şey.

Mehmet Bilge

Olayı bilimsel yönden ortaya koyuyorum. Yani bu çalışmalara devam etmek zorundasınız. Niye? Hocamın dediği şeyler transgenik çalışmalar orada da yapılıyor, gen aktarımı orada da yapılıyor.

Fatih Taşdöğen

Ama ıslah çalışması diye ifade edilmesi doğru değil.

Mehmet Bilge

Ya da ben yanlış anladım, hocamın dediğini...

Fatih Taşdöğen

Yani ıslah çalışması ayrı, herhangi bir genin transfer edilmesi ayrı bir çalışma. Belki şunu söylemek lazım ...

Mehmet Bilge

Benim anladığım şu, onu söyleyeyim ...

Okan Ertuğrul

Yalnız şöyle bir şey var, yani gen aktararak da verimleri artırmak olası.

Fatih Taşdöğen

Tür içinden almış olduğunuz bir geni, aynı zamanda türden bir başka unsura aktarmış olduğunuz çalışma ayrı bir şey. Şu anda var olan, GDO diye ifade etmiş olduğumuz bakteri ve virüsten alınan, yani bir başka türden, tür de değil hatta bir başka yapıdan bitkiye yapılan transfer, bunlar tamamen başka şeyler. Tür içinde yapılan gen transferleri hem doğal hem de gerektiği zaman enjeksiyon yöntemleriyle yapılan ıslah çalışmaları bitkinin içinde de, bitkide de söz konusu olabiliyor.

Mehmet Bilge

O zaman ben yanlış anladım.

Okan Ertuğrul

Ben olayı farklı boyutlardan inceledim. İlaç eldesi olarak değerlendirip bir başka açıdan bakmak lazım. O zaman tabii ki farklı türler arasında bir gen aktarımları söz konusu olabiliyor. Yani insanla ilgili bir geni hayvana aktarabiliyorsunuz ve oradan bir ürün elde edebiliyorsunuz, bir enzim elde ediyorsunuz.

Fatih Taşdöğen

Şu anda herhangi bir hayvan geni dışında herhangi bir, demin ifade etmiş olduğum gibi, kaynaktan yapılan, bakteri ve virüsten hatta insandan hayvana transferinden bir gen, şu anda kullanılan bir yöntem var mı? Yok. Sadece bitkiye aktarıma durumu var, demin de ifade ettiğimiz gibi, virüs ve bakteriden, daha çok Bt geni denilen genden alınan gen transferi söz konusu, onun dışında mısırdaki ve diğer bazı unsurlarda kullanıldığı ve onun dışında hayvanlara benim bildiğim, bitkilere de yapılan ıslah çalışmaları kapsamındaki gen transferinden bahsetmiyoruz. Mesela buğdaya, buğday içinden bir türden gen alıp aktarmak, verimliliği, dayanıklılığı, ısıya dayanıklılığı yüksek olan bir türden, ısıya dayanıklılığı daha az olan bir türe aktarım zaten ıslah çalışması olarak on yıllardan beri devam ediyor, var.

Okan Ertuğrul

Ve bunun yapılaş amacı da örneğin; hayvanların parazite dirençlerini artırmak için yapılmış bir uygulamadır.

Can Çokçalışkan

Türkiye hayvancılığının temel sorunu ıslah sorunu da değil aslında. Türkiye hayvancılığının pek çok problemi var; yem bitkisi üretimi, kaçak hayvan sorunu gibi. Ondan sonra, uygun olmayan türlerin uygun olmayan yerlerde suni tohumlamayla yaygınlaştırılması var, hayvan hastalıkları var. Mesela Türkiye’de çok yaygın bir şap hastalığı var.

Okan Ertuğrul

Şöyle söyleyebilir miyim, Sayın Fatih Bey’in orada söylemek istediği bir vurgu var. Yani ben ona kesinlikle katılıyorum, yani burada dış baskılar, dış politikaları olumsuz uygulayan bir takım yöneticiler var. Bu yöneticiler sayesinde özet olarak söyleyecek olursak, yani çeşitli politikalarla hayvancılık bugünkü konuma geldi. Yani o şekilde, yani bu genel başlık altında pek çok konuyu sayabiliriz. Onlar bir takım yaptırımlar uyguladılar çünkü şunu yapacaksın, bunu yapacaksın, bugün örneğin Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığı zaman pek çok alanlarda bir bakıyorsun koyun sayısı açısından eskiden çok büyük bir yerdedik, şimdi nerelere geldik!

Fatih Taşdöğen

Avustralya’daki yapılan uygulama GDO, gen transferi, ama ıslah çalışması değil. Yani bunu tespit etmek zorundayız. Türkiye’de mesela tohumluklar üzerinde, Türkiye’deki mesela bunlar çeşitleri üzerine, mesela meyve sebze üzerine birçok bilim adamının uzun yıllardan beri, yani Türkiye’de mesela gen transferi bundan 11 sene önce, geçen hafta toplantıda bulunan, Ankara Üniversitesi profesörlerinden bir tanesi yapmıştı. Hatta kendi adına tespit edilmiş olan bir transfer yöntemi vardır, Özgen yöntemi... Dolayısıyla bu ıslah çalışması tür içinde yapılan çalışmalar, tür içinde yapılan gen transferi çalışmaları ıslahın bir parçası. Ama tür dışında, türün dışında bir başka unsurdan biraz önce ifade etmiş olduğumuz gibi tek yöntem olarak kullanılan bitkiler için gen transferi yöntemi olarak, tek yöntem olarak kullanılan virüsten ve bakteriden alınan genin bitkiye transferi; işte bu GDO. Doğanın kendi içinde kullanmış olduğu sisteme bir anlamda müdahale anlamına gelen, farklı bir yöntem. Asıl risk olan unsurlardan bir tanesi şu; tabii ki besin maddelerine bakıldığı zaman katkı maddelerinden tutun, pestisitlere kadar vb... bir sürü sorun vardır, yine hayvancılıkta sürekli kullanılan bir çok sorun vardır, gen transferinde bir risk var ki bunun belki tek başına karşı çıkmak için yeterli argüman olduğunu düşünmek lazım, gen tetikleme yöntemiyle o gen yapısının içine dışarıdan bir genin konması sonucunda ortaya

çıkacak olan yapı, yeni yapının ne olduğu konusunda, nasıl bir tetikleme yöntemi üreteceği konusunda bir kesin olmayan, kimsenin kesindir diyemeyeceği boşluk var, ikincisi olumsuzluk durumunda, büyük risk ortaya çıkması durumunda geriye dönüşü yok. Gıda zehirlenmesi olur, katkı maddesi kullanımından dolayı diyelim ki insanlar zehirlenir, belki birkaç da kayıp verirsiniz, ama lokal olarak kalır ve unsurları, diğer gıda maddelerini toplatıp ortadan kaldırebilirsiniz. Ama gen transferinde olası sonucun olumsuzluğunu geriye tekrar kazanma şansımız yok. O riski geriye çevirme lüksünüz yok.

Oturum Başkanı

Nükhet Hocama sormak istiyorum, bu Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün getirdiği hükümlerin, yasaklayıcılığın, halihazırdaki, şu anda kullanılabilir bir hukuki argüman olarak kullanılabilmesi ne kadar mümkün? Yani Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün genetiği değiştirilmiş organizmalar açısından, Türkiye'nin taraf olduğu bu protokolün açık bir yasaklayıcı hüküm getirip getirmediği konusunda nasıl bir tartışma yapabiliriz?

Nükhet Turgut

Ben bu konularda objektif açıdan bütün noktaların bilinmesi gerektiğini düşünüyorum ama o veriler çerçevesinde kendi bakış açımı da söylemem gerekirse, bu tür konularda yapılan düzenlemelerde ihtiyat ilkesinin en katı şeklinin vurgulanmasından yanayım. Çünkü çevre sorunsalının en önemli özelliği olan geri döndürülemez olaylar ve sonuçlar nedeniyle riskle karşı karşıya kaldığımız alanlarda çoğunlukla yapılacak hiçbir şey kalmamış veya her şey için çok geç olmuş olabiliyor. Böylesi durumlarda, yani her şeyin bitmiş ve geri dönüşünün mümkün olmadığı alanlar için, ihtiyat ilkesinin en katı şeklini uygulamak gerekiyor.

İhtiyat ilkesinin, katı şekilden yumuşak şekline kadar ve hatta ihtiyat ilkesi bile denilemeyecek kadar çok yumuşak sayılabilen, çeşitli önlemleri var. Bu çerçeveden baktığımızda, Biyogüvenlik Protokolü'nde temel iki yöntemin dikkat çektiğini görüyoruz. Bu önlemlerden bir tanesi "önceden izin alma". Yani Protokol bu alanda çalışan firmaların izin alması zorunluluğu getiriyor. Protokolün getirdiği bu birinci unsur, uluslararası ve evrensel olduğu için uluslararası dolaşım ve taşınımında ön plana çıkarılıyor. Önceden izin alma sisteminde Protokol, yetkilileri belirli şartları sağlayan herkese izin vermek zorunda bırakmıyor. Buradaki önemli boyut, izin sisteminin düzenlendiği maddelerde yasaklama seçiminin tanınması. Yani taraf devlete yasaklama seçeneği getiriyor. O olumlu bir kere. Avrupa Birliği de bu yasaklama yetkisine dayanarak çeşitli düzenlemeler yaptı. Protokol yasaklamanın nerede yapılabileceğini göstermek üzere başlıklar halinde tasnif yapmış. Niçin? Burada kullandığımız gıda, yem ve proses için, "kapalı kullanım" dediğimiz "contentious" için, çevreye serbest bırakma durumu için. O koşullar çerçevesinde bu müracaatı yasaklama yetkisi var devletin. Ama tabii burada hemen önemli bir noktanın da altını çizmek istiyorum. Geçen sene, Avrupa Birliği ile Amerika arasındaki ilişkiden kaynaklanan Ticaret Örgütü'nün panel nihai kararını firmalar bir zafer olarak gösterdiler. Söz konusu şirketler ve odaklar bu kararı, "bu ürünler için bahsedilen olumsuz etkiler görülmedi ve bunların ticaretinin yapılabilmesi konusunda bu karar çıktı" diye duyurdular ve süreci de böyle yönlendirmeye çalıştılar. Yani firmalar, kararı amacından aptırdılar. Karar, Avrupa Birliği'nin yasaklamasını sorgulamıyor, bu çok önemli bir nokta, yasaklamayı sorgulamıyor. Karar, Avrupa Birliği'nin bu konudaki izinlerine ve risk değerlendirmesi takdirine müdahale etmiyor. Karar, sadece ilgili ticaret sözleşmelerine vurgu yapıyor ve o çerçevede, o anlaşmalara bağlı olarak, beklenen sürede işlemlerin yapılıp yapılmadığına bakıyor. Bildiğiniz gibi o anlaşmalarda ilk önce bildirim süresi var. Belli bir süre içerisinde, bildirim aldığınıza ilişkin yanıt vermeniz gerekiyor. Şimdi o şekle ilişkin sürelerde ciddi bulunduğu ve o sürelere riayet edilerek bir aksama yapılmadığı takdirde, deminki karardan

hareket ediyorum, ihtiyat ilkesinin katı şekline yaklaştırarak bu ürünleri reddedebileniz mümkün. Avrupa'daki sıkı ülkeler böyle yapıyorlar. Onların ilgili mevzuatına baktığımızda, "yasaktır, yasaktır, yasaktır" diye genel bir yasaklama yok; genel bir yasaklama uygulanacak olsa zaten kanun yapılmasına da gerek olmazdı. "Yasaktır" denirdi, denetimler yapılırdı; olur, biterdi. Ancak onlar, yasaklamayı spesifik noktalarda getiriyorlar; örneğin antibiyotik dirençli genlerin kullanımının yasaklıyorlar. Ona çok önem veriyorlar; spesifik yasak olarak da onu getiriyorlar. Neden? O tür genlerin kullanılması yasak, onlara bir tolerans söz konusu değil. Onun dışında buradaki ağırlıklı nokta, risk değerlendirmesinde.

Bunu biraz önce, "ÇED raporları ihtiyat ilkesini ne ölçüde karşılıyor? Raporadaki riskler, idareciler tarafından nasıl algılanıyor?" biçiminde yönlendirilen soruyu da karşılayacak şekilde açıklamam gerekirse, işin önemli kısmı, buradaki izin verme sürecinde yapılacak değerlendirmede toplanıyor. O değerlendirmenin bilim insanları, ama objektif çalışan bilim insanları, tarafından yürütülen bilimsel boyutu var. Türkiye'de, bu maalesef kanayan yaralardan bir tanesi. Firmalar olsun, kişiler olsun, yapılan araştırma sonuçlarına karşı rapor alıp bu verileri çürütmeye kalkışıyorlar. Objektif çıkar. Bu süreçte, o tarafın da bu tarafın da yani hiç kimsenin, hizmetinde olmayan, bağımsız bilim insanı olarak çalışanların değerlendirme yapması gerekir. Bu sağlandıktan sonra, buradaki verilerin ne ölçüde dikkate alınacağı tamamen idarecilere kalıyor. Orada bilim insanlarından artık isteyeceğimiz bir şey yok. Bilim insanları faaliyetlerine devam edecekler elbette. Ne faaliyetlerine? İzleme ve incelemelerine devam edecekler. Bilim insanı yarın yine laboratuvarında, alanda vs. deneme yapacak, testlerine devam edecek. Bilim insanının çalışması sürekli ortadaki belirsizliği gidermeye yönelik olacak. Ama burada, idareci olarak yöneticilerin karar vermesi zorunluluğu var. Protokol, başvurular üzerine yapılacak değerlendirmeler sonucunda süreye bağlı izinlerin verilebileceğini düzenliyor. Burada idareci karar verecek. İdarecinin karar verme noktasında artık bilimdeki veri, yani elle tutulur bir veri, söz konusu değil. Bu çevre sorunsalına getirilen çözüm ne? Biyogüvenlik Protokolü genelde kimin menfaatine hizmet edecek? Ya da, bunu uyguladığımda benim ülke menfaatleri açısından durumum ne olacak? Çünkü metinde ülke menfaatleri açısından bir takım düzenlemelere de zaten yer veriliyor. Biyogüvenlik Protokolü, "sosyoekonomik koşulların dikkate alınması"ndan söz ederek, bunun uygulanmasına olanak veriyor.

Burada sürdürülebilir kalkınma kavramının yorumu ve bu kavramın olumlu boyutu devreye giriyor. Sürdürülebilir kalkınma kavramının yorumu çerçevesinde bu kaynakların kullanılmasında genel menfaatin sorgulaması yapılacak. Yani bana başvuru yapıldı, bir firma var, firma gidecek buradan alacak. Firmanın bu işlemi, sürdürülebilir kalkınmanın uzun vadeli geleceğe ilişkin anlamını da gözeterek ülkenin geleceğine ve genel menfaate etkisine göre karar verilecek. Bu hesaplamayı yaptığımız anda, yani böyle bir tabloda, hayır diyorsunuz. Yani Biyogüvenlik Protokolü bu iki çerçevede buna izin veriyor. Ama önemli olan işte bu. Biraz önce Okan Hocam da dikkat çekti, hukuktaki ana problemlerden bir tanesi mevzuatın varlığı ve bunun uygulanması arasındaki açıdır. Çok iyi bir mevzuat yaptığımızı düşünsek bile, uygulama açısından baktığımızda 'risk' kavramının ve 'risk değerlendirme' aşamasının ne ölçüde doğru anlaşılacağı ve uygulanacağı noktası sorunlu görünüyor. Püf noktası burada. Yani çevresel etki değerlendirme çerçevesinde de sözü edilen risk değerlendirmesi aşamasının incelikleri var. Çevresel etki değerlendirmesi Çevre Hukuku'nda ayrı bir araç. Burada risk değerlendirmesinin çevresel etki değerlendirmesi düzenine çıkarmak gerektiği düşünülebilir. Risk değerlendirmesi ihtiyat ilkesi ortaya çıkmadan önce geçerli olan bir kavram olarak çok olumsuz yönlere çekilebilecek türde. Oysa ihtiyat ilkesindeki riskler farklı, tamamen farklı. İhtiyat ilkesinde, risklerin boyutunun ve öneminin görülmesi ama bu risklerin gelecekte ortaya çıkması korkusuyla ihtiyatlı olunması söz konusu. Bu korkunuz ne kadar fazla olursa, önemli olan bunu saptamaya çalışmak, bu riskin derecesi ne kadar? Burada işte bilim insanları veriler verebiliyorlar, onlara bakıyoruz burada. Korkumuz ne kadar fazla olursa ihtiyattan yana da o kadar fazla

tavır alacağız. Raporlara yansıdığı kadar bu konuda alınacak nihai kararlardaki etkisi de o ölçüde fazla olacak.

Protokolde ihtiyat ilkesi adına yer verilen önemli bazı noktalar taslağa aktarılmamış. Kırleten öderdeki yükümlülüklerle ilişkin, masraflara ilişkin bazı hususlar aktarılmamış. Şimdi aklıma ilk gelenleri söylüyorum. Taslakta katılım mekanizması tamamen bilginin duyurulması ile sınırlandırılmış. Bakın katılım ilkesinin asıl fonksiyonunun sağlanabilmesi için bilgi, belge edinme hakkının tanınması gerektiğini ve bunun düzenlenmesi gerektiğini söylemiştim; ancak bu taslak bunun sadece ilk boyutunu geçmiş, ilkenin sağlanması için gerekli asıl şartın üstünü çizmiş ve bilgi, belge sağlamak için bir ön koşul getirmiş. Böylece asıl katılımın üstü çizilmiş. Bilgi, belge edinmeyle ilgili hükümlerde makaslana makaslana ‘halka duyurulur’, ‘şu halka duyurulur’, ‘bu halka duyurulur’ şeklinde geçiştirilmiş.

Genelde ihtiyat ilkesinin kendisine özgü bir özü bulunmaktadır. Ama diğer ilkeler çerçevesinde alınabilecek tedbirler de hep ihtiyat adına olacaktır. Katılım ilkesi de başlı başına bir tedbir oluyor. Sonuçta kırleten öder adına çok sıkı yükümlülükler getirirseniz iyice zorlaştırmış olursunuz. İhtiyatlı davranmanın yolu, yükümlülükleri sıkılaştırmaktır. Yani burada müracaat yapan kişilerin faaliyet yapmalarını zorlaştırmaktır. Bir kere ta faaliyet yapana kadar ki süreçte, yani izin verme süreci buna göre yapılmalı. Bu iş böyledir. Diyelim ki normalde beş koşul verebilecekken ya da diyelim ki yumuşak, ortalama bir ihtiyat adına esas aldığınız beş koşul onu öngöreceksen, siz daha sıkı, ihtiyatlı davranıyorsunuz on tane koşul öngörüyorsunuz. On koşulu gerçekleştirmek mi kolay firma açısından beşi mi? On koşulu daha zor tabii ki. Ne olacak bir; başta firmalar açısından, nasıl olsa ben şunu da sağlarım, iki üç koşulu da sağlarım bu işe girerim diyen firmalar için ne olacak? Bu bir caydırıcılık olacak. Bu kısmı henüz ilk aşama olarak başvuru aşamasının zorlaştırılması. Ondan sonra denetim mekanizmalarının artırılması gerekiyor. İzin verildikten sonra faaliyet aşamasında getirdiğiniz- ki bu kırleten öderinin ikinci boyutu oluyor- hukuki sorumluluk boyutu gündeme geliyor. O aşamada da sıkı önlemler aldığınızda, yani zararı, mahkemelere başvurma koşullarını, tazmin koşullarını, ispatlama koşullarını ihtiyattan yana tavır alarak belirlediğinizde, firmaların karşısına ‘aman’ dedirtecek bir tablo çıkarmış oluyorsunuz. Yani birinci aşama olarak izin aşamasını ihtiyat tedbirleri ile atlatmalarından sonra ikinci aşamaya geliyorlar, faaliyete geçme aşamasına. Faaliyete geçme aşamasında da her an tetikteler. Bir zarar olduğu takdirde, bir tehlike doğduğu takdirde, o ana kadar kazandıklarını da kapsayacak şekilde öyle sıkı bir sorumluluk getiriyorsunuz ki faaliyetlerini sürekli denetimli, kontrollü ve tetikte yürütüyorlar. Ancak taslaktaki durum öyle değil. İhtiyat ilkesi bu şekilde işlenmemiş.

Katılımcı

Hocam, bir ilave yapmak istiyorum. Risk değerlendirmesi çok önemli. Bu nedenle risk değerlendirilmesin de tarafsız ve güvenilir olması gerekiyor. Şimdi bakanlığın atayacağı bir adamın; bu ülkede hep yaşıyoruz, kuş gribinde yaşadık, atom bombasında yaşadık, Çernobil’de yaşadık, çıkıyor devletin bakanı tavuk yedik diyor, böyle bir şey olmaz. Özellikle bu alanda risk değerlendirmesinin tarafsız ve güvenilir olma şartı var. Bunun da bu tür bir mevzuatta mutlaka açık açık yer alması gerekir.

Nükhet Turgut

Risk değerlendirmesine ilişkin ekler protokolde var. Mesela, siz de Can Bey de değindiniz, risk değerlendirmesine ait protokoldeki eklerin hiç birisi tasarıya yansıtılmamış. Protokolde risk değerlendirmesinin nasıl yapılacağına ilişkin esaslar var; onlar Taslağa geçirilmemiş. Şimdi burada bir şey söylemek istiyorum, risk değerlendirmesini ihtiyat ilkesiyle bağdaştırabildiğinizde bu sonuca iyi diyebilmek gerekiyor. Yoksa o geleneksel risk

değerlendirmesine gider ve olay biter. Bu alandaki bilimsel belirsizlik, yani risk şunu gösteriyor ki hiçbir kimse net olarak risk vardır ya da net olarak risk yoktur diyemiyor. Eğer diyorlarsa işte onlar taraflı davranıyorlardır. Hiç kimse de burada “kabul edilebilir bir risk” vardır diyemez. Bu da buradaki risk değerlendirmesinin ihtiyat ilkesine özgü olduğunu gösterir.

Fatih Taşdöğen

Çünkü tehdit ölçülemiyor.

Nükhet Turgut

Evet, evet. Yani o zaman, olumsuz etkilerin neler olabileceği, değerlendirmede ne kadar olumsuz etki varsa, olabiliyorsa saptanmaya çalışılacak. Bir, iki, üç, dört, beş, bütün olumsuz etkileri, bunların gerçekleşme olasılıkları. Bütün bunların gerçekleşme olasılıklarına göre ortaya çıkan genel riskin derecesi. Ve buna göre yani tamamen burada objektif veriler olacak, bilim insanları, dediğim gibi tekrar, tekrar söylüyorum, tekrar, tekrar vurguluyorum, Türkiye’de çünkü çok eksik olan bir nokta. Sonra da bütün bu aşamalarda, uygulama aşamasında çok eksik olacak bir şey, sıkı bir denetim. Sıkı denetim ve Türkiye’de maalesef başımızı ağrıtan konulardan birisi de en basit konularda, görünebilir konular da bile denetim yapılamıyor. Bu şekilde görünemez, kolay kolay belirlenemeyen bir alanda sıkı bir denetimi nasıl yapacaklar?

Katılımcı

Hocam, Dünya Ticaret Örgütü’nün sözünü ettiğiniz kararları sizde varsa alabilme imkânımız var mı?

Nükhet Turgut

Karar, 2006’da bir çevreci örgütün sitesinde, legal olmayan bir şekilde yayınlanmış. 1,000 sayfalık kararı takdir edersiniz almadım. Ancak o dönemde yazdığım yazıyı, kararı okuya okuya yazdım. Zaten yayınlanan da taslağı. Açıkça söyleyeyim, nihai karar olarak yayınlanacağı söylenmişti; nihai karar olarak yayınlanacak diye almadım. Şimdi bu makalemi ben yeniden gözden geçirip yazacağım. Buradaki taslağı da ona göre madde madde değerlendireceğim; tekrar araştırma yapacağım. O kararı bulamadınız mı? Mutlaka vardır.

Katılımcı

Taslağı sizce iyileştirmek mümkün hale gelebilir mi? Sizin çerçevesini sunduğunuz bir mekanizmayı kuracak şekilde iyileştirilebilmesi mümkün mü?

Nükhet Turgut

Şimdi şöyle, bu Biyogüvenlik Protokolü’ne Türkiye taraf olmuş, bir noktada bağlanmış. Protokolün izin getirmediği konuları var mesela; izin almayı gerektirmeyen konuları var. Onlarda bağlanmış. Bir tanesi kapalı kullanım için. Kapalı kullanım için sakınca olmaz diyebilirsiniz; ama hemen aklıma benim ‘denetim’ geliyor. Kapalı kullanım sıkı bir şekilde denetlenirse sakınca olmaz. İkincisi, kendisi GDO değil de, GDO’yu içeren ürünler. Mesela protokolde onlara izin yok.

Katılımcı

Peki Protokol hükümlerinde olamayan bir hükmü egemenlik hakkımıza dayanarak yeni bir düzenleme olarak yapamaz mıyız?

Nükhet Turgut

İzin süreci maddelerinde yasaklama yetkisi veriliyor. İzin sürecini otomatik getirebilmek için o alanlarda ne şekilde davranabilirsiniz? Protokolü kabul ediyor, altına imza atıyor. Avrupa'da da işin bir başka boyutu devreye giriyor önleyici olarak. Avrupa'da bilinçli bir tüketici var, kamuoyu bilinçli. İkincisi, kamuoyunun tüketicilere saygı gösteren sanayi ve firmaları var. Ülke menfaatleri düzeyinde hareket eden firmalar var. Ve bu ürünleri ithal etmiyorlar. Avrupa'da şu andaki durumda fiilen bu konuda yasak yok; tüketici, kamuoyu ve firma işbirliği içerisinde GDO içeren ürünler ithal edilmiyor. Etiketleme bunlar için bir çare; Avrupa Birliği'nin bu konuda iki tane tüzük, iki tane önergesi var. Onlardan bir tanesi etiketlemeye yönelik. Her aşamada etiketleme öngörülüyor ve Avrupa'da böyle uygulanıyor. Tüketici GDO'lara hayır dediği an, bilinçli bir tüketiciye firmalar GDO' lu ürünü satamıyorlar. O zaman, kamuoyu piyasayı yönlendirmiş oluyor. Firma sahibi satamayacağını bildiği için ne yapıyor? İthal etmiyor.

Okan Ertuğrul

Hocam Avrupa Birliği'nde sekiz tane GDO yem maddesi, dört tanesi çikolata ve soya onaylanmış. Bunların kullanımı ve ithalatı da serbest.

Nükhet Turgut

Bunların da hepsi izne tabi. Bu dava da soya fasulyesinden dolayı çıkmıştı yanılmıyorsam. Soya fasulyesiyle ilgili ithalat yasağından çıkmıştı. İzin sürecine tabi ürünlere karşı çıkan bazı ülkeler izin vermedi. Bu ülkeleri şimdi ilgili internet sitesine girerseniz de görürsünüz. Avrupa Birliği'nin birlik düzeyinde çevre bakanları toplantısında da tartışılıyor; karar oradan alınıyor. Avrupa Birliği düzeyinde müracaat, bunlara Avrupa Birliği'ne giriş verelim mi vermeyelim mi diye yapılıyor. İncelemelerden sonra, risk değerlendirmesi ciddi bir şekilde yapılıyor ve nihai karar orada veriliyor. O kararda ülkeler oylarını kullanıyorlar. Karşı çıkan ülkeler belli, her bir ürüne göre değişiyor. Şöyle bir tablo görürsünüz orada, bazı ülkeler eskiden beri ihtiyattan yana sıkı tavrını devam ettiriyor. Eskiden izin vermemiş, yeni müracaatlara da izin vermiyor. Yeni başvuru aynı ürün için müracaat şeklinde edilebilir ama izin vermiyor. Ama bazı ülkelere bakıyorsunuz, eskiden izin vermiş, şimdi ise vermiyor. Bir başka ülkeyi görüyorsunuz, eskiden vermemiş şimdi veriyor. Yani böyle değişik kombinasyonlar söz konusu.

Fatih Taşdöğen

Bizim yaptığımız incelemeler sonucu ortaya çıkan sonuç bu, Avusturya ve Polonya GDO üretimine de ithalatına da izin vermiyor. Yani Avrupa Birliği'nin bu anlamda standardı var denemez.

Nükhet Turgut

Karşı çıkıyorlar onlar.

Fatih Taşdöğen

Evet, sizin de ifade etmiş olduğunuz gibi, ihtiyat siyaseti kapsamında ve risk olgusu anlayışı içerisinde hayır diyor, yani benim topraklarıma GDO girmeyecek, bu kadar basit.

Nükhet Turgut

Avrupa Birliği orada kendi içinde tartışmalı. Avrupa Birliği'nin yasaklamayı kaldırdığı ürünler açısından Avrupa Birliği mevzuatının uygulanabilirliği çerçevesinde diğer ülke-

lerin tavrı, konumu tartışılıyor. Avrupa Birliği'nin genel mevzuatı çerçevesinde bir takım Avrupa Birliği hukuku ilkeleri var. O ilkeler sayesinde, kendileri çevre alanında daha sıkı önlemleri alabiliyorlar. Protokolün, şimdi hangi maddesi hatırlamıyorum ama ülkelerin kendi mevzuatında daha sıkı önlemler almalarının engellenemeyeceği düzenlenmiş. Yani öyle bir hüküm var. Bu yüzden de bu Protokol, esas olarak çok sıkı önlemler getiren bir yasanın oluşturulmasını engellemez ve yasayı görenleri korkutup kaçırabilir. Ama önemli olan ülke olarak bu iradeyi gösterebilmek. Benim gördüğüm kadarıyla Taslakta, orta yol bile denilemeyecek derecede firmalar düzeyinde düzenlemeler var. Sanki Taslaktan, "bu ürünler ve bunları yapan firmalar gelecek – gidecek, biz de bunlardan kaçınamayız ama en azından bir izin verme sürecine bağlayalım" gibi bir hava sezdim.

Fatih Taşdöğen

Biraz önce ifade ettiğim gibi Dünya Ticaret Örgütü'nün 13 tane anlaşması var. Bunlardan bizi ilgilendirenlerinden biri Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması, diğeri İthalat Lisansları Anlaşması bir başkası da Ticarette Teknik Engeller Anlaşması. Şimdi bu üç anlaşma bizim bu yapıyla çok önemli.

Nükhet Turgut

Onlara Türkiye taraf mı şimdi?

Fatih Taşdöğen

Taraf. 1995 yılında taraf oldu. Dünya Ticaret Örgütü'ne zaten taraf.

Nükhet Turgut

Ona taraftı da, son çıkarılan bitki sağlığına ilişkin anlaşmaya?

Fatih Taşdöğen

Bazı anlaşmalara da taraf, bu 13 anlaşmaya da taraf ve bu yasa hükmünde zaten kabul edildi. 1995 yılından itibaren zaten bu anlaşmalar bizim şu anda sistemimizdeler. Nereden bu kadar net söylüyorum? Ben on yıl kadar Tarım Bakanlığı'nda, bu alanda Bakanlığın politikalarını üreten birimlerden birinde çalıştım. Şimdi dolayısıyla Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'nın içerisine şunu koyalım bir kere, der ki, bir ülkenin üretmiş olduğu bir üründe sağlık açısından, bitki sağlığı, insan sağlığı, hayvan sağlığı açısından bir risk varsa bu riske ilişkin her türlü tedbirleri alma hakkına sahiptir. Bu net, hakkına sahiptir diyor, ama risk varsa diyor. Riski tanımlamak ve riski ispat etmek külfeti getiriyor ortaya ve burada bir de gönderme yapıyor, işte bu Kodeks Alimentarius'un ki Birleşmiş Milletler Sağlık Teşkilatı'yla, Tarım ve Gıda Teşkilatı'nın ortak örgütü bu, üretmiş olduğu kriter bilgilere atıf yapıyor. Evet, ama bu tanımlanabilir bir risk değil, GDO farklı bir durum. Yani Kodeks Alimentarius Komisyonu'nun yayınlamış olduğu mevzuat yok, ortada bir boşluk var. Dolayısıyla bu riski sadece temeli olmadığı için, bilimsel bazı araştırmalar olmasına rağmen, elimizde daha somut, net, kesin olarak kabul edilmiş bir riskten bahsetmediğiniz için havada asılı kalıyor. Ticaret ve Teknik Engeller Anlaşması'na gittiğiniz zaman da şunu söylüyor, diyor ki yine Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'na gönderme yapıyor, orada belirlenmiş olan, tanımlanmış olan risk kriter ve kriter öngörülerine aykırı olmadığı takdirde bir ürünün ithalatına ilişkin, ihracatçı olan ülke tarafından ithalata ilişkin bir engel konulmaz diyor, genel anlayış bu. Şimdi Sağlık Anlaşması'na atıf yapıyor ki Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması üst bir anlaşma, bu tür, hepsini kapsayıcı bir mahiyette. Biz de kanun taslağı içerisine, amaç ve kapsamlarda, hatta amaç demeyelim, amaç bölümünde Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması'ndan, Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'na çok net ol-

masa bile bir atf yapıp, Kartagena Biyogüvenlik Protokolü nedeniyle ana gerekçelerden biri olarak kabul etme şansımız var.

Oturum Başkanı

Katkı konusunda başka bir soru sanırım yok.

Fatih Taşdöğen

Bol teşekkür var sadece; eksik olmasınlar.

Oturum Başkanı

Katılımları ve değerli katkıları için hocalarımıza teşekkür ederiz.

Nükhet Turgut

Umarım bir sonuç verir.

Oturum Başkanı

Çok verimli oldu, çok teşekkür ederiz.

Ekler

Biyolojik eşitlilik Sözleşmesi

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ

29 Ağustos 1996 tarihli ve 4177 Sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunan “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi”, 21.11.1996 tarihinde Bakanlar Kurulu’na onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

ÖNSÖZ

Biyolojik çeşitliliğin kendi başına taşıdığı değer ve biyolojik çeşitlilik ile bunun unsurlarının ekolojik, genetik, sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel, rekreatif ve estetik değerlerinin farkında olarak,

Ayrıca, biyosferdeki yaşam sürdürme sistemlerinin idame ettirilmesi ve evrimi için biyolojik çeşitliliğin taşıdığı önemin de bilincinde olarak,

Biyolojik çeşitliliğin korunmasının insanlığın ortak sorunu olduğunu teyit ederek,

Devletlerin kendi biyolojik kaynakları üzerinde hükümlerlik haklarına sahip olduğunu bir kez daha teyit ederek,

Ayrıca, Devletlerin kendi biyolojik çeşitliliklerini korumakla ve kendi biyolojik kaynaklarını sürdürülebilir biçimde kullanmakla yükümlü olduklarını bir kez daha onaylayarak,

Biyolojik çeşitliliğin belirli insan faaliyetleri yüzünden önemli ölçüde azalmakta olmasından kaygı duyarak,

Biyolojik çeşitlilikle ilgili genel veri ve bilgi eksikliğinin giderilmesi ve uygun tedbirlerin planlanmasına ve uygulanmasına esas oluşturacak temel bir kavrayışın sağlanması için acilen bilimsel, teknik ve kurumsal imkanları geliştirme ihtiyacının bilincinde olarak,

Biyolojik çeşitlilik kaybının veya önemli ölçüde azalmasının nedenlerini, önceden kaynağında tahmin etmenin, önlemenin ve bu nedenlerle mücadele etmenin yaşamsal önem taşıdığını kaydederek,

Ayrıca, biyolojik çeşitliliğin önemli ölçüde azalması veya yok olması tehdidi söz konusu olduğunda, tam bir bilimsel kesinlik bulunmamasının, bu tehdidi önleyecek veya en aza indireyecek tedbirleri ertelemek için bir gerekçe olarak kullanılmaması gerektiğini de kaydederek,

Biyolojik çeşitliliğin korunmasının temel gereğinin, ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının “in-situ” korunması ve yaşayabilir tür popülasyonlarının doğal ortamlarında idame ettirilmesi ve geri kazanılması olduğunu da kaydederek,

Tercihen menşe ülkede, “ex-situ” tedbirlerin de önemli bir rolü olduğunu da kaydederek,

Geleneksel yaşam tarzlarını kendinde somutlaştıran birçok yerli ve yerel topluluğun biyolojik kaynaklara geleneksel olarak yakından bağımlı olduğunu dikkate alan ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile bunun unsurlarının sürdürülebilir kullanımı bakımından anlamlı geleneksel bilgilerin, yeni yöntemlerin ve uygulamaların kullanımından doğacak yararları adil biçimde paylaşmanın arzu edildiğini de kabul ederek,

Ayrıca, biyolojik çeşitliliğin korunmasında ve sürdürülebilir kullanımında kadınların üstlendiği yaşamsal rolü kabul ederek ve biyolojik çeşitliliğin korunması için kadınların her düzeyde politika oluşturulmasına ve uygulanmasına tam katılımına ihtiyaç duyulduğunu teyit ederek,

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve unsurlarının sürdürülebilir kullanımı için Devletler, hükümetler arası örgütler ve hükümet dışı sektörler arasında uluslararası, bölgesel ve küresel işbirliğinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ve bu işbirliğinin önemini vurgulayarak,

Yeni ve ek mali kaynak temininin ve ilgili teknolojilere uygun biçimde erişmenin, dünyanın biyolojik çeşitlilik kaybının üstesinden gelme kabiliyetinde büyük bir artışa yol açmasının beklenebileceğini takdir ederek,

Ayrıca, yeni ve ek mali kaynak temini ve ilgili teknolojilere uygun erişim de dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için özel tedbirlere gerek duyulduğunu da takdir ederek,

Bu konuda en az gelişmiş ülkelerin ve küçük ada Devletlerinin özel koşullarını kaydederek,

Biyolojik çeşitliliğin korunması için önemli ölçüde yatırım yapılması gerektiğini ve bu yatırımlardan çok çeşitli çevresel, ekonomik ve sosyal yararlar sağlanmasının beklendiğini dikkate alarak,

Ekonomik ve sosyal kalkınma ile yoksulluğun kökünden yok edilmesinin gelişmekte olan ülkelerin ilk ve önemli önceliği olduğunu doğrulayarak,

Biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının, giderek artan dünya nüfusunun gıda, sağlık ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında son derece önemli olduğunun ve bu amaçla hem genetik kaynaklara hem de teknolojilere erişimin ve bunların paylaşılmasının yaşamsal önem taşıdığı bilincinde olarak,

Biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının sonuçta, Devletler arasında dostane ilişkileri güçlendireceğini ve insanlık için barışa katkıda bulunacağını kaydederek,

Biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve unsurlarının sürdürülebilir kullanımına ilişkin mevcut uluslararası düzenlemeleri geliştirmeyi ve tamamlamayı arzu ederek ve

Biyolojik çeşitliliği mevcut ve gelecekteki nesiller yararına korumaya ve sürdürülebilir biçimde kullanmaya kesin kararlı olarak,

Akit taraflar aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmışlardır.

Madde 1.

Amaçlar

Bu Sözleşmenin, ilgili hükümleri uyarınca takip edilecek amaçları, biyolojik çeşitliliğin korunması; bu çeşitliliğinin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı; genetik kaynaklar ve teknoloji üzerinde sahip olunan bütün hakları dikkate almak kaydıyla, bu kaynaklara gereğince erişimin ve ilgili teknolojilerin gereğince transferinin sağlanması ve uygun finansmanın tedariki de dahil olmak üzere, genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımıdır.

Madde 2.

KULLANILAN TERİMLER

Bu Sözleşmemde:

“Biyolojik çeşitlilik”, diğerlerinin yanı sıra kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma anlamındadır; türlerin kendi içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de buna dahildir.

“Biyolojik kaynaklar”, genetik kaynakları, organizmaları veya parçalarını, popülasyonları veya ekosistemlerin insanlık için şimdiden veya gelecekte kullanım imkanı veya değeri olan diğer biyotik unsurlarını kapsar,

“Biyoteknoloji”, özgün bir kullanım amacıyla ürünler veya prosesler meydana getirmek veya varolanları değişime uğratmak üzere biyolojik sistemlerin, canlı organizmaların veya bunların türevlerinin kullanıldığı her türlü teknolojik uygulama anlamındadır.

“Genetik kaynakların menşe ülkesi”, “in-situ” koşullarda bu genetik kaynaklara sahip olan ülke anlamındadır.

“Genetik kaynakları sağlayan ülke”, hem yabani hem de evcilleştirilmiş türlerin popülasyonları

dahil olmak üzere “in-situ” kaynaklardan toplanmış veya menşei bu ülkede olsun ya da olmasın “ex-situ” kaynaklardan alınmış genetik kaynakları temin eden ülke anlamındadır.

“**Evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türler**”, ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar tarafından evrim süreci etkilenmiş türler anlamındadır.

“**Ekosistem**”, bitki, hayvan ve mikro-organizma toplulukları ile bunların cansız çevrelerinin işlevsel bir birim olarak karşılıklı etkileşen dinamik bir kompleksi anlamındadır.

“**Ex-situ” koruma**”, biyolojik çeşitlilik elemanlarının kendi doğal yaşam ortamları dışında korunması anlamındadır.

“**Genetik materyal**”, işlevsel kalıtım birimleri içeren, bitki, hayvan, mikrop veya başka menşeli olan her türlü materyal anlamındadır.

“**Genetik kaynaklar**”, bugün veya gelecek için değer taşıyan genetik materyal anlamındadır.

“**In-situ koşullar**”, genetik kaynakların ekosistemler ve doğal yaşam ortamları içinde var oldukları koşullar; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türler söz konusu olduğundaysa bunların ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevre anlamındadır.

“**In-situ koruma**”, ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının korunması, yaşayabilir tür popülasyonlarının doğal çevrelerinde; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türlerin ise ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevrelerde muhafazası ve geri kazanılması anlamındadır.

“**Koruma alanı**”, özgün koruma amaçlarını gerçekleştirmek için belirlenen, düzenlenen ve yönetilen, coğrafi olarak tanımlanmış bir alan anlamındadır.

“**Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı**” belirli bir bölgenin egemen Devletleri tarafından kurulmuş olan, üye Devletlerin bu Sözleşmeye tabi konularda yetki vermiş olduğu ve Teşkilat’ın iç usullerine göre bu Sözleşmeyi imzalamaya, onamaya, kabul etmeye, onaylamaya veya Sözleşmeye katılmaya usulüne uygun biçimde yetkili kılınmış teşkilat anlamındadır.

“**Sürdürülebilir kullanım**”, biyolojik çeşitlilik elemanlarının, uzun dönemde biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açmayacak şekilde ve oranda kullanımı ve böylece biyolojik çeşitliliğin bugünkü ve gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını ve özelemlerini karşılama potansiyelini muhafaza etmesi anlamındadır.

“**Teknoloji**”, biyoteknolojiyi kapsar.

Madde 3.

İLKE

Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca Devletler, kaynaklarını kendi çevre politikaları doğrultusunda kullanma egemenliği hakkına sahiptirler ve kendi yargı yetkileri veya kontrolleri dahilindeki faaliyetlerin, diğer Devletlerin çevrelerine veya ulusal yargı yetkilerinin sınırları dışındaki alanların çevrelerine zarar vermemesini de sağlamakla yükümlüdürler.

Madde 4.

YARGI YETKİSİ ALANI

Bu Sözleşme hükümleri, diğer Devletlerin hakları saklı kalmak kaydıyla ve bu Sözleşmemde açıkça aksi öngörülmedikçe, her Akit Tarafı ilgili olarak:

Biyolojik çeşitliliğin unsurları bakımından, o Akit Taraf’ın ulusal yargı yetkisinin sınırları içindeki alanlarda; ve

Kendi yargı yetkisi ya da kontrolü altında işlemekte olan süreçler ve faaliyetler bakımındansa, bunların etkileri nerede ortaya çıkarsa çıksın, o Akit Tarafın ulusal yargı yetkisinin sınırları içindeki ve dışındaki alanlarda geçerlidir.

Madde 5.
İŞBİRLİĞİ

Akit Tarafların her biri, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için, ulusal yargı yetkisinin dışındaki alanlar ve karşılıklı menfaate dayalı diğer konularda öbür Akit Taraflarla doğrudan, veya uygun olduğunda yetkili uluslararası örgütler aracılığıyla, mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde işbirliği yapacaktır.

Madde 6.
KORUMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIM İÇİN ALINACAK GENEL TEDBİRLER

Akit Tarafların her biri, kendi özel koşullarına ve imkanlarına göre:

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için, diğer hususların yanı sıra bu Sözleşmemde yer alan ve ilgili Akit Taraf için uygun olan tedbirleri yansıtacak ulusal stratejiler, planlar veya programlar geliştirecek veya mevcut strateji, plan veya programları bu amaçla uyarlayacaktır; ve

Biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını, mümkün ve uygun olduğu ölçüde ilgili sektörel veya sektörler-arası planlar, programlar ve politikalarla bütünleştirecektir.

Madde 7.
BELİRLEME VE İZLEME

Akit Tarafların her biri, özellikle 8'den 10'a kadar olan Maddelerde belirtilen amaçlarla, mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde:

Ek I'de yer alan kategorilerin belirtildiği listeyi dikkate alarak, koruma ve sürdürülebilir kullanım açısından kendisi için önem taşıyan biyolojik çeşitlilik unsurlarını belirleyecektir;

Acil koruma tedbirleri gerektiren ve sürdürülebilir kullanım için en büyük potansiyeli taşıyan unsurları özellikle dikkate alarak, yukarıda alt-paragraf (a)'ya göre belirlenen biyolojik çeşitliliğin unsurlarını örnekleme ve diğer teknikleri kullanarak izleyecektir;

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli olumsuz etkileri olan veya olabilecek işlemleri ve faaliyet kategorilerini belirleyecek, örnekleme ve diğer teknikleri kullanarak bunların etkilerini izleyecektir; ve

Yukarıda alt-paragraf (a), (b) ve (c)'ye uygun belirleme ve izleme faaliyetlerinden, elde edilen verileri saklayacak ve düzenleyecektir.

Madde 8.
“IN-SİTU” KORUMA

Akit Tarafların her biri mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde:

Koruma alanlarından veya biyolojik çeşitliliğin korunması için özel tedbirler alınması gereken alanlardan oluşan bir sistem oluşturacaktır;

Gerektiğinde, koruma alanlarının veya biyolojik çeşitliliğin korunması için özel tedbirler alınması icap eden alanların seçilmesi, tesis edilmesi ve yönetilmesi için kurallar geliştirecektir;

Biyolojik çeşitliliğin korunması için önemli olan biyolojik kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla, koruma alanları içinde olsun ya da olmasın, bu kaynakları düzenlemelere tabi tutacak veya yönetecektir;

Ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının korunmasını ve yaşayabilir tür popülasyonlarının doğal ortamlarında tutulmasını teşvik edecektir;

Koruma alanlarının daha iyi korunmasını sağlamak amacıyla, bunlara bitişik alanlarda çevresel açıdan sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecektir;

Diğer araçların yanı sıra planlar veya başka yönetim stratejileri geliştirip uygulayarak, bozulmuş olan ekosistemleri iyileştirecek, eski haline getirecek ve tehdit altındaki türlerin kazanılmasını teşvik edecektir;

Biyoteknoloji sonucunda değişikliğe uğratılmış ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını etkilemesi muhtemel olumsuz çevresel etkiler doğurabilecek canlı organizmaların kullanılması ve serbest bırakılması ile bağlantılı riskleri düzenlemeye, yönetmeye veya denetlemeye yönelik araçları, insan sağlığı için doğabilecek riskleri de dikkate alarak tesis veya idame ettirecektir;

Ekosistemleri, yaşam ortamlarını veya türleri tehdit eden yabancı türlerin girişini engelleyecek, bu türleri denetim altına alacak veya yok edecektir;

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve mevcut kullanım şekilleri ile unsurlarının sürdürülebilir kullanımı arasında uygunluk sağlanması için gerekli koşulları yaratmaya gayret edecektir;

Geleneksel yaşam tarzlarını sürdüren yerli ve yerel toplulukların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı bakımından anlam taşıyan bilgilerine, geliştirdikleri yeni yöntemlere ve uygulamalarına kendi ulusal mevzuatına göre sahip çıkacak, bunları koruyacak ve saygı gösterecek; bu bilgilerin, yeni yöntemlerin ve uygulamaların sahiplerinin onayı ve katılımı ile daha yaygın biçimde uygulanmasını sağlayacak ve bunların kullanımından doğacak yararların adil paylaşımını teşvik edecektir;

Tehdit altındaki türlerin ve popülasyonların korunması için gerekli mevzuatı ve/veya düzenleyici diğer hükümleri geliştirecek veya idame ettirecektir;

7 inci Madde uyarınca biyolojik çeşitlilik üzerinde önemli bir olumsuz etki saptanması halinde, ilgili işlemleri ve faaliyet kategorilerini düzenleyecek veya yönetecektir; ve

yukarıda (a)'dan (i)'ye kadar olan alt-paragraflarda açıklanan "in-situ" koruma için, özellikle gelişmekte olan ülkelere mali ve başka şekillerde destek sağlanmasında işbirliği yapacaktır.

Madde 9.

"EX-SİTU" KORUMA

Akit Tarafların her biri, esas olarak "in-situ" tedbirleri tamamlamak amacıyla, mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde:

Biyolojik çeşitlilik unsurlarının "ex-situ" korunması için, tercihen bu unsurların menşe ülkesinde tedbirler alacaktır;

Tercihen genetik kaynakların menşe ülkesinde, bitkiler, hayvanlar ve mikro-organizmalar üzerinde araştırma yapılması ve bunların "ex-situ" korunması için gerekli düzenlemeleri yapacak ve idame ettirecektir;

Tehdit altındaki türlerin kazanılması ve ıslahı ve bunların uygun koşullar altında yeniden doğal yaşam ortamlarına sokulması için tedbirler alacaktır;

Yukarıdaki alt-paragraf (c) uyarınca geçici olarak "ex-situ" özel tedbirler alınması gerekli olmadıkça, ekosistemleri ve "in-situ" tür popülasyonlarını tehdit etmemek için "ex-situ" koruma amacıyla, biyolojik kaynakların doğal yaşam ortamlarından toplanmasını düzenleyecek ve yönetecektir; ve

Yukarıda (a)'dan (d)'ye kadar olan alt-paragraflarda açıklanan "ex-situ" koruma için ve gelişmekte olan ülkelerde "ex-situ" koruma imkanlarının yaratılması ve idame ettirilmesi için mali ve başka şekillerde destek sağlanmasında işbirliği yapacaktır.

Madde 10.

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK UNSURLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMI

Akit Tarafların her biri mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde:

Biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunu ulusal karar-alma süreci ile bütünleştirecektir;

Biyolojik çeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri önlemek veya en aza indirmek için biyolojik kaynakların kullanımı ile ilgili tedbirler olacaktır;

Biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı gereksinimiyle bağdaşan geleneksel kültürel uygulamalara uygun biçimde, bu kaynakların alışlagelmiş kullanım biçimlerini koruyacak ve teşvik edecektir;

Biyolojik çeşitliliğin azaldığı bozulmuş alanlarda yerel nüfusun iyileştirici tedbirler geliştirmesini ve uygulamasını destekleyecektir; ve

Biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı için yöntemlerin geliştirilmesinde kendi devlet makamları ile özel sektörü arasında işbirliğini teşvik edecektir.

Madde 11.

TEŞVİK TEDBİRLERİ

Akit tarafların her biri mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde, biyolojik çeşitlilik unsurlarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı için, ekonomik ve sosyal açıdan güvenilir teşvik edici tedbirleri olacaktır.

Madde 12.

ARAŞTIRMA VE EĞİTİM

Akit Taraflar, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaçlarını dikkate alarak:

Biyolojik çeşitliliğin ve unsurlarının belirlenmesi, korunması ve sürdürülebilir kullanımı için alınacak tedbirler konusunda bilimsel ve teknik eğitim ve öğrenim programları düzenleyip idame ettirecek ve bu eğitim ve öğrenim için gelişmekte olan ülkelerin özgün ihtiyaçlarına gereğince destek sağlayacaklardır;

Diğer hususların yanı sıra Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Amaçlı Yan Organ'ın tavsiyeleri doğrultusunda Taraflar Konferansı'nın alacağı kararların da gereğini yerine getirerek, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunan araştırmaları geliştirecek ve teşvik edeceklerdir; ve

16, 18 ve 20 inci Madde hükümlerine uygun olarak, biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için yöntemler geliştirirken, biyolojik çeşitlilik araştırmalarındaki bilimsel gelişmelerin kullanılmasını teşvik edecek ve bu konuda işbirliği yapacaklardır.

Madde 13.

KAMU EĞİTİMİ VE BİLGİLENDİRME

Akit Taraflar:

Biyolojik çeşitliliği korumanın önemini ve bunun için gerekli tedbirlerin anlaşılmasını, medya aracılığı ile yayınlanmasını ve bu konuların eğitim programlarına dahil edilmesini kolaylaştıracak ve teşvik edeceklerdir; ve

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili eğitim ve halkı bilgilendirme programlarının geliştirilmesinde diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle uygun biçimde işbirliği yapacaklardır.

Madde 14.

ETKİ DEĞERLENDİRMESİ VE OLUMSUZ ETKİLERİN EN AZA İNDİRGENMESİ

Akit Tarafların her biri, mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde:

Biyolojik çeşitlilik için önemli olumsuz etkiler doğurabilecek mevcut proje önerilerinin, bu olumsuz etkileri engellemeye veya en aza indirmeye yönelik bir çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulmasını öngören uygun işleyişleri yürürlüğe koyacak ve elverdiğince halkın da bu işleyişlere katılmasını sağlayacaktır;

Biyolojik çeşitlilik üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratabilecek programlarının ve politikalarının çevresel sonuçlarının gerekli biçimde dikkate alınmasını sağlamak için uygun düzenlemeler yapacaktır;

Hangisi uygun ise, iki taraflı, bölgesel veya çok taraflı düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederek, diğer Devletlerin veya ulusal yargı yetkisinin sınırları dışındaki alanların biyolojik çeşitliliği üzerinde önemli olumsuz etkide bulunması muhtemel olan, kendi yargı yetkisi veya denetimi kapsamındaki faaliyetlerle ilgili bildirim, bilgi alışverişi ve istişareleri karşılıklılık esasına göre geliştirecektir;

Kendi yargı yetkisi veya denetimi altındaki alandan kaynaklanan ve başka Devletlerin yargı yetkisi içindeki alanlarda veya kendi ulusal yargı yetkisinin sınırları dışındaki alanlarda biyolojik çeşitlilik için ciddi bir tehdit ya da tehlike oluşturan ya da oluşturabilecek bir durumu ortaya çıkması halinde, etkilenmesi muhtemel Devletleri derhal bu tehlike veya zarardan haberdar edecek ve bu tehlike veya zararı önleyici veya en aza indirici girişimlerde bulunacaktır; ve

Doğal veya diğer nedenlerle meydana gelen ve biyolojik çeşitlilik için ciddi ve her an gerçekleşebilecek bir tehlike arz eden olaylara veya faaliyetlere acilen karşılık verecek ulusal düzenlemelerin yapılmasını sağlayacak, bu tür ulusal çabaları tamamlamak ve uygun olduğu ve ilgili Devletler veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri tarafından kabul edildiği takdirde, müştereken beklenmedik hal planları oluşturmak üzere uluslararası işbirliğini teşvik edecektir.

Taraflar Konferansı, yapılacak eütüleri temel alarak, biyolojik çeşitliliğe verilen zararlara yüklenecek sorumluluk ve telafi konusunu, restorasyon ve tazminat hususlarını da içerecek biçimde inceleyecektir; bu tür sorumluluğun bütünüyle bir iç sorun olduğu durumlar istisnadır.

Madde 15.

GENETİK KAYNAKLARA ERİŞİM

Devletlerin kendi doğal kaynakları üzerindeki egemenlik hakları dikkate alındığında, genetik kaynaklara erişime kayıt getirme yetkisi de ulusal hükümetlere aittir ve ulusal mevzuata tabidir.

Akit Tarafların her biri, diğer Akit Tarafların çevresel açıdan güvenilir kullanım amaçları ile genetik kaynaklara erişimini kolaylaştıracak şartları yaratmaya ve bu Sözleşmenin amaçlarına aykırı kısıtlamalar uygulamamaya gayret edecektir.

Bu Sözleşmemde bu Madde ile 16 ncı ve 19 uncu Maddelerde anılan, herhangi bir Akit Tarafça temin edilen genetik kaynaklar, yalnızca bu kaynakların menşe ülkesi olan Akit Taraflarca veya genetik kaynakları bu Sözleşmeye uygun olarak iktisap etmiş Taraflarca temin edilenlerdir.

Erişim hakkının tanınmış olduğu durumlarda, erişim karşılıklı olarak mutabık kalınmış şartlara ve bu Madde hükümlerine tabi olacaktır.

Genetik kaynaklara erişim, bu kaynakları temin eden Akit Tarafça aksi kararlaştırılmadığı sürece, bu Tarafın önceden izninin alınmasına tabidir.

Akit Tarafların her biri, diğer Akit Taraflarca temin edilen genetik kaynaklara dayalı bilimsel araştırmaları, o tarafların da tam katılımıyla ve mümkünse onların ülkelerinde geliştirip yürütmek için çaba harcayacaktır.

Akit tarafların her biri, genetik kaynakların ticari ve başka amaçlarla kullanımından doğan yararlarla araştırma ve geliştirme sonuçlarını, bu kaynakları temin eden Akit Tarafça adil ve hakkaniyete uygun biçimde paylaşmak amacı ile, uygun şekilde ve 16 ile 19 uncu Maddeler doğrultusunda ve gerektiğinde 20 ve 21 inci Maddelerde öngörülen mali mekanizma aracılığı ile idari, yasal veya siyasi tedbirleri alacaktır. Bu paylaşım karşılıklı olarak mutabık kalınan şartlara dayanacaktır.

Madde 16.

TEKNOLOJİYE ERİŞİM VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

Akit Tarafların her biri, teknolojinin biyoteknolojiyi içerdiğini ve Akit Taraflar arasında teknoloji transferinin ve teknolojiye erişimin bu Sözleşmenin amaçlarına ulaşılmasında gerekli unsurlar

olduğunu dikkate alarak, bu Madde hükümleri uyarınca, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olan veya genetik kaynaklardan yararlanan ve çevreye önemli bir zarar vermeyen teknolojilerin diğer Akit Taraflara transferini ve diğer Akit Tarafların bu teknolojilere erişimini sağlamayı ve/veya kolaylaştırmayı taahhüt eder.

Yukarıda 1 inci paragrafta anılan teknoloji transferi ve teknolojiye erişim, gelişmekte olan ülkelere, karşılıklı olarak mutabık kalınması halinde ayrıcalıklı ve öncelikli şartlar da dahil olmak üzere, adil ve en elverişli şartlar çerçevesinde ve gerektiğinde 20 ve 21 inci Maddelerde öngörülen mali mekanizma uyarınca sağlanacak ve/veya kolaylaştırılacaktır. Teknolojinin patent ve diğer fikri mülkiyet haklarına tabi olması halinde, bu erişim ve transfer, fikri mülkiyet haklarının yeterli ve etkin biçimde korunmasını dikkate alan ve bununla tutarlı şartlarla sağlanacaktır. Bu paragraf aşağıdaki 3, 4 ve 5 inci paragraflarla tutarlı biçimde uygulanacaktır.

Akit Tarafların her biri, genetik kaynakları temin eden Akit Taraflara ve bunlar arasında özellikle gelişmekte olan ülkelere, 20 ve 21 inci Madde hükümleri uyarınca ve uluslararası hukuka ve aşağıdaki 4 ve 5 inci paragraflara uygun biçimde, gerektiğinde patentler ve diğer fikri mülkiyet hakları ile korunan teknoloji de dahil olmak üzere, genetik kaynakların kullanıldığı teknoloji transferini ve bu teknolojiye erişimlerini karşılıklı olarak mutabık kalınan şartlarla sağlamak amacıyla uygun yasal, idari veya siyasi tedbirleri alacaktır.

Akit Tarafların her biri, özel sektörün, gelişmekte olan ülkelerin kamu kurumları ve özel sektörü yararına, yukarıda 1 inci paragrafta anılan teknolojiye erişimi, müştereken geliştirilmesini ve teknoloji transferini kolaylaştırması amacıyla uygun yasal, idari veya politik tedbirleri alacak ve bunun için yukarıda 1, 2 ve 3 üncü paragraflar kapsamındaki yükümlülüklerle uyacaktır.

Patent ve diğer fikri mülkiyet haklarının bu Sözleşmenin uygulanmasını etkileyebileceğini kabul eden Akit Taraflar, bu hakların Sözleşmenin amaçlarına aykırı olmamasını ve bu amaçları destekler nitelikte olmasını sağlamak için, bu konuda ulusal mevzuata ve uluslararası hukuka uygun biçimde işbirliği yapacaklardır.

Madde 17.

BİLGİ ALIŞVERİŞİ

Akit Taraflar, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaçlarını dikkate alarak biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olan herkese açık tüm kaynaklardan bilgi alışverişini kolaylaştıracaklardır.

Bu bilgi alışverişi, teknik, bilimsel ve sosyo-ekonomik araştırma sonuçları, eğitim ve araştırma programları ile ilgili bilgiler, ihtisaslaşmış bilgi, bu türden yerli ve geleneksel bilgilerle birlikte 16 ncı Maddenin 1 inci paragrafında anılan teknoloji alışverişini kapsayacaktır. Ayrıca, gerçekleştirilebilir olduğunda, bilgilerin ilgili ülkeye geri getirilmesi de bu kapsamda olacaktır.

Madde 18.

TEKNİK VE BİLİMSEL İŞBİRLİĞİ

Akit Taraflar, gerektiğinde ilgili uluslararası ve ulusal kurumlar aracılığı ile, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı alanında uluslararası teknik ve bilimsel işbirliğini arttıracaklardır.

Akit Tarafların her biri, diğer araçların yanı sıra ulusal politikalar geliştirmek ve uygulamak yoluyla, bu Sözleşmenin uygulanmasında diğer Akit Taraflarla ve özellikle gelişmekte olan ülkelere teknik ve bilimsel işbirliğini arttıracaktır. Bu işbirliği artırılırken, beşeri kaynakların geliştirilmesi ve kurumlaşma suretiyle ulusal imkanların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi özellikle dikkate alınacaktır.

Taraflar Konferansı ilk toplantısında, teknik ve bilimsel işbirliğini arttırmak ve kolaylaştırmak için bir takas-odası mekanizmasının nasıl tesis edileceğini belirleyecektir.

Akit Taraflar bu Sözleşmenin amaçlarını yerine getirirken, doğal ve geleneksel teknolojiler de dahil olmak üzere, teknoloji geliştirme ve kullanma konusunda, ulusal mevzuatlara ve politikalara uygun işbirliği yöntemlerini geliştirecek ve teşvik edeceklerdir. Akit Taraflar bu amaçla personel eğitimi ve uzman değişimi konusunda da işbirliğini geliştireceklerdir.

Akit taraflar, karşılıklı mutabakata tabi olarak, bu Sözleşmenin amaçları ile ilgili teknolojileri geliştirmek için, ortak araştırma programlarının ve ortak girişimlerin tesis edilmesini teşvik edeceklerdir.

Madde 19.

BİYOTEKNOLOJİNİN İŞLEM GÖRMESİ VE YARARLARININ DAĞITIMI

Akit Tarafların her biri, biyoteknolojik araştırma için genetik kaynakları temin eden Akit Tarafların ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin, mümkünse bu Akit Tarafların ülkelerinde, biyoteknolojik araştırma faaliyetlerine etkin biçimde katılımını sağlamak için uygun yasal, idari veya siyasi tedbirleri alacaktır.

Akit Tarafların her biri, Akit Tarafların ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin, bu Akit Taraflarca temin edilen genetik kaynaklara dayalı biyoteknolojilerden doğan yarar ve sonuçlara, adil ve hakkaniyetle uygun biçimde öncelikli erişimini teşvik etmek ve arttırmak için makul tüm tedbirleri alacaktır. Bu erişim karşılıklı olarak mutabık kalınan şartlara tabi olacaktır.

Taraflar, biyoteknoloji sonucunda değişime uğratılmış ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkide bulunabilecek her türlü canlı organizmanın emniyetli biçimde taşınması, işlem görmesi ve kullanılması konusunda, özellikle önceden bilgilendirilerek mutabakat sağlanmasını da kapsayan uygun usullerin yer aldığı bir protokolün gerekliliğini ve bunun şeklini değerlendireceklerdir.

Akit Tarafların her biri, yukarıdaki 3 üncü paragrafta anılan organizmaların işlem görmesinde kendisinin şart koştuğu kullanım ve emniyet kurallarına ilişkin mevcut her türlü bilgiyi, ayrıca özgün organizmaların potansiyel olumsuz etkileriyle ilgili mevcut her türlü bilgiyi, bu organizmaların ithal edileceği Akit Tarafa, ya doğrudan doğruya ya da bu çeşit organizmaları kendi yargı yetkisinin alanı içinde temin etmekte olan gerçek veya hükmi şahıslardan talep ederek verecektir.

Madde 20.

MALİ KAYNAKLAR

Akit Tarafların her biri, kendi ulusal planlarına, önceliklerine ve programlarına uygun biçimde, bu Sözleşmenin amaçlarının gerçekleştirilmesi için tasarlanan ulusal faaliyetlere yönelik olarak, kendi kapasitesine göre mali destek ve teşvik sağlamayı taahhüt eder.

Gelişmiş olan Taraf ülkeler, gelişmekte olan Taraf ülkelerin, bu Sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli tedbirleri uygulamalarının anlaşmaya bağlanmış ek maliyetlerini bütünüyle karşılamalarını ve Sözleşme hükümlerinden yararlanmalarını sağlamak amacıyla yeni ve ek mali kaynaklar temin edeceklerdir; söz konusu ek maliyetler, gelişmekte olan Taraf ülkeler ile 21 inci Maddede anılan kurumsal yapı arasında, Taraflar Konferansı'nca tespit edilen politika, strateji, program öncelikleri ve uygunluk kriterleri ile ek maliyetleri gösteren listeye uygun biçimde anlaşmaya bağlanacaktır. Pazar ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkeler de dahil olmak üzere başka Taraflar da kendi istekleri ile, gelişmiş olan Taraf ülkelerin yükümlülüklerini üstlenebilirler. Taraflar Konferansı, bu Madde gereğince, ilk toplantısında, gelişmiş olan Taraf ülkelerle, gelişmiş olan Taraf ülkelerin yükümlülüklerini kendi istekleri ile üstlenen diğer Tarafların bir listesini hazırlayacaktır. Taraflar Konferansı listeyi düzenli aralıklarla yeniden gözden geçirecek ve gerekli değişiklikleri yapacaktır. Başka ülkelerden ve kaynaklardan gönüllü katkılar da teşvik edilecektir. Bu taahhütlerin uygulanmasında fonların yeterliliği, önceden tahmin edilebilirliği ve zamanında akışının gerekliliği ve liste kapsamındaki katkı sahibi Taraflar arasında yükümlülük paylaşımının önemi dikkate alınacaktır.

Bu Sözleşmenin uygulanması ile ilgili mali kaynakları temin edecek gelişmiş olan Taraf ülkeler ve bunlardan yararlanacak gelişmekte olan ülkeler, bu amaçla ikili, bölgesel ve çok taraflı diğer kanalları da kullanabilirler.

Gelişmekte olan Taraf ülkelerin bu Sözleşme kapsamındaki taahhütlerini etkin olarak ne ölçüde uygulayacakları, gelişmiş olan Taraf ülkelerin bu Sözleşme kapsamındaki mali kaynaklar ve teknoloji transferi ile ilgili taahhütlerini etkin biçimde uygulamalarına bağlı olacak ve gelişmekte olan Taraf ülkelerin ilk ve en önemli önceliğinin ekonomik ve sosyal kalkınma ve yoksulluğun yok edilmesi olduğu gerçeğini tam olarak dikkate alacaktır.

Taraflar, finansman ve teknoloji transferi ile ilgili girişimlerinde en az gelişmiş ülkelerin özel ihtiyaçlarını ve durumlarını tam olarak dikkate alacaklardır.

Akit Taraflar, gelişmekte olan Taraf ülkelerde, özellikle küçük ada Devletlerinde, biyolojik çeşitliliğe bağımlılıktan, biyolojik çeşitliliğin dağılımından ve mekansal konumundan kaynaklanan özel koşulları da dikkate alacaklardır.

Ayrıca, kurak ve yarı-kurak bölgelerin, kıyı alanlarının ve dağlık alanların bulunduğu çevresel açıdan en duyarlı olanlar da dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin özel durumu göz önünde bulundurulacaktır.

Madde 21.

MALİ MEKANİZMA

Bu Sözleşmede yer alan amaçlarla, gelişmekte olan Taraf ülkelere, hibe veya ayrıcalık esasına göre mali kaynaklar temin edilebilmesi için, esas unsurları bu Maddede tanımlanan bir mekanizma olacaktır. Bu mekanizma, bu Sözleşmenin amaçları doğrultusunda Taraflar Konferansı'nın yetkisi ve yönlendirmesi altında ve Taraflar Konferansı'na karşı sorumlu olarak işleyecektir. Mekanizmanın faaliyetleri Taraflar Konferansı'nın ilk toplantısında kararlaştırılacak kurumsal yapı tarafından yürütülecektir. Taraflar Konferansı bu Sözleşmedeki amaçlar doğrultusunda, bu kaynaklara erişim ve bu kaynakların kullanımı ile ilgili politikayı, stratejii, program önceliklerini ve uygunluk kriterlerini tespit edecektir. Katkılar, Taraflar Konferansı'na periyodik olarak kararlaştırılması gereken kaynak tutarına uygun olarak 20 inci Maddede anılan fonların önceden tahmin edilebilmesi, yeterli olması ve zamanında akışının sağlanması gerektiğini ve 20 inci Maddenin 2 inci paragrafında anılan listeye dahil olan katkı sahibi Taraflar arasında yükümlülüğü paylaşmanın önemini dikkate alacak şekilde düzenlenecektir. Gelişmiş olan Taraf ülkeler ve başka ülke ve kaynaklar gönüllü katkılarda bulunulabilirler. Mekanizma demokratik ve şeffaf bir yönetim sistemi çerçevesinde işleyecektir.

Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin amaçlarına uygun olarak, ilk toplantısında politika, strateji ve program öncelikleri ile birlikte, mali kaynak kullanımının düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi de dahil olmak üzere mali kaynaklara erişim ve bu kaynakların kullanımı ile ilgili ayrıntılı uygunluk kriterlerini ve esaslarını belirleyecektir. Taraflar Konferansı, mali mekanizmayı işletmekle görevlendirilen kurumsal yapı ile istişarelerde bulunduktan sonra, yukarıdaki 1 inci paragrafta geçerlilik kazandıracak düzenlemeleri karara bağlayacaktır.

Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden en erken iki yıl sonra ve ondan sonra da düzenli olarak, yukarıdaki 2 inci paragrafta anılan kriter ve esaslar da dahil olmak üzere, bu Madde kapsamında oluşturulan mekanizmanın etkinliğini gözden geçirecektir. Bu incelemeye dayalı olarak, gerekirse mekanizmanın etkinliğini arttırmak için uygun tedbirleri alacaktır.

Akit Taraflar, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için mali kaynak temin etmek üzere mevcut mali kurumları güçlendirmeyi değerlendireceklerdir.

Madde 22.

DİĞER ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERLE İLİŞKİ

Akit taraflardan herhangi birinin mevcut uluslararası bir anlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerini kullanması biyolojik çeşitlilik için ciddi bir zarar veya tehdiye yol açmadığı sürece, bu Sözleşmenin

hükümleri bu tür hak ve yükümlülükleri etkilemeyecektir.

Akit Taraflar, deniz çevresi açısından bu Sözleşmeyi, Devletlerin deniz hukuku kapsamındaki hak ve yükümlülükleriyle tutarlı biçimde uygulayacaklardır.

Madde 23.

TARAFLAR KONFERANSI

Bu Sözleşme ile bir Taraflar Konferansı ihdas edilmektedir. Taraflar Konferansı'nın ilk toplantısı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Yetkili Müdürü'nün çağrısı üzerine, bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden en geç bir yıl sonra yapılacaktır. Taraflar Konferansı'nın bundan sonraki olağan toplantıları, ilk toplantısında Konferans tarafından belirlenecek düzenli aralıklarla yapılacaktır.

Taraflar Konferansı'nın olağanüstü toplantıları, Konferans tarafından gerekli görülebilecek diğer zamanlarda veya Taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, bu talep Sekreteryaya'ya iletdikten sonraki altı ay içinde Tarafların en az üçte biri tarafından desteklenmesi halinde yapılır.

Taraflar Konferansı, kendisi için ve kurabileceği herhangi bir yardımcı organ için usul kurallarını ve de Sekreteryanın finansmanını yöneten mali kuralları benimseyecek ve üzerinde anlaşma sağlayacaktır. Taraflar Konferansı her olağan toplantısında, bir sonraki olağan toplantıya kadar olan mali dönem için bir bütçe kabul edecektir.

Taraflar Konferansı bu Sözleşmenin uygulanmasını inceleyecek ve bu amaçla:

26 ncı Maddeye uygun olarak sunulacak bilgilerin ne şekilde ve hangi zaman aralıkları ile iletileceğini belirleyecek, bu bilgileri ve yardımcı herhangi bir organ tarafından sunulan raporları inceleyecektir;

25 inci Maddeye uygun olarak, biyolojik çeşitlilik konusunda sunulan bilimsel, teknik ve teknolojik tavsiyeleri inceleyecektir;

28 inci Maddeye uygun olarak gerekli protokolleri inceleyecek ve kabul edecektir;

29 uncu ve 30 uncu Maddelere uygun olarak bu Sözleşmede ve eklerinde yapılması gereken değişiklikleri inceleyecek ve kabul edecektir;

herhangi bir protokolde ve bu protokolün eklerinde yapılacak değişiklikleri inceleyecek ve bu değişikliklerin yapılmasına karar verildiği takdirde, ilgili protokolün taraflarına bu değişikliklerin kabul edilmesini önerecektir;

gerektiğinde, 30 uncu Maddeye uygun olarak, bu Sözleşmeye yeni ekler yapılması önerilerini inceleyecek ve kabul edecektir;

özellikle bilimsel ve teknik tavsiyelerde bulunmak üzere, bu Sözleşmenin uygulanması için gerekli görülen yardımcı organları kuracaktır;

Bu Sözleşme kapsamındaki konularla ilgili sözleşmelerin yetkili organları ile uygun işbirliği biçimleri oluşturmak amacıyla, bu organlarla Sekreteryaya aracılığı ile temas kuracaktır; ve

Bu Sözleşmenin işleyişinde kazanılan deneyimin ışığında, bu Sözleşmenin amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli olabilecek ek tedbirleri inceleyecek ve alacaktır.

Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler'in ihtisas teşkilatları, Uluslararası Atom Enerji Kurumu ve bu Sözleşmeye taraf olmayan Devletler, Taraflar Konferansı toplantılarında gözlemci olarak temsil edilebilir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili alanlarda yetkili olan ve Taraflar Konferansı'nın bir toplantısında gözlemci olarak temsil edilmek istediğini Sekreteryaya bildirmiş olan hükümetler veya hükümet dışı diğer organ veya kuruluşlar, hazır bulunan Taraflardan en az üçte biri itiraz etmediği sürece, toplantıya katılabilirler. Gözlemcilerin toplantıya alınmaları ve katılımları, Taraflar Konferansı'nca kabul edilen usul kurallarına tabi olacaktır.

Madde 24.**SEKRETERYA**

Bu Sözleşme ile bir sekreteryaya ihdas edilmektedir. Sekreteryaya aşağıdaki görevleri yürütecektir:

23 üncü Maddede öngörülen Taraflar Konferansı toplantılarını düzenlemek ve bu toplantılara servis sağlamak;

Herhangi bir protokol ile kendisine verilen görevleri yerine getirmek;

Bu Sözleşme kapsamında yürüttüğü görevlerle ilgili raporlar hazırlamak ve bu raporları Taraflar Konferansı'na sunmak;

İlgili diğer uluslararası organlarla eşgüdüm sağlamak ve özellikle görevlerini etkin biçimde yerine getirmek için gerekli olabilecek idari ve akdi düzenlemeleri yapmak; ve

Taraflar Konferansı'nca kararlaştırılabilecek diğer görevleri yerine getirmek.

Taraflar Konferansı ilk olağan toplantısında, bu Sözleşme kapsamında sekreteryaya görevini yürütmek istediğini beyan etmiş ve ehliyet sahibi mevcut uluslararası örgütler arasından sekreteryayı tayin edecektir.

Madde 25.**BİLİMSEL, TEKNİK VE TEKNOLOJİK DANIŞMA AMAÇLI YARDIMCI ORGAN**

Bu Sözleşme ile, Taraflar konferansına ve uygun olduğunda yardımcı organlarına bu Sözleşmenin uygulanması konusunda zamanında tavsiyelerde bulunmak üzere, bilimsel, teknik ve teknolojik danışma amaçlı bir yardımcı organ ihdas edilmektedir. Bu organ tüm Tarafların katılımına açık olacak ve birden fazla bilim dalını içerecektir. Bu organ ilgili uzmanlık dalında ehliyet sahibi hükümet temsilcilerini kapsayacaktır. Organ, çalışması ile ilgili tüm konularda Taraflar Konferansı'na düzenli rapor verecektir.

Bu organ, Taraflar Konferansı'nın yetkisi altında ve onun belirlediği esaslara uygun olarak ve onun isteği üzerine:

Biyolojik çeşitliliğin durumu ile ilgili bilimsel ve teknik değerlendirmeler sunacaktır;

Bu sözleşme hükümlerine uygun olarak alınan önlem türlerinin etkileri ile ilgili bilimsel ve teknik değerlendirmeler hazırlayacaktır;

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili yenilikçi, verimli ve en gelişmiş teknolojileri ve "ustalık"ı belirleyecek, gelişmeyi teşvik etmenin ve/veya bu teknolojileri transfer etmenin yolları ve olanakları ile ilgili tavsiyelerde bulunacaktır;

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili araştırma ve geliştirmede uluslararası işbirliği ve bilimsel programlar konusunda tavsiyelerde bulunacaktır; ve

Taraflar Konferansı'nın ve yardımcı organlarının organa yönelteceği bilimsel, teknik, teknolojik ve metodolojik sorulara cevap verecektir.

Bu organın işlevleri, yetkileri, teşkilatlanması ve işleyişi Taraflar Konferansınca daha ayrıntılı biçimde tanımlanabilir.

Madde 26.**RAPORLAR**

Akit Tarafların her biri, Taraflar Konferansı'nca belirlenecek aralıklarla, bu Sözleşme hükümlerinin uygulanması için aldığı tedbirler ve bu tedbirlerin bu Sözleşmenin amaçlarını gerçekleştirmekteki etkinliği konusunda Taraflar Konferansı'na rapor verecektir.

Madde 27.**UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMLENMESİ**

Akit Taraflar arasında bu Sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili bir uyuşmazlık çıkması halinde, ilgili taraflar bu uyuşmazlığı müzakereler yoluyla gidermeye çalışacaklardır.

İlgili taraflar müzakereler sonucunda mutabakata varamadıkları takdirde, müştereken, üçüncü bir tarafın yardımlarını veya aracılığını talep edebilirler.

Herhangi bir Devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı bu Sözleşmeyi onadığı, kabul ettiği, onayladığı veya bu Sözleşmeye katıldığı sırada veya daha sonraki herhangi bir tarihte, yukarıdaki 1 inci veya 2 inci paragrafa uygun olarak çözümlenmeyen bir uyuşmazlık için, uyuşmazlıkların çözümlenmesi konusunda aşağıda öngörülen yollardan birini veya her ikisini bağlayıcı kabul ettiğini yazılı olarak Depoziter'e beyan edebilir:

Ek II'nin 1 inci Kısmında yer alan usule uygun hakemlik;

Uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na sunulması.

Uyuşmazlığa taraf olanların yukarıdaki 3 üncü paragraf uyarınca bu paragrafta öngörülen yolları veya herhangi bir usulü kabul etmemeleri halinde, taraflar bunun dışında bir mutabakata varamadıkları sürece, uyuşmazlık Ek II'nin 2 inci kısmına uygun olarak uzlaşma komisyonuna sunulur.

İlgili protokolde aksi şart koşulmadığı sürece, bu Madde hükümleri protokoller için de uygulanır.

Madde 28.**PROTOKOLLERİN KABUL EDİLMESİ**

Akit Taraflar bu Sözleşmenin protokollerinin formüle edilmesinde ve kabul edilmesinde işbirliği yapacaklardır.

Protokoller Taraflar Konferansı toplantısında kabul edilir.

Önerilen herhangi bir protokol metni, bu toplantıdan en az altı ay önce Sekreteryaya tarafından Akit Taraflara iletilir.

Madde 29.**SÖZLEŞMENİN VEYA PROTOKOLLERİN DEĞİŞTİRİLMESİ**

Akit Taraflardan herhangi biri bu Sözleşmede değişiklik yapılmasını teklif edebilir. Bir protokole Taraf olanlardan herhangi biri o protokolde değişiklik yapılmasını teklif edebilir.

Bu Sözleşmede yapılacak değişikliklere Taraflar Konferansı toplantısında kabul edilir. Herhangi bir protokolde yapılacak değişiklikler ise, söz konusu Protokol Taraflarının toplantısında kabul edilir. Bu Sözleşmede veya herhangi bir protokolde yapılması önerilen değişiklik metni, bu protokolde aksi öngörülmedikçe, değişiklik metninin kabul edilmesi önerilen toplantıdan en az altı ay önce, Sekreteryaya tarafından söz konusu belgenin Taraflarına iletilir. Sekreteryaya, bilgilendirmek amacıyla, önerilen değişiklikleri bu Sözleşme'yi imzalayanlara da gönderir.

Taraflar bu Sözleşmede veya herhangi bir protokolde yapılması önerilen değişiklik üzerinde anlaşmaya varmak için her türlü çabayı göstereceklerdir. Konsensüs sağlanması için harcanan tüm gayretlere rağmen bir anlaşmaya varılamaması halinde, değişiklik son çare olarak söz konusu belgeye taraf olan ve toplantıda hazır bulunup oy kullananların üçte-ikisinin çoğunluğu ile kabul edilir ve Depoziter tarafından, onaylanmak ve kabul edilmek üzere tüm Taraflara gönderilir.

Değişikliklerin kabul edildiği ve onaylandığı Depozitere yazılı olarak bildirilir. Yukarıdaki 3 üncü paragrafa uygun olarak kabul edilen değişiklikler, bu protokolde aksi belirtilmediği sürece, bu protokole Taraf olanların veya bu Sözleşmenin Akit Taraflarının en az üçte ikisinin onama, kabul veya onay belgelerini tevdi etmesinden sonraki doksanıncı günde, bu değişiklikleri kabul eden taraflar için yürürlüğe girer. Değişiklikler bundan sonra, başka herhangi bir Taraf için, bu Tarafın değişikliği kabul ettiğini veya onayladığını gösteren belgeyi tevdi etmesinden sonraki doksanıncı

günde yürürlüğe girer.

Bu Maddedeki “hazır bulunan ve oy kullanan Taraflar”, hazır bulunup da olumlu veya olumsuz oy veren Taraflar anlamına gelir.

Madde 30.

EKLERİN KABUL EDİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ

Bu Sözleşmenin veya herhangi bir protokolünün ekleri, Sözleşmenin veya ilgili protokolün ayrılmaz bir parçası olacak ve açıkça aksi belirtilmediği sürece, bu Sözleşmeye veya protokollerine atıfta bulunulduğunda, aynı zamanda bunların eklerine de atıfta bulunulduğu kabul edilecektir. Bu ekler bilimsel, teknik, idari ve usulle ilgili konularla sınırlı olacaktır.

Herhangi bir protokol, kendi ekleri için aksi bir hükme yer vermediği sürece, bu Sözleşmeye veya protokollere yeni eklerin teklif edilmesinde, kabul edilmesinde ve yürürlüğe girmesinde aşağıdaki usul uygulanır.

Bu Sözleşmenin veya herhangi bir protokolünün ekleri 29 uncu Maddede belirtilen usule uygun olarak teklif ve kabul edilir;

Bu Sözleşmeye ilave edilecek yeni bir eki veya Taraf olduğu bir protokolün ekini onaylama imkanı olmayan herhangi bir Taraf, Depoziterin o ekini kabul edildiğini bildirdiği tarihten itibaren bir yıl içinde, bu durumu yazılı olarak Depozitere bildirir. Depoziter, kendisine gelen bu bildirimden tüm tarafları gecikmeden haberdar eder. Taraflar daha önceki bir itiraz beyanını herhangi bir zamanda geri çekebilirler; bu durumda ekler, aşağıdaki alt-paragraf (c)'ye tabi olarak söz konusu Taraf için yürürlüğe girer;

Ek, bu Sözleşmenin veya ilgili protokolün, yukarıda alt-paragraf (b) hükümlerine uygun olarak bildirimde bulunmamış tüm Tarafları için, Depoziter tarafından kabulünün bildirildiği tarihten itibaren bir yıllık sürenin bitiminde, yürürlüğe girer.

Bu Sözleşmenin veya herhangi bir protokolünün eklerinde yapılacak değişikliklerin önerilmesi, kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi, Sözleşmenin veya herhangi bir protokolünün eklerinin önerilmesinde, kabul edilmesinde ve yürürlüğe girmesinde uygulanan usulün aynısına tabidir.

Yeni bir eke veya bir ekte yapılan değişiklik, bu Sözleşme'deki veya herhangi bir protokolündeki değişikliklerle ilgili ise, Sözleşmedeki veya ilgili protokoldeki değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihe kadar, yeni ek veya ekte yapılan değişiklik yürürlüğe girmez.

Madde 31.

OY HAKKI

Bu Sözleşmenin veya herhangi bir protokolünün Akit Taraflarının her biri, aşağıda 2 inci paragrafta belirtilen durum dışında, bir oy hakkına sahiptir.

Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatları, yetkili oldukları konularda oy haklarını, bu Sözleşmenin veya ilgili protokolün Akit Tarafları arasından kendi teşkilatlarının üyesi olan Devletlerin sayısına eşit sayıda oy kullanırlar. Bu teşkilatların üyesi olan Devletler kendi oy haklarını kullandıklarında bu teşkilatlar oy haklarını kullanmazlar; bu teşkilatlar oy kullandıklarındaysa, üye Devletler kullanamazlar.

Madde 32.

BU SÖZLEŞME İLE PROTOKOLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Herhangi bir Devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı bu Sözleşmenin Akit Tarafı değilse veya protokolle aynı zamanda bu Sözleşmenin Akit Tarafı olmadığı takdirde, protokole Taraf olamaz.

Herhangi bir protokol kapsamındaki kararlar yalnızca bu protokole Taraf olanlarca alınır. Bir protokolü kabul etmemiş veya onaylamamış olan Akit Taraflar, bu protokole taraf olanların toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler.

Madde 33.**İMZA**

Bu Sözleşme 5 Haziran 1992 tarihinden 14 Haziran 1992 tarihine kadar Rio de Janeiro'da ve 15 Haziran 1992 tarihinden 4 Haziran 1992 tarihine kadar New York'da Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde tüm devletlerin ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının imzasına açık olacaktır.

Madde 34.**ONAMA, KABUL VE ONAY**

Bu Sözleşme ve protokoller, Devletlerin ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının onama, kabul ve onayına tabi olacaktır. Kabul ve onay belgeleri Depozitere tevdi edilecektir.

Yukarıdaki 1 inci paragrafta anılan teşkilatlardan, bu Sözleşmeye veya herhangi bir protokole kendi Üye Devletleri Akit Taraf olmadan Akit Taraf olanlar, ilgili Sözleşme veya protokol kapsamındaki tüm yükümlülüklerle bağlı olacaktır. Üye Devletlerinin birinin veya birkaçının bu Sözleşmeye veya ilgili protokole Akit Taraf olduğu teşkilatlarda, teşkilat ve teşkilata üye Devletler, Sözleşme veya ilgili protokol kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluklarını kendileri kararlaştıracaklardır. Böyle durumlarda, teşkilat ve üye Devletleri, Sözleşme veya ilgili protokol kapsamındaki haklarını aynı zamanda kullanmayacaklardır.

Yukarıda 1 inci paragrafta anılan teşkilatlar, onama, kabul ve onay belgelerinde, Sözleşmeye veya ilgili protokole tabi konularda ne ölçüde yetkili olduklarını beyan edeceklerdir. Bu teşkilatlar yetki kapsamlarında yapılan değişiklikleri de Depozitere bildireceklerdir.

Madde 35.**SÖZLEŞMEYE KATILMA**

Bu Sözleşme ve protokoller, imzaya kapandıkları tarihten itibaren Devletlerin ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının katılımına açık olacaktır. Katılım belgeleri Depozitere tevdi edilecektir.

Yukarıda 1 inci paragrafta anılan örgütler, katılım belgelerinde, Sözleşmeye veya ilgili protokole tabi konularda ne ölçüde yetkili olduklarını beyan edeceklerdir. Bu teşkilatlar yetki kapsamlarında yapılan değişiklikleri de Depozitere bildireceklerdir.

Bu Sözleşmeye veya protokollere katılan bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarına 34 üncü Madde'nin 2 inci paragrafı hükümleri uygulanır.

Madde 36.**SÖZLEŞMENİN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ**

Bu Sözleşme, otuzuncu onama, kabul, onay veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girer.

Her bir protokol, bu protokole belirtilen sayıda onama, kabul, onay veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girer.

Otuzuncu onama, kabul, onay veya katılım belgesi tevdi edildikten sonra bu Sözleşmeyi onayan, kabul eden, onaylayan veya Sözleşmeye katılan her Akit Taraf için bu Sözleşme, o Akit Taraf'ın onama, kabul, onay veya katılım belgesini tevdi ettiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girer.

Bir protokolün yukarıdaki 2 inci paragrafa uygun olarak yürürlüğe girmesinden sonra bu protokolü onayan, kabul eden, onaylayan veya protokole katılan Akit Taraf için o protokol, protokole aksi belirtilmediği sürece, bu Akit Taraf'ın onama, kabul, onay veya katılım belgesini tevdi ettiği tarihten sonraki doksanıncı günde veya bu Sözleşmenin söz konusu Akit Taraf için yürürlüğe girdiği günde, bunlardan hangisi daha sonra ise o tarihte yürürlüğe girer.

Yukarıdaki 1 inci ve 2 inci paragraflar açısından, herhangi bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı tarafından tevdi edilen herhangi bir belge, bu teşkilata üye Devletler tarafından tevdi edilen belgelere ilave belgeler olarak kabul edilmez.

Madde 37.**ÇEKİNCELER**

Bu Sözleşmeye herhangi bir çekince konamaz.

Madde 38.**SÖZLEŞMEDEN ÇEKİLME**

Her Akit Taraf, bu Sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten iki yıl geçtikten sonra herhangi bir tarihte Depozitere yazılı bildirimde bulunarak Sözleşmeden çekilebilir.

Bu çekilme işlemi, çekilme bildiriminin Depoziter tarafından alındığı tarihten sonra bir yıllık sürenin bitiminde veya çekilme bildiriminde belirtilen daha sonraki bir tarihte gerçekleşir.

Bu Sözleşmeden çekilen herhangi bir Akit Taraf, ayrıca taraf olduğu protokollerden de çekilmiş addedilir.

Madde 39.**GEÇİCİ MALİ DÜZENLEMELER**

21 inci Madde koşullarına uygun olarak tamamen yeniden yapılandırılmış olması koşuluyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Küresel Çevre İmkanı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih ile Taraflar Konferansı'nın birinci toplantısı arasındaki sürede veya 21 inci Maddeye uygun olarak hangi kurumsal yapının tayin edileceği Taraflar Konferansı'nca kararlaştırılana kadar, geçici olarak, 21 inci Maddede anılan kurumsal yapıyı oluşturacaklardır.

Madde 40.**GEÇİCİ SEKRETERYA DÜZENLEMELERİ**

Birleşmiş Milletler Çevre Programı Yetkili Müdürü'nün oluşturacağı sekreteryaya, bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih ile Taraflar Konferansı'nın birinci toplantısı arasındaki süre için, geçici olarak, 24 üncü Maddenin 2 inci paragrafında anılan sekreteryaya olarak kabul edilecektir.

Madde 41.**DEPOZİTER**

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin ve protokollerin Depoziterlik görevini üstlenecektir.

Madde 42.**GEÇERLİ METİNLER**

Arapça, Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinlerinin de eşit ölçüde geçerli olduğu bu Sözleşmenin aslı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Bu Sözleşme aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler tarafından usulüne uygun olarak imzalanmıştır.

Bindokuzyüzdoksaniki yılı Haziran ayının beşinci gününde Rio de Janeiro'da imzalanmıştır.

Ek I BELİRLEME VE İZLEME

Sosyal, ekonomik, kültürel veya bilimsel öneme sahip; göçücü türlerin ihtiyaç duyduğu; yüksek oranda çeşitlilik içeren, çok sayıda endemik veya tehdit altında tür barındıran veya birçok yabani yaşam alanı ihtiva eden; temsil niteliğine sahip, özgün veya önemli evrimsel ya da başka biyolojik proseslerle bağlantılı olan, ekosistemler ve yaşam ortamları;

Tehdit altında bulunan; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türlerin yabani akrabaları olan; tıbbi, tarımsal veya ekonomik değere sahip; sosyal, bilimsel veya kültürel önem taşıyan; veya gösterge niteliğindeki türler gibi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusundaki araştırmalar için önem arz eden türler ve topluluklar; ve

Sosyal, bilimsel veya ekonomik öneme sahip, tanımlanmış genom ve genler.

Ek II

Kısım 1

HAKEMLİK

Madde 1

Davacı taraf, tarafların uyuşmazlığı 27 inci Madde uyarınca hakemliğe havale ettiklerini sekreteryaya bildirir. Bu bildirimde hakemliğin konusu belirtilir ve bildirim özellikle, Sözleşmenin veya protokolün, yorumlanması veya uygulanmasında tartışma konusu olan maddelerini içerir. Taraflar, hakem kurulu başkanı tayin edilmeden önce uyuşmazlığın konusu üzerinde anlaşamazlarsa, uyuşmazlık konusu hakem kurulu tarafından belirlenir. Sekreteryaya bu konuda kendisine ulaşan bilgileri bu Sözleşmenin veya ilgili protokolün tüm Akit Taraflarına gönderir.

Madde 2

İki taraf arasındaki uyuşmazlıklarda hakem kurulu üç üyeden oluşur. Uyuşmazlığa taraf olanların her biri bir hakem tayin eder; bu şekilde tayin edilen iki hakem anlaşarak hakem kurulu Başkanı olacak üçüncü hakemi tayin ederler. Hakem kurulu başkanı, uyuşmazlığa taraf olanlardan herhangi biri ile aynı tabiiyetten olamayacağı gibi, olağan ikamet yeri de taraflardan herhangi birinin bulunduğu ülkede olamaz, taraflardan herhangi biri tarafından istihdam edilmiş olamaz veya başka herhangi bir sıfatla bu konu ile daha önce ilgilenmiş olamaz.

İkiden fazla taraf arasındaki uyuşmazlıklarda, menfaatleri aynı olan taraflar anlaşarak müştereken bir hakem tayin ederler.

Boşalan hakemlik makamı, başlangıçtaki tayin için öngörülen usule uygun olarak doldurulur.

Madde 3

İkinci hakem tayin edildikten sonra iki ay içinde hakem kurulu başkanının atanmamış olması halinde, taraflardan birinin talebi üzerine, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bundan sonraki iki aylık süre içinde Başkanı tayin eder.

Uyuşmazlığa taraf olanlardan birinin, talep kendisine ulaştıktan sonra iki ay içinde bir hakem tayin etmemesi halinde, diğer tarafın Genel Sekreteri bundan haberdar etmesi halinde Genel Sekreterin müteakip iki ay içinde hakemi tayin eder.

Madde 4

Hakem kurulu, bu Sözleşme ile ilgili protokol hükümlerine ve uluslararası hukuka göre karar verir.

Madde 5

Uyuşmazlığa taraf olanlarca aksi kabul edilmediği sürece, hakem kurulu kendi usul kurallarını belirler.

Madde 6

Hakem kurulu, taraflardan birinin talebi üzerine, zorunlu geçici koruma tedbirleri konusunda tavsiyelerde bulunabilir.

Madde 7

Uyuşmazlık tarafları hakem kurulunun çalışmasını kolaylaştıracak ve ellerindeki her türlü imkanı kullanarak özellikle:

Hakem kuruluna ilgili tüm belge, bilgi ve kolaylığa sağlayacaklardır; ve

Gerektiğinde hakem kurulunun tanık veya bilirkişi çağırmasına ve bunların sunacağı delilleri edinmesine imkan vereceklerdir.

Madde 8

Taraflar ve hakemler, hakem kurulu işlemleri esnasında gizli olarak elde ettikleri bilgileri gizli tutmakla yükümlüdürler.

Madde 9

Durumun gerektirdiği özel şartlar nedeniyle hakem kurulu aksine bir karar almadıkça, hakem kurulunun masrafları uyuşmazlığa taraf olanlarca eşit olarak paylaşılır. Hakem kurulu tüm masraflarının kayıtlarını tutar ve masraflarla ilgili kesin hesap özeti taraflara verir.

Madde 10

Uyuşmazlık konusunda verilen karardan etkilenebilecek olan ve uyuşmazlık konusunda hukuki bir menfaati bulunan her Akit Taraf hakem kurulunun izni ile kavuşturmaya müdahil olabilir.

Madde 11

Hakem kurulu doğrudan uyuşmazlık konusunda doğan karşı talepleri dinleyebilir ve karara bağlayabilir.

Madde 12

Hakem kurulu hem usul, hem de esasla ilgili kararlarını üyelerinin oy çokluğu ile alır.

Madde 13

Uyuşmazlığa taraf olanlardan birinin hakem kurulunda hazır bulunmaması veya iddiasını savunmaması halinde, diğer taraf kuruldan kovuşturmayı sürdürmesini ve kararını vermesini talep edebilir. Herhangi bir tarafın hazır bulunmaması veya iddiasını savunmaması kovuşturma için bir engel oluşturmaz. Hakem kurulu kesin kararını vermeden önce, talebin maddi delil ve hukuk temeline dayandığına kanaat getirmelidir.

Madde 14

Kurul, kesin kararını, kuruluşunun tamamlandığı tarihten sonraki beş ay içinde verir; şu var ki, gerekli gördüğünde, zaman sınırını beş aydan fazla olmamak üzere uzatabilir.

Madde 15

Hakem kurulunun kesin kararı uyuşmazlık konusu ile sınırlı olacak ve kararın hangi gerekçelere dayandığını belirtecektir. Kararda, katılan üyelerin adları ve kesin karar tarihi de bulunur. Kurulun herhangi bir üyesi kesin karara farklı ya da muhalif bir görüş ekleyebilir.

Madde 16

Uyuşmazlık tarafları arasında, kesin kararın yorumu veya uygulanış şekli konusunda doğabilecek ihtilaflar, taraflardan herhangi biri tarafından, karara bağlanmak üzere, kararı vermiş olan hakem kuruluna sunulabilir.

Kısım 2

UZLAŞMA

Madde 1

Uyuşmazlığa taraf olanlardan birinin talebi üzerine bir uzlaştırma komisyonu oluşturulur. Taraflarca aksi kabul edilmedikçe, komisyon, ilgili Taraflarca tayin edilen ikişer üye ve bu üyeler tarafından müştereken seçilen bir Başkan olmak üzere beş üyeden oluşur.

Madde 2

İkiden fazla taraf arasındaki uyuşmazlıklarda, menfaatleri aynı olan taraflar, kendi komisyon üyelerini anlaşarak müştereken tayin ederler. İki veya ikiden fazla tarafın menfaatleri ayrı olduğunda veya menfaatlerinin aynı olup olmadığı konusunda anlaşmazlık çıktığında, bu taraflar kendi üyelerini ayrı ayrı tayin ederler.

Madde 3

Bir uzlaştırma komisyonu oluşturulmasının talep edildiği tarihten sonra iki ay içinde, taraflarca gerekli tayinlerin yapılmaması halinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, talepte bulunan tarafın isteği üzerine, müteakip iki ay içinde bu tayinleri yapar.

Madde 4

Komisyonun son üyeleri tayin edildikten sonra iki ay içinde Uzlaştırma Komisyonu Başkanı'nın seçilememesi halinde, Birleşmiş milletler Genel Sekreteri, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, müteakip iki ay içinde bir Başkan tayin eder.

Madde 5

Uzlaştırma Komisyonu kararlarını üyelerinin oy çokluğu ile alır. Uyuşmazlığa taraf olanlarca aksi kabul edilmediği sürece, Komisyon usul kurallarını kendisi belirler. Komisyon uyuşmazlığın çözümlenmesi için bir teklif sunar ve bu teklif taraflarca iyi niyetle incelenir.

Madde 6

Uzlaştırma Komisyonunun yetkili olup olmadığına ilişkin ihtilaflar komisyon tarafından karara bağlanır.

Kartagena Biyogüvenlik Protokolü

KARTAGENA BİYOGÜVENLİK PROTOKOLÜ

24 Mayıs 2000 tarihinde Nairobi’de imzalanan ve 17.06.2003 tarih ve 4898 sayılı Kanun’la onaylanması uygun bulunan “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolü” 17.07.2003 tarihinde Bakanlar Kurulu’nca onaylanarak 11.08.2003 tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

Bu Protokolün Tarafları,

Burada bundan sonra Sözleşme olarak adlandırılacak olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Tarafları olarak;

Sözleşmenin 19uncu Maddesi paragraf 3 ve 4 (e) ve 8 (g) ve 17 numaralı Maddelerine atıfta bulunarak,

Aynı zamanda Sözleşme Taraflarının 17 Kasım 1995 tarihli Konferansının, özellikle Ön Bildirim Anlaşması için uygun işlemleri değerlendirmekten yola çıkarak, modern biyoteknoloji kullanılarak değişime uğratılmış bulunan ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde herhangi bir olumsuz etkiye sahip olabilecek olan herhangi bir değiştirilmiş canlı organizmanın, özellikle sınır ötesi hareketi üzerinde odaklanarak, biyogüvenlik hakkında bir Protokol oluşturma yolundaki II/5 numaralı kararına atıfta bulunarak,

Çevre ve Kalkınma hakkındaki Rio Deklarasyonunun 15 numaralı prensibinde yer alan ön tedbirci yaklaşım yeniden onaylanarak,

Modern biyoteknolojinin hızlı bir şekilde yaygınlaşmasının ve bunun insan sağlığı üzerindeki tehlikeleri de göz önünde bulundurarak, biyolojik çeşitlilik üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri hakkında artan kamu ilgisinin bilincinde olarak,

Modern biyoteknolojinin çevre ve insan sağlığı için yeterli güvenlik tedbirleri ile birlikte geliştirilmesi ve kullanılması halinde insanlığın refahı için büyük potansiyele sahip olduğunu kabul ederek,

Aynı zamanda, menşee merkezlerinin ve genetik çeşitlilik merkezlerinin insanoğlu için önemini kabul ederek,

Birçok ülkenin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin doğa ve değiştirilmiş canlı organizmaların bilinen ve potansiyel risklerinin ölçeği ile baş etme konusundaki sınırlı kapasitelerini göz önünde bulundurarak,

Sürdürülebilir kalkınmanın elde edilmesi için ticari ve çevresel anlaşmaların karşılıklı olarak birbirlerini destekleyici nitelikte olması gerektiğini kabul ederek,

Bu Protokolün mevcut herhangi bir uluslar arası anlaşma altında Taraflardan herhangi birinin sahip olduğu hakları ve yükümlülükleri değiştirici bir nitelik taşımadığını vurgulayarak,

Yukarıda yapılmış olan girişin bu Protokolü diğer uluslar arası anlaşmalar yanında ikincil kılmak amacını taşımadığını anlayarak,

Aşağıdakiler üzerinde anlaşmaya varmıştır:

Madde 1

AMAÇ

Çevre ve Kalkınma Hakkındaki Rio Deklarasyonunun 15 numaralı prensibinde yer alan ön tedbirci yaklaşıma uygun olarak, bu Protokolün amacı insan sağlığı üzerindeki riskler göz önünde bulundurulmuş ve özellikle sınır ötesi hareketler üzerinde odaklanarak, biyolojik çeşitliliğin

korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek ve modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı alanında yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Madde 2

GENEL HÜKÜMLER

1. Tarafların her biri bu Protokol altındaki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli ve uygun olan yasal, idari ve diğer tedbirleri alacaktır.
2. Taraflar, insan sağlığı üzerindeki riskleri de göz önünde bulundurarak, herhangi bir değiştirilmiş canlı organizmanın geliştirilmesi, muamelesi, taşınması, nakli, kullanımı ve çevreye serbest bırakılmasının biyolojik çeşitlilik üzerindeki riskleri engelleyecek ya da azaltacak şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaklardır.
3. Bu Protokoldeki hiçbir şey, Devletlerin kendi bölgelerindeki denizler üzerinde uluslar arası hukuka göre sağlanmış olan egemenliğini ve Devletlerin kendi münhasır ekonomik bölgeleri ve kıta sahanlıkları üzerinde uluslar arası hukuka göre sahip olduğu egemenlik hakları ve yargı gücünü ve uluslar arası hukukta belirtilmiş olan ve ilgili uluslar arası araçlarda yansıtılan tüm Devletlerin denizcilik hakları ve özgürlüklerinin gemiler ve uçaklar tarafından kullanılmasını hiçbir şekilde etkilemeyecektir.
4. Protokolün hedefi ve hükümleri ile uyumlu ve söz konusu Tarafın uluslar arası hukuk altındaki diğer yükümlülüklerine uygun olması şartı ile, bu Protokoldeki hiçbir şey, bir Tarafın bu Protokolda belirtilmiş olan biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı hakkındaki önlemlerden daha koruyucu önlemler alma hakkını sınırladığı biçiminde yorumlanmayacaktır.
5. Taraflar mümkün olan hallerde uluslar arası forumlarda insan sağlığı üzerindeki riskler alanında elde edilmiş olan uzmanlığı, araçları ve yapılan işleri göz önünde bulundurmaya teşvik edilmektedir.

Madde 3

TERİMLERİN KULLANIMI

Bu Protokolün amaçları dahilinde:

- (a) Taraflar Konferansı Sözleşmenin Taraflar Konferansı anlamına gelir.
- (b) Kapalı kullanım: değiştirilmiş canlı organizmaların harici çevre ile temaslarının ve bu çevre üzerindeki etkilerinin sınırlandırılması amacıyla kontrol edildiği bir tesis, tesisat ya da diğer bir fiziksel yapı içerisinde gerçekleştirilen herhangi bir işlem anlamına gelir.
- (c) İhracat: bir Taraftan diğer bir Tarafa kasti sınır ötesi hareketi ifade eder.
- (d) İhracatçı: ihracat Tarafının yetkisi altında olan ve ihraç edilecek bir değiştirilmiş canlı organizma için gerekli düzenlemeleri yapan özel ya da tüzel kişidir.
- (e) İthalat: bir Tarafa diğer bir Taraftan gerçekleştirilen kasti sınır ötesi hareketi ifade eder.
- (f) İthalatçı: ithalat Tarafının yetkisi altında olan ve ithal edilecek bir değiştirilmiş canlı organizma için gerekli düzenlemeleri yapan özel ya da tüzel kişidir.
- (g) Değiştirilmiş canlı organizma: modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş yeni bir genetik materyal kombinasyonuna sahip olan herhangi bir canlı organizmadır.
- (h) Canlı organizma: steril organizmalar, virüsler ve viroidler de dahil olmak üzere genetik malzemeyi aktarabilen ya da çoğaltabilen herhangi bir biyolojik varlıktır.
- (i) Modern biyoteknoloji: aşağıdakilerin uygulanması anlamına gelir:
  - Rekombinant deoksiribonükleik asidi (DNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan enjekte edilmesini içeren in vitro (canlı organizmadan izole olarak uygulanan) nükleik asit teknikleri, ya da

_ Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılmayan teknikler olan ve doğal fizyolojik üreme veya rekombinasyon engellerinin üstesinden gelen, sınıflandırılmış familyanın ötesinde hücrelerin füzyonu.

(j) Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu: belirli bir bölgedeki egemen Devletler tarafından oluşturulan ve üyesi olan Devletlerin bu Protokol altındaki konulara ilişkin olarak yetki verdiği ve dahili prosedürlerine göre bu protokolü imzalamaya, onaylamaya, kabul etmeye, onamaya ya da rıza göstermeye yetkisi olan bir kuruluştur.

(k) Sınır ötesi hareket: Madde 17 ve 24'ün amaçları dahilinde sınır ötesi hareketin Taraf olanlar ve Taraf olmayanlar arasındaki harekete karşılık gelmesi durumu haricinde, değiştirilmiş canlı organizmanın bir Taraftan diğer bir Tarafa hareketi anlamına gelir.

Madde 4

KAPSAM

Bu Protokol, insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek olan tüm değiştirilmiş canlı organizmaların sınır ötesi hareketi, transit geçişi, muamelesi ve kullanılması için geçerli olacaktır.

Madde 5

ECZA MADDELERİ

Madde 4'ün hükümlerine aykırı düşmeksizin ve herhangi bir Tarafın yaşayan tüm değiştirilmiş organizmaları ithalat kararları verme öncesinde risk değerlendirmesine tabi tutma hakkını engellemeksizin, bu Protokol diğer ilgili uluslar arası anlaşmaların ya da kuruluşların hedef aldığı, insanlar için ecza malzemesi olan değiştirilmiş canlı organizmaların sınır ötesi hareketi için geçerli olmayacaktır.

Madde 6

TRANSIT GEÇİŞ VE KAPALI KULLANIM

1. Madde 4'e aykırı düşmeksizin ve herhangi bir transit geçiş Tarafının değiştirilmiş canlı organizmaların kendi bölgesi içerisinde düzenlemek ve bu Tarafın, bu Protokolün 2nci maddesi, 3üncü paragrafına göre, belirli bir yaşayan değiştirilmiş canlının bölgesi içinden transit geçişine ilişkin kararını Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına iletmek hakkını engellemeksizin, bu Protokolün Ön Bildirim Anlaşması sürecine ilişkin hükümleri değiştirilmiş canlı organizmaların transit geçişi için geçerli olmayacaktır.

2. Madde 4'e aykırı düşmeksizin ve bir Tarafın ithalat kararı öncesinde tüm değiştirilmiş canlı organizmaları risk değerlendirmesine tabi tutma ve kendi yargısı içerisinde kapalı kullanım hakkında standartlar oluşturma hakkını engellemeksizin, bu Protokolün Ön Bildirim Anlaşması sürecine ilişkin hükümleri değiştirilmiş canlı organizmaların ithalat Tarafının standartlarına göre gerçekleştirilen kapalı kullanım amaçlı sınır ötesi hareketi için geçerli olmayacaktır.

Madde 7

ÖN BİLDİRİM ANLAŞMASI SÜRECİNİN UYGULANMASI

1. Madde 5 ve 6'ya tabi olmak üzere, Madde 8, 10 ve 12'de verilmiş olan Ön Bildirim Anlaşması işlemleri ithalat Tarafının çevresine kasti olarak yerleştirilmek üzere değiştirilmiş canlı organizmaların ilk kasti sınır ötesi hareketi öncesinde geçerli olacaktır.

2. Paragraf 1'de sözü edilen 'Çevreye kasti yerleştirme' gıda ya da yem ya da işleme amaçlı olan değiştirilmiş canlı organizmalar için geçerli değildir.

3. Madde 11 değiştirilmiş canlı organizmaların gıda ya da yem ya da işleme amacını taşıyan değiştirilmiş canlı organizmaların ilk sınır ötesi hareketinden önce geçerli olacaktır.

4. Ön Bildirim Anlaşması işlemleri, bu Protokolün Taraflarının Toplantısı niteliğini taşıyan Taraflar Konferansı kararı ile insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önüne alınarak biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkiye sahip olması olası görülme- yen biçiminde tanımlanan değiştirilmiş canlı organizmaların kasti sınır ötesi hareketi için geçerli olmayacaktır.

Madde 8

BİLDİRİM

1. İhracat Tarafı, ithalat Tarafının yetkili ulusal merciine Madde 7, paragraf 1 kapsamı içerisinde bulunan bir değiştirilmiş canlı organizmanın kasti sınır ötesi hareketi öncesinde bildirimde bulunacak ya da ihracatçının yazılı olarak söz konusu mercie bildirimde bulunmasını sağlayacaktır. Bildirim en az Ek-I'de belirlenen bilgileri içerecektir.

2. İhracat Tarafı ihracatçı tarafından sağlanan bilgilerin doğruluğu için bir yasal şart olmasını sağlayacaktır.

Madde 9

BİLDİRİMİN ALINDIĞINA DAİR BİLGİ VERİLMESİ

1.İthalat tarafı bildirim alındığına ilişkin olarak, bildirim yapan tarafa, söz konusu bildirim alınmasını takip eden doksan gün içerisinde yazılı olarak bilgi verecektir.

2. Söz konusu bilgilendirmede aşağıdakiler belirtilecektir:

(a) Bildirimin alındığı tarih,

(b) Bildirimin ilk bakışta Madde 8'de sözü geçen bilgileri içerip içermediği;

(c) İşlemlerin ithalat tarafının ulusal yasal çerçevesine göre mi yoksa Madde 10'a belirtilmiş olan prosedüre göre mi devam ettirileceği.

3. Yukarıda 2 (c) maddesinde yer alan ulusal yasal çerçeve bu Protokolle uyumlu olacaktır.

4. İthalat tarafından bildirim alındığına dair bilgi verilmemesi söz konusu Tarafın kasti sınır ötesi hareketi onayladığını göstermez.

Madde 10

KARAR SÜRECİ

1. İthalat Tarafınca alınan kararlar Madde 15' uyun olacaktır.

2. İthalat tarafı Madde 9'a belirtilen süre içerisinde, bildirimde bulunan tarafa kasti sınır ötesi hareketin aşağıdaki şekillerden hangisiyle devam ettirileceğini yazılı olarak bildirecektir:

(a) Yalnızca ithalat Tarafının yazılı olarak onayını bildirmesi sonrasında; ya da

(b) Yazılı bir onay beklenmeksizin doksan günden az olmayan bir süre sonrasında.

3. Bildirimin alınmasından sonraki iki yüz yetmiş gün içerisinde, ithalat Tarafı bildirimde bulunan tarafa ve Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına aşağıdakileri yazılı olarak bildirecektir:

(a) Kararın aynı değiştirilmiş canlı organizmanın daha sonraki ithalatlarına ne şekilde uygulanacağı dahil olmak üzere koşullu ya da koşulsuz olarak ithalat onayı ;

(b) İthalat yasağı;

(c) Yerel yasal çerçevesine ya da Ek I'e göre ek bilgi talebi; ithalat Tarafının yanıt vermesi için verilen sürenin hesaplanmasında ek bilginin sağlanması için beklediği süre hesaba katılmayacaktır; ya da

(d) Bu paragrafta belirtilen sürenin tanımlanmış bir süre ile uzatıldığının bildirimde bulunana iletilmesi

4. Onayın şartsız olduğu durumlar haricinde, paragraf 3 altında alınacak olan bir kararda bu kararın dayandığı nedenler belirtilecektir.
5. İthalat Tarafının kararını, bildirim alınmasını takip eden iki yüz yetmiş gün içinde bildirmemesi kasti bir sınır ötesi hareketi onayladığını göstermez.
6. Bir değiştirilmiş canlı organizmanın insan sağlığı üzerindeki riskler de dahil olmak üzere, ithalat Tarafındaki biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerinin derecesinin belirlenmesi için yeterli bilimsel bilgi ve veri eksikliğine bağlı bir bilimsel belirsizlik, söz konusu Tarafın bu tür potansiyel olumsuz etkilerin minimize edilmesi ya da bunlardan kaçınılması amacıyla değiştirilmiş canlı organizmanın ithaline ilişkin olarak yukarıda paragraf 3'te belirtilen şekilde bir karar almasını engellemeyecektir.
7. Taraflar toplantısı niteliğini taşıyan Taraflar Konferansı, ilk toplantıda ithalat Taraflarının karar almasını kolaylaştıracak uygun işlemler ve mekanizmalar belirleyecektir.

Madde 11

GIDA YA DA YEM OLARAK YA DA İŞLEME İÇİN DOĞRUDAN KULLANIM AMAÇLI DEĞİŞTİRİLMİŞ CANLI ORGANİZMALAR İÇİN İŞLEMLER

1. Gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı bir sınır ötesi harekete konu olabilecek bir değiştirilmiş canlı organizmanın pazara konulması da dahil olmak üzere ülke içindeki kullanımı hakkında nihai bir karar veren bir Taraf, bu kararı almasından itibaren on beş gün içerisinde diğer Taraflara Biyogüvenlik Takas Mekanizması aracılığı ile bilgi verecektir. Bu bilgiler en az Ek II'de belirtilmiş olan bilgileri içerecektir. Söz konusu Taraf, Sekreteryaya önceden Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına erişimi olmadığını belirtmiş olan her bir Tarafın ulusal odak noktasına bilgilerin yazılı bir kopyasını verecektir. Bu hüküm alan denemelerine ilişkin kararları içermeyecektir.
2. Paragraf 1 altında bir karar veren Taraf başvuru sahibi tarafından sağlanan bilgilerin doğruluğu için yasal bir gereklilik olduğunu garanti edecektir.
3. Herhangi bir Taraf Ek II, paragraf (b)de tanımlanmış olan merciden ek bilgi isteyebilir.
4. Bir taraf gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı değiştirilmiş canlı organizmalar hakkında kendi ulusal yasal çerçevesi altında bu Protokolün amacı ile uyumlu olan bir karar alabilir.
5. Her bir Taraf gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı değiştirilmiş canlı organizmaların ithalatı için mevcut olan ulusal yasalarının, yönetmeliklerinin ve kılavuz hükümlerinin kopyalarını Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına verecektir.
6. Gelişmekte olan bir Taraf ülke, ya da bir ekonomik geçiş içerisinde bulunan bir Taraf, yukarıda paragraf 4'te sözü geçen ulusal çerçeveye sahip olmaması ve yerel yasalarının oluşturulması sürecinde olması halinde, Biyogüvenlik Takas Mekanizması aracılığı ile, yukarıda verilmiş olan paragraf 1 altında hakkında bilgi sağlanmış olan gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı bir değiştirilmiş canlı organizmanın ilk ithalının öncesinde aşağıdakilere göre karar alacağını beyan edecektir:
  - (a) Madde 15'e göre gerçekleştirilen bir risk değerlendirmesi; ve
  - (b) İki yüz yetmiş günü aşmayan öngörülebilir bir zaman çerçevesi içerisinde alınmış olan bir karar.
7. Bir Tarafın kararını yukarıda verilmiş olan paragraf 6'ya göre bildirmemesi, aksi söz konusu Tarafça belirtilmediği sürece, gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı bir değiştirilmiş canlı organizmanın ithalini kabul ettiğini ya da reddettiğini göstermeyecektir.
8. Yaşayan değiştirilmiş bir organizmanın insan sağlığı üzerindeki riskler de dahil olmak üzere ithalat Tarafındaki biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde sahip olabileceği potansiyel olumsuz etkilerle ilgili yeterli bilimsel bilgi ve veri olmaması nedeniyle ortaya çıkan bilimsel belirsizlik, söz konusu Tarafın bu tür potansiyel olumsuz etkileri minimize etmek ya da bu tür etkilerden kaçınmak amacıyla, gıda ya da yem ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı bu

değiştirilmiş canlı organizmanın ithaline ilişkin olarak bir karar almasını engellemeyecektir.

9. Bir Taraf, gıda veya yem olarak veya işleme için doğrudan kullanım amaçlı değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin mali ve teknik yardım ve kapasite oluşumu ihtiyaçlarını belirtebilir. Taraflar bu ihtiyaçların Madde 22 ve 28'e göre karşılanması için işbirliği yapacaklardır.

Madde 12

KARARLARIN YENİDEN İNCELENMESİ

1. Bir ithalat Tarafı, herhangi bir zamanda, insan sağlığı üzerindeki riskler de dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki potansiyel olumsuz etkiler hakkındaki yeni bilimsel bilgilerin ışığında, kasti sınır ötesi harekete ilişkin bir kararı yeniden inceleyebilir ve değiştirebilir. Bu durumda, söz konusu Taraf, otuz gün içerisinde, bu karara konu olan değiştirilmiş canlı organizmaların hareketlerini önceden bildirmiş olan herhangi bir bildirimde bulunan tarafa ve Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına karar hakkında bilgi verecek ve bu kararın nedenlerini belirtecektir.

2. Bir ihracat Tarafı ya da bildirimde bulunan bir taraf, aşağıdakileri düşünmesi halinde, ithalat Tarafından Madde 10 altında almış olduğu bir kararı yeniden incelemesini isteyebilir:

(a) Koşullarda kararın dayandığı risk değerlendirmesini etkileyebilecek bir değişim oluşması; ya da
(b) Ek bir ilgili bilimsel ya da teknik bilginin elde edilmesi.

3. İthalat Tarafı bu tür bir isteğe doksan gün içerisinde yazılı olarak cevap verecek ve kararının nedenlerini belirtecektir.

4. İthalat Tarafı, kendi iradesi dahilinde, izleyen ithalatlar için bir risk değerlendirmesi isteyebilir.

Madde 13

BASİTLEŞTİRİLMİŞ İŞLEM

1. Bu Protokolün amacına uygun olarak değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli kasti sınır ötesi hareketini garanti altına almak için yeterli tedbirin uygulanması koşuluyla, bir ithalat Tarafı Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına aşağıdakileri önceden bildirebilir:

(a) Bu Tarafa yapılacak olan kasti sınır ötesi hareketlerin bu hareketin ithalat Tarafına bildirilmesi ile aynı zamanda gerçekleşebileceği durumlar; bu tür bildirimler aynı Tarafa izleyen benzer hareketler için de geçerli olabilir; ve

(b) Ön Bildirim Anlaşması sürecinden muaf tutulacak değiştirilmiş canlı organizmaların bu Tarafa yapılan ithalatı

2. Kasti bir sınır ötesi harekete ilişkin olarak Yukarıda paragraf 1(a)da sözü geçen bildirimlerde verilecek olan bilgiler Ek I'de tanımlanmış olan bilgiler olacaktır.

Madde 14

İKİLİ, BÖLGESEL VE ÇOK TARAFLI ANLAŞMALAR VE DÜZENLEMELER

1. Taraflar, değiştirilmiş canlı organizmaların kasti sınır ötesi hareketlerine ilişkin olarak bu Protokolün amaçları ile uyumlu olan ve Protokol tarafından sağlanandan daha düşük bir koruma düzeyine neden olmayan ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalara ve düzenlemelere girebilirler.

2. Taraflar, Biyogüvenlik Takas Mekanizması aracılığı ile birbirlerini bu Protokolün yürürlüğe girmesi öncesinde ya da sonrasında imzalamış oldukları bu tür ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalardan ve düzenlemelerden haberdar edeceklerdir.

3. Bu Protokolün hükümleri, bu anlaşma ya da düzenlemelerin tarafları arasında gerçekleşen ve bu tür anlaşma ve düzenlemelere göre yapılan kasti sınır ötesi hareketleri etkilemeyecektir.

4. Taraflardan herhangi biri kendi yasalarının kendisine yapılan belirli ithalatlar için geçerli olmasına karar verebilir; söz konusu Taraf bu tür bir kararını Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına bildirecektir.

Madde 15

RİSK DEĞERLENDİRMESİ

1. Bu Protokole göre gerçekleştirilen risk değerlendirmesi bilimsel olarak etkin bir şekilde, EK III'ün hükümlerine göre ve kabul edilen risk değerlendirmesi teknikleri göz önünde bulundurularak yapılacaktır. Bu tür risk değerlendirmeleri değiştirilmiş canlı organizmaların, insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde sahip olabilecekleri potansiyel olumsuz etkilerin tanımlanması ve değerlendirilmesi amacıyla, en az Madde 8'e göre sağlanan bilgilere ve diğer mevcut bilimsel kanıtlara dayandırılacaktır.
2. İthalat Tarafı risk değerlendirmelerinin Madde 10 altında alınan kararlar için yapılmasını sağlayacaktır. İthalat Tarafı ihracatçının risk değerlendirmesi yapmasını şart koşabilir.
3. Risk değerlendirmesinin maliyeti, ithalatçı Tarafın böyle şart koşması halinde, bildirimci tarafından üstlenilecektir.

Madde 16

RİSK YÖNETİMİ

1. Taraflar, Sözleşmenin 8 (g) maddesini göz önünde bulundurarak, bu Protokolün risk değerlendirmesi hükümlerinde değiştirilmiş canlı organizmaların kullanımı, muamelesi ve sınır ötesi hareketi ile ilgili olarak tanımlanmış olan riskleri düzenlemek, yönetmek ve kontrol etmek amacıyla uygun olan mekanizmaları, önlemleri ve stratejileri kuracak ve idame ettirecektir.
2. Risk değerlendirmesine dayanan önlemler değiştirilmiş canlı organizmaların insan sağlığı da göz önüne alınarak, ithalat Tarafının sınırları içerisindeki biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki olumsuz etkilerini engellemek için gerekli olan ölçüde uygulanacaktır.
3. Taraflardan her biri, değiştirilmiş bir canlı organizmanın ilk kez çevreye serbest bırakılması öncesinde risk değerlendirmelerinin yapılmasını gerektiren önlemler de dahil olmak üzere, değiştirilmiş canlı organizmaların istem dışı sınır ötesi hareketlerinin önlenmesi için uygun olan tedbirleri alacaklardır.
4. Yukarıda yer alan paragraf 2'nin hükümlerine dokunmaksızın, Taraflardan her biri ister ithal edilmiş, ister yerel olarak geliştirilmiş olsun, değiştirilmiş bir canlı organizmanın amaçlanan kullanımına alınması öncesinde yaşam döngüsü ya da üreme zamanı ile uyumlu bir gözlem süresine tabi tutulduğunu garanti etmek için çaba gösterecektir.
5. Taraflar aşağıdaki amaçlarla işbirliği yapacaktır:
  - (a) İnsan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek olan değiştirilmiş canlı organizmaların ya da belirli değiştirilmiş canlı organizma özelliklerinin belirlenmesi; ve
  - (b) Bu tür değiştirilmiş canlı organizmaların ya da bu tür belirli özelliklerin muamelesine ilişkin uygun önlemlerin alınması.

Madde 17

İSTEM DIŞI SINIR ÖTESİ HAREKETLER VE ACİL DURUM ÖNLEMLERİ

1. Her bir Taraf, etkilenen ya da potansiyel olarak etkilenebilecek olan Devletleri, Biyogüvenlik Takas Mekanizmasını ve uygun olan durumlarda uluslar arası kuruluşları, bu Devletlerde insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli olumsuz etkilere sahip olması muhtemel bir değiştirilmiş canlı organizmanın istem dışı sınır ötesi hareketine yol açan ya da açabilecek olan, kendi sınırları içinde çevreye salımla sonuçlanmış bir olay hakkında bilgi sahibi olması durumunda haberdar etmek için gerekli olan tedbirleri alacaktır. Bildirim söz konusu Tarafın yukarıda açıklanan durum hakkında bilgi sahibi olmasının hemen ardından yapılacaktır.

2. Taraflardan her biri, Protokolün kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten daha geç olmamak üzere, Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına bu Madde altında bildirim alınması amaçları dahilinde temas noktasını belirleyen ilgili detayları verecektir.

3. Yukarıdaki paragraf 1'den kaynaklı olarak yapılan herhangi bir bildirim aşağıdakileri içerecektir:

(a) Değiştirilmiş canlı organizmanın tahmini miktarı ve ilgili özellikleri ve / veya karakteristikleri ile ilgili mevcut bilgiler;

(b) Serbest kaldığı koşullar ve tahmini tarih ve kaynak Tarafta değiştirilmiş canlı organizmanın kullanımına ilişkin bilgiler;

(c) İnsan sağlığı üzerindeki riskler de dahil olmak üzere biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde sahip olması muhtemel olan olumsuz etkiler hakkında mevcut olan bilgiler ve olası risk yönetimi önlemlerine ilişkin mevcut bilgiler;

(d) İlgili herhangi bir diğer bilgi; ve

(e) Daha fazla bilgi elde edilmesi için bir temas noktası.

4. İnsan sağlığı üzerindeki riskler de göz önüne alınarak, biyolojik çeşitlilik üzerinde yaratılabilecek herhangi bir önemli olumsuz etkinin minimize edilmesi için, yukarıda paragraf 1'de sözü geçen değiştirilmiş canlı organizmanın kendi sınırlarında serbest kalması olayının gerçekleştiği her bir Taraf, bu Devletlerin uygun tepkileri belirlemesine ve acil durum önlemleri de dahil olmak üzere gerekli eylemleri başlatmasına olanak vermek amacıyla, derhal etkilenen ve etkilenmesi muhtemel olan Devletlerle istişare edecektir.

Madde 18

MUAMELE, TAŞIMA, PAKETLEME VE TANIMLAMA

1. İnsan sağlığı da göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki olumsuz etkilerden kaçınmak için, Taraflardan her biri Protokol kapsamında istemli sınır ötesi harekete konu olan değiştirilmiş canlı organizmaların, ilgili uluslar arası kurallar ve standartlar da dikkate alınarak, güvenli şartlar altında muamelesini, paketlenmesini ve nakledilmesini şart koşmak için gerekli tedbirleri alacaktır.

2. Taraflardan her biri aşağıdakilerin yanında, en az aşağıda belirtildiği şekilde, dokümantasyonun gönderilmesini şart koşmak için gerekli tedbirleri alacaktır:

(a) Gıda ya da yem olarak ya da işleme için doğrudan kullanım amaçlı değiştirilmiş canlı organizmalara eşlik eden dokümantasyon, bunların değiştirilmiş canlı organizma içerebileceğini ve çevreye istemli olarak yerleştirilmelerinin amaçlanmadığını açıkça belirtecek; bunların yanı sıra daha fazla bilgi almak için temas kurulacak olan noktayı içerecektir. . Bu Protokolün Taraflarının toplantısı olan Taraflar Konferansı, bunların tanımlamasının ayrıntıları ve bu organizmaların ayırıcı kimlikleri dahil olmak üzere, bu amaç için gereken detaylı şartlar hakkında bu Protokolün yürürlüğe girmesinin ardından iki yıldan daha fazla olmayan bir süre içerisinde bir karar alacaktır;

(b) Kapalı kullanım amaçlı değiştirilmiş canlı organizmalara eşlik eden dokümantasyon, bunların değiştirilmiş canlı organizmalar olduğunu açık şekilde belirtecek ve bunların güvenli muamelesi, depolanması, nakli ve kullanımı için özel gereksinimleri , bu bilgilerin alınacağı kişinin adını ve adresini ve değiştirilmiş canlı organizmaların gönderildiği kurumun adı dahil olmak üzere daha fazla bilgi için temas kurulacak noktayı içerecektir.

(c) İthalat Tarafınca çevreye istemli olarak yerleştirilmesi amaçlanan değiştirilmiş canlı organizmalar ve Protokol kapsamı içerisinde herhangi bir diğer değiştirilmiş canlı organizmaya eşlik eden dokümantasyon, bunların değiştirilmiş canlı organizma olduğunu açık biçimde belirtecek; tanımlamasını ve ilgili özellikleri ve / veya karakteristiklerini, güvenli muamelesi, depolanması, nakli ve kullanımı için gereksinimleri, daha fazla bilgi almak için temas noktasını ve, uygunsa ithalatçının ve ihracatçının adını ve adresini gösterecek; ve hareketin bu Protokolün ihracatçı için geçerli olan şartlarına uygun olduğu yolunda bir beyanname içerecektir.

3. Protokol Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı diğer ilgili uluslar arası mercilerle fikir alışverişi içerisinde, tanımlama, muamele, paketlenme ve nakil uygulamalarına ilişkin standartlar geliştirilmesi ihtiyacını ve bunun yollarını değerlendirecektir.

Madde 19

YETKİLİ ULUSAL MERCİLER VE ULUSAL ODAK NOKTALARI

1. Taraflardan her biri kendi adına Sekreteryaya ile bağlantı kurmaktan sorumlu olacak bir ulusal odak noktası belirleyecektir. Taraflardan her biri aynı zamanda, bu Protokolün gerektirdiği idari işlevleri yerine getirmekten sorumlu olacak ve bu işlevler bağlamında kendisi adına hareket etmeye yetkili olacak bir ya da daha fazla sayıda yetkili ulusal merci görevlendirecektir. Bir Taraf hem odak noktası hem de yetkili ulusal merci yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için tek bir kuruluş belirleyebilir.

2. Taraflardan her biri, bu Protokolün kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten daha geç olmamak kaydıyla, Sekreteryaya'ya odak noktası ve yetkili ulusal mercii ya da mercilerinin adlarını ve adreslerini bildirecektir. Taraflardan birinin birden fazla sayıda yetkili ulusal merci ataması halinde, Sekreteryaya'ya ilgili bildirimle birlikte bu mercilerin sorumluluklarına ilişkin bilgi verecektir. Mümkün olan hallerde, bu bilgiler minimum olarak hangi değiştirilmiş canlı organizma türü için hangi yetkili mercinin sorumlu olduğunu içerecektir. Tarafların her biri Sekreteryaya'ya ulusal odak noktası görevlendirmesinde ya da yetkili ulusal mercinin ya da mercilerinin isimlerinde, adreslerinde ya da sorumluluklarında yapılan değişiklikleri bildirecektir.

3. Sekreterlik daha sonra Taraflara paragraf 2 altında elde etmiş olduğu bilgileri ileticek ve aynı zamanda bu bilgilere Biyogüvenlik Takas Mekanizması aracılığı ile erişilebilmesini sağlayacaktır.

Madde 20

BİLGİ PAYLAŞIMI VE BİYOGÜVENLİK TAKAS MEKANİZMASI

1. İşbu belge ile, Sözleşmede Madde 18, paragraf 3 altında belirtilmiş olan Takas Mekanizmasının bir parçası olarak, aşağıdaki amaçlar için bir Biyogüvenlik Takas Mekanizması kurulmuştur:

(a) Değiştirilmiş canlı organizmalarla ilgili bilimsel, teknik, çevresel ve yasal bilgilerin ve bu organizmalara ilişkin deneyimlerin alışverişinin kolaylaştırılması;

(b) Gelişmekte olan ülke Tarafların, özellikle de bunlar arasındaki en az gelişmiş olan Devletlerin ve geliştirmekte olan küçük ada Devletlerinin ve orijin merkez ve genetik çeşitliliğin merkezi durumunda olan ülkelerin ve de ekonomik geçiş yaşayan ülkelerin özel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, Taraflara Protokolün uygulanması konusunda yardımcı olunması.

2. Biyogüvenlik Takas Mekanizması, yukarıda, paragraf 1'de belirtilmiş olan amaçlar dahilinde bilginin kullanılabilir hale getirileceği bir araç olarak görev yapacaktır. Bu mekanizma Taraflarca Protokolün uygulanmasına ilişkin olarak sağlanmış olan bilgilere erişim sağlayacaktır. Aynı zamanda, mümkün olan hallerde, diğer uluslar arası biyogüvenlik bilgi değişimi mekanizmalarına da erişim temin edecektir.

3. Gizli bilgilerin korunması hakkı saklı tutulmak şartıyla, her bir Taraf Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına bu protokol altında sağlanması gerekli olan her türlü bilgiyi, ve bu bilgilerin yanı sıra aşağıdakileri sağlayacaktır:

(a) Protokolün uygulanmasına ilişkin olarak mevcut bulunan herhangi bir yasa, yönetmelik ve kılavuz ve bunların yanısıra Taraflarca Ön Bildirim Anlaşması işlemleri için gerek duyulan bilgiler;

(b) Tüm ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalar ve düzenlemeler;

(c) Kendi yasal süreçleriyle ve Madde 15'e göre değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin olarak gerçekleştirilen risk değerlendirmelerinin ya da çevresel incelemelerin, mümkün olan hallerde, bunların ürünlerine yani değiştirilmiş canlı organizma kaynaklı, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan çoğalabilir genetik malzemenin yeni kombinasyonlarını içeren işlenmiş materyallere ilişkin bilgileri de kapsayan özetleri;

(d) Değiştirilmiş canlı organizmaların ithaline ya da serbest bırakılmasına ilişkin nihai kararları; ve
(e) Kendisi tarafından Madde 33'e göre sunulmuş olan ve Ön Bildirim Anlaşması işlemlerinin uygulanmasını da içeren raporlar.

4. Biyogüvenlik Takas Mekanizmasının çalışma biçimleri, faaliyetlerine ilişkin raporlar da dahil olmak üzere, Taraflar toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı tarafından ilk toplantısında değerlendirilecek ve daha sonra inceleme altında tutulacaktır.

Madde 21

GİZLİ BİLGİ

1. İthalat Tarafı bildirimcinin bu Protokolün işlemleri altında sunulan ya da ithalat Tarafınca Protokolün Ön Bildirim Anlaşması sürecinin bir parçası olarak ihtiyaç duyulan bilgileri gizli olarak işlem görecektir şeklinde tanımlamasına izin verecektir. Bu tür durumlarda istek üzerine sebepler verilecektir.

2. İthalat tarafı, bildirimci tarafından gizli olarak tanımlanan bilgilerin bu tür bir uygulamayı gerektirmediğine karar vermesi halinde, bildirimci ile istişarede bulunacak ve herhangi bir ifşaat öncesinde bildirimciyi kararından haberdar edecek ve istek üzerine bu kararın nedenlerini belirtecek ve bildirimciye karar hakkında ifşaat öncesinde dahili bir görüşme ve istişare yapılması için fırsat tanıyacaktır.

3. Her bir Taraf bu Protokol altında alınan gizli bilgileri, Protokolün Ön Bildirim Anlaşması süreci kapsamında alınan bilgiler de dahil olmak üzere koruyacaktır. Tarafların her biri bu bilgilerin korunması için işlemlere sahip olduğunu garanti edecek ve bu bilgilerin gizliliğini kendi ülkesinde üretilen değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin gizli bilgiler için kullandığından daha az istenir olmayan bir biçimde koruyacaktır.

4. İthalat tarafı bu bilgileri bildirimcinin yazılı olurlarını almadığı sürece ticari bir amaç için kullanmayacaktır.

5. Bildirimci bildirimini geri çekerse ya da geri çekmişse, ithalat Tarafı ticari ve endüstriyel bilgilerin gizliliğine, söz konusu tarafın ve bildirimcinin gizliliği hakkında anlaşmazlık yaşadığı bilgilerin yanı sıra araştırma ve geliştirme bilgileri de dahil olmak üzere, saygı gösterecektir.

6. Yukarıda paragraf 5'te yer alanlara aykırı düşmeksizin, aşağıdaki bilgiler gizli olarak kabul edilmeyecektir:

(a) Bildirimde bulunanın adı ve adresi;

(b) Değiştirilmiş canlı organizmaya ya da organizmalara ilişkin genel bir açıklama;

(c) İnsan sağlığı üzerindeki riskler de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki etkilere ilişkin risk değerlendirmesinin özeti; ve

(d) Acil durumlarda uygulanacak olan her tür yöntem ve planlar.

Madde 22

KAPASİTE OLUŞTURULMASI

1. Taraflar, bu Protokolün gelişmekte olan ülke Taraflarda, özellikle de bunlardan en az gelişmiş olanları ve gelişmekte olan küçük ada Devletlerinde ve ekonomik geçiş yaşayan ülkelerde etkin bir şekilde uygulanması amacıyla, biyogüvenlik için gerekli olan ölçüde biyoteknoloji de dahil olmak üzere, insan kaynaklarının ve kurumsal kapasitelerin mevcut küresel, bölgesel, alt bölgesel ve ulusal kurum ve kuruluşlar aracılığıyla ve uygunsuz, özel sektör katılımının kolaylaştırılması yoluyla geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için işbirliği yapacaklardır.

2. Yukarıda, paragraf 1'de sözü edilenlerin gerçekleştirilmesi için, işbirliği ile ilgili olarak, gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de bunlardan en az gelişmiş olanların ve gelişmekte olan küçük ada Devletlerin Sözleşmenin ilgili hükümlerine göre mali kaynaklar ve teknolojiye ve know-how'a

erişim ihtiyaçları, biyogüvenlikte kapasite oluşturulması için tamamen göz önünde bulundurulacaktır. Kapasite oluşturmak için yapılan işbirliği, her bir tarafın farklı durum, kapasite ve ihtiyaçlarına bağlı olarak uygun ve güvenli biyoteknoloji yönetiminde ve biyogüvenlik için risk değerlendirmesi ve risk yönetiminin kullanılmasında bilimsel ve teknik eğitimi ve biyogüvenlikle ilgili teknolojik ve kurumsal kapasitelerin zenginleştirilmesini içerecektir. Ekonomik geçiş yaşamakta olan Tarafların ihtiyaçları da bu tür biyogüvenlik kapasitesi oluşturma süreçlerinde tamamen göz önünde tutulacaktır.

Madde 23

KAMU BİLİNCİ VE KATILIMI

1. Taraflar:

(a) İnsan sağlığı üzerindeki riskler de göz önüne alınarak, değiştirilmiş canlı organizmaların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olarak güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı ile ilgili kamu bilincini, eğitimini ve katılımını teşvik edecek ve kolaylaştıracaktır;

(b) Kamu bilinci ve eğitiminin bu Protokole göre ithal edilebileceği belirlenmiş olan değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin bilgiye erişimi kapsamına gayret gösterecektir;

2. Taraflar, ilgili yasa ve yönetmeliklerine göre, değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin karar alma süreci içerisinde kamu ile istişarede bulunacak ve bu kararların sonuçlarını kamuya açıklarken Madde 21 altında belirtilmiş olan gizli bilgilere saygılı kalacaklardır.

3. Her bir Taraf kamuoyunu Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına erişim için kamu tarafından kullanılacak araçlar konusunda bilgilendirmeye gayret gösterecektir.

Biyogüvenlik protokolü

Madde 24

TARAF OLMAYANLAR

1. Değiştirilmiş canlı organizmaların Taraflar ve Taraf olmayanlar arasındaki sınır ötesi hareketleri bu Protokolün amacı ile uyumlu olacaktır. Taraflar, taraf olmayanlarla bu tür sınır ötesi hareketlerle ilgili olarak ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalar ve düzenlemeler imzalayabilirler.

2. Taraflar Taraf olmayanları bu Protokole katılmak ve kendi ulusal yargı alanları içerisinde çevreye serbest bırakılan, bu alan içerisine taşınan ya da bu alandan çıkartılan değiştirilmiş canlı organizmalar konusunda Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına bilgi vermeye teşvik edeceklerdir.

Madde 25

YASADIŞI SINIR ÖTESİ HAREKETLER

1. Her bir Taraf, değiştirilmiş canlı organizmaların, Protokolün uygulanması için alınmış olan kendi yerel önlemlerine aykırı şekilde gerçekleştirilen sınır ötesi hareketlerinin engellenmesi ve mümkün olması halinde cezalandırılması için uygun yerel tedbirler benimseyecektir. Bu tür hareketler yasadışı sınır ötesi hareketler olarak addedilecektir.

2. Yasadışı bir sınır ötesi hareket halinde, etkilenen Taraf, menşe Taraftan söz konusu değiştirilmiş canlı organizmanın, duruma göre geri alma ya da yok etme yoluyla, masrafı menşe Tarafa ait olmak üzere, ortadan kaldırılmasını isteyebilir.

3. Taraflardan her biri Biyogüvenlik Takas Mekanizmasına kendisi ile ilgili olarak gelişen yasadışı sınır ötesi hareketler hakkında bilgi verecektir.

Madde 26

SOSYO-EKONOMİK DEĞERLENDİRME

1. Taraflar, bu Protokol ya da bu Protokolün uygulanması için kendi ülkesinde almış olduğu tedbirler altında bir ithalat kararına varmadan önce, uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu olarak,

değiştirilmiş canlı organizmaların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki etkisinden kaynaklanan sosyo-ekonomik bedelleri, özellikle de biyolojik çeşitliliğin yerli ve yerel topluluklar için değeri bakımından göz önüne alabilir.

2. Taraflar özellikle yerli ve yerel topluluklar üzerinde değiştirilmiş canlı organizmaların neden olduğu sosyo ekonomik etkiler hakkında araştırma ve bilgi değişimi bakımından işbirliği yapmaya gayret gösterecektir.

Madde 27

SORUMLULUK VE TAZMİNAT

Bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevi gören Taraflar Konferansı ilk toplantısında değiştirilmiş canlı organizmaların sınır ötesi hareketlerinden kaynaklanan zararın sorumluluğu ve tazmin edilmesi alanında, bu konularla ilgili olarak uluslar arası hukukta devam etmekte olan süreçleri analiz ederek ve göz önünde bulundurarak uluslar arası kuralların ve işlemlerin uygun bir şekilde değerlendirilmesi için bir süreç benimseyecek ve bu süreci dört yıl içerisinde tamamlamaya çaba gösterecektir.

Madde 28

MALİ MEKANİZMA VE KAYNAKLAR

1. Bu Protokolün uygulanması için gerekli olan mali kaynaklar görüşülürken, Taraflar Sözleşmenin 20. Maddesini göz önünde bulunduracaktır.

2. Sözleşmenin 21 numaralı maddesinde belirlenmiş olan mali mekanizma, çalışmasında kullanılan kurumsal yapı aracılığı ile, bu Protokolün mali mekanizması olacaktır.

3. Bu Protokolün 22 numaralı maddesinde sözü geçen kapasite oluşumu ile ilgili olarak, bu Protokolün Taraflar toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı, yukarıda, paragraf 2de sözü geçen mali mekanizma ile ilgili rehber sağlanmasında, Taraflar Konferansının görüşüne sunulmak üzere gelişmekte olan ülke Taraflar, özellikle de en az gelişmiş ülkeler ve küçük ada ülkeleri tarafından ihtiyaç duyulan mali kaynakları göz önünde bulunduracaklardır.

4. Yukarıda verilmiş olan 1 numaralı paragraf kapsamında, Taraflar aynı zamanda gelişmekte olan ülke Tarafların, özellikle de en az gelişmiş olan Devletlerin ve küçük ada Devletlerinin, ve ekonomik geçiş yaşayan ülkelerin ihtiyaçlarını bu Protokolün uygulanması amaçları dahilinde kapasite oluşturma gereklerinin tanımlanması ve uygulanması çabalarında göz önünde tutacaklardır.

5. Taraflar Konferansının ilgili kararlarında Sözleşmenin mali mekanizmasına ilişkin olarak yer alan rehber, bu Protokolün kabul edilmesinden önce üzerinde anlaşmaya varılmış olanlar da dahil olmak üzere gerekli değişiklikler yapılarak bu Maddenin hükümleri için de uygulanacaktır.

6. Bu Protokolün hükümlerinin uygulanması için mali ve teknolojik kaynaklar çok taraflı, ikili ve bölgesel kanallarla gelişmiş ülke Taraflarca sağlanabilir ve gelişmekte olan ülke Taraflar ve ekonomik geçiş yaşayan Taraflar bu kaynaklardan yararlanabilirler.

Madde 29

TARAFLAR TOPLANTISI OLARAK GÖREV GÖREN TARAFLAR KONFERANSI

1. Taraflar Konferansı bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapacaktır.

2. Bu Protokole Taraf olmayan Sözleşme Tarafları, bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansının herhangi bir toplantısına gözlemci olarak katılabilirler. Taraflar Konferansı bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yaptığında, bu Protokol altında alınacak olan kararlar yalnızca Protokol Taraflarınca alınacaktır.

3. Taraflar Konferansı bu Protokolün taraflarının toplantısı olarak görev yaptığında, Taraflar Konferansı bürosunun bir Sözleşme Tarafını temsil eden ancak o zamanda bu Protokole Taraf olmayan herhangi bir üyesinin yerini Protokol Tarafları arasından yine Protokol Taraflarınca seçilecek olan bir üye alacaktır.

4. Bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı bu Protokolün uygulanmasını düzenli olarak inceleme altında tutacak ve kendi görev emri dahilinde, etkin olarak uygulanmasını desteklemek için gerekli olan kararları alacaktır. Bu Protokolle kendisine verilmiş olan fonksiyonları yerine getirecek ve:

- (a) Bu Protokolün uygulanması için gerekli olan tüm konularda önerilerde bulunacak;
- (b) Bu Protokolün uygulanması için gerekli görülen yan mercileri kuracak;
- (c) Uygun olan yerlerde yetkili uluslar arası kuruluşlar ve hükümetler arası merciler ve sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerini ve işbirliğini ve bunlar tarafından sağlanan bilgileri edinecek ve kullanacak;
- (d) Bu Protokolün 33 numaralı maddesine göre sunulacak olan bilgileri iletmek için gerekli olan formu ve aralıkları belirleyecek ve bu bilgileri ve herhangi bir yan merci tarafından sunulan raporları görüşecek;
- (e) İhtiyaç halinde, bu Protokolün uygulanması için gerekli addedilen, yeni ekleri, Protokolde ve eklerinde önerilen değişiklikleri görüşecek ve kabul edecek; ve
- (f) Bu Protokolün uygulanması için gerekli olabilecek diğer işlevleri yerine getirecektir.

5. Taraflar Konferansı iç tüzüğü ve Sözleşmenin mali kuralları, bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevi yapan Taraflar Konferansı tarafından aksine karar verilmediği sürece, gereken değişiklikler yapılarak, bu Protokol altında da uygulanacaktır.

6. Bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansının ilk toplantısı Sekreteryaya tarafından Taraflar Konferansının bu Protokolün yürürlüğe girdiği tarihten sonra planlanan ilk toplantısı ile bağlantılı olarak toplanacaktır. Bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansının daha sonraki olağan toplantıları, bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansınca aksi yönde karar alınmadığı sürece, Taraflar Konferansının olağan toplantıları ile bağlantılı olarak gerçekleştirilecektir.

7. Bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevini gören Taraflar Konferansının olağanüstü toplantıları Bu Protokolün Taraflarının toplantısı görevini gören Taraflar Konferansı tarafından gerekli görülen diğer zamanlarda, ya da herhangi bir Tarafın yazılı isteği üzerine, bu isteğin Sekreteryaya tarafından Tarafalara iletilmesinden sonraki altı ay içerisinde Tarafların üçte biri tarafından desteklenmesi şartıyla, gerçekleştirilecektir.

8. Birleşmiş Milletler, bu kuruluşun uzmanlaşmış kurumları ve Uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu ve bunların yanı sıra bu kurumların üyeleri veya gözlemcileri olan ancak Sözleşmeye taraf olmayan Devletler , bu Protokolün taraflarının toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansı toplantılarında gözlemci olarak temsil edilebilirler. İster ulusal, ister uluslar arası, ister sivil ister hükümete bağlı olsun, bu Protokolün kapsamında yer alan konular hakkında uzmanlaşmış olan ve Sekreteryaya bu Protokolün Taraflar toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansında gözlemci olarak temsil edilme isteğini iletmış olan herhangi bir merci ya da kurum, mevcut Taraflardan en az üçte biri itiraz etmediği sürece, bu toplantıda gözlemci düzeyinde temsil edilebilir. Bu Madde ile başka bir yol sağlanmadığı sürece, gözlemcilerin izin alması ve katılımı yukarıda paragraf 5te belirtilmiş olan iç tüzük kurallarına tabi olacaktır.

Madde 30

YAN MERCİLER

1. Sözleşme altında veya tarafınan kurulmuş olan herhangi bir yan merci, Taraflar toplantısı görevini yapan Taraflar Konferansında alınan bir karar üzerine, Protokole hizmet edebilir, bu durumda Taraflar toplantısı bu merciin gerçekleştireceği işlevleri belirleyecektir.

2. Bu Protokole Taraf olmayan Sözleşme Tarafları bu tür yan mercilerin herhangi bir toplantısına gözlemci olarak katılabilir. Sözleşmenin bir yan mercii bu Protokol için bir yan merci olarak hizmet verdiğinde, Protokol altındaki kararlar yalnızca Protokol Taraflarınca alınacaktır.

3. Sözleşmenin yan mercilerinden biri bu Protokolle ilgili konulara ilişkin görevlerini yerine getirirken, Sözleşmeye Taraf olan, ancak Protokole Taraf olmayan bir Tarafı temsil eden yan merci bürosunun herhangi bir üyesinin yerini, Protokol Taraflarınca kendi içlerinden seçilecek olan bir üye alacaktır.

Madde 31

SEKRETERYA

1. Sözleşmenin 24 numaralı Maddesiyle kurulmuş olan Sekreteryaya bu Protokolün Sekreteryası olarak hizmet verecektir.
2. Sözleşmenin 24 numaralı Maddesinin Sekreteryanın işlevleri hakkındaki 1 numaralı paragrafı gerekli değişiklikler yapılarak bu Protokol için de uygulanacaktır.
3. Aynı oldukları sürece, bu Protokolün Sekreteryaya hizmetlerinin maliyetleri bu Protokolün Taraflarınca karşılanacaktır. Bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı ilk toplantısında bu amaç için gerekli olan bütçe düzenlemeleri hakkında karar verecektir.

Madde 32

SÖZLEŞME İLE İLİŞKİ

Bu Protokolde aksi belirtilmediği sürece, Sözleşmenin Protokollerine ilişkin hükümleri bu Protokole uygulanacaktır.

Madde 33

İZLEME VE RAPOR VERME

Taraflardan her biri bu Protokol altındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesini izleyecek ve bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı tarafından belirlenecek olan aralıklarda bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansına Protokolün uygulanması için almış olduğu önlemler konusunda rapor verecektir.

Madde 34

UYUM

Bu Protokolün taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı ilk toplantısında bu Protokolün hükümlerine uyulmasının teşvik edilmesi ve uyumsuzluk vakalarının hedef alınması amaçlı işbirliği süreçlerini ve kurumsal mekanizmaları görüşecek ve onaylayacaktır. Bu süreçler ve mekanizmalar uygun olan yerlerde tavsiye ya da yardım teklif edilmesi hükümlerini de içerecektir. Bunlar Sözleşmenin 27 numaralı maddesiyle belirlenmiş olan anlaşmazlıkların çözümlenmesi işlemlerinden ve mekanizmalarından ayrı olacak ve bunlarla verilen haklar saklı kalacaktır.

Madde 35

DEĞERLENDİRME VE İNCELEME

Bu Protokolün Taraflarının toplantısı olarak görev yapan Taraflar Konferansı bu Protokolün yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra ve bu süre sonrasında en az beş yılda bir Protokolün etkinliği hakkında, işlemlerinin ve eklerinin değerlendirilmesini de içeren bir değerlendirme yapacaktır.

Madde 36

İMZA

Bu Protokol Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının imzasına Nairobi'de 15 - 26 Mayıs 2000 tarihleri arasında ve New York'daki Birleşmiş Milletler Merkezinde 5 Haziran 2000 - 4 Haziran 2001 tarihleri arasında açılacaktır.

Madde 37

YÜRÜRLÜĞE GİRME

1. Bu Protokol ellinci onay, kabul, onama ya da rıza gösterme aracının Sözleşmeye taraf olan Devletler ya da bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları tarafından verilmesinden sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
2. Bu Protokol, bu Protokolü onaylayan, kabul eden, onayan ya da bu Protokole rıza gösteren bir Devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu için yukarıda verilmiş olan 1 numaralı paragrafa uygun olarak, söz konusu devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşunun kabul, onay, onama ya da rıza gösterme aracını iletmesinden sonraki doksanıncı günde, ya da bu Protokolün söz konusu devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu için yürürlüğe girdiği tarihte, bu tarihlerden hangisinin daha geç olduğuna bağlı olarak, geç olan tarihte yürürlüğe girecektir.
3. Yukarıda verilmiş olan 1 ve 2 numaralı paragrafların amaçları dahilinde, bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu tarafından iletilen bir araç bu kuruluşu üye olan Devletler tarafından iletilen araca ek olarak sayılmayacaktır.

Madde 38

İHTİRAZ KAYDI

Bu Protokole herhangi bir ihtiraz kaydı yapılamaz.

Madde 39

ÇEKİLME

1. Bu Protokolün bir Taraf için yürürlüğe girmesinden iki yıl sonraki herhangi bir zamanda, söz konusu Taraf Garantöre yazılı bildirimde bulunmak şartıyla Protokolden çekilebilir.
2. Bu tür bir çekilme, Garantör tarafından alındığı tarihten sonraki bir yıl bittiğinde ya da çekilme bildiriminde belirtilmiş olan daha geç bir tarihte gerçekleşecektir.

Madde 40

OTANTİK METİNLER

Bu Protokolün Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca olarak hazırlanmış olan metinlerin eşdeğer olarak otantik olduğu orijinali Birleşmiş Milletler Genel Sekreteryası tarafından korunacaktır.

EK I

MADDE 8, 10 VE 13 ALTINDA BİLDİRİMLERDE BULUNMASI GEREKEN BİLGİLER

- (a) İhracatçının adı, adresi ve temas detayları
- (b) İthalatçının adı, adresi ve temas detayları
- (c) Değiştirilmiş canlı organizmanın adı ve tanımlaması, varolması halinde ihracat Devletindeki değiştirilmiş canlı organizmanın biyogüvenlik düzeyinin yerel sınıflandırması
- (d) Bilinmesi halinde sınır ötesi hareket için amaçlanan tarih ya da tarihler
- (e) Biyogüvenliğe ilişkin olarak alıcı organizmanın ya da ebeveyn organizmaların sınıflandırma durumu, genel adı, toplanma ya da elde edilme noktası ve özellikleri.
- (f) Bilinmesi halinde, alıcı organizmanın ve / veya ebeveyn organizmaların menşe merkezi ve genetik çeşitlilik merkezleri ve organizmaların yaşayabileceği ya da üreyebileceği habitatlara ilişkin bir açıklama
- (g) Verici organizmanın ya da biyogüvenlikle ilgili organizmaların sınıflandırma durumu, genel adı, toplama ya da elde etme noktası ve özellikleri
- (h) Uygulanan nükleik asidin ya da değişikliğin, kullanılan tekniğin ve değiştirilmiş canlı organizmanın sonuçta edindiği özelliklerin açıklaması
- (i) Değiştirilmiş canlı organizma ve bundan elde edilen ürünler yani değiştirilmiş canlı organizma kaynaklı, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan çoğalabilir genetik malzemenin yeni kombinasyonlarını içeren işlenmiş materyaller için amaçlanan kullanım,
- (j) Nakledilecek olan değiştirilmiş canlı organizma miktarı ya da hacmi
- (k) Ek II ile uyumlu olan daha önce yapılmış ve mevcut risk değerlendirmesi raporu
- (l) Mümkün olan yerlerde ambalajlama, etiketleme, dokümantasyon, imha ve ihtiyat işlemleri de dahil olmak üzere, önerilen güvenli muamele, depolama, nakil ve kullanım yöntemleri;
- (m) Değiştirilmiş canlı organizmanın ihracat Devletindeki yasal durumu (örneğin ihracatçı Devlette yasaklanıp yasaklanmadığı, diğer sınırlamalar olup olmadığı ya da genel çevreye salım için onaylanıp onaylanmadığı) ve, değiştirilmiş canlı organizmanın ihracatçı devlette yasaklanmış olması halinde, bu yasaklamanın nedeni ya da nedenleri
- (n) İhracatçı tarafından diğer Devletlere nakledilecek olan değiştirilmiş canlı organizma ile ilgili olarak yapılan herhangi bir bildirim sonucunu ve amacı
- (o) Yukarıdaki bilgilerin olaylara dayanarak doğru olduğuna ilişkin bir beyanname.

EK II

GIDA VEYA YEM OLARAK VEYA İŞLEME İÇİN DOĞRUDAN KULLANIM AMAÇLI DEĞİŞTİRİLMİŞ CANLI ORGANİZMALAR İÇİN MADDE 11 ALTINDA GEREKLİ OLAN BİLGİLER

- (a) Yerel kullanıma ilişkin bir karar için başvuruda bulunanın ismi ve temas detayları
- (b) Karardan sorumlu olan merciin adı ve temas detayları
- (c) Değiştirilmiş canlı organizmanın adı ve tanımlaması
- (d) Genetik değişikliğin, kullanılan tekniğin ve değiştirilmiş canlı organizmada ortaya çıkan sonuç özelliklerin tanımlanması
- (e) Değiştirilmiş canlı organizmanın herhangi bir ayırıcı özelliğinin tanımlaması
- (f) Alıcı organizmanın ya da ebeveyn organizmaların biyogüvenlikle ilgili sınıflandırma düzeyi, genel adı, toplama ya da elde etme noktası ve özellikleri
- (g) Bilinmesi halinde, alıcı organizmanın ve / veya ebeveyn organizmaların menşe merkezleri ve genetik çeşitlilik merkezleri ve organizmaların yaşayabileceği ve üreyebileceği habitatın tanımlaması
- (h) Verici organizmanın ya da biyogüvenlikle ilgili organizmaların sınıflandırma durumu, genel adı, toplama ya da elde etme noktası ve özellikleri.
- (i) Değiştirilmiş canlı organizmanın onaylanmış kullanımları
- (j) Bu Protokolün II numaralı Ekine uygun bir risk değerlendirmesi raporu
- (k) Uygun olan yerlerde, paketleme, etiketleme, dokümantasyon, imha ve ihtiyat işlemleri de dahil olmak üzere, güvenli muamele, depolama, nakil ve kullanım için önerilen yöntemler.

EK III

MADDE 15 ALTINDA RİSK DEĞERLENDİRMESİ

Amaç

1. Bu Protokol altında gerçekleştirilen risk değerlendirmesinin amacı değiştirilmiş canlı organizmaların potansiyel alıcı çevredeki biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerinin insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önüne alınarak tanımlanması ve değerlendirilmesidir.

Risk değerlendirmesinin kullanılması

2. Risk değerlendirmesi, diğerlerinin yanı sıra, yetkili merciler tarafından değiştirilmiş canlı organizmalara ilişkin bilinçli kararlar alınması için kullanılır.

Genel Prensipler

3. Risk değerlendirmesi bilimsel olarak etkin ve şeffaf bir biçimde gerçekleştirilmeli ve ilgili uluslar arası kuruluşların uzman tavsiyelerini ve bunlar tarafından geliştirilen rehberleri göz önünde bulundurabilmelidir.

4. Bilimsel bilgi ya da bilimsel fikir birliği eksikliğinin belirli bir risk seviyesini, bir riskin varolmadığını ya da kabul edilebilir bir riskin varlığını gösteriyor olarak yorumlanması gerekmez.

5. Değiştirilmiş canlı organizmalarla ya da bunların ürünleriyle, yani değiştirilmiş canlı organizma kaynaklı, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan çoğalabilir genetik malzemenin yeni kombinasyonlarını içeren işlenmiş materyallerle ilgili riskler değiştirilmemiş alıcılar ya da ebeveyn organizmalar tarafından olası potansiyel alıcı çevrede neden olunan riskler kapsamında değerlendirilmelidir.

6. Risk değerlendirmesi vaka vaka gerçekleştirilmelidir. Gerekli olan bilgilerin doğası ve detay düzeyi değiştirilmiş canlı organizmaya, bu organizmanın amaçlanan kullanımına ve olası potansiyel alıcı çevreye bağlı olarak vakadan vakaya değişebilir.

Metodoloji

7. Risk değerlendirmesi süreci bir taraftan değerlendirme süreci içerisinde tanımlanabilecek ve istenebilecek olan özel konular hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmasına neden olabilirken diğer taraftan diğer konularla ilgili bilgiler bazı durumlarda konuyla ilgili olmayabilir.

8. Risk değerlendirmesi, amacına ulaşmak için uygun biçimde aşağıdaki basamaklardan oluşur:

(a) Olası potansiyel alıcı çevrede, insan sağlığı üzerindeki riskler de göz önünde bulundurularak, biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek değiştirilmiş canlı organizma ile ilgili yeni genotipik ve fenotipik özelliklerin belirlenmesi

(b) Farkına varılan bu olumsuz etkilerin ortaya çıkma olasılığının, olası potansiyel alıcı çevrenin değiştirilmiş canlı organizmaya maruz bırakılma düzeyi ve türü de göz önüne alınarak, değerlendirilmesi.

(c) Bu olumsuz etkilerin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkacak sonuçların değerlendirilmesi

(d) Tanımlanan olumsuz etkilerin ortaya çıkış olasılığının ve sonuçlarının değerlendirilmesine dayanarak, değiştirilmiş canlı organizmanın neden olduğu genel riskin tahmin edilmesi

(e) Gereken hallerde risklerin yönetilmesine ilişkin stratejilerin belirlenmesi de dahil olmak üzere, bu risklerin kabul edilebilir ya da yönetilebilir olup olmadığına ilişkin tavsiyede bulunulması; ve

(f) Risk düzeyine ilişkin bir belirsizlik olması halinde, ilgili özel konular hakkında daha fazla bilgi istenmesi ya da uygun risk yönetimi stratejilerinin uygulanması ve / veya değiştirilmiş canlı organizmanın alıcı çevre içerisinde gözlenmesi yoluyla bu konu ele alınabilir.

Dikkate alınacak Noktalar

9. Vakaya bağlı olarak, risk değerlendirmesinde aşağıdaki konuların özellikleri ile ilgili olan teknik ve bilimsel detaylar göz önünde bulundurulur:

- (a) Alıcı organizma ya da ebeveyn organizmalar: Alıcı organizmanın ya da ebeveyn organizmaların, bilinmesi halinde sınıflandırma durumu, genel adı, kaynağı, menşe merkezleri ve genetik çeşitlilik merkezleri de dahil, biyolojik özellikleri ve organizmaların yaşayabileceği ya da üreyebileceği habitatın tanımlaması.
- (b) Verici organizma ya da organizmalar: Verici organizmaların sınıflandırma durumu ve genel adı, kaynağı ve ilgili biyolojik özellikleri;
- (c) Taşıyıcı: Taşıyıcının tanımlamasını, varolması halinde kaynağını ya da menşeyini ve konukçu aralığını içeren özellikleri
- (d) Yerleştirme ya da yerleştirmeler ve / veya değiştirme özellikleri: Yerleştirilen nükleik asidin ve belirlediği işlevin genetik özellikleri, ve / veya yapılan değişikliğin özellikleri;
- (e) Değiştirilmiş canlı organizma: Değiştirilmiş canlı organizmanın tanımlaması ve değiştirilmiş canlı organizmanın ve alıcı organizmanın ya da ebeveyn organizmaların biyolojik özellikleri arasındaki farklılıklar;
- (f) Değiştirilmiş canlı organizmanın teşhis ve tesbiti: Önerilen teşhis ve tesbit yöntemleri ve bunların özelliği, hassasiyeti ve güvenilirliği;
- (g) Amaçlanan kullanıma ilişkin bilgiler: Değiştirilmiş canlı organizmanın amaçlanan kullanımı ile ilgili olan ve alıcı organizma ya da ebeveyn organizmalarla karşılaştırmalı olarak yeni ya da değiştirilmiş kullanımı içeren bilgiler; ve
- (h) Alıcı çevre: Olası potansiyel alıcı çevrelerin, menşe merkezlerine ve biyolojik çeşitliliğine ilişkin bilgileri de içeren, konum, coğrafya, iklim ve ekolojik özellikleri hakkında bilgiler.

Biyogüvenlik Kanun Tasarısı Bilgileri

Kanun Tasarısı Bilgileri

Dönemi ve Yasama Yılı	23/4
Esas Numarası	1/789
Başkanlığa Geliş Tarihi	16/12/2009
Tasarının Başlığı	Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı
Tasarının Özeti	Bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin engellenmesi; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esaslar belirlenmektedir.
Tasarının Son Durumu	KANUNLAŞTI

Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı

T.C.
BAŞBAKANLIK
Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü

Sayı : B.02.0.KKG.0.10/101-461/4948

IS/12/2009

Konu : Kanun Tasarısı

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 1/6/2009 tarihinde kararlaştırılan "Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

EKİ :
1- Kanun Tasarısı
2- Gerekçe (Genel-Madde)

T.C. BAŞBAKANLIK	
Tanı Komisyon	Çiftlik, Sığılma, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Adalet, AB Uyum
Genel Komisyon	Tarım, Orman ve Köyişleri
Tarih:	28 Aralık 2009
Adı:	11739
BAŞKAN	

GENEL GEREKÇE

Modern biyoteknoloji, farklı canlı tür ve sınıfları arasında (örneğin bakteriden bitkiye ya da hayvana) gen aktarımını mümkün kılmıştır. Modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak geliştirilen yeni ürünler uluslararası piyasalarda tarım ve gıda için üretim ve tüketime sunulmuştur. İnsan ve hayvan sağlığı için gerekli olan bazı aşı ve ilaçlar da bu yöntemler kullanılarak geliştirilmektedir. Modern biyoteknoloji, bitkisel ürünlerde hastalık ve zararlılara dayanıklılık ile olumsuz çevre şartlarına dayanıklılığın geliştirilmesi ve ürün kalitesinin artırılması için kullanılmaktadır.

Ancak, genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların (GDO) insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkileri konusunda bilimsel çevrelerde tartışmalar devam etmektedir. Modern biyoteknoloji ile genetik yapıda doğal olmayan yeni genetik oluşumlar meydana getirilmektedir. Bu nedenle, GDO'lar insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitlilik üzerinde zarar oluşturma riskini taşımaktadır.

Kullanılan materyalin canlı organizma olması ve zararın ortaya çıkması durumunda geri dönüşün çok zor olması veya mümkün olmaması, modern biyoteknoloji ürünlerinden kaynaklanan riski daha da artırmaktadır. Riskin yönetilmesi için ise ulusal ve uluslararası tedbirler geliştirilmektedir. Ancak, alınan tedbirlerin bilimsel ve teknolojik çalışmaların önünü kesmemesinin yanı sıra; insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması da gerekmektedir.

Bitki çeşitlerinin teknoloji ürünü çeşitlere dönüştürülmesi, bunların genetik yapılarının değiştirilerek daha pahalı hale gelmesi ve bu tohumlardan bazılarının her yıl yenilenmesinin zorunlu hale gelmesi nedeniyle, üretici ve tüketicilerin olumsuz yönde etkilenmesi ihtimalinin artması, yerel tür ve çeşitlerin devamlılığının tehlikeye düşmesi ve tarımsal üretimde dış bağımlılığın artması gibi sosyo-ekonomik riskler de mevcuttur.

Modern biyoteknolojinin, tüm yeni geliştirilen teknolojilerde olduğu gibi birtakım riskler taşıdığı artık tüm dünya tarafından kabul edilmektedir. Nitekim GDO'lar dahil modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak geliştirilen ürünlerde risklerin varlığı kabul edildiği için bu konuda Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Cartagena Protokolü hazırlanmış ve ülkemiz de dahil olmak üzere pekçok ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği dahil birçok ülkede mevzuatın hazırlanmasında temel esas olarak alınmıştır.

Ülkemiz biyolojik çeşitlilik yönünden dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir. Söz konusu zenginliğimizin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve ekonomik değere dönüştürülmesinde modern biyoteknoloji yöntemlerinin kullanımı önemli imkanlar sunmaktadır. Ancak, bu kullanımda da sınırları ve esasları çok iyi belirlenmiş biyogüvenlik kurallarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, Kanunda biyogüvenlik bir bütün olarak ele alınmış, insan, hayvan ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitliliğin korunması yanında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin devamlılığının sağlanması için tedbirler öngörülmüştür.

Kanunun hazırlanmasında ülkemizin ihtiyaçlarının yanı sıra Cartagena Biyogüvenlik Protokolü ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum hususları da gözönünde bulundurulmuştur.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE 1- Madde ile; Kanunun amacı ve kapsamı belirlenmiştir.

MADDE 2- Madde ile; Kanunda kullanılan terimler açıklanmıştır.

MADDE 3- Madde ile; Kanun kapsamındaki GDO veya ürünleri ile ilgili başvuruların yapılması, bu başvuruların değerlendirilmesi ve karara bağlanması düzenlenmiştir. GDO veya ürünlerinin ülkeye girişi, ülke içinde geliştirilmeleri ve piyasaya sürülmeleri, bu ürünlerin kontrollü kullanımlarının sağlanabilmesi için düzenlenmesi gereken ilk ve en önemli konulardır. Bu nedenle maddede, herhangi bir GDO ve ürününün ilk ithalatı ve kullanıma sunulması için Kurul kararı öngörülmüş, belli bir GDO veya ürünü ile ilgili bir faaliyet ilk kez gerçekleştirilmeden önce muhtemel risklerin belirlenebilmesi amacıyla her bir GDO ve ürünü için değerlendirme yapılması ve bu değerlendirmeye göre karar verilmesi hükme bağlanmıştır.

Bu kapsamda;

a) GDO ve ürünleri hakkında karar verilirken gözönünde bulundurulacak temel hususlar ifade edilmiştir.

b) Başvurunun yapılacağı kurum, başvurunun yapış şekli ve başvurunun değerlendirilmesi ile ilgili temel hususlar belirtilmiştir.

c) Karar verme şekil, süre ve süreci düzenlenmiştir.

GDO ve ürünlerinin ülkeye ve piyasaya ilk defa girişleri dikkate alınarak bu madde kapsamında izne bağlanan faaliyetler;

a) Deneysel amaçlı serbest bırakılması,

b) Piyasaya sürülmesi,

c) Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı,

olmak üzere üç grupta ele alınmıştır.

Kanunun başvuru ve değerlendirme ile ilgili hükümleri bu faaliyet grupları esas alınarak düzenlenmiştir.

GDO ve ürünlerini içeren bu faaliyetlerin karara bağlanması, Kartagena Biyogüvenlik Protokolünün de temelini oluşturan ve bilimsel belirsizlik durumunda çevreyi ve insan sağlığını korumak için önceden tedbir alma yaklaşımına dayanan ihtiyatlılık prensibinin uygulanmasına da imkan sağlamaktadır.

Madde kapsamında karar verilmeden önce, Kanunun amacına uygun olarak, çevrenin, biyolojik çeşitliliğin, bitki, hayvan ve insan sağlığının ve yaşamının korunması için, risk değerlendirmesinde ele alınacak temel unsurlar belirtilmiştir.

GDO'lar teknoloji ürünü olmaları nedeniyle genel olarak fikri ve sınıfl haklar çerçevesinde korunmaktadır. Bu nedenle gizli bilgilerin nasıl ele alınacağı ve Kanun kapsamında gerekli işlemlerin yürütülebilmesi için hiçbir koşulda gizli bilgi olarak kabul edilemeyecek bilgilerin neler olduğu ayrıca düzenlenmiştir.

MADDE 4- Madde ile; başvuruların karara bağlanmasında temel esas olarak GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre, tüketiciler ve kullanıcılar, etkileşime girmesi muhtemel çevresel şartlar dikkate alınarak risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirmelerin ayrı ayrı yapılması hükme bağlanmış ve ticari yarar sağlayan taraf olan başvuru sahibinin, bu değerlendirmede yapılacak analiz, test ve denemelerin masraflarını üstlenmesi öngörülmüştür.

MADDE 5- Madde ile; GDO ve ürünleri ile ilgili yasaklar belirlenmiştir. Yasaklar, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında ihtiyatı tedbir prensibi

esas alınarak ülkemizin rekabet üstünlüğüne sahip olduğu konular ile toplumsal hassasiyet taşıyan alanları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

MADDE 6- Madde ile; ülke ihtiyacı ve aciliyeti de dikkate alınarak karar işlemlerinde kolaylaştırmaya gidilebilmesi için GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular hakkında sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanmasına imkan sağlanmıştır.

MADDE 7- Madde ile; verilen kararlara başvuru sahibinin uymasını sağlamak, mevcut bilimsel veriler ve teknolojik imkanlarla önceden tahmin edilemeyen olumsuz etkileri en erken safhada tespit ederek önlem alabilmek için yürütülmesi gerekli görülen işlemler düzenlenmiştir.

Biyogüvenliğin sağlanabilmesi için alınan tedbirlerin ülkesel bütünlük içinde yürütülmesi esasından hareketle GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetleri denetleme yetkisinin bir yapı altında toplanması gerekli görülmüş ve denetleme ile ilgili kuralları belirlemek ve denetim yapmak konusunda Bakanlığa yetki verilmiştir.

MADDE 8- Madde ile; mevcut görev ve yetkilerinin biyogüvenlik ile ilgili konuları büyük ölçüde doğrudan veya dolaylı olarak kapsamaya ve bunlara yönelik belli ölçüde teknik ve kurumsal alt yapısının olması nedeniyle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ülkemizde biyogüvenlik sisteminin kurulup geliştirilmesi hususunda yetkili kılınmıştır.

MADDE 9- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun oluşumu düzenlenmiş ve Kurulda GDO ve ürünlerinin kullanıldığı veya GDO ve ürünlerinin etkileyeceği sektörler dikkate alınarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığını temsil eden ilgili bakanlar tarafından Kanunda belirlenen şartları taşıyan kişilerin görevlendirilmesi öngörülmüştür.

MADDE 10- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları belirlenmiştir.

MADDE 11- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri belirlenmiştir.

MADDE 12- Madde ile; bilimsel komitelerin oluşumu, görev ve yetkileri belirlenmiştir.

MADDE 13- Madde ile; Kanun kapsamındaki görevleri yerine getiren Bakanlık personeli ile Kurul ve komite üyelerinin yükümlülükleri düzenlenmiştir.

MADDE 14- Madde ile; GDO ve ürünlerini kapalı alanda kullananlar yanında, çevreye serbest bırakanlar veya yem, gıda, işleme ve tüketim amaçlı piyasaya sürülenler ile diğer kişilerin sorumluluklarına ilişkin genel esaslar ve temel ilkeler belirlenmiştir.

MADDE 15- Madde ile; Kanuna aykırı hareket edenlere uygulanacak cezai hükümler düzenlenmiştir. Cezai yaptırımların caydırıcı özellikte olması ve ihtiyatlılık prensibinin uygulanmasına katkı sağlaması önem taşımaktadır. Bunun sağlanabilmesi için, Kanunda cezai hükümler risk oluşturma ve zarara sebep olma ayrımına gidilerek belirlenmiştir.

MADDE 16- Madde ile; Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmeliklerin hazırlanması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığına yetki verilmiştir.

MADDE 17- Yürürlük maddesidir.

MADDE 18- Yürütme maddesidir.

BIYOGÜVENLİK KANUNU TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

(2) Bu Kanun; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümleri kapsar.

(3) Veteriner ve beşeri tıbbi ürünler ile kozmetik ürünleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

Tanımlar

MADDE 2- (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Ayırt edici kimlik: Her bir GDO için taşıdığı her bir genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik bir kodlama sistemini,

b) Bakan: Tarım ve Köyişleri Bakanını,

c) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

ç) Basitleştirilmiş işlem: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan basitleştirilmiş karar alma sürecini,

d) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişi sistemini,

f) Biyogüvenlik sistemi: Biyogüvenliğin sağlanması için yürütülen her türlü faaliyet ile idari, hukuki ve kurumsal yapılanmanın tamamını,

g) Biyolojik çeşitlilik: Ekosistem de dâhil olmak üzere, türler arası ve tür içi farklılıkları,

ğ) Canlı organizma: Mikroorganizma, enzim, steril organizma, virüs, virion ve viroidler de dahil olmak üzere genetik materyali çoğaltabilen ya da aktarabilen herhangi bir biyolojik varlığı,

h) Deneysel amaçlı serbest bırakma: GDO ile ilgili deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda yürütülmesini,

ı) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki canlı varlığı.

i) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen ürünleri,

j) GDO ve ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen ve GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

k) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlerde bulunanları,

l) İzleme: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı tespit edilmiş, piyasaya sürülen bir GDO ve ürününün işleme ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada takibi ve her türlü gözlem, kontrol ve denetimi,

m) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetiği değiştirilmiş mikroorganizmalardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki işlemlerini,

n) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Biyogüvenlik Kurulu tarafından verilen kararı,

o) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

ö) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

p) Modern biyoteknoloji: Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler dışında, doğal fizyolojik üreme engelini aşarak, rekombinant deoksiribonükleik asidin (rDNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan in vitro nükleik asit tekniklerinin ya da taksonomik olarak sınıflandırılmış familyanın dışında, farklı tür ve sınıflar arasında hücre füzyonu tekniklerinin uygulanmasını,

r) Muamele: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler gözönünde bulundurularak ambalajlama, paketleme, etiketleme, nakil ve depolama gibi GDO üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir işlemi,

s) Piyasaya sürme: Bu Kanun kapsamındaki her türlü üründen bedelli veya bedelsiz olarak piyasaya arzını,

ş) Protokol: 17/6/2003 tarihli ve 4898 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 17/7/2003 tarihli ve 2003/5937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünü,

t) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecini,

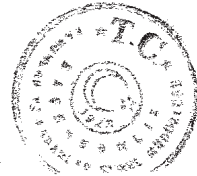
u) Risk yönetimi: Risk değerlendirme sonucuna göre GDO ve ürünlerinin izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Temel Esaslar

Başvuru, değerlendirme ve karar verme

MADDE 3- (1) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı gözönünde bulundurularak GDO veya ürünlerinin, ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır.

(2) Her bir GDO ve ürününün ilk ithalatı için gen sahibi veya ithalatçı, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise gerçek ve tüzel kişiler tarafından Bakanlığa başvuru yapılır. Başvuruda GDO ve ürünün ne amaçla kullanılacağı belirtilmesi zorunludur. GDO ve ürünü için birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapılabilir. Birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapıldığında, her bir amaç için ayrı başvuru yapılmış sayılır.

(3) Yapılan bir başvurunun sonucu başka başvurular için emsal teşkil etmez.

(4) Alınan başvurular Bakanlık tarafından Kurula iletilir. Kurul doksan gün içerisinde başvurunun kabul edilip edilmediğini ve diğer değerlendirmelerini Bakanlığa gönderir. Bakanlık onbeş gün içerisinde başvuru sahibine bildirimde bulunur. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

(5) Karar alma süresi, bu maddenin dördüncü fıkrasına göre alınan kararın Bakanlık tarafından başvuru sahibine bildirilmesinden sonra başlar ve bu süre ikiyüzyetmiş günü geçemez. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, karar alma süresinin hesabında dikkate alınmaz.

(6) Başvuru sahibi gizli tutulmasını istediği bilgilere ilişkin talebini yazılı olarak bildirir. Bakanlık bu talebin tamamen veya kısmen karşılanmasına karar vermesinin ardından taleple ilgili gerekli tedbirleri alır ve başvuru sahibine bildirir. Başvuru sahibinin veya ithalatçının adı ve adresi, GDO ve ürünlerinin kullanım amacı, sahip olduğu özellikler, ayırt edici kimlik bilgileri, bilinen ve bilimsel isimleri, transfer edilen genin alındığı organizma, alıcı ve verici organizmanın orijin ülkesi, transfer yönteminin genel tanımı, acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planlar ve risk değerlendirmesinin özeti gizli bilgi olarak değerlendirilemez.

(7) Başvurularda, GDO veya ürünlerinin geliştirildiği veya tescil edildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine izin verildiğine, verilen iznin devam ettiğine, üretimine ve tüketimine devam edildiğine ve Bakanlıkça belirlenen süreyle piyasada yer aldığına dair talep edilen belgenin sunulması zorunludur.

(8) Deneysel amaçlı serbest bırakma veya piyasaya sürme amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için ithalattan önce, yurt içinde geliştirilenler için ise piyasaya sürülmeden önce Bakanlığa ayrı ayrı başvuru yapılır.

(9) GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. Transit geçişler, Bakanlık tarafından verilen yazılı izinde belirtilen koşullara ve 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa uygun olarak gerçekleştirilir.

(10) Araştırma yapmaya yetkili kuruluşlar tarafından bilimsel araştırma amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlıktan izin alınır. İthalat, yazılı izinle belirlenen koşullara uygun olarak gerçekleştirilir. Araştırma amaçlı olan GDO ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı için, faaliyeti yürüteceklerin kapalı alanda kullanım koşullarını ve standartlarını karşılaması ve kaza ile çevreye yayılması durumunda uygulanabilecek tedbirlerin mevcut olması gerekir. Araştırma amaçlı yapılacak faaliyet ve sonucundan Bakanlığa bilgi verilmesi zorunludur.

(11) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmeye ilişkin bilimsel raporlar, Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyunun görüşüne açılır. Kurul, bu görüşleri de dikkate alarak nihai

değerlendirme raporu ile olumlu kararını toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirmek ve Bakanlığa sunmak zorundadır. Kurul kararları Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

(12) Kararın olumsuz olması durumunda; bu karar, Bakanlıkça başvuru sahibine yazılı olarak bildirilir. Başvuru sahibi olumsuz kararın değiştirilmesine sebep olabilecek yeni bilgilere sahip olması halinde, Bakanlığa başvurarak bu olumsuz kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Bu durumda Kurul, sunulan yeni bilgileri dikkate alarak altmış gün içinde kararı gözden geçirir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir. Verilen nihai karar kamuoyuna duyurulur.

(13) Başvurusu reddedilen bir GDO ve ürünü için aynı kullanım amacıyla yeniden başvuru yapılabilmesi için karar tarihinden itibaren en az bir yıllık sürenin geçmesi ve başvuru sahibinin yeni bilimsel gerekçeler sunması gerekir.

(14) GDO ve ürünleri ile ilgili karar sürecinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

- a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin tehdit edilmemesi.
- b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılmaması.
- c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olunmaması.
- ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olmaması.
- d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığının tehlikeye düşürülmemesi.
- e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli kapasiteye sahip olması.

(15) Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Geçerlilik süresi.
- b) İthalatta uygulanacak işlemler.
- c) Kullanım amacı.
- ç) Risk yönetimi ve piyasa denetimi için gerekli veriler.
- d) İzleme koşulları.
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları.
- f) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları.
- g) İşleme, atık ve artık arıtım ve imha koşulları.
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri.
- h) Yıllık raporlamanın nasıl yapılacağı.

(16) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az yüzseksen gün önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep Kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir.

(17) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Risk değerlendirme, sosyo-ekonomik değerlendirme ve risk yönetimi

MADDE 4- (1) Bu Kanuna göre yapılan her bir başvuru için bilimsel esaslara göre risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ayrı ayrı yapılır. Başvuruda verilen bilgilerin yeterli görülmemesi durumunda başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılması talep edilebilir. Risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme işlemleri ile ilgili masraflar başvuru sahibi tarafından karşılanır.

(2) Yapılan başvurularda her bir başvuru için ayrı risk değerlendirmesi yapılır. Risk değerlendirmesinde laboratuvar, sera ve tarla testlerini içeren alan denemeleri ile gıda analizleri, toksisite ve alerji testleri yanında gerekli görülen diğer testlerin sonuçlarının başvuru sahibi tarafından verilmesi zorunludur.

(3) Her bir başvuru hakkında karar vermede esas alınmak üzere GDO'ların, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, tüketici ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için sosyo-ekonomik değerlendirme yapılır.

(4) Başvurusu yapılan GDO ve ürünleri için risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına dayanarak risk yönetimi esasları belirlenir. Risk yönetimi ile ilgili detaylı bir plan hazırlanır. Risk yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasından başvuru sahibi sorumludur.

(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Yasaklar

MADDE 5- (1) GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır:

- a) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullanılabilmesi.
- b) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi.
- c) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı.

Basitleştirilmiş işlem

MADDE 6- (1) GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular için, sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanabilir.

(2) Basitleştirilmiş işleme müracaat esnasında Bakanlık tarafından belirlenecek diğer hususlar dışında aşağıdaki şartların karşılanması zorunludur:

- a) Gen kaynağı ile transfer edilen canlı organizmanın taksonomisi ve biyolojisinin biliniyor olması.
- b) GDO'nun insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğe olabilecek etkileri hakkında yeterli bilgi bulunması.
- c) GDO'nun diğer canlı organizmalarla ilişkisi ile ilgili olarak kullanılacak daha önce yapılmış risk değerlendirmelerinden elde edilen olumsuz bir etki olmadığına dair bilginin mevcut olması.
- ç) Transfer edilen genetik materyalin tanımlanması ve transfer edildiği canlı organizma içinde belirlenmesi için detaylı yöntem ve verilerin bulunması.
- d) Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların çevreye yayılma risklerinin bulunmaması.

(3) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Karar sonrası yapılacak işlemler

MADDE 7- (1) GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, kararda verilen koşullara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkisinin olup olmadığı Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir. Bu amaçla yapılacak analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlar

tarafından gerçekleştirilir. İthalatçı, kontrol ve denetim işlemleriyle ilgili olarak talep edilen hususları yerine getirmekle yükümlüdür.

(2) Kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, karar Kurul tarafından iptal edilebilir. Kararı iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılır. İnsan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir; herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilir. Bu fıkra uyarınca Bakanlıkça alınacak tedbirlerle ilgili yapılan masraflar ve diğer giderler, kusur ve sorumlulukları dikkate alınarak ilgililerden tahsil edilir.

(3) İzlenebilirliğin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerinin ülkeye girişi ve dolaşımında, Bakanlığa beyanda bulunulması, gerekli kayıtların tutulması, kararın bir örneğinin bulundurulması ve etiketleme kurallarına uyulması zorunludur. Her bir GDO ve ürününe ayırt edici kimlik verilerek kayıt altına alınır.

(4) Herhangi bir ürünün Bakanlık tarafından belirlenen eşik değerin üzerinde GDO ve ürünlerini içermesi halinde; etikette, GDO içerdiğinin açıkça belirtilmesi zorunludur.

(5) İlgililer, GDO ve ürünleriyle ilgili olarak yeni bir risk ya da risk şüphesini öğrendiği takdirde durumu derhal Bakanlığa rapor etmek ve tedbir almakla yükümlüdür.

(6) İlgililer; GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesi sırasında alıcıları, muamele, işleme, taşıma, saklama ve diğer işlemlere ilişkin kararda yer alan güvenlik kuralları ve tedbirleri hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.

(7) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bakanlığın Görev ve Yetkileri ile Kurul ve Komiteler

Bakanlığın görev ve yetkileri

MADDE 8- (1) Bakanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Kurulun sekretarya hizmetlerini yürütmek.
- b) Kurulca talep edilen bilgi ve belgeleri temin etmek, istenen araştırma, deneme, kontrol ve denetlemeleri yaparak veya yaptırarak sonuçlarını Kurula bildirmek.
- c) Bu Kanunda belirtilen iş ve işlemlerin uygulanması, izlenmesi, kontrolü ve denetimini sağlamak.
- ç) Gerek görülmesi halinde GDO ve ürünleri ile ilgili çalışmalar yapmak için gerçek veya tüzel kişileri yetkilendirmek, yetkilendirilen bu gerçek veya tüzel kişileri denetlemek ve bunlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek.
- d) Ülkesel biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için strateji geliştirmek, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.
- e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla kamuoyunun GDO ve ürünleri ile ilgili bilgilendirilmesi ve karar alma sürecine katılımının sağlanması için gerekli tedbirleri almak.
- f) Kurul ve bilimsel komitelerin faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları belirlemek.
- g) GDO ve ürünlerinin bu Kanunda düzenlenen haller dışındaki dolaşımını ve kullanımını önlemek için, sınır kontrolleri hususunda ilgili kurumlarla işbirliği yapmak.

ğ) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda öngörülemez durumlara yönelik acil eylem planlarını hazırlamak ve uygulamak.

h) GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre eşik değeri belirlemek.

ı) Bu Kanun kapsamındaki ürünler ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin etiketlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek.

(2) Bakanlık; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla bu Kanun kapsamına giren ürünler hakkında tamamen veya kısmen toplatma, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, ürünün menşesine iadesi, faaliyetin geçici olarak durdurulması, ürünün imhası, piyasaya arzı, ticareti ve işlenmesinin yasaklanması gibi ihtiyati tedbirleri almaya ve her türlü düzenlemeyi yapmaya yetkilidir.

Biyogüvenlik Kurulu

MADDE 9- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve bu maddede belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için Biyogüvenlik Kurulu oluşturulur.

(2) Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Üyelerden en az ikisi üniversite veya meslek örgütleri temsilcileri arasından seçilir. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

(3) Kurul Başkan ve üyeleri en fazla iki dönem için görevlendirilebilir.

(4) Boşalan Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine en geç bir ay içerisinde ilgili bakanlar tarafından yeni görevlendirme yapılır.

(5) Kurul üyesi olabilmek için en az lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak ve 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen şartları taşımak zorunludur. Kurul üyelerinin bu Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olması şartı aranır.

(6) Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ancak bu görevi yapamayacak derecede hastalık veya sakatlık durumunun ortaya çıkması veya görevlendirilmeleri için gerekli şartları kaybetmeleri ya da bu Kanuna aykırı işlem yaptıklarının tespit edilmesi durumunda Kurul Başkan ve üyelerinin görevine son verilir.

(7) Kurul Başkan ve üyeleri ile bunların eşleri, evlatlıkları ve ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımları, Kurulun karar almakla görevli olduğu faaliyet veya alanlarla ilgili herhangi bir ticari faaliyette bulunamaz veya sermaye piyasası araçlarına sahip olamaz. Bu fıkra hükmüne aykırı davranıldığının tespit edilmesi durumunda, bunların üyelikleri Bakan tarafından derhal sona erdirilir.

(8) Kurul Başkan ve üyeleri, görevlerinden ayrılmasını izleyen iki yıl içinde bu Kanunla düzenlenen faaliyet ve alanlardaki özel kuruluşlarda görev alamaz.

(9) Kurulda görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Kurulda görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları

MADDE 10- (1) Kurul görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula emir ve talimat veremez.

(2) Kurul, Başkanın daveti üzerine gündemli olarak toplanır. Her bir toplantının gündemi toplantıdan en az bir hafta önce Kurul Başkanı tarafından hazırlanarak Kurul üyelerine bildirilir. Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

(3) Kurul en az yedi üyenin hazır bulunması ile toplanır. Kurul, üyelere en az beşinin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kurul kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(4) Geçerli mazereti olmaksızın bir takvim yılında toplam üç toplantıya katılmayan üye, bu durumun Kurul kararı ile tespit edilmesi koşuluyla, üyelikten çekilmiş sayılır. Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı halde Kurul kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy kullandığı halde, karşı oy gerekçesini süresi içinde yazmayan Kurul üyesi, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun bir takvim yılı içinde toplam üç defa tekrar etmesi halinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durumun, üyenin katılmadığı üçüncü toplantıda Kurul tarafından tespit edilip karara bağlanarak Bakanlığa bildirilmesi zorunludur.

(5) Kurul üyeleri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11- (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Uzmanlar listesini oluşturmak.
- b) Bilimsel komiteleri oluşturmak.
- c) Her bir başvuru için uzmanlar listesinden bilimsel komitelerin üyelerini seçmek.
- ç) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını değerlendirilerek Kurul kararlarını oluşturmak.
- d) İzleme raporlarına dayanarak kararın kısmen veya tamamen iptali, yasaklama, toplatma, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin kararlarını Bakanlığa sunmak.

Bilimsel komitelerinin oluşumu, görev ve yetkileri

MADDE 12- (1) Kurul tarafından her bir başvuru için, risk değerlendirme komitesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile ihtiyaca göre diğer bilimsel komiteler oluşturulur. Bu komiteler onbir kişiden teşekkül eder.

(2) Uzmanlar listesi, üniversiteler veya Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir.

- (3) Komitelerinin görev ve yetkileri şunlardır:
- a) Bu Kanun kapsamında yapılan başvurularda risk değerlendirmesi için sağlanan bilgilerin bilimsel yeterliliğini belirlemek.
  - b) Test, deney, deneme, analiz ve diğer işlemleri belirlemek, gerekli hallerde ek bilgi istemek.
  - c) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını hazırlamak.
  - ç) Karar sonrasında ortaya çıkan veya elde edilen her türlü yeni veri ve bilgiyi değerlendirerek bilimsel görüş oluşturmak.
  - d) Bilimsel değerlendirmeler yapmak, Kurula bilgi vermek ve rapor hazırlamak.

(4) Komitelerin hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporları hizmete özel olup, bu raporlar Kurul haricinde hiçbir gerçek ve tüzel kişiye, kuruma ve kuruluşa verilemez. Komite üyeleri hukuka aykırı eylemleri dışında hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporlarından dolayı sorumlu tutulamaz.

(5) Komiteler görevlerini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi komitelere emir ve talimat veremez.

(6) Komitelerde görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için uhdesinde kamu görevi bulunanlara 3000, kamu görevi bulunmayanlara ise 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Bilimsel komitede görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

(7) Davet edildiği halde, bir başvuru ile ilgili en fazla iki toplantıya mazeretsiz katılmayan üyenin komite üyeliği düşer. Kurul tarafından yeni bir üye belirlenir.

Yükümlülük

MADDE 13- (1) Bu Kanun kapsamındaki Bakanlık personeli, Kurul ve komite üyeleri, görevlerini yerine getirmeleri sırasında edindikleri gizlilik taşıyan her türlü bilgi ve belge ile ticari sırları, kanunlarla yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hukuki Sorumluluk, İdari Yaptırımlar ve Ceza Hükümleri

Sorumluluğa ilişkin temel ilkeler

MADDE 14- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması durumunda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.

(2) GDO'ların kapalı alanda kullanımı ve gıda, yem, işleme ve tüketim amacıyla piyasaya sürülmesi, ithalatı ve transit geçişi için izin alma zorunluluğu olduğu halde, bu faaliyetleri izinsiz olarak gerçekleştirenler ile GDO'ları çevreye serbest bırakanlar ve üretenler bu faaliyetler sonucunda meydana gelen her türlü zarardan sorumludur.

(3) Ortaya çıkan bir zararın GDO'lerden kaynaklandığının kabul edilebilmesi için, zararın organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden kaynaklanması gerekir. Zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinde; zararların tarım, orman, gıda ve yem ürünlerinin içindeki genetik değişiklikten kaynaklanmış olması gözönünde tutulur.

(4) Her ne amaçla olursa olsun piyasaya sürülmüş GDO ve ürünlerini karar koşullarına uygun olmayan bir şekilde muameleye tabi tutmak suretiyle veya başka bir yolla zararın ortaya çıkmasına ya da sonuçlarının ağırlaşmasına sebep olanlarla bunları ticari olarak üretenler, işleyenler, dağıtanlar ve pazarlayanlar bu zararlardan müteselsilen sorumludur.

(5) GDO ve ürünlerini piyasaya süren, ticari olarak işleyen, dağıtan ve pazarlayanlar meydana gelebilecek zararlar ve bunlara ilişkin sorumluluklar hakkında birbirlerini bilgilendirmek zorundadır.

(6) GDO'ları muameleye tabi tutanlar, muamele nedeniyle çevrede zararın meydana gelmemesi veya meydana gelen zararın sonuçlarının ağırlaşmaması için risk değerlendirmesine göre belirlenen tedbirlerin masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Sorumlular, çevrenin zarar görmüş veya tahrip olmuş unsurlarının eski haline getirilmesi veya aynı değerdeki unsurların yerine konulması için gerekli masrafları da karşılar.

(7) GDO ve ürünlerinin neden olduğu zararların tazmin edilmesini talep hakkı, zarar görenin, zarardan veya zarar vereni öğrenmesinden itibaren iki yıl ve her halükarda zararı doğuran olayın meydana gelmesinden itibaren yirmi yıl sonra düşer.

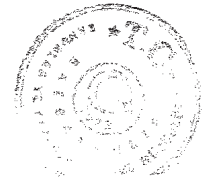
(8) Zararın sel, dolu, heyelan, deprem gibi tabii afetlerden veya zarar görenin ya da üçüncü kişinin ağır kusurundan kaynaklandığının tespit edilmesi halinde sorumluluk hükümleri uygulanmaz.

İdari yaptırımlar ve cezalar

MADDE 15- (1) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanları çevreye serbest bırakanlara veya üretenlere beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ve binbeşyüz günden ikibinbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir. Bu fiil nedeniyle zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası yedi yıldan ve adli para cezası ikibin günden az olamaz.

(2) GDO ve ürünlerini, Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullananlar ile bu tür ürünlerin ithalatını veya ülke içinde dağıtımını gerçekleştirenlere dört yıldan altı yıla kadar hapis cezası ve bin günden ikibin güne kadar adli para cezası verilir. GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanılması ile ithalatı ve ülke içinde dağıtımını sonucunda bir zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası beş yıldan ve adli para cezası binbeşyüz günden az olamaz.

(3) GDO ve ürünlerini Kurul kararlarına aykırı olarak kullananlara veya kullandıranlara iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ve beşyüz günden bin güne kadar adli para cezası verilir. Kurul kararlarına aykırı olarak kullanım sonucunda bir zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası üç yıldan ve adli para cezası yediyüzelli günden az olamaz.

(4) Bakanlığa yapılacak başvurularda gerçeğe aykırı beyanda bulunanlara iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir. Gerçeğe aykırı beyana dayanılarak herhangi bir faaliyet için karar alınması ve bu karara dayanılarak faaliyetin gerçekleştirilmesi halinde, dört yıldan yedi yıla kadar hapis cezası verilir. Gerçekleştirilen faaliyet sonucu zarar meydana gelmesi halinde verilecek ceza beş yıldan az olamaz.

(5) Bu maddenin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarında düzenlenen fiiller bir tüzel kişinin faaliyeti kapsamında işlendiği takdirde ilgili tüzel kişiye fiilin ağırlığına göre yüzbin Türk Lirasından ikiyüzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

(6) Bu Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahiplerine ellibin Türk Lirası idari para cezası verilir. Başvuru sahibinin öğrenmiş olduğu riski ya da risk şüphesini Bakanlığa bildirmemesi sonucunda zarar ortaya çıkması halinde idari para cezasının yanı sıra iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir.

(7) GDO ve ürünlerini karar olmaksızın, karar geçerlilik süresi sona erdikten sonra veya karar iptal edildiği ya da askıya alındığı halde kapalı alanda kullananlara onbin Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu fiiller sonucunda;

a) Biyolojik çeşitlilikte, çevre, bitki ve hayvan sağlığında bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ve yediyüzelli günden binbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir.

b) İnsan sağlığı açısından bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara altı yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ve ikibinbeşyüz günden beşbin güne kadar adli para cezası verilir.

(8) GDO ve ürünlerini, karar olmaksızın, karar geçerlilik süresi sona erdikten sonra veya karar iptal edildiği ya da askıya alındığı halde gıda, yem ve işlemede kullananlara üç yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz günden ikibinbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir. Bu fiiller sonucunda;

a) Biyolojik çeşitlilikte, çevre, bitki ve hayvan sağlığında bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara altı yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ve üçbin günden beşbin güne kadar adli para cezası verilir.

b) İnsan sağlığı açısından bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara yedi yıldan on yıla kadar hapis cezası ve yedibinbeşyüz günden onbin güne kadar adli para cezası verilir.

(9) Bu maddenin altıncı, yedinci ve sekizinci fıkralarında yer alan fiiller bir tüzel kişinin faaliyeti kapsamında işlendiği takdirde ilgili tüzel kişiye ayrıca ikiyüzbin Türk Lirası idari para cezası verilir.

(10) GDO ve ürünlerinin 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında düzenlenen suçlara konu olması halinde, adı geçen Kanunda öngörölmüş olan cezalar iki katına kadar artırılarak uygulanır.

(11) Bu Kanunda düzenlenen suçlardan mahkum olanlar ve tüzel kişiler hakkında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59 ve 60 ncı maddelerinde düzenlenen güvenlik tedbirleri uygulanır.

(12) Bu Kanunda suç olarak düzenlenen fiiller özel hukuk tüzel kişinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle tüzel kişi yararına işlendiği takdirde, tüzel kişi beş yıl süre ile GDO ve ürünleriyle ilgili faaliyetlerden men edilir.

(13) 9 uncu maddenin sekizinci fıkrası hükmüne uymayanlar hakkında 2/10/1981 tarihli ve 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen cezalar uygulanır.

(14) Bu Kanunda düzenlenmiş olan idari para cezaları mahallî mülkî amir tarafından verilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM **Yönetmelik ve Son Hükümler**

Yönetmelik

MADDE 16- (1) Bu Kanunda belirtilen ve bu Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmelikler, Bakanlık tarafından yürürlüğe konulur.

(2) Bu Kanunda öngörülen yönetmelikler bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç üç ay içerisinde yürürlüğe konulur.

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

1536

Yürürlük

MADDE 17- (1) Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

 C. ÇİÇEK Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	 B. ARINC Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	 A. BABACAN Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	 M. A. ÇELİK Devlet Bakanı
 H. YERLİ Devlet Bakanı	 F. N. ÖZAK Devlet Bakanı	 M. Z. ÇAĞLAYAN Devlet Bakanı	 F. ÇELİK Devlet Bakanı
 E. BAĞIŞ Devlet Bakanı	 S. A. KAVAF Devlet Bakanı	 C. YILMAZ Devlet Bakanı	 S. ERGİN Acalet Bakanı
 E. GÜNAY Millî Savunma Bakanı V.	 B. ATALAY İçişleri Bakanı	 A. BABACAN Dışişleri Bakanı	 M. ŞİMŞEK Maliye Bakanı
 N. Ç. UZUN Mehkemeler Bakanı	 N. ÖZKURT Bayındırlık ve İskan Bakanı	 F. AKDAĞ Savak Bakanı	 V. EROĞLU Ulaştırma Bakanı V.
 M. M. EKER Tarım ve Köylüleri Bakanı	 Ö. DİNGER Çalışma ve Sos. Gs. Bakanı	 M. ERGİN Sanayi ve Ticaret Bakanı	 T. YILDIZ En. ve Tab. Kay. Bakanı
 E. GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	 M. ERDOĞLU Çevre ve Orman Bakanı		

Kanun Tasarısı Komisyon Bilgileri

Komisyon Tipi	Adı	Giriş Tarihi	Çıkış Tarihi	Yapılan İşlem	Karar Tarihi
Tali Komisyon	Adalet Komisyonu	28/12/2009	12/02/2010	Raporunu Vermedi	
Tali Komisyon	Çevre Komisyonu	28/12/2009	19/01/2010	Raporunu Verdi	
Tali Komisyon	Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu	28/12/2009	19/01/2010	Raporunu Verdi	
Esas Komisyon	Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu	28/12/2009	12/02/2010	Raporunu Verdi	19/01/2010
Tali Komisyon	Avrupa Birliği Uyum Komisyonu	28/12/2009	21/01/2010	Raporunu Verdi	

**Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı İle Çevre, Sağlık, Aile,
Çalışma ve Sosyal İşler, Avrupa Birliği Uyum İle Tarım, Orman
ve Köy İşleri Komisyonları Raporları**

Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı ile Çevre, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Avrupa Birliği Uyum ile Tarım, Orman ve Köyışleri Komisyonları Raporları (1/789)

Not: Tasarı Başkanlıkça; tali olarak Çevre, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Adalet ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonlarına, esas olarak da Tarım, Orman ve Köyışleri Komisyonuna havale edilmiştir.

T.C.

Başbakanlık

Kanunlar ve Kararlar

Genel Müdürlüğü

Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-461/4948

15/12/2009

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tarım ve Köyışleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 1/6/2009 tarihinde kararlaştırılan "Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Recep Tayyip Erdoğan

Başbakan

GENEL GEREKÇE

Modern biyoteknoloji, farklı canlı tür ve sınıfları arasında (örneğin bakteriden bitkiye ya da hayvana) gen aktarımını mümkün kılmıştır. Modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak geliştirilen yeni ürünler uluslararası piyasalarda tarım ve gıda için üretim ve tüketime sunulmuştur. İnsan ve hayvan sağlığı için gerekli olan bazı aşı ve ilaçlar da bu yöntemler kullanılarak geliştirilmektedir. Modern biyoteknoloji, bitkisel ürünlerde hastalık ve zararlılara dayanıklılık ile olumsuz çevre şartlarına dayanıklılığın geliştirilmesi ve ürün kalitesinin artırılması için kullanılmaktadır.

Ancak, genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların (GDO) insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkileri konusunda bilimsel çevrelerde tartışmalar devam etmektedir. Modern biyoteknoloji ile genetik yapıda doğal olmayan yeni genetik oluşumlar meydana getirilmektedir. Bu nedenle, GDO'lar insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitlilik üzerinde zarar oluşturma riskini taşımaktadır.

Kullanılan materyalin canlı organizma olması ve zararın ortaya çıkması durumunda geri dönüşün çok zor olması veya mümkün olmaması, modern biyoteknoloji ürünlerinden kaynaklanan riski daha da arttırmaktadır. Riskin yönetilmesi için ise ulusal ve uluslararası tedbirler geliştirilmektedir. Ancak, alınan tedbirlerin bilimsel ve teknolojik çalışmaların önünü kesmemesinin yanı sıra; insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması da gerekmektedir.

Bitki çeşitlerinin teknoloji ürünü çeşitlere dönüştürülmesi, bunların genetik yapılarının değiştirilerek daha pahalı hale gelmesi ve bu tohumlardan bazılarının her yıl yenilenmesinin zorunu

hale gelmesi nedeniyle, üretici ve tüketicilerin olumsuz yönde etkilenmesi ihtimalinin artması, yerel tür ve çeşitlerin devamlılığının tehlikeye düşmesi ve tarımsal üretimde dışa bağımlılığın artması gibi sosyo-ekonomik riskler de mevcuttur.

Modern biyoteknolojinin, tüm yeni geliştirilen teknolojilerde olduğu gibi birtakım riskler taşıdığı artık tüm dünya tarafından kabul edilmektedir. Nitekim GDO'lar dahil modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak geliştirilen ürünlerde risklerin varlığı kabul edildiği için bu konuda Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolü hazırlanmış ve ülkemiz de dahil olmak üzere pekçok ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği dahil birçok ülkede mevzuatın hazırlanmasında temel esas olarak alınmıştır.

Ülkemiz biyolojik çeşitlilik yönünden dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir. Söz konusu zenginliğimizin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve ekonomik değere dönüştürülmesinde modern biyoteknoloji yöntemlerinin kullanımı önemli imkanlar sunmaktadır. Ancak, bu kullanımda da sınırları ve esasları çok iyi belirlenmiş biyogüvenlik kurallarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, Kanunda biyogüvenlik bir bütün olarak ele alınmış, insan, hayvan ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitliliğin korunması yanında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin devamlılığının sağlanması için tedbirler öngörülmüştür.

Kanunun hazırlanmasında ülkemizin ihtiyaçlarının yanı sıra Kartagena Biyogüvenlik Protokolü ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum hususları da göz önünde bulundurulmuştur.

MADDE GEREKÇELERİ

Madde 1- Madde ile; Kanunun amacı ve kapsamı belirlenmiştir.

Madde 2- Madde ile; Kanunda kullanılan terimler açıklanmıştır.

Madde 3- Madde ile; Kanun kapsamındaki GDO veya ürünleri ile ilgili başvuruların yapılması, bu başvuruların değerlendirilmesi ve karara bağlanması düzenlenmiştir. GDO veya ürünlerinin ülkeye girişi, ülke içinde geliştirilmeleri ve piyasaya sürülmeleri, bu ürünlerin kontrollü kullanımlarının sağlanabilmesi için düzenlenmesi gereken ilk ve en önemli konulardır. Bu nedenle maddede, herhangi bir GDO ve ürününün ilk ithalatı ve kullanıma sunulması için Kurul kararı öngörülmüş, belli bir GDO veya ürünü ile ilgili bir faaliyet ilk kez gerçekleştirilmeden önce muhtemel risklerin belirlenebilmesi amacıyla her bir GDO ve ürünü için değerlendirme yapılması ve bu değerlendirmeye göre karar verilmesi hükme bağlanmıştır.

Bu kapsamda;

a) GDO ve ürünleri hakkında karar verilirken gözönünde bulundurulacak temel hususlar ifade edilmiştir.

b) Başvurunun yapılacağı kurum, başvurunun yapıldığı şekli ve başvurunun değerlendirilmesi ile ilgili temel hususlar belirtilmiştir.

c) Karar verme şekil, süre ve süreci düzenlenmiştir.

GDO ve ürünlerinin ülkeye ve piyasaya ilk defa girişleri dikkate alınarak bu madde kapsamında izne bağlanan faaliyetler,

a) Deneysel amaçlı serbest bırakılması,

b) Piyasaya sürülmesi,

c) Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı, olmak üzere üç grupta ele alınmıştır.

Kanunun başvuru ve değerlendirme ile ilgili hükümleri bu faaliyet grupları esas alınarak düzenlenmiştir.

GDO ve ürünlerini içeren bu faaliyetlerin karara bağlanması, Kartagena Biyogüvenlik Protokolünün de temelini oluşturan ve bilimsel belirsizlik durumunda çevreyi ve insan sağlığını korumak için önceden tedbir alma yaklaşımına dayanan ihtiyatlılık prensibinin uygulanmasına da imkan sağlamaktadır.

Madde kapsamında karar verilmeden önce, Kanunun amacına uygun olarak, çevrenin, biyolojik çeşitliliğin, bitki, hayvan ve insan sağlığının ve yaşamının korunması için, risk değerlendirmesinde ele alınacak temel unsurlar belirtilmiştir.

GDO'lar teknoloji ürünü olmaları nedeniyle genel olarak fikri ve sınai haklar çerçevesinde korunmaktadır. Bu nedenle gizli bilgilerin nasıl ele alınacağı ve Kanun kapsamında gerekli işlemlerin yürütülebilmesi için hiçbir koşulda gizli bilgi olarak kabul edilemeyecek bilgilerin neler olduğu ayrıca düzenlenmiştir.

Madde 4- Madde ile; başvuruların karara bağlanmasında temel esas olarak GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre, tüketiciler ve kullanıcılar, etkileşime girmesi muhtemel çevresel şartlar dikkate alınarak risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirmelerin ayrı ayrı yapılması hükmüne bağlanmış ve ticari yarar sağlayan taraf olan başvuru sahibinin, bu değerlendirmede yapılacak analiz, test ve denemelerin masraflarını üstlenmesi öngörülmüştür.

Madde 5- Madde ile; GDO ve ürünleri ile ilgili yasaklar belirlenmiştir. Yasaklar, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında ihtiyati tedbir prensibi esas alınarak ülkemizin rekabet üstünlüğüne sahip olduğu konular ile toplumsal hassasiyet taşıyan alanları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

Madde 6- Madde ile; ülke ihtiyacı ve aciliyeti de dikkate alınarak karar işlemlerinde kolaylaştırmaya gidilebilmesi için GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular hakkında sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanmasına imkan sağlanmıştır.

Madde 7- Madde ile; verilen kararlara başvuru sahibinin uymasını sağlamak, mevcut bilimsel veriler ve teknolojik imkanlarla önceden tahmin edilemeyen olumsuz etkileri en erken safhada tespit ederek önlem alabilmek için yürütülmesi gerekli görülen işlemler düzenlenmiştir.

Biyogüvenliğin sağlanabilmesi için alınan tedbirlerin ulkesel bütünlük içinde yürütülmesi esasında hareketle GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetleri denetleme yetkisinin bir yapı altında toplanması gerekli görülmüş ve denetleme ile ilgili kuralları belirlemek ve denetim yapmak konusunda Bakanlığa yetki verilmiştir.

Madde 8- Madde ile; mevcut görev ve yetkilerinin biyogüvenlik ile ilgili konuları büyük ölçüde doğrudan veya dolaylı olarak kapsamaya ve bunlara yönelik belli ölçüde teknik ve kurumsal alt yapısının olması nedeniyle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ülkemizde biyogüvenlik sisteminin kurulup geliştirilmesi hususunda yetkili kılınmıştır.

Madde 9- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun oluşumu düzenlenmiş ve Kurulda GDO ve ürünlerinin kullanıldığı veya GDO ve ürünlerinin etkileyeceği sektörler dikkate alınarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığını temsilen ilgili bakanlar tarafından Kanunda belirlenen şartları taşıyan kişilerin görevlendirilmesi öngörülmüştür.

Madde 10- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları belirlenmiştir.

Madde 11- Madde ile; Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri belirlenmiştir.

Madde 12 - Madde ile; bilimsel komitelerin oluşumu, görev ve yetkileri belirlenmiştir.

Madde 13- Madde ile; Kanun kapsamındaki görevleri yerine getiren Bakanlık personeli ile Kurul ve komite üyelerinin yükümlülükleri düzenlenmiştir.

Madde 14- Madde ile; GDO ve ürünlerini kapalı alanda kullananlar yanında, çevreye serbest bırakanlar veya yem, gıda, işleme ve tüketim amaçlı piyasaya sürenler ile diğer kişilerin sorumluluklarına ilişkin genel esaslar ve temel ilkeler belirlenmiştir.

Madde 15- Madde ile; Kanuna aykırı hareket edenlere uygulanacak cezai hükümler düzenlenmiştir. Cezai yaptırımların caydırıcı özellikte olması ve ihtiyatlılık prensibinin uygulanmasına katkı sağlaması önem taşımaktadır. Bunun sağlanabilmesi için, Kanunda cezai hükümler risk oluşturma ve zarara sebep olma ayırımına gidilerek belirlenmiştir.

Madde 16- Madde ile; Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmeliklerin hazırlanması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığına yetki verilmiştir.

Madde 17- Yürürlük maddesidir.

Madde 18- Yürütme maddesidir.

Çevre Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Çevre Komisyonu

Esas No.: 1/789

Karar No.: 17

18/01/2010

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanarak Bakanlar Kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan ve Başkanlıkça 28/12/2009 tarihinde tali komisyon olarak Komisyonumuza, Adalet, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler ve Avrupa Birliği Uyum komisyonlarına, esas komisyon olarak da Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonuna havale edilen 1/789 esas numaralı “Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı” Komisyonumuzun 18/1/2010 tarihinde yaptığı 4 üncü Birleşiminde; Tarım ve Köyişleri, Çevre ve Orman, Sanayi ve Ticaret bakanlıkları, Gümrük Müsteşarlığı, TEMA Vakfı ve Ziraat Mühendisleri Odası temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür.

Kanun Tasarısı ile insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması için biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, GDO’lar ve GDO’larla ilgili faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esaslar belirlenmektedir.

Hükümet tarafından yapılan tasarıyı sunuş konuşmasında;

- Tasarının, AB ile uyumlu olarak, bilimsel risk ve sosyo ekonomik değerlendirmeye dayalı, ihtiyati tedbir prensibini esas alan karar verme sürecini getireceği,

- Yalnızca üniversiteler ve TÜBİTAK’ta çalışan bilim insanlarından teşekkül edilecek “Bilimsel Komite” tarafından her bir başvuru için ayrı ayrı yapılacak risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme ve halkın görüşleri alınarak ortaya çıkacak sonuçlara göre Biyogüvenlik Kurulu tarafından karar verileceği,

- Biyogüvenlik Kurulunun, toplam dokuz üyeden oluşacağı, bu üyelerden en az ikisinin üniversite veya meslek örgütleri temsilcileri arasından seçileceği,

- Kurul ve komitelerin, görevini yaparken bağımsız olacağı, hiçbir organ, makam, merci ve kişinin kurula emir ve talimat veremeyeceği ve kurul üyelerinin görev süreleri dolmaksızın görevlerine son verilemeyeceği,

- Bilimsel Komiteden geçmemiş hiçbir GDO’lu ürünün kullanımına izin verilmeyeceği,

- GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılmasının, kullandırılmasının yasaklanacağı,

- Biyolojik çeşitliliğimiz ve genetik kaynaklarımızın korunması amacıyla genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretiminin tasarı ile yasaklandığı,

- GDO ve ürünlerinin, Bakanlığın sürekli kontrol ve denetimine gireceği, ve bu ürünlerinin bir kimliğe sahip olacağı, etiketlenmelerinin mecburi hale getirileceği,

- GDO’ları bu kanun hükümlerine aykırı olarak kullanan veya kullandıranlara işledikleri fiillere göre 2 yıl ile 10 yıl arasında hapis yanında para cezası ve faaliyetten men dahil idari cezalar verileceği, ifade edilmiştir.

- Bu açıklamaların devamında Gümrük Müsteşarlığı temsilcisince 3 üncü maddenin 10 nolu bendinde yer alan yazılı izinde belirtilen koşulları kimin ve ne zaman denetleyeceği hususunun açıklığı kavuşturulması gerektiği ve 8 inci maddenin 2 nolu bendinde yer alan “menşesine iadesi” kavramının “mahrecine iadesi” olarak düzeltilmesinin Gümrük Müsteşarlığı tarafından benimsenen terimler ile birliktelik sağlama açısından uygun olacağı ifade edilmiştir.

Komisyonumuz İçtüzüğü 23 üncü maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca Tasarının yalnızca geneli üzerinde görüşme yapılmasına ve üyelerin Tasarının geneli ve maddeleri üzerindeki görüşlerini bu görüşmeler sırasında dile getirmesine karar vermiştir.

Tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerde Komisyon üyelerince ve sivil toplum örgütleri temsilcilerince de şu görüş ve eleştirilere yer verilmiştir:

- BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin emanet alınmış dünyayı geleceğe taşıma amacıyla hazırlandığı ve bu tasarının da bu sözleşme ve buna dayalı olan Cartagena Uluslararası Biyogüvenlik Protokolü hükümleri ve AB mevzuatı doğrultusunda hazırlandığı, ayrıca ülkemizin gereksinimlerinin de dikkate alındığı,

- Ülkemizin biyoçeşitlilik açısından çok zengin bir ülke olduğu ve bu zenginliğin kıymetinin bilinmesi gerektiği,

- GDO’lu ürünlerin transit geçişi önemli bir husus olmakla birlikte bu geçişte önemli tedbirler alınması gerektiği,

- Tasarıda yer alan kimi tanımların yeterince açıklayıcı olmadığı bu sebeple tanımlar maddesinin bir kez daha ele alınmasının yararlı olacağı,

- Tasarının kapsam ve içeriği ile GDO Tasarısı haline gelmiş bulunduğu, ancak biyogüvenlik kavramının içerisinde daha geniş bir alan bulunduğu,

- GDO’lu ürünlerle ilgili olarak antibiyotiğe karşı direnci artırma, hayvanlarda kısırlığa yol açma, bağışıklık sistemine etkide bulunma ve kanser riskini artırma gibi bir kısım şüphelerin giderilmesi gerektiği,

- GDO’lu ürünlerin gümrük geçişlerinde sorun çıkabileceği ve gümrük denetimlerinin bu noktada önemli olduğu hatırlanmalı bu nedenle de eğitime önem verilmesi gerektiği,

- Tasarıda yer alan en önemli maddelerden bir tanesinin 9 uncu madde olduğu, bu maddeye göre atanacak personelin hangi düzeyde olacağı, bunların kurumlarından bağımsız nasıl çalışacakları, üniversite ve meslek örgütlerine sağlanacak en az iki üyenin hangi kurumun kontenjanından seçileceğine ilişkin yer alan muğlaklıkların giderilerek, Biyogüvenlik Kurulunun daha demokratik ve işlevsel bir kurul haline getirilmesi gerektiği,

ifade edilmiştir.

Hükümetin cevabi açıklamalarında ise;

- Tasarı her ne kadar muğlak gibi gözüksün de ayrıntılı olarak yaklaşık 9 yönetmeliğin çıkması gerekeceği ve ayrıntılı düzenlemelerin buralarda yer alacağı,

- GDO’lu ürünlerle ilgili olarak çevreye en önemli sorun yaratabilecek hususun gen kaçışı olarak nitelendirilebileceği, GDO’lu ürünlerin üretiminin yasaklanması ile bu sakıncanın önüne geçilmekte olduğu,

- Komitelerin bilimsel kriterlere göre seçileceği, zaten biyogüvenlik hususunda çalışan bilim adamı sayısının sınırlı olduğunu ve mümkün olduğunca bunlardan faydalanılacağı,

- Biyogüvenlik Kuruluna Tarım Bakanlığına düşen dört kişilik kontenjanın en az ikisinin üniversite veya meslek örgütleri temsilcileri arasından seçileceği,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuz tali komisyon olması dolayısıyla geneli üzerinde yürüttüğü çalışmalarını neticesinde olumlu görüş ile tasarımı benimsemiştir.

Raporumuz; esas komisyon olan Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonuna sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan	Başkanvekili	Sözcü
<i>Haluk Özdalga</i>	<i>Mustafa Öztürk</i>	<i>Safiye Seymenoğlu</i>
Ankara	Hatay	Trabzon
Kâtip	Üye	Üye
<i>Rıvan Köybaşı</i>	<i>Hamza Yanılmaz</i>	<i>Abdullah Özbek</i>
Nevşehir	Elazığ	Hakkari
Üye	Üye	Üye
<i>Ali Rıza Alaboyun</i>	<i>Alev Dedegil</i>	<i>Osman Coşkun</i>
Aksaray	İstanbul	Yozgat
Üye	Üye	Üye
<i>Birnur Şahinoğlu</i>	<i>Tansel Barış</i>	<i>Mustafa Kemal Cengiz</i>
Samsun	Kırklareli	Çanakkale
	Üye	
	<i>Hakan Coşkun</i>	
	Osmaniye	

Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Sağlık, Aile, Çalışma ve

Sosyal İşler Komisyonu

Esas No.: 1/789

Karar No.: 15

19/01/2010

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hazırlanarak Bakanlar Kurulu'nca 15/12/2009 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulan, "Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı", Başkanlığınızca 28/12/2009 tarihinde esas komisyon olarak Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu'na tali komisyon olarak Komisyonumuza havale edilmiştir. Komisyonumuz 14/01/2010 tarihli 25 inci toplantısında Tarım ve Köyişleri, Çevre ve Orman, Sağlık, Adalet, Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği ile çeşitli sivil toplum kuruluşları (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Gıda Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisleri Odası) temsilcilerinin de katılımlarıyla tasarıyı görüşmüştür.

Tasarı ile;

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin engellenmesi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esaslar belirlenmektedir.

Tasarının Komisyonumuzda görüşülmesi sırasında Komisyon toplantısına katılan Komisyon üyesi Milletvekilleri ile Komisyon üyesi olmayan Milletvekilleri tasarı ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir.

Milletvekilleri; Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı'nın;

Gecikmiş bir tasarı olsa da, son derece olumlu bir gelişme olduğunu, kanunlaşması ile konu ile ilgili Dünya ölçülerinin yakalanacağını ve sınırların konulmuş olacağını,

Genetiği değiştirilmiş tohumların ve ürünlerin denetimsiz girişinin önleneceğini belirtmişlerdir.

Bunun yanı sıra konunun sürekli olarak üzerinde çalışılması gereken bir konu olduğunu,

Teknolojik alt yapının kullanılması gerektiğini, özellikle teknolojik altyapıda çalışacak bilim adamlarının ilmi yeterliliği olan objektif kriterler ile değerlendirilmiş, araştırılarak görevlendirilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sayın Milletvekilleri;

Bu ürünlerin ithalinde mutlaka uyarıcı etiketlerin ürünlerde yer alması gerektiğini, Tasarı'ya etiketleme kuralları ile ilgili genel ve kapsayıcı bir maddenin de yazılmasının uygun olduğunu,

Genetik yapısı değiştirilmiş ürün ithali için başvuranların özellikle internet ortamında duyurulmasının faydalı olacağını önermişlerdir.

Komisyon toplantısına katılan sivil toplum kuruluşları da tasarıyı desteklediklerini vurgulamışlardır.

İlgili sivil toplum kuruluşları görüşlerini belirtirken,

Tasarı'nın ülkemiz açısından genel anlamda doğru bir yaklaşım olduğunu,

Ancak, özellikle deneysel amaçlı kullanım dışında genetiği değiştirilmiş tohum ithalatının yasaklanmasının yerinde olacağını, genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların ithal edilmesinin uygun olmadığını,

İhtiyaç olunan ürünlerin yurt içinden karşılanmasının sağlanmasını istediklerini, çünkü ülkemizin bu ürünlere ihtiyacının olmadığını, genetik yapısı değiştirilmeyen ürünleri ithal etmenin uygun olduğunu ifade etmişlerdir.

Transit geçişlerde ve özellikle nakil sırasında da konuya önem verilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

Nakiller sırasında herhangi bir sebeple dökülen genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin çevreye bulaşabileceğini, etrafa saçılan tohumların böceklerle kuşlarla bulaşabileceğini, dolayısıyla bu ürünlerin farkına varılmadan, denetim dışı olarak tarım ürünlerine geçebileceği gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Tasarı'nın komisyonumuzda görüşülmesi sırasında esas komisyona sunulacak bazı öneriler de tespit edilmiştir.

Bu tespitler şöyle sıralanabilir:

Tasarı'nın yürürlüğe girmesinden önce piyasaya sürülmüş olan genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ile ürünlerinin hangi kurallara tabi olacağına ilişkin bir düzenlemenin tasarıya eklenmesi,

Tasarısı'nın 3 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında geçen "ilk ithalatçı" ibaresinden; bir ithalatçı tarafından bir ürün için izin alındığı takdirde aynı ürün için tekrar izin alınmasına ihtiyaç bulunmadığı anlamı çıkabilmektedir. Bu nedenle "ilk ithalatçı" ibaresinin netleştirilmesi,

Cezai hükümler açısından bakıldığında, bazı cezai hükümlerin tüzel kişiler bakımından uygulanamayabileceği düşüncesiyle, cezai hükümlerin de gözden geçirilerek tekrar değerlendirilmesi, Uygun olacaktır.

Raporumuz, Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu'na sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan <i>Cevdet Erdöl</i> Trabzon	Sözcü <i>Gönül Bekin Şahkulubey</i> Mardin	Üye <i>Şevket Köse</i> Adıyaman (Muhalefet Şerhi Ektedir)
Üye <i>Abdurrahman Arıcı</i> Antalya	Üye Tekin Bingöl Ankara (İmzada Bulunamadı)	Üye Lokman Ayva İstanbul (İmzada Bulunamadı)
Üye <i>Mehmet Domaç</i> İstanbul	Üye Mehmet Müezzinoğlu İstanbul (İmzada Bulunamadı)	Üye <i>Sacid Yıldız</i> İstanbul
Üye <i>Cafer Tatlıbal</i> Kahramanmaraş	Üye <i>Hasan Çalış</i> Karaman (Muhalefet Şerhi Ektedir)	Üye <i>Osman Durmuş</i> Kırıkkale (Muhalefet Şerhi Ektedir)
Üye <i>Hüseyin Devecioğlu</i> Kilis	Üye <i>Mehmet Nil Hıdır</i> Muğla	Üye <i>Muharrem Selamoğlu</i> Niğde

Muhalefet Şerhi

Biyolojik çeşitlilik açısından dünya ülkeleri arasında çok önemli bir potansiyele sahip olan ülkemizde, insan ve çevre sağlığı açısından ciddi riskleri barındıran genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO) konusu hassasiyetle incelenmelidir. Konunun ayrıntıyla tartışılmadan, yasama organını devre dışı bırakan bir yönetmelikle düzenlenmiş olması tartışmaları da peşi sıra getirmiştir. Bugüne kadar ülkemizde GDO'lu ürünlerin üretimi ya da ithalatı konusunda net verilerin olmaması ya da kamuoyu ile paylaşılmaması ise konunun farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu nedenlerden dolayı ilgili yasa tasarısı hem gelecek kuşakların sağlığı hem de sürdürülebilir bir çevrede yaşanması büyük önem taşımaktadır.

Son derece yaşamsal öneme sahip yasa tasarısında, kimi konular ayrıntıyla açıklığa kavuşturulmalıdır.

- Tasarının 7'nci maddesinde, denetime ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Burada Bakanlığın belirleyeceği laboratuvarların kullanılması öngörülmüştür. GDO'lu ürün üretimi ya da ithali için başvuran firmalardan istenen bilimsel test sonuçları için de aynı laboratuvarların kullanılıp kullanılmayacağına netlik kazandırılmalıdır. Eğer aynı laboratuvarların kullanılması söz konusu ise bu laboratuvarlar nasıl tespit edileceğine dair yasada daha ayrıntılı düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu işlemler için laboratuvarlardan hizmet alımı biçiminde işlemlerin yürütülmesi planlanıyor ise çeşitli standartlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu olasılıkların dışında, ilgili Bakanlıkların katılımıyla bir laboratuvar oluşturulması da olasılıklar arasındadır. Bahsi geçen laboratuvar belirsizliğine yasa tarafından bir yöntem belirtilmesi son derece önemlidir.

- Tasarının 9'uncu maddesinde Biyogüvenlik Kurulu'na ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Bu maddenin 2'nci fıkrası Kurul'un oluşumu üzerinedir. İlgili düzenlemede Bakanlıkların belirleyeceği temsilcilerin en az ikisinin üniversite ya da meslek örgütünden seçilmesi konusunda farklı düzenlemeye gidilmesi bilimsel açıdan yararlı olacaktır. Buna göre, Bakanlık temsilcilerinin, kamuda bu konuyla ilgili olarak istihdam edilen uzmanlardan seçilmesi, bunun dışında üniversitelerden ve meslek örgütlerinden ikişer üyenin seçiminin bağlayıcı kılınması bilimsel ve toplumsal alandan katılımın sağlanması anlamına gelecektir.

- İlgili yasa tasarısı halk sağlığını yakından ilgilendirmektedir. Böyle bir konuda, halkın daha kolay bilgiye erişiminin önünün açılması gerekmektedir. Halkın daha kolay bilgiye ulaşımı konusunda internetten yararlanılabilir. Örneğin; GDO'lu ürün üretimi ya da ithalatı üzerine başvuruda bulunan şirket ya da kişilerin başvuru sonuçlarının sanal ortamdan yayınlanması sağlanmalıdır. GDO'lu ürün üretecek ya da ithal edecek bir firmanın başvurusu kabul edildikten sonra, bilgileri, hangi ürünleri üretme ya da ithal konusunda izin aldığı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı internet sitesinden ilan edilmeli ve bu yolla halkın sağlığını ilgilendiren bir konuda bilgiye daha rahat erişimi sağlanmalıdır. Benzeri bir biçimde yasaya aykırı davranarak toplatılan ya da satışı durdurulan ürünler de ilan edilmeli, böylelikle yasaya aykırı durumlara ilişkin bir halk denetimi yolu açılmış olmalıdır. Bu durum, halkın şikayet mekanizmasını da harekete geçireceği için Bakanlığın GDO'lu ürün üreten ya da ithal edenler üzerinde denetiminde kolaylaştırıcı bir unsur olarak kullanılabilir.

Şevket Köse

Adıyaman

Muhalefet Şerhi

Sağlık Komisyonu üyelerinin büyük çoğunluğunun ilgi alanı dışında olan biyogenetik araştırmalarının insan sağlığını nasıl etkileyeceği dahi tartışılmadan, alelacele komisyonumuzun gündeminden komisyon başkanımız tarafından kaçırılması kabul edilemez. TBMM gündeminde tam gün çalışma yasası varken biz her maddesi üzerinde görüş belirtmeye çalışırken alelacele GDO gıda maddeleri ve tohumların ithali ve üretimi ile ilgili Biyogüvenlik Yasası 2 saat gibi kısa bir zamanda gerekçesi ve maddelerine girilmeden komisyonumuzdan kaçırılmıştır.

Ülkemiz insanının sağlığını kısa ve uzun sürede GDO'lu ürünlerin nasıl etkileyeceği bilgisini bilmek ve öğrenmek en azından komisyon üyelerimizin hakkıdır. GDO'lu tohum, hayvan ve böceklerin yaşadığı FAUNA'yı, doğal bitki türlerimizin yetiştiği FLORA'yı kirletmekle kalmıyor. Hanım Böceği nasıl bir böcektir? Kral Kelebekleri ile birlikte neden ölüyor? Arılar ve kuşlar bu tohumlardan nasıl etkileniyor? Bu tohumlar neden Hibrit olarak hazırlanıyor? Hibrit tohumlar için kullanılan herbisitler, pestisitler ve antibiyotikler tohum üreticisi firmaların pazarladığı özel kimyasallar mıdır? Bu tohumlar, ilaçlara ve pestisitlere dayanıklı diye daha fazla oranda kimyasal gelişi güzel mi kullanılmaktadır? İnsanda zorunlu olmadan kullanmaya korktuğumuz gram negatif antibiyotikler 2 kiloluk teneke kutularda kullanıldığında tarlayı ve orda yaşayan fauna ve florayı nasıl etkilemektedir? Bu ürünler tüketildiğinde insanların bağırsaklarındaki doğal enterobakterler antibiyotiklere dirençli suşlara dönüşüyor mu? Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler ve bunların dışında kullanılan tekniklerle, rekombinant deoksiribonükleik asit (DNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan laboratuvar ortamındaki (invitro) teknikleri, taksonomik olarak sınıflandırılmış familya dışı hücre füzyonu sonucu oluşan kısır yeni transgenik türleri bilmemiz istenmiyor mu? Bu bilginin dahi paylaşılmadığı bir komisyon toplantısına, yeterlidir, demek nasıl mümkün olabilir? Kaldı ki sadece "Transgenik tohum ithalatı durdurulsun" ancak "biyogenetik uygulamaların ürününü gıda maddeleri biyogüvenlik laboratuvarımızda güvenli olması kaydıyla ülkemize girişine," "üzerine GDO etiketi görünür tarzda yazıldığı takdirde izin verilmelidir" diye görüş belirtmemize rağmen biz tali komisyonuz diyerek görüşmeden yasa kaçırılmıştır. Bu GDO'lu gıdalar insanlar tarafından tüketilmekte ve insanların beslendiği tarım alanlarına ekilmekte veya hayvanlara yem olarak verilmektedir. Türkiye'nin imzaladığı Cartagena Protokolü ihtiyatlılık ilkesi üç yaşından küçük çocuklara ve bebeklere GDO'lu ürünlerin verilmesini yasaklıyor. Hekim olarak şunu soruyoruz "süt emziren anne tükettiğinde süten genetik materyal geçmez mi?" Öyle olsa idi "bebeklere anne sütü yerine inek sütü önerilirdi" insan sağlığını ilgilendiren bir konuda Sağlık Komisyonunun tali komisyon olduğuna kim karar veriyor? Hayvan ve bitki sağlığından sorumlu Tarım Bakanlığı mı? Bu kabul edilemez. İnsan sağlığına etkileri bilinenler ve henüz bilinmeyenler biyolojik çevreye olan etkileri, fauna ve floramızın çeşitliliğini ve zenginliğini ne şekilde etkileyeceğini bilmediğimiz bu uygulamayı izleyecek komisyonunda Sağlık Bakanlığı'ndan yalnızca bir üyesinin olması bu yasada insan sağlığından ziyade iki ithalatçı kartelin çıkarlarının düşünüldüğünü bize düşündürmektedir. Maddelerinin neler getirip neler götürdüğünü inceleyemediğimiz bu tasarımı GDO'lu tohum ve gıdaları ve yem bitkilerini serbestçe yurda sokan ve 8 yıllık iktidarı zamanında bir yasayı çıkarmaktan imtina eden bir Tarım Bakanlığı'nın insan sağlığına ne kadar önem verdiği aslında hiç önem vermediği bu yasayı Sağlık Komisyonunda kaçırma gayretinde gözükmektedir. Bu görüşleri ışığında üzerinde tartışmadığımız yasanın bize intikal süresine, inceleme süresini ve Biyogüvenliğin uygulayıcısı Sağlık Bakanlığının dışlanmasına seyrirci kalamayacağımızdan karşı oy kullandığımızı belirtiyoruz.

Hasan Çalış

Karaman

Osman Durmuş

Kırıkkale

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu

Esas No.: 1/789

Karar No.: 27

21/01/2010

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIğINA

Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanarak Bakanlar Kurulu tarafından 15/12/2009 tarihinde Başkanlığımıza sunulan 1/789 esas numaralı “Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı” Başkanlığımızca, 28/12/2009 tarihinde esas komisyon olarak Tarım ve Köyişleri Komisyonuna, tali komisyon olarak Çevre Komisyonu, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu, Adalet Komisyonu ile AB Uyum Komisyonuna havale edilmiştir.

Komisyonumuz 18/01/2010 tarihli 38. toplantısında, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) temsilcilerinin de katılımıyla anılan Kanun Tasarısı’nı inceleyip görüşmüştür.

Tasarı’nın tümü üzerindeki görüşmeler sırasında hükümet temsilcisi tarafından şu hususlar belirtilmiştir: Tasarı ile ülkemizde genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO) üretimi, satımı ve bu ürünlerin ruhsatlandırılmasına ilişkin hususlar dikkate alınarak bu alanda bir düzenlemenin sağlanması amaçlanmaktadır. Kanun tasarısıyla kamuoyunda çok sık tartışılan GDO’lu ürünler konusu ilk defa düzenlenmektedir. Kanun Tasarısı AB müktesebatı dikkate alınarak ülkemiz ihtiyaçlarına göre hazırlanmıştır. Kanun Tasarısı aynı zamanda ülkemizin taraf olduğu Kartegena Protokolünün içeriğini kapsamaktadır. Ayrıca Tasarıyla 9 kişiden oluşan Biyogüvenlik Kurulu kurulmaktadır.

ABGS temsilcisi tarafından, Tasarı’nın son yapılan değişikliklerle beraber genel olarak AB müktesebatına uyumlu olduğu belirtilmiştir.

Tasarı’nın tümü üzerinde yapılan görüşmelerde Komisyon üyeleri tarafından; GDO’lu ürünlerin kamuoyunda kaygı ile irdelendiği, insan sağlığıyla doğrudan ilgili olan bu konunun yasalasmasının önemli ve AB müktesebatıyla doğrudan ilgili olduğu, bu alanda bir kanuni düzenlemenin gerekli olduğu, hâlihazırda bu konuda bir kanuni boşluk bulunduğu, yeni kurulan kurulun bağımsız olması gerektiği, ehil kişilerin kurul üyesi olması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ve GDO’lu ürünlerin insan sağlığına zararları konusunda kesin bulgular olmamasına karşın oluşturduğu riskler sebebiyle kontrol altında tutulmasının zorunlu olduğu hususları ifade edilmiştir.

Komisyon tarafından bu aşamada; maddeler üzerinde ayrıca görüşme açılmaksızın Tasarı’nın tümü üzerindeki görüşmeler sırasında maddeler hakkında görüşlerin ortaya konulması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Komisyon üyeleri tarafından verilen değişiklik önermeleri çerçevesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Tasarının "Tanımlar" başlıklı 2’nci maddesine AB müktesebatındaki tabirlerle uyum olması bakımından “bulaşan”, “işleme”, "risk iletişimi", ve “risk yönetimi” tanımları eklenmiştir. Ayrıca “Risk değerlendirme”, “GDO’lardan elde edilen ürünler” ve “Biyogüvenlik Bilgi Değerişim Mekanizması” tanımları aşağıdaki şekilde değerştirilmiştir;

"e) Biyogüvenlik bilgi değerişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişi sistemini,

ğ) Bulaşan: Gıdaya kasten ilave edilmeyen ancak, gıdanın birincil üretim aşaması dâhil üretimi, imalatı, işlenmesi, hazırlanması, işleme tabi tutulması, ambalajlanması, paketlenmesi, nakliyesi veya muhafazası ya da çevresel bulaşma sonucu gıdada bulunan, hayvan tüyü, böcek parçası gibi yabancı maddeler hariç olmak üzere her tür maddeyi,

j) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünleri,

m) İşleme: GDO ve ürünlerinin, gıda, yem veya diğer amaçlarla kullanılmasını sağlamak için yapılan ve ürünün ilk halini önemli ölçüde değiştiren her hangi bir faaliyeti,

ü) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci,

v) Risk iletişimi: Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımını,

y) Risk yönetimi: GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini,"

- Tasarının "Başvuru, Değerlendirme ve karar verme" başlıklı 3'üncü maddesinde AB mevzuatında bulunan hükümler dikkate alınarak şu değişiklikler yapılmıştır;

Maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi "Başvurularda, başvurunun içeriğine ilişkin bilgiler ile GDO ve ürününün ne amaçla kullanılacağına belirtilmesi zorunludur" şeklinde değiştirilmiştir.

Maddenin ondördüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilerek beşinci fıkra olarak eklenmiştir;

"(5) GDO ve ürünlerinin;

a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi,

b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması,

c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması,

ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması,

d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığının tehlikeye düşürülmesi,

e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanıma sahip olmadığını anlaşılması,

Durumlarında bu başvurular reddedilir."

Maddenin altıncı fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan "kısmen karşılanmasına karar" ibaresinden sonra gelmek üzere "vermesi öncesinde başvuru sahibi ile gizlilik talebi hakkında bilgi alışverişinde bulunur. Bakanlık bu görüşmenin" ibareleri eklenmiştir.

Maddenin sekizinci fıkrasındaki "piyasaya sürme amacıyla" ibaresinden sonra gelmek üzere "ilk defa" ibaresi eklemiştir.

Maddenin onbirinci fıkrasındaki "kamuoyunun görüşüne açılır." ibaresi "kamuoyuna açıklanır." olarak değiştirilmiştir.

Maddenin onikinci fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki onüçüncü fıkra eklenmiştir;

"(13) Kurul, Komitenin kararına uymaması durumunda bu durumu gerekçeli olarak açıklar."

Maddenin onaltıncı fıkrası ise aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir;

“(16) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az bir yıl önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep Kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir. Sonucun bir yıllık süre içerisinde başvuru sahibine bildirilmemesi durumunda, izin süresi karar verilmeye kadar uzar.”

- Tasarının "Karar sonrası yapılacak işler" başlıklı 7'nci maddesinde AB'deki mevcut uygulamalar dikkate alınarak şu değişiklikler yapılmıştır;

Maddenin üçüncü fıkrasının sonuna “Kayıt altına alınan GDO ve ürünlerine ilişkin belgelerin 10 yıl süreyle saklanması zorunludur.” cümlesi eklenmiştir.

Maddenin beşinci fıkrasındaki “rapor etmek” ibaresi “bildirmek” olarak değiştirilmiştir.

- Tasarının "Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri" başlıklı 11'inci maddesinde "etik" konusunun AB ile uyumda önemli bir nokta olması nedeniyle şu değişiklikler yapılmıştır;

Maddenin birinci fıkrasının “b” bendi “Uzmanlar listesindeki kişilerden seçilen bilimsel komiteleri oluşturmak” olarak değiştirilmiş ve fıkraya aşağıdaki bent eklenmiştir;

“e) Etik komite oluşturmak.”

Raporumuz yukarıdaki mülahazalarla Tarım ve Köyişleri Komisyonu’na sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan	Başkanvekili	Üye
<i>Yaşar Yakış</i>	Onur Öymen	<i>Lütfi Elvan</i>
Düzce	Bursa	Karaman
	(İmzada Bulunamadı)	
Üye	Üye	Üye
<i>Nuri Uslu</i>	<i>İbrahim Kavaz</i>	<i>Mustafa Öztürk</i>
Uşak	Erzurum	Hatay
Üye	Üye	Üye
<i>Mehmet Sait Dilek</i>	<i>Mehmet Beyazıt Denizolgun</i>	<i>Musa Sivacıoğlu</i>
Isparta	İstanbul	Kastamonu
Üye	Üye	Üye
M. Şükrü Elekdag	<i>Algan Hacaloğlu</i>	<i>Ahmet Kenan Tanrıkkulu</i>
İstanbul	İstanbul	İzmir
(İmzada Bulunamadı)		

Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu

Esas No.: 1/789

12/02/2010

Karar No.: 23

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanarak Bakanlar Kurulunca 15/12/2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan ve Başkanlıkça 28/12/2009 tarihinde tali komisyon olarak Adalet, Çevre, Avrupa Birliği Uyum ile Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler komisyonlarına; esas komisyon olarak da Komisyonumuza havale edilen 1/789 esas numaralı “Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı” Komisyonumuzun 19/1/2010 tarihinde yaptığı 19 uncu Birleşiminde; Hükümeti temsilen Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehmet Mehdi EKER ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı ile sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katılımlarıyla incelenerek görüşülmüştür.

Tasarı ve gerekçesi incelendiğinde; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin engellenmesi; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasların belirlendiği görülmektedir.

Günümüzde, biyoteknolojide meydana gelen gelişmeler neticesinde, farklı canlı tür ve sınıfları arasında gen aktarımı mümkündür. Modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak geliştirilen yeni ürünler uluslararası piyasalarda tarım ve gıda için üretim ve tüketime sunulmuş; insan ve hayvan sağlığı için gerekli olan bazı aşı ve ilaçlar da bu yöntemler kullanılarak geliştirilmiştir. Her ne kadar modern biyoteknoloji, bitkisel ürünlerde hastalık ve zararlılara dayanıklılık ile olumsuz çevre şartlarına dayanıklılığın geliştirilmesi ve ürün kalitesinin artırılması için kullanılsa da genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların (GDO) insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkileri konusunda bilimsel çevrelerde tartışmalar da devam etmektedir. Bu noktada sınırları ve esasları çok iyi belirlenmiş biyogüvenlik kurallarına ihtiyaç vardır. Biyogüvenliğin bir bütün olarak ele alınması, insan, hayvan ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitliliğin korunması yanında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin devamlılığının sağlanması için tedbirlerin öngörülmesi önemlidir.

Komisyonumuzda Tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerde;

Hükümet tarafından;

- İnsanoğlunun yeryüzünde topluluklar halinde yaşadığı andan itibaren tarımla uğraştığı, dünya nüfusunun artmasıyla birlikte tarım ürünlerine olan ihtiyacın da arttığı,

- Yıllar içerisinde tarım alanında önemli gelişmeler meydana geldiği, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren insanlığın “transgenik bitki” ya da “genetiği değiştirilmiş organizma”larla tanıştığı,

- 2008 yılı itibarıyla dünyada, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Brezilya Kanada, Çin, Hindistan, Avustralya gibi ülkelerde ve bazı Avrupa ülkelerinde yaklaşık 120 milyon hektar alanda transgenik bitkilerin üretiminin gerçekleştiği,

- Uluslararası anlamda konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ve buna dayanılarak çıkarılmış Cartagena Biyogüvenlik Protokolünün oluşturulduğu, Türkiye'nin de bu protokole 157 ülke ile birlikte taraf olduğu,

- Pamuk, mısır, kolza ve soya üretimine yönelik olarak birtakım genlerin transfer edildiği,

- Avrupa Birliğinde; Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA)'nın risk değerlendirmesi yaptığı, EFSA'nın uygun bulması halinde Avrupa Komisyonunun da onayı ile bütün üye ülkeler için kullanım ve tüketimle ilgili bağlayıcı bir kararın ortaya çıktığı, ancak o genin üretimi hususunda ülkelere inisiyatif bırakıldığı,

- Şu an AB ülkelerinde; mısır, soya, kolza, şeker pancarı ve pamukta yirmi beş tane genin serbest olduğu,

- Transgenik bir bitkinin yemde kullanılması halinde, bu bitkinin yemle beslenen hayvanların ürünlerine geçmediğine dair bilimsel araştırmaların olduğu, yine genle ilgili durumların yağa geçmediğine dair de raporların bulunduğu,

- AB ile müzakere sürecinde mevzuatımızın AB mevzuatına uyumlu olması gereği, önümüzdeki günlerde açılacak olan on ikinci faslın gıda başlığı altında olduğu, ayrıca Cartagena Biyogüvenlik Protokolüne taraf olmamız hasebiyle de mevzuat oluşturma zorunluluğumuzun olduğu,

- Tarım Kanunu, Gıda Kanunu ve Yem Kanunu gibi kanunlara dayanarak çıkarılan yönetmelik hakkında Danıştay tarafından yürürlüğün durdurulması kararı verilse de yapılmış olunan itirazın kabulü yönünde bir eğilim olduğu,

- Biyogüvenliğin biyolojik güvenlikten farklı olduğu, Tasarının da ihtiyatlılık ilkesine dayanılarak öncelikle GDO'larla yalnızca modern biyoteknoloji ürünleri ve bunlarla ilgili işlemlerle sınırlandırıldığı,

- Tasarıda bu kanun kapsamındaki ürünlerin güvenli kullanımının sağlanabilmesi için çevreye serbest bırakılmaları, piyasaya sürülmeleri ve kapalı kullanımları ile ilgili hususların da yer aldığı,

- Tasarı ile yalnızca üniversiteler ve TÜBİTAK'ta çalışan bilim insanlarından oluşturulacak bilimsel komitelerin, modern biyoteknoloji ve ürünlerinin kullanımında, her bir başvuru için ayrı ayrı risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme yapacağı ve halkın da görüşleri neticesinde Biyogüvenlik Kurulu tarafından karar verileceği,

- AB'de emsali olan Biyogüvenlik Kurulu'nun, en az ikisi üniversite veya meslek örgütlerinden seçilmek üzere toplam dokuz üyeden oluşacağı,

- Kurul ve komitelerin görevlerini yaparken hiçbir organ, makam veya kişiden emir ve talimat alamayacağı, Kurul üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemeyeceği,

- GDO ve ürünlerinin Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması ve kullanılmasının kesinlikle yasaklandığı,

- Modern biyoteknoloji ürünlerinin kullanımı, bilimsel risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları ile halkın görüşleri de dikkate alınarak karar verileceği,

- Her ürün için kullanılması zorunlu olan ayırıcı kimlik ile ürünlerin her aşamada izlenebileceği,

- Modern biyoteknoloji kullanarak geliştirilmiş bitki ve hayvanların üretiminin, zengin biyolojik çeşitliliğimizin korunması amacıyla yasaklandığı; keza Türkiye'nin yeryüzünde 3900'ün üzerinde endemik bitki türü varlığına sahip bir ülke olduğu, ancak çok küçük ölçekli ve sayıca fazla parselde

üretim yapan bir ülke olduğu için üretimde gen kaçışlarına sebebiyet vermemek ve böylece ülkemiz biyoçeşitliliğini risk altında bırakmamak amacıyla üretim yasağının konulduğu,

ifade edilmiştir.

Komisyonomuz üyesi milletvekilleri tarafından,

- Tasarının çok kapsamlı ve sağlıklı bir şekilde hazırlanmış olduğu; GDO'lu ürünlerin hastalıklı, ayıplı ürünler gibi algılanması yanlışlığının düzeltilmesi gerektiği,

- Ülkemize ithalatı yapılan gen transferi yapılmış ürünlerin sadece mısır, kanola, soya ve pamuk olduğu,

- Artan gıda ihtiyaçları karşısında teknolojik gelişmelerden kaçılmayacağı,

- Biyoteknolojik gelişmelere uyum sağlayacak kadro ve ekipmanlara sahip olunması gerektiği,

- Modern biyoteknolojinin en önemli uygulama alanlarından olan GDO'ların insanın refahı, mutluluğu için çok önemli olsa da insan sağlığı, bitki ve hayvan varlığı bakımından da birtakım riskleri barındırdığı için konunun düzenlenmesinin önemi,

- Tasarının amacının GDO'yu serbest bırakmak değil, riskler konusunda insanı ve çevreyi korumak olduğu,

- Cezai müeyyidelerin yeniden gözden geçirilmesi gereği,

- GDO ve GDO'lu ürünlerin ithali ile ilgili hükümlerin mükemmel bir şekilde düzenlenmesinin önemi,

- Üretimin belli şartlar altında serbest bırakılabileceği,

ifade edilmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri tarafından,

- GDO'lu ürünlerin üretiminin yasak olmasının doğru bir tercih olduğu ancak üretimi serbest bırakabilme yetkisinin Bakanlığa verilebileceği,

- Ülkemizde de gen transferi yapabilecek teknolojinin geliştirilmesi gereği,

- İzleme ve denetim altyapısının olgunlaşmasının bir süreç olacağı,

- Eşik değerinin mutlaka Avrupa Birliği ile eşitlenmesi gerektiği,

- Cezai müeyyideler konusunun yeniden değerlendirilmesinin uygun olacağı,

- Beşeri tıbbi ürünleriyle birlikte veteriner tıbbi ürünlerin de Tasarı kapsamı dışına çıkarılmasının önemli olduğu,

- Veteriner hekimlik açısından, kapalı alanda kullanımla ilgili hükümler sayesinde bilimsel araştırmaların önünün kesilmediği,

ifade edilmiştir.

Hükümet tarafından yapılan tamamlayıcı açıklamalarda ise,

- Herkesin bu Tasarının gerekliliği konusunda hemfikir olmasının memnuniyet verici olduğu,

- Tasarının hazırlanmasının aceleyle gelmediği ve bu süreçte sivil toplum kuruluşları da dahil herkesin görüşlerinin alındığı,

- GDO'lu ürünlerle ilgili ciddi bir bilgi kirliliği oluşturulmaya çalışıldığı,

- Geçmişte de yeni gelen tarımsal ürünlere karşı önyargılı bir yaklaşım olduğu,

- Tasarıyla oluşturulan kurumlarla kapsamlı bir biyogüvenlik sisteminin getirildiği ve bu sistemin çıkarılacak yönetmeliklerle ayrıntılı olarak düzenleneceği,

- Bakanlığa bağlı yedi laboratuvarın, gerekli denetimi sağlamak açısından bu işin başlangıç altyapısını oluşturduğu,

- Tasarının Avrupa Birliği mevzuatı ve Cartagena Protokolü ile tamamen uyumlu olduğu,

- Tasarı sayesinde insan sağlığı ve biyoçeşitliliğin korunarak dünyadaki gelişmelerin takip edilebileceği,

ifade edilmiştir.

Geneli üzerindeki görüşmeler sonrasında Tasarı ve gerekçesi Komisyonumuzca benimsenmiş, ardından verilen bir önerenin de kabul edilmesiyle, konunun daha ayrıntılı çalışılabilmesi için bir alt komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Alt Komisyon; Adıyaman Milletvekili Mehmet ERDOĞAN, Artvin Milletvekili Ertekin ÇOLAK, Bursa Milletvekili Ali KOYUNCU, Şanlıurfa Milletvekili Abdurrahman Müfit YETKİN, Mersin Milletvekili Vahap SEÇER ve Erzurum Milletvekili Zeki ERTUGAY'dan oluşmuş ve Şanlıurfa Milletvekili Abdurrahman Müfit YETKİN Başkan seçilmiştir.

Alt Komisyon 27.1.2010 ve 3.2.2010 tarihlerinde toplantılarını yapmıştır. Alt Komisyon toplantısına, Hükümeti temsilen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı temsilcileri ile Çevre ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri katılmışlardır.

Alt Komisyonunda Tasarının;

- Çerçeve 1 inci maddesinin üçüncü fıkrası; Sağlık Bakanlığınca ruhsat ya da izin verilen beşeri tıbbi ürünler ve kozmetik ürünler ile veteriner tıbbi ürünlerin bu Tasarı kapsamında olmadıklarının, Sağlık Bakanlığının talebi de dikkate alınarak vurgulanması ve açıkça ifade edilmesi amacıyla değiştirilmiştir. Keza, beşeri tıbbi ürünlerin piyasaya sunulması, Beşeri Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde, Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan ruhsatlandırılma şartına bağlı bulunmaktadır. Kozmetik ürünlerin piyasaya ilk kez arz edilmesi hususu da 5324 sayılı Kozmetik Kanunu çerçevesinde yine Sağlık Bakanlığına yapılacak bildirim şartına bağlıdır.

- Çerçeve 2 nci maddesinde; sivil toplum kuruluşları ve bazı kamu kurumlarının teklifleri ve yapılan değerlendirmeler neticesinde şu değişiklikler yapılmıştır:

Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün 23 üncü maddesi gereğince taraf ülkeler GDO'lara ilişkin konularda halkı bilgilendirmek ve halkın karar alma sürecine katılımını sağlamakla yükümlüdür. Protokolün 20 nci maddesi gereğince kurulan Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde temel araç niteliğindedir. Ayrıca AB müktesebatında da GDO'lara ilişkin konularda karar alma sürecine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Kanun tasarısı ile Protokol ve AB müktesebatı arasında uyumu sağlamak amacıyla 1. fıkranın e bendinde "Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması" tanımına "kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı" ifadesi eklenmiştir.

Protokol'ün 2 nci maddesinde yer alan canlı organizma tanımı dikkate alınarak ve enzimlerin genetik materyal içermemesinden dolayı -ki enzimler canlı organizmaların bir ürünü olduğundan

GDO'lardan elde edilmeleri durumunda GDO ürünleri kapsamına girmektedir- organizma niteliği taşımadığı bilindiğinden "Canlı Organizma" tanımından "enzim" ibaresi çıkarılmıştır.

Protokol'ün 2 nci maddesinde kapalı alanda kullanım sadece mikroorganizmaları değil tüm organizmaları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Modern biyoteknoloji araştırma ve geliştirme faaliyetleri GDO'ların kapalı alanda kullanılmasını gerektirmektedir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerini engellemek amacıyla "kapalı alanda kullanım" tanımındaki "mikroorganizma" ibaresi "organizma" olarak değiştirilmiştir.

"Bulaşan" ve "risk iletişimi" tanımları Avrupa Birliği müktesebatında kullanılan terminoloji ile Türk mevzuatı arasında uyumu sağlamak ve hazırlanacak yönetmeliklerle anlam bütünlüğü sağlamak amacıyla eklenmiştir.

"İşleme" tanımı Tasarımın birden çok maddesinde geçtiği ve farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılabildiği için Tasarıda kullanılan anlamının netleştirilmesi amacıyla eklenmiştir.

"GDO'lardan elde edilen ürünler", "Risk değerlendirme" ve "Risk yönetimi" tanımları Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu hale getirilmek amacıyla değiştirilmiştir.

Protokol'ün 26 ncı maddesi taraflara GDO'larla ilgili karar alma sürecinde GDO'ların özellikle biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerindeki etkilerinden kaynaklanan sosyo-ekonomik bedelleri dikkate alma olanağı sağlamaktadır. Ülkemizin biyolojik çeşitlilik açısından önemi dikkate alınarak Protokol'ün bu maddesinden hareketle sosyo-ekonomik değerlendirmenin karar alma sürecinin bir parçası olması gerekliliği Tasarıya yansıtılmış durumdadır. Bu değerlendirmenin kapsamının netleştirilmesi amacıyla Protokol'ün 26 ncı maddesi ile uyumlu olarak sosyo-ekonomik değerlendirme tanımı eklenmiştir.

- Çerçeve 3'üncü maddesinin,

2 nci fıkrasının ikinci cümlesi Avrupa Birliğine uyum amacıyla değiştirilmiştir.

14 üncü fıkrası değiştirilerek 5 inci fıkra olarak eklenmiştir.

6 ncı fıkrasında başvurularda gizli bilgi olarak değerlendirilebilecek veya bu kapsama alınamayacak bilgiler belirlenmektedir. Bu husus Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün 21 inci maddesinde düzenlenmiş ve başvuru sahibi ile başvuru alan yetkili kurum arasında gizlilik talebinin karşılanamayacağı durumlarda başvuru sahibine başvuru geri çekme şansı vermek amacıyla bir istişare sürecine yer verilmiştir. Bu bağlamda, başvuru sahibi ile istişare sürecinin Avrupa Birliği müktesebatında ifade edildiği biçimde daha açık olarak yer alması amacıyla değişiklik yapılmış ve 7 nci fıkra olarak kabul edilmiştir.

8 inci fıkrası, aynı maddenin 2 nci fıkrası ile uyumlu olacak şekilde düzeltilmiş ve 9 uncu fıkra olarak kabul edilmiştir.

11 inci fıkrada yer alan "bilimsel raporların kamuoyunun görüşüne açılması" ifadesi kamuoyunun bilimsel raporlarla elde edilen sonuçlar hakkında bilgilendirilmesini ve başvuruya ilişkin karar sürecinde izinle ilgili görüşünü bildirmesine imkan sağlanmasını amaçlamaktadır. Ancak bu ifadenin bilimsel bilgi ve veriler hakkında kamuoyunun fikrinin alınması olarak yorumlanabileceğinden hareketle "kamuoyuna açıklanır" ifadesinin kullanılmasının yerinde olacağına karar verilmiş ve 12 nci fıkra olarak kabul edilmiştir.

14 üncü fıkra olarak, Kurulun Komite kararlarına uymaması durumunda bu durumu gerekçeli olarak açıklaması gereğini içeren hüküm eklenmiştir.

16 ncı fıkra Avrupa Birliği müktesebatı ile Türk mevzuatının uyumlu olması amacıyla değiştirilmiştir.

- Çerçeve 5 inci maddesi, Tasarıda GDO ve ürünlerine ilişkin olarak yasak fiilleri düzenleyen bir bent eklenmesi suretiyle değiştirilmiş; GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya arzının yasak olduğu hususu açıkça ifade edilmiş; böylece Cartagena Protokolü'nde de yer alan ihtiyati tedbir prensibi çerçevesinde insan, hayvan ve bitki sağlığı ve çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması teminat altına alınmıştır.

- Çerçeve 7 nci maddesinde yapılan değişikliklerle,

3 üncü fıkrasına, Tasarının 3 üncü maddesine paralellik sağlanması ve GDO ve ürünlerinin izlenebilirliğinin sağlanması amacıyla, kayıt altına alınan GDO ve ürünlerine ilişkin belgelerin 10 yıl boyunca saklanması hususu eklenmiştir.

5 inci fıkrasında GDO ve ürünleri ile ilgili bir risk şüphesi oluşması halinde Bakanlığa rapor edilmesinin uygulamada zorluklara ve gecikmelere neden olabileceği, bu durumun izlenebilirlik açısından sakınca doğuracağı, yeni bir risk veya risk şüphesi öğrenildiğinde tedbir alınması noktasında gecikmeler yaşanabileceği düşüncesiyle, Bakanlığa bildirim yönünde değişiklik yapılmıştır.

- Çerçeve 8 inci maddesindeki değişikliklerle,

1 inci fıkranın "a" bendinde yapılan değişikliklerle Bakanlığın, Kurula uygun çalışma koşullarını sağlaması ve böylece Kurul çalışmalarının daha sağlıklı olarak yürütülmesi amaçlanmıştır. "c" bendinde yapılan değişikliklerle, diğer ürünlerde istenmeyen GDO bulaşıklarının önlenmesi de Bakanlığın görev ve yetkileri arasına alınmıştır. "ğ" bendine yapılan ekleme ile öngörülemez durum yanında acil durumlarda uygulanacak yöntemin de belirlenmesi açıkça vurgulanarak bu hususta herhangi bir boşluğa yer verilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. "h" bendinde ise, GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre eşik değerini belirlemede, Bakanlığın, Kurul görüşlerini de alacağı ifade edilmek suretiyle değişiklik yapılmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşları ve bazı kamu kurumlarının teklifleri dikkate alınarak ve Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlanması hususu da gözetilerek 2 nci fıkra eklenmesi yoluyla Bakanlığın diğer resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği yapabilmesi hususunun sağlanması amaçlanmıştır.

Eklenen 3 üncü fıkrayla kaza gibi öngörülemez durumların vuku bulması halinde, Bakanlığın oluşabilecek muhtemel zararların önlenmesi hususunda ivedilikle müdahale etmesine imkân sağlayacak planlamayı yapabilmesi amaçlanmıştır.

Son fıkrada yapılan değişikliklerle ise, Bakanlık, ürünün menşesine değil mahrecine iadesine yetkili kılınmıştır.

- Çerçeve 9 uncu maddesindeki değişikliklerle,

Kurul üyelerinden ikisinin meslek veya üniversite temsilcileri arasından seçileceği hususu yer almakla birlikte, bu iki üyenin fıkrada zikredilen kurumlardan hangisinin kontenjanından seçileceği hususunda belirsizlik olduğundan; ikinci fıkraya Bakanlık tarafından seçilecek dört üyeden ikisinin üniversite veya meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

6 ncı fıkrasında yapılan değişiklikle Kurul üyelerinin görevlerine son verilmesinin şartları sayılmış ve bu şartların oluştuğunun tespiti durumunda görevlerine Bakan tarafından son verilebileceği hususu eklenerek konuya ilişkin belirsizlik ortadan kaldırılmıştır.

8 inci fıkrasında yer alan iki yıllık yasak süresi, 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanuna paralel hale getirilerek “üç yıl” olarak değiştirilmiştir.

- Çerçeve 11 inci maddesinin birinci fıkrasının “b” bendine eklenen ibareyle, bilimsel komitelerin uzmanlar listesinde yer alan kişilerden seçilerek oluşturulacağına açıkça yazılmasının bu hususa ilişkin oluşabilecek tereddütleri bertaraf edeceği düşünülmüş ve madde metninde değişiklik yapılmıştır. Ayrıca, “ç” ve “d” bentleri redaksiyona tabi tutulmuş; Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinin önerisi ve de Türk kamu idaresi sistemine paralellik oluşturulması hususu da gözetilerek maddeye etik komite oluşturulması konusunda “e” bendi eklenmiştir.

- Çerçeve 14 üncü maddesinin 3 üncü fıkrası, zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinin daha kolay anlaşılır olması amacıyla düzeltilmiştir.

- Çerçeve 15 inci maddesi Adalet Bakanlığı temsilcileri ve Ceza Hukuku profesörlerinin de görüş ve önerileri dikkate alınarak, Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu sistematiğine uygun şekilde yeniden düzenlenmiştir.

- Çerçeve 16 ncı maddesi, kanun yapım tekniği usul ve esaslarına uygun şekilde değiştirilmiştir.

Komisyonumuzun 12.2.2010 tarihinde yaptığı 20 nci Birleşime; Hükümeti temsilen Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehmet Mehdi EKER ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı ve sivil toplum örgütleri temsilcileri katılmışlardır.

Alt Komisyon metninin;

- Çerçeve 1 inci maddesi aynen,

- Çerçeve 2 nci maddesi redaksiyona tabi tutularak,

- Çerçeve 3, 4, 5, 6 ve 7 nci maddeleri aynen,

- Çerçeve 8 inci maddesi redaksiyona tabi tutularak,

- Çerçeve 9 uncu maddesinin 2 nci fıkrası Bakanlıkça seçilecek üyelerden birinin üniversiteler, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilmesi hususunun getirilmesi düzenlenmek suretiyle,

- Çerçeve 10 ve 11 inci maddeleri aynen,

- Çerçeve 12 nci maddesinin 2 nci fıkrası, “Uzmanlar listesi, üniversiteler ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir” şeklinde değiştirilerek,

- Çerçeve 13, 14, 15 ve 16 ncı maddeleri aynen,

- Yürürlük ve yürütmeye ilişkin Çerçeve 17 ve 18 inci maddeleri aynen,

kabul edilmiştir.

Komisyonumuz üyelerinden Abdurrahman Müfit YETKİN'in Komisyon raporu üzerine özel sözcü olarak atanması Komisyonumuzca uygun görülmüştür.

Raporumuz, Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan	Başkanvekili	Sözcü
<i>Vahit Kirişci</i>	<i>Mehmet Erdoğan</i>	<i>Nuri Uslu</i>
Adana	Adıyaman	Uşak
Kâtip	Üye	Üye
<i>Özlem Müftüoğlu</i>	<i>Ertekin Çolak</i>	<i>Ahmet Ertürk</i>
Gaziantep	Artvin	Aydın
(Son toplantıya katılmadı)		(Son toplantıya katılmadı)
Üye	Üye	Üye
<i>Mehmet Erdem</i>	<i>Ali Koyuncu</i>	<i>Ali İhsan Merdanoğlu</i>
Aydın	Bursa	Diyarbakır
(Son toplantıya katılmadı)	(Son toplantıya katılmadı)	
Üye	Üye	Üye
<i>Orhan Karasayar</i>	<i>İbrahim Yiğit</i>	<i>Abdullah Çetinkaya</i>
Hatay	İstanbul	Konya
Üye	Üye	Üye
<i>Özkan Öksüz</i>	<i>Durdu Mehmet Kastal</i>	<i>Abdurrahman Müfit Yetkin</i>
Konya	Osmaniye	Şanlıurfa
		(Bu Raporun Özel Sözcüsü)
Üye	Üye	Üye
<i>Zülfükar İzol</i>	<i>Ramazan Kerim Özkan</i>	<i>Eşref Karaibrahim</i>
Şanlıurfa	Burdur	Giresun
(Son toplantıya katılmadı)	(Muhalefet ediyorum, muhalefet şerhimiz ektedir)	(Muhalefet ediyorum, muhalefet şerhim ektedir)
Üye	Üye	Üye
<i>Vahap Seçer</i>	<i>Abdülkadir Akcan</i>	<i>Zeki Ertugay</i>
Mersin	Afyonkarahisar	Erzurum
(Muhalefet ediyorum, muhalefet şerhim ektedir)	(Muhalefet şerhi ektedir)	(Son toplantıya katılmadı) (Muhalefet şerhi ektedir)
	Üye	
	<i>Mehmet Serdaroğlu</i>	
	Kastamonu	
	(Son toplantıya katılmadı)	

Muhalefet Şerhi

Son yıllarda hızla gelişen modern biyoteknolojik yöntemlerle elde edilen genetiği değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin üretim ve tüketiminin insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyoçeşitlilik üzerindeki etkilerinin olumsuz sonuçlar doğurabileceği endişesi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ulusal biyogüvenliğimizi güvence altına alacak bir yasal düzenlemenin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak;

1. Yasa tasarısının Birinci Bölüm Amaç ve Kapsam başlığı altında;

Yasa tasarısının içeriği dar tutulmuş olup, Biyogüvenlik Yasa Tasarısı GDO ve ürünlerine münhasır tasarı hüviyetindedir. Oysa biyogüvenlik konusu GDO dışında, başka biyogüvenlik konularını da kapsayan daha geniş bir çerçevede ele alınmalıydı.

2. Yasa tasarısının İkinci Bölüm Başvuru, Değerlendirme ve Karar Verme başlığı altındaki 3. maddesinin 10 fıkrasında;

GDO ve ürünlerinin ülkemizden transit geçişi Bakanlık iznine bağlı olmak koşulu ile serbest hale getirilmiştir. Bu durum uygulamada telafisi mümkün olmayacak zararlar meydana getirecektir. GDO ve ürünlerinin transit geçiş sırasında çevreye yayılma riski vardır. Bu sebeple GDO ve ürünlerinin transit geçişine izin verilmemelidir.

3. Yasa tasarısının İkinci Bölüm Yasaklar başlığı altındaki 5. maddesinde;

Çevreye ve ülkemizin biyoçeşitliliğine vereceği zararlar gözönünde bulundurularak genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvan üretimi yasaklanmıştır. Ancak, GDO ve ürünlerinin ithalatı, ihracatı, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama, piyasaya sürme, işlemesi, kullanılması ve benzeri faaliyetleri yasak kapsamı dışında tutulmuştur. Oysa ki, bilimsel çevreler GDO ve ürünlerinin yem ve gıda sanayinde kullanılmasının insan ve hayvan sağlığına olumsuz etkilerinin olabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, yem ve gıda sanayinde kullanım amaçlı ithal edilecek genetiği değiştirilmiş bitkilerden elde edilen soya fasulyesi, pamuk tohumu, kanola gibi ürünlerin ithalat amacı dışına çıkılarak tarımsal üretimde tohum olarak kullanılmaları mümkündür ve uygulamada bunun önüne geçmek zordur. Bu nedenle GDO ve ürünlerinin ithalatı, ihracatı, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama, piyasaya sürme, işlemesi, kullanılması ve benzeri faaliyetleri yasaklanmalıdır.

4. Yasa tasarısının Üçüncü Bölüm Bakanlığın Görev Yetkileri başlığı altında 8. maddesinde;

Bakanlığın GDO ile ilgili araştırma, deneme, kontrol, izleme, denetleme gibi görev ve yetki alanına giren konularda hangi ilgili kurum aracılığı ile bu görev ve yetkilerini kullanacağı açıklıkla ifade edilmemiştir. Biyogüvenlik konusunda Bakanlık bünyesinde yetkin personele sahip yeni bir müstakil kurumun kurulması gerekmektedir. Ancak, tasarıda böyle bir kurumun kurulması öngörülmemiştir.

5. Yasa tasarısının Üçüncü Bölüm Biyogüvenlik Kurulu başlığı altında 9. maddesinde;

GDO ve ürünleriyle ilgili yapılan başvuruları değerlendirecek olan ve kendisine yüklenen diğer görevleri yapması amacıyla oluşturulan Biyogüvenlik Kurulu'nda konuyla ilgili sivil toplum örgütlerine, meslek odalarına ve üniversitelere yeterince verilmemiştir. Ayrıca, Tasarıda "kurulun başkanını ilgili Bakan seçer" hükmü yer almaktadır. Biyogüvenlik Kurulu'nun daha etkin ve bağımsız çalışabilmesi için yukarıda anılan kurumlardan daha fazla temsilci alınarak kurul üye sayısının artırılması ve kurul başkanının kurul üyelerince seçilmesi daha uygun olacaktır.

Ülkemizin biyogüvenlik alanındaki varolan mevzuat boşluğunun doldurulması amacıyla getirilen yasa tasarısına yukarıda sıraladığımız nedenlerden dolayı muhalefet ediyoruz.

R. Kerim Özkan
Burdur

Eşref Karabrahim
Giresun

Vahap Seçer
Mersin

Muhalefet Şerhi

Esas komisyon olarak Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonunda görüşülen Biyogüvenlik Yasa Tasarısı esas komisyonun almış olduğu karar gereğince alt komisyonunda görüşülmüştür. Görüşülen Yasa Tasarısı mevcut haliyle yetersizdir. Bazı maddeleri eksiktir. Tam anlaşılır değildir. İçerdiği hükümler insan, bitki, hayvan sağlığı, çevre ve biyoçeşitliliğimizin korunması konusunda endişeleri bertaraf etmekten uzaktır. Biyogüvenliğin sağlanması konusunda ciddi bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Bu çerçevede geneli itibariyle bu yasaya olumlu bakmakla birlikte aşağıda belirtilen eksikliklerin giderilerek yasanın buna göre yeniden tanzim edilmesi önemli görülmektedir. Bu endişelerin giderilmesi açısından tarafımdan verilen değişiklik önermeleri alt komisyonunda benimsenmemiştir.

Bu kapsamda;

1- Kanun tasarısı içerisinde biyogüvenlik konusunda bilimsel esaslara göre çalışacak, bünyesinde uzman elemanları istihdam eden, bilimsel araştırma teknik alt yapısına ve donanımına sahip Biyoteknolojik Araştırmalar Kurumunun kurulması önemli görülmektedir. Bu nedenle yasaya böyle bir kurumun kurulmasını ve faaliyetini öngören ayrı bir maddenin ilavesi ve "Tanımlar" başlıklı 2 nci maddeye" Kurum: Biyoteknolojik Araştırmalar Kurumunu" tanımının eklenmesi,

2- 8 inci maddeden sonra gelmek üzere Biyoteknolojik Araştırmalar Kurumu adlı ayrı bir maddenin eklenmesi ve kuruluşuna ait esasların bu madde içerisinde belirtilmesi gerekmektedir.

3- Kanun tasarısının "Başvuru, değerlendirme ve karar verme" başlıklı 3 üncü maddesinin 9 uncu fıkrasının GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. İfadesine " ancak herhangi bir risk taşımadığı bilimsel komitelerce onaylanmış olmak" şartının eklenmesi önemli görülmektedir. Zira ülkemizce onaylanmayan fakat bir başka ülke tarafından uygun görülen GDO ve ürünlerinin ülkemiz üzerinden transit geçişlerinde yaşanacak kaza veya diğer olumsuzluklar dolayısıyla ortaya çıkacak zararların telafisi mümkün olmayacaktır. Bu sebeple maddeye transit geçişlerin mutlaka Biyogüvenlik Kurulunun iznine tabi olması hususu eklenmelidir.

4- Kanun tasarısının "Yasaklar" başlıklı 5 inci maddesinin 1 inci fıkrasının "b" bendinden sonra gelmek üzere yeni bir bent olarak "yetiştiricilik ve çoğaltım amaçlı her türlü üretim materyalinin ithalatı yasaktır" hususu ilave edilmelidir. Zira her ne kadar b bendinde genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi yasaklanmışsa da bu haliyle yetersizdir. Muhtemel biyogüvenlik risklerinin tamamen bertaraf edilmesi bakımından açıkça yazılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

5- Kanun tasarısının 9 uncu maddesinde ihdas edilmesi öngörülen Biyogüvenlik Kurulunun kurulması gerekli görülmektedir. Ancak bu haliyle gerek kurulun tarafsızlığı ve güvenilirliği gerekse etkin ve verimli çalışma şartlarına haiz olması bakımından eksiktir yetersizdir. Bu haliyle kurulduğu takdirde bilimsel esaslara göre çalıştığı tartışmalı hale gelecektir. Kamuoyunda, meslek örgütlerinde, sivil toplum kuruluşlarında ve tüketicilerde oluşmuş ve oluşacak olan endişe ve şüpheyi gidermekten uzaktır. Bu sebeple Kanun Tasarısının 9 uncu maddesinin 2 nci fıkrasının "Kurul, Bakanlıkça üç, Çevre ve Orman Bakanlığınca bir, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir, Dış

Ticaret Müsteşarlığınca bir, Meslek Örgütlerince bir, Gıda ve Yem Sanayi Sivil Toplum Kuruluşlarınca bir ve Yüksek Öğretim Kurumu, TÜBİTAK ile Üniversitelerden altı üye olmak üzere dört yıllık süre için belirlenen toplam onbeş üyeden oluşur. Kurul üyelerinden Bakanlıkça tespit edilenler ilgili Bakanlar tarafından atanır. Diğer üyeler ise ilgili kuruluşlar tarafından seçilir. Kurul Başkanı üyeler tarafından seçimle belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder." şeklinde değiştirilmelidir.

6- Kanun tasarısının "Biyogüvenlik Kurulu" başlıklı 9 uncu maddesinin 3 üncü fıkrasının ise "Kurul başkanı ve kurul üyeleri en fazla bir dönem için görevlendirilir" şeklinde değiştirilmesi daha uygundur. Kurulun tamamen bağımsız olarak çalışması, alacağı kararların objektif olması açısından bu değişikliğin yapılması önem arz etmektedir.

Abdülkadir Akcan
Afyonkarahisar

Zeki Ertugay
Erzurum

HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ METİN

BİYOĞÜVENLİK KANUNU TASARISI BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

(2) Bu Kanun; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketlenme, etiketlenme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümleri kapsar.

(3) Veteriner ve beşeri tıbbi ürünler ile kozmetik ürünleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

Tanımlar

MADDE 2- (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Ayırt edici kimlik: Her bir GDO için taşıdığı her bir genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik bir kodlama sistemini,

b) Bakan: Tarım ve Köyişleri Bakanını,

c) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

ç) Basitleştirilmiş işlem: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan basitleştirilmiş karar alma sürecini,

d) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

TARIM, ORMAN VE KÖYİŞLERİ KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN

BİYOĞÜVENLİK KANUNU TASARISI BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

(2) Bu Kanun; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketlenme, etiketlenme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümleri kapsar.

(3) Veteriner tıbbi ürünler ile Sağlık Bakanlığınca ruhsat veya izin verilen beşeri tıbbi ürünler ve kozmetik ürünleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

Tanımlar

MADDE 2- (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Ayırt edici kimlik: Her bir GDO için taşıdığı her bir genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik bir kodlama sistemini,

b) Bakan: Tarım ve Köyişleri Bakanını,

c) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

ç) Basitleştirilmiş işlem: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan basitleştirilmiş karar alma sürecini,

d) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişi sistemini,

f) Biyogüvenlik sistemi: Biyogüvenliğin sağlanması için yürütülen her türlü faaliyet ile idari, hukuki ve kurumsal yapılanmanın tamamını,

g) Biyolojik çeşitlilik: Ekosistem de dahil olmak üzere, türler arası ve tür içi farklılıkları,

ğ) Canlı organizma: Mikroorganizma, enzim, steril organizma, virüs, virion ve viroidler de dahil olmak üzere genetik materyali çoğaltabilen ya da aktarabilen herhangi bir biyolojik varlığı,

h) Deneysel amaçlı serbest bırakma: GDO ile ilgili deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda yürütülmesini,

ı) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktararak elde edilmiş, insan dışındaki canlı varlığı,

i) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen ürünleri,

j) GDO ve ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen ve GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

k) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlerde bulunanları,

l) İzleme: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı tespit edilmiş, piyasaya sürülen bir GDO ve ürününün işleme ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada takibi ve her türlü gözlem, kontrol ve denetimi,

m) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik

(Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişi sistemini,

f) Biyogüvenlik sistemi: Biyogüvenliğin sağlanması için yürütülen her türlü faaliyet ile idari, hukuki ve kurumsal yapılanmanın tamamını,

g) Biyolojik çeşitlilik: Ekosistem de dâhil olmak üzere, türler arası ve tür içi farklılıkları,

ğ) Bulaşan: Gıda veya yeme kasten ilave edilmeyen ancak, gıdanın birincil üretim aşaması dâhil üretimi, imalatı, işlenmesi, hazırlanması, işleme tabi tutulması, ambalajlanması, paketlenmesi, nakliyesi veya muhafazası ya da çevresel bulaşma sonucu gıdada bulunan, hayvan tüyü, böcek parçası gibi yabancı maddeler hariç olmak üzere her tür maddeyi,

h) Canlı organizma: Mikroorganizma, steril organizma, virüs, virion ve viroidler de dahil olmak üzere genetik materyali çoğaltabilen ya da aktarabilen herhangi bir biyolojik varlığı,

ı) Deneysel amaçlı serbest bırakma: GDO ile ilgili deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda yürütülmesini,

i) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktararak elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizmayı,

j) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünleri,

k) GDO ve ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

l) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme,

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

üzerinde genetiği değiştirilmiş mikroorganizmalardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki işlemlerini,

n) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Biyogüvenlik Kurulu tarafından verilen kararı,

o) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

ö) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

p) Modern biyoteknoloji: Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler dışında, doğal fizyolojik üreme engelini aşarak, rekombinant deoksiribonükleik asidin (rDNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan in vitro nükleik asit tekniklerinin ya da taksonomik olarak sınıflandırılmış familyanın dışında, farklı tür ve sınıflar arasında hücre füzyonu tekniklerinin uygulanmasını,

r) Muamele: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler gözönünde bulundurularak ambalajlama, paketleme, etiketleme, nakil ve depolama gibi GDO üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir işlemi,

s) Piyasaya sürme: Bu Kanun kapsamındaki her türlü ürünün bedelli veya bedelsiz olarak piyasaya arzını,

ş) Protokol: 17/6/2003 tarihli ve 4898 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 17/7/2003 tarihli ve 2003/5937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünü,

t) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecini,

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlerde bulunanları,

m) İşleme: GDO ve ürünlerinin, gıda, yem veya diğer amaçlarla kullanılmasını sağlamak için yapılan ve ürünün ilk halini önemli ölçüde değiştiren herhangi bir faaliyeti,

n) İzleme: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı tespit edilmiş, piyasaya sürülen bir GDO ve ürününün işleme ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada takibi ve her türlü gözlem, kontrol ve denetimi,

o) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki işlemlerini,

ö) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Biyogüvenlik Kurulu tarafından verilen kararı,

p) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

r) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

s) Modern biyoteknoloji: Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler dışında, doğal fizyolojik üreme engelini aşarak, rekombinant deoksiribonükleik asidin (rDNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan in vitro nükleik asit tekniklerinin ya da taksonomik olarak sınıflandırılmış familyanın dışında, farklı tür ve sınıflar arasında hücre füzyonu tekniklerinin uygulanmasını,

ş) Muamele: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler göz önünde bulundurularak ambalajlama, paketleme, etiketleme, nakil ve

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

u) Risk yönetimi: Risk değerlendirme sonucuna göre GDO ve ürünlerinin izin verilen amaç ve kurallar dahilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, ifade eder.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

depolama gibi GDO üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir işlemi,

t) Piyasaya sürme: Bu Kanun kapsamındaki her türlü ürünün bedelli veya bedelsiz olarak piyasaya arzını,

u) Protokol: 17/6/2003 tarihli ve 4898 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 17/7/2003 tarihli ve 2003/5937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünü,

ü) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci,

v) Risk iletişimi: Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımını,

y) Risk yönetimi: GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini,

z) Sosyo-ekonomik Değerlendirme: Başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılması sürecinde biyolojik çeşitlilik ve kullanıcıları ile çiftçiler üzerindeki etkilerinden kaynaklanacak sosyo-ekonomik bedelleri belirlemek üzere bilimsel esaslara dayanarak yapılan çalışmaları, ifade eder.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

İKİNCİ BÖLÜM

Temel Esaslar

Başvuru, değerlendirme ve karar verme

MADDE 3- (1) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı gözönünde bulundurularak GDO veya ürünlerinin, ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır.

(2) Her bir GDO ve ürününün ilk ithalatı için gen sahibi veya ithalatçı, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise gerçek ve tüzel kişiler tarafından Bakanlığa başvuru yapılır. Başvuruda GDO ve ürünün ne amaçla kullanılacağına belirtilmesi zorunludur. GDO ve ürünü için birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapılabilir. Birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapıldığında, her bir amaç için ayrı başvuru yapılmış sayılır.

(3) Yapılan bir başvurunun sonucu başka başvurular için emsal teşkil etmez.

(4) Alınan başvurular Bakanlık tarafından Kurula iletilir. Kurul doksan gün içerisinde başvurunun kabul edilip edilmediğini ve diğer değerlendirmelerini Bakanlığa gönderir. Bakanlık onbeş gün içerisinde başvuru sahibine bildirimde bulunur. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

(5) Karar alma süresi, bu maddenin dördüncü fıkrasına göre alınan kararın Bakanlık tarafından başvuru sahibine bildirilmesinden sonra başlar ve bu süre ikiyüzyetmiş günü geçemez. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, karar alma süresinin hesabında dikkate alınmaz.

(6) Başvuru sahibi gizli tutulmasını istediği bilgilere ilişkin talebini yazılı olarak bildirir.

Bakanlık bu talebin tamamen veya kısmen karşılanmasına karar vermesinin ardından

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

İKİNCİ BÖLÜM

Temel Esaslar

Başvuru, değerlendirme ve karar verme

MADDE 3- (1) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı gözönünde bulundurularak GDO veya ürünlerinin, ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır.

(2) Her bir GDO ve ürününün ilk ithalatı için gen sahibi veya ithalatçı, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise gerçek ve tüzel kişiler tarafından Bakanlığa başvuru yapılır. Başvurularda, başvurunun içeriğine ilişkin bilgiler ile GDO ve ürününün ne amaçla kullanılacağına belirtilmesi zorunludur. GDO ve ürünü için birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapılabilir. Birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapıldığında, her bir amaç için ayrı başvuru yapılmış sayılır.

(3) Yapılan bir başvurunun sonucu başka başvurular için emsal teşkil etmez.

(4) Alınan başvurular Bakanlık tarafından Kurula iletilir. Kurul doksan gün içerisinde başvurunun kabul edilip edilmediğini ve diğer değerlendirmelerini Bakanlığa gönderir. Bakanlık onbeş gün içerisinde başvuru sahibine bildirimde bulunur. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

(5) GDO ve ürünlerinin;

a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi,

b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması,

c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması,

ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması,

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

taleple ilgili gerekli tedbirleri alır ve başvuru sahibine bildirir. Başvuru sahibinin veya ithalatçının adı ve adresi, GDO ve ürünlerinin kullanım amacı, sahip olduğu özellikler, ayırt edici kimlik bilgileri, bilinen ve bilimsel isimleri, transfer edilen genin alındığı organizma, alıcı ve verici organizmanın orijin ülkesi, transfer yönteminin genel tanımı, acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planlar ve risk değerlendirmesinin özeti gizli bilgi olarak değerlendirilemez.

(7) Başvurularda, GDO veya ürünlerinin geliştirildiği veya tescil edildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine izin verildiğine, verilen iznin devam ettiğine, üretimine ve tüketimine devam edildiğine ve Bakanlıkça belirlenen süreyle piyasada yer aldığına dair talep edilen belgenin sunulması zorunludur.

(8) Deneysel amaçlı serbest bırakma veya piyasaya sürme amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için ithalattan önce, yurt içinde geliştirilenler için ise piyasaya sürülmeden önce Bakanlığa ayrı ayrı başvuru yapılır.

(9) GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. Transit geçişler, Bakanlık tarafından verilen yazılı izinde belirtilen koşullara ve 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa uygun olarak gerçekleştirilir.

(10) Araştırma yapmaya yetkili kuruluşlar tarafından bilimsel araştırma amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlıktan izin alınır. İthalat, yazılı izinle belirlenen koşullara uygun olarak gerçekleştirilir. Araştırma amaçlı olan GDO ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı için, faaliyeti yürüteceklerin kapalı alanda kullanım koşullarını ve standartlarını karşılaması ve kaza ile çevreye yayılması durumunda uygulanabilecek tedbirlerin mevcut olması gerekir. Araştırma amaçlı yapılacak faaliyet ve sonucundan Bakanlığa bilgi verilmesi zorunludur.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi,

e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanımına sahip olmadığına anlaşıldığı,

durumlarda bu başvurular reddedilir.

(6) Karar alma süresi, bu maddenin dördüncü fıkrasına göre alınan kararın Bakanlık tarafından başvuru sahibine bildirilmesinden sonra başlar ve bu süre ikiyüzyetmiş günü geçemez. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, karar alma süresinin hesabında dikkate alınmaz.

(7) Başvuru sahibi gizli tutulmasını istediği bilgilere ilişkin talebini yazılı olarak bildirir. Bakanlık bu talebin tamamen veya kısmen karşılanmasına karar vermesi öncesinde başvuru sahibi ile gizlilik talebi hakkında bilgi alışverişinde bulunur. Bakanlık bu görüşmenin ardından taleple ilgili gerekli tedbirleri alır ve başvuru sahibine bildirir. Başvuru sahibinin veya ithalatçının adı ve adresi, GDO ve ürünlerinin kullanım amacı, sahip olduğu özellikler, ayırt edici kimlik bilgileri, bilinen ve bilimsel isimleri, transfer edilen genin alındığı organizma, alıcı ve verici organizmanın orijin ülkesi, transfer yönteminin genel tanımı, acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planlar ve risk değerlendirmesinin özeti gizli bilgi olarak değerlendirilemez.

(8) Başvurularda, GDO veya ürünlerinin geliştirildiği veya tescil edildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine izin verildiğine, verilen iznin devam ettiğine, üretimine ve tüketimine devam edildiğine ve Bakanlıkça belirlenen süreyle piyasada yer aldığına dair talep edilen belgenin sunulması zorunludur.

(9) Deneysel amaçlı serbest bırakma veya piyasaya sürme amacıyla ilk defa ithal edilecek GDO ve ürünleri için ithalattan önce, yurt içinde geliştirilenler için ise piyasaya sürülmeden önce Bakanlığa ayrı ayrı başvuru yapılır.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(11) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmeye ilişkin bilimsel raporlar, Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyunun görüşüne açılır. Kurul, bu görüşleri de dikkate alarak nihai değerlendirme raporu ile olumlu kararını toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirmek ve Bakanlığa sunmak zorundadır. Kurul kararları Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

(12) Kararın olumsuz olması durumunda; bu karar, Bakanlıkça başvuru sahibine yazılı olarak bildirilir. Başvuru sahibi olumsuz kararın değiştirilmesine sebep olabilecek yeni bilgilere sahip olması halinde, Bakanlığa başvurarak bu olumsuz kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Bu durumda Kurul, sunulan yeni bilgileri dikkate alarak altmış gün içinde kararı gözden geçirir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir. Verilen nihai karar kamuoyuna duyurulur.

(13) Başvurusu reddedilen bir GDO ve ürünü için aynı kullanım amacıyla yeniden başvuru yapılabilmesi için karar tarihinden itibaren en az bir yıllık sürenin geçmesi ve başvuru sahibinin yeni bilimsel gerekçeler sunması gerekir.

(14) GDO ve ürünleri ile ilgili karar sürecinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin tehdit edilmemesi.

b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılmaması.

c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olunmaması.

ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olmaması.

d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığının tehlikeye düşürülmemesi.

e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli kapasiteye sahip olması.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(10) GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. Transit geçişler, Bakanlık tarafından verilen yazılı izinde belirtilen koşullara ve 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa uygun olarak gerçekleştirilir.

(11) Araştırma yapmaya yetkili kuruluşlar tarafından bilimsel araştırma amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlıktan izin alınır. İthalat, yazılı izinle belirlenen koşullara uygun olarak gerçekleştirilir. Araştırma amaçlı olan GDO ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı için, faaliyeti yürüteceklerin kapalı alanda kullanım koşullarını ve standartlarını karşılaması ve kaza ile çevreye yayılması durumunda uygulanabilecek tedbirlerin mevcut olması gerekir. Araştırma amaçlı yapılacak faaliyet ve sonucundan Bakanlığa bilgi verilmesi zorunludur.

(12) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmeye ilişkin bilimsel raporlar, Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyuna açıklanır. Kurul, bu görüşleri de dikkate alarak nihai değerlendirme raporu ile olumlu kararını toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirmek ve Bakanlığa sunmak zorundadır. Kurul kararları Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

(13) Kararın olumsuz olması durumunda; bu karar, Bakanlıkça başvuru sahibine yazılı olarak bildirilir. Başvuru sahibi olumsuz kararın değiştirilmesine sebep olabilecek yeni bilgilere sahip olması halinde, Bakanlığa başvurarak bu olumsuz kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Bu durumda Kurul, sunulan yeni bilgileri dikkate alarak altmış gün içinde kararı gözden geçirir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir. Verilen nihai karar kamuoyuna duyurulur.

(14) Kurul, Komitenin kararına uymaması durumunda bu durumu gerekçeli olarak açıklar.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(15) Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Geçerlilik süresi.
- b) İthalatta uygulanacak işlemler.
- c) Kullanım amacı.
- ç) Risk yönetimi ve piyasa denetimi için gerekli veriler.
- d) İzleme koşulları.
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları.
- t) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları.
- g) İşleme, atık ve artık arıtım ve imha koşulları.
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri.
- h) Yıllık raporlamanın nasıl yapılacağı.

(16) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az yüzseksen gün önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep Kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir.

(17) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Risk değerlendirme, sosyo-ekonomik değerlendirme ve risk yönetimi

MADDE 4- (1) Bu Kanuna göre yapılan her bir başvuru için bilimsel esaslara göre risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ayrı ayrı yapılır. Başvuruda verilen bilgilerin yeterli görülmemesi durumunda başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılması talep edilebilir. Risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme işlemleri ile ilgili masraflar başvuru sahibi tarafından karşılanır.

(2) Yapılan başvurularda her bir başvuru için ayrı risk değerlendirmesi yapılır. Risk değerlendirmesinde laboratuvar, sera ve tarla testlerini içeren alan denemeleri ile gıda analizleri, toksisite ve alerji testleri yanında gerekli görülen diğer testlerin sonuçlarının başvuru sahibi tarafından verilmesi zorunludur.

(3) Her bir başvuru hakkında karar vermede esas alınmak üzere GDO'ların,

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(15) Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Geçerlilik süresi.
- b) İthalatta uygulanacak işlemler.
- c) Kullanım amacı.
- ç) Risk yönetimi ve piyasa denetimi için gerekli veriler.
- d) İzleme koşulları.
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları.
- f) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları.
- g) İşleme, atık ve artık arıtım ve imha koşulları.
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri.
- h) Yıllık raporlamanın nasıl yapılacağı.

(16) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az bir yıl önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep Kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir. Sonucun bir yıllık süre içerisinde başvuru sahibine bildirilmemesi durumunda, izin süresi karar verilmeye kadar uzar.

(17) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Risk değerlendirme, sosyo-ekonomik değerlendirme ve risk yönetimi

MADDE 4- (1) Bu Kanuna göre yapılan her bir başvuru için bilimsel esaslara göre risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ayrı ayrı yapılır. Başvuruda verilen bilgilerin yeterli görülmemesi durumunda başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılması talep edilebilir. Risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme işlemleri ile ilgili masraflar başvuru sahibi tarafından karşılanır.

(2) Yapılan başvurularda her bir başvuru için ayrı risk değerlendirmesi yapılır. Risk değerlendirmesinde laboratuvar, sera ve tarla testlerini içeren alan denemeleri ile gıda analizleri, toksisite ve alerji testleri yanında gerekli görülen diğer testlerin sonuçlarının başvuru sahibi tarafından verilmesi zorunludur.

(3) Her bir başvuru hakkında karar vermede esas alınmak üzere GDO'ların,

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, tüketici ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için sosyo-ekonomik değerlendirme yapılır.

(4) Başvurusu yapılan GDO ve ürünleri için risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına dayanarak risk yönetimi esasları belirlenir. Risk yönetimi ile ilgili detaylı bir plan hazırlanır. Risk yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasından başvuru sahibi sorumludur.

(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Yasaklar

MADDE 5- (1) GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır:

a) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması.

b) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi.

c) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı.

Basitleştirilmiş işlem

MADDE 6- (1) GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular için, sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanabilir.

(2) Basitleştirilmiş işleme müracaat esnasında Bakanlık tarafından belirlenecek diğer hususlar dışında aşağıdaki şartların karşılanması zorunludur:

a) Gen kaynağı ile transfer edilen canlı organizmanın taksonomisi ve biyolojisinin biliniyor olması.

b) GDO'nun insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğe olabilecek etkileri hakkında yeterli bilgi bulunması.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, tüketici ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için sosyo-ekonomik değerlendirme yapılır.

(4) Başvurusu yapılan GDO ve ürünleri için risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına dayanarak risk yönetimi esasları belirlenir. Risk yönetimi ile ilgili detaylı bir plan hazırlanır. Risk yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasından başvuru sahibi sorumludur.

(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Yasaklar

MADDE 5- (1) GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır:

a) GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi.

b) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması.

c) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi.

ç) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı.

Basitleştirilmiş işlem

MADDE 6- (1) GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular için, sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanabilir.

(2) Basitleştirilmiş işleme müracaat esnasında Bakanlık tarafından belirlenecek diğer hususlar dışında aşağıdaki şartların karşılanması zorunludur:

a) Gen kaynağı ile transfer edilen canlı organizmanın taksonomisi ve biyolojisinin biliniyor olması.

b) GDO'nun insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğe olabilecek etkileri hakkında yeterli bilgi bulunması.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

c) GDO'nun diğer canlı organizmalarla ilişkisi ile ilgili olarak kullanılabilir daha önce yapılmış risk değerlendirmelerinden elde edilen olumsuz bir etki olmadığına dair bilginin mevcut olması.

ç) Transfer edilen genetik materyalin tanımlanması ve transfer edildiği canlı organizma içinde belirlenmesi için detaylı yöntem ve verilerin bulunması.

d) Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların çevreye yayılma risklerinin bulunmaması.

(3) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Karar sonrası yapılacak işlemler

MADDE 7- (1) GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, kararda verilen koşullara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkisinin olup olmadığı Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir. Bu amaçla yapılacak analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlar tarafından gerçekleştirilir. İthalatçı, kontrol ve denetim işlemleriyle ilgili olarak talep edilen hususları yerine getirmekle yükümlüdür.

(2) Kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, karar Kurul tarafından iptal edilebilir. Kararı iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılır. İnsan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir; herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilir. Bu fıkra uyarınca Bakanlıkça alınacak tedbirlerle ilgili yapılan masraflar ve diğer giderler, kusur ve sorumlulukları dikkate alınarak ilgililerden tahsil edilir.

(3) İzlenebilirliğin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerinin ülkeye girişi ve dolaşımında, Bakanlığa beyanda bulunulması, gerekli kayıtların tutulması, kararın bir örneğinin bulundurulması ve etiketleme

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

c) GDO'nun diğer canlı organizmalarla ilişkisi ile ilgili olarak kullanılabilir daha önce yapılmış risk değerlendirmelerinden elde edilen olumsuz bir etki olmadığına dair bilginin mevcut olması.

ç) Transfer edilen genetik materyalin tanımlanması ve transfer edildiği canlı organizma içinde belirlenmesi için detaylı yöntem ve verilerin bulunması.

d) Genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların çevreye yayılma risklerinin bulunmaması.

(3) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Karar sonrası yapılacak işlemler

MADDE 7- (1) GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, kararda verilen koşullara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkisinin olup olmadığı Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir. Bu amaçla yapılacak analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlar tarafından gerçekleştirilir. İthalatçı, kontrol ve denetim işlemleriyle ilgili olarak talep edilen hususları yerine getirmekle yükümlüdür.

(2) Kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, karar Kurul tarafından iptal edilebilir. Kararı iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılır. İnsan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir; herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilir. Bu fıkra uyarınca Bakanlıkça alınacak tedbirlerle ilgili yapılan masraflar ve diğer giderler, kusur ve sorumlulukları dikkate alınarak ilgililerden tahsil edilir.

(3) İzlenebilirliğin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerinin ülkeye girişi ve dolaşımında, Bakanlığa beyanda bulunulması, gerekli kayıtların tutulması, kararın bir örneğinin bulundurulması ve etiketleme

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

kurallarına uyulması zorunludur. Her bir GDO ve ürününe ayırt edici kimlik verilerek kayıt altına alınır.

(4) Herhangi bir ürünün Bakanlık tarafından belirlenen eşik değer üzerinde GDO ve ürünlerini içermesi halinde; etikette, GDO içerdiğinin açıkça belirtilmesi zorunludur.

(5) İlgililer, GDO ve ürünleriyle ilgili olarak yeni bir risk ya da risk şüphesini öğrendiği takdirde durumu derhal Bakanlığa rapor etmek ve tedbir almakla yükümlüdür.

(6) İlgililer; GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesi sırasında alıcıları, muamele, işleme, taşıma, saklama ve diğer işlemlere ilişkin kararda yer alan güvenlik kuralları ve tedbirleri hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.

(7) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

Bakanlığın Görev ve Yetkileri ile Kurul ve Komiteler

Bakanlığın görev ve yetkileri

MADDE 8- (1) Bakanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kurulun sekretarya hizmetlerini yürütmek.

b) Kurulca talep edilen bilgi ve belgeleri temin etmek, istenen araştırma, deneme, kontrol ve denetlemeleri yaparak veya yaptırarak sonuçlarını Kurula bildirmek.

c) Bu Kanunda belirtilen iş ve işlemlerin uygulanması, izlenmesi, kontrolü ve denetimini sağlamak.

ç) Gerek görülmesi halinde GDO ve ürünleri ile ilgili çalışmalar yapmak için gerçek veya tüzel kişileri yetkilendirmek, yetkilendirilen bu gerçek veya tüzel kişileri denetlemek ve bunlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek.

d) Ülkesel biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için strateji geliştirmek, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.

(Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

kurallarına uyulması zorunludur. Her bir GDO ve ürününe ayırt edici kimlik verilerek kayıt altına alınır. Kayıt altına alınan GDO ve ürünlerine ilişkin belgelerin 10 yıl süreyle saklanması zorunludur.

(4) Herhangi bir ürünün Bakanlık tarafından belirlenen eşik değer üzerinde GDO ve ürünlerini içermesi halinde; etikette, GDO içerdiğinin açıkça belirtilmesi zorunludur.

(5) İlgililer, GDO ve ürünleriyle ilgili olarak yeni bir risk ya da risk şüphesini öğrendiği takdirde durumu derhal Bakanlığa bildirmek ve tedbir almakla yükümlüdür.

(6) İlgililer; GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesi sırasında alıcıları, muamele, işleme, taşıma, saklama ve diğer işlemlere ilişkin kararda yer alan güvenlik kuralları ve tedbirleri hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.

(7) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bakanlığın Görev ve Yetkileri ile Kurul ve Komiteler

Bakanlığın görev ve yetkileri

MADDE 8- (1) Bakanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kurula uygun çalışma koşullarını sağlamak ve Kurulun sekretarya hizmetlerini yürütmek.

b) Kurulca talep edilen bilgi ve belgeleri temin etmek, istenen araştırma, deneme, kontrol ve denetlemeleri yaparak veya yaptırarak sonuçlarını Kurula bildirmek.

c) Bu Kanunda belirtilen iş ve işlemlerin uygulanması, istenmeyen GDO bulaşıklarının engellenmesi, izlenmesi, kontrolü ve denetimini sağlamak.

ç) Gerek görülmesi halinde GDO ve ürünleri ile ilgili çalışmalar yapmak için gerçek veya tüzel kişileri yetkilendirmek, yetkilendirilen bu gerçek veya tüzel kişileri denetlemek ve bunlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek.

d) Ülkesel biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla kamuoyunun GDO ve ürünleri ile ilgili bilgilendirilmesi ve karar alma sürecine katılımının sağlanması için gerekli tedbirleri almak.

f) Kurul ve bilimsel komitelerin faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları belirlemek.

g) GDO ve ürünlerinin bu Kanunda düzenlenen haller dışındaki dolaşımını ve kullanımını önlemek için, sınır kontrolleri hususunda ilgili kurumlarla işbirliği yapmak.

ğ) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda öngörülemeyen durumlara yönelik acil eylem planlarını hazırlamak ve uygulamak.

h) GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre eşik değeri belirlemek.

1) Bu Kanun kapsamındaki ürünler ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin etiketlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek.

(2) Bakanlık; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla bu Kanun kapsamına giren ürünler hakkında tamamen veya kısmen toplatma, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, ürünün menşesine iadesi, faaliyetin geçici olarak durdurulması, ürünün imhası, piyasaya arzı, ticareti ve işlenmesinin yasaklanması gibi ihtiyati tedbirleri almaya ve her türlü düzenlemeyi yapmaya yetkilidir.

(Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

kullanımı için strateji geliştirmek, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla kamuoyunun GDO ve ürünleri ile ilgili bilgilendirilmesi ve karar alma sürecine katılımının sağlanması için gerekli tedbirleri almak.

f) Kurul ve bilimsel komitelerin faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları belirlemek.

g) GDO ve ürünlerinin bu Kanunda düzenlenen haller dışındaki dolaşımını ve kullanımını önlemek için, sınır kontrolleri hususunda ilgili kurumlarla işbirliği yapmak.

ğ) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda öngörülemeyen durumlara yönelik acil durumlarda uygulanacak yöntem ile acil eylem planlarını hazırlamak ve uygulamak.

h) Kurulun da görüşü alınarak GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre eşik değerini belirlemek.

1) Bu Kanun kapsamındaki ürünler ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin etiketlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek.

(2) Bakanlık, gerekli hallerde bu kanunun uygulanması ile ilgili olarak, diğer Bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapar.

(3) GDO ve ürünleri ile bunlara ilişkin her türlü faaliyet sürecinde meydana gelebilecek kaza durumunda, çevre, biyolojik çeşitlilik, tarımsal üretim ve insan sağlığı üzerinde olabilecek zararların önlenmesine yönelik acil eylem planlarının zamanında hazırlanması ve uygulanmasından Bakanlık sorumludur.

(4) Bakanlık; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla bu Kanun kapsamına giren ürünler hakkında tamamen veya kısmen toplatma, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, ürünün mahrecine iadesi, faaliyetin geçici olarak durdurulması, ürünün imhası, piyasaya arzı, ticareti ve işlenmesinin yasaklanması gibi ihtiyati tedbirleri almaya ve her türlü düzenlemeyi yapmaya yetkilidir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

Biyogüvenlik Kurulu

MADDE 9- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve bu maddede belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için Biyogüvenlik Kurulu oluşturulur.

(2) Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Üyelerden en az ikisi üniversite veya meslek örgütleri temsilcileri arasından seçilir. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

(3) Kurul Başkan ve üyeleri en fazla iki dönem için görevlendirilebilir.

(4) Boşalan Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine en geç bir ay içerisinde ilgili bakanlar tarafından yeni görevlendirme yapılır.

(5) Kurul üyesi olabilmek için en az lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak ve 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen şartları taşımak zorunludur. Kurul üyelerinin bu Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olması şartı aranır.

(6) Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ancak bu görevi yapamayacak derecede hastalık veya sakatlık durumunun ortaya çıkması veya görevlendirilmeleri için gerekli şartları kaybetmeleri ya da bu Kanuna aykırı işlem yaptıklarının tespit edilmesi durumunda Kurul Başkan ve üyelerinin görevine son verilir.

(7) Kurul Başkan ve üyeleri ile bunların eşleri, evlatlıkları ve ikinci derece dahil kan ve kayın hısımları, Kurulun karar almakla görevli olduğu faaliyet veya alanlarla ilgili herhangi bir ticari faaliyette bulunamaz veya sermaye piyasası araçlarına sahip olamaz. Bu fıkra hükmüne aykırı davranıldığının tespit edilmesi

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Biyogüvenlik Kurulu

MADDE 9- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve bu maddede belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için Biyogüvenlik Kurulu oluşturulur.

(2) Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Bakanlıkça seçilecek üyelerden birinin üniversite, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunludur. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

(3) Kurul Başkan ve üyeleri en fazla iki dönem için görevlendirilebilir.

(4) Boşalan Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine en geç bir ay içerisinde ilgili bakanlar tarafından yeni görevlendirme yapılır.

(5) Kurul üyesi olabilmek için en az lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak ve 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen şartları taşımak zorunludur. Kurul üyelerinin bu Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olması şartı aranır.

(6) Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ancak, Kurul Başkanı veya bir üyenin bu görevi yapamayacak derecede hastalık veya sakatlık durumunun ortaya çıkması, görevlendirilmeleri için gerekli şartları kaybetmeleri ya da bu Kanuna aykırı işlem yaptıklarının tespit edilmesi durumunda Bakan tarafından görevine son verilir.

(7) Kurul Başkan ve üyeleri ile bunların eşleri, evlatlıkları ve ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımları, Kurulun karar almakla görevli olduğu faaliyet veya alanlarla ilgili herhangi bir ticari faaliyette bulunamaz veya sermaye

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

durumunda, bunların üyelikleri Bakan tarafından derhal sona erdirilir.

(8) Kurul Başkan ve üyeleri, görevlerinden ayrılmalarını izleyen iki yıl içinde bu Kanunla düzenlenen faaliyet ve alanlardaki özel kuruluşlarda görev alamaz.

(9) Kurulda görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Kurulda görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları

MADDE 10- (1) Kurul görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula emir ve talimat veremez.

(2) Kurul, Başkanın daveti üzerine gündemli olarak toplanır. Her bir toplantının gündemi toplantıdan en az bir hafta önce Kurul Başkanı tarafından hazırlanarak Kurul üyelerine bildirilir. Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

(3) Kurul en az yedi üyenin hazır bulunması ile toplanır. Kurul, üyelere en az beşinin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kurul kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(4) Geçerli mazereti olmaksızın bir takvim yılında toplam üç toplantıya katılmayan üye, bu durumun Kurul kararı ile tespit edilmesi koşuluyla, üyelikten çekilmiş sayılır. Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı halde Kurul kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy kullandığı halde, karşı oy gerekçesini süresi içinde yazmayan Kurul üyeleri, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun bir takvim yılı içinde toplam üç defa tekrar etmesi halinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durumun, üyenin katılmadığı üçüncü toplantıda Kurul tarafından tespit edilip karara bağlanarak

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

piyasası araçlarına sahip olamaz. Bu fıkra hükmüne aykırı davranıldığının tespit edilmesi durumunda, bunların üyelikleri Bakan tarafından derhal sona erdirilir.

(8) Kurul Başkan ve üyeleri, görevlerinden ayrılmalarını izleyen üç yıl içinde bu Kanunla düzenlenen faaliyet ve alanlardaki özel kuruluşlarda görev alamaz.

(9) Kurulda görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Kurulda görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları

MADDE 10- (1) Kurul görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula emir ve talimat veremez.

(2) Kurul, Başkanın daveti üzerine gündemli olarak toplanır. Her bir toplantının gündemi toplantıdan en az bir hafta önce Kurul Başkanı tarafından hazırlanarak Kurul üyelerine bildirilir. Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

(3) Kurul en az yedi üyenin hazır bulunması ile toplanır. Kurul, üyelere en az beşinin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kurul kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(4) Geçerli mazereti olmaksızın bir takvim yılında toplam üç toplantıya katılmayan üye, bu durumun Kurul kararı ile tespit edilmesi koşuluyla, üyelikten çekilmiş sayılır. Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı halde Kurul kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy kullandığı halde, karşı oy gerekçesini süresi içinde yazmayan Kurul üyeleri, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun bir takvim yılı içinde toplam üç defa tekrar etmesi halinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durumun, üyenin katılmadığı üçüncü toplantıda Kurul tarafından tespit edilip karara bağlanarak

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

Bakanlığa bildirilmesi zorunludur.

(5) Kurul üyeleri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dahil kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11- (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Uzmanlar listesini oluşturmak.
- b) Bilimsel komiteleri oluşturmak.
- c) Her bir başvuru için uzmanlar listesinden bilimsel komitelerin üyelerini seçmek.
- ç) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını değerlendirerek Kurul kararlarını oluşturmak.
- d) İzleme raporlarına dayanarak kararın kısmen veya tamamen iptali, yasaklama, toplatma, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin kararlarını Bakanlığa sunmak.

Bilimsel komitelerinin oluşumu, görev ve yetkileri

MADDE 12- (1) Kurul tarafından her bir başvuru için, risk değerlendirme komitesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile ihtiyaca göre diğer bilimsel komiteler oluşturulur. Bu komiteler onbir kişiden teşekkül eder.

(2) Uzmanlar listesi, üniversiteler veya Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir.

(3) Komitelerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Bu Kanun kapsamında yapılan başvurularda risk değerlendirmesi için sağlanan bilgilerin bilimsel yeterliliğini belirlemek.
- b) Test, deney, deneme, analiz ve diğer işlemleri belirlemek, gerekli hallerde ek bilgi istemek.
- c) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını hazırlamak.
- ç) Karar sonrasında ortaya çıkan veya elde edilen her türlü yeni veri ve bilgiyi değerlendirerek bilimsel görüş oluşturmak.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Bakanlığa bildirilmesi zorunludur.

(5) Kurul üyeleri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11- (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Uzmanlar listesini oluşturmak.
- b) Uzmanlar listesindeki kişilerden seçilen bilimsel komiteleri oluşturmak.
- c) Her bir başvuru için uzmanlar listesinden bilimsel komitelerin üyelerini seçmek.
- ç) Risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını dikkate alarak Kurul kararlarını oluşturmak.
- d) İzleme raporlarına dayanarak kararın kısmen veya tamamen iptali ile yasaklama, toplatma, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin kararlarını Bakanlığa sunmak.
- e) Etik komite oluşturmak.

Bilimsel komitelerinin oluşumu, görev ve yetkileri

MADDE 12- (1) Kurul tarafından her bir başvuru için, risk değerlendirme komitesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile ihtiyaca göre diğer bilimsel komiteler oluşturulur. Bu komiteler onbir kişiden teşekkül eder.

(2) Uzmanlar listesi, üniversiteler ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir.

(3) Komitelerin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Bu Kanun kapsamında yapılan başvurularda risk değerlendirmesi için sağlanan bilgilerin bilimsel yeterliliğini belirlemek.
- b) Test, deney, deneme, analiz ve diğer işlemleri belirlemek, gerekli hallerde ek bilgi istemek.
- c) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını hazırlamak.
- ç) Karar sonrasında ortaya çıkan veya elde edilen her türlü yeni veri ve bilgiyi değerlendirerek bilimsel görüş oluşturmak.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

d) Bilimsel değerlendirmeler yapmak, Kurula bilgi vermek ve rapor hazırlamak.

(4) Komitelerin hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporları hizmete özel olup, bu raporlar Kurul haricinde hiçbir gerçek ve tüzel kişiye, kuruma ve kuruluşu verilemez. Komite üyeleri hukuka aykırı eylemleri dışında hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporlarından dolayı sorumlu tutulamaz.

(5) Komiteler görevlerini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi komitelere emir ve talimat veremez.

(6) Komitelerde görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için uhdesinde kamu görevi bulunanlara 3000, kamu görevi bulunmayanlara ise 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Bilimsel komitede görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

(7) Davet edildiği halde, bir başvuru ile ilgili en fazla iki toplantıya mazeretsiz katılmayan üyenin komite üyeliği düşer. Kurul tarafından yeni bir üye belirlenir.

Yükümlülük

MADDE 13- (1) Bu Kanun kapsamındaki Bakanlık personeli, Kurul ve komite üyeleri, görevlerini yerine getirmeleri sırasında edindikleri gizlilik taşıyan her türlü bilgi ve belge ile ticari sırları, kanunlarla yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamaz.

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

**Hukuki Sorumluluk, İdari
Yaptırımlar ve Ceza Hükümleri**

Sorumluluğa ilişkin temel ilkeler

MADDE 14- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

d) Bilimsel değerlendirmeler yapmak, Kurula bilgi vermek ve rapor hazırlamak.

(4) Komitelerin hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporları hizmete özel olup, bu raporlar Kurul haricinde hiçbir gerçek ve tüzel kişiye, kuruma ve kuruluşu verilemez. Komite üyeleri hukuka aykırı eylemleri dışında hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporlarından dolayı sorumlu tutulamaz.

(5) Komiteler görevlerini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi komitelere emir ve talimat veremez.

(6) Komitelerde görev alan üyelere yılda oniki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için uhdesinde kamu görevi bulunanlara 3000, kamu görevi bulunmayanlara ise 5000 gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Bilimsel komitede görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

(7) Davet edildiği halde, bir başvuru ile ilgili en fazla iki toplantıya mazeretsiz katılmayan üyenin komite üyeliği düşer. Kurul tarafından yeni bir üye belirlenir.

Yükümlülük

MADDE 13- (1) Bu Kanun kapsamındaki Bakanlık personeli, Kurul ve komite üyeleri, görevlerini yerine getirmeleri sırasında edindikleri gizlilik taşıyan her türlü bilgi ve belge ile ticari sırları, kanunlarla yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**Hukuki Sorumluluk, İdari
Yaptırımlar ve Ceza Hükümleri**

Sorumluluğa ilişkin temel ilkeler

MADDE 14- (1) GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması durumunda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.

(2) GDO'ların kapalı alanda kullanımı ve gıda, yem, işleme ve tüketim amacıyla piyasaya sürülmesi, ithalatı ve transit geçişi için izin alma zorunluluğu olduğu halde, bu faaliyetleri izinsiz olarak gerçekleştirenler ile GDO'ları çevreye serbest bırakanlar ve üretenler bu faaliyetler sonucunda meydana gelen her türlü zarardan sorumludur.

(3) Ortaya çıkan bir zararın GDO'lardan kaynaklandığının kabul edilebilmesi için, zararın organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden kaynaklanması gerekir. Zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinde; zararların tarım, orman, gıda ve yem ürünlerinin içindeki genetik değişiklikten kaynaklanmış olması gözönünde tutulur.

(4) Her ne amaçla olursa olsun piyasaya sürülmüş GDO ve ürünlerini karar koşullarına uygun olmayan bir şekilde muameleye tabi tutmak suretiyle veya başka bir yolla zararın ortaya çıkmasına ya da sonuçlarının ağırlaşmasına sebep olanlarla bunları ticari olarak üretenler, işleyenler, dağıtanlar ve pazarlayanlar bu zararlardan müteselsilen sorumludur.

(5) GDO ve ürünlerini piyasaya süren, ticari olarak işleyen, dağıtan ve pazarlayanlar meydana gelebilecek zararlar ve bunlara ilişkin sorumluluklar hakkında birbirlerini bilgilendirmek zorundadır.

(6) GDO'ları muameleye tabi tutanlar, muamele nedeniyle çevrede zararın meydana gelmemesi veya meydana gelen zararın sonuçlarının ağırlaşmaması için risk değerlendirmesine göre belirlenen tedbirlerin masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Sorumlular, çevrenin zarar görmüş veya tahrip

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması durumunda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.

(2) GDO'ların kapalı alanda kullanımı ve gıda, yem, işleme ve tüketim amacıyla piyasaya sürülmesi, ithalatı ve transit geçişi için izin alma zorunluluğu olduğu halde, bu faaliyetleri izinsiz olarak gerçekleştirenler ile GDO'ları çevreye serbest bırakanlar ve üretenler bu faaliyetler sonucunda meydana gelen her türlü zarardan sorumludur.

(3) Ortaya çıkan bir zararın GDO'lardan kaynaklandığının kabul edilebilmesi için, zararın organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden kaynaklanması gerekir. Zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinde; zararların tarım, orman, gıda ve yem ürünlerinin içindeki genetik değişiklikten kaynaklanmış olup olmadığı gözönünde tutulur.

(4) Her ne amaçla olursa olsun piyasaya sürülmüş GDO ve ürünlerini karar koşullarına uygun olmayan bir şekilde muameleye tabi tutmak suretiyle veya başka bir yolla zararın ortaya çıkmasına ya da sonuçlarının ağırlaşmasına sebep olanlarla bunları ticari olarak üretenler, işleyenler, dağıtanlar ve pazarlayanlar bu zararlardan müteselsilen sorumludur.

(5) GDO ve ürünlerini piyasaya süren, ticari olarak işleyen, dağıtan ve pazarlayanlar meydana gelebilecek zararlar ve bunlara ilişkin sorumluluklar hakkında birbirlerini bilgilendirmek zorundadır.

(6) GDO'ları muameleye tabi tutanlar, muamele nedeniyle çevrede zararın meydana gelmemesi veya meydana gelen zararın sonuçlarının ağırlaşmaması için risk değerlendirmesine göre belirlenen tedbirlerin masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Sorumlular, çevrenin zarar görmüş veya tahrip

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

olmuş unsurlarının eski haline getirilmesi veya aynı değerdeki unsurların yerine konulması için gerekli masrafları da karşılar.

(7) GDO ve ürünlerinin neden olduğu zararların tazmin edilmesini talep hakkı, zarar görenin, zarardan veya zarar vereni öğrenmesinden itibaren iki yıl ve her halükarda zararı doğuran olayın meydana gelmesinden itibaren yirmi yıl sonra düşer.

(8) Zararın sel, dolu, heyelan, deprem gibi tabii afetlerden veya zarar görenin ya da üçüncü kişinin ağır kusurundan kaynaklandığının tespit edilmesi halinde sorumluluk hükümleri uygulanmaz.

İdari yaptırımlar ve cezalar

MADDE 15- (1) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanları çevreye serbest bırakanlara veya üretenlere beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ve binbeşyüz günden ikibinbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir. Bu fiil nedeniyle zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası yedi yıldan ve adli para cezası ikibin günden az olamaz.

(2) GDO ve ürünlerini, Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullananlar ile bu tür ürünlerin ithalatını veya ülke içinde dağıtımını gerçekleştirenlere dört yıldan altı yıla kadar hapis cezası ve bin günden ikibin güne kadar adli para cezası verilir. GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanılması ile ithalatı ve ülke içinde dağıtımını sonucunda bir zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası beş yıldan ve adli para cezası binbeşyüz günden az olamaz.

(3) GDO ve ürünlerini Kurul kararlarına aykırı olarak kullananlara veya kullandıranlara iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ve beşyüz günden bin güne kadar adli para cezası verilir. Kurul kararlarına aykırı olarak kullanım sonucunda bir zarar meydana gelmesi halinde verilecek hapis cezası üç yıldan ve adli para cezası yediyüzelli günden az olamaz.

(4) Bakanlığa yapılacak başvurularda

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

olmuş unsurlarının eski haline getirilmesi veya aynı değerdeki unsurların yerine konulması için gerekli masrafları da karşılar.

(7) GDO ve ürünlerinin neden olduğu zararların tazmin edilmesini talep hakkı, zarar görenin, zarardan veya zarar vereni öğrenmesinden itibaren iki yıl ve her halükarda zararı doğuran olayın meydana gelmesinden itibaren yirmi yıl sonra düşer.

(8) Zararın sel, dolu, heyelan, deprem gibi tabii afetlerden veya zarar görenin ya da üçüncü kişinin ağır kusurundan kaynaklandığının tespit edilmesi halinde sorumluluk hükümleri uygulanmaz.

Ceza hükümleri

MADDE 15- (1) GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ithal eden, üreten veya çevreye serbest bırakan kişi, beş yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu Kanunda belirlenen esaslar çerçevesinde ithal edilen veya işlenen GDO'ları veya GDO ve ürünlerini, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan satışı arzeden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, kabul eden, nakleden veya bulunduran kişi, dört yıldan dokuz yıla kadar hapis ve yedibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Bu Kanunda belirlenen esaslar çerçevesinde ithal edilen veya işlenen GDO'lardan elde edilen ürünleri, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satışı arzeden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, kabul eden, nakleden veya bulunduran kişi, üç yıldan yedi yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(4) Yalan beyanda bulunarak bu Kanun hükümlerine göre alınması gereken ithal veya işleme iznini alan kişi, fiili daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu izne dayalı olarak GDO'ların, GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

gerçeğe aykırı beyanda bulunanlara iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir. Gerçeğe aykırı beyana dayanılarak herhangi bir faaliyet için karar alınması ve bu karara dayanılarak faaliyetin gerçekleştirilmesi halinde, dört yıldan yedi yıla kadar hapis cezası verilir. Gerçekleştirilen faaliyet sonucu zarar meydana gelmesi halinde verilecek ceza beş yıldan az olamaz.

(5) Bu maddenin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarında düzenlenen fiiller bir tüzel kişinin faaliyeti kapsamında işlendiği takdirde ilgili tüzel kişiye fiilin ağırlığına göre yüzbin Türk Lirasından ikiyüzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

(6) Bu Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahiplerine ellibin Türk Lirası idari para cezası verilir. Başvuru sahibinin öğrenmiş olduğu riski ya da risk şüphesini Bakanlığa bildirmemesi sonucunda zarar ortaya çıkması halinde idari para cezasının yanı sıra iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir.

(7) GDO ve ürünlerini karar olmaksızın, karar geçerlilik süresi sona erdikten sonra veya karar iptal edildiği ya da askıya alındığı halde kapalı alanda kullananlara onbin Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu fiiller sonucunda;

a) Biyolojik çeşitlilikte, çevre, bitki ve hayvan sağlığında bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ve yediyüzelli günden binbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir.

b) İnsan sağlığı açısından bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara altı yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ve ikibinbeşyüz günden beşbin güne kadar adli para cezası verilir.

(8) GDO ve ürünlerini, karar olmaksızın, karar geçerlilik süresi sona erdikten sonra veya karar iptal edildiği ya da askıya alındığı halde gıda, yem ve işlemede kullananlara üç yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz günden ikibinbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir.

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

edilen ürünlerin ithal edilmesi, işlenmesi, kullanılması, satışa arzedilmesi, satılması, devredilmesi, kabul edilmesi, nakledilmesi veya bulundurulması halinde, ayrıca yukarıdaki fıkralardaki hükümlere göre cezaya hükmolunur.

(5) Bu maddede yer alan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde ve yararına olarak işlenmesi halinde, bu tüzel kişiye yüzbin Türk Lirasından ikiyüzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir ve ayrıca tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(6) Bu Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahiplerine, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, her bir yükümlülük ihlali dolayısıyla onbin Türk Lirasından otuzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

(7) GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak kapalı alanda kullananlara, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, onbin Türk Lirası idari para cezası verilir.

(8) 9 uncu maddenin sekizinci fıkrası hükmüne uymayanlar hakkında 2/10/1981 tarihli ve 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen cezalar uygulanır.

(9) Beşinci fıkra hükmüne göre idari para cezasına karar vermeye davaya bakan mahkeme, altıncı ve yedinci fıkralar hükümlerine göre idari para cezasına karar vermeye Cumhuriyet savcısı, yetkilidir. Bu Kanuna göre verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren 1 ay içerisinde ödenir.”

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Bu fiiller sonucunda;

a) Biyolojik çeşitlilikte, çevre, bitki ve hayvan sağlığında bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara altı yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ve üçbin günden beşbin güne kadar adli para cezası verilir.

b) İnsan sağlığı açısından bir zarar meydana gelmesi halinde bu durumdan sorumlu olanlara yedi yıldan on yıla kadar hapis cezası ve yedibinbeşyüz günden onbin güne kadar adli para cezası verilir.

(9) Bu maddenin altıncı, yedinci ve sekizinci fıkralarında yer alan fiiller bir tüzel kişinin faaliyeti kapsamında işlendiği takdirde ilgili tüzel kişiye ayrıca ikiyüzbin Türk Lirası idari para cezası verilir.

(10) GDO ve ürünlerinin 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında düzenlenen suçlara konu olması halinde, adı geçen Kanunda öngörülmüş olan cezalar iki katına kadar artırılarak uygulanır.

(11) Bu Kanunda düzenlenen suçlardan mahkum olanlar ve tüzel kişiler hakkında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59 ve 60 ıncı maddelerinde düzenlenen güvenlik tedbirleri uygulanır.

(12) Bu Kanunda suç olarak düzenlenen fiiller özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle tüzel kişi yararına işlendiği takdirde, tüzel kişi beş yıl süre ile GDO ve ürünleriyle ilgili faaliyetlerden men edilir.

(13) 9 uncu maddenin sekizinci fıkrası hükmüne uymayanlar hakkında 2/10/1981 tarihli ve 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen cezalar uygulanır.

(14) Bu Kanunda düzenlenmiş olan idari para cezaları mahalli mülki amir tarafından verilir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

BEŞİNCİ BÖLÜM
Yönetmelik ve
Son Hükümler

Yönetmelik

MADDE 16- (1) Bu Kanunda belirtilen ve bu Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmelikler, Bakanlık tarafından yürürlüğe konulur.

(2) Bu Kanunda öngörülen yönetmelikler bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç üç ay içerisinde yürürlüğe konulur.

Yürürlük

MADDE 17- (1) Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Recep Tayyip Erdoğan

Başbakan

Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

C. Çiçek

Devlet Bakanı

M. Aydın

Devlet Bakanı

M. Z. Çağlayan

Devlet Bakanı

S. A. Kavaç

Millî Savunma Bakanı V.

E. Günay

Maliye Bakanı

M. Şimşek

Sağlık Bakanı

R. Akdağ

Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı

Ö. Dinçer

Kültür ve Turizm Bakanı

E. Günay

Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

B. Arınç

Devlet Bakanı

H. Yazıcı

Devlet Bakanı

F. Çelik

Devlet Bakanı

C. Yılmaz

İçişleri Bakanı

B. Atalay

Millî Eğitim Bakanı

N. Çubukçu

Ulaştırma Bakanı V.

V. Eroğlu

Sanayi ve Ticaret Bakanı

N. Ergün

Çevre ve Orman Bakanı

V. Eroğlu

(Tarım, Orman ve Köyişleri
Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

BEŞİNCİ BÖLÜM
Yönetmelik ve
Son Hükümler

Yönetmelik

MADDE 16- (1) Bu Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde Bakanlık tarafından çıkarılır.

Yürürlük

MADDE 17- (1) Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

A. Babacan

Devlet Bakanı

F. N. Özak

Devlet Bakanı

E. Bağış

Adalet Bakanı

S. Ergin

Dışişleri Bakanı V.

A. Babacan

Bayındırlık ve İskân Bakanı

M. Demir

Tarım ve Köyişleri Bakanı

M. M. Eker

En. ve Tab. Kay. Bakanı

T. Yıldız

Biyogüvenlik Kanunu

Kanun Bilgileri

Kanun Numarası	5977
Başlığı	BIYOGÜVENLİK KANUNU
Kabul Tarihi	18/03/2010
Kabul Edildiği Birleşim	23. Dönem 4. Yasama Yılı 75. Birleşimi
Cumhurbaşkanlığına Gidiş Tarihi	22/03/2010
Cumhurbaşkanlığından Geliş Tarihi	25/03/2010
Cumhurbaşkanınca Yapılan İşlem	Onay
Resmi Gazete Tarihi	26/03/2010
Resmi Gazete Numarası	27533

BİYOĞÜVENLİK KANUNU

Kanun No. 5977

Kabul Tarihi: 18/3/2010

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

(2) Bu Kanun; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümleri kapsar.

(3) Veteriner tıbbî ürünler ile Sağlık Bakanlığınca ruhsat veya izin verilen beşeri tıbbî ürünler ve kozmetik ürünleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

Tanımlar

MADDE 2 – (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Ayırt edici kimlik: Her bir GDO için taşıdığı her bir genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik bir kodlama sistemini,

b) Bakan: Tarım ve Köyişleri Bakanını,

c) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

ç) Basitleştirilmiş işlem: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan basitleştirilmiş karar alma sürecini,

d) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulacak bilgi alışveriş sistemi,

f) Biyogüvenlik sistemi: Biyogüvenliğin sağlanması için yürütülen her türlü faaliyet ile idari,

hukuki ve kurumsal yapılanmanın tamamını,

g) Biyolojik çeşitlilik: Ekosistem de dâhil olmak üzere, türler arası ve tür içi farklılıkları,

ğ) Bulaşan: Gıda veya yeme kasten ilave edilmeyen ancak, gıdanın birincil üretim aşaması dâhil üretimi, imalatı, işlenmesi, hazırlanması, işleme tabi tutulması, ambalajlanması, paketlenmesi, nakliyesi veya muhafazası ya da çevresel bulaşma sonucu gıdada bulunan, hayvan tüyü, böcek parçası gibi yabancı maddeler hariç olmak üzere her tür maddeyi,

h) Canlı organizma: Mikroorganizma, steril organizma, virüs, virion ve viroidler de dahil olmak üzere genetik materyali çoğaltabilen ya da aktarabilen herhangi bir biyolojik varlığı,

ı) Deneysel amaçlı serbest bırakma: GDO ile ilgili deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda yürütülmesini,

i) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizmayı,

j) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünleri,

k) GDO ve ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

l) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlerde bulunanları,

m) İşleme: GDO ve ürünlerinin, gıda, yem veya diğer amaçlarla kullanılmasını sağlamak için yapılan ve ürünün ilk halini önemli ölçüde değiştiren herhangi bir faaliyeti,

n) İzleme: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı tespit edilmiş, piyasaya sürülen bir GDO ve ürününün işleme ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada takibi ve her türlü gözlem, kontrol ve denetimi,

o) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki işlemlerini,

ö) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Biyogüvenlik Kurulu tarafından verilen kararı,

p) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

r) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

s) Modern biyoteknoloji: Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler dışında, doğal fizyolojik üreme engelini aşarak, rekombinant deoksiribonükleik asidin (rDNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan in vitro nükleik asit tekniklerinin ya da taksonomik olarak sınıflandırılmış familyanın dışında, farklı tür ve sınıflar arasında hücre füzyonu

tekniklerinin uygulanmasını,

ş) Muamele: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler göz önünde bulundurularak ambalajlama, paketlenme, etiketleme, nakil ve depolama gibi GDO üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir işlemi,

t) Piyasaya sürme: Bu Kanun kapsamındaki her türlü ürünün bedelli veya bedelsiz olarak piyasaya arzını,

u) Protokol: 17/6/2003 tarihli ve 4898 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 17/7/2003 tarihli ve 2003/5937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünü,

ü) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci,

v) Risk iletişimi: Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımını,

y) Risk yönetimi: GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini,

z) Sosyo-ekonomik değerlendirme: Başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılması sürecinde biyolojik çeşitlilik ve kullanıcıları ile çiftçiler üzerindeki etkilerinden kaynaklanacak sosyo-ekonomik bedelleri belirlemek üzere bilimsel esaslara dayanarak yapılan tüm çalışmaları,

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Temel Esaslar

Başvuru, değerlendirme ve karar verme

MADDE 3 – (1) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı gözönünde bulundurularak GDO veya ürünlerinin ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır.

(2) Her bir GDO ve ürününün ilk ithalatı için gen sahibi veya ithalatçı, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise gerçek ve tüzel kişiler tarafından Bakanlığa başvuru yapılır. Başvurularda, başvurunun içeriğine ilişkin bilgiler ile GDO ve ürününün ne amaçla kullanılacağı belirtilmesi zorunludur. GDO ve ürünü için birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapılabilir. Birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapıldığında, her bir amaç için ayrı başvuru yapılmış sayılır.

(3) Yapılan bir başvurunun sonucu başka başvurular için emsal teşkil etmez.

(4) Alınan başvurular Bakanlık tarafından Kurula iletilir. Kurul doksan gün içerisinde başvurunun kabul edilip edilmediğini ve diğer değerlendirmelerini Bakanlığa gönderir. Bakanlık on beş gün içerisinde başvuru sahibine bildirimde bulunur. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

(5) GDO ve ürünlerinin;

- a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi,
- b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması,
- c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması,
- ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması,
- d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi,
- e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanımına sahip olmadığı,

durumlarda bu başvurular reddedilir.

(6) Karar alma süresi, bu maddenin dördüncü fıkrasına göre alınan kararın Bakanlık tarafından başvuru sahibine bildirilmesinden sonra başlar ve bu süre iki yüz yetmiş günü geçemez. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, karar alma süresinin hesabında dikkate alınmaz.

(7) Başvuru sahibi gizli tutulmasını istediği bilgilere ilişkin talebini yazılı olarak bildirir. Bakanlık bu talebin tamamen veya kısmen karşılanmasına karar vermesi öncesinde başvuru sahibi ile gizlilik talebi hakkında bilgi alışverişinde bulunur. Bakanlık bu görüşmenin ardından taleple ilgili gerekli tedbirleri alır ve başvuru sahibine bildirir. Başvuru sahibinin veya ithalatçının adı ve adresi, GDO ve ürünlerinin kullanım amacı, sahip olduğu özellikler, ayırt edici kimlik bilgileri, bilinen ve bilimsel isimleri, transfer edilen genin alındığı organizma, alıcı ve verici organizmanın orijin

ülkesi, transfer yönteminin genel tanımı, acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planlar ve risk değerlendirmesinin özeti gizli bilgi olarak değerlendirilemez.

(8) Başvurularda, GDO veya ürünlerinin geliştirildiği veya tescil edildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine izin verildiğine, verilen iznin devam ettiğine, üretimine ve tüketimine devam edildiğine ve Bakanlıkça belirlenen süreyle piyasada yer aldığına dair talep edilen belgenin sunulması zorunludur.

(9) Deneysel amaçlı serbest bırakma veya piyasaya sürme amacıyla ilk defa ithal edilecek GDO ve ürünleri için ithalden önce, yurt içinde geliştirilenler için ise piyasaya sürülmeden önce Bakanlıkça ayrı ayrı başvuru yapılır.

(10) GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. Transit geçişler, Bakanlık tarafından verilen yazılı izinde belirtilen koşullara ve 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa uygun olarak gerçekleştirilir.

(11) Araştırma yapmaya yetkili kuruluşlar tarafından bilimsel araştırma amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlıktan izin alınır. İthalat, yazılı izinle belirlenen koşullara uygun olarak gerçekleştirilir. Araştırma amaçlı olan GDO ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı için, faaliyeti yürüteceklerin kapalı alanda kullanım koşullarını ve standartlarını karşılaması ve kaza ile çevreye yayılması durumunda uygulanabilecek tedbirlerin mevcut olması gerekir. Araştırma amaçlı yapılacak faaliyet ve sonucundan Bakanlıkça bilgi verilmesi zorunludur.

(12) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmeye ilişkin bilimsel raporlar, Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyuna açıklanır. Kurul, bu görüşleri de dikkate alarak nihai değerlendirme raporu ile olumlu kararını toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirmek ve Bakanlıkça sunmak zorundadır. Kurul kararları Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer.

(13) Kararın olumsuz olması durumunda; bu karar, Bakanlıkça başvuru sahibine yazılı olarak bildirilir. Başvuru sahibi olumsuz kararın değiştirilmesine sebep olabilecek yeni bilgilere sahip olması halinde, Bakanlıkça başvurarak bu olumsuz kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Bu durumda Kurul, sunulan yeni bilgileri dikkate alarak altmış gün içinde kararı gözden geçirir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlıkça iletir. Verilen nihai karar kamuoyuna duyurulur.

(14) Kurul, Komitenin kararına uymaması durumunda bu durumu gerekçeli olarak açıklar.

(15) Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Geçerlilik süresi.
- b) İthalatta uygulanacak işlemler.
- c) Kullanım amacı.
- ç) Risk yönetimi ve piyasa denetimi için gerekli veriler.
- d) İzleme koşulları.
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları.

- f) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları.
- g) İşleme, atık ve artık arıtım ve imha koşulları.
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri.
- h) Yıllık raporlamanın nasıl yapılacağı.

(16) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az bir yıl önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep Kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir. Sonucun bir yıllık süre içerisinde başvuru sahibine bildirilmemesi durumunda, izin süresi karar verilmeye kadar uzar.

(17) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Risk değerlendirme, sosyo-ekonomik değerlendirme ve risk yönetimi

MADDE 4 – (1) Bu Kanuna göre yapılan her bir başvuru için bilimsel esaslara göre risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ayrı ayrı yapılır. Başvuruda verilen bilgilerin yeterli görülmemesi durumunda başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılması talep edilebilir. Risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme işlemleri ile ilgili masraflar başvuru sahibi tarafından karşılanır.

(2) Yapılan başvurularda her bir başvuru için ayrı risk değerlendirmesi yapılır. Risk değerlendirmesinde laboratuvar, sera ve tarla testlerini içeren alan denemeleri ile gıda analizleri, toksisite ve alerji testleri yanında gerekli görülen diğer testlerin sonuçlarının başvuru sahibi tarafından verilmesi zorunludur.

(3) Her bir başvuru hakkında karar vermede esas alınmak üzere GDO'ların, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, tüketici ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için sosyo-ekonomik değerlendirme yapılır.

(4) Başvurusu yapılan GDO ve ürünleri için risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına dayanarak risk yönetimi esasları belirlenir. Risk yönetimi ile ilgili detaylı bir plan hazırlanır. Risk yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasından başvuru sahibi sorumludur.

(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Yasaklar

MADDE 5 – (1) GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır:

- a) GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi.
- b) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması.
- c) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi.
- ç) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı.
- d) GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması.

Basitleştirilmiş işlem

MADDE 6 – (1) GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan başvurular için, sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak basitleştirilmiş işlem uygulanabilir.

(2) Basitleştirilmiş işleme müracaat esnasında Bakanlık tarafından belirlenecek diğer hususlar dışında aşağıdaki şartların karşılanması zorunludur:

- a) Gen kaynağı ile transfer edilen canlı organizmanın taksonomisi ve biyolojisinin biliniyor olması.
- b) GDO'nun insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğe olabilecek etkileri hakkında yeterli bilgi bulunması.
- c) GDO'nun diğer canlı organizmalarla ilişkisi ile ilgili olarak kullanılabilir daha önce yapılmış risk değerlendirmelerinden elde edilen olumsuz bir etki olmadığına dair bilginin mevcut olması.
- ç) Transfer edilen genetik materyalin tanımlanması ve transfer edildiği canlı organizma içinde belirlenmesi için detaylı yöntem ve verilerin bulunması.

(3) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Karar sonrası yapılacak işlemler

MADDE 7 – (1) GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, kararda verilen koşullara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkisinin olup olmadığı Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir. Bu amaçla yapılacak analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlar tarafından gerçekleştirilir. İthalatçı, kontrol ve denetim işlemleriyle ilgili olarak talep edilen hususları yerine getirmekle yükümlüdür.

(2) Kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, karar Kurul tarafından iptal edilebilir. Kararı iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılır. İnsan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir; herhangi

bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilir. Bu fıkra uyarınca Bakanlıkça alınacak tedbirlerle ilgili yapılan masraflar ve diğer giderler, kusur ve sorumlulukları dikkate alınarak ilgililerden tahsil edilir.

(3) İzlenebilirliğin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerinin ülkeye girişi ve dolaşımında, Bakanlığa beyanda bulunulması, gerekli kayıtların tutulması, kararın bir örneğinin bulundurulması ve etiketleme kurallarına uyulması zorunludur. Her bir GDO ve ürününe ayırt edici kimlik verilerek kayıt altına alınır. Kayıt altına alınan GDO ve ürünlerine ilişkin belgelerin yirmi yıl süreyle saklanması zorunludur.

(4) Herhangi bir ürünün Bakanlık tarafından belirlenen eşik değerin üzerinde GDO ve ürünlerini içermesi halinde; etikette, GDO içerdiğinin açıkça belirtilmesi zorunludur.

(5) İlgililer, GDO ve ürünleriyle ilgili olarak yeni bir risk ya da risk şüphesini öğrendiği takdirde durumu derhal Bakanlığa bildirmek ve tedbir almakla yükümlüdür.

(6) İlgililer; GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesi sırasında alıcıları muamele, işleme, taşıma, saklama ve diğer işlemlere ilişkin kararda yer alan güvenlik kuralları ve tedbirleri hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.

(7) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bakanlığın Görev ve Yetkileri ile

Kurul ve Komiteler

Bakanlığın görev ve yetkileri

MADDE 8 – (1) Bakanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Kurula uygun çalışma koşullarını sağlamak ve Kurulun sekretarya hizmetlerini yürütmek.
- b) Kurulca talep edilen bilgi ve belgeleri temin etmek, istenen araştırma, deneme, kontrol ve denetlemeleri yaparak veya yaptırarak sonuçlarını Kurula bildirmek.
- c) Bu Kanunda belirtilen iş ve işlemlerin uygulanması, istenmeyen GDO bulaşıklarının engellenmesi, izlenmesi, kontrolü ve denetimini sağlamak.
- ç) Gerek görülmesi halinde GDO ve ürünleri ile ilgili çalışmalar yapmak için gerçek veya tüzel kişileri yetkilendirmek, yetkilendirilen bu gerçek veya tüzel kişileri denetlemek ve bunlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek.
- d) Ülkesel biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için strateji geliştirmek, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.
- e) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla kamuoyunun GDO ve ürünleri ile ilgili bilgilendirilmesi ve karar alma sürecine katılımının sağlanması için gerekli tedbirleri almak.
- f) Kurul ve bilimsel komitelerin faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları belirlemek.
- g) GDO ve ürünlerinin bu Kanunda düzenlenen haller dışındaki dolaşımını ve kullanımını

önlemek için, sınır kontrolleri hususunda ilgili kurumlarla iş birliği yapmak.

ğ) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda öngörülemeyen durumlara yönelik acil durumlarda uygulanacak yöntem ile acil eylem planlarını hazırlamak ve uygulamak.

h) Kurulun görüşleri doğrultusunda GDO ve ürünlerinin özelliklerine göre eşik değerini belirlemek.

ı) Bu Kanun kapsamındaki ürünler ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin etiketlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek.

(2) Bakanlık, gerekli hallerde bu Kanunun uygulanması ile ilgili olarak, diğer bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapar.

(3) GDO ve ürünleri ile bunlara ilişkin her türlü faaliyet sürecinde meydana gelebilecek kaza durumunda, çevre, biyolojik çeşitlilik, tarımsal üretim ve insan sağlığı üzerinde olabilecek zararların önlenmesine yönelik acil eylem planlarının zamanında hazırlanması ve uygulanmasından Bakanlık sorumludur.

(4) Bakanlık; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla bu Kanun kapsamına giren ürünler hakkında tamamen veya kısmen toplatma, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, ürünün mahrecine iadesi, faaliyetin geçici olarak durdurulması, ürünün imhası, piyasaya arzı, ticareti ve işlenmesinin yasaklanması gibi ihtiyati tedbirleri almaya ve her türlü düzenlemeyi yapmaya yetkilidir.

Biyogüvenlik Kurulu

MADDE 9 – (1) GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve bu maddede belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için Biyogüvenlik Kurulu oluşturulur.

(2) Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Bakanlıkça seçilecek üyelerden birinin üniversite, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunludur. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

(3) Kurul Başkan ve üyeleri en fazla iki dönem için görevlendirilebilir.

(4) Boşalan Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine en geç bir ay içerisinde ilgili bakanlar tarafından yeni görevlendirme yapılır.

(5) Kurul üyesi olabilmek için en az lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak ve 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen şartları taşımak zorunludur. Kurul üyelerinin bu Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olması şartı aranır.

(6) Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ancak, Kurul Başkanı veya bir üyenin bu görevi yapamayacak derecede hastalık veya sakatlık durumunun ortaya çıkması, görevlendirilmeleri için gerekli şartları kaybetmeleri ya da bu Kanuna aykırı işlem yaptıklarının tespit edilmesi durumunda Bakan tarafından görevine son verilir.

(7) Kurul Başkan ve üyeleri ile bunların eşleri, evlatlıkları ve ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımları, Kurulun karar almakla görevli olduğu faaliyet veya alanlarla ilgili herhangi bir ticari faaliyette bulunamaz veya sermaye piyasası araçlarına sahip olamaz. Bu fıkra hükmüne aykırı davranıldığı tespit edilmesinde, bunların üyelikleri Bakan tarafından derhal sona erdirilir.

(8) Kurul Başkan ve üyeleri, görevlerinden ayrılmalarını izleyen üç yıl içinde bu Kanunla düzenlenen faaliyet ve alanlardaki özel kuruluşlarda görev alamaz.

(9) Kurulda görev alan üyelere yılda on iki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için (5.000) gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Kurulda görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

Biyogüvenlik Kurulunun çalışma esasları

MADDE 10 – (1) Kurul görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula emir ve talimat veremez.

(2) Kurul, Başkanın daveti üzerine gündemli olarak toplanır. Her bir toplantının gündemi toplantıdan en az bir hafta önce Kurul Başkanı tarafından hazırlanarak Kurul üyelerine bildirilir. Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

(3) Kurul en az yedi üyenin hazır bulunması ile toplanır. Kurul, üyelere en az beşinin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kurul kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(4) Geçerli mazereti olmaksızın bir takvim yılında toplam üç toplantıya katılmayan üye, bu durumun Kurul kararı ile tespit edilmesi koşuluyla, üyelikten çekilmiş sayılır. Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı halde Kurul kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy kullandığı halde, karşı oy gerekçesini süresi içinde yazmayan Kurul üyeleri, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun bir takvim yılı içinde toplam üç defa tekrar etmesi halinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durumun, üyenin katılmadığı üçüncü toplantıda Kurul tarafından tespit edilip karara bağlanarak Bakanlığa bildirilmesi zorunludur.

(5) Kurul üyeleri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Biyogüvenlik Kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11 – (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Uzmanlar listesini oluşturmak.
- b) Uzmanlar listesindeki kişilerden seçilen bilimsel komiteleri oluşturmak.
- c) Her bir başvuru için uzmanlar listesinden bilimsel komitelerin üyelerini seçmek.
- ç) Risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını dikkate alarak Kurul kararlarını oluşturmak.
- d) İzleme raporlarına dayanarak kararın kısmen veya tamamen iptali ile yasaklama, toplatma, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin kararlarını Bakanlığa sunmak.

e) Etik komite oluşturmak.

Bilimsel komitelerin oluşumu, görev ve yetkileri

MADDE 12 – (1) Kurul tarafından her bir başvuru için, risk değerlendirme komitesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile ihtiyaca göre diğer bilimsel komiteler oluşturulur. Bu komiteler on bir kişiden teşekkül eder.

(2) Uzmanlar listesi, üniversiteler ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Kurul tarafından gerekli görülen alanlarda çalışanlar arasından seçilir.

(3) Komitelerin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Bu Kanun kapsamında yapılan başvurularda risk değerlendirmesi için sağlanan bilgilerin bilimsel yeterliliğini belirlemek.

b) Test, deney, deneme, analiz ve diğer işlemleri belirlemek, gerekli hallerde ek bilgi istemek.

c) Risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını hazırlamak.

ç) Karar sonrasında ortaya çıkan veya elde edilen her türlü yeni veri ve bilgiyi değerlendirerek bilimsel görüş oluşturmak.

d) Bilimsel değerlendirmeler yapmak, Kurula bilgi vermek ve rapor hazırlamak.

(4) Komitelerin hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporları hizmete özel olup, bu raporlar Kurul haricinde hiçbir gerçek ve tüzel kişiye, kuruma ve kuruluşa verilemez. Komite üyeleri hukuka aykırı eylemleri dışında hazırladıkları bilimsel değerlendirme raporlarından dolayı sorumlu tutulamaz.

(5) Komiteler görevlerini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi komitelere emir ve talimat veremez.

(6) Komitelerde görev alan üyelere yılda on iki toplantı gününü geçmemek üzere katıldıkları her toplantı günü için uhdesinde kamu görevi bulunanlara (3.000), kamu görevi bulunmayanlara ise (5.000) gösterge rakamının memur aylık kat sayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda huzur hakkı ödenir. Bilimsel komitede görev alan üyelere harcırah ödenmesini gerektiren hallerde 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre en yüksek Devlet memuruna ödenen harcırah esas alınır.

(7) Davet edildiği halde, bir başvuru ile ilgili en fazla iki toplantıya mazeretsiz katılmayan üyenin komite üyeliği düşer. Kurul tarafından yeni bir üye belirlenir.

Yükümlülük

MADDE 13 – (1) Bu Kanun kapsamındaki Bakanlık personeli, Kurul ve komite üyeleri, görevlerini yerine getirmeleri sırasında edindikleri gizlilik taşıyan her türlü bilgi ve belge ile ticarî sırları, kanunlarla yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hukuki Sorumluluk, İdari

Yaptırımlar ve Ceza Hükümleri

Sorumluluğa ilişkin temel ilkeler

MADDE 14 – (1) GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması durumunda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.

(2) GDO'ların kapalı alanda kullanımı ve gıda, yem, işleme ve tüketim amacıyla piyasaya sürülmesi, ithalatı ve transit geçişi için izin alma zorunluluğu olduğu halde, bu faaliyetleri izinsiz olarak gerçekleştirenler ile GDO'ları çevreye serbest bırakanlar ve üretenler bu faaliyetler sonucunda meydana gelen her türlü zarardan sorumludur.

(3) Ortaya çıkan bir zararın GDO'lardan kaynaklandığının kabul edilebilmesi için, zararın organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden kaynaklanması gerekir. Zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinde; zararların tarım, orman, gıda ve yem ürünlerinin içindeki genetik değişiklikten kaynaklanmış olup olmadığı göz önünde tutulur.

(4) Her ne amaçla olursa olsun piyasaya sürülmüş GDO ve ürünlerini karar koşullarına uygun olmayan bir şekilde muameleye tabi tutmak suretiyle veya başka bir yolla zararın ortaya çıkmasına ya da sonuçlarının ağırlaşmasına sebep olanlarla bunları ticari olarak üretenler, işleyenler, dağıtanlar ve pazarlayanlar bu zararlardan müteselsilen sorumludur.

(5) GDO ve ürünlerini piyasaya süren, ticari olarak işleyen, dağıtan ve pazarlayanlar meydana gelebilecek zararlar ve bunlara ilişkin sorumluluklar hakkında birbirlerini bilgilendirmek zorundadır.

(6) GDO'ları muameleye tabi tutanlar, muamele nedeniyle çevrede zararın meydana gelmemesi veya meydana gelen zararın sonuçlarının ağırlaşmaması için risk değerlendirmesine göre belirlenen tedbirlerin masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Sorumlular, çevrenin zarar görmüş veya tahrip olmuş unsurlarının eski haline getirilmesi veya aynı değerdeki unsurların yerine konulması için gerekli masrafları da karşılar.

(7) GDO ve ürünlerinin neden olduğu zararların tazmin edilmesini talep hakkı, zarar görenin, zarardan veya zarar vereni öğrenmesinden itibaren iki yıl ve her halükarda zararı doğuran olayın meydana gelmesinden itibaren yirmi yıl sonra düşer.

(8) Zararın sel, dolu, heyelan, deprem gibi tabii afetlerden veya zarar görenin ya da üçüncü kişinin ağır kusurundan kaynaklandığının tespit edilmesi halinde sorumluluk hükümleri uygulanmaz.

Ceza hükümleri

MADDE 15 – (1) GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ithal eden, üreten veya çevreye serbest bırakan kişi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu Kanunda belirlenen esaslar çerçevesinde ithal edilen veya işlenen GDO'ları veya GDO ve ürünlerini, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satışa arz eden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, kabul eden, nakleden veya bulunduran kişi, dört yıldan dokuz yıla kadar hapis ve yedi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Bu Kanunda belirlenen esaslar çerçevesinde ithal edilen veya işlenen GDO'lardan elde edilen ürünleri, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satışa arz eden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, kabul eden, nakleden veya bulunduran kişi, üç yıldan yedi yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(4) Yalan beyanda bulunarak bu Kanun hükümlerine göre alınması gereken ithal veya işleme iznini alan kişi, fiili daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu izne dayalı olarak GDO'ların, GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde edilen ürünlerin ithal edilmesi, işlenmesi, kullanılması, satışa arz edilmesi, satılması, devredilmesi, kabul edilmesi, nakledilmesi veya bulundurulması halinde, ayrıca yukarıdaki fıkralardaki hükümlere göre cezaya hükmolunur.

(5) Bu maddede yer alan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde ve yararına olarak işlenmesi halinde, bu tüzel kişiye yüz bin Türk Lirasından iki yüz bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir ve ayrıca tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(6) Bu Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahiplerine, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, her bir yükümlülük ihlali dolayısıyla on bin Türk Lirasından otuz bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

(7) GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak kapalı alanda kullananlara, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, on bin Türk Lirası idari para cezası verilir.

(8) 9 uncu maddenin sekizinci fıkrası hükmüne uymayanlar hakkında 2/10/1981 tarihli ve 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen cezalar uygulanır.

(9) Beşinci fıkra hükmüne göre idari para cezasına karar vermeye davaya bakan mahkeme, altıncı ve yedinci fıkralar hükümlerine göre idari para cezasına karar vermeye Cumhuriyet savcısı yetkilidir. Bu Kanuna göre verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren bir ay içerisinde ödenir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yönetmelik ve Son Hükümler

Yönetmelik

MADDE 16 – (1) Bu Kanunun uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde Bakanlık tarafından çıkarılır.

Yürürlük

MADDE 17 – (1) Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18 – (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi,
İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik***

**13.08.2010 tarih, 27671 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.*

26 EKİM 2009 PAZARTESİ

RESMİ GAZETE

SAYI: 27388

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

GIDA VE YEM AMAÇLI GENETİK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALAR VE ÜRÜNLERİNİN İTHALATI, İŞLENMESİ, İHRACATI, KONTROL VE DENETİMİNE DAİR YÖNETMELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik;

a) Tohumluklar dışındaki genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları kapsar.

b) Sağlık Bakanlığınca ruhsat veya izin verilen ürünleri kapsamaz.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik; 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanununun 10 uncu maddesi, 7/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu ile 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına Dair Kanuna dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Ayırıcı kimlik: Aktarılan her bir gen için bir kod ve her bir GDO için ise, taşıdığı genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik kodlama sistemini,

b) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

c) GDO: Genetik yapısı değiştirilmiş organizmayı,

ç) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma: Modern biyoteknoloji kullanılarak genetik materyali değiştirilmiş olan, insan haricindeki organizmayı,

d) GDO ve ürünleri: GDO, GDO içeren, GDO lardan oluşan, GDO içerdiği hâlde GDO lardan oluşmayan ve/veya kısmen veya tamamen GDO lardan elde edilen ürünleri,

e) GDO lu gıda: GDO, GDO içeren veya GDO dan üretilen bileşen içeren veya GDO dan üretilen gıda maddelerini,

f) GDO lu ürün: GDO, GDO içeren veya GDO dan üretilen bileşen içeren veya GDO dan üretilen ürünleri,

g) GDO lu yem: GDO, GDO içeren veya GDO dan üretilen bileşen içeren veya GDO dan üretilen yem maddelerini,

ğ) GDO suz eşdeğer ürün: Genetik değiştirme teknolojisi uygulanmayan eşdeğer gıda veya yemi,

h) Gen sahibi: GDO ve ürünlerinde değiştirilmiş olan gen ya da genlerin patent hakkını elinde tutanı,

ı) İzleme: Bir GDO ve ürününün, biyolojik çeşitlilik, bitki, hayvan ve insan sağlığı üzerindeki etkilerini belirlemek üzere bir program dâhilinde yürütülen gözlem, analiz ve kontrolleri,

i) İzlenebilirlik: GDO ve ürünlerinin, üretim ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada geriye dönük takibini, belirlenmesini ve tanımlanmasını,

j) KKGM: Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünü,

k) Komite: Bu Yönetmelikle kuruluşu öngörülen bağımsız, bilimsel, teknik risk değerlendirme komitesini,

l) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde, doğrudan veya dolaylı, derhal veya gecikmeli sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının olumsuz etkiye sebep olma potansiyelinin test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecini,

m) Risk yönetimi: Risk değerlendirme sonucunda öngörülen ve/veya tahmin edilen olumsuz etkilerin gerçekleşmesini önlemek veya gerçekleşmesi durumunda zararı en az seviyede ve kontrol altında tutarak ortadan kaldırmak, GDO ve ürününün izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri,

n) TAGEM: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünü,

o) TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunu,

ö) TÜGEM: Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğünü,

p) Uzmanlar listesi: GDO ile ilgili çalışmalara yön verecek Bakanlık tarafından oluşturulan uzman listesini

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler ve İzin Koşulları

Genel hükümler

MADDE 5 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olan GDO lu gıda ve yemlerin işleme ve tüketim amacıyla ithali, piyasaya sürülmesi, tescili, ihracatı ve transit geçişleri yasaktır. Gümrük idarelerince bu Yönetmelik kapsamındaki ürünler için GDO ya ilişkin ek bir belge aranmaz.

(2) İthal edilen, üretilen veya dağıtım yapılan GDO lu gıda veya yemin çevre, insan veya hayvan sağlığı açısından olumsuzluğu tespit edildiğinde, gıda veya yem işletmecisi sağlığı ve çevreyi korumak amacıyla gerekli tedbirleri almak, Bakanlığı, diğer ilgili mercileri ve tüketicileri acilen bilgilendirmek ve söz konusu gıda veya yemi, piyasadan geri çekmek zorundadır.

(3) GDO lu ürünlerin, bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması yasaktır.

(4) İnsan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı direnç genleri içeren GDO ve ürünlerinin ithalatı ve piyasaya sunulması yasaktır.

(5) Bakanlık, GDO lu gıda ve yemlerin ithalat ve ihracat kapıları ile ilgili gerektiğinde düzenleme yapabilir.

(6) Gıda veya yem, GDO lardan biri ya da birkaçını toplamda en az % 0,9 oranında içeriyor ise, GDO lu olarak kabul edilir.

(7) Gıda veya yemin % 0,5 ten fazla izin verilmeyen GDO içermesi halinde ithalatına, işlenmesine, nakline, dağıtımına ve satışına izin verilmez.

(8) GDO suz ürünlerin etiketinde ürünün GDO suz olduğuna dair ifadeler bulunamaz.

(9) Bu Yönetmelikte yer almayan hususlarda Bakanlık her türlü düzenlemeyi yapmaya ve tedbiri almaya yetkilidir.

İzin koşulları

MADDE 6 – (1) Her bir GDO için, bilimsel esaslara göre değiştirilmiş gen ya da genler esas alınarak bir defaya mahsus olmak üzere Komiteler tarafından risk değerlendirmesi yapılır.

(2) Her bir risk değerlendirmesinin sonucuna göre GDO lu gıda veya yemin çevre, insan veya hayvan sağlığı ile diğer inceleme konularında herhangi bir olumsuzluğun tespit edilmediğine dair bir karar belgesi hazırlanır. Karar belgesi en az aşağıdaki hususları içerir:

- a) İzinin geçerlilik süresi,
- b) GDO ve ürünlerinin ithalatı için uygulanacak kural ve işlemler,
- c) Kullanım amacı ve kısıtlamalar,
- ç) Risk yönetimi, piyasa denetimi ve gerektiğinde aşamalı üretim planlaması,
- d) İzleme ve izlenebilirlik koşulları,
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları,
- f) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları,
- g) İşleme ile atık ve artık arıtım ve imha koşulları,
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri,
- h) Kullanım ile ilgili yıllık raporlama koşulları,
- ı) Devir ve/veya kullandırmaya ilişkin koşulları,
- i) Tedarik ve amaca göre kullanım ve işleme koşulları.

(3) Bakanlık onaydan önce, GDO ile ilgili Komite kararını kamuoyunun görüşlerine açabilir.

(4) Komitenin kararı, Bakanlık onayından sonra yürürlüğe girer.

(5) Bakanlık, izin verilen GDO ve diğer GDO larla ilgili bilgileri Bakanlık internet sitesinde yayımlar.

(6) İzin verilen GDO ve ürünlerinin kayıt altına alınması ve ürünün her aşamada takibinin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerini ithal edenler, işleyenler ve piyasaya sunanlar Bakanlığa beyanda bulunmak, GDO ve ürünlerini GDO içerdiğine dair belgeler eşliğinde nakletmek, taşımak ve etiketleme kurallarını uygulamakla yükümlüdür.

(7) İzin, karar belgesinde belirtilen koşulların ihlali veya olası zarar ve risklerle ilgili yeni bilimsel bilgilerin edinilmesi, kullanım sonucunda olumsuz sonuçların ortaya çıkması durumunda, Bakanlıkça iptal edilir. İzni iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılır ve imha edilir.

(8) Karar belgesinde belirtilen hususlara uyulmaması hâlinde izin iptal edilir. İzin iptal gerekçesine göre idari yaptırımlar uygulanır.

(9) GDO lu ürünler, izin verilen amaçlar dışında kullanılamaz.

(10) Gen sahibi, GDO ve ürünleriyle ilgili olarak yeni bir risk ya da risk şüphesini öğrendiği takdirde durumu derhal Bakanlığa rapor etmek ve tedbir almakla yükümlüdür.

(11) Gen sahibi, aldığı izne konu olan GDO ve ürünlerinin satışı ve dağıtımı sırasında taşıma,

depolama, işleme ve ambalajlama gibi işlemlere ilişkin güvenlik kuralları ve tedbirler hakkında alıcıları bilgilendirmekle yükümlüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Komite, Başvuru ve Çalışma Grupları

Komite

MADDE 7 – (1) Bakanlık tarafından GDO ile ilgili bilimsel ve teknik verileri araştırarak, yorumlayacak ve görüş oluşturacak, görev süreleri iki yıl olan uzmanlar listesi teşkil edilir. Uzmanlar listesi, Bakanlık TAGEM, TÜGEM, KKG birimlerinden temsilciler ile üniversiteler, TÜBİTAK ve araştırma enstitülerinde görevli konu ile ilgili uzman veya öğretim üyelerinden oluşur. Uzmanlar listesinden Bakanlık tarafından belirlenecek on bir üyeden oluşacak bir komite her bir başvuru için ayrıca oluşturulur.

(2) Komitenin sekreteryası TAGEM tarafından yürütülür. Komite TAGEM in daveti üzerine toplanır.

(3) Komite en az dokuz üye ile toplanır. Komite her başvuru için bir başkan seçer. Kararlar üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Lehte ve aleyhteki kararların gerekçeleri sahipleri tarafından yazılıp imzalanarak, karar ekinde yer almak üzere başkana teslim edilir.

(4) Komite, başvuruları toplantının ilk gününden başlamak üzere doksan gün içinde karara bağlamak zorundadır. Ek bilgi ve belge istendiğinde bu süre durdurulur. Komite tarafından ek bilgi ve belgenin talep edilmesi durumunda ek bilgi ve belgenin en fazla otuz gün içerisinde tamamlanması zorunludur.

(5) Komitenin başvuruyu reddetmesi durumunda aynı ürün için ret tarihinden itibaren bir yıl dolmadan ve yeni bilimsel veri ve bulgular sunulmadan yeniden başvuru yapılamaz.

(6) Komiteye sunulan bilgilerin üçüncü şahıslarla veya kamuoyuyla paylaşılması, başvuru sahibinin talebi dikkate alınarak Komitenin iznine tabidir.

(7) Komite, her türlü iş ve işlemlerinde Bakanlığa karşı sorumludur.

Komitenin görev ve yetkileri

MADDE 8 – (1) Komitenin görev, yetki ve yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir:

- a) Yapılan başvurularla ilgili değerlendirmeler yapmak, hazırlanan raporu Bakanlığa sunmak,
- b) Yapılan bir başvuru ile ilgili olarak işlem sürecinde Bakanlık izni olmadan herhangi bir açıklama yapmamak, bilgi ve belge vermemek,
- c) İhtiyaç duyması hâlinde uzmanlar listesinden danışma amacıyla uzmanlardan bir veya birkaçını, en çok iki defa olmak kaydıyla toplantılara davet etmek.

Başvuru

MADDE 9 – (1) GDO lu ürünün Komite tarafından ilk değerlendirilmesinin yapılması amacıyla gen sahibi, aşağıdaki bilgi ve belgelerle Bakanlığa başvuruda bulunmak zorundadır.

- a) GDO nun yapısında değişikliğe neden olan gen veya genlerle ilgili bilgi ve belgeler,
- b) GDO nun tespitinde kullanılacak yöntem ve referans materyal ile tespit için yapılacak iş ve işlemleri kolaylaştıracak her türlü bilgi, belge ve destekleyici doküman,
- c) Ayırıcı kimlik bilgileri,
- ç) GDO ile ilgili risk değerlendirmeye esas bilgi ve bilimsel çalışma sonuçları,
- d) Kullanım amacı ve kısıtlamalarla ilgili talep ve bu talebi destekleyen bilgi ve belgeler,
- e) Kullanım ve üretim koşullarını açıklayan bilgi ve belgeler,
- f) Risk yönetimi, otokontrol ve üretim planlaması ile ilgili bilgi ve belgeler,
- g) İzleme ve izlenebilirlik koşullarının nasıl olacağını açıklayıcı bilgi ve belgeler,
- ğ) İşleme sonucu atık ve artıkların arıtım ve imha koşullarını açıklayıcı bilgi ve belgeler,

h) Güvenlik ve acil durum tedbir planı ve uygulamaları ile ilgili açıklayıcı bilgi ve belgeler,

1) Devir veya kullandırmaya müsaade edilip edilmeyeceği, müsaade edilmesi durumunda uyulması öngörülen şartlar,

i) Başvuru yapılan GDO lu gıda veya yemin taşıma, muhafaza ve nakil koşulları,

j) Başvuru yapılan gen veya genlerin, geliştirilmiş oldukları ülkede başvuru yılından en az üç yıl öncesinde tescil edildiğini, piyasada satışının serbest olduğunu gösterir bilgi ve yetkili mercilerden alınmış onaylı belgeler,

k) Çeşidin başta tescil edildiği ülke olmak üzere ilgili mevzuatın uygulanmakta olduğu ülkelerde de ticari olarak üretildiğini gösterir bilgi ve yetkili mercilerden alınmış onaylı belgeler,

l) Türkiye flora ve faunası için potansiyel bir tehlike oluşturmasını engellemek üzere GDO nun Türkiye’de yakın akraba ve yabancıları olan türlere ait olmadığını gösterir bilgi ve belgeler.

(2) Komite, gerek gördüğü durumlarda ek bilgi ve belgeler de isteyebilir.

(3) Komite tarafından istenilen belge ve bilgilerin süresi içinde temin edilmemesi durumunda başvuru reddedilir.

(4) Yapılan bir başvurunun sonucu diğer başvurular için emsal teşkil etmez. Yapılan bir başvuruya verilen izin başvuru ve takip eden ithalatlar için geçerlidir. Ancak, ithalatın gerçekleştirilebilmesi için ilgili diğer mevzuat hükümlerinin de yerine getirilmesi zorunludur.

Çalışma grupları

MADDE 10 – (1) Aşağıdaki konularda çalışma yapmak üzere; uzmanlar listesinden oluşan, üye sayısı ve çalışma süresi TAGEM tarafından belirlenen çalışma grupları kurulabilir:

a) Uluslararası gelişmeleri izleyerek ülkenin GDO ve ürünleriyle ilgili politika ve stratejileri için önerilerde bulunmak,

b) Hassas tüketici grupları için GDO ve ürünleriyle ilgili değerlendirmeler yaparak tavsiyelerde bulunmak,

c) Uluslararası kullanımda bulunan GDO ve ürünleriyle ilgili değerlendirmeler yaparak Bakanlığa önerilerde bulunmak,

ç) GDO çalışması yapılmış ve üretime sunulmuş riskli ürünleri belirleyerek ilgili kurumları bilgilendirmek,

d) Biyogüvenlikle ilgili yakın, orta ve uzun vadeli risk senaryoları hazırlamak ve bunlarla ilgili çözüm önerileri sunmak,

e) Ülke ihtiyaçları dikkate alınarak, özellikle acil durum tedbirleri ile ilgili önerilerde bulunmak.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GDO lu Ürünlerin İthalatı, İşlenmesi ve Depolanması, İhracatı, Etiketlenmesi,

İzleme ve İzlenebilirlik, Denetim ve Kontrolü

İthalat

MADDE 11 – (1) Komite tarafından değerlendirilmesi yapılarak Karar belgesinde ithalatı uygun görülmüş GDO ve ürünlerinin ithalatında aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

a) GDO ve ürünlerinin üretildiği ülkenin yetkili otoritesinden parti numarası, miktarı ve GDO çeşidini belirten belge aranır.

b) Ürünün üretildiği ülke dışında başka bir ülkeden yüklenmesi durumunda üretici ülkenin vermiş olduğu belgeyle beraber yüklendiği ülkenin yetkili otoritesince düzenlenmiş, parti numarası, miktarı ve GDO çeşidini belirten belge aranır.

c) Bakanlık, kontrol ve denetim amaçlı analizler yapabilir.

ç) Yapılacak analizlerin sıklığı, risk esasına göre Bakanlıkça belirlenir.

(2) GDO riski taşıyan ancak, GDO suz ürün olduğu taahhüt edilen ürünlerin ithalatında aşağıdaki esaslar uygulanır:

a) İthalatta, GDO riski taşıması nedeniyle analize tabi tutulacak ürünler ve bunların sıklıkları Bakanlık onayı ile belirlenir. Gerekliğinde yine Bakanlık onayı ile güncellenir.

b) Belirlenen analiz sıklıklarına göre ürünlerin analizi yaptırılır. Analiz sonucunun uygun olması durumunda söz konusu ürünlerin ülkeye girişine izin verilir.

c) Yapılan analiz sonucunda GDO lu olduğu tespit edilen ürünün ülkeye girişine izin verilmez. Söz konusu ithalatçı ve ihracatçı firma ve ülke risk listesine alınır.

(3) Tespit ve kontrol işlemleri için istenecek her türlü analiz yöntemi ve analizlerde kullanılan özel ürünler de dâhil, bilgi, belge, ürün ve malzemeyi temin etmekle ithalatçı yükümlüdür.

GDO lu ürünlerin işlenmesi ve depolanması

MADDE 12 – (1) İthal edilen GDO ve ürünlerinin gıda veya yem maddelerinin üretiminde kullanılabilmesi için bu ürünlerin izin, ruhsat ve tescil başvurularında gıda veya yem işletmecisi, gıda veya yem mevzuatında belirtilenlere ilave olarak aşağıda belirtilen şartları sağlamak zorundadır:

a) Hammadde olarak kullanmak üzere temin ettiği GDO ve ürünleri ile ilgili aşağıdaki bilgi ve belgeleri bir ay içerisinde Bakanlığa vermek;

1) Ürünü kimden, ne miktarda temin ettiği ile ilgili bilgiler,

2) Bu ürünlerin ne amaçla kullanılacağı,

3) Etiket ve/veya GDO ve ürünlerinin beraberinde taşınması zorunlu belgelerin sureti.

b) GDO suz gıda veya yem, GDO lu gıda veya yemin işlendiği hattan farklı bir hatta üretilmeli ve depolanmalıdır. Aynı üretim hattının kullanılması durumunda, üretim hattında gerekli temizliği yapmak,

c) İşleme sonrası risklerin öngörülmesi hâlinde acil tedbir planları, muhafaza ve nakil koşullarıyla ilgili ek tedbirleri Bakanlığa bildirmek,

ç) Atık ve artıkların güvenli artım ve imha koşullarını belirleyerek Bakanlığa bildirmek.

GDO lu ürünlerin ihracatı

MADDE 13 – (1) İhracatta alıcı ülkenin talebi doğrultusunda işlem yapılır. Alıcı ülkenin GDO ile ilgili talebinin olmaması durumunda genel ihracat mevzuatına göre işlemler gerçekleştirilir.

Gıdaların etiketlenmesi

MADDE 14 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerine göre izin verilen GDO lu gıdaların % 0,9 un üzerinde GDO içermesi hâlinde, 16/11/1997 tarihli ve 23172 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinde yer alan gerekliliklere ilave olarak aşağıdaki hususlar çerçevesinde etiketlenmeleri zorunludur.

a) GDO lu gıdanın tek bileşenden oluşması durumunda “genetik olarak değiştirilmiştir” veya ürün ismi ya da hammaddenin ismi “genetik olarak değiştirilmiş .....’den üretilmiştir” ifadesi ile birlikte etiket üzerinde yer almak zorundadır.

b) GDO lu gıdanın birden fazla bileşen ihtiva etmesi durumunda, ürün ismi ya da bileşen ismi, “genetik olarak değiştirilmiş .....” veya “genetik olarak değiştirilmiş .....’den üretilmiştir” ifadeleri ile birlikte bileşen listesinde söz konusu bileşenden hemen sonra gelecek şekilde parantez içerisinde yer almak zorunda olup, parantez içindeki ifade diğer bileşenlerle aynı karakter büyüklüğünde olmalıdır.

c) GDO lu dökme gıdaların beraberinde, etiket bilgilerini içeren belge bulundurulmak zorundadır.

ç) Yukarıda belirtilen etiketleme gerekliliklerinin yanı sıra, GDO lu gıdaların GDO suz eşdeğer

ürünlerden; bileşimi, beslenme etkileri veya beslenme değeri, kullanım amacı açısından farklılık gösterdiği durumlarda, bu hususlar etiket üzerinde belirtilmelidir. Besin bileşeninde farklılık gösteren GDO lu gıdalarda, beslenme etiketlemesi yapılması zorunludur.

d) GDO lu gıdaların GDO suz eşdeğer ürünlerden farklı olması durumunda, tüketilmesi sonucunda sağlık riski oluşturabilecek tüketici gruplarına ait uyarıların etiket üzerinde belirtilmesi zorunludur.

e) GDO kullanılarak elde edilen gıdanın GDO suz eşdeğerinin olmaması durumunda, söz konusu ürünün doğası ve özelliklerine ait bilgilerin Türk Gıda Kodeksinde belirtilen hükümlere uygun olarak etiket üzerinde belirtilmesi zorunludur.

Yemlerin etiketlenmesi

MADDE 15 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerine göre, yem veya yemlik madde olarak kullanımına izin verilen GDO lu yemlerin % 0,9 un üzerinde GDO içermesi hâlinde, yem mevzuatında yer alan etiket gerekliliklerine ilave olarak aşağıdaki şekilde etiketlenmesi zorunludur.

a) GDO lu yemin özel adının yanında parantez içinde “genetik olarak değiştirilmiş ………” ifadesi bulunmalıdır. Bu ifade yem bileşen listesi altında dip not olarak da yer alabilir. Bu durumda yazı karakter büyüklüğünün listede belirtilen ürünlerin karakter büyüklüğünden az olmaması gerekir.

b) GDO dan elde edilen yemin adının yanında parantez içinde “genetik olarak değiştirilmiş ……….’den elde edilmiştir” ifadesi yer almalıdır. Bu ifade yem bileşen listesi altında dip not olarak da yer alabilir. Bu durumda yazı karakter büyüklüğünün listede belirtilen ürünlerin karakter büyüklüğünden az olmaması gerekir.

c) GDO lu dökme yemlerin beraberinde, etiket bilgilerini içeren belge bulundurulmak zorundadır.

ç) GDO lu yemin GDO suz eşdeğerinden farklı olması hâlinde bileşiminin, besleme özelliklerinin, kullanım amacının, belirli hayvan türü ya da kategorisi için yapılan sağlık beyanlarının etiket üzerinde bulundurulması zorunludur.

d) GDO lu yemin GDO suz eşdeğeri yok ise, o yemin yapısı ve karakteristikleri ile ilgili uygun bilgilerin etiket üzerinde bulundurulması zorunludur.

İzleme ve izlenebilirlik

MADDE 16– (1) GDO ve ürünlerini ithal veya ihraç eden, işleyen, depolayan, dağıtan ve tüketime sunanlar, son tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçte gerekli kayıtları tutmak ve izlenebilirliği sağlamak, ayırıcı kimlik numarası ile ilgili tüm bilgi ve belgeleri ürün ile birlikte bulundurmak zorundadır.

(2) GDO ve ürünlerini ithal veya ihraç eden, işleyen, depolayan, dağıtan ve tüketime sunanların, ürünlerle ilgili bilgi ve belgeleri yirmi yıl saklaması ve bu belgelerle ilgili bir kayıt sistemine sahip olması zorunludur.

(3) GDO ve ürünleri ile ilgili olarak karar belgesinde belirtilen koşullara uyulup uyulmadığı Bakanlık tarafından görevlendirilen birimler tarafından izlenir. Şikâyet durumunda Bakanlık tarafından görevlendirilen birimler bu Yönetmelik hükümleri ile birlikte ilgili mevzuata göre işlem yapar.

Denetim ve kontrol

MADDE 17 – (1) GDO ve ürünlerinin denetim ve kontrolleri bu Yönetmelik hükümleri ile birlikte ilgili mevzuata göre yapılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Numune alma ve analiz

MADDE 18 – (1) GDO lu gıda ve yemin numune alma ve laboratuvar analizleri ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.

İdari Yaptırımlar

MADDE 19 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında;

- a) 4703 sayılı Kanununun 11 inci ve 12 nci maddeleri,
- b) 5179 sayılı Kanununun 29 uncu maddesi,
- c) 1734 sayılı Kanununun 12 nci, 13 üncü, 14 üncü maddeleri uyarınca işlem tesis edilir.

Yürürlük

MADDE 20 – (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 21 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyişleri Bakanı yürütür.

**Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi,
İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte
Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik***

**13.08.2010 tarih, 27671 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan, Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.*

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

**GIDA VE YEM AMAÇLI GENETİK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALAR
VE ÜRÜNLERİNİN İTHALATI, İŞLENMESİ, İHRACATI, KONTROL VE
DENETİMİNE DAİR YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK
YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK**

MADDE 1 – 26/10/2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 5 inci maddesinin birinci fıkrası aşığıdaki şekilde değiştirilmiş, altıncı, yedinci ve sekizinci fıkraları yürürlükten kaldırılmıştır.

“(1) Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olarak, GDO lu gıda ve yemlerin işleme ve tüketim amacıyla ithali, piyasaya sürülmesi, tescili ve ihracatı yasaktır. GDO lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir. Gümrük idarelerince, bu Yönetmelik kapsamındaki ürünler için GDO ya ilişkin ek bir belge aranmaz.”

MADDE 2 – Aynı Yönetmeliğin 7 nci maddesinin birinci fıkrası aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“(1) Bakanlık tarafından GDO ile ilgili bilimsel ve teknik verileri araştıracak, yorumlayacak ve görüş oluşturacak, görev süreleri iki yıl olan uzmanlar listesi teşkil ettirilir. Uzmanlar listesi üniversiteler, TÜBİTAK ve araştırma kuruluşlarında görevli konu ile ilgili uzman veya öğretim üyelerinden oluşturulur. Her bir başvuru için, uzmanlar listesinde bulunanlar arasından, Bakanlıkça seçilecek on bir üyeden oluşan yeni bir komite teşkil ettirilir.”

MADDE 3 – Aynı Yönetmeliğin 11 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi aşığıdaki şekilde değiştirilmiş ve (b) bendi yürürlükten kaldırılmıştır.

“a) İthalatçı firmadan, GDO ve ürünlerinin üretildiği veya yüklendiği ülke yetkilileri tarafından düzenlenmiş ürünün miktarı ve aktarılan geni belirlen belge veya uluslararası akredite bir laboratuvarдан alınmış analiz raporu istenir.”

MADDE 4 – Aynı Yönetmeliğin 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesi aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bu Yönetmelik hükümlerine göre izin verilen GDO lu gıdaların, 16/11/1997 tarihli ve 23172 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinde yer alan gerekliliklere ilave olarak aşığıdaki hususlar çerçevesinde etiketlenmesi zorunludur.”

MADDE 5 – Aynı Yönetmeliğin 15 inci maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesi aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bu Yönetmelik hükümlerine göre, yem veya yemlik madde olarak kullanımına izin verilen GDO lu yemlerin, yem mevzuatında yer alan etiket gerekliliklerine ilave olarak aşağıdaki şekilde etiketlenmesi zorunludur.”

MADDE 6 – Aynı Yönetmeliğe aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“GEÇİCİ MADDE 1 – (1) 26/10/2009 tarihinden önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile, bu Yönetmeliğin 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.”

MADDE 7 – Bu Yönetmelik 26/10/2009 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 8 – Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyışleri Bakanı yürütür.

**Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi,
İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte
Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik***

**13.08.2010 tarih, 27671 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan, Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.*

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

**GIDA VE YEM AMAÇLI GENETİK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALAR
VE ÜRÜNLERİNİN İTHALATI, İŞLENMESİ, İHRACATI, KONTROL VE DENETİMİNE
DAİR YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK**

MADDE 1 – 26/10/2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin geçici 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmış ve aynı Yönetmeliğe aşığıdaki geçici madde eklenmiştir.

“**GEÇİCİ MADDE 2** – (1) Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile bu Yönetmeliğin 5 inci, 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.”

MADDE 2 – Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3 – Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyişleri Bakanı yürütür.

Yönetmeliğin Yayınlandığı Resmî Gazete’nin	
Tarihi	Sayısı
26/10/2009	27338
Yönetmelikte Değişiklik Yapan Yönetmeliğin Yayınlandığı Resmî Gazete’nin	
Tarihi	Sayısı
20/11/2009	27412

**Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi,
İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelikte
Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik***

**13.08.2010 tarih, 27671 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan, Genetik Yapısı Değiştirilmiş
Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.*

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

**Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar
ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol
ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair
Yönetmelik**

MADDE 1 – 26/10/2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 5 inci maddesinin dördüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 2 – Aynı Yönetmeliğin 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiş, diğer fıkralar teselsül ettirilmiştir.

“(3) Komite, ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliğinde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yapar. Değerlendirme sonucu bu onaylı genler arasından uygun görülenlerin listesi Bakanlığa bildirilir.”

MADDE 3 – Aynı Yönetmeliğin 8 inci maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki bentler eklenmiştir.

“ç) Ticarete konu olan ve risk değerlendirmesi yapılması sonucu Avrupa Birliğinde tüketime uygun olduğuna dair onaylanmış genler hakkında değerlendirme yapmak ve yapılan değerlendirme sonucu bu onaylı genler arasından uygun görülenleri Bakanlığa bildirmek.

d) GDO’lu ürünlerle ilgili etiketleme koşullarını belirlemek.”

MADDE 4 – Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5 – Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyişleri Bakanı yürütür.

Yönetmeliğin Yayımlandığı Resmî Gazete’nin		
	Tarihi	Sayısı
	26/10/2009	27388
Yönetmelikte Değişiklik Yapan Yönetmeliklerin Yayımlandığı Resmî Gazete’nin		
	Tarihi	Sayısı
1-	20/11/2009	27412
2-	20/1/2010	27468

Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik*

* 26.09.2010 tarihi itibariyle yürürlükte olan Yönetmelik.

13 AĞUSTOS 2010 CUMA
RESMÎ GAZETE
SAYI : 27671

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyşleri Bakanlığından:
Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin engellenmesi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması için;

a) Gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile ilgili başvuru, değerlendirme, karar, ithalat, işleme, ihracat, etiketleme, izleme, piyasaya sürme, denetim ve kontrole,

b) Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ile ilgili araştırma, geliştirme ve deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda denemelerinin yapılmasına,

c) Genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizmalar ve ürünleri ile ilgili araştırma, geliştirme, başvuru, değerlendirme, karar, ithalat, ihracat, işleme, etiketleme, piyasaya sürme, izleme, denetim, kontrol ve kapalı alan faaliyetlerine

dair usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik;

a) Gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile ilgili başvuru, değerlendirme, karar, işleme, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma, piyasaya sürme, ithalat, ihracat, transit geçiş, izleme, denetim ve kontrole,

b) İthal edilecek veya yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünlerinin araştırma, geliştirme ve kontrollü şartlar altında deneme çalışmalarına,

c) GDM'ler ile ilgili başvuru, değerlendirme, karar, ithalat, ihracat, işleme, etiketleme, piyasaya sürme, izleme, denetim ve kontrol faaliyetleri ile kapalı alan faaliyetlerinin yürütüleceği laboratuvar, tesis gibi kapalı alan koşullarına

dair hükümleri kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik; 18/3/2010 tarihli ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Açık alan: Tüm toprak ve su habitatlarını,

b) Araştırma enstitüsü: Bakanlıklara bağlı olarak araştırma ve geliştirme faaliyeti yürüten enstitüleri,

c) Araştırmaya yetkili kuruluş: Araştırma enstitülerini, Bakanlıkların araştırma yapmakla görevlendirilmiş kuruluşlarını, üniversitelere ve TÜBİTAK'a bağlı araştırma yapan kuruluşlar ile Bakanlıkça yetkilendirilmiş özel sektör araştırma kuruluşlarını,

ç) Ayırt edici kimlik: Her bir GDO için taşıdığı her bir genin kodunu da içeren nümerik ve alfa nümerik bir kodlama sistemini,

d) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

e) Basitleştirilmiş işlem: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararın bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan risk değerlendirmesine dayanan basitleştirilmiş karar alma sürecini,

f) Başvuru sahibi: İlk ithalattan önce başvuruyu yapan gen sahibi veya ithalatçıyı,

g) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

ğ) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişi sistemini,

h) Çevresel risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, deneysel amaçlı serbest bırakılmaları, kapalı kullanım veya piyasaya sürülmelerinin neden olabileceği, doğrudan veya dolaylı, derhal veya gecikmeli fark etmeksizin çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin, Ek II ve Ek III'te istenenler ile ilave olarak Kurul tarafından istenebilecek bilgi ve belgelere göre risk değerlendirmesi kapsamında yürütülen değerlendirmeyi,

ı) Değerlendirme: GDO'larla ilgili her bir başvuru için karar oluşturmada dikkate alınmak üzere, bilimsel esaslara göre Komiteler tarafından yapılacak risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ile ihtiyaç hâlinde etik değerlendirme ve Kurulca istenecek diğer değerlendirmeleri,

i) Deneme: GDO'ların sahip olduğu ileri sürülen özelliklerin ve bunların çevre üzerine olası etkilerinin kontrollü şartlarda test edilmesi için yapılan çalışmayı,

j) Deneysel amaçlı serbest bırakma: GDO ile ilgili deneysel amaçlarla yapılacak faaliyetlerin, harici çevre ile temasını önleyecek şekilde, kontrollü şartlar altında, sınırlandırılmış belirli bir alanda yürütülmesini,

k) Eşik değer: Onaylanmış genler için, Kurulun görüşleri doğrultusunda Bakanlıkça belirlenen, ürünün GDO'lu olarak etiketlenmesini gerektiren alt limiti,

l) Etik değerlendirme: GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılmasının tüketiciler, kullanıcılar ve çiftçilerin etik değerleri üzerinde muhtemel etkilerini ve sonuçlarını belirlemek üzere yapılan değerlendirmeyi,

m) GDO ve ürünleri: GDO, GDM, kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

n) GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünleri,

o) GDO'suz eşdeğer ürün: Genetik değiştirme teknolojisi uygulanmamış ve hiçbir şekilde GDO içermeyen eşdeğer gıda veya yemi,

ö) Genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizma (GDM): Genetik yapısı doğal rekombinasyonlar dışında kalan yol veya süreçlerle değiştirilmiş olan mikroorganizmaları,

p) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki bitki, hayvan ve mikroorganizma dâhil canlı organizmayı,

r) İhracat: Bir malın, yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde Türkiye

Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını veyahut Dış Ticaret Müsteşarlığınca ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemleri,

s) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama gibi faaliyetlerde bulunanları,

ş) İşleme: GDO ve ürünlerinin, gıda ve yem amaçlı kullanılmasını sağlamak için yapılan ve ürünün ilk hâlini önemli ölçüde değiştiren herhangi bir faaliyeti,

t) İthalat: Yurt dışında üretilmiş malların bedelli veya bedelsiz alınarak serbest dolaşıma giriş rejimi prosedürlerine tabi tutulması,

u) İzin: Araştırmaya yetkili kuruluşlarca araştırma ve geliştirme amaçlı ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlık tarafından verilen ithal müsaadesini,

ü) İzleme: GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riskin olmadığı ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı tespit edilmiş, piyasaya sürülen bir GDO ve ürününün işleme ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada takibi ve her türlü gözlem, kontrol ve denetimi,

v) İzlenebilirlik: GDO ve ürünlerinin üretim ve dağıtım zinciri boyunca her aşamada geriye dönük takibini, belirlenmesini ve tanımlanmasını,

y) Kanun: 18/3/2010 tarihli ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanununu,

z) Kapalı alan: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizmalardan veya ürünlerinden kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenmesi kontrollü laboratuvarlar ve üretim tesislerini,

aa) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizmalardan veya ürünlerinden kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki araştırma, geliştirme, eğitim ve üretim faaliyetlerini,

bb) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Kurul tarafından verilen kararı,

cc) Kaza: GDO ve ürünleri kullanım ve nakilleri sırasında çevre ve insan sağlığı üzerinde uzun veya kısa vadede zarara neden olacak şekilde istenmeyen kaçış süreçlerini,

çç) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

dd) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

ee) Mikroorganizma (MO): Çoğalma ve genetik materyal aktarabilme yeteneğine sahip, virüsler, viroidler, kültürü yapılan bitki ve hayvan hücrelerinin de dâhil olduğu hücrenel veya hücrenel olmayan mikrobiyolojik yapıları,

ff) Muamele: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler göz önünde bulundurularak ambalajlama, paketleme, etiketleme, nakil ve depolama gibi GDO üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir işlemi,

gg) Onay: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ile gerekli hâllerde yapılacak etik değerlendirme sonuçlarına göre Kurul tarafından verilen olumlu kararı,

ğğ) Piyasaya sürme: Bu Yönetmelik kapsamındaki her türlü ürünün bedelli veya bedelsiz olarak piyasaya arzını,

hh) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test,

analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci,

ı) Risk iletişimi: Risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri ve diğer ilgili tarafların, tehlike, risk, riskle ilgili faktörler ve riskin algılanmasına ilişkin bilgi ve görüşler ile risk değerlendirmesi bulguları ve risk yönetimi kararlarının açıklamalarını da kapsayan bilgi ve düşüncelerin paylaşımını,

ii) Risk yönetimi: GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallar dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini,

jj) Sosyo-ekonomik değerlendirme: Başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılması sürecinde biyolojik çeşitlilik ve kullanıcıları ile çiftçiler üzerindeki etkilerinden kaynaklanacak sosyo-ekonomik bedelleri belirlemek üzere bilimsel esaslara dayanarak yapılan tüm çalışmaları,

kk) TAGEM: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünü,

ll) Transit Geçiş: Serbest dolaşımda bulunmayan ürünlerin Türkiye Gümrük Bölgesi üzerinden geçerek yabancı bir ülkeden yabancı bir ülkeye, yabancı bir ülkeden Türkiye'ye, Türkiye'den yabancı bir ülkeye, bir iç gümrükten diğer bir iç gümrüğe sevkini,

mm) TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunu ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler ve Yasaklar

Genel hükümler

MADDE 5 – (1) Bakanlık; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla bu Yönetmelik kapsamına giren ürünler hakkında tamamen veya kısmen toplatma, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, ürünün mahrecine iadesi, faaliyetin geçici olarak durdurulması, ürünün imhası, piyasaya arzı, ticareti ve işlenmesinin yasaklanması gibi ihtiyati tedbirler dâhil her türlü tedbiri almaya ve düzenlemeyi yapmaya yetkilidir.

(2) Başvurular, başvuru dokümanları, bilimsel değerlendirme raporları ve kararlar biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla kamuoyuna duyurulur.

(3) Araştırma ve geliştirme amacıyla ithal edilmek istenen GDO ve ürünleri dışında bu Yönetmelik kapsamındaki ürünler için gümrük idarelerince GDO'ya ilişkin ek bir belge aranmaz.

(4) GDO ve ürünlerinin araştırmaya yetkili kuruluşlarda sağlanması gereken standart ve koşullar ile izleme, denetim ve kontrol amaçlı analizleri yapacak laboratuvarlarda aranacak koşullar Kurul tarafından belirlenir.

Yasaklar

MADDE 6 – (1) Bu Yönetmelik kapsamına giren ürünler ile ilgili olarak;

- a) GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi,
- b) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullanılması,
- c) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi,
- ç) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı,
- d) GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması yasaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Araştırma ve Geliştirme

Araştırma ve geliştirme

MADDE 7 – (1) Yurt içinde yapılacak GDO ile ilgili araştırma ve geliştirme çalışmaları için başvuru şartı aranmaz. Ancak araştırma ve geliştirme amaçlı yapılacak faaliyetin konusu ve sonucu hakkında Bakanlığa bilgi verilmesi zorunludur.

(2) Araştırma, geliştirme ve eğitim amaçlı ithal edilecek GDO ve ürünleri için Bakanlıktan izin alınır.

a) İzin için Ek-1'deki başvuru formu ile TAGEM'e müracaat edilir.

b) TAGEM izin işlemlerini on beş gün içinde tamamlar ve ithalat işlemlerini tamamlanması için izin belgesini gümrük idaresine sunulmak üzere ilgisine verir. İthalat işlemleri, alınan izinde belirtilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilir.

c) İthal edilecek materyalin miktarı TAGEM tarafından belirlenir.

ç) İthalatına izin verilen GDO ve ürünleriyle ilgili yurt içinde yürütülen araştırma ve geliştirme faaliyetinin tamamlanmasını takip eden üç ay içinde sonuçtan Bakanlığa bilgi verilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Başvuru, Deneysel Amaçlı Serbest Bırakma, GDM'nin Kapalı Alanda Kullanımı, Değerlendirme ve Karar, Basitleştirilmiş İşlem ve Gizli Bilgi

Başvuru

MADDE 8 – (1) Bu Yönetmelik kapsamında yer alan GDO ve ürünlerinin ilk ithalatından önce, içerdiği her bir GDO için gen sahibi veya ithalatçı, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise GDO'yu geliştiren veya gen sahibi gerçek ve tüzel kişiler tarafından TAGEM'e başvuru yapılır. Başvurularda, başvurunun içeriğine ilişkin bilgiler ile GDO'nun ne amaçla kullanılacağı belirtilir. GDO için birden fazla amaçla kullanım başvurusu yapılabilir. Birden fazla amaçla kullanım için başvuru yapıldığında, her bir amaç için ayrı başvuru yapılmış sayılır.

(2) Piyasaya sürülmek üzere yapılacak başvurularda;

a) Ayırt edici kimlik bilgileri,

b) Kullanım amacı ve kısıtlamalarla ilgili talep ve bu talebi destekleyen bilgi ve belgeler,

c) GDO ve ürünlerinin geliştirildiği ülkede kullanım ve üretim koşullarını açıklayan bilgi ve belgeler,

ç) Risk yönetimi ile ilgili bilgi ve belgeler,

d) Başvuru yapılan GDO ve ürünlerinin taşıma, muhafaza ve nakil koşulları,

e) GDO ve ürünlerinin geliştirildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine izin verildiğine, verilen iznin devam ettiğine, üretimine ve tüketimine devam edildiğine ve Bakanlıkça belirlenen süreyle piyasada yer aldığına dair talep edilen belge,

f) Başvurulacak organizmanın özelliğine göre EK-2 III A ve III B kısımları veya EK-3 II Ç ve II D kısımlarında belirtilen bilgiler hariç,

g) Kurul tarafından ilan edilecek diğer bilgi ve belgeler, sunulur.

(3) Yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünlerinin başvurusu için ikinci fıkranın (c) ve (e) bentleri dışındaki diğer bilgi ve belgeler sunulur.

(4) Alınan başvurular TAGEM tarafından Kurula iletilir.

(5) Kurul, başvuruyu en geç doksan gün içerisinde değerlendirerek sonucunu TAGEM'e gönderir. TAGEM başvurudan itibaren on beş gün içerisinde başvuru sahibine sonucu bildirir. Ek bilgi ve belge temini için geçen süre, doksan günlük sürenin hesaplanmasında dikkate alınmaz.

(6) Kurul, yapılan başvuruları biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla duyurur.

(7) Kurul, gerek gördüğü durumlarda başvuruya ait ek bilgi ve belgeler isteyebilir.

(8) Kurul tarafından başvuru ile ilgili ilave bilgi ve belge istenmesi hâlinde bilgi ve belgelerin Kurul tarafından belirlenen süre içinde temin edilmemesi durumunda işlem sonlandırılır ve dosya başvuru sahibine iade edilir.

(9) Başvurular GDO ve ürünlerinin;

a) İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi,

b) Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması,

c) Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması,

ç) GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması,

d) Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi,

e) Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanımına sahip olmadığına anlaşıldığı,

durumlarda reddedilir.

(10) Başvuruların değerlendirme işlemleri ile ilgili masraflar başvuru sahibi tarafından Bakanlıkça belirlenen hesaba yatırılır.

Deneysel amaçlı serbest bırakma

MADDE 9 – (1) Deneysel amaçlı serbest bırakma başvurusu için 8 inci maddenin ikinci fıkrasının (a), (b), (c), (ç), (d), (e) ve (g) bentlerinde belirtilenlere ilave olarak,

a) Bitkiler dışındaki genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar için EK-2'deki,

b) Genetik yapısı değiştirilmiş bitkiler için EK-3'teki bilgiler sunulur.

(2) Deneysel amaçlı serbest bırakma kapsamında yürütülecek açık alan, sera ve laboratuvar koşulları ve çalışmalar süresince alınacak tedbirler ile uyulacak kurallar Kurul tarafından belirlenir.

(3) Deneysel amaçlı serbest bırakma kapsamında ithal edilecek GDO ve ürünleri ile yapılacak denemeler sonucu elde edilecek GDO ve ürünleri ticarete konu edilemez.

(4) Deneysel amaçlı serbest bırakma kapsamındaki denemeler Bakanlık tarafından görevlendirilen araştırma enstitüleri tarafından yürütülür. Bu kapsamda, araştırma enstitüleri, ihtiyaç olması hâlinde, Bakanlıktan izin almak kaydı ile üniversiteler ve TÜBİTAK ile işbirliği yapabilir.

(5) Denemeler ile ilgili usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir.

GDM'nin kapalı alanda kullanımı

MADDE 10 – (1) GDM'nin kapalı alanda kullanım başvurusu için 8 inci maddenin ikinci fıkrasının (a), (b), (c), (ç), (d), (e) ve (g) bentlerinde belirtilenlere ilave olarak,

a) Devir veya kullandırmaya müsaade edilip edilmeyeceği, müsaade edilmesi durumunda uyulması öngörülen şartların,

b) Başvurulacak organizmanın özelliğine göre EK-2 III A ve III B kısımları hariç bilgi ve belgelerin sunulması zorunludur.

(2) GDM'nin kapalı alanda kontrollü koşullarda araştırma, geliştirme ve endüstriyel faaliyetlerin yürütüleceği kapalı alanların standartları, koşulları ve uyulacak kurallar;

a) Uluslararası kural ve standartlar,

b) Mikroorganizmaların risk sınıflandırması,

c) Kapalı alanın ve bu alanda GDM ile yürütülecek faaliyetin tasarım ve işleyişindeki düzenlemenin biyogüvenlik riskleri oluşturmayacak önlemler bakımından yeterliliği,

ç) GDM ile yürütülen kapalı alan faaliyeti sırasında oluşacak kazaların yaratabileceği biyogüvenlik risklerini engelleyecek önlemler,

d) GDM ile faaliyet gösterecek ilgililerin yerine getirmesi gereken uluslararası uyumlu kapalı alan standartları

ile ilgili hususlar dikkate alınarak Kurul tarafından belirlenir.

Değerlendirme ve karar

MADDE 11 – (1) Karar alma süresi, 8 inci maddenin beşinci fıkrasına göre TAGEM tarafından başvuru sahibine yapılacak bildirimden sonra başlar ve bu süre iki yüz yetmiş günü geçemez. Ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre, karar alma süresinin hesabında dikkate alınmaz.

(2) Her bir başvuru için, çevresel risk değerlendirmeyi de içeren risk değerlendirmesi, sosyo-ekonomik değerlendirme ve Kurul tarafından gerekli görüldüğü hâllerde etik değerlendirme yapılır. GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk değerlendirme komitesi, sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile etik komite tarafından hazırlanan raporlar Kurula iletilir.

(3) Risk değerlendirme komitesi, sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile etik komite tarafından raporların hazırlanmasında göz önünde bulundurulacak hususlar ile uyulacak usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir.

(4) Kurul ve komiteler tarafından risk değerlendirmede kullanılmak üzere talep edilen her türlü bilgi ve belgeler ile laboratuvar, sera ve tarla testlerini içeren alan denemeleri, gıda analizleri, toksisite ve alerji testleri yanında gerekli görülen diğer testlerin sonuçlarının başvuru sahibi tarafından temin edilmesi zorunludur.

(5) Başvurusu yapılan GDO ve ürünleri için risk değerlendirme komitesi ile sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi raporlarının sonuçlarına dayanarak risk yönetimi esasları Kurul tarafından belirlenir. Risk yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasından başvuru sahibi sorumludur.

(6) GDO'larla ilgili gıda ve yem analizleri, toksisite ve alerji testleri ile ilgili usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir.

(7) Deneysel amaçlı serbest bırakılması amaçlanan GDO'nun çevresel risk değerlendirmeyi de içeren risk değerlendirmesine dair usul ve esaslar, Kurul tarafından;

a) GDO'ların uzun vadede insan ve hayvan sağlığı ve çevrenin unsurları olan flora, fauna, toprak verimliliği, toprak organik madde yapısı ile gıda ve yem zinciri ve biyolojik çeşitlik üzerindeki kümülatif etkileri ile antibiyotik direnç genleri ile ilgili analiz sonuçları,

b) GDO'nun değiştirilen özelliğinin ve GDO'nun kullanımının, muhtemel riskler bakımından GDO'suz eşdeğer ürün ile aynı şartlar altında mukayese edilmesi sonucu elde edilen veriler,

c) Bilimsel esaslara göre ve şeffaf bir şekilde mevcut bilimsel ve teknik verilerin değerlendirilmesi ile elde edilen risk değerlendirme sonucu,

ç) Her bir başvurunun risk değerlendirmesinde, GDO'ların türüne, amaçlanan kullanımlarına ve potansiyel salınacağı çevreye bağlı olarak gösterebileceği muhtemel değişikliklerin, ihtiyaç duyulacak diğer bilgilerin değerlendirilmesi sonucu,

d) İnsan ve hayvan sağlığı ile çevre üzerindeki GDO ve GDO'nun kullanımından dolayı etkilerine ilişkin yeni bilgilerin ortaya çıkması durumunda, riskin değişip değişmediğinin ve risk yönetim planında değişiklik yapmaya gerek olup olmadığı ya da risk değerlendirmesinin yeniden yapılması yönündeki bulgular

dikkate alınarak belirlenir.

(8) Risk değerlendirme komitesi, sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi ile etik komite tarafından hazırlanan raporlar Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyuna duyurulur.

(9) Kamuoyundan görüş alma ile ilgili usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir. Kurul, kamuoyu görüşlerini de dikkate alarak nihai kararını oluşturur.

(10) Kararda;

a) Kararın geçerlilik süresi,

- b) İthalatta uygulanacak işlemler,
- c) Kullanım amacı,
- ç) Risk yönetimi ve piyasa denetimi için gerekli veriler,
- d) İzleme koşulları,
- e) Belgeleme ve etiketleme koşulları,
- f) Ambalajlama, taşıma, muhafaza ve nakil kuralları,
- g) İşleme, atık ve artık arıtım ve imha koşulları,
- ğ) Güvenlik ve acil durum tedbirleri,
- h) İzleme ile ilgili raporlamanın nasıl yapılacağı ile ilgili hususlar yer alır.

(11) Kurul olumlu kararını toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirir ve Bakanlığa sunar. Kurul kararları Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer.

(12) Kararın olumsuz olması durumunda, karar Bakanlıkça başvuru sahibine yazılı olarak bildirilir. Başvuru sahibi, olumsuz kararın değiştirilmesine sebep olabilecek yeni bilgilere sahip olması hâlinde, altmış gün içerisinde Bakanlığa başvurarak bu kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Bu durumda Kurul sunulan yeni bilgileri dikkate alarak atmış gün içinde kararı gözden geçirir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir.

(13) Başvuru sahibi, geçerlilik süresi dolmadan en az bir yıl önce Bakanlığa müracaat ederek uzatma talep edebilir. Bu talep kurul tarafından değerlendirilir ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa gönderilir. Sonucun bir yıllık süre içerisinde başvuru sahibine bildirilmemesi durumunda, izin süresi karar verilmeye kadar uzar.

(14) Başvuruya ilişkin karar, takip eden ithalatlar için de geçerlidir. Ancak, ithalatın gerçekleştirilebilmesi için ilgili diğer mevzuat hükümleri de yerine getirilir.

(15) Her bir GDO’ya ilişkin Kurul tarafından verilen ayırt edici kimlik Bakanlıkça kayıt altına alınır. Kayıt altına alınan GDO’ya ilişkin belgeler başvuru sahibi ve Bakanlık tarafından yirmi yıl süreyle saklanır.

Basitleştirilmiş işlem

MADDE 12 – (1) GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek herhangi bir riski olmayan ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe herhangi bir zararının bulunmadığı yönünde mevcut bilgiye ve daha önce yapılmış olan çevresel risk değerlendirmeyi de içeren risk değerlendirmesine dayanan başvurular için, sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçları da dikkate alınarak Kurul tarafından basitleştirilmiş işlem uygulanmasına karar verilebilir.

(2) Basitleştirilmiş işleme başvuru için TAGEM’e müracaat edilir. Alınan başvuru TAGEM tarafından Kurula iletilir. Kurul başvurunun kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili işlemleri başvuruyu takip eden ilk toplantısında görüşür.

(3) Basitleştirilmiş işleme başvurunun kabul edilmesi için;

a) GDO ve ürünlerinin geliştirildiği veya tescil edildiği ülkede çevreye serbest bırakılmasına, tüketim amacıyla piyasaya sürülmesine müsaade edildiğine dair resmî belgelerin sunulması,

b) Verilen izin devam ettiğine, piyasada yer aldığına, üretimine ve tüketimine devam edildiğine dair resmî belgelerin sunulması,

c) Gen kaynağı ile transfer edilen canlı organizmanın taksonomisi ve biyolojisinin biliniyor olması,

ç) GDO’nun insan, hayvan, çevre sağlığı ve biyolojik çeşitliliğe olabilecek etkileri hakkında yeterli bilgi bulunması,

d) GDO’nun diğer canlı organizmalarla ilişkisi ile ilgili olarak kullanılacak daha önce yapılmış

risk değerlendirmelerinden elde edilen olumsuz bir etki olmadığına dair bilginin mevcut olması,

e) Transfer edilen genetik materyalin tanımlanması ve transfer edildiği canlı organizma içinde belirlenmesi için detaylı yöntem ve verilerin bulunması,

f) Daha önce yapılmış risk değerlendirmesi ve varsa sosyo-ekonomik ve etik değerlendirme sonuçlarının sunulması,

g) Kurul tarafından belirlenecek bilgi ve belgelerin sunulması zorunludur.

(4) Başvurunun kabul edilmesi hâlinde Kurul, alınan dosyayı değerlendirilmek üzere Komiteye gönderir.

(5) Komite, Kurul tarafından belirlenen sürede değerlendirmesini yapar ve raporunu Kurula sunar. Kurul, takip eden ilk toplantıda kararını verir ve sonucu on beş gün içinde Bakanlığa bildirir.

(6) Kararın olumlu olması hâlinde, Bakanlık alınan kararı, en geç on beş gün içinde Resmî Gazete’de yayımlanmak üzere Başbakanlığa gönderir.

(7) Olumsuz karara yeni bilgi ve belgelerle itiraz edilmesi hâlinde; Kurul, ilk toplantısında itirazı görüşür. İtiraz ile ilgili olarak yapılacak işlemleri ve işlemlerin tamamlanacağı süreyi belirler ve sonucu başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir. Bakanlık sonucu en geç on beş gün içinde başvuru sahibine bildirir.

(8) Basitleştirilmiş işlem için yapılan başvuru ve değerlendirme ile ilgili hususlar Kurul tarafından belirlenir.

Gizli bilgi

MADDE 13 – (1) Başvuru sahibi gizli tutulmasını istediği bilgilere ilişkin talebini yazılı olarak bildirir. Bakanlık bu talebin karşılanmasına karar vermeden önce başvuru sahibi ile gizlilik talebi hakkında bilgi alışverişinde bulunur. Bakanlık bu görüşmenin ardından taleple ilgili gerekli tedbirleri alır ve başvuru sahibine bildirir.

(2) Başvurularla ilgili;

a) Başvuru sahibinin veya ithalatçının adı ve adresi,

b) GDO ve ürünlerinin kullanım amacı, sahip olduğu özellikler, ayırt edici kimlik bilgileri, bilinen ve bilimsel isimleri, transfer edilen genin alındığı organizma, alıcı ve verici organizmanın orijin ülkesi, transfer yönteminin genel tanımı,

c) Acil durumlarda uygulanacak olan yöntem ile planlar,

) Risk değerlendirmesinin özeti

gizli bilgi olarak değerlendirilemez.

BEşİNCİ BÖLÜM

İthalat, İhracat ve Transit Geçiş

İthalat

MADDE 14 – (1) Kurul tarafından gerekli değerlendirmeler yapılarak gıda ve yem olarak piyasaya sürülmesi uygun görülen GDO ve ürünlerinin ithalatında aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

a) İthalatçı firmadan, ithal edilecek GDO ve ürünlerinin miktarı ve içerdigi gen çeşidi ile ilgili orijin ülke veya yüklendiği ülke yetkili otoriteleri tarafından düzenlenmiş belge veya uluslararası akredite bir laboratuvardan alınmiş analiz raporu istenir.

b) Bakanlık, denetim ve kontrol amaçlı analizler yapar.

c) Denetim ve kontrol sonucu uygun görülen ürünlerin ithaline müsaade edilir.

) Bakanlıkça GDO’lu olarak ithaline müsaade edilen ürünlerin, firma ve GDO bazında kayıtları tutulur.

(2) İthalat aşamasında Bakanlıkça yapılan kontroller sonucunda onaysız GDO veya Kanun

kapsamında Kurul veya Bakanlıkça öngörülen diğer koşullara uygun olmayan onaylı GDO tespit edilen ürünlerin ithaline müsaade edilmez.

(3) Bedelsiz olarak ithal edilerek halkın tüketimine sunulacak ürünler bu Yönetmelik kapsamında değerlendirilir.

(4) GDO ve ürünlerinin gümrük giriş kapıları Gümrük Müsteşarlığının görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir.

(5) Deneysel amaçlı serbest bırakma kapsamında kullanılacak GDO'ların ithalatı, kararda belirtilen esaslara göre gerçekleştirilir.

(6) Gıda ve yem haricindeki GDO ve ürünlerinin ithalatı, Kurul kararı doğrultusunda ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapılarak gerçekleştirilir.

(7) GDO'lardan elde edilen ürünler ile GDO'lardan elde edilmiş bileşen içeren ürünlerin ithalatında bu ürünlerin elde edildiği GDO'nun onaylanmış olması şartı aranır.

İhracat

MADDE 15 – (1) İhracatta alıcı ülkenin talebi doğrultusunda işlem yapılır.

(2) Bakanlıkça GDO'lu olarak ihracatına müsaade edilen ürünlerin, firma ve GDO bazında kayıtları tutulur.

(3) GDO ve ürünlerinin gümrük çıkış kapıları Gümrük Müsteşarlığının görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir.

Transit geçiş

MADDE 16 – (1) GDO ve ürünlerinin transit geçişinde her bir geçiş için Bakanlıktan izin alınır.

(2) Transit geçişlerde, ürün miktarı, menşei, içerdiği GDO çeşidi, nakil vasıtası, alınan tedbirler, çıkış gümrüğü bilgileri ile ilgili doküman ve kimlik kontrolü Bakanlıkça yapılır.

(3) Transit geçişlerde, GDO ve ürünlerinin çevreye bulaşmasını önleyecek şekilde gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı ve nakil vasıtalarının mühürlü olup olmadığı Bakanlıkça kontrol edilerek kayıtları tutulur.

(4) Transit geçişler, Bakanlık tarafından verilen yazılı izinde belirtilen koşullara ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa uygun olarak gerçekleştirilir.

ALTINCI BÖLÜM

GDO ve Ürünlerinin İşlenmesi, Depolanması, Etiketlenmesi,

İzlenmesi, İzlenebilirliği, Denetim ve Kontrolü ile Numune Alma ve Analiz

İşleme ve depolama

MADDE 17 – (1) GDO ve ürünleri farklı hatlarda işlenir ve depolanır. Bunun mümkün olmayacağı durumlarda ilgililer tarafından GDO ve ürünlerinden oluşabilecek bulaşmayı önlemek amacıyla işleme hattında ve depolarda gerekli temizlik yapılır ve kayıt altına alınır.

(2) GDM üretimi Kurul tarafından belirlenen kapalı alan koşul ve standartlarında risk sınıflandırmaları dikkate alınarak üretilir ve depolanır.

(3) İlgililer, GDO ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla Kurul tarafından belirlenen işleme, atık, arıtım ve imha koşullarının uygulandığını denetim ve kontrol sırasında Bakanlığa ibraz etmek zorundadır.

(4) GDO ve ürünlerinin yurt içinde işlenmesi, muameleye tabi tutulması hâlinde gıda ve yem işletmecisi GDO ve ürünleri ile ilgili;

a) Dağıtım ve satışı takip etmek için kimden, ne miktarda temin ettiği ile ilgili belgeleri,

b) Ürünlerin kullanım amacına dair belgeleri,

c) Satın alınan, işlenen, mübadele konusu yapılan her bir ürün ve parti için EK-4'te yer alan GDO ve Ürünleri Kayıt Formunu

saklar ve gerektiğinde Bakanlığa ibraz eder.

Gıdaların etiketlenmesi

MADDE 18 – (1) Bu Yönetmelik kapsamında yer alan gıdaların Bakanlık tarafından belirlenen eşik değer üzerinde; onaylanmış GDO'dan elde edilmiş olması veya onaylanmış GDO'dan elde edilmiş bileşen içermesi veya GDO içermesi veya GDO'dan oluşması durumunda Türk Gıda Kodeksinde yer alan gerekliliklere ilave olarak;

a) Etiketinde bileşen listesinin bulunması zorunlu olmayan gıdalar için “genetik yapısı değiştirilmiştir” veya “genetik yapısı değiştirilmiş ..... dan üretilmiştir” ibaresi etiket üzerinde açıkça görülecek şekilde belirtilir.

b) Gıdanın birden fazla bileşen içermesi durumunda; “genetik yapısı değiştirilmiş .....” veya “genetik yapısı değiştirilmiş ..... dan üretilmiştir” ibareleri bileşen listesinde parantez içinde ve söz konusu bileşenden hemen sonra gelecek şekilde aynı punto büyüklüğünde yer alır.

c) Bileşen listesinde grup adı ile belirtilen bileşen bulunan gıdalarda “genetik yapısı değiştirilmiş ..... içerir” veya “ genetik yapısı değiştirilmiş ..... dan üretilmiş ..... içerir.” ibareleri grup adından hemen sonra gelecek şekilde parantez içinde aynı punto büyüklüğünde yer alır.

ç) Bu Yönetmelik kapsamındaki dökme gıdaların etiketleri, tüketicinin görebileceği yerlerde bulundurulur veya gıda maddesi ile birlikte tüketiciciye sunulur.

d) Bu Yönetmelik kapsamındaki gıdaların GDO'suz eşdeğer gıdalardan; bileşimi, beslenme etkileri veya beslenme değeri, kullanım amacı açısından farklılık gösterdiği durumlarda, bu hususların etiket üzerinde belirtilmesi, besin bileşeninde farklılık gösteren söz konusu gıdalarda, beslenme açısından etiketleme yapılması zorunludur.

e) Bu Yönetmelik kapsamındaki gıdaların GDO'suz eşdeğer gıdalardan farklı olması durumunda, tüketilmesi sonucunda sağlık riski oluşturabilecek tüketici gruplarına ait uyarılar etiket üzerinde belirtilir.

f) Bu Yönetmelik kapsamındaki gıdaların GDO'suz eşdeğerinin olmaması durumunda, söz konusu gıdanın doğası ve özelliklerine ait bilgiler Türk Gıda Kodeksinde belirtilen hükümlere uygun olarak etiket üzerinde belirtilir.

g) GDO'suz eşdeğer gıdaların etiketlerinde GDO içermediğini, GDO'dan oluşmadığını, GDO'dan elde edilmediğini ifade eden beyanlar yer alabilir.

Yemlerin etiketlenmesi

MADDE 19 – (1) Bu Yönetmelik kapsamında yer alan yemlerin, Bakanlık tarafından belirlenen eşik değer üzerinde; GDO içermesi veya GDO'lardan oluşması veya onaylanmış GDO'lardan elde edilmiş olması hâlinde, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununda yer alan etiket gerekliliklerine ilave olarak; her bir yem aşağıdaki şekilde etiketlenir.

a) GDO içeren veya GDO'lardan oluşan yemin özel adının yanında parantez içinde “genetik yapısı değiştirilmiş .....” ibaresi bulunur. Bu ibare yem bileşen listesi altında dip not olarak da yer alabilir. Bu durumda yazı karakter büyüklüğü listede belirtilen ürünlerin karakter büyüklüğünden az olamaz.

b) GDO'dan elde edilen yemin adının yanında parantez içinde “genetik yapısı değiştirilmiş ..... den elde edilmiştir” ibaresi yer alır. Bu ibare yem bileşen listesi altında dip not olarak da yer alabilir. Bu durumda yazı karakter büyüklüğü listede belirtilen ürünlerin karakter büyüklüğünden az olamaz.

c) Bu Yönetmelik kapsamındaki dökme yemlerin beraberinde, etiket bilgilerini içeren belge bulundurulur.

ç) Bu Yönetmelik kapsamındaki yemlerin GDO'suz eşdeğerinden farklı olması hâlinde bileşimi,

besleme özellikleri, kullanım amacı, belirli hayvan türü ya da kategorisi için yapılan sağlık ile ilgili uyarılar etiket üzerinde bulundurulur.

d) Bu Yönetmelik kapsamındaki yemlerin GDO'suz eşdeğeri yoksa, o yemin yapısı ve karakteristikleri ile ilgili bilgiler etiket üzerinde bulundurulur.

e) GDO'suz eşdeğer yemlerin etiketlerinde GDO içermediğini, GDO'dan oluşmadığını, GDO'dan elde edilmediğini ifade eden beyanlar yer alabilir.

Gıda ve yem dışında diğer ürünlerin etiketlenmesi

MADDE 20 – (1) Gıda ve yem maddeleri dışındaki diğer ürünler ilgili mevzuat hükümlerine ilave olarak Kurul kararında belirtilen şartlara göre etiketlenir.

İzleme ve izlenebilirlik

MADDE 21 – (1) İlgililer; 18 inci, 19 uncu ve 20 nci maddelere göre etiketledikleri GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin son tüketiciye ulaşınca kadar izlenebilirliğini sağlamak için EK- 4'deki formu bulundurmak ve forma ilişkin kayıt sistemine sahip olmak zorundadır.

(2) GDO ve ürünleri ile ilgili olarak Kurulun karar belgesinde belirtilen koşullara uyulup uyulmadığı Bakanlık tarafından izlenir. Bakanlık izleme sonuçlarına göre Biyogüvenlik Kanunu hükümleri ile birlikte Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu hükümlerine göre işlem yapar.

(3) İzlenebilirliğin sağlanması amacıyla, GDO ve ürünlerinin ithalatı ve serbest dolaşımında, Bakanlığa beyanda bulunulur, gerekli kayıtlar tutulur ve etiketleme kurallarına uyulur.

(4) İlgililer, ithalat aşamasından başlayarak işleme, depolama, piyasaya sürme aşamalarında kullanılan irsaliyeli fatura veya sevk irsaliyesi gibi belgelerle mübadele konusu yapılan GDO ve ürünlerinin GDO çeşidini ve ürün miktarını belirtmek zorundadır.

(5) İlgililer, Bu Yönetmelik kapsamındaki izleme ve izlenebilirliğin sağlanmasında müteselsilen sorumludur. İzlenebilirliğin sağlanmadığı aşamadaki ilgili taraflar sorumlu tutulur.

Denetim ve kontrol

MADDE 22 – (1) GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin denetim ve kontrolleri bu Yönetmelik hükümleri ile birlikte Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa göre Bakanlıkça yapılır.

(2) GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, Kurul kararında belirtilen koşullara uyulup uyulmadığı Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir.

(3) Kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleri ile ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, karar Kurul tarafından iptal edilebilir. Kurul kararı iptal edilen GDO ve ürünleri ilgililer tarafından toplatılır. Kurul kararı ile insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir, herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilir. Bu fıkra uyarınca Bakanlıkça alınacak tedbirlerle ilgili yapılan masraflar ve diğer giderler, kusur ve sorumlulukları dikkate alınarak ilgililerden tahsil edilir.

(4) Bu Yönetmelik kapsamına giren GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlere yönelik olarak yapılan denetim ve kontrol ile ilgili kayıtlar Bakanlıkça tutulur.

Numune alma ve analiz

MADDE 23 – (1) GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlerden Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa göre numune alınır ve analizi yapılır.

(2) Analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlar tarafından gerçekleştirilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Yürürlükten kaldırılan yönetmelik

MADDE 24 – (1) 26/10/2009 tarihli ve 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

Devam eden işlemler

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihte sonuçlanmamış GDO başvurularına ilişkin işlemler, başvuru tarihinde ilgili olduğu mevzuata göre sonuçlandırılır.

Geçiş hükümleri

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelikte, Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa atıf yapılan hükümler için, 5996 sayılı Kanun yürürlüğe girinceye kadar 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu hükümleri uygulanır.

Yürürlük

MADDE 25 – (1) Bu Yönetmelik 26/9/2010 tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 26 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyişleri Bakanı yürütür.

GDO ve Ürünleri İçin Araştırma Amacı İthal İzin Başvuru Formu	
1. Başvuru sahibinin ve diğer araştırmacıların¹	
1.1. Adı ve Soyadı	
1.2. Kurumu	
1.3. Unvanı	
1.4. Adresi	
1.5. Telefon No	
1.6. Faks No	
2. GDO Biyolojik Özellikleri	
2.1. Bilinen Adı	
2.2. Bilimsel/Latince Adı	
2.3. Taksonomik özellikleri	
2.4. Patolojik	
2.5. Ekolojik	
2.6. Fizyolojik	
3. Organizmanın değiştirilen özellik(ler)i ²	
4. Talep edilen faaliyetinin yapılacağı yer ²	
5. Araştırma / Çalışma/ Proje hakkında özet bilgi ²	
6. Özgeçmişler ve yayınlar ²	
7. Yönetmelik hükümlerine uyulacağına dair taahhütname ²	

1: Diğer araştırmacıların bilgileri ayrı bir sayfada imzaları ile birlikte verilecektir.

2: Bu forma eklenecek ve her bir madde için ayrı yazılacaktır.

*Başvuru Sahibinin
Adı ve Soyadı
İmzası*

*Başvuran Kurum Yetkilisinin
Adı ve Soyadı
İmza, Mühür*

EK-2

BİTKİLER DIŞINDAKİ GENETİK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALARIN DENEYSEL

AMAÇLI SERBEST BIRAKILMALARINA İLİŞKİN BAŞVURULARDA GEREKLİ OLAN BİLGİLER

I. GENEL BİLGİ

- A. Başvuru sahibini ismi ve adresi
- B. Başvuru sahibinin faaliyet konusu
- C. Sorumluların ismi, nitelikleri ve tecrübesi
- Ç. Başvuru sahibinin kurumsal teknik kapasitesi
- D. Ayırıcı kimlik numarası
- E. GDO'nun hedeflenen kullanım amacı

II. GDO'YA İLİŞKİN BİLGİ:

A. Verici, alıcı veya ebeveyn organizma veya organizmaların özellikleri:

1. Bilimsel isim,
2. Taksonomi,
3. Diğer isimler (yaygın ismi, ırk ismi gibi),
4. Fenotipik ve genetik işaretler,
5. Verici ve alıcı veya ebeveyn organizmalar arasındaki ilişkinin derecesi,
6. Teşhis ve tespit tekniklerinin tarifi,
7. Nicel tespit ve teşhis tekniklerinin hassasiyeti, güvenilirliği ve özgünlüğü,
8. Doğal yırtıcı hayvanlar, avlar, parazitler ve rakipler, simbiyoz yaşayan organizmalar ve konukçular hakkındaki bilgiler de dâhil, organizmanın coğrafi dağılımının ve doğal habitatının tarifi,
9. Genetik malzemenin doğal koşullarda aktarıldığı bilinen organizmalar,
10. Organizmanın genetik istikrarlılığının doğrulanması ve bunu etkileyen faktörler,
11. Patolojik, ekolojik ve fizyolojik özellikler:
  - a) İnsan, hayvan ve çevre sağlığı ile biyolojik çeşitliliğin korunması bakımından değerlendirilmek üzere, uluslararası sisteme göre risk sınıflaması,
  - b) Doğal ekolojik sistemlerde bir neslin yaşam süresi, eşeyli veya eşeysiz üreme döngüsü,
  - c) Mevsimlere göre durumları da dâhil, hayatta kalma hakkında bilgi ve hayatta kalmak için farklı yapıları oluşturma becerisi,
  - ç) Patojenlik: Bulaşıcılık, zehirlilik, virulens, alerjenlik, patojenlik, olası vektörler, hedef olmayan organizma da dâhil konukçu aralığı. Latent virüslerin muhtemel aktivasyonu (provirüsler). Diğer organizmaları kolonize etme kabiliyeti,
  - d) Antibiyotiğe direnç ve bu antibiyotiklerin hastalıktan korunma ve tedavi için insanlarda ve evcil organizmalarda potansiyel kullanımı,
  - e) Çevresel süreçlerde yer alma: Üretim, besin döngüsü, organik maddenin ayrıştırılması, solunum gibi hususlar.
12. Yerel vektörlerin yapısı:

- a) Dizilim,
  - b) Mobilizasyon frekansı,
  - c) Özgüllük,
  - ç) Direnç genlerinin mevcudiyeti.
13. Genetik yapıda daha önce yapılan değişikliklerle ilgili bilgi.

B. Vektörün karakteristikleri

1. Vektörün yapısı ve kaynağı,
2. GDO'yu oluşturmada kullanılan vektörler ve diğer kodlanmamış genetik kesitler ile GDO'ya yerleştirilen vektör ve ek fonksiyonu düzenlenmek için kullanılan transposonların dizilimi,
3. Eklenen vektörün mobilizasyon frekansı ve/veya genetik transfer kabiliyetleri ile bunların tespit yöntemleri,
4. Vektörün amaçlanan fonksiyonu yerine getirmek için gerekli olan DNA ile ne derecede sınırlandığı hakkında bilgi.

C. Değiştirilmiş organizmanın özellikleri

1. Genetik yapıdaki değişikliğe ilişkin bilgi:
  - a) Değişiklik yapmak için kullanılan metotlar,
  - b) Eklerin oluşturulması, alıcıya yerleştirilmesi veya bir diziyi silmek için kullanılan metotlar,
  - c) Ek ve/veya vektörün oluşturulması tanımlanması,
  - ç) Ekin bilinmeyen herhangi bir diziden arı olma durumu ve eklenmiş dizinin amaçlanan fonksiyonu yerine getirmek için gerekli olan DNA ile ne derecede sınırlandığı hakkında bilgi,
  - d) Seleksiyon için kullanılan metotlar ve kriterler,
  - e) Değiştirilen/eklenen/silinen söz konusu nükleik asit kesitlerinin, özellikle bilinen herhangi zararlı bir diziyeye ilişkin, dizilimi, fonksiyonel kimliği ve konumu.
2. Nihai GDO hakkında bilgi:
  - a) Genetik veya fenotipik özelliklerin ve özellikle de ortaya çıkan veya artık ortaya çıkmayacak yeni özelliklerin ve karakteristiklerin tarifi,
  - b) Değişikliğe uğramış organizmanın son hâlinde, kalan herhangi bir vektör ve/veya verici organizmaya ait nükleik asidin yapısı ve miktarı,
  - c) Genetik özellikler bakımından organizmanın istikrarı,
  - ç) Yeni genetik malzemenin ifade edilme hızı ve seviyesi. Ölçüm yöntemi ve hassasiyeti,
  - d) İfade edilen proteinlerin aktivitesi,
  - e) İlave edilen dizinin ve vektörün teşhis ve tespiti için kullanılan teknikler de dâhil, teşhis ve tespit tekniklerinin tarifi,
  - f) Nicel tespit ve teşhis tekniklerinin hassasiyeti, güvenilirliği ve özgünlüğü,
  - g) GDO'nun önceki serbest bırakılmaları veya kullanımları hakkında bilgi,
  - ğ) İnsan, hayvan ve bitki sağlığına ilişkin değerlendirmeler:
  - (i) GDoların ve/veya metabolik ürünlerinin toksik ve alerjik etkileri,
    - (ii) Değiştirilmiş organizmanın, verici, alıcı ve gerekli olduğu hâllerde, ebeveyn organizma ile patojenlik bakımından karşılaştırılması,
    - (iii) Kolonizasyon kabiliyeti,

(iv) Şayet organizma immünkompetan olan insanlar için patojenik ise:

- ¾ Yayılma ve virülensi dâhil, patojenlikten dolayı oluşan hastalıklar ve patojenlik mekanizması,
  - ¾ Bulaşıcılık,
  - ¾ Bulaşıcı doz,
  - ¾ Konukçu aralığı, değişim olasılığı,
  - ¾ İnsan haricindeki konukçularda hayatta kalma olasılığı,
  - ¾ Vektörlerin ve yayılma yollarının mevcudiyeti,
  - ¾ Biyolojik istikrarlılık,
  - ¾ Antibiyotiğe direnç biçimleri,
  - ¾ Alerjenlik,
  - ¾ Uygun tedavilerin varlığı.
- (v) Diğer ürün tehlikeleri.

III. SERBEST BIRAKMANIN KOŞULLARINA VE ALICI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLGİLER

A. Serbest bırakma hakkında bilgi

1. Amaçlanan ve öngörülen ürünler de dâhil, önerilen serbest bırakmanın tanımı,
2. Serbest bırakmanın frekansları ve devam edecekleri süre de dâhil, serbest bırakmanın öngörülen tarihi ve denemelerin zaman planlaması,
3. Serbest bırakılma öncesinde yerin hazırlanması yapılacaklar,
4. Yerin büyüklüğü,
5. Serbest bırakma için kullanılacak olan yöntemler,
6. Serbest bırakılacak GDO'ların miktarları,
7. Serbest bırakılacak yerdeki bozukluklar (ekim, madencilik, sulama ve diğer faaliyetlerin tipi ve metodu) olması durumunda alınacak tedbirler,
8. Serbest bırakma sırasında çalışanların korunması için alınacak önlemler,
9. Serbest bırakma sonrası yerde yapılacak işlemler,
10. Denemenin sonunda, GDO'ların ve atıklarının ortadan kaldırılması veya etkisiz hâle getirilmesi için öngörülen yöntemler,
11. Özellikle farklı boyutlarda ve farklı ekolojik sistemlerde gerçekleştirilmiş olan GDO'nun daha evvelki serbest bırakılmaları hakkındaki bilgiler ve bunların sonuçları.

B. Serbest Bırakmanın Planlanmasında Çevre ile İlgili Göz Önünde Bulundurulacak Hususlar ve Sağlanması Gereken Bilgiler:*

1. Yerin coğrafi konumu ve kesin konuma ilişkin bilgiler,
2. İnsanlara ve bölgedeki diğer önemli biyotaya fiziksel ve biyolojik yakınlık,
3. Önemli biyotoplara, korunan alanlara veya içme suyu rezervlerine yakınlık,
4. Etkilenecek muhtemelen bölgelerin iklimsel karakteristikleri,
5. Coğrafi, jeolojik ve pedolojik karakteristikler,
6. Yerin civarında yetiştirilen bitkisel ürünler, çiftlik hayvanları ve göçmen türler de dâhil, flora ve fauna,
7. Etkilenmesi muhtemel hedef olan ve olmayan ekosistemlerin tarifi,

8. Alıcı organizmanın doğal habitatu ile serbest bırakma için önerilen yerin mukayesesi,
9. Serbest bırakmanın çevresel etkisine tesir edebilecek olan, bölgedeki arazi kullanımına ilişkin bilinen planlanan gelişmeler veya değişimler.

IV. GDO'LAR İLE ÇEVRE ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLERLE İLGİLİ BİLGİLER

A. Hayatta kalma, çoğalma ve yayılmayı etkileyen karakteristikler

1. Hayatta kalmayı, çoğalmayı ve yayılmayı etkileyen biyolojik özellikler,
2. Hayatta kalmayı, çoğalmayı ve yayılmayı etkileyebilecek olan bilinen veya tahmin edilen çevresel koşullar (rüzgar, su, toprak, ısı, pH gibi),
3. Hassasiyet olan özel etkenler.

B. Çevre ile etkileşimler

1. GDO'ların öngörülen habitatu,
2. Suni olarak oluşturulan yaşam ortamları, yetiştirme odaları, seralar gibi taklit edilen doğal çevrelerde yürütülen, GDO'ların davranışı ve karakteristiklerine ve bunların ekolojik etkilerine ilişkin çalışmalar,
3. Genetik materyali aktarma kabiliyeti:
  - a) Serbest bırakma sonrasında, GDO'lardan, etkilenen ekolojik sistemlerdeki organizmalara genetik malzeme transferi;
  - b) Serbest bırakılma sonrasında, yerel organizmalardan GDO'lara genetik malzeme transferi;
4. Değiştirilen organizmadaki beklenmeyen ve/veya arzu edilmeyen özelliklerin ortaya çıkmasına yol açan serbest bırakma sonrası seleksiyon olasılığı,
5. Genetik istikrarlılığı temin etmek ve teyit etmek amacıyla uygulanan önlemler. Genetik malzemenin yayılmasını engelleyebilecek veya aza indirgeyebilecek genetik özelliklerin tarifi, genetik istikrarlılığı doğrulamak için metodlar,
6. Biyolojik yayılma yolları; teneffüs (solunum), sindirim, yüzey teması, yuvalanma da dâhil olmak üzere yayma aracı ile bilinen veya potansiyel etkileşim şekilleri,
7. İçine GDO'ların yayılabileceği ekolojik sistemlerin tarifi,
8. Çevrede aşırı populasyon artışı potansiyeli,
9. Değişikliğe uğramamış alıcı veya ebeveyn organizmaya veya organizmalara ilişkin olarak GDO'ların rekabet avantajı,
10. Hedef organizmaların teşhis edilmeleri ve tarifi,
11. Serbest bırakılan GDO'lar ile hedef organizma veya organizmalar arasındaki etkileşimin öngörülen mekanizması ve sonucu,
12. GDO'nun serbest bırakılmasıyla menfi olarak etkilenebilecek hedef olmayan organizmaların teşhis edilmeleri ve tarifi, ve teşhis edilen herhangi bir menfi etkileşimin öngörülen mekanizması,
13. Biyolojik etkileşimlerde veya konukçu aralığında, serbest bırakma sonrası değişiklik ihtimali,
14. Rakipler, avlar, konukçular, simbiyoz içinde yaşayan organizmalar, yırtıcı hayvanlar, parazitler ve patojenler de dâhil olmak üzere, çevrede bulunan hedef olmayan organizmalar ile bilinen veya tahmin edilen etkileşimler,
15. Biyojeokimyasal süreçlerde bilinen veya tahmin edilen yer almalar,
16. Çevre ile diğer potansiyel etkileşimler.

V. İZLEME, KONTROL, ATIKLARIN ARITILMASI VE ACİL DURUM PLANLARI HAKKINDA BİLGİLER

A. İzleme teknikleri

1. GDO'ların takip edilmesi ve etkilerinin izlenmesine yönelik metotlar,
2. GDO'ları teşhis etmek ve onları verici, alıcı ve uygun olduğunda ebeveyn organizmalardan ayırt etmede kullanılan izleme tekniklerinin özgüllüğü, hassasiyeti ve güvenilirliği,
3. Verilen genetik malzemenin diğer organizmalara aktarımını meydana çıkarmaya yönelik teknikler,
4. İzlemenin devam edeceği süre ve frekansı.

B. Serbest bırakmanın kontrol edilmesi

1. Serbest bırakma yerini veya kullanım için tayin edilen alanın ötesine GDO'ların yayılmasını önlemek ve/veya an aza indirmeye yönelik metotlar ve usuller,
2. Serbest bırakma yerinin yetkili olmayan bireylerin ihlallerinden korumak için metotlar ve usuller,
3. Diğer organizmaların mevkiye girmesini önlemeye yönelik metotlar ve usuller.

C. Atıkların arıtılması

1. Meydana çıkan atığın tipi,
2. Beklenen atık miktarı,
3. Öngörülen arıtmanın tarifi.

Ç. Acil durum planları

1. Beklenmeyen yayılma durumunda, GDO'ları kontrol etmeye yönelik metotlar ve usuller,
2. Etkilenen alanların temizlenmesi, örneğin GDO'ların imha edilmesi için metotlar,
3. Yayılma sırasında veya sonrasında maruz kalan bitkilerin, hayvanların, toprakların bertaraf edilmesine veya sağlıklı hâle getirilmesine yönelik metotlar,
4. Yayılmadan etkilenen alanın izole edilmesine yönelik metotlar,
5. Arzu edilmeyen etkilerin meydana gelmesi hâlinde insan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik planlar.

*: Bu kısımdaki bilgiler Deneysel Serbest Bırakma başvuruları için başvurunun kabul edilmesinden sonra temin edilecektir.

EK-3

GENETİK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ BİTKİLERİN (GDB) DENEYSSEL AMAÇLI SERBEST BIRAKILMALARINA İLİŞKİN BAŞVURULARDA İSTENECEK BİLGİLER

I. GENEL BİLGİ

- A. Başvuru sahibini ismi ve adresi
- B. Başvuru sahibinin faaliyet konusu
- C. Sorumluların ismi, nitelikleri ve tecrübesi
- Ç. Başvuru sahibinin kurumsal teknik kapasitesi
- D. Ayırıcı kimlik numarası
- E. GDB'nin hedeflenen kullanım amacı

II. A. ALICI VE EBEVEYN BİTKİLERE İLİŞKİN BİLGİLER

1. Tam isim:
  - a) Aile ismi,
  - b) Cins,
  - c) Tür,
  - ç) Alt tür,
  - d) Çeşit veya hattın adı veya tanımlama bilgileri,
  - e) Yaygın isim.
2. Üremeye ilişkin bilgi:
  - a) Üreme şekli veya şekilleri,
  - b) Varsa üremeyi etkileyen belirli faktörler,
  - c) Bir neslin yaşam süresi.
3. Hayatta kalabilme:
  - a) Hayatta kalabilme veya dormansi için yapılar oluşturabilme kabiliyeti,
  - b) Hayatta kalabilmeyi etkileyen özel faktörler.
4. Yayılma:
  - a) Yayılma yolları ve derecesi (örneğin, döllenebilir polenlerin ve/veya tohumların artan mesafelere göre azalıp azalmadıkları, azalıyor ise nasıl azaldıkları ile ilgili bilgi)
  - b) Yayılmayı etkileyen özel faktörler.
5. Bitkinin coğrafi dağılımı.
6. Türkiye'de yetişmeyen bitki türleri için, doğal zararlıları, parazitler, rakipler ve simbiyoz içinde yaşayan organizmalar hakkındaki bilgiler de dâhil, bitkinin doğal habitatının tarifi.
7. GDO ile bağlantılı olarak, bitkinin, genellikle yetiştirildiği veya başka bir ekolojik sistemdeki organizmalar ile, insanlar, hayvanlar ve diğer organizmalar üzerindeki zehirleyici etkiler hakkındaki bilgi de dâhil, potansiyel etkileşimi hakkında bilgi.

B. GENETİK YAPIDA DEĞİŞİKLİĞE İLİŞKİN BİLGİLER

1. Genetik yapıda değişiklik yapmak için kullanılan yöntemler hakkında bilgi.
2. Kullanılan vektörün niteliği ve kaynağı.

3. Verici organizmanın veya organizmaların boyutu, kaynağı (ismi) ve ekleme için kullanılması amaçlanan bölgeyi meydana getiren her kısmın amaçlanan fonksiyonu.

C. GENETİK OLARAK YAPISI DEĞİŞTİRİLMİŞ BİTKİYE İLİŞKİN BİLGİ

1. Yerleştirilen veya değişiklik yapılan özellik veya özellikler ve karakteristikleri hakkında bilgi.

2. Fiilen yerleştirilen veya silinen diziler hakkında bilgi

a) Ekin boyutu ve yapısının karakterizasyonu için kullanılan metotlar; GDB'ye yerleştirilen vektörün kısımları hakkında veya GDB'de arta kalan herhangi bir taşıyıcı veya yabancı DNA parçası hakkında bilgi,

b) Silme durumunda, silinen bölgenin veya bölgelerin boyutu ve fonksiyonu,

c) Ekin kopya sayısı,

ç) Bitki hücrelerindeki (kromozoma, kloroplastlara, mitokondriyaya ilave edilen veya ilave edilmemiş şekilde muhafaza edilen) eklerin konumları ve bunların saptanması için metotlar.

3. Ekin ifade edilişi hakkında bilgiler:

a) Bitkinin yaşam döngüsü boyunca ekin gelişimsel ifade edilişi hakkında bilgi ve karakterizasyonu amacıyla yönelik kullanılan metotlar;

b) Bitkinin, ekin ifade edildiği kısımları (örneğin kökler, gövde, polen gibi)

4. Aşağıdakiler bakımından, genetik olarak yapısı değiştirilmiş bitkinin alıcı bitkiden nasıl farklı olduğu hakkında bilgi:

a) Üreme şekli/şekilleri ve/veya hızı,

b) Yayılma,

c) Hayatta kalabilme.

5. Ekin genetik istikrarlılığı ve GDB'nin fenotipik istikrarlılığı.

6. GDB'nin diğer organizmalara genetik malzeme aktarma kabiliyetindeki herhangi bir değişim.

7. Genetik yapıda yapılan değişiklikten kaynaklanan, insan sağlığı üzerindeki her türlü toksik, alerjik ve diğer zararlı etkiler hakkında bilgi.

8. GDB'lerin hayvan sağlığına ilişkin güvenliği hakkında; özellikle de GDB'nin yemlerde kullanılmasının amaçlandığı hâllerde, genetik yapıdaki değişiklikten ortaya çıkan her türlü toksik, alerjik veya diğer zararlı etkilere ilişkin bilgi.

9. Genetik olarak yapısı değiştirilmiş bitki ile hedef organizmalar arasındaki etkileşim mekanizması.

10. GDB'nin genetik yapıdaki değişiklikten doğan hedef olmayan organizmalar ile etkileşimindeki potansiyel değişimler.

11. Abiyotik çevre ile potansiyel etkileşimler.

12. Genetik olarak yapısı değiştirilmiş bitki için ortaya çıkarma ve teşhis etme tekniklerinin tarifi.

13. Genetik olarak yapısı değiştirilmiş bitkinin daha evvelki serbest bırakılmaları hakkında bilgiler.

Ç. SERBEST BIRAKMA YERİNE İLİŞKİN BİLGİLER*

1. Serbest bırakma yerinin konumu ve boyutu.

2. İklim, flora ve fauna da dâhil olmak üzere, serbest bırakma mevkiinin ekosisteminin

tarifi.

3. Resmî olarak kabul edilmiş ve etkilenebilecek olan biyotiplere veya korunan alanlara yakınlık.

D. SERBEST BIRAKMAYA İLİŞKİN BİLGİLER

1. Serbest bırakmanın amacı.
2. Serbest bırakmanın öngörülen tarih veya tarihleri ve devam edeceği süre.
3. Genetik yapıları değiştirilmiş bitkiler serbest bırakılırken kullanılacak olan metod.
4. Serbest bırakma öncesinde, sırasında ve sonrasında, ekim uygulamaları ve hasat kaldırma metodları dâhil, serbest bırakma mevkiini hazırlamaya ve yönetmeye yönelik metodlar.
5. Bitkilerin yaklaşık sayısı (veya m² başına düşen bitki).

E. KONTROL, İZLEME, SERBEST BIRAKMA SONRASI VE ATIK ARITMA PLANLARI HAKKINDA BİLGİ

1. Alınan her türlü ihtiyati önlem: GDB'nin üreme kabiliyetine sahip herhangi bir organının (örneğin polen, tohumlar, yumru kök) dağılmasını engellemek için önlemler
2. Yerin, serbest bırakılma sonrasındaki arıtılmasına yönelik metodların tarifi.
3. Atıklar da dâhil, genetik olarak yapısı değiştirilmiş bitki malzemesinin, serbest bırakma sonrası bertaraf edilmesine yönelik metodlarının tarifi.
4. İzleme planlarının ve tekniklerinin tarifi.
5. Her türlü acil durum planının tarifi.
6. Yeri korumaya yönelik metodlar ve usuller.

*: Bu kısımdaki bilgiler Deneysel Serbest Bırakma başvuruları için başvurunun kabul edilmesinden sonra temin edilecektir.

EK-4

..... (İŞYERİ ADI)

GDO VE ÜRÜNLERİ/GDO'LARDAN ELDE EDİLEN ÜRÜNLER İÇİN KAYIT FORMU

Alınan Ürün Bilgileri	
Kimden alındığı	
Fatura tarih ve no	
Miktarı (kg/ton/ lt/adet)	
GDO çeşidi ayırt edici kimlik no	
GDO karar numarası	
Parti/Seri no*	
Taşındığı araç(lar)ın plaka no**	
İşlenen Ürün Bilgileri	
(İşlenmesi durumunda doldurulacaktır.)	
Ürün adı	
Miktarı (kg/ton/ lt/adet)	
Parti/Seri no*	
Satılan Ürün Bilgileri	
Kime satıldığı	
Fatura tarih ve no	
Miktarı (kg/ton/ lt/adet)	
GDO çeşidi ayırt edici kimlik no	
Parti/Seri no*	
Taşındığı araç veya araçların plaka numarası**	

*Dökme ürünlerde aranmayacaktır.

**Gerektiğinde ekte verilir.

*Firma Yetkilisi / Sahibi
İsim, İmza, Kaşe*

Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik

13 Ağustos 2010 CUMA

Resmî Gazete

Sayı : 27671

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

BIYOGÜVENLİK KURULU VE KOMİTELERİN ÇALIŞMA USUL VE ESASLARINA DAİR YÖNETMELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, Biyogüvenlik Kurulu, uzmanlar listesi ve Komitelerin oluşumu, çalışmalarını ile görev ve yetkilerine dair usul ve esasları belirlemektir.

(2) Bu Yönetmelik, Biyogüvenlik Kurulu, uzmanlar listesi ve Komitelerin oluşumu, çalışma usul ve esasları ile görev ve yetkilerine dair hükümleri kapsar.

Dayanak

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, 18/3/2010 tarihli ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Bakan: Tarım ve Köyişleri Bakanını,

b) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

c) Biyogüvenlik: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını,

ç) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması: GDO ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal ve uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulacak bilgi alışverişini sistemini,

d) Biyolojik çeşitlilik: Ekosistem de dâhil olmak üzere, türler arası ve tür içi farklılıkları,e) Canlı organizma: Mikroorganizma, steril organizma, virüs, virion ve viroidler de dâhil olmak üzere genetik materyali çoğaltabilen ya da aktarabilen herhangi bir biyolojik varlığı,

f) Değerlendirme: GDO ve ürünleri ile ilgili her bir başvuru için karar oluşturmada dikkate alınmak üzere, bilimsel esaslara göre Komiteler tarafından yapılacak risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ile ihtiyaç hâlinde etik değerlendirme ve Kurulca istenecek diğer değerlendirmeleri,

g) Etik değerlendirme: Başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması ve kullanılması sürecinde tüketiciler, kullanıcılar ve çiftçilerin etik değerleri ile olabilecek etkileşimleri belirlemek üzere yapılan çalışmalarını,

ğ) GDO ve ürünleri: GDO, GDM, kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünleri,

h) Genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizma (GDM): Genetik yapısı doğal rekombinasyonlar dışında kalan yol veya süreçlerle değiştirilmiş olan mikroorganizmaları,

i) Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki bitki, hayvan ve mikroorganizma dâhil canlı organizmayı,

i) İlgililer: GDO ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketleme, etiketleme, depolama gibi faaliyetlerde bulunanları,

j) İthalat: Yurt dışında üretilmiş malların bedelli veya bedelsiz alınarak serbest dolaşıma giriş rejimi prosedürlerine tabi tutulmasını,

k) Kapalı alanda kullanım: İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel engellerle tamamen önlenerek kontrol edilen laboratuvar ve tesislerdeki işlemlerini,

l) Kanun: 18/3/2010 tarihli ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu,

m) Karar: GDO veya ürünlerine ilişkin yapılan bir başvuru hakkında bilimsel esaslara göre yapılan risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme sonuçlarına göre Kurul tarafından verilen kararı,

n) Komite: Bilimsel değerlendirmeleri yapmak üzere Kurul tarafından oluşturulan komiteleri,

o) Kullanım: GDO ve ürünlerinin gıda, yem, işleme ve diğer amaçlarla piyasaya sürülmesi, pazarlanması ve tüketimi dâhil tüm işlemleri,

ö) Kurul: Biyogüvenlik Kurulunu,

p) Modern biyoteknoloji: Geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılan teknikler dışında, doğal fizyolojik üreme engelini aşarak, rekombinant deoksiribonükleik asidin (rDNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan aktarılmasını sağlayan in vitro nükleik asit tekniklerinin ya da taksonomik olarak sınıflandırılmış familyanın dışında, farklı tür ve sınıflar arasında hücre füzyonu tekniklerinin uygulanmasını,

r) Protokol: 17/6/2003 tarihli ve 4898 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 17/7/2003 tarihli ve 2003/5937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünü,

s) Risk değerlendirme: GDO ve ürünlerinin, genetik değişiklikten dolayı, insan, hayvan ve bitki sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre üzerinde sebep olabileceği risklerin ve risk kaynağının test, analiz, deneme gibi bilimsel yöntemlerle tanımlanması, niteliklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve risk unsurlarının belirlenmesini kapsayan dört aşamalı süreci,

ş) Risk yönetimi: GDO ve ürünlerinin, risk değerlendirmesi ve yasal faktörler göz önünde tutularak ilgili taraflarla istişare ile izin verilen amaç ve kurallara dâhilinde kullanılmasını ve muamelesini sağlamak amacıyla alınan önlemleri, uygun olabilecek kontrol önlemlerine ilişkin alternatiflerin değerlendirilmesi, tercih edilmesi ve uygulanması sürecini,

t) Sosyo-ekonomik değerlendirme: Başvuru hakkında karar verilmeden önce değerlendirilmek üzere, GDO ve ürünlerinin çevreye serbest bırakılması, kullanılması sürecinde biyolojik çeşitlilik ve kullanıcıları ile çiftçiler üzerindeki etkilerinden kaynaklanacak sosyo-ekonomik bedelleri belirlemek üzere bilimsel esaslara dayanarak yapılan tüm çalışmaları,

u) TAGEM: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünü,

ü) TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunu,

v) Uzmanlar listesi: İçinden Komitelerin seçileceği ve Kanun kapsamındaki konularla ilgili bilimsel yeterliliğe sahip kişilerden oluşan listeyi

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler, Kurul, Uzmanlar Listesi ve Komiteler

Genel hükümler

MADDE 4 – (1) GDO ve ürünlerinin gıda, yem ve işleme amacıyla piyasaya sürülmesi ile GDO ve ürünlerinin deneysel amaçlı serbest bırakılmasına ve GDM’lerin kapalı alanda kullanımına ilişkin başvuruların değerlendirilmesi ve bu Yönetmelikte belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için;

- a) Biyogüvenlik Kurulu,
  - b) Uzmanlar listesi,
  - c) Komiteler
- oluşturulur.

(2) Kurul ve Komiteler görevlerini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula ve Komiteye emir ve talimat veremez.

(3) Kurul, yapılan her bir başvuru için ayrı bir komite oluşturur ve bu komiteler her bir değerlendirmeyi ayrı yapar.

(4) Kurul ve Komitelerin sekreteryaya hizmetlerini TAGEM yürütür.

(5) Kanun kapsamındaki duyurular, kamuoyunun GDO ve ürünleri ile ilgili bilgilendirilmesi ve karar alma sürecine katılımı biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla yapılır.

(6) Biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması TAGEM tarafından yürütülür.

(7) Kurulun ve Komitelerin çalışmaları süresince ihtiyaç duyacakları bilgi ve belge talepleri Bakanlık aracılığıyla karşılanır.

(8) Başvuruda verilen bilgilerin yeterli görülmemesi durumunda Kurul, başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılmasını talep edebilir. Kurulun değerlendirme için talep ettiği çalışmaların masrafları başvuru sahibi tarafından karşılanmak kaydı ile uluslararası akredite kuruluşlara, Bakanlıkça belirlenmiş üniversitelere veya TAGEM aracılığıyla Bakanlık veya diğer Bakanlıklara bağlı araştırma enstitülerine yaptırılır ve sonuçları Kurula bildirilir.

(9) Kanun kapsamında yapılacak başvurular, değerlendirme ve karar süreçlerindeki iş ve işlemler ile talep edilecek bilgi, belge ve raporların ücretleri Kurulun önerisi ile Bakanlık tarafından belirlenerek her yılın Ocak ayında ilan edilir.

(10) Başvuru sahipleri risk değerlendirme ve sosyo-ekonomik değerlendirme ile ilgili masrafları Bakanlıkça belirlenecek hesaba yatırır.

(11) Başvuru sahibince gizli tutulması istenen bilgiler TAGEM tarafından Kurula bildirilir. Kurul kamu sağlığının korunması amacıyla açıklanması gereken bilgiler dışında, gizli tutulması isteğiyle kendisine gelen bilgileri üçüncü taraflara ifşa edemez.

(12) Kurul üyeleri ve uzmanlar listesinde yer alanlar her yıl bağımsız ve tarafsızlıklarını beyan eden genel bir taahhütnameyi Bakanlığa verir.

(13) Kurul ve Komite üyelerinin Kanun ve Kanuna dayanarak çıkartılan yönetmeliklerle belirlenen hükümlere aykırı davranışları ile ilgili işlemler Bakanlık tarafından yürütülür.

Kurulun oluşturulması

MADDE 5 – (1) Kurul Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olanlardan ilgili Bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur.

(2) Bakanlıkça seçilecek üyelerden biri üniversitelerden, diğeri de meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilir.

(3) Kurul Başkanı Bakan tarafından belirlenir.

(4) Kurul Başkanı ve üyelerinin görev süreleri, göreve başladıkları tarihten itibaren 3 yıldır ve en fazla iki dönem için görevlendirilebilir. Görevi biten üye, yeni üye başlayıncaya kadar görevine devam eder. Boşalan Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine en geç bir ay içerisinde ilgili Bakanlar tarafından yeni görevlendirme yapılır.

(5) Kurul üyesi olacakların,

a) En az lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmaları,

b) 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen şartları taşımaları,

c) Kanun kapsamına giren konularda en az beş yıllık tecrübeye sahip olması zorunludur.

(6) Kurulun oluşturulması ile ilgili işlemler Bakanlık tarafından yürütülür.

Kurulun çalışma esasları

MADDE 6 – (1) Kurul Başkanın daveti üzerine gündemli olarak toplanır.

(2) Kurul Başkanı, yokluğunda yerine vekalet edecek üyeyi, Kurulun ilk toplantısında belirler ve bu durum tutanağa geçirilir. Kurul Başkanı ve vekalet edecek üyenin bulunmadığı durumlarda ise Kurul Başkanı üyelere birini toplantıdan önce yazılı olarak görevlendirir.

(3) Kurul toplantıları ile ilgili kayıtların tutulması, muhafazası, tutanakların tutulması ve kayıtların takip edilmesi için üyelere birisi raportör olarak, birisi de raportörün yokluğunda bu görevi yürütmek üzere 3 yıllık süre için seçilir.

a) Her bir toplantının gündemi Kurul üyelerinin görüşü alınarak, Kurul Başkanı tarafından hazırlanır ve toplantıdan en az bir hafta önce TAGEM aracılığıyla Kurul üyelerine bildirilir.

b) Gündemin bildirilmesinden sonra gündemde değişiklik yapılamaz. Ancak, Kurul toplantısının açılışında, Kurul üyelerinin en az beşinin yazılı başvurusu ile gündeme yeni madde ilave edilebilir.

c) Toplantı yer ve tarihi Kurul Başkanı tarafından belirlenir ve gündemle birlikte üyelere bildirilir.

ç) Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

d) Toplantıya sekiz saatten çok ara verilmesi durumunda, bu durum tutanakla tespit edilir, toplantının hangi tarihte tekrar başlayacağı belirlenir. Tutanak Kurul Başkanı ve raportör tarafından imza altına alınır.

e) Kurula ait her türlü evrak Kurulun sekreteryaya görevini yürütecek olan TAGEM tarafından muhafaza edilir.

(4) Kurul en az yedi üyenin hazır bulunması ile toplanır. Kurul, üyelere en az beşinin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kurul kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(5) Geçerli mazereti olmaksızın bir takvim yılında toplam üç toplantıya katılmayan üye, bu durumun Kurul kararı ile tespit edilmesi koşuluyla, üyelikten çekilmiş sayılır.

(6) Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı hâlde Kurul kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy kullandığı hâlde, karşı oy gerekçesini süresi içinde yazmayan Kurul üyeleri, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun bir takvim yılı içinde toplam üç defa tekrar etmesi hâlinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durumun, üyenin katılmadığı üçüncü toplantıda Kurul tarafından tespit edilip karara bağlanarak Bakanlığa bildirilmesi zorunludur.

(7) Kurul üyeleri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

(8) Kurul Başkanı, Kurulun çalışmaları hakkında hazırlayacağı raporlarla 6 ayda bir TAGEM aracılığıyla Bakanlığa bilgi verir.

(9) Kurulun çalışmaları ile ilgili olarak çıkartılacak yönetmelik, tebliğ, talimat ve genelgeler ile bunlarda yapılacak değişikliklerle ilgili önerileri TAGEM aracılığıyla Bakanlığa bildirilir.

(10) Kurul ile ilgili her türlü açıklama Kurul Başkanı veya Kurul Başkanı tarafından yazılı olarak görevlendirilecek bir üye tarafından yapılır.

(11) Kurul, Komite Başkanını toplantılarda oy hakkı olmadan bulunmak üzere davet edebilir.

Kurulun görev ve yetkileri

MADDE 7 – (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

a) Üniversitelerde ve TÜBİTAK'ta görevli öğretim üyeleri veya uzmanlar ile Kurul tarafından belirlenen alanlarda çalışanlardan, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması aracılığıyla müracaat edenler arasından yapılacak değerlendirme ile uzmanlar listesini oluşturmak ve görev tanımlarını yapmak,

b) Her bir başvuru için, uzmanlar listesindeki kişilerden, değerlendirmeler için komiteleri oluşturmak, üyelerini seçmek ve görev tanımlarını yapmak,

c) Komitelerin belirlenen süreler içinde görevini tamamlamasını sağlamak,

ç) Değerlendirmeler için uyulacak esasları uzmanlar listesi üyeleri ve Komitelerden görüş olarak belirlemek,

d) Alınan başvurunun kabul edilmesi halinde yapılacak işlemleri, işlemlerin başlangıç tarihini ve başvuru ile ilgili diğer değerlendirmelerini, ek bilgi veya belge talebi nedeniyle geçen süre hariç, doksan gün içerisinde Bakanlığa bildirmek,

e) Değerlendirme raporlarını ve Komite kararlarını dikkate alarak Kurul kararlarını oluşturmak,

f) İzleme raporlarına dayanarak kararın kısmen veya tamamen iptali ile yasaklama, toplatma, imha ve benzeri yaptırımlara ilişkin kararları Bakanlığa sunmak,

g) Komitelerin görüşlerini de alarak, eşik değer belirlenmesi için Bakanlığa görüş bildirmek,

ğ) GDO ve ürünleri ile bunlara ilişkin her türlü faaliyet sürecinde meydana gelebilecek kaza durumunda, çevre, biyolojik çeşitlilik, tarımsal üretim ve insan sağlığı üzerinde olabilecek zararların önlenmesine yönelik acil eylem planlarının hazırlanmasına esas teşkil edecek raporları Komitelere hazırlamak ve Bakanlığa öneride bulunmak,

h) GDO ve ürünleri konusunda yetkilendirilecek özel sektör araştırma kuruluşları ile genetik yapısı değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı konusunda faaliyet yürütecek ilgililerin uymaları gereken şartlarla ilgili olarak Bakanlığa öneride bulunmak.

(2) Kurul adına kamuoyuna açıklama yapmaya Kurul Başkanı veya Kurul Başkanınca görevlendirilen üye yetkilidir.

Kurul kararları

MADDE 8 – (1) Kurul, her bir başvuru için ayrı karar alır. Kurulun aldığı bir karar başka bir başvuru için emsal teşkil etmez.

(2) Kurulun karar alma süresi, her bir başvuru için 7 nci maddenin birinci fıkrasının (d) bendine göre aldığı kararın Bakanlık tarafından başvuru sahibine bildirilmesinden sonra başlar ve iki yüz yetmiş günü geçemez. Bu sürenin hesaplanmasında ek bilgi ve belge istenmesi ve temini için geçen süre, Bakanlığa bildirim ve kararın Resmî Gazete'de yayımlanması süreci hesaba katılmaz. Başvuru sahibinden yeniden deney, test, analiz ve araştırma yapılması istenildiğinde bunların yaptırılması ve sonuçlarının alınması, bilimsel yayınlar ve yapılmış araştırmaların sonuçları, Kurul tarafından belirlenecek diğer bilgiler ek bilgi kapsamında değerlendirilir.

(3) Kurul kararını, her bir başvuru için hazırlanan değerlendirme raporlarını ve Komite kararları ile kamuoyundan gelecek görüşleri de dikkate alarak oluşturur.

(4) Kurul, Komitenin kararına uymak zorunda değildir. Kurul, Komite kararına uymaması durumunda bu durumu gerekçeli olarak açıklar.

(5) Kurul, kararın olumlu olması hâlinde en son toplantı tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde gerekçeleri, varsa karşı oy gerekçeleri ve imzaları ile birlikte tekemmül ettirir ve Bakanlığa bildirir. Bakanlık en geç on beş gün içinde kararı yayımlanmak üzere Resmî Gazeteye gönderir.

(6) Kurul, kararın olumsuz olması durumunda, başvuru sahibine yazılı olarak bildirilmek üzere, otuz gün içerisinde gerekçeleri ile birlikte Bakanlığa iletir. Bakanlık olumsuz kararı en geç on beş gün içinde başvuru sahibine bildirir.

(7) Başvuru sahibi, olumsuz kararın değiştirilmesi için altmış gün içinde yeni bilgi ve belgeler sunarak itiraz edebilir.

(8) Kurul, olumsuz kararın değiştirilmesi için yapılan başvurularla ilgili kararı, Komitelere danışarak, altmış gün içinde verir ve sonuçlarını başvuru sahibine bildirilmek üzere Bakanlığa iletir.

(9) Kurul, kararda belirtilen koşulların ihlali veya GDO ve ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda, kararı iptal edebilir.

Uzmanlar listesi

MADDE 9 – (1) Uzmanlar listesine seçilen üyelerin görevleri 4 üncü maddenin onikinci fıkrasında belirtilen hususlara uydukları sürece devam eder.

(2) Uzmanlar listesinde yer alan bir üye, görevlendirildiği Komitenin görevi sona ermeden mücbir sebepler haricinde ayrılamaz veya görevine son verilemez.

(3) Bu Yönetmelikle belirlenen kurallara aykırı hareket edenlerin görev süreleri Kurul tarafından sona erdirilir ve görev süresi sona erdirilen uzmanlar bir daha uzmanlar listesine alınmaz.

(4) Kurul, uzmanlar listesine seçilen üyeleri, Kanun kapsamındaki uygulamaların yerine getirilmesi için uzmanlık konularını dikkate alarak Komite çalışmalarını dışındaki faaliyetlerde de görevlendirebilir.

(5) Kurul tarafından görevlendirildiği hâlde, görevi mazeretsiz olarak iki defa kabul etmeyen veya süresi içinde yerine getirmeyen üyenin görevine son verilir ve tekrar uzmanlar listesine alınmaz.

Komitelerin oluşturulması, çalışma usul ve esasları, görev ve yetkileri

MADDE 10 – (1) Her bir başvuruyu bilimsel olarak değerlendirmek üzere Kurul tarafından uzmanlar listesinden seçilecek on bir kişilik komiteler oluşturulur. Komitelere görevlendirilen üyelere, görevlendirildikleri ve görevlerinin başlama ve bitiş süreleri yazılı olarak bildirilir.

(2) Komitenin görev süresi Kurulca verilen görevin tamamlanması ile sona erer.

(3) Komite ilk toplantısında bir başkan ve iki raportör seçer. Başkanın yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

(4) Komitenin her bir toplantısının gündemi bir önceki toplantıda belirlenir. Gündemde yapılacak değişiklikler ya da ilaveler Başkan tarafından en az bir hafta önce Komite üyelerine bildirilir. Gündemin bildirilmesinden sonra gündemde değişiklik ancak Komite toplantısının başlangıcında üyelere en az altısının aynı yöndeki oyuyla yapılabilir. Gündemde yer alan maddelerin görüşülmesi tamamlanmadığı sürece toplantı sona ermiş sayılmaz.

(5) Komite en az dokuz üyenin hazır bulunması ile toplanır. Komite, üyelere en az altısının aynı yöndeki oyuyla karar alır. Komite kararı tutanakla tespit edilir ve imza altına alınır.

(6) Davet edildiği hâlde, bir başvuru ile ilgili en fazla iki toplantıya mazeretsiz katılmayan üyenin komite üyeliği düşer. Kurul tarafından en geç bir ay içerisinde yeni bir üye belirlenir.

(7) Toplantıya katılmasına rağmen karşı oy kullanmadığı hâlde Komite kararlarını imzalamayan veya karşı oy kullandığı hâlde, karşı oy gerekçesini 15 gün içinde yazmayan Komite üyeleri, yazılı olarak ikaz edilir. Bu durumun, iki defa üst üste veya Komitenin görev süresi içinde toplam üç defa tekrar etmesi hâlinde, ikaz edilen üye çekilmiş sayılır. Bu durum, Komite başkanı ve raportörler tarafından tespit edilip Kurula en geç 15 gün içinde bildirilir. Boşalan üyeliğe en geç bir ay içerisinde bir üye görevlendirilir.

(8) Komitelerin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kanun kapsamında yapılan başvurularda bilimsel değerlendirmeler için sağlanan bilgilerin yeterliliğini belirlemek.

b) İhtiyaç duyulması hâlinde başvuru ile ilgili ilave olarak istenebilecek test, deney, deneme, analiz gibi işlemleri belirleyerek çalışmanın yaptırılmasını, sonuçlarının bildirilmesini ve gerekli hâllerde ek bilgi gönderilmesini Kuruldan talep etmek ve bunların bilimsel değerlendirmesini yapmak.

c) Kurul tarafından belirlenen esaslar doğrultusunda, her başvuru için ayrı olmak üzere bilimsel değerlendirmeleri yapmak, raporlarını hazırlamak ve Komite kararı ile birlikte Kurula bildirmek.

ç) Kurul tarafından iletilen bilimsel değerlendirmeye ilişkin kamuoyu görüşlerini değerlendirmek ve sonuçlarını Kurula bildirmek.

d) Karar sonrasında ortaya çıkan veya elde edilen her türlü yeni veri ve bilgiyi değerlendirerek bilimsel görüş oluşturmak.

e) İhtiyaç duyduğu bilgi ve belgelerin temini ile araştırma, deneme, kontrol ve denetlemelerin yapılarak veya yaptırılarak sonuçlarının bildirilmesini Kuruldan talep etmek.

f) Kurul tarafından gizli tutulması istenen bilgilerin korunması için gerekli tedbirleri almak.

g) Kurul tarafından verilecek diğer görevleri yerine getirmek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Geçici ve Son Hükümler

Masrafların belirlenmesi

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Yönetmelikte belirtilen risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ile ilgili masraflar Kurulun ilk toplantısında, yalnızca 2010 yılı için geçerli olmak üzere belirlenerek Bakanlık tarafından duyurulur.

Yürürlük

MADDE 11 – (1) Bu Yönetmelik 26/9/2010 tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 12 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köy İşleri Bakanı yürütür.

**Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve
Sorumlulukları İle alışma Usul
ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik**

1 Ekim 2010 CUMA

Resmî Gazete

Sayı : 27716

YÖNETMELİK

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından:

Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, gerçek ve tüzel kişilere ait kurulan/kurulacak özel kontrol laboratuvarlarının kuruluş izni, çalışma izni, denetimleri, çalışma usul ve esasları ile il kontrol laboratuvarlarının denetimleri, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, gıda, gıda ile temas eden her türlü madde ve malzemeler ile yemlerin güvenilirliği, hijyen ve kalite analizlerini yapmak üzere gerçek ve tüzel kişilere ait kurulan/kurulacak özel kontrol laboratuvarlarının kuruluş izni, çalışma izni, denetimleri ve çalışma usul ve esasları ile gıda, gıda ile temas eden her türlü madde ve malzemeler ile yemlerin güvenilirliği, hijyen ve kalite analizlerinin yapıldığı ve tohumluk kontrol hizmetlerinin yürütüldüğü il kontrol laboratuvarlarının denetimleri, çalışma usul ve esaslarını kapsar.

(2) Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde gıda denetim ve kontrol faaliyetleri bu Yönetmelik çerçevesinde Bakanlıkla iş birliği içerisinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilgili birimleri tarafından yapılır.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik, 7/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 11/6/2010 tarihli ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Akreditasyon: Bir laboratuvarın, bağımsız, ulusal veya uluslararası yetkilendirilmiş bir kuruluş tarafından uluslararası kabul görmüş EN ISO/IEC 17025 ve destekleyici alt referanslar ile teknik kriterlere göre değerlendirilmesi ve yeterliliğinin onaylanması,

b) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

c) Çalışma izni: Özel kontrol laboratuvarlarının bu Yönetmelik esaslarına göre onaylanan ürün/ürün grupları ve analiz bazında belirlenmiş faaliyet konularını kapsayan izni,

ç) Genel Müdürlük: Özel kontrol laboratuvarlarının kuruluş izni, çalışma izni, denetimleri ve çalışma usul ve esasları ile il kontrol laboratuvarlarının denetimleri, çalışma usul ve esaslarının belirlendiği Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünü,

d) Gıda: Doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbi ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamülleri, narkotik ve psicotropik maddeler ile kalıntı ve bulaşanlar hariç, insanlar tarafından yenilen, içilen veya yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü madde veya ürün, içki, sakız ile gıdanın üretimi, hazırlanması veya muameleye tabi tutulması sırasında kullanılan su veya herhangi bir maddeyi,

e) Gıda ile temas eden madde ve malzeme: Gıda maddeleri ile temasta bulunan veya bulunmak üzere üretilen her türlü madde ve malzemeyi,

f) İl kontrol laboratuvarı: 7/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevlerine Dair Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş laboratuvarı,

g) Kuruluş izni: Yönetmelik esaslarına göre faaliyette bulunmak üzere kurulacak özel kontrol laboratuvarının binasının ve ortamının uygunluğunu ve yeterliliğini gösteren izni,

ğ) Kollaboratif çalışma: Laboratuvarların belli aralıklarla performansını ve analiz sonuçlarını karşılaştırmak ve kontrol etmek amacıyla Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı veya il kontrol laboratuvarı tarafından hazırlanan veya ulusal/uluslararası bağımsız bir kuruluştan temin edilen numunenin laboratuvarlara gönderilerek analiz ettirildiği ve sonuçlarının Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı veya numuneyi gönderen il kontrol laboratuvarı tarafından değerlendirildiği çalışmayı,

h) Laboratuvar denetçileri: İl kontrol laboratuvarlarının denetimi ile özel kontrol laboratuvarlarının kuruluş, çalışma izni ve denetimlerinde yerinde inceleme yapan ve rapor hazırlayan Genel Müdürlüğün belirleyeceği, Genel Müdürlüğün laboratuvarla ilgili merkez biriminde çalışan EN ISO/IEC 17025 eğitimini almış uzman personel ile Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı veya il kontrol laboratuvarlarında en az üç yıl çalışmış konusunda uzman EN ISO/IEC 17025 eğitimini almış personeli,

ı) Laboratuvar: İl kontrol laboratuvarları ve özel kontrol laboratuvarlarını,

i) Laboratuvar birim sorumlusu: Laboratuvar birimlerinin faaliyet ve görev alanına giren konularda en az lisans düzeyinde eğitim almış, analizlerin yapılmasından sorumlu olan laboratuvar personeli,

j) Laboratuvar personeli: Laboratuvar birimlerinin faaliyet ve görev alanına giren konularda görev alan ve/veya analizleri yapan, laboratuvar birim sorumlusu ve idareye karşı sorumlu olan faaliyet ve görev alanına giren konularda en az lisans düzeyinde eğitim almış personeli,

k) Laboratuvar yardımcı personeli: Laboratuvar birimlerinin faaliyet ve görev alanına giren konularda laboratuvar birim sorumlusu ve idareye karşı sorumlu olan, analizlerin yapılmasında yardımcı olan, en az lise düzeyinde laboratuvarın faaliyet alanları ile ilgili konularında eğitim almış personeli,

l) Laboratuvar tecrübesi: Genel Müdürlüğün laboratuvarla ilgili merkez biriminde, resmî kurum ve kuruluşlara bağlı laboratuvarlarda, il kontrol laboratuvarlarının çalışma konuları ile ilgili kazanılan tecrübesi,

m) Metot validasyonu: Uluslararası kabul görmüş standartlara göre bir metodun veya ölçüm prosedürünün belirlenen amaçlara uygunluğunu ve performansını yazılı olarak ortaya koymak için yapılan test ve ölçme işlemlerini,

n) Müdür: Laboratuvar personeli niteliğine uygun en az lisans düzeyinde eğitim almış, laboratuvarın yönetilmesinden sorumlu olan personeli,

o) Müdür yardımcısı: İl kontrol laboratuvarlarının hizmetlerinin yürütülmesinde müdüre teknik ve/veya idari yönden yardımcı olan laboratuvar personeli,

ö) Özel kontrol laboratuvarı: Gıda, gıda ile temas eden her türlü madde ve malzemeler ile yemlerin güvenilirliği, hijyen ve kalite analizlerini yapmak üzere gerçek ve tüzel kişilere ait kurulan/kurulacak laboratuvarı,

p) Şahit laboratuvar: Bakanlıkça yetkilendirildiği konularda şahit numunelerin analizini yapan laboratuvarı,

r) Şahit numune: Numunenin alındığı parti ve kitleden, numune ile birlikte yeteri miktarda alınan, itiraz ve ihtilaflı durumlar için Bakanlıkça saklanan numuneyi,

s) Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı: 14/1/2008 tarihli ve 27110 sayılı Resmî Gazete’de

yayımlanan Ulusal Gıda Referans Laboratuvar Müdürlüğü Kuruluş ve Görev Esaslarına Dair Yönetmelik hükümleri uyarınca kurulan laboratuvarı,

ş) Metot verifikasyonu: Geçerli kılınmış bir metodun kullanıma alınmadan önce metodu kullanacak laboratuvarın şartlarında çalışabilirliğinin uygun performans kriterleri ile ispat edilmesini,

t) Yem: Hayvanların ağız yoluyla beslenmesi amacıyla kullanılan işlenmiş veya işlenmemiş, yem katkı maddeleri dahil her tür madde veya ürünü,

u) Yeterlilik testi: Bir laboratuvarın performansını veya sonuçlarını kontrol eden ulusal/ uluslararası bağımsız kuruluşlar tarafından organize edilen testleri, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Laboratuvar Binası, Birimleri ve Genel Özellikleri

Laboratuvar binası ve yeri

MADDE 5 – (1) Laboratuvar, imar mevzuatına uygun ve insanların ikametgâhına mahsus olmayan yerlerde kurulur. Kimyasal madde ve gazları içeren yanıcı, yakıcı, boğucu, radyoaktif ve patlayıcı maddelerle çalışılan ve/veya bulaşıcı ve salgın hastalık riski taşıyan birimler dışında faaliyet gösteren, insanlar için tehlike oluşturmayan laboratuvarlar için bu şart aranmaz.

Laboratuvarın birimleri

MADDE 6 – (1) Laboratuvar, idari ve hizmet bölümleri olmak üzere aşağıdaki birim ve odalardan oluşur.

a) İdari bölüm:

- 1) Müdür ve diğer personel için yeterli oda bulunur,
- 2) Giyinme odası, tuvalet ve/veya duş olmak zorundadır,
- 3) Büro ve arşiv bulunur.

b) Laboratuvar hizmet bölümü:

1) Numune kabul ve rapor düzenleme, fiziksel, kimyasal, katkı, kalıntı, mikrobiyoloji, mikotoksin, ambalaj, mineral, biyogüvenlik/GDO, kalite yönetim gibi laboratuvar birimleridir. Gerektiğinde bu birimlerde Genel Müdürlükten onay almak suretiyle yeni düzenleme yapılabilir, alt birim veya yeni birimler açılabilir.

2) Laboratuvarında tehlike anında kullanılmak üzere uygun yerlerde acil şok duş yeri veya odası planlanır,

3) Laboratuvarında kullanılacak yanıcı, yakıcı, boğucu ve patlayıcı kimyasal maddeler ve yedek yardımcı malzemeler için yapısına ve risk grupları ile saklama koşullarına göre ayrı muhafaza edilmek üzere yeterli havalandırması bulunan depo ve/veya uygun düzenlenmiş dolaplar bulunur,

4) Her birim için bağımsız veya ortak tartım odası veya kabini bulunur.

(2) İl kontrol laboratuvarlarında idari yardımcı hizmet birimi olarak İdari Mali İşler Şefliği ve Döner Sermaye Saymanlığı gibi birimler kurulabilir.

Laboratuvarların genel özellikleri

MADDE 7 – (1) Laboratuvarların genel özellikleri ile ilgili hususlar şunlardır:

a) Laboratuvarlar, faaliyet alanları ile ilgili olarak ulusal veya uluslararası belirlenen limitleri doğru bir şekilde tespit edebilecek donanıma sahip olmak zorundadır.

b) Enstrümantal cihazlarla yapılan analizlerde numune hazırlama birimi ile cihazın bulunduğu birim ayrı planlanır, dışarıya hava ve gaz veren cihazlar ile analizde kullandığı çözümleri ve hazırlanan numuneleri kapalı ortamda bulundurmayan cihazların bulunduğu ortamlarda mutlaka hava emici olmak zorundadır.

c) Tartım işleminin yapıldığı yer çevre şartlarından etkilenmeyecek şekilde düzenlenir.

ç) Mikrobiyoloji laboratuvar birimi kontaminasyonu önlemek amacıyla galoş giyme yeri, tavan UV lambaları gibi gerekli önlemlerin alındığı, tek yönlü iş akış prensibine uygun besiyeri hazırlama ve sterilize etme, ekim, inkübasyon işlemleri, kullanılmış malzemelerin temizliği ve sterilizasyonu için düzenlenmiş birbirinden ayrı alanlardan oluşur. Her bir alan laboratuvarın analiz kapsamı ile teknolojik altyapısına göre yeterli olacak şekilde planlanır.

d) GDO laboratuvar birimi, kontaminasyonu önlemek için numunenin girişinden itibaren ileri doğru tek yönlü homojenizasyon ve tartım, ekstraksiyon, PCR odası ve PCR sonrası işlemlerin yapıldığı alanlardan oluşur. Her bir alan laboratuvarın analiz kapsamı ile teknolojik altyapısına göre yeterli olacak şekilde planlanır.

e) Laboratuvarlar teknolojik gelişmeye bağlı olarak özel ortam gerektiren analizlerde bu şartları sağlayan alet ve ekipmanlarla donatılır ve ayrı birimler halinde planlanır.

f) Laboratuvar çalışmalarında analiz sonuçlarının olumsuz etkilenmemesi için ortamın; toz, nem, buhar, titreşim, elektromanyetik etkenler ve zararlı canlılar gibi olumsuz şartlardan korunması sağlanır. Laboratuvar çalışmalarında analizlerin gerektirdiği ideal ortam sıcaklığının sağlanması için gerekli tedbirler alınır.

g) Çalışan personelin iş güvenliği için uygun giysi ve donanım kullanması sağlanır.

ğ) Laboratuvarların temizlik, sanitasyon, dezenfeksiyon ve sterilizasyon işlemleri yazılı talimatlara göre düzenli olarak yapılır ve kontrol edilir.

h) Boru sistemleri, radyatörler, aydınlatma, havalandırma sistem ve bağlantıları ile diğer servis noktalarının temizlenmesi kolay olacak ve laboratuvar çalışmalarını etkilemeyecek şekilde tasarlanır. Duvar, tavan ve tabanlar kolayca temizlenebilir ve gerektiğinde dezenfekte edilebilir özellikle malzemelerle kaplanır.

ı) Aydınlatma, ısıtma ve havalandırma sistemleri yapılacak analizlere uygun olarak planlanır ve uygulanır.

i) Laboratuvarın analiz yapılan birimlerine, o birimde çalışan personel haricindeki kişilerin kontrol dışı girişleri önlenir.

j) Laboratuvarda ilk yardım için gerekli ilaç ve malzemelerin bulunduğu ilk yardım dolabı ve talimatı yer alır.

k) Tuvalet ve duşların, laboratuvarın analiz yapılan birimleri ile doğrudan bağlantısı önlenir.

l) Laboratuvarlar numune akışı ve kapasitelerine uygun olarak kimyasal maddelerin, besiyerlerinin, standart gibi maddelerin, analize alınıncaya kadar numunelerin ve ayrıca analiz sonrasında kalan örneklerin uygun şekilde muhafaza edilebileceği ayrı depo veya soğutucu cihaz bulundurur. Analizi yapılan numunelerden kalan örneklerin saklanma süresi analizin özelliğine göre Bakanlıkça belirlenir.

m) Laboratuvarlarda ortaya çıkan atıklar doğrudan dış ortama verilmez, gerekli önlemler alındıktan sonra tekniğine ve mevzuatına uygun bir şekilde laboratuvardan uzaklaştırılır, gerektiğinde bu atıkların bertaraf edilmesi için ilgili kuruluşlarla sözleşme yapılır.

n) Laboratuvarda kullanılan yanıcı, yakıcı, boğucu ve patlayıcı gaz içeren gaz tüpleri bina dışında tekniğine uygun olarak havalandırmak şartıyla muhafaza edilir. Ancak cihaz kurulum şartı gereği cihazdan ayrı bir noktada muhafaza edilmeyecek tüpler gerekli önlemlerin alınması ve cihaz teknik servisinin onayı ile laboratuvar içinde bulundurulabilir.

o) Laboratuvarlarda analizin yapıldığı birimlere ait atık yönetimi de dahil olmak üzere ilgili tüm prosedürler ve talimatlar bulundurulur.

ö) Numune kabul ve rapor düzenleme birimi laboratuvar bünyesinde analiz birimlerinden bağımsız olarak planlanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İstihdam, Laboratuvar ve Sorumlularının Görev ve Yetkileri

İstihdam

MADDE 8 – (1) Laboratuvarlarda müdür, kalite yönetim birimi sorumlusu, her laboratuvar hizmet biriminde laboratuvar birim sorumlusu, yeterli sayıda personel ve yardımcı personel istihdamı zorunludur. Ayrıca il kontrol laboratuvarlarında müdür yardımcısı istihdam edilebilir.

a) Laboratuvarlarda faaliyet ve görev alanına giren konulara göre gıda, süt, su ürünleri, zootekni, bitki koruma, bahçe bitkileri ve tarla bitkileri bölümü mezunu ziraat mühendisi, veteriner hekim, gıda mühendisi, kimya mühendisi, kimyager, su ürünleri mühendisi, balıkçılık teknolojisi mühendisi, biyolog, genetik ve biyoteknoloji, polimer mühendisi ile laboratuvarlarda faaliyet ve görev alanına giren konularda tekniker, teknisyen, laborant, teknik ve sağlık hizmetleri sınıfı personeli istihdam edilir.

b) Gerektiğinde idari hizmetler birimlerine elektrik, elektronik, makine, istatistik, fizik, çevre, bilgisayar mühendisi veya bu alanlardan mezun olan tekniker ve teknisyen istihdam edilebilir. Bu kişilerde laboratuvar tecrübesi aranmaz.

c) Bakanlık il kontrol laboratuvarına müdür ve müdür yardımcısı olarak atanacak personelin en az beş yıl laboratuvar tecrübesine sahip olması gerekir. İl kontrol laboratuvarlarına atanacak tekniker ve sağlık hizmetleri sınıfı personelinin hizmet süresi beş yıldan az olmalıdır. Hizmet süresi beş yıldan fazla olan tekniker ve sağlık hizmetleri sınıfı personelinin laboratuvarlara atanabilmesi için en az iki yıl laboratuvar tecrübesi şartı aranır.

Laboratuvarın görevleri

MADDE 9 – (1) Laboratuvarın görevi, Yönetmelik kapsamında belirtilen ürünlerde il tarım müdürlüklerince ithalat, ihracat, denetim gibi amaçlar için gönderilen numunelerin analizlerini, diğer kamu kurumlarından gönderilen numunelerde resmi istek analizlerini, üniversiteler gibi kurum ve kuruluşların, şahıs veya firmaların özel istek analizlerini, araştırma geliştirme ve proje analizlerini raporlarında belirtmek kaydı ile yapmaktır.

Müdürün görevleri

MADDE 10 – (1) Müdür, laboratuvarın mevzuata uygun olarak yönetiminden sorumludur ve bu Yönetmelikte belirtilen hizmetleri, mevzuata göre yürütmekle yükümlü olup, görev ve yetkileri şunlardır:

a) Laboratuvar birimlerinin işlevine uygun olarak çalışmasını sağlamak ve kontrol etmek.

b) Alet ve ekipmanların bakım, onarım, kalibrasyon ve performans testlerini yaptırmak.

c) Laboratuvarında metot validasyonu/verifikasyonunun yapılmasını, standart çalışma prosedürlerinin hazırlanmasını ve bunların dokümanite edilmesini sağlamak.

ç) Numune ve analiz kayıt defterlerinin düzenli tutulmasını ve numunelerin laboratuvar birimlerine dağılımını sağlamak.

d) Laboratuvara giren numunenin tüm analizlerinin ulusal/uluslararası onaylanmış metotlara uygun yapılmasını sağlamak.

e) Laboratuvar bünyesinde yapılan analiz ve test sonuçlarını onaylamak.

f) Laboratuvarında denetim tutanağı ile belirtilen hususların yerine getirilmesini sağlamak, denetim tutanaklarının muhafazası için gerekli tedbirleri almak.

g) Laboratuvarın kollaboratif testler ile ulusal ve uluslararası yeterlilik testlerine katılımını sağlamak.

ğ) Kayıtların düzenli tutulmasını ve arşivlenmesini sağlamak.

h) Aylık faaliyet raporlarının Genel Müdürlüğe bildirimini sağlamak.

ı) Kayıt ve raporlarda gizlilik esasına uyulmasını sağlamak.

i) Laboratuvarın ilgili mevzuata uygun olarak genel yönetiminden ve temsilinden sorumlu olmak.

j) Laboratuvarın görev alanına giren hususlarda politika ve stratejiler geliştirmek, bunlara uygun olarak yıllık hedefler oluşturmak, laboratuvar ihtiyaçlarını belirlemek, uygulamaları koordine etmek, izlemek ve değerlendirmek suretiyle laboratuvarın çalışma programı ve bütçe teklifinin hazırlanmasını sağlamak.

k) Laboratuvarın yapısı ve idaresinin verimliliğini ve gelişimini sağlamak için faaliyet ve işlemleri denetlemek, yönetim sistemlerinin etkinliğini gözden geçirmek.

l) Laboratuvarın hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, etkili ve düzenli biçimde yönetimi, koordinasyonu ile iş planlarının yapılmasını sağlamak.

m) Laboratuvarın işlevlerini yerine getirmede personele liderlik yaparak, laboratuvarın bilimsel yönden başarısı ve sürekliliği için gerekli bilgi, deneyim kazanmaları ve beceri edinmeleri amacıyla personel eğitimine önem vermek, konu ile ilgili programlar düzenlemek.

n) Personelin görevini yerine getirmesinde bağımsız, objektif ve her türlü baskıdan uzak çalışabileceği ortamın oluşmasını sağlamak.

Müdür yardımcıları ve görevleri

MADDE 11 – (1) İl kontrol laboratuvarlarında teknik ve idari olmak üzere iki müdür yardımcısı istihdam edilebilir.

a) Teknik müdür yardımcısının görevi: İl kontrol laboratuvarının hizmet bölümündeki birimler ile kalite yönetim biriminin çalışma ve koordinasyonunda müdüre teknik konularda yardımcı olmak.

b) İdari müdür yardımcısının görevi: İl kontrol laboratuvarının hizmetlerinin idari yönden yönetimi, yürütülmesi ve denetimi ile ilgili konularda müdüre yardımcı olmak, laboratuvarın gerçekleştirme görevlisi olarak görevini yürütmek.

Laboratuvar birim sorumlularının görevleri

MADDE 12 – (1) Sorumlu olduğu laboratuvar biriminin faaliyet ve görev alanına giren konularında analizlerin yapılmasını sağlamak, analizlerin doğruluğunu ve sürdürülebilirliğini etkileyecek tedbirleri almak ve idareye bildirmek.

Kalite yönetim birimi sorumlusunun görevi

MADDE 13 – (1) Kalite yönetim birimi sorumlusunun görevi, laboratuvarların Deney ve Kalibrasyon Laboratuvarlarının Yeterliliği için Genel Şartlar EN ISO/IEC 17025 standardına veya ilgili standartlara göre kalite ile ilgili çalışmaların koordinasyonu ve izlenebilirliğini sağlamak ve yönetim sistemi politikalarını, hedeflerini ve Deney ve Kalibrasyon Laboratuvarlarının Yeterliliği için Genel Şartlar EN ISO/IEC 17025 standardı ve ilgili standartların şartlarını karşılayan yönetim sistemine ait dokümanların hazırlanmasını, uygulanmasını, güncelliğini ve gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Özel Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş İzni, Çalışma İzni ve Kapsam Genişletmesi

Kuruluş izni

MADDE 14 – (1) Özel kontrol laboratuvarı kurmak isteyen gerçek ve/veya tüzel kişiler, aşağıdaki bilgi ve belgelerle Genel Müdürlüğe başvurur:

a) Dilekçe.

b) Özel kontrol laboratuvarının adı, sahibinin adı, soyadı veya kurumun adı, açık adresi, telefon, faks numarası ve elektronik posta adresi.

c) Kuruluş ve değişiklikleri içeren Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, vergi levhası fotokopisi ve ticaret odasından alınan faaliyet belgesi.

ç) Özel kontrol laboratuvarı müdürünün noter onaylı sözleşmesi veya müdürün özel kontrol laboratuvarın sahibi olan şirket ortaklarından biri olması halinde özel kontrol laboratuvar müdürü olarak görevlendirildiğine dair yönetim kurulu kararının noter tasdikli örneği, müdürün diplomasının Bakanlık birimleri ya da noterce onaylanmış sureti ve nüfus cüzdanının fotokopisi.

d) Özel kontrol laboratuvarı müdürü için meslek odası bulunan meslekler için kayıtlı olduğu meslek odasından alınacak odaya kayıtlı olduğuna dair belge.

e) Özel kontrol laboratuvarının analiz ve ürün/ürün grupları bazında genel faaliyet konularını belirten belge.

f) Özel kontrol laboratuvarının insanların ikametgahına mahsus binalarda olmadığını gösterir yapı kullanım izin belgesi, kamu binası için binanın imar mevzuatına göre laboratuvar maksatlı yapıldığına dair ruhsat, laboratuvarın tapusu veya kira sözleşmesinin noter onaylı sureti.

g) Özel kontrol laboratuvarının iç yerleşim planı.

ğ) Özel kontrol laboratuvarında yangına karşı gerekli önlemlerin alındığına dair itfaiyeden alınacak belge.

(2) Genel Müdürlük özel kontrol laboratuvarının bilgi ve belgelerini içeren başvuru dosyasını inceler. Dosyanın uygun bulunması halinde Genel Müdürlüğün belirleyeceği en az üç kişiden oluşan laboratuvar denetçileri tarafından özel kontrol laboratuvarı yerinde denetlenir. Genel Müdürlüğe sunulan denetim raporuna göre özel kontrol laboratuvarının kuruluşunun bu Yönetmeliğe uygun olması halinde Genel Müdürlükçe kuruluş izin belgesi düzenlenir.

(3) Yerinde yapılan denetimde özel kontrol laboratuvarının kuruluşunun uygun bulunmaması halinde özel kontrol laboratuvarına denetim raporu ile eksiklikler bildirilir. Özel kontrol laboratuvarı tarafından bir yıl içerisinde eksikliklerin tamamlandığına dair müracaat yapılmaması durumunda özel kontrol laboratuvarının kuruluş izni müracaatı geçersiz sayılır ve kuruluş izni için istenen belgeleri güncelleyerek tekrar müracaat etmesi gerekir. Özel kontrol laboratuvarının eksiklikleri tamamladığına dair Genel Müdürlüğe müracaatından sonra Genel Müdürlüğün belirleyeceği en az üç kişiden oluşan laboratuvar denetçileri tarafından özel kontrol laboratuvarı tekrar eksikliklerle ilgili yerinde denetlenir. Genel Müdürlüğe sunulan denetim raporuna göre özel kontrol laboratuvarının kuruluşunun bu Yönetmeliğe uygun olması halinde Genel Müdürlükçe kuruluş izin belgesi düzenlenir.

(4) Kuruluş izni verilen özel kontrol laboratuvarı yeni bir birim açmak istediğinde, yeni açılacak birim/birimlere ait bilgi ve belgelerle Genel Müdürlüğe müracaat eder, yukarıda belirtilen işlemler yapılarak kuruluş izin belgesi yenilenir.

Çalışma izni

MADDE 15 – (1) Kuruluş izni belgesi alan özel kontrol laboratuvarı, çalışma izni almak için, aşağıdaki bilgi ve belgelerle Genel Müdürlüğe başvurur.

a) Dilekçe.

b) Özel kontrol laboratuvarının analiz ve ürün ve/veya ürün grupları bazında belirlenmiş faaliyet konularını belirten belge (Ek-1).

c) Özel kontrol laboratuvarının organizasyon şeması.

ç) Özel kontrol laboratuvarının her birim sorumlusu ve personeli için Soysal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olduğuna dair belge ve nüfus cüzdanlarının fotokopisi, kayıtlı olduğu meslek odasından alınacak belgenin aslı ve diplomalarının Bakanlığımız birimleri veya noterce onaylanmış suretleri.

d) Genel numune kayıt defterinin numaralandırılarak onaylandığına dair Bakanlık il tarım müdürlüğü veya il kontrol laboratuvar müdürlüğünden alınacak belge.

e) Özel kontrol laboratuvarında kullanılacak cihaz, alet ve ekipmanların marka, model, üretim yılına ait bilgileri, ancak cihaz, alet ve ekipmanlara ilişkin Türkçe kılavuzu, kullanma talimatı ve kalibrasyon belgeleri denetimde yerinde gösterilmek üzere laboratuvarında bulundurulur.

f) Özel kontrol laboratuvarında kullanılacak standart madde ve sertifikalı referans materyallerin listesi.

g) Özel kontrol laboratuvarının kimyasal ve tıbbi atıkların bertaraf edilmesi için ilgili kuruluş ile yaptığı sözleşme.

ğ) Özel kontrol laboratuvarının yetkilendirildiği faaliyet konuları ile ilgili düzenleyecekleri analiz sonuçlarında tarafsız ve bağımsız olunacağına dair beyannamesi.

(2) Çalışma izni almak isteyen özel kontrol laboratuvarı bu belgelerle Genel Müdürlüğe müracaat eder. Genel Müdürlük, başvuru dosyasını inceler. Özel kontrol laboratuvarı, başvuru dosyasının uygun bulunması durumunda çalışma izni almak istediği analizlerin yazılı çalışma talimatları, bu talimatların orijinal kaynakları, ulusal/uluslararası geçerliliği olan standart metod kullanması durumunda Bakanlığın oluşturacağı komisyonca her yıl belirlenecek analizler için metod verifikasyon raporunu, kullanmaması durumunda metod validasyon raporunu içeren dosyalarını Genel Müdürlüğün görevlendirdiği Ulusal Gıda Referans Laboratuvarına veya il kontrol laboratuvarına teknik yönden incelemek üzere gönderir. Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı veya il kontrol laboratuvarı özel kontrol laboratuvarının dosyasını inceler ve eksiklik tespit ettiğinde tamamlaması için özel kontrol laboratuvarına bildirir. Dosyayı inceleyen laboratuvar, özel kontrol laboratuvarının dosyaları ile ilgili işlemler sonuçlandıktan sonra tüm dosyaları laboratuvarında arşivler ve inceleme raporunu (Ek-2) Genel Müdürlüğe gönderir.

(3) İnceleme raporuna göre uygun bulunan analizler için Genel Müdürlüğün belirleyeceği en az üç kişiden oluşan laboratuvar denetçileri tarafından özel kontrol laboratuvarının çalışmaları yerinde denetlenir. Denetlemede laboratuvar denetçileri verifikasyon ve validasyon çalışmaları da dahil analiz ve özel kontrol laboratuvarı ile ilgili tüm teknik kontrolleri yapar. Bir nüshası özel kontrol laboratuvarına verilen ve bir nüshası Genel Müdürlüğe sunulan denetim raporunda belirtilen uygun görülen analizler için özel kontrol laboratuvarının yazılı talep etmesi durumunda Genel Müdürlükçe çalışma izin belgesi düzenlenir.

(4) Özel kontrol laboratuvarı kendisine bildirilen uygun bulunmayan analizler için denetim raporunda belirtilen eksiklikleri tamamlayarak Genel Müdürlüğe bildirmesi gerekir. Özel kontrol laboratuvarının eksikliklerini giderdiğine dair Genel Müdürlüğe müracaatından sonra Genel Müdürlüğün belirleyeceği en az üç kişiden oluşan laboratuvar denetçileri denetim raporunda tespit edilen eksikliklerin giderilip giderilmediğine ilişkin özel kontrol laboratuvarında tekrar denetim yapar.

(5) Laboratuvar denetçileri tarafından Genel Müdürlüğe sunulan denetim raporunda uygun görülen analizler için Genel Müdürlükçe çalışma izin belgesi yeniden düzenlenir.

Kapsam genişletme

MADDE 16 – (1) Kapsam genişletmek isteyen çalışma izni almış özel kontrol laboratuvarı kapsamına dahil edeceği analizlerle ilgili aşağıdaki belgelerle Genel Müdürlüğe müracaat eder.

a) Dilekçe.

b) Özel kontrol laboratuvarının kapsam genişletmek istediği analiz ve ürün ve/veya ürün gruplarını belirten belge (Ek-1).

c) Kapsam genişletmek istediği analizlerle ilgili yeni bir birim açılmış ve personel alımı yapılmış ise birim sorumlusu ve yardımcı personelin Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olduğuna dair belgeleri ve nüfus cüzdanlarının fotokopisi, kayıtlı olduğu meslek odasından alınacak belgenin aslı ve diplomalarının ilgili Bakanlığımız birimleri veya noterce onaylı suretleri.

ç) Özel kontrol laboratuvarında kapsam genişletilecek konularla ilgili kullanılacak cihaz, alet ve ekipmanların marka, model ve üretim yılına ait bilgileri ile birlikte yerleşim planı.

(2) Genel Müdürlük, gönderilen başvuru dosyasını inceler. Başvuru dosyasının uygun bulunması durumunda çalışma izni ile ilgili tüm işlemler sırasıyla kapsam genişletme içinde aynen yapılır.

(3) Özel kontrol laboratuvarları kapsamı devam eden müracaatları sonuçlandırılmadan yeni bir

kapsam genişletme için başvuruda bulunamazlar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yetkilendirme ve Bildirimler

Yetkilendirme

MADDE 17 – (1) Bakanlıktan kuruluş ve çalışma izin belgesi alan özel kontrol laboratuvarı, ürün/ürün grubu ve analiz bazında belirtilen faaliyet konularında bu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinde belirtilen analizleri yapmaya yetkilidir.

(2) Özel kontrol laboratuvarı onaylanmış faaliyet konusu dışında veya analiz yapmadan analiz raporu düzenleyemez.

(3) Her türlü gıda üretimi yapan fabrikalar, işletmeler ve tesisler kendisinin veya kendisinin bağlı bulunduğu organizasyon veya birlikler bünyesinde kurulan özel kontrol laboratuvarlarında kendilerine ait, özel kontrol laboratuvarının sahip olduğu veya ortağı olduğu kuruluşun resmi kontrol numunelerinin analizlerini yapamaz.

(4) Ülke genelinde yapılamayan analizler için Bakanlık gerektiğinde uluslararası laboratuvarlara numune göndermek suretiyle hizmet alabilir.

(5) Bakanlık, laboratuvarların yapmış oldukları analiz veya analiz gruplarında akreditasyon şartı arar. Bakanlık bu analiz veya analiz gruplarını önem ve önceliğine göre belirleyebilir ve bildirir.

Bildirimler

MADDE 18 – (1) Kuruluş ve çalışma izni alan özel kontrol laboratuvarı, laboratuvarının kapatılması, sahibinin, müdürünün, personelinin değişmesi, özel kontrol laboratuvarının adresinin veya adının değişmesi, özel kontrol laboratuvarının genişletilmesi veya yapısını temelden değiştirecek tadilatların yapılması halinde on beş iş günü içinde bu değişiklikleri içeren bilgi ve belge ile birlikte kuruluş ve çalışma izinlerinin asıllarını Genel Müdürlüğe gönderir. Özel kontrol laboratuvarının değişiklikle ilgili bilgi ve belgeleri incelendikten sonra gerekli görüldüğünde Genel Müdürlüğün belirleyeceği en az üç kişiden oluşan laboratuvar denetçileri tarafından özel kontrol laboratuvarında yerinde denetleme yapılır. Denetçiler tarafından hazırlanan ve Genel Müdürlüğe sunulan raporda özel kontrol laboratuvarın yapmış olduğu değişikliğe göre gerek görülürse kuruluş ve/veya çalışma izin belgesi yenilenir.

(2) Özel kontrol laboratuvarları faaliyetleri ile ilgili bilgilerini özel istek analiz sahibinin bilgileri hariç Genel Müdürlüğün belirlediği elektronik ortama girer veya istenilen formda ve zamanda düzenli olarak Genel Müdürlüğe bildirir.

ALTINCI BÖLÜM

Denetim ve Kontroller

Denetim

MADDE 19 – (1) Laboratuvarlar, Genel Müdürlüğün belirleyeceği laboratuvar denetçileri tarafından bu Yönetmelik esasları dahilinde şikayet dışında yılda en az bir defa denetlenir. Denetim, tarihinden en az on beş gün önce laboratuvarlara bildirilir. Şikayet denetimlerinde bildirim yapılmaz. Denetimlerde gizlilik esastır. Laboratuvar müdürü, denetlemeye gelen görevlilere denetim kapsamında her türlü bilgi ve belgeyi sunmak zorundadır. Denetim tutanağı en az iki nüsha halinde düzenlenerek bir nüshası özel kontrol laboratuvarına teslim edilir.

(2) Denetimde, laboratuvarın analizle veya laboratuvarıyla ilgili analiz sonucunu etkileyecek herhangi bir uygunsuzluk bulunduğu takdirde bu uygunsuzluğun giderilmesi için özel kontrol laboratuvarına üç ayı aşmamak üzere süre verilir. Laboratuvar denetçileri denetim raporunu Genel Müdürlüğün laboratuvarın bu uygunsuzluğuyla ilgili tedbir alması için ivedi bir şekilde ulaştırır. Genel müdürlük duruma göre ilgili birim veya analiz faaliyetini durdurabilir. Laboratuvar denetim

tutanağında belirtilen süre içerisinde eksiklik veya uygunsuzluğu tamamlayarak Genel Müdürlüğe bildirir. Genel Müdürlük belirleyeceği en az üç laboratuvar denetçisini özel kontrol laboratuvarında yeniden denetleme yaptırır. Uygunsuzluk ortadan kalkmış ise laboratuvarın ilgili birim veya analiz faaliyetine devam etmesine izin verilir.

Kontroller

MADDE 20 – (1) Laboratuvarlar, her analiz grubu (metal analizleri, pestisit analizleri, mikotoksin analizleri, mikrobiyolojik analizler, katkı analizleri vb.) için yılda en az bir kez ulusal veya uluslararası yeterlilik testleri düzenleyen kuruluşların düzenlediği testlere katılmak ve bu testlerin sonuçlarını Genel Müdürlüğe bildirmek zorundadır.

(2) Genel Müdürlük ayrıca gerektiğinde lüzum gördüğü analizlerde laboratuvarların analiz sonuçlarının kabul edilebilir hata sınırları içerisinde olup olmadığının kontrolü için laboratuvarlardan yeterlilik testlerine katılım sağlamalarını ve katılmış oldukları testlerin sonucunu Genel Müdürlüğe göndermelerini ister ve/veya kollaboratif çalışma yaptırır. Analiz sonuçları Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı veya il kontrol laboratuvarı tarafından değerlendirilir. Analiz sonuçları ile ilgili değerlendirme gizlilik esası doğrultusunda Genel Müdürlüğe bildirilir. Genel Müdürlük laboratuvarların hata sınırları dışında olduğu belirlenen analizlerle ilgili analiz yapma yetkisini, ulusal veya uluslararası yeterlilik testleri düzenleyen kuruluşlarca analiz sonuçlarının yeterliliği onaylanana kadar durdurur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Belge ve Kayıtların Tutulması

Belge ve kayıtlar

MADDE 21 – (1) Laboratuvarın işleyişiyle ilgili olarak aşağıdaki doküman ve kayıtlar tutulur.

- a) Genel numune kayıt defteri (Ek-3).
- b) Birim numune analiz defteri (Ek-4).
- c) Analiz detay formu (Ek-5).
- ç) Muayene ve analiz raporu (Ek-6).
- d) Cihaz, alet ve ekipman listesi (Ek-7).
- e) Cihaz, alet, ekipman bakım, onarım ve kalibrasyon çizelgesi (Ek-8).
- f) Aylık faaliyet raporu (Ek-9).
- g) Kimyasal madde stok takip formu (Ek-10).
- ğ) Standart ve/veya referans maddelerin kayıtları.
- h) Laboratuvarın atık prosedürü ve atık kayıtları.
- ı) Cihaz, alet, ekipmanların kullanım talimatları veya Türkçe orijinal kullanım kılavuzu.
- i) Enstrümantal analizlerde elektronik yedekleri veya kromatogram çıktıları.
- j) Analiz metodlarına ve cihazlara ait validasyon/verifikasyon raporları.
- k) Personel bilgi kayıtları.
- l) Ulusal ve/veya uluslararası yeterlilik test sonuçlarına ait kayıtlar.
- m) Eğitim kayıtları.
- n) İlk yardım talimatı.

(2) Genel numune kayıt defteri dışındaki doküman ve belgeler elektronik ortamdan çıktı alınmak ve onaylanmak suretiyle saklanabilir. Laboratuvarda elektronik ortamda yapılan kayıtlar ile diğer kayıtların izlenebilirliği ve gizlilik içinde muhafazası için gerekli önlemlerin alınması sağlanır. Yukarıda belirtilen doküman ve kayıtlar en az beş yıl muhafaza edilir. Laboratuvarlar aylık faaliyetlerini her ayın on beşine kadar Genel Müdürlüğün belirlediği elektronik ortama girer ve her

üç ayda bir olarak üçer aylık toplam faaliyetlerini ve yıl sonunda yıllık toplam faaliyetlerini yazılı olarak Genel Müdürlüğe gönderir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Analiz Metotları ve Özellikleri, Analiz Raporları ve Ücretleri

Analiz metotları ve özellikleri

MADDE 22 – (1) Laboratuvarlarda öncelikle gıda ve yem mevzuatlarında belirtilen analiz metotları kullanılır. Analiz metotları gıda ve yem mevzuatlarında mevcut değilse, Bakanlık tarafından izin verilecek, ulusal/uluslararası kabul edilmiş bir analiz metodu kullanılır. Ulusal/ Uluslararası kabul edilmiş bir analiz metodu kullanıldığında, laboratuvar tarafından ilgili metodun laboratuvarında uygulanabilirliğinin verifikasyonu çalışmasını yapması gerekir. Ulusal/Uluslararası kabul edilmiş bir analiz metodu kullanılmadığında, laboratuvar tarafından ilgili metodun validasyon çalışmaları yapılarak dokümanite edilir. Yapılan validasyon metotta tanımlanmış olan ürün/ürünler için geçerlidir. Metotta belirtilenin dışında farklı özelliklere sahip bir matriksteki ürün çalışıldığında metod yeniden valide edilir. Elde edilen validasyon sonuçlarına göre metodun optimum şartlarda ve en yüksek performansta kullanılması için gerekli olan uyarıların, dikkat edilecek noktaların, kritik nokta ve kritik işlemlerin tanımlandığı rutin uygulamalara yönelik metod talimatları standart operasyon prosedürü olarak hazırlanır.

(2) Analiz metotları doğruluk, uygulanabilirlik, tespit limiti, tayin sınırı kesinlik, tekrar edilebilirlik, yeniden üretilebilirlik, gelişme, seçimlilik, hassasiyet, doğrusallık, ölçüm belirsizliği ve gerekli görülecek diğer özelliklerini taşımak zorundadır.

(3) Özel istek numunelerin analizi müşteri talep ettiği takdirde Bakanlıkça izin verilen farklı bir metoda göre yapılabilir.

Analiz raporları

MADDE 23 – (1) Laboratuvarlarda analiz raporları en az üç nüsha olarak düzenlenir. Laboratuvarların düzenleyecekleri raporlar reklam amacıyla kullanılamaz. Laboratuvar tarafından analiz raporlarının gizliliği esastır. Rapor formatları sabit olup Bakanlık özel bildirim durumları hariç laboratuvar hiçbir değişiklik yapamaz.

(2) Analiz raporlarının hazırlanmasında aşağıdaki hususlara dikkat edilir.

a) Analiz sonucu cihaz veya metodun tespit edebileceği ölçüm değeri altında olan sonuçlarda “< Ölçüm Limiti/Saptanamadı”, mikrobiyolojik analizlerde < 10, “saptanamadı” şeklinde raporlanır. Gerekli durumlarda ise cihaz bilgisi analiz raporuna yazılır.

b) Enstrümantal cihazlarla yapılan analizlerde kullanılan metod adı, cihaz bilgileri vb. verilebilir.

c) Değerlendirme gerektiren özel tebliğlerin dışında ithalat, ihracat ve denetim amaçlı numunelerde analiz sonuçları ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmaz.

ç) Numunede yapılan bütün analizler aynı raporda belirtilir.

d) Analiz raporunda raporun kısmen kullanılmayacağına dair uyarıcı ifade ve “Analiz Sonuçları Yukarıda Belirtilen Numune İçin Geçerlidir.” ifadesi yer alır.

e) Resmî istek ve özel istek analiz raporlarında ilgili mevzuata göre değerlendirme yapılabilir.

f) Özel istek muayene ve analiz raporlarının son sayfasında mutlaka “Adli ve idari işlemler ile reklam amacıyla kullanılamaz.” ifadesi yazılır.

g) Raporda mevzuatın gerektirdiği durumlarda geri alma sonuçları, ölçüm belirsizliği gibi analiz sonucunu etkileyen parametreleri belirtilir.

ğ) Özel istek analiz raporlarında analizi talep eden kuruluş/şahsın adresi veya numunenin alındığı yer rapora eklenebilir.

Analiz ücretleri

MADDE 24 – (1) İl kontrol laboratuvarları ve özel kontrol laboratuvarlarınca uygulanacak analiz (ithalat, ihracat, özel istek vb.) ücretlerinin tümü, analiz bazında analiz maliyetleri dikkate alınmak suretiyle her yıl Bakanlığın belirleyeceği esaslara göre oluşturulacak özel kontrol laboratuvarlarının temsilcisinin de katılacağı bir komisyon tarafından belirlenir. Yıl içerisinde ilk defa olarak yapılmaya başlanan analizlerin ücretleri Bakanlıkça belirlenir. Belirlenen fiyat tarifesi Bakanlıkça ihale mevzuatı kapsamında alınacak ölçüm ve analiz hizmetleri için geçerli değildir.

(2) Komisyon tarafından belirlenen fiyat tarifesinin tüm laboratuvarlar tarafından uyulması zorunludur. Bakanlık kendi resmi numuneleri için belirlenen fiyatlara uymayan özel kontrol laboratuvarına numune gönderimini durdurabilir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İdari Yaptırımlar

İdari Yaptırımlar

MADDE 25 – (1) Bakanlıktan, bu Yönetmeliğin 14 üncü ve 15 inci maddesinde belirtilen onayı almadan faaliyette bulunan ve/veya analiz yapmadan analiz raporu düzenleyen özel kontrol laboratuvarları için 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 41 inci maddesinin birinci fıkrasının (g) bendi uygulanır.

(2) Bakanlıkça, bu Yönetmeliğin 21 inci maddesinde istenilen kayıtları tutmayan ve süresi içerisinde sunmayanlar ile 18 inci maddesinde bildirim istenilen değişiklikleri süresi içerisinde bildirmeyen özel kontrol laboratuvarları için 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 41 inci maddesinin birinci fıkrasının (ğ) bendi uygulanır.

(3) Özel kontrol laboratuvarlarının denetimleri ile ilgili bu Yönetmeliğin 19 uncu maddesinde belirtilen denetimlerde tespit edilen uygunsuzluğu verilen süre sonunda gidermeyen özel kontrol laboratuvarları için 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 41 inci maddesinin birinci fıkrasının (h) bendi uygulanır.

(4) Bu madde hükümleri il kontrol laboratuvarları için uygulanmaz.

ONUNCU BÖLÜM

Çeşitli ve Son hükümler

Yürürlükten kaldırılan yönetmelik

MADDE 26 – (1) 23/6/2005 tarihli ve 25854 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

Mevcut laboratuvarlar

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Halen faaliyet gösteren laboratuvarlar bu Yönetmeliğin yayımından itibaren iki yıl içinde bu Yönetmelik hükümlerine uymak zorundadır.

Geçici yaptırımlar

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmeliğin 25 inci maddesi yürürlüğe girinceye kadar, 25 inci maddede düzenlenen hususlarla ilgili olarak, 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 29 uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde düzenlenen idari yaptırımlar uygulanır.

Yürürlük

MADDE 27 – (1) Bu Yönetmeliğin;

a) 25 inci maddesi, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 41 inci maddesinin yürürlüğe girdiği tarihte,

b) Diğer hükümleri yayımı tarihinde,
yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 28 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyişleri Bakanı yürütür.

Ekler için <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2010/10/20101001-9.htm> adresini ziyaret ediniz.

Mahkeme Kararları

T.C.

DANIŞTAY

ONUNCU DAİRE

Esas No : 2009/14562

Davacı ve Yürütmenin Durdurulmasını İsteyen:

Davalı : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı - ANKARA

Davanın Özeti : 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve öncelikle 11. ve 20. maddelerinin yürütülmesinin durdurulması istenilmektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi :

Düşüncesi : Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve öncelikle 11. ve 20. maddelerinin yürütülmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, dava konusu yönetmelikte kapsamı ve içeriği belirtilen şekilde, mevzuatımızda ilk defa ayrıntılı düzenlemelerin yapılması, öncelikle bu konuda yasa çıkartılarak, esaslarının belirlenip çerçevesinin çizilmesini gerektirmektedir.

Dava konusu Yönetmeliğin 3.maddesinde “dayanak” olarak belirtilen çeşitli yasalarda davalı idareye yetki veren hükümler; esasları belirlenmeden ve çerçevesi çizilmeden genel ifadelerle ve bazı alanlarda da sınırlı düzenleme yapma yetkisi verdiği, bu hükümlerin ; davalı idareye, GDO lu ürünlere ilişkin olarak, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili temel ilkeler, esaslar, yasaklar, yasaklar ve yaptırımlar koyup, kurullar oluşturarak, onlara görev ve yetkiler verecek şekilde kapsamlı düzenlemeleri mevzuatımızda ilk defa yapmasına, dolayısıyla dava konusu yönetmeliğe yeterli hukuki dayanağı oluşturmamaktadır.

Belirtilen nedenle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27. maddesinde yürütmenin durdurulması için aranılan koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından; yürütmenin durdurulması isteminin kabulü gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı:

Düşüncesi : 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasası'nın 27. maddesi uyarınca yürütmenin durdurulması isteminin incelenmesi için davalı idarenin savunmasının alınması; bununla birlikte davanın durumuna, uyumsuzluğun niteliğine ve davacı tarafından ortaya konulan savlara göre Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesinin, aynı maddenin 5., 6. ve 7. fıkralarının, 14. maddesinin 1. fıkrası ile 15. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “... %0,9'un üzerinde GDO içermesi halinde ...” tümcelerinin yürütülmesinin, davalı idarenin savunması alındıktan sonra yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilmeye kadar, durdurulması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren, 2575 sayılı Danıştay Kanununun Ek 1. maddesi uyarınca, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Dairelerinden oluşan Müsterek Kurulca, gereği görüldü :

Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve öncelikle 11. ve 20. maddelerinin yürütülmesinin

durdurulması istemiyle açılmıştır.

Anayasanın; 56.maddesinde, herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin Devletin ve vatandaşların ödevi olduğu, Devletin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla faaliyette bulunacağı öngörülmüş, 172.maddesinde de, Devletin, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alacağı hükme bağlanmıştır.

Anayasanın 124. maddesinde ise, “Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.” hükmüne yer verilmiştir.

Dava konusu 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 1. maddesinde, yönetmeliğin, insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkartıldığı belirtilmektedir.

Anılan Yönetmeliğin; 2.maddesinde, kapsamı ve istisnası; 3. maddesinde, bu Yönetmeliğin; 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 10 uncu maddesi, 7/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu ile 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına Dair Kanuna dayanılarak hazırlandığı; 4.maddesinde, yönetmelikte geçen tanımlar; 5.maddesinde, genel hükümler, zorunluluklar ve yasaklar; 6.maddesinde, izin koşulları; 7.maddesinde, “komite” nin oluşturulması; 8.maddesinde, komitenin görev ve yetkileri; 9. maddesinde, GDO lu ürünün komite tarafından değerlendirilmesi amacıyla gen sahibi tarafından yapılacak başvuru; 10.maddesinde, maddede belirtilen konularda çalışmalar yapmak üzere çalışma grupları kurulabilmesi; 11. maddesinde, GDO lu ürünün ithalatı; 12.maddesinde, GDO lu ürünlerin işlenmesi ve depolanması; 13.maddesinde, GDO lu ürünün ihracatı; 14.ve 15. maddelerinde, GDO lu gıdaların ve yemlerin etiketlenmesi; 16.maddesinde, GDO lu ürünlerin ithal veya ihracından son tüketiciye ulaşana kadar izlenmesi; 17.maddesinde, denetim ve kontrol; 19.maddesinde, bu yönetmelik hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak idari yaptırımlar düzenlenmiş olup; 20.maddesinde, bu yönetmeliğin yayımı tarihinde yürürlüğe gireceği öngörülmüştür.

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan dava konusu Yönetmeliğin; 5. maddesinin 1.fıkrası, 7.maddesinin 1.fıkrası, 11.maddesinin 1/a fıkrası ve 15.maddesinin 1.fıkrası değiştirilmiş, 5.maddesinin 6.,7.,8.fıkraları ile 11.maddesinin 1/b fıkrası yürürlükten kaldırılmış, ayrıca yönetmeliğe bir geçici madde eklenmiştir. Öte yandan, değişikliğe ilişkin bu yönetmeliğin 26.10.2009 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girdiği belirtilmiş ve Yönetmeliğin genel esaslarıyla varlığı devam ettirilmiştir.

Bakılan uyuşmazlıkta, davalı idarenin, yukarıda sözü edilen alanı, dayanağı olarak gösterilen mevzuat esas alınarak ve yönetmelikle düzenleyip düzenleyemeyeceğinin irdelenmesi gerekmektedir.

Yukarıda aktarıldığı üzere, dava konusu Yönetmeliğin 3.maddesinde, Yönetmeliğe dayanak olarak gösterilen düzenlemelerden sadece 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda dayanak yasa maddesinin 10.madde olduğunun belirtildiği, diğer dördünde ise, açıkça dayanak maddeler belirtilmeyerek, Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin adlarının sayılmasıyla yetinilmiş bulunmaktadır. Anılan düzenlemelerde; konunun çerçevesi çizilmeden, genel kavramlara yer verildiği ve bu haliyle dava konusu Yönetmeliğin ancak belli kısımlarına dayanak oluşturabilecekleri anlaşıldığından;

idarece, yukarıda belirtilen kapsamda, ayrıntılı olarak ve mevzuatımızda ilk defa ortaya konulan düzenlemelerin (yönetmeliklerin) yapılabilmesi için yeterli dayanağı oluşturamayacakları sonucuna varılmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin, bir çok kararında olduğu gibi, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un bazı maddelerinin Anayasaya aykırılık iddiasının incelendiği 8.1.2009 tarih ve E:2004/69 K:2009/6 sayılı kararında da vurgulandığı üzere, Anayasa'nın 7. maddesinde, yasama yetkisinin Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği; 8. maddesinde, yürütme yetki ve görevinin Anayasa'ya ve yasalara uygun olarak kullanılacağı ve yerine getirileceği, buna göre, yürütmenin düzenleme yetkisinin, sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetki olduğu, Anayasa'da öngörülen ayrık durumlar dışında, yasalarda düzenlenmemiş bir alanda, yasa ile yürütmeye genel nitelikte kural koyma yetkisi verilemeyeceği ve yasada açıkça esasları belirlenmeden, çerçevesi çizilmeden, Bakanlığa Yönetmelikle alt düzenlemeler yapması konusunda çok geniş yetkiler verilmesinin yasama yetkisinin devri niteliği taşıyacağı tartışmasıdır.

Bu durumda, gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, yukarıda kapsamı ve içeriği belirtilen şekilde, öncelikle bu konuda yasa çıkartılarak, esaslarının belirlenip çerçevesinin net olarak çizilmesini gerektirmektedir.

Bu itibarla, çeşitli yasalarda yer alan, esas belirlemeyen ve çerçeve çizmeyen genel ifadeler ile bazı alanlarda sınırlı düzenleme yapma yetkisi veren, konuyla ilgili hükümler ; davalı idareye, GDO lu ürünlere ilişkin olarak, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili temel ilkeler, esaslar, yasaklar ve yaptırımlar koyup, daha önce hiçbir yasada düzenlenmemiş olan "komite" adlı kurul ile çalışma grupları oluşturarak, onlara görev ve yetkiler verecek şekilde kapsamlı düzenlemeleri ilk defa yapmasına ve dolayısıyla da dava konusu yönetmeliğe yeterli hukuki dayanağı oluşturmamaktadır.

Nitekim, dava konusu yönetmelikle düzenlenen konulara ilişkin olarak, ülkemizde çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile bitki, hayvan ve insan sağlığı ve yaşamının korunması için 4898 sayılı Kanunla onaylanan Cartagena Biyogüvenlik Protokolü de dikkate alınarak, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünler ile ilgili faaliyetleri düzenlemek, denetlemek, izlemek üzere biyogüvenlik sistemini kurmak, geliştirmek ve uygulanmasını sağlamak amacıyla, araştırma ve geliştirme, muamele, kullanım, taşıma, ithalat ve ihracatı da kapsayan ticari işlemler de dahil olmak üzere GDO ve ürünlerini içeren faaliyetler, bu faaliyetlerle ilgili gerçek kişiler ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine dair hükümleri kapsar şeklinde davalı idarece çalışmaları yapılan, "Ulusal Biyogüvenlik Kanun Taslağı"nın Bakanlar Kuruluna sunulduğu yolundaki, davalı idarenin resmi internet sitesinde haber olarak yer alan bilgiler de, dava konusu yönetmelikle düzenlenen konuların tamamıyla bu konuda çıkartılacak bir yasa ile düzenlenmesi gerektiğinin bir diğer göstergesidir.

Bu haliyle, dava konusu yönetmeliğin yasal dayanağı olarak, Kanunların ad ve numaralarının sayılması suretiyle gösterilen mevzuatın; Yönetmeliğin düzenlediği konuların, çevre, insan ve toplum sağlığı gibi temel hususları ilgilendirdiği dikkate alındığında, yönetmeliğin yasal dayanağı olarak kabulüne olanak bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Açıklanan nedenlerle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27. maddesinde yürütmenin durdurulması için aranan koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından; 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 11. ve 20. maddelerinin yürütülmesinin durdurulmasına, 20.11.2009 tarihinde oyçokluğuyla karar verildi.

AZLIK OYU : Aynı istemle açılmış olan 2009/14646 esas sayılı dosyada, 20.11.2009 tarih ve E:2009/14646 sayılı kararla, dava konusu Yönetmeliğin yürütmesinin durdurulmasına karar verildiğinden; bu dosyadaki aynı istem hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi gerektiği oyu ile çoğunluk kararına katılmıyorum.

T.C.

DANIŞTAY

ONUNCU DAİRE

Esas No : 2009/14646

Davacı ve Yürütmenin Durdurulmasını İsteyen:

Vekili :Av.

Davalı : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı - ANKARA

Davanın Özeti : 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve yürütülmesinin durdurulması istenilmektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi :

Düşüncesi :Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve yürütülmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, dava konusu yönetmelikte kapsamı ve içeriği belirtilen şekilde, mevzuatımızda ilk defa ayrıntılı düzenlemelerin yapılması, öncelikle bu konuda yasa çıkartılarak, esaslarının belirlenip çerçevesinin çizilmesini gerektirmektedir.

Dava konusu Yönetmeliğin 3.maddesinde “dayanak” olarak belirtilen çeşitli yasalarda davalı idareye yetki veren hükümler; esasları belirlenmeden ve çerçevesi çizilmeden genel ifadelerle ve bazı alanlarda da sınırlı düzenleme yapma yetkisi verdiği, bu hükümlerin ; davalı idareye, GDO lu ürünlere ilişkin olarak, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili temel ilkeler, esaslar, yasaklar ve yaptırımlar koyup, kurullar oluşturarak, onlara görev ve yetkiler verecek şekilde kapsamlı düzenlemeleri mevzuatımızda ilk defa yapmasına, dolayısıyla dava konusu yönetmeliğe yeterli hukuki dayanağı oluşturmamaktadır.

Belirtilen nedenle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27. maddesinde yürütmenin durdurulması için aranılan koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından; yürütmenin durdurulması isteminin kabulü gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı :

Düşüncesi : 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasası'nın 27. maddesi uyarınca yürütmenin durdurulması isteminin incelenmesi için davalı idarenin savunmasının alınması; bununla birlikte davanın durumuna, uyumsuzluğun niteliğine ve davacı tarafından ortaya konulan savlara göre Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesinin, aynı maddenin 5., 6. ve 7. fıkralarının, 14. maddesinin 1. fıkrası ile 15. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “... %0,9'un üzerinde GDO içermesi halinde ...” tümcelerinin yürütülmesinin, davalı idarenin savunması alındıktan sonra yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilmeye kadar, durdurulması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren, 2575 sayılı Danıştay Kanununun Ek 1. maddesi uyarınca, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Dairelerinden oluşan Müşterek Kurulca, gereği görüldü :

Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin iptali ve yürütülmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Anayasanın; 56.maddesinde, herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin Devletin ve vatandaşların ödevi olduğu, Devletin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla faaliyette bulunacağı öngörülmüş, 172.maddesinde de, Devletin, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alacağı hükme bağlanmıştır.

Anayasanın 124. maddesinde ise, “Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.” hükmüne yer verilmiştir.

Dava konusu 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 1. maddesinde, yönetmeliğin, insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkartıldığı belirtilmektedir.

Anılan Yönetmeliğin; 2.maddesinde, kapsamı ve istisnası; 3. maddesinde, bu Yönetmeliğin; 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 10 uncu maddesi, 7/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu ile 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünler İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına Dair Kanuna dayanılarak hazırlandığı; 4.maddesinde, yönetmelikte geçen tanımlar; 5.maddesinde, genel hükümler, zorunluluklar ve yasaklar; 6.maddesinde, izin koşulları; 7.maddesinde, “komite” nin oluşturulması; 8.maddesinde, komitenin görev ve yetkileri; 9. maddesinde, GDO lu ürünün komite tarafından değerlendirilmesi amacıyla gen sahibi tarafından yapılacak başvuru; 10.maddesinde, maddede belirtilen konularda çalışmalar yapmak üzere çalışma grupları kurulabilmesi; 11. maddesinde, GDO lu ürünün ithalatı; 12.maddesinde, GDO lu ürünlerin işlenmesi ve depolanması; 13.maddesinde, GDO lu ürünün ihracatı; 14.ve 15. maddelerinde, GDO lu gıdaların ve yemlerin etiketlenmesi; 16.maddesinde, GDO lu ürünlerin ithal veya ihracından son tüketiciye ulaşana kadar izlenmesi; 17.maddesinde, denetim ve kontrol; 19.maddesinde, bu yönetmelik hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak idari yaptırımlar düzenlenmiş olup; 20.maddesinde, bu yönetmeliğin yayımı tarihinde yürürlüğe gireceği öngörülmüştür.

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan dava konusu Yönetmeliğin; 5. maddesinin 1.fıkrası, 7.maddesinin 1.fıkrası, 11.maddesinin 1/a fıkrası ve 15.maddesinin 1.fıkrası değiştirilmiş, 5.maddesinin 6.,7.,8.fıkraları ile 11.maddesinin 1/b fıkrası yürürlükten kaldırılmış, ayrıca yönetmeliğe bir geçici madde eklenmiştir. Öte yandan, değişikliğe ilişkin bu yönetmeliğin 26.10.2009 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girdiği belirtilmiş ve Yönetmeliğin genel esaslarıyla varlığı devam ettirilmiştir.

Bakılan uyuşmazlıkta, davalı idarenin, yukarıda sözü edilen alanı, dayanağı olarak gösterilen mevzuat esas alınarak ve yönetmelikle düzenleyip düzenleyemeyeceğinin irdelenmesi gerekmektedir.

Yukarıda aktarıldığı üzere, dava konusu Yönetmeliğin 3.maddesinde, Yönetmeliğe dayanak olarak gösterilen düzenlemelerden sadece 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda dayanak yasa maddesinin 10.madde olduğunun belirtildiği, diğer dördünde ise, açıkça dayanılan maddeler belirtilmeyerek, Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin adlarının sayılmasıyla yetinilmiş bulunmaktadır.

Anılan düzenlemelerde; konunun çerçevesi çizilmeden, genel kavramlara yer verildiği ve bu haliyle dava konusu Yönetmeliğin ancak belli kısımlarına dayanak oluşturabilecekleri anlaşıldığından; idarece, yukarıda belirtilen kapsamda, ayrıntılı olarak ve mevzuatımızda ilk defa ortaya konulan düzenlemelerin (yönetmeliklerin) yapılabilmesi için yeterli dayanağı oluşturamayacakları sonucuna varılmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin, bir çok kararında olduğu gibi, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un bazı maddelerinin Anayasaya aykırılık iddiasının incelendiği 8.1.2009 tarih ve E:2004/69 K:2009/6 sayılı kararında da vurgulandığı üzere, Anayasa'nın 7. maddesinde, yasama yetkisinin Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği; 8. maddesinde, yürütme yetki ve görevinin Anayasa'ya ve yasalara uygun olarak kullanılacağı ve yerine getirileceği, buna göre, yürütmenin düzenleme yetkisinin, sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetki olduğu, Anayasa'da öngörülen ayrık durumlar dışında, yasalarda düzenlenmemiş bir alanda, yasa ile yürütmeye genel nitelikte kural koyma yetkisi verilemeyeceği ve yasada açıkça esasları belirlenmeden, çerçevesi çizilmeden, Bakanlığa Yönetmelikle alt düzenlemeler yapması konusunda çok geniş yetkiler verilmesinin yasama yetkisinin devri niteliği taşıyacağı tartışmasızdır.

Bu durumda, gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, yukarıda kapsamı ve içeriği belirtilen şekilde, öncelikle bu konuda yasa çıkartılarak, esaslarının belirlenip çerçevesinin net olarak çizilmesini gerektirmektedir.

Bu itibarla, çeşitli yasalarda yer alan, esas belirlemeyen ve çerçeve çizmeyen genel ifadeler ile bazı alanlarda sınırlı düzenleme yapma yetkisi veren, konuyla ilgili hükümler ; davalı idareye, GDO lu ürünlere ilişkin olarak, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili temel ilkeler, esaslar, yasaklar ve yaptırımlar koyup, daha önce hiçbir yasada düzenlenmemiş olan "komite" adlı kurul ile çalışma grupları oluşturarak, onlara görev ve yetkiler verecek şekilde kapsamlı düzenlemeleri ilk defa yapmasına ve dolayısıyla da dava konusu yönetmeliğe yeterli hukuki dayanağı oluşturmamaktadır.

Nitekim, dava konusu yönetmelikle düzenlenen konulara ilişkin olarak, ülkemizde çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile bitki, hayvan ve insan sağlığı ve yaşamının korunması için 4898 sayılı Kanunla onaylanan Kartagena Biyogüvenlik Protokolü de dikkate alınarak, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünler ile ilgili faaliyetleri düzenlemek, denetlemek, izlemek üzere biyogüvenlik sistemini kurmak, geliştirmek ve uygulanmasını sağlamak amacıyla, araştırma ve geliştirme, muamele, kullanım, taşıma, ithalat ve ihracatı da kapsayan ticari işlemler de dahil olmak üzere GDO ve ürünlerini içeren faaliyetler, bu faaliyetlerle ilgili gerçek kişiler ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine dair hükümleri kapsar şeklinde davalı idarece çalışmaları yapılan, "Ulusal Biyogüvenlik Kanun Taslağı"nın Bakanlar Kuruluna sunulduğu yolundaki, davalı idarenin resmi internet sitesinde haber olarak yer alan bilgiler de, dava konusu yönetmelikle düzenlenen konuların tamamıyla bu konuda çıkartılacak bir yasa ile düzenlenmesi gerektiğinin bir diğer göstergesidir.

Bu haliyle, dava konusu yönetmeliğin yasal dayanağı olarak, Kanunların ad ve numaralarının sayılması suretiyle gösterilen mevzuatın; Yönetmeliğin düzenlediği konuların, çevre, insan ve toplum sağlığı gibi temel hususları ilgilendirdiği dikkate alındığında, yönetmeliğin yasal dayanağı olarak kabulüne olanak bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Açıklanan nedenlerle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27. maddesinde yürütmenin durdurulması için aranan koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından; 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin yürütülmesinin durdurulmasına, 20.11.2009 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

T.C.

DANIŞTAY

İDARİ DAVA DAİRELERİ

KURULU

YD. İtiraz No: 2009/1042

İtiraz Eden (Davalı) : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı - ANKARA

Karşı Taraf (Davacı) :

Vekili : Av.

İstemin Özeti : Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca verilen yürürlüğün durdurulması isteminin kabulüne ilişkin 20.11.2009 günlü, E:2009/14646 sayılı karara, davalı idare itiraz etmekte ve kararın kaldırılmasını istemektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi ... Düşüncesi : Dava konusu, Yönetmeliğin dayanağı olan Yasa maddeleri birlikte değerlendirildiğinde davalı Bakanlığın genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri içeren gıda ve yem maddeleri hakkında usul ve esasları belirlemeye yetkili olduğu anlaşıldığından davalı idare itirazının kabulü gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı ... Düşüncesi : “İdare Hukuku”nda “yetki” kavramı, idareye, Anayasa ve yasalarla tanınmış olan karar alma gücünü ifade etmektedir. Bu yönüyle idari işlemin en temel unsurunu oluşturan “yetki”, yasayla hangi makama verilmiş ise ancak onun tarafından kullanılabilir. İdare Hukukunda “yetkisizlik kuralı, yetkili olma istisna”dır. Bu istisna ise, yetkinin, yalnızca yasayla gösterilen hallerde ve yine yasayla gösterilen idari merciler tarafından kullanılmalıdır. Öte yandan Anayasa’nın 123. maddesi uyarınca kuruluş ve görevleri yasayla düzenlenmek durumunda olan idarenin kendi düzenleme yetkisi de yasalarla sınırlı olduğundan, yetki kuralları genişletici yoruma tabi tutulamaz.

5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Yasa’nın 3. maddesinde bitkisel, hayvansal ve mikrobiyolojik kaynaklara, genetik modifikasyon teknolojileri ile başka bir canlı türüne ait bir genin aktarılması ile DNA’sının belli bir bölümünde istenilen değişiklik yapılmış olan gıdalar “genetik modifiye gıdalar” olarak tanımlanmıştır.

Sözü edilen tanım 5179 sayılı Yasa’nın Hükümet Tasarısı’nda yer almamaktadır. Bu tanım, TBMM Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu tarafından Tasarıya eklenmiştir. Ayrıca aynı Komisyonun Tasarı’ya eklediği 27. maddede ise genetik modifiye gıdalara ilişkin usul ve esasların yönetmelikle belirlenmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte Tasarı’yı “Esas Komisyon” olarak görüşen TBMM Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu “genetik modifiye gıda” tanımını korumakla birlikte, Tali Komisyonun eklediği 27. maddeyi Tasarı metninden çıkarmıştır. Ancak bunun yerine, Tasarının 21. maddesinin sonunda “Ancak, bilimsel yöntemler ve klinik testlerle kanıtlanmış ve Bakanlık tarafından kabul edilen, fonksiyonel gıdalar/özel beyanlı gıdalar ve genetik modifiye gıdalar ile benzeri diğer konulara ilişkin usul ve esaslar, Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.” kuralına yer vermiştir. Tasarının 21. maddesi bu değişiklikler doğrultusunda TBMM Genel Kurulu’nda görüşülerek kabul edilmiştir.

5179 sayılı Yasa’nın değiştirilen 21. maddesi, gıda maddeleri ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin etiketlenmesi, reklam ve tanıtımına ilişkindir. Bu çerçevede maddenin ilk iki fıkrasında etiket, reklam ve tanıtımın içeriğine ilişkin kimi yasaklamalar getirilerek, reklam ve tanıtım ile ilgili usul ve esasların yönetmelikle belirlenmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede gıdanın etiketinin, reklam ve tanıtımının sahte, yanıltıcı veya gıdanın karakterine, yapısına, özellikle doğasına, özelliklerine, bileşimine, miktarına, dayanıklılığına, orijinine, üretim metoduna göre hatalı bir izlenim yaratacak, gıdanın sahip olmadığı etki ve özelliklere atıfta bulunacak, tüm benzer gıda maddeleri ile aynı

özelliklere sahip olduğu halde gıda maddesinin özel karakteristiklerine sahip olduğunu bildiren veya ima eden ifadeleri ve tüketiciyi yanıltacak yazı, resim, şekil ve benzerlerini içermesi yasaklanmıştır.

Maddenin, Yasa'nın 3. maddesinde tanımlanan ve doğal olarak 5179 sayılı Yasa'nın kurallarına bağlı olan "genetik modifiye gıdaları" da kapsadığı açıktır. Buna karşılık yasa koyucu 21. maddenin özellikle ikinci fıkrasında ilgili idareye reklam ve tanıtım ile ilgili usul ve esasları yönetmelikle düzenleme yetkisi vermesine karşılık, aynı maddenin son fıkrasında bilimsel yöntemler ve klinik testlerle kanıtlanmış ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kabul edilen genetik modifiye gıdaların etiket, reklam ve tanıtımını maddenin birinci fıkrasındaki yasaklardan ayırarak, bunlara ilişkin usul ve esasların da adı geçen Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenmesi esasını kabul etmiştir. Böylece 5179 sayılı Yasa genetik modifiye gıdalardan yalnızca bu nitelikleri bilimsel yöntemler ve klinik testlerle kanıtlanan ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kabul edilenlerin reklamının yapılmasına, etiketlenmesine ve tanıtılmasına, dolayısıyla üretilmesine, işlenmesine, ithalatına, ihracına, tesciline ve tüketilmesine izin verilmiş olup, bu gıdaların söz konusu işlemlere tabi olacak nitelikteki genetik modifiye gıdalardan olup, olmadığını belirleme yetkisi ise davalı idareye bırakılmıştır.

Bu bağlamda 5179 sayılı Yasa'nın 3. maddesinde "genetik modifiye gıdalar"ın tanımlanmasının, aynı Yasa'nın 21. maddesinin son fıkrasında "bilimsel yöntemler ve klinik testlerle kanıtlanmış ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kabul edilen genetik modifiye gıdalar"dan söz edilerek bunların etiket, reklam ve tanıtımının, diğer gıdalardan farklı usul esaslara bağlı tutulmasının yanı sıra dava konusu Yönetmeliğin 3. maddesinde ve davalı idarenin itiraz dilekçesinde sözü edilen diğer yasa ve KHK kuralları birlikte değerlendirildiğinde, davalı idarenin genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemeye yetkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Açıklanan nedenle, davalı idarenin itirazının kabulü ile yürütmenin durdurulması isteminin kabulü yolundaki kararın kaldırılması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunca 2577 sayılı Yasada itiraz aşamasında duruşma yapılmasına ilişkin bir kural yer almadığından davalı idarenin bu istemi kabul edilmeyerek işin esasını incelendi, gereği görüldü:

Dava, 26.10.2009 günlü, 27388 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik"nin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulu 20.11.2009 günlü, E:2009/14646 sayılı kararıyla; dava konusu Yönetmeliğin 3. maddesinde Yönetmeliğe dayanak olarak gösterilen düzenlemelerden sadece 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 10. maddesinin açıkça belirtildiği, diğerlerinde ise açıkça dayanan maddeler belirtilmemiş yasa ve kanun hükmünde kararnamelerin adlarının sayılmasıyla yetinildiği, bu düzenlemelerde konunun çerçevesi çizilmeden genel kavramlara yer verildiği ve bu haliyle dava konusu Yönetmeliğin ancak belli kısımlarına dayanak oluşturabilecekleri anlaşıldığından ayrıntılı olarak ilk defa mevzuata konulan düzenlemenin yeterli dayanağını oluşturmayacakları sonucuna varıldığı; gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında öncelikle bu konuda yasa çıkartılarak esaslarının belirlenip çerçevesinin net olarak çizilmesi gerektiği; çeşitli yasalarda yer alan ancak esasını belirlemeyen ve çerçeve çizmeyen genel ifadelerin bazı alanlarda sınırlı düzenleme yapma yetkisi vermekle birlikte dava konusu Yönetmeliğe yeterli hukuki dayanak oluşturmadığı; Ulusal Biyogüvenlik Kanun Tasarısı'nın Bakanlar Kuruluna sunulduğunun davalı idarenin resmi internet sitesinde haber olarak yer almasının da, Yönetmelikle düzenlenen hususların bu konuda çıkartılacak yasa ile düzenlenmesi gerektiğinin göstergesi olduğu gerekçesiyle dava

konusu Yönetmeliğin yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir.

Davalı idare, bu karara itiraz etmekte ve kaldırılmasını istemektedir.

İnsan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla yürürlüğe konulan dava konusu Yönetmelik, tohumluklar dışındaki genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili düzenlemeleri kapsamakta; Sağlık Bakanlığınca ruhsat veya izin verilen ürünler ise Yönetmeliğin kapsamı dışında bulunmaktadır.

Yönetmeliğin; 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 10. maddesi, 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun,1734 sayılı Yem Kanunu ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına Dair Kanuna dayanılarak hazırlandığı, 3. maddesinde belirtilmekte; öte yandan 4.maddesinde, yönetmelikte geçen tanımlar; 5.maddesinde, genel hükümler, zorunluluklar ve yasaklar; 6.maddesinde, izin koşulları; 7.maddesinde, "komite" nin oluşturulması; 8.maddesinde, komitenin görev ve yetkileri; 9. maddesinde, GDO'lu ürünün komite tarafından değerlendirilmesi amacıyla gen sahibi tarafından yapılacak başvuru; 10.maddesinde, maddede belirtilen konularda çalışmalar yapmak üzere çalışma grupları kurulabilmesi; 11. maddesinde, GDO'lu ürünün ithalatı; 12.maddesinde, GDO'lu ürünlerin işlenmesi ve depolanması; 13.maddesinde, GDO'lu ürünün ihracatı; 14.ve 15. maddelerinde, GDO'lu gıdaların ve yemlerin etiketlenmesi; 16.maddesinde, GDO'lu ürünlerin ithal veya ihracından son tüketiciye ulaşana kadar izlenmesi; 17.maddesinde, denetim ve kontrol; 19.maddesinde, bu yönetmelik hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak idari yaptırımlar düzenlenmiştir.

Amacı, kapsamı ve düzenleme alanına yukarıda yer verilen Yönetmeliği, hazırlama ve yürürlüğe koyma konusunda davalı idarenin yasal dayanağının bulunup bulunmadığının öncelikle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Uyuşmazlığın çözümü için idarenin düzenleme yetkisinin kapsamı ve bu bağlamda idarenin özerk ve türev düzenleme yetkisi üzerinde durulmalıdır. İdarenin düzenleme yetkisinin dayanağını Anayasa'nın muhtelif maddelerinde bulmak hukuken olanaklıdır. Anayasa'nın 8. maddesinde "yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa'ya, kanunlara uygun olarak yerine getirilir.", 113. maddesinin birinci fıkrasında "Bakanlıkların kurulması, kaldırılması görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir", 115. maddesinde "Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir. Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır." , 124. maddesinde "Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete'de yayımlanacağı kanunda belirtilir." ve 107. maddesinde "Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir." yolunda yer alan hükümler idarenin özerk ve türev düzenleme yetkisinin Anayasal dayanağını oluşturmaktadır.

Anayasa'nın 8. maddesinin yürütmeyi aynı zamanda "yetki" olarak da tanımlamış olması idarenin düzenleme yetkisinin niteliği üzerinde duraksama yaratmışsa da, özerk düzenleme yetkisinin sadece Anayasa'nın 107. maddesinde öngörülen istisnai duruma ilişkin bulunduğu, idarenin düzenleme yetkisinin aslında ikincil, türev nitelikte olduğu hususunda bugün için bir duraksama bulunmamaktadır. Anayasa'ya göre idare düzenleme yetkisini yasal çerçevesinde ve yasalara uygun olarak kullanmak zorundadır.

İdareler, yasada dayanağı bulunmak ve üst hukuk kurallarına aykırı olmamak kaydıyla görev alanlarıyla ilgili her konuyu yönetmeliklerle düzenleyebilirler. Ancak “münhasır kanun alanı” olarak da ifade edilen tamamen yasa konusu olan (temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi) bazı alanların yönetmelikle düzenlenemeyeceği kuşkusuzdur. Burada “yasal dayanak” ilkesi üzerinde ayrıca durulmasına gerek görülmüştür. İdarenin düzenleme yetkisinin yasalara göre ikincil, türev niteliğinde bir yetki olduğu hususuna yukarıda yer verilmiştir. Ancak, bir konunun yönetmelikle düzenlenebileceği yasada ayrıca belirtilmemiş olsa bile idare o konuda yönetmelik çıkarabilir. Nitekim, 1961 Anayasa’sının yürürlükte olduğu zamanda verilmekle beraber bugün için de geçerliliğini koruyan Danıştay Sekizinci Dairesinin 3.2.1972 günlü, E:1971/471, K:1972/357 sayılı kararında da; “Anayasa’nın 113. maddesi Bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerine kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarma yetkisi tanıdığına göre, kanunda açıkça yönetmelikle düzenleneceği belirtilmemiş olsa bile bir konunun, kanunun uygulamasını sağlamak üzere ve kanuna aykırı olmamak şartıyla yönetmeliğe konu teşkil etmesinde Anayasa’ya ve hukukun genel kurallarına aykırılığın söz konusu olamayacağı aşıkardır.” denilmektedir.

Bu açıklamalar ışığında uyumsuzluğu bakıldığında davalı idarenin dava konusu alanı yönetmelikle düzenleme konusunda yasal dayanağının bulunup bulunmadığının ve bu alanın davalı idarenin görev alanı içinde olup olmadığının irdelenmesi gerekmektedir.

441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin, Bakanlığın görevlerini düzenleyen 2. maddesinin (d) bendinde “Gıda ve diğer tarım ve hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlara uygun olarak üretimi, işlenmesi, korunması, pazarlanması ve değerlendirilmesini temin ve düzenlemek için gerekli kontrol sistemi ve kuruluşlarını tesis etmek, işletmek ve bu konularda çiftçinin teşkilatlanmasında yardımcı olmak.”; (f) bendinde “Halkın gereği gibi bilgilendirilmesini sağlamak ve tüketim taleplerini karşılamak için ihtiyaç duyulan çalışmaları yapmak, ihracat imkanlarını geliştirmek üzere bitkisel üretim ve hayvancılıkta verimliliği artırıcı tedbirleri almak ve üretimi çeşitlendirmek”; (j) bendinde ise “Gıda konularında araştırmalar yapmak, pilot tesisler kurmak, gıda kontrolüne yardımcı olmak, diğer kuruluşlarla işbirliği içinde Türk Gıda Kodeksinin hazırlanması ve uygulamasını gerçekleştirmek, gıda ve yem sanayi ürünlerinin belirlenmiş esaslara uygunluğunu denetlemek, 1734 sayılı Yem Kanunu ile verilen işleri yapmak, yem tescil ve kontrol hizmetlerini yürütmek” düzenlemesine yer verilerek Bakanlığın görevleri sayılmış; davalı idarenin anahizmet birimleri arasında yer alan Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenleyen 10. maddesinin (c) bendinde “Gıda standartları ve kalite kontrol hizmetleri için temel prensip ve kriterleri belirlemek, duyurmak, uygulamalarını denetlemek, Türk Gıda Kodeksini hazırlamak, mecburi uygulanan standartların kontrolünü yapmak ve ilgili mevzuatla verilen tohumluk, fide, fidan ve benzeri girdilere ilişkin kontrol ve düzenleme esaslarını belirlemek, duyurmak, bunların uygulamalarını denetlemek”, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenleyen 12. maddenin (b) bendinde ise “Gıda standartları ve kalite kriterlerini tesbit etmek, yeni tesisler kurmak ve gıda konularında araştırmalar yapmak” hükümlerine yer verilmiştir.

1734 sayılı Yem Kanunu’nun 5. maddesinin ikinci fıkrasında “Hangi yemlerin beyan veya tescile tabi olacağı Tarım Bakanlığınca tayin ve ilan olunur”; 6. maddesinde “Tescile tabi olan yemlerin, ticarete arz edilebilmesi için önceden Tarım Bakanlığınca tescil ettirilmesi mecburidir. Tescil ile ilgili esaslar yönetmelikte gösterilir”; 7. maddesinin ikinci fıkrasında “Bu gibi işletme ve kısımların tabi olacağı asgari teknik, sağlık şartları yönetmelikte gösterilir”; 8. maddesinde “Bu Kanunun kapsamına giren yemlerin ihraç ve ithali ilgili Bakanlıkların mütalası alınmak suretiyle Tarım Bakanlığının iznine tabidir” hükümleri öngörülmüştür.

Ürünlerin piyasaya arzı, uygunluk değerlendirilmesi, piyasa gözetimi ve denetimi ile bunlarla ilgili olarak yapılacak bildirimlere ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla kabul edilen 4703 sayılı Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun’un; ürünlerin piyasaya arz koşullarını üretici ve dağıtıcıların yükümlülüklerini, uygunluk değerlendirme kuruluşlarını, onaylanmış kuruluşları, piyasa yönetimi ve denetimini, ürünün piyasaya arzının yasaklanmasını, toplatılmasını, bertarafını ve bunlarla ilgili olarak yapılacak bildirimleri kapsadığı anlaşılmaktadır.

Gıda güvenliğinin sağlanması için yürürlüğe konulan 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun'un "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinde "Genetik modifiye gıdalar: Bitkisel, hayvansal ve mikrobiyolojik kaynaklara, genetik modifikasyon teknolojileri ile başka bir canlı türüne ait bir genin aktarılması ile DNA'sının belli bir bölümünde istenilen değişiklik yapılmış olan gıdalar" olarak tanımlanmış; 21. maddesinin son paragrafında ise "Ancak bilimsel yöntemler ve klinik testlerle kanıtlanmış ve Bakanlık tarafından kabul edilen, fonksiyonel gıdalar/özel beyanlı gıdalar ve genetik modifiye gıdalar ile benzeri diğer konulara ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir." kuralına yer verilmiştir.

5488 sayılı Tarım Kanunu'nun "Biyolojik çeşitlilik, sentetik kaynakların korunması ve biyogüvenliğin sağlanması" başlıklı 10. maddesinde "Bakanlık biyolojik çeşitliliğin, sentetik kaynakların ve ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesine ilişkin araştırmalar yapar veya yaptırır. Biyoteknolojik yollarla ve/veya çeşitli ıslah metotları kullanılarak elde edilen ürünlerin fikri mülkiyet hakları kapsamında korunması, kaydı, tescili, üretimi, tüketimi, gıda olarak kullanım, ihracatı ve ithalatı hakkında ilgili kurum ve kuruluşların görüşü alınmak suretiyle gerekli düzenlemeleri yapar" kuralı yer almıştır.

Değinilen Yasa hükümlerinin birlikte incelenip değerlendirilmesinden; gıdayı, tarımı insan sağlığını, hayvancılığı ve çevreyi doğrudan ilgilendiren bu konuda davalı idarenin, genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri içeren gıda ve yem maddeleri ile ilgili olarak Yönetmelikle düzenleme yapma yetkisine sahip olduğu görölmektedir.

Ancak, bu alanda düzenleme yapma yetkisine sahip olan idarenin, bu yetkisini kullanırken sadece yasayla düzenlenebilecek alanlara müdahale edip etmediğinin, yetkisini üst hukuk kurallarına uygun olarak kullanıp kullanmadığının saptanmasının dava konusu Yönetmeliğin iptali istenilen maddelerine yönelik olarak yapılacak bir inceleme sonucu ortaya çıkacağı açıktır.

Bu itibarla, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca dava konusu Yönetmeliğin maddeleri incelenerek yürütmenin durdurulması istemi hakkında yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir.

Açıklanan nedenlerle, yukarıda belirtilen hususlar göz önüne alınarak yürütmenin durdurulması istemi hakkında yeniden bir karar verilmek üzere, davalı idare itirazının KABULÜNE, 24.12.2009 gününde oyçokluğu ile karar verildi.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu

KARŞI OY

X- Yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmesi için, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun değişik 27. maddesinde öngörölen koşulların bakılan uyuşmazlıkta gerçekteşiği anlaşıldığından, yürütmenin durdurulmasına ilişkin Daire kararına yapılan itirazın reddi gerektiği oyuyla, karara karşıyız

T.C.

DANIŞTAY

ONUNCU DAİRE

Esas No : 2010/651

Davacı ve Yürütmenin Durdurulmasını İsteyen:

Davalı : Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

ANKARA

Davanın Özeti : 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin ithalatı, İşlenmesi, ihracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle değişik; 5.maddesinin 1.fıkrasında yer alan “GDO lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7.maddesinin 1.fıkrasının ve geçici 1.maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istenilmektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi .... Düşüncesi : Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle değişik; 5.maddesinin 1.fıkrasında yer alan “GDO lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7.maddesinin 1.fıkrasının ve geçici 1.maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Dairemizin E:2009/14646 sayılı dosyasında, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, işlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin tamamının iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davadaki düşüncemde daha ayrıntılı olarak belirtildiği üzere; “5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Karamamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’ un 1., 2., 7.,8., 11.,12., 18. ve 19. maddelerinin birlikte değerlendirilmesinden; davalı idarenin, gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olduğu, gıda maddelerinin ülkeye ithalinde ve tüketiciye arzında Türk Gıda Kodeksine uygunluk aranacağı, gıda maddelerinin asgari kalite ve hijyen kriterleri ile etiketleme, nakliye,... esaslarını ihtiva edecek Türk Gıda Kodeksinin Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanacağı ve denetleneceği, Bakanlıkça, Kodeksin yayımlanacağı ve uygulanmasının denetleneceğinin anlaşıldığı, diğer bir ifadeyle, gıda maddelerinin ülkeye ithalinde ve tüketiciye arzında, yasa koyucunun, bu konuda en yetkili merci kıldığı Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanacak Türk Gıda Kodeksinin esas alınmasını, tüketiciye sunulacak gıda maddelerinin asgari taşınması ve/veya taşınmaması gereken özelliklerin belirlenmesine ilişkin düzenlemelerin Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanmasını amaçladığı, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikle yapılan düzenlemeyle, daha önce hiçbir yasada düzenlenmemiş olan iki yıl süreyle görevli uzmanlar listesi ve bunun içinden Bakanlık tarafından her bir başvuru için seçilecek 11 üyeden oluşturulacak “komite” adlı kurul öngörülerek, bu kurula her GDO için risk değerlendirmesi yaptırılması, sonucuna göre de, komitenin olumsuzluk tespit etmediğine ilişkin karar belgesi hazırlanması üzerine Bakanlık tarafından GDO’ lu ürün ithaline izin verilmesi öngörülmekte, bu şekliyle 5179 sayılı Yasada öngörülen sistemin dışında ve ona aykırı olarak Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu ve Türk Gıda Kodeksine uygunluğun devre dışı bırakıldığı bir sistem oluşturulduğu, davalı idare tarafından, bu Yönetmelikle GDO’ lu ürünlerin kontrolsüz bir şekilde yurda girişinin yasaklanıp katı bir denetim mekanizması getirilmesine rağmen, numuneler üzerinde yönetmelik uyarınca yapılan denetim ve analizlerde % 10’ a yakın GDO tespit edildiği, Yönetmelik öncesinde ise, bu oranların kat kat üzerinde olduğu, GDO’ lu ürünlere yönelik bu alanda yer alan boşluğu giderme amacıyla Yönetmelikle bu düzenlemenin yapıldığı belirtilmekte

ise de; 5179 sayılı Yasa uyarınca gıda güvenliğinin temini ile görevli olan davalı idarece, anılan Yasanın 7.,8.,12. maddeleri de işletilerek, Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu aracılığıyla Türk Gıda Kodeksinin GDO' lu ürünler yönünden de standartlarının belirlemesi yoluna gidilmesi ve bu arada davalı idarece riskli ürünler olduğu kabul edilen GDO' lu ürünlerin ithalatına ve tüketiciye arzına izin verilmeyebileceği gibi, 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmeliğin 5.maddesinde öngörüldüğü üzere, mevzuat hükümlerine uygun olduğu halde, güvenli olmadığına dair ihtimalin olması durumunda, piyasaya arz edilmiş olan gıdanın piyasadan geri toplatılabileceği, aslında, Yönetmelikle yapılan düzenlemeden önce de riskli olduğu kabul edilen GDO' lu gıda maddelerinin ülkemize serbestçe girişinin, gıda güvenliğini sağlamakla yükümlü davalı idare ve ithalatta onunla bağlantılı çalışan gümrük idaresince yeterli analizlerin yapılmamasından, bu konudaki kavram kargaşası ve bilgisizlikten kaynaklandığı düşünülmekte olup; zira GDO'nun tanımı dikkate alındığında, DNA' sı değiştirilmiş canlının, DNA sınıfı farklı olması nedeniyle aslında görüldüğünden farklı yeni bir canlı ve ondan elde edilen gıda maddesinin de farklı bir ürün olduğu anlaşılırsa, görünüşte Türk Gıda Kodeksine uygun olan ancak gerçekte görünenden farklı bir canlıdan elde edilmiş olan gıda maddesinin Türk Gıda Kodeksine uygun olmaması nedeniyle ithaline izin verilmemesi gerektiği, dolayısıyla davalı idarece insan sağlığı için riskli olduğu kabul edilen bu gıda maddelerinin, belirsizlik ve risk durumu ortadan kalkıncaya kadar ithalinin engellenmesinin davalı idarenin görevi ve daha önce de mümkün olması nedeniyle davalı idarenin bu yöndeki savunmasına itibar edilmediği, bu durumda, gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, yukarıda belirtilen yasal düzenlemelerde öngörülenin dışında yeni bir sistem öngören düzenlemenin Yönetmelikle getirilmesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına genel ifadelerle verilen görev ve yetkilerle mümkün olmayıp, yasa değişikliği yapılmasını veya bu yönde yeni yasa çıkartılmasını gerektirdiği, davalı idare tarafından, 4898 sayılı Kanunla onaylanan Cartagena Biyogüvenlik Protokolü dikkate alındığında, bu düzenlemenin yapılmasının uluslararası bir yükümlülük olduğu belirtilmekte ise de; Cartagena Biyogüvenlik Protokolünün “Amaç” başlıklı 1. maddesinde, Çevre ve Kalkınma. Hakkındaki Rio Deklarasyonunun 15 numaralı prensibinde yer alan ön tedbirci yaklaşıma uygun olarak, bu Protokolün amacının insan sağlığı üzerindeki riskler göz önünde bulundurularak ve özellikle sınır ötesi hareketler üzerinde odaklanarak, biyolojik çeşitliliğin korunması e sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek ve modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı alanında yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmak olduğu, 2.maddesinde, Tarafların, insan sağlığı üzerindeki riskleri de göz önünde bulundurularak, herhangi bir değiştirilmiş canlı organizmanın geliştirilmesi, muamelesi, taşınması, nakli, kullanımı ve çevreye serbest bırakılmasının biyolojik çeşitlilik üzerindeki riskleri engelleyecek ya da azaltacak şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacakları, bu Protokoldeki hiçbir şeyin, bir Tarafın bu Protokolde belirtilmiş olan biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı hakkındaki önlemlerden daha koruyucu önlemler alma hakkını sınırladığı biçiminde yorumlanmayacağı belirtildiğinden; Protokolün GDO' lu ürünler hakkında, Protokolde belirtilen şekilde yeterli koruyucu ve riskleri azaltıcı düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirdiği, ancak GDO' lu gıda ve yemlerin mutlaka ithaline izin verilerek tüketiciye arzının sağlanması yolunda bir yükümlülük bulunmadığı, kaldı ki; Yönetmeliğin amacı dikkate alındığında, düzenlediği konuların Çevre Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığının görev alanlarıyla da ilişkili olduğu, anılan idarelerin görüşüne başvurulduğu yolunda bir bilgi davalı idare savunmasında belirtilmediği, hizmet alanlarına giren konularda ilgili bakanlıklara danışılmamasının, gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanmamasının 3046 sayılı Yasanın 35.maddesine de aykırı olacağı, bu durumda, yapılan düzenlemenin mevzuata, kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun olmadığı sonucuna varıldığı” yolundaki gerekçelerle Yönetmeliğin tamamının hukuka aykırı olması nedeniyle, anılan yönetmelikte değişiklik yapan ve geçici madde getiren düzenleme de aynı gerekçeyle hukuka aykırı olduğundan yürütmesinin durdurulması isteminin kabulü gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı .... Düşüncesi : 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27 nci maddesi uyarınca yürütmenin durdurulması isteminin karara bağlanabilmesi için, davalı idarenin savunmasının alınması gerekeceği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren, 2575 sayılı Danıştay Kanununun Ek 1. maddesi uyarınca, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Dairelerinden oluşan Müşterek Kurulca yürütmenin durdurulması istemi incelendi, gereği görüldü :

Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan. Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle değişik; 5.maddesinin 1. fıkrasında yer alan “GDO’lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7.maddesinin 1. fıkrasının ve geçici 1. maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

1-Yönetmeliğin dava konusu 5.maddesinin 1.fıkrasında yer alan “GDO’lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7.maddesinin 1.fıkrasına yönelik yürütmenin durdurulması istemi :

Davanın durumu ve uyuşmazlığın hukuki niteliğine göre, bu düzenlemelere yönelik yürütmenin durdurulması isteminin, davalı idarenin savunması alındıktan veya yasal savunma verme süresi geçtikten sonra incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

2- Yönetmeliğin geçici 1.maddesine yönelik yürütmenin durdurulması istemi:

Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak, 20.maddesi uyarınca yayımı tarihinde yürürlüğe girmiş, daha sonra, 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, Yönetmeliğin bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış ve Yönetmeliğe dava konusu geçici 1.madde eklenmiş, 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle de, anılan Yönetmeliğin geçici 1. maddesi yürürlükten kaldırılmış ve aynı Yönetmeliğe yeni geçici madde eklenmiştir

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan dava konusu geçici 1.maddede; “26/10/2009 tarihinden önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile, bu Yönetmeliğin 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.” hükmü yer alırken,

20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle anılan hüküm kaldırılarak, getirilen geçici maddede;

“Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile bu Yönetmeliğin 5 inci, 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.” hükmüne yer verilmiştir.

20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle daha önceki geçici 1.madde yürürlükten kaldırılırken, getirilen yeni geçici maddeyle aslında, daha önceki geçici maddenin kapsamı, hem asıl yönetmeliğin istisna tutulan maddelerinin sayısı ve içeriği yönünden, hem de, kontrol belgesinin alındığı tarih yönünden istisnanın uygulama alanı genişletilmiş ve böylece Yönetmeliğin istisna kapsamındaki ürünler yönünden uygulanması 1.3.2010 tarihine ertelenmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla, dava konusu geçici 1.maddenin yürürlükten kaldırılması; aynı yönetmelikle getirilen yeni geçici maddeyle, dava konusu edilen uygulamanın sona erdirilmeyip aksine genişletilerek

sürdürüldüğü ve idarenin işleminin hukuka uygunluk denetiminin davanın açıldığı tarih esas alınarak yapılması gerektiği dikkate alındığında, işin esası hakkında karar verilmesini engeller nitelikte görülmemiştir.

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan dava konusu geçici 1.maddenin gerekçesinde, yönetmeliğe bu geçici maddenin getirilmesinin sebebi olarak, yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce verilmiş kontrol belgelerinin kazanılmış hak olması nedeniyle hukuki açıdan doğuracağı sorunların engellenmesi, sektörün hammadde stoklarının bitmesi, hammadde temininde sıkıntı yaşanması, bu nedenle uluslararası ihracat taahhütlerinin yerine getirilememesi nedeniyle dış pazarların kaybedilme riskinin dikkate alındığı belirtilmiştir.

Dava konusu düzenlemeyle uygulanması 1/3/2010 tarihine ötelenen Yönetmeliğin 6.ncı, 9 uncu ve 11 inci maddelerinde, GDO'lu ürünler için. izin koşulları, başvuru ve ithalata ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kontrol belgesi alınmış ve aynı zamanda Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olan ürünlerin ithalatında, Yönetmeliğin 1/3/2010 tarihinden sonra uygulanacağı öngörülmektedir.

Doktrinde ve yargı içtihatlarında, kazanılmış hak, objektif bir hukuk kuralının ilgili kişi hakkında uygulanması veya kendiliğinden uygulanacak hale gelmesi, böylece objektif ve genel hukuki durumun kişisel bir işlemle özel hukuki duruma dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 3.4.2001 tarih ve E:1999/50 K:2001/67 sayılı ve 11.6.2003 tarih ve E:2001/346 K:2003/63 sayılı kararında belirtildiği üzere, “kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, tahakkuk etmiş ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak haline dönüşmüş haktır. Bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar ise bu nitelikte değildir.”

Anayasa Mahkemesinin 3.7.1986 tarih ve E:1986/3 K:1986/15 sayılı kararında ve 8.10.1991 tarih ve E:1991/9 K:1991/36 sayılı kararında ifade edildiği üzere; kazanılmış hakkın kabulü için, hakkın edinildiği anda yürürlükte olan kurallara uygun şekilde ve bütün sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş olması gerekmektedir.

Öte yandan, hakların, kazanılmış hak olarak korunmasının da sınırları bulunmaktadır. Bunlar, kazanılmış hak ilkesinin kamu düzeniyle, kamu yararıyla ve kamu hizmetinin gerekleriyle çatıştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durumlara, Anayasa Mahkemesince iptal kararı verilmediği sürece, yasayla aksinin açıkça öngörüldüğü hallerde eklenmektedir.

5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun' un 1., 7., 18. ve 19.maddeleri ile 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. ve 10. maddeleri uyarınca, gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olan davalı idare tarafından, insan sağlığı yönünden güvenli olmayan riskli ürünlerin ithalatına ve tüketiciye arzına izin verilmeyebileceği gibi, 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmeliğin 5.maddesinde öngörüldüğü üzere, mevzuat hükümlerine uygun olduğu halde, güvenli olmadığına dair ihtimalin olması durumunda, piyasaya arzedilmiş olan gıdanın piyasadaki geri toplanabileceği de tartışmasıdır.

26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik; 1. maddesinde belirtildiği üzere, insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkartılmış ve Resmî Gazetede yayımlandığı tarih itibarıyla yürürlüğe konulmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi, yasalarla gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olan davalı idarece, GDO' lu ürünlerin riskli ürünler olduğu kabul edilerek, bu alanda yer alan boşluğu gidermek amacıyla Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar

Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik çıkartılmış ve GDO' lu ürünlerin ancak yönetmelikte öngörülen inceleme sürecinden sonra verilecek izinle yurda girişine imkan verilerek, kontrolsüz bir şekilde yurda girişi yasaklanmış bulunmaktadır.

Bu durumda, davalı idarece çevre, insan ve toplum sağlığı yönünden riskli olduğu kabul edilerek, ithali belirli bir kontrol ve izin sistemine tabi tutulan GDO içeren ürünlerin ithalinin, anayasayla güvence altına alınmış çevre ve insan sağlığına ilişkin olduğu dikkate alındığında, yönetmeliğin öngördüğü kontrol sisteminin derhal uygulanmaya başlanması gerekirken, uygulanmasının 1.3.2010 tarihinden sonraya ötelenmesi, Yönetmelikle elde edilmesi amaçlanan koruma, kamu yararı ve hizmet gerekleriyle bağdaşmamaktadır.

Geçici 1.maddenin gerekçesinde, yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce verilmiş kontrol belgelerinin kazanılmış hak yarattığının dikkate alınarak bu düzenlemenin yapıldığı belirtilmekte ise de; çevre ve insan sağlığı yönünden risk oluşturabilecek durumlarda, risk oluşturan hallerin kazanılmış hak kapsamında korunamayacağı tartışmasızdır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından, başvuran firmalara, ürünün mevzuata uygunluğuna ilişkin olarak verilen kontrol belgelerinin, gelecekte yapılacak ithalatlarda gümrük beyannamesinin tescili aşamasında ilgili gümrük müdürlüğüne sunulmak üzere verildiği, bu belgelerin üzerinde, gümrük beyannamesinin tescili aşamasında, insan sağlığı ve güvenliği, hayvan ve bitki varlığı ve sağlığı yönünden yapılacak kontrollerde uygun bulunması halinde ithalinin uygun görüldüğünün belirtildiği, bu belgenin daha sonra yapılacak ithalatlarda sunulacak bir belge olduğu, bu nedenle kontrol belgesinin verilmiş olmasının, ilgilinin o ürünü ithali açısından tamamlanarak kişiselleşmiş, kesin bir ithal hakkı doğurmadığı dikkate alındığında, verilmiş kontrol belgelerinin, daha sonra yapılacak ithalatlar için kazanılmış hak yaratmayacağı ve bu belgelerden kaynaklandığı ileri sürülen ileriye dönük hakların beklenen haklar kapsamında kaldığı sonucuna varılmaktadır.

Dava konusu bu düzenlemenin diğer gerekçeleri olarak belirtilen; sektörün hammadde stoklarının bitmesi ve ekonomik sebepler; yönetmeliğin amaçları dikkate alındığında, yönetmeliğin yürürlüğünün ötelenmesini haklı kılacak nitelikte görülmemiştir.

Bu durumda, GDO' lu ürünlerin ithalinde kontrol ve izin sistemi getiren yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten sonra, kapsamındaki tüm ürünler yönünden uygulanması gerekirken, GDO yönünden her hangi bir inceleme yapılmadan verilmiş olan kontrol belgelerinin kazanılmış hak yarattığından bahisle bu ürünlerin ithalatının 1.3.2010 tarihine kadar yönetmelikteki izin ve denetim sisteminin kapsamı dışında tutulması yolundaki geçici maddede hukuka uyarlık görülmemiştir.

Açıklanan nedenlerle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinde öngörülen koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin geçici 1.maddesinin yürütmesinin durdurulmasına, dava konusu 5.maddesinin 1.fikrasında yer alan "GDO' lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir." ibaresi ile 7.maddesinin 1.fikrasına yönelik yürütmenin durdurulması isteminin, davanın durumu ve uyuşmazlığın hukuki niteliğine göre, davalı idarenin savunması alındıktan veya yasal savunma verme süresi geçtikten sonra incelenmesine, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 16. maddesinin 5. fıkrası uyarınca davaya ilişkin işlem dosyasının aslı veya onaylı örneğinin savunma ile birlikte Danıştay'a gönderilmesi gerektiğinin davalı idareye bildirilmesine, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinin 4. fıkrası uyarınca bu kararın davalı idareye memur eliyle tebliğ edilmesine, 8.2.2010 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

T.C.

DANIŞTAY

ONUNCU DAİRE

Esas No : 2010/1425

Davacı ve Yürütmenin Durdurulmasını İsteyen:

Davalı _____ : Tarım ve Köyşleri Bakanlığı - ANKARA

Davanın Özeti _____ : 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğe 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 2. maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istenilmektedir

Danıştay Tetkik Hakimi .... Düşüncesi: Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğe 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 2. maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Dairemizin E: 2009/14646 sayılı dosyasında, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğin tamamının iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davadaki düşüncemde daha ayrıntılı olarak belirtildiği üzere; “5179 sayılı Gıdaının Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’ un 1., 2., 7.,8., 11.,12., 18. ve 19. maddelerinin birlikte değerlendirilmesinden; davalı idarenin, gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olduğu, gıda maddelerinin ülkeye ithalinde ve tüketiciye arzında Türk Gıda Kodeksine uygunluk aranacağı, gıda maddelerinin asgari kalite ve hijyen kriterleri ile etiketleme, nakliye,... esaslarını ihtiva edecek Türk Gıda Kodeksinin Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanacağı ve denetleneceği, Bakanlıkça, Kodeksin yayımlanacağı ve uygulanmasının denetleneceğinin anlaşıldığı, diğer bir ifadeyle, gıda maddelerinin ülkeye ithalinde ve tüketiciye arzında, yasa koyucunun, bu konuda en yetkili merci kıldığı Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanacak Türk Gıda Kodeksinin esas alınmasını, tüketiciye sunulacak gıda maddelerinin asgari taşınması ve/veya taşınmaması gereken özelliklerin belirlenmesine ilişkin düzenlemelerin Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonunca hazırlanmasını amaçladığı, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikle yapılan düzenlemeyle, daha önce hiçbir yasada düzenlenmemiş olan iki yıl süreyle görevli uzmanlar listesi ve bunun içinden Bakanlık tarafından her bir başvuru için seçilecek 11 üyeden oluşturulacak “komite” adlı kurul öngörülerek, bu kurula her GDO için risk değerlendirmesi yaptırılması, sonucuna göre de, komitenin olumsuzluk tespit etmediğine ilişkin karar belgesi hazırlanması üzerine Bakanlık tarafından GDO’ lu ürün ithaline izin verilmesi öngörülmekte, bu şekilde 5179 sayılı Yasada öngörülen sistemin dışında ve ona aykırı olarak Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu ve Türk Gıda Kodeksine uygunluğun devre dışı bırakıldığı bir sistem oluşturulduğu, davalı idare tarafından, bu Yönetmelikle GDO’ lu ürünlerin kontrolsüz bir şekilde yurda girişinin yasaklanıp katı bir denetim mekanizması getirilmesine rağmen, numuneler üzerinde yönetmelik uyarınca yapılan denetim ve analizlerde % 10’ a yakın GDO tespit edildiği, Yönetmelik öncesinde ise. bu oranların kat kat üzerinde olduğu, GDO’ lu ürünlere yönelik bu alanda yer alan boşluğu giderme amacıyla Yönetmelikle bu düzenlemenin yapıldığı belirtilmekte ise de; 5179 sayılı Yasa uyarınca gıda güvenliğinin temini ile görevli olan davalı idarece, anılan Yasanın 7.,8.,12. maddeleri de işletilerek, Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu aracılığıyla Türk Gıda Kodeksinin GDO’ lu ürünler yönünden de standartlarının belirlenmesi yoluna gidilmesi ve bu arada davalı idarece riskli ürünler olduğu kabul edilen GDO’ lu ürünlerin ithalatına ve tüketiciye azrına izin

verilmeyebileceği gibi, 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmeliğin 5.maddesinde öngörüldüğü üzere, mevzuat hükümlerine uygun olduğu halde, güvenli olmadığına dair ihtimalin olması durumunda, piyasaya arz edilmiş olan gıdanın piyasadan geri toplanabileceği, aslında, Yönetmelikle yapılan düzenlemeden önce de riskli olduğu kabul edilen GDO' lu gıda maddelerinin ülkemize serbestçe girişinin, gıda güvenliğini sağlamakla yükümlü davalı idare ve ithalatta onunla bağlantılı çalışan gümrük idaresince yeterli analizlerin yapılmamasından, bu konudaki kavram kargaşası ve bilgisizlikten kaynaklandığı düşünülmekte olup; zira GDO' nun tanımı dikkate alındığında, DNA' sı değiştirilmiş canlıların, DNA sınıfı farklı olması nedeniyle aslında görüldüğünden farklı yeni bir canlı ve ondan elde edilen gıda maddesinin de farklı bir ürün olduğu anlaşılırsa, görüntüde Türk Gıda Kodeksine uygun olan ancak gerçekte görünenden farklı bir canlıdan elde edilmiş olan gıda maddesinin Türk Gıda Kodeksine uygun olmaması nedeniyle ithaline izin verilmemesi gerektiği, dolayısıyla davalı idarece insan sağlığı için riskli olduğu kabul edilen bu gıda maddelerinin, belirsizlik ve risk durumu ortadan kalkıncaya kadar ithalinin engellenmesinin davalı idarenin görevi ve daha önce de mümkün olması nedeniyle davalı idarenin bu yöndeki savunmasına itibar edilmediği, bu durumda, gıda ve yem amaçlı genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimi konularında, yukarıda belirtilen yasal düzenlemelerde öngörülenin dışında yeni bir sistem öngören düzenlemenin Yönetmelikle getirilmesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına genel ifadelerle verilen görev ve yetkilerle mümkün olmayıp, yasa değişikliği yapılmasını veya bu yönde yeni yasa çıkarılmasını gerektirdiği, davalı idare tarafından, 4898 sayılı Kanunla onaylanan Cartegene Biyogüvenlik Protokolü dikkate alındığında, bu düzenlemenin yapılmasının uluslararası bir yükümlülük olduğu belirtilmekte ise de; Cartegene Biyogüvenlik Protokolünün "Amaç" başlıklı 1 .maddesinde. Çevre ve Kalkınma Hakkındaki Rio Deklarasyonunun 15 numaralı prensibinde yer alan ön tedbirci yaklaşıma uygun olarak, bu Protokolün amacının insan sağlığı üzerindeki riskler göz önünde bulundurularak ve özellikle sınır ötesi hareketler üzerinde odaklanarak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek ve modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı alanında yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmak olduğu,. 2.maddesinde, Tarafların, insan sağlığı üzerindeki riskleri de göz önünde bulundurularak, herhangi bir değiştirilmiş canlı organizmanın geliştirilmesi, muamelesi, taşınması, nakli, kullanımı ve çevreye serbest bırakılmasının biyolojik çeşitlilik üzerindeki riskleri engelleyecek ya da azaltacak şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacakları, bu Protokoldeki hiçbir şeyin, bir Tarafın bu Protokolde belirtilmiş olan biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı hakkındaki önlemlerden daha koruyucu önlemler alma hakkını sınırladığı biçiminde yorumlanmayacağı belirtildiğinden; Protokolün GDO' lu ürünler hakkında, Protokolde belirtilen şekilde yeterli koruyucu ve riskleri azaltıcı düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirdiği, ancak GDO lu gıda ve yemlerin mutlaka ithaline izin verilerek tüketiciye arzının sağlanması yolunda bir yükümlülük bulunmadığı, kaldı ki; Yönetmeliğin amacı dikkate alındığında, düzenlediği konuların Çevre Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığının görev alanlarıyla da ilişkili olduğu, anılan idarelerin görüşüne başvurulduğu yolunda bir bilgi davalı idare savunmasında belirtilmediği, hizmet alanlarına giren konularda ilgili bakanlıklara danışılmamasının, gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanmamasının 3046 sayılı Yasanın 35.maddesine de aykırı olacağı, bu durumda, yapılan düzenlemenin mevzuata, kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun olmadığı sonucuna varıldığı" yolundaki gerekçelerle Yönetmeliğin tamamının hukuka aykırı olması nedeniyle, anılan yönetmelikte değişiklik yapan ve geçici madde getiren düzenleme de aynı gerekçeyle hukuka aykırı olduğundan yürütmesinin durdurulması isteminin kabulü gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı ... :

Düşüncesi : GDO yönünden inceleme yapılmadan verilmiş kontrol belgesine konu ürünlerin, GDO'lu ürünler için ayrı ve ayrıntılı bir kontrol, izleme ve denetim sistemi içeren düzenlemelere tabi olmaksızın 1.3.2010 tarihine kadar ithaline olanak tanınması hukuka ve kamu yararı gereklerine aykırı olduğundan, davacının isteminin kabulü ile dava konusu Yönetmelik kuralının yürütmesinin durdurulması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren, 2575 sayılı Danıştay Kanununun Ek 1. maddesi uyarınca, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Dairelerinden oluşan Müşterek Kurulca yürütmenin durdurulması istemi incelendi, gereği görüldü :

Dava, 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğe 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 2. maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik 26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak, 20.maddesi uyarınca yayımı tarihinde yürürlüğe girmiş, daha sonra, 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, Yönetmeliğin bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış ve Yönetmeliğe geçici 1.madde eklenmiş, 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle de, anılan Yönetmeliğin geçici 1. maddesi yürürlükten kaldırılmış ve aynı Yönetmeliğe dava konusu geçici madde 2 eklenmiştir

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan geçici 1 .maddede; “26/10/2009 tarihinden önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile, bu Yönetmeliğin 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde Hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.” hükmü yer alırken;

20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle anılan hüküm kaldırılarak, getirilen geçici 2.maddede; “Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce kontrol belgesi alınmış ürünlerin ithalatında, bu ürünlerin Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olması koşulu ile bu Yönetmeliğin 5 inci, 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci madde hükümleri 1/3/2010 tarihinden itibaren uygulanır.” hükmüne yer verilmiştir.

20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan değişiklikle daha önceki geçici 1.madde yürürlükten kaldırılırken, getirilen yeni geçici maddeyle aslında, daha önceki geçici maddenin kapsamı, hem asıl yönetmeliğin istisna tutulan maddelerinin sayısı ve içeriği (Yönetmeliğin 5.maddesi istisna kapsamına alınarak) yönünden, hem de, kontrol belgesinin alındığı tarih(20.1.2010 tarihine kadar kontrol belgesi alınanlar) yönünden, istisnanın uygulama alanı genişletilmiş ve böylece Yönetmeliğin ithalatı ve kullanımı yasaklanan ürünler yönünden de uygulanması 1.3.2010 tarihine ertelenmiş bulunmaktadır.

20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan geçici 1.maddedeki düzenlemeyle uygulanması 1/3/2010 tarihine ötelenen Yönetmeliğin 6 ncı, 9 uncu ve 11 inci maddelerinde, GDO’ lu ürünler için, izin koşulları, başvuru ve ithalata ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan geçici 2.maddeyle de. Yönetmeliğin anılan hükümlerine ek olarak, Yönetmeliğin 5.maddesi de istisna kapsamına alınarak, Yönetmeliğin ithalatı ve kullanımı yasaklanan ürünler (GDO kullanılan bebek mamaları ve devam mamaları ile insan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı direnç genleri içeren GDO’ lu ürünler) yönünden de uygulanması, kontrol belgesi alınmış ve aynı zamanda Avrupa Birliğinin kabul ettiği kriterlere uygun olan ürünler yönünden 1.3.2010 tarihine ertelenmiş bulunmaktadır.

Doktrinde ve yargı içtihatlarında, kazanılmış hak, objektif bir hukuk kuralının ilgili kişi hakkında uygulanması veya kendiliğinden uygulanacak hale gelmesi, böylece objektif ve genel hukuki durumun kişisel bir işlemle özel hukuki duruma dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 3.4.2001 tarih ve E:1999/50 K:2001/67 sayılı ve 1.1.6.2003 tarih ve E:2001/346 K:2003/63 sayılı kararında belirtildiği üzere, “kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, tahakkuk etmiş ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak haline dönüşmüş haktır. Bir statüye bağlı olarak

ileriye dönük, beklenen haklar ise bu nitelikte değildir.” . Anayasa Mahkemesinin 3.7.1986 tarih ve E:1986/3 K:1986/15 sayılı kararında ve 8.10.1991 tarih ve E:1991/9 K:1991/36 sayılı kararında ifade edildiği üzere; kazanılmış hakkın kabulü için, hakkın edinildiği anda yürürlükte olan kurallara uygun şekilde ve bütün sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş olması gerekmektedir.

Öte yandan, hakların, kazanılmış hak olarak korunmasının da sınırları bulunmaktadır. Bunlar, kazanılmış hak ilkesinin kamu düzeniyle, kamu yararıyla ve kamu hizmetinin gerekleriyle çatıştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durumlara, Anayasa Mahkemesince iptal kararı verilmediği sürece, yasayla aksinin açıkça öngörüldüğü haller de eklenmektedir.

5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’ un 1., 7., 18. ve 19.maddeleri ile 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. ve 10. maddeleri uyarınca, gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olan davalı idare tarafından, insan sağlığı yönünden güvenli olmayan riskli ürünlerin ithalatına ve tüketiciye arzına izin verilmeyebileceği gibi. 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmeliğin 5.maddesinde öngörüldüğü üzere, mevzuat hükümlerine uygun olduğu halde, güvenli olmadığına dair ihtimalin olması durumunda, piyasaya arz edilmiş olan gıdanın piyasadan geri toplanabileceği de tartışmasızdır.

26.10.2009 tarih ve 27388 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik; 1. maddesinde belirtildiği üzere, insan yaşamı ve sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tüketici çıkarları ve çevrenin en üst düzeyde korunması için genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerini içeren gıda ve yem maddeleri hakkında karar verme, işleme, ithalat, ihracat, izleme, tescil, etiketleme, kontrol ve denetim ile ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkartılmış ve Resmî Gazetede yayımlandığı tarih itibarıyla yürürlüğe konulmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi, yasalarla gıda güvenliğinin temini ve halkın gereği gibi beslenmesinden sorumlu olan davalı idarece, GDO’ lu ürünlerin riskli ürünler olduğu kabul edilerek, bu alanda yer alan boşluğu gidermek amacıyla Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmelik çıkartılmış ve GDO’ lu ürünlerin ancak yönetmelikte öngörülen inceleme sürecinden sonra verilecek izinle yurda girişine imkan verilerek, kontrolsüz bir şekilde yurda girişi yasaklanmış bulunmaktadır.

Bu durumda, davalı idarece çevre, insan ve toplum sağlığı yönünden riskli olduğu kabul edilerek, ithali belirli bir kontrol ve izin sistemine tabi tutulan GDO içeren ürünlerin ithalinin, anayasayla güvence altına alınmış çevre ve insan sağlığına ilişkin olduğu dikkate alındığında, yönetmeliğin öngördüğü kontrol sisteminin derhal uygulanmaya başlanması gerekirken, uygulanmasının 1.3.2010 tarihinden sonraya ötelenmesi. Yönetmelikle elde edilmesi amaçlanan koruma, kamu yararı ve hizmet gerekleriyle bağdaşmamaktadır.

Geçici 1.maddenin ve geçici 2.maddenin gerekçelerinde, verilmiş kontrol belgelerinin kazanılmış hak yarattığı dikkate alınarak bu düzenlemenin yapıldığı belirtilmekte ise de; çevre ve insan sağlığı yönünden risk oluşturabilecek durumlarda, risk oluşturan hallerin kazanılmış hak kapsamında korunamayacağı tartışmasızdır. Belirtilen diğer sebepler ise, yönetmeliğin amacı ve davalı idareye yasalarla verilmiş görevler karşısında, geçerli sebepler olarak görülmemiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından, başvuran firmalara, ürünün mevzuata uygunluğuna ilişkin olarak verilen kontrol belgelerinin, gelecekte yapılacak ithalatlarda gümrük beyannamesinin tescili aşamasında ilgili gümrük müdürlüğüne sunulmak üzere verildiği, bu belgelerin üzerinde, gümrük beyannamesinin tescili aşamasında, insan sağlığı ve güvenliği, hayvan ve bitki varlığı ve sağlığı yönünden yapılacak kontrollerde uygun bulunması halinde ithalinin uygun görüldüğünün belirtildiği, bu belgenin daha sonra yapılacak ithalatlarda sunulacak bir belge olduğu, bu nedenle kontrol belgesinin verilmiş olmasının, ilgilinin o ürünü ithali açısından tamamlanarak kişiselleşmiş, kesin bir ithal hakkı doğurmadığı dikkate alındığında, verilmiş kontrol belgelerinin, daha sonra

yapılacak ithalatlar için kazanılmış hak yaratmayacağı ve bu belgelerden kaynaklandığı ileri sürülen ileriye dönük hakların beklenen haklar kapsamında kaldığı sonucuna varılmaktadır.

Bu durumda, GDO' lu ürünlerin ithalinde kontrol ve izin sistemi getiren yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten sonra, kapsamındaki tüm ürünler ve yasaklar yönünden uygulanması gerekirken, GDO yönünden her hangi bir inceleme yapılmadan verilmiş olan kontrol belgelerinin kazanılmış hak yarattığından bahisle, bu ürünlerin ithalatının 1.3.2010 tarihine kadar yönetmelikteki yasaklarla, izin ve denetim sisteminin kapsamı dışında tutulması yolundaki geçici maddede hukuka uyarlık görülmemiştir.

Nitekim, Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Dairelerinden oluşan Müşterek Kurulca verilen 8.2.2010 tarih ve E.2010/651 sayılı kararla da, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğe 20.11.2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 1.maddenin yürütülmesinin durdurulmasına karar verilmiş bulunmaktadır.

Açıklanan nedenlerle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinde öngörülen koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından, Gıda Ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol Ve Denetimine Dair Yönetmeliğe 20.1.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 2.maddesinin yürütülmesinin durdurulmasına, 2577 sayılı idari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinin 6. fıkrası uyarınca, kararın tebliğini izleyen günden itibaren 7(Yedi) gün içinde İdari Dava Daireleri Kuruluna itiraz edilebileceğinin davalı idareye duyurulmasına, 2577 sayılı Yasanın 27. maddesinin 4. fıkrası uyarınca bu kararın davalı idareye memur eliyle tebliğ edilmesine. 23.2.2010 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

T.C.
DANIŞTAY
İDARİ DAVA DAİRELERİ KURULU
YD İtiraz No : 2010/307

İtiraz Eden (Davalı) : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı - ANKARA

Karşı Taraf (Davacı) : Av.

Vekili

İstemin Özeti: Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca verilen yürütmenin durdurulması isteminin kısmen kabulüne, kısmen davalı idarenin savunmasının alındıktan veya savunma verme süresi geçirildikten sonra incelenmesine ilişkin 8.2.2010 günlü, E: 2010/651 sayılı kararın, yürütmenin durdurulmasına ilişkin kısmına davalı idare itiraz etmekte ve kararın kaldırılmasını istemektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi Düşüncesi : itirazın reddi gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı ..... Düşüncesi : itiraz dilekçesinde ileri sürülen

nedenler, Danıştay Onuncu Dairesince verilen yürütmenin durdurulması isteminin kabulüne ilişkin kararın kaldırılmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden, itirazın reddi gerekeceği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Danıştay idari Dava Daireleri Kurulunca dosya incelendi, gereği görüldü: 26.10.2009 günlü, 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar Ve Ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik”in 20.11.2009 günlü, 27412 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle değişik 5. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “GDO lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7.maddesinin 1. fıkrasının ve geçici 1. maddesinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davada; Danıştay Onuncu Dairesine kayıtlı bulunan ve Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca verilen Yönetmeliğin geçici 1.maddesinin yürütmesinin durdurulmasına, dava konusu 5.maddesinin 1.fıkrasında yer alan “GDO1 lu gıda ve yemlerin transit geçişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.” ibaresi ile 7. maddesinin 1. fıkrasına yönelik yürütmenin durdurulması isteminin davanın durumu ve uyuşmazlığın hukuki niteliğine göre, davalı idarenin savunması alındıktan veya yasal savunma verme süresi geçtikten sonra incelenmesine ilişkin 8.2.2010 günlü, E:2010/651 sayılı kararın, yürütmenin durdurulmasına ilişkin kısmına, davalı idare itiraz etmekte ve kararın kaldırılmasını istemektedir.

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun değişik 27. maddesinde öngörülen ve yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmesi için gerekli olan koşulların gerçekleşmiş olduğu dikkate alınarak yürütmenin durdurulması isteminin kabul edildiği anlaşıldığından ve davalı idarece öne sürülen hususlar, bu kararın kaldırılmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden, davalı idarenin itirazının REDDİNE, 1.7.2010 gününde oybirliği ile karar verildi.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu

T.C.

DANIŞTAY

İDARİ DAVA DAİRELERİ KURULU

YD İtiraz No : 2010/306

İtiraz Eden (Davalı) _____ : Tarım ve Köyşleri Bakanlığı - ANKARA

Karşı Taraf (Davacı) _____ :

Vekili _____ :

İstemin Özeti _____ : Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca verilen yürütmenin durdurulması isteminin kabulüne ilişkin 23.2.2010 günlü, E:2010/1425 sayılı karara, davalı idare itiraz etmekte ve kararın kaldırılmasını istemektedir.

Danıştay Tetkik Hakimi ..... Düşüncesi : İtirazın reddi gerektiği düşünülmektedir.

Danıştay Savcısı ..... Düşüncesi _____ : İtiraz dilekçesinde ileri sürülen

nedenler, Danıştay Onuncu Dairesince verilen yürütmenin durdurulması isteminin kabulüne ilişkin kararın kaldırılmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden, itirazın reddi gerekoeği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunca dosya incelendi, gereği görüldü:

26.10.2009 günlü, 27388 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, “Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik”e 20.1.2010 günlü, 27468 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle eklenen geçici 2. maddenin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davada; Danıştay Onuncu Dairesine kayıtlı bulunan ve Danıştay Onuncu ve Onüçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca verilen yürütmenin durdurulması isteminin kabulüne ilişkin 23.2.2010 günlü, E:2010/1425 sayılı karara, davalı idare itiraz etmekte ve kararın kaldırılmasını istemektedir.

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun değişik 27. maddesinde öngörülen ve yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmesi için gerekli olan koşulların gerçekleşmiş olduğu dikkate alınarak yürütmenin durdurulması isteminin kabul edildiği anlaşıldığından ve davalı idarece öne sürülen hususlar, bu kararın kaldırılmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden, davalı idarenin itirazının REDDİNE, 1.7.2010 gününde oybirliği ile karar verildi.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu

